ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 1
DIMANCHE
1er AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 148

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.245 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.245

L'HISTOIRE DE L'EMPIRE OTTOMAN

vue par l'école de turcologie française

par

R. H. KEVORKIAN

C'est en réunissant les plus grands noms de la turcologie française, sous la direction de Robert Mantran, que les éditions Fayard viennent de publier une *Histoire de l'Empire ottoman* de plus de 800 pages.

A la différence des chercheurs de l'Ecole de turcologie américaine – travaillant essentiellement sur la période contemporaine, sans omettre le rôle des «minorités» -, les spécialistes français sont surtout réputés pour leur contribution à l'étude des institutions ottomanes, du droit de la propriété, des services du recensement et du cadastre, etc. Ces travaux d'un grand intérêt, notamment les publications de recensements ottomans des XVIe et XVIIe siècles, ne concernent malheureusement pas l'«eyalet d'Ermenistan», mais plutôt les populations d'Anatolie occidentale, des Balkans et des provinces arabes. Et il est fort probable qu'il nous faudra encore attendre au moins quelques décennies pour voir publiés les recensements des XVIe et XVIIe siècles relatifs à l'Arménie, sans lesquels on en est réduit à des supputations sur sa démographie et sur le poids réel des nomades kurdes et turkèmes qui s'installèrent sur le plateau arménien.

Au reste, cette *Histoire de l'Empire ottoman* est avant tout une histoire des Turcs et de leurs campagnes militaires, dans laquelle les auteurs n'évoquent que du bout des lèvres la dimension multiraciale de l'Empire et appréhendent, non sans anachronismes, l'ensemble de l'histoire ottomane comme s'il s'agissait déjà d'un Etat-nation. Il n'en est pas moins évident que, dans ses débuts, la puissance de l'Etat ottoman repose avant tout sur sa conception impériale, multi-ethnique, même s'il est musulman dans son principe. A cet égard, n'est-il pas significatif qu'aux XVe et XVIe siècles, lorsque l'Empire est à son zénith, les cadres de l'administration, le noyau de l'armée et son commandement militaire sont aux mains de chrétiens recrutés dans les Balkans et en Anatolie et convertis de force à l'islam. Ou encore, que 80% des grands vizirs sont, à la même époque, d'origine chrétienne, Albanais, Serbes, Grecs, Arméniens ou Géorgiens, pour la simple et unique raison que l'Etat y trouve son compte et exploite toutes ses forces vives, sans entrer dans une logique raciale. Peu importe en effet à un Soliman le Magnifique de n'avoir à ses côtés que des fils de chrétiens, dans la mesure où ces derniers accomplissent avec compétence les tâches militaires et administratives qui leur sont confiées. Les premiers signes d'affaiblissement de la puissance ottomane, perceptibles dès la fin du XVIe siècle et plus encore au XVIIe siècle, coïncident précisément avec l'instauration progressive d'une administration qui n'est plus recrutée au mérite, parmi les janissaires et autres convertis «dénationalisés» et attachés au sultan, mais selon l'appartenance clanique des individus. Ainsi, sous Osman II, en 1618, on envisage de turquifier l'administration et l'armée «en ayant recours à des éléments anatoliens». C'est, ainsi que l'explique fort bien G. Veinstein, dans ces changements de conception de la nature même de l'Etat qu'il faut rechercher une des raisons majeures de la désagrégation de l'Empire, désormais dominé par le turquisme et le rejet des autres composantes de la société ottomane.

Ceci dit, quelle place est faite à l'Arménie dans cette *Histoire de l'Empire ottoman ?* En dehors des chapitres XII, XIII et XIV, dans lesquels sont traitées les années 1839-1923, pratiquement aucune. Tout au plus apprend-t-on que les Arméniens vivent dans l'Empire, sans être vraiment localisés, ou encore qu'ils s'occupent de commerce. Il est vrai que le plateau haïgazien ne passe officiellement sous administration ottomane qu'assez tardivement, dans la première moitié du XVIe siècle, et qu'il est de fait, jusqu'au milieu du XIXe siècle, sous l'autorité de beys kurdes plus ou moins vassaux de la Porte. Celle-ci a en effet divisé l'Arménie et le Kurdistan en trente «gouvernements» (*hükümu*) à la tête desquels elle a confirmé le rôle majeur des chefs tribaux traditionnels, qui organisent à leur guise la fiscalité locale. Ce qui signifie en clair que l'Etat leur a délégué ses pouvoirs, car il n'est pas en mesure de les assumer lui-même dans ces «terres d'insolence» où règne le droit du plus fort. On ajoutera à cela que la Sublime Porte a parachevé l'organisation de ces provinces en instituant, à la fin du XVIIe siècle, ce qu'on a coutume d'appeler la «symbiose», euphémisme caractérisant l'autorisation donnée aux tribus nomades kurdes de passer la mauvaise saison dans les villages arméniens. Promiscuité organisée qui favorisa sans doute la kurdisation de certaines populations chrétiennes et la sédentarisation progressive des nomades encouragée par les sultans, manière comme une autre de préparer les Kurdes à recevoir un jour l'héritage arménien. De tout cela, il n'est nullement question dans l'ouvrage dirigé par Robert Mantran. Et lorsqu'il est fait allusion aux *Ermeni*, c'est parfois pour affirmer, comme le fait l'inimitable et non moins célèbre N. Beldiceanu, par ailleurs directeur de recherches au CNRS, qu'en «Anatolie extrême-orientale», région mal localisée dont on ne découvre qu'aujourd'hui l'existence, ceux que les recensements ottomans apellent *Ermeni* sont très probablement, selon l'onomastique, «une population turque de rite grégorien ou un mélange arméno-turc grégorien» (cf. p. 134).. En conséquence de quoi, il faut se faire à l'idée qu'en dehors de quelques heureux élus dont les noms ont encore une connotation arménienne, la plupart des gens qui se déclarent arméniens ne sont que des «Turcs de rite grégorien». Au reste, on apprend aussi du même auteur (p. 136) que la «conviction religieuse de certains chrétiens, plus que douteuse, favorise le passage à l'islam». Gardons-nous cependant de généraliser à l'ensemble de l'ouvrage ces hypothèses novatrices et brillantes, manifestement inspirées par une approche scientifique de problèmes passionnels, émanant de savants indépendants contraints, pour les besoins de la cause, à d'incessants séjours de travail sur les rives ensoleillées du Bos-

suite page 4

ՎԱՀԱԿ ՕՇԱԿԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ 2

Երկրաշարժի Զոհերուն:

Այն օրէն երբ
գաղտնի ձեռք մը լոյսը վառեց ու փախաւ
անտես մատներ ժամացոյցը լարեցին
հորիզոնի վարագոյրը պատռեցին՝
հոն էինք մենք
լոյսի կաւի լոյծ խառնուրդ՝ հէգ բրուտներ
մէջտեղ նետուեր որպէս մարդ՝ կը թափառինք
արձագանգի բլուրներ մեզ կը գրկեն
օրօր կ'երգեն մեր ձայնով որ արթննան
ներսի աչքեր՝ ու փնտռեն բանի հունտեր,
մենք հոս է որ ծառը բառը տնկեցինք
մեր երկիրն է մեզմէ ներս պիտի ապրինք,
այս ձեռքերով
ինչքան արիւն ինչքան արցունք սէր ու գորով
երկինքներէն երկիրներէն առինք բերինք
արմատներուն՝ որ կեանք բուսնի ոգի ծլի···:

Հիմա կայներ
կործանումին զարհուրանքին անհեթեթին ափին մէջ
չենք հասկնար մեր խեղճ միակ լամբը ինչո՞ւ մարեցին
ինչո՞ւ ցաւի ամբարտակներ մէկ վայրկեանէն փլեցին···
մենք ի՞նչ գիտնանք ով որու վրայ պիտի սգայ պիտի լայ
կեանքի սիրտը հողի՞ն մէջէն կը տրոփէ՝ թէ մարդուն
եւ թէ մահը վերադա՞րձ է, նոր մեկնո՞ւմ է թէ այսպէս՝
անբաւելի յանցանքի մը վախի վիշտի պատիժն է:
Ալ ի՞նչ սրտով
բանաստեղծներ գեղեցկութեամբ պիտի օծեն ու դարպասեն շնորհներդ
միսթիֆ մոայլ արեղաներ հոգեհանգիստ հայցեն ֆու մէջ պառկողներուն
ջալդ ու փշուր մարմիններուն ու յուշերուն, խած կայծկլտուն երազներուն·
իսկ ի՞նչ աղօթք ի՞նչ շարական պիտի երգեն աղախնակեն դպիրները
ֆե՛զ համար հող, փոուած անձար ու խոցահար՝ թեւերուն մէջ հորիզոնին
դուն սլ գոհր մարդոց նման մեղքէն անդին օրէնքներու երազգին
զոր լարեր են հազար դաւով սինիք դաժան պահակները տիեզերքին:

Կեանքը մահը
շէն թեւացուկ սիրահարներ՝ եկան կ'երթա՞ն խնդալով
իրենց սիրոյ մեծ խորհուրդին կատաղօրէն պլլուած,
կ'երթան ուրախ՝ ա՛լ տիրացած հնշմարտութեան գաղտնիքին
ետին թողած երկանաւոր հարցումները խժալուր
որ մեզ կ'ադան մութերուն մէջ անել անգէտ գիշերին:
Բայց կը պատմեն
հող չէինք մենք սկիզբէն՝ ու ետ հողին չենք դառնար
այլ կը մնանք անսփոփ՝ կեանքի մահուան սովահար՝
հիւլէներու արանքին՝ պարոյկներէ առկախեալ
կրկնապատկեր՝ որ յաւէտ բուն էութեան կը սպասէ՞
թէ կը փնտռէ խելայեղ՝ մենք ալ յստակ չենք գիտեր···:

. . . . . .

Ափսոս ընկեր, ափսոս ֆեզ, պարապ տեղը գոհուեցար
հանգիստ հոգւոյդ նուաստացած բարկացած,
հիմա գիրար գրկեցէք, հաշտուեցէք հողն ու դուն,
ալ պէտք չունիք մեր լացին, խաղաղութեան աղօթքին:

Նոյեմբեր 13, 1989:

Հայկական Լեռնային Արցախի անկախութեան համար, Հայաստանին միանալու Հայերի մղած պայքարը, աննախադէպ ահեղ երկրաշարժը, մեր օրերում տեղի ունեցած արմատական փոփոխութիւնները, վերակառուցումը, Հայրենիք-Սփիւռք կապերի ընդլայնումը, ժամանակավրէպ դարձած տոկոմաթիք պատկերացումների թօթափումը, հայկական կուսակցութիւնների հետ հաստատուած աղդանպաստ համագործակցութիւնը, չրջադարձային նախադրեալներ են եւ յուսադրում են այն, ինչ գրել էր վերջերս զուիցերացի լրագրող՝ Ալերամօ Հերմոր.«Հայերի անցեալը եւ այսօրը վկայում են այն մասին, որ այս ժողովուրդը ապագայում բարձրանալու է միջազգային ամպիոն ասելու համար իր նոր խօսքը»:

Մեր երկիրը միջազգային թատերաբեմ բերելու սրբազան գործին նպաստում են նաեւ Դեկտեմբերեան ահեղ ու ծանր օրերին Հայաստանին օգնութեան ձեռք մեկնող 112 երկրների ներկայացուցիչները, ՄԱԿ-ը եւ ԻՒՆԵՍՔՕ-ն: Օգնութիւն, որը այսօր աստիճանաբար վերածւում է առեւտրա-տնտեսական փոխշահաւէտ համագործակցութեան եւ ընձեռում է նոյնքան կարեւոր մշակութային կապեր հաստատելու հնարաւորութիւնը: Նշանակալից է նաեւ Լենինականում, Ստեփանաւանում, Կիրովականում եւ աղէտուած տարբեր դիւղերում, օտարազգի՝ Պուլկարների, Գերմանացիների, Նորվեկիացիների, Իտալացիների կառուցած հիւանդանոցները, դպրոցները, մանկապարտէզները, բնակելի թաղամասերը: Ճարտարապետական բազմալեզուութիւն, որը դումարուած հայկականին, հարստացնելու է, երեխաներից սկսած մինչեւ հասակաւորների ոգին, ընդլայնելով նրանց մտահորիզոնը, օգնելու է հասկանալ այլ ժողովուրդների՝ տարածութիւնը կազմակերպելու իւրայատկութիւնը: Սրանք եւս միջազգային ամպիոն բարձրանալու նախադրեալներ են, որոնք զարգանում են ոչ թէ բարեգործութեամբ, այլ ժողովուրդների միջեւ հաստատուած բարեկամութեամբ:

Ղուկասեանում, Դեկտեմբերի 10-ին, հանդիսաւոր արարողութեամբ, բացուեց Քառիթաս Իթալիանայի օժանդակութեամբ կառուցուած միջնակարգ դպրոցի շէնքը: Իտալիայից ժամանել էին Քառիթասի փոխ դիրեկտոր՝ Ֆրանչեսկո Գաուլոնին, Արեւելեան Եկեղեցիների Միաբանութեան վարիչ՝ Հայր Ֆլաուտիս Գուլբերօտաին եւ շինվարչութեան պետ՝ Ճիանքարլօ Տիէչին: Նոյն կազմակերպութիւնը Ղուկասեանում կառուցելու է հիւանդանոց եւ չրջակայ դիւղերում 18 բուժկէնտրոն:

Քառիթաս Իթալիանայի դիրեկտորը ս. թ. դարնանը, ինճ հրաւիրել էր Հռոմ բուժման նպատակով: Միաժամանակ հրաւէր էի ստացել Նիւ-Եորքի Ազգային Առաջնորդարանից ելոյթով հանդէս գալ Հոկտեմբերի 21-ին քաղաքի Հիսթորիքըլ Սոսայթիի դահլիճում տեղի ունենալիք սիմպոզիումին, որը նուիրուած էր Անիի Մայր Տաճարի հիմնադրման 1000-ամեակին: Ըստ յանձնաժողովի որոշման, ի թիւս այլ նախաձեռնութիւնների, պէտք էր դումարուէր նաեւ դիտական նստաչրջան, որին հրաւիրուած էին Խորհրդային Հայաստանի, Եւրոպայի եւ ԱՄՆ-ի մի չարք դիտնական մասնագէտներ:

Իմ ժամանումը Հռոմ, նշանակեց օրերիս մեծ մասը անցկացնել Սանթ Իօճէնիօ հիւանդանոցում, բժիչկ Լ. Փիզանոյի խորհրդի տակ: Այցելութեան եկած Տոն Քլաուտիօ Գուլբերօտաին հաղորդեց, որ իմ կողմից Երեւանում իրեն յանձնած Ս. Խալաթալաքում գտնուող հայ-կաթողիկէ եկեղեցիների լուսանկարները, ու պապ Յովհաննէս-Պօղոս Բ.-ին ուղղած նամակը, տեղ են հասել, հաւանական է նաեւ, որ Նոյեմբերի 15-ին տեղի ունենալիք ընդունելութեան ժամանակ, պապը մօտենալու է նաեւ ինճ: Մինչ այդ սակայն, հարկ էր ժամանակաւորապէս թողնել հիւանդանոցը ու Հոկտեմբերի 19-ին կրնոջս եւ Փաօլօ Գունէոյի հետ միասին Փան Ամերիքըն ընկերութեան օդանաւով, թռչել Նիւ-Եորք: Այնտեղ հասած, գնայինք Ազգային Առաջնորդարան, ներկայանալ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աչճեանին ողջոյնի եւ չնորհակալութեան խօսք ասելու համար: Երկու օր անց տեղի ունեցաւ սիմպոզիումը:

Նիւ-Եորքի Հիսթորիքըլ Սոսայթիի դահլիճում, սոյն տարուայ Հոկտեմբերի 21-ին տեղի ունեցաւ միջազգային առաջին համաժողովը, որի նպատակն էր ըստ արժանաւոյն տօնել Անիի Մայր Տաճարի հիմնադրման 1000-ամեակը (989-1989): Գիտական համագումարը կազմակերպել էր ԱՄՆ-ի Հայկական Առաքելական Եկեղեցիների Առաջնորդարանը յանձին՝ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աչճեանի ու այդ առթիւ ստեղծուած կենարոնական յանձնաժողովի նախաձեռնութեամբ:

Չարկ է նաեւ նշել, որ այդ օրերին Հայաստանում դարձեալ ծանր իրավիճակ էր՝ չարունակւում էր Հանրապետութեան վայրագ չրջափակումը Ադրբեջանի կողմից ու նաեւ, ինչպէս գրում է Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աչճեանը՝ «Անիի Մայր Տաճարի կառուցման հազարամեակի տօնակատարութիւնը նախաձեռնած եղած էինք անցեալ տարի, Հայաստանի Դեկ. 7-ի երկրաշարժից ամիսներ առաջ: Ահաւոր այդ աղէտը՝ որը ցնցեց Անին եւս, չչմեցուց բոլորս, եւ չատ բնական կերպով, մեր բոլորին ուշադրութիւնը կենտրոնացաւ երկրաշարժից աղէտեալների օգնութեան սրբազան գործի վրայ: 1989 թ. Յունուարին էր միայն, որ «քար ղնելով» մեր սրտերի վրայ, վերստին ժողովի հրաւիրեցինք յանձնախումբը: Յորհրդակցութեան ընթացքին, կամաց-կամաց բիւրեղացաւ Հայութիւնը խորհրդանշող ոգին՝ ոգի կանգնել, արհամարհել մահը, ու քաջութեամբ նայել ապագային: Եւ մանաւանդ՝ ամէն մարդ անդրադարձաւ, որ Անիի հազարամեակը ջնջել, ոչ միայն անպատչաճ էր, այլ անյարիր էր Անին կառուցողների ոգիին եւ յիչատակին»:Կորովաչունչ նման ոգով էլ կազմակերպուեց եւ իրագործուեց դիտական համագումարը Նիւ-Եորքում:

Բազրատունեաց Հայաստանի մայրաքաղաքի պատմա – արուեստագիտական հարցերի բազմութիւն լինելով պահանջում է դրանց թէկուզեւ մասնակի պարզաբանումը: Անիի ճարտարապետա – քաղաքաչինական իրողութիւնը, մինչ օրս թերեւս չի արժէքաւորուած այն աստիճանի, որ մաս գառնայ յետարարական «քաղաքների վերածնութեան» ընդհանուր պատմութեան: Նման նկատառումներից ելնելով, Նիւ-Եորքի սիմպոզիումը կազմակերպողները,նպատակադրուած լինելով լուծել, արմատական այդ խընդիրներից մի քանիսը, համագումարին էին հրաւիրել հայ եւ օտար մասնագէտներ:

Համագումարում բացման խօսքով հանդէս եկան առենապետ Տոքթ. Հայկազ Գրիգորեանը, Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աչճեանը եւ Տոքթ. Ալիսկօ-Նովէլլօն (Միլանօ): Դասախօսութիւնները բաժանուած էին ըստ թեմաների, առաջինը վերնագրուած էր՝ Անիի պատմութիւն, սոյն թեմայով ելոյթ ունեցաւ Տոքթ. Լիւսի Տէր-Մանուէլեանը (ԱՄՆ), հանդէս էր գալու Երեւանի Պետ. Համալսարանից Տոքթ. Փրոֆ. Թ. Ա. Յակոբեանը, բայց ցաւ ի սրտի, նա չանկարծամահ եղաւ, իսկ իր ելոյթը ընթերցեց՝ Տոքթ. Հրանտ Մարգարեանը: Յաջորդեցին Ֆրանսիայից ժամանած՝ Տոքթ. Պատրիկ Տօնապետեանը, Պոլոնեայի Համալսարանի Փրոֆ. Տոքթ. Կապրիէլլա Ուլուհոճեանը:

Մշակութային միջավայրը ծրագրային նիւթի բաժնում խօսեց Տոքթ. Փրոֆ. Ա. Ալիսկօ-Նովէլլօն, ապա Նիւ-Եորքից Հելէն Կ. Իվանսը՝ Գոլումպիա Համալսարանի դասախօս եւ հեղինակ «Հռոմկլայի եւ Արեւմուտքի առաջնորդարանների մանրանկարները» ուսումնասիրութեան, որը 1990-ին ներկայացուելու է որպէս նրա դոկտորան: Յաջորդեց Տոքթ. Ալիս Թիլլը, նա Նիւ-Եորքի համալսարանի չըրջանաւարտ է եւ 1988-ին պաչտպանել է «Պատկերազարդուած հայկական աւետարան՝ Պոստանի դպրոցը», որը համարւում է Միջնադարի հայկական նկարչութեան թեմայով պաչտպանուած առաջին տիեզերագիտան ԱՄՆ-ում:

Անիի պահպանումը հարցերի չուրջ, հանդէս եկան երեւանից Տոքթ. ճարտ. Արմէն Զարեանը, Հռոմից Տոքթ. Փրոֆ. Փաօլօ Գունէօն որի ջանքերով 1988-ին լոյս տեսաւ «Հայ ճարտարապետութիւնը» մեծարժէք աչխատութիւնը:

Գիտական համագումարի վերջում, տեղի ունեցաւ մտքերի փոխանակութիւն, նիստի առենապետն էր Գոլումպիայի համալսարանից՝ Տոքթ. Փրոֆ. Նինա Կարաոյեանը, մասնակցում էին Լենինգրադից՝ Այլվիդա Միրզոյեանը, Գոլումպիա համալսարանի հայերէն լեզուի ու գրականութեան դասախօս, հայ-բիւզանդական ստուածաբանական հարցերի ուսումնասիրող՝ Տոքթ. Փրոֆ. Փիթըր Քաուն, ԱՄՆ-ի ատոմային էնէրգիայի յանձնաժողովի նախկին անօրէն, Նիւ-Եորքի համալսարանի ատոմային Ֆիզիկայի Փրոֆ.՝ Վազգէն Բարսեղեանը եւ հայկական արուեստի տաղանդաւոր գիտակ Տոքթ. Պատրիկ Տօնապետեանը, որը հեղինակակից է Ժ.-Մ. Թիէբիի հետ, 1987-ին Փարիզում լոյս տեսած ստուարածաւալ «Հայկական արուեստը» գրքին:

Համագումարի փակման խօսքով հանդէս եկաւ Պ. Գունէօն որն արեց հետեւեալ առաջարկը.-

Ամերիկեան երկու ափերի երկայնքին ստեղծել աչխարհագրական չէզոք գօտի, այդ սահմաններում ներգրաւել Անին իր չրջակայքով հանձնելով մինչեւ կարսի մօտակայքը, Բագարանը՝ իսկ մեւս ափին՝ մինչեւ Երեւոյք ու Լենինականի չրջակայքը: Նչուած տարածութիւնը պատմական չինութիւններով միասին, յայտարարել միջազգային նչանակութիւն ներկայացնող հնագիտական եւ տուրիստական «յարդանքի գօտի»: Որպէս այդպիսին ներկայացնել Խորհրդային Հայաստանի, Խորհրդային Միութեան եւ Թուրքիայի Հանրապետութեան կառավարութիւնների հաստատմանը: Այնուհետեւ հարկ կը լինի, առաջարկուած չէզոք գօտին պաչտօնականացնել ԻՒՆԵՍՔՕ-ի կողմից:

ԻՒՆԵՍՔՕ-ի պատուէրով, Փաօլօ Գունէօն 1967-ին եւ 1969-ին եղել է Անիում, առաջադրանք ունենալով տեղում ուսումնասիրել յուչարձանների վիճակը, դրանց վերանորոգման եւ վերականգնման հնարաւորութիւնները: Նա, իր կազմած տեղեկագրում, որը լոյս տեսաւ 1970-ին Լուվէնի «Մոնումենտում» հանդէսում, գրում է.«ինչ պէտք է անել որպէսզի նման անգնահատելի հարստութիւնը՝ Անիի պատմական վայրը, պահպանուի ու գնահատուի համաչխարհային մչակոյթի ընդհանուր արժէքների չրջանակում, հարկ է վճռել եւ գործել: Հանդուցեալ Թ. Ա. Յակոբեանը, իր «Անիի պատմութիւնը» երկհատորեակի վերջում գրում է.«Թող ների բարի առաքելութեամբ մեր վաղեմի մայրաքաղաքը այցելած իտալացի հեղինակը, եթէ նրա առաջարկները առայժմ համարենք միայն բարի ցանկութիւն: Բարեբախտաբար Փ. Գունէոյի ցանկութիւնը իրագործելու կայ հաւանականութիւն, որը ներկայացուելու է օտար եւ հայ տաղաւորների կողմից ուսումնասիրուած եւ Թուրքիայում գտնուող 400 հայկական յուչարձանի, այդ թուում եւ Անին, որոնց 13·000 լուսանկարները պահպանում է Փրոֆ. Վ. Բարսեղեանի կազմած «Հայկական յուչարձանների՝ միկրոֆիլմերի արխիւ» հերթական հատորում: Հայաստանից հրաւիրուած մասնագէտները, ծանօթացնելու են Ղարաբաղի, Նախիջեւանի եւ Վրաստանի հայկական եկեղեցիները: Ինչպէս որոչում կայացաւ Նիւ-Եորքի դիտաժողովի ամփոփիչ խօսքում, դալիք տարուայ դիտաժողովին հրաւիրուելու են նաեւ Իրանի ու Իրաքի-ներկայացուցիչները, այդ թուում և թուրք մասնագէտներ: Հիմնական հարցը Անին լու է Թուրքիայում գտնուող ճարտարապետական արուեստի գործերի պահպանում եւ վերականգնում:

Այսօր, իտալացի եւ թուրք նկարիչները վերանորոգում են կապադովկիայի ժայռափոր եկեղեցիների չայնի որմնանկարները: Տուրիզմը չահաւէտ է, ուստի այդ գործունէութիւնը դնալով աւելի է ծաւալուելու: Թուրք երիտասարդ ճարտարապետները չատուկ դասընթացներ են անցընում Մչլանոյի Փոլիտեխնիկում ճարտարապետական ֆակուլտետում, որոնց նպատակն է, վերադառնալով հայրենիք, լծուել սելճուկեան եւ օսմանեան յուչարձանների վերականգնման, պետական օրէնքն ծրագրուած գործին: Ա. Ալիսկօ-Նովէլլոյի միջամտութեամբ, ծրագրուած է Աղթամարի Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ ամրացման աչխատանքները ու

ՁԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ԴԷՊԻ ՀՌՈՄ ԵՒ ԴԷՊԻ ՆԻՒ-ԵՈՐՔ

Տպված՝ փոխ. Ա. Ալիքսանյանի։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՊԱՐԱՆ

ԱՐԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ

Գրի՛ր

Ամեն մի տողի համար՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տառ՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի թվանշան՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի կետադրական նշան՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի բացատ՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի ստորագրություն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի հասցե՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի հեռախոսահամար՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի ամսաթիվ՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի ժամ՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի րոպե՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի վայրկյան՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի օր՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի շաբաթ՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի ամիս՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տարի՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի դար՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի հազարամյակ՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի միլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի միլիարդ՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տրիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվադրիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեքստիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեպտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի օկտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի նոնիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի դեցիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի անդեցիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի դուոդեցիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տրեդեցիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվատուորդեցիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվինդեցիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեքսդեցիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեպտենդեցիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի օկտոդեցիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի նովեմդեցիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի վիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի անվիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի դուովիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տրեվիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվատուորվիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվինվիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեքսվիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեպտենվիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի օկտովիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի նովեմվիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տրիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի անտրիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի դուոտրիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տրետրիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվատուորտրիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվինտրիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեքստրիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեպտենտրիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի օկտոտրիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի նովեմտրիգինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվադրագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի անքվադրագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի դուոքվադրագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տրեքվադրագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվատուորքվադրագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվինքվադրագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեքսքվադրագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեպտենքվադրագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի օկտոքվադրագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի նովեմքվադրագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվինկվագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի անքվինկվագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի դուոքվինկվագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տրեքվինկվագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվատուորքվինկվագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվինքվինկվագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեքսքվինկվագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեպտենքվինկվագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի օկտոքվինկվագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի նովեմքվինկվագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեքսագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի անսեքսագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի դուոսեքսագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տրեսեքսագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվատուորսեքսագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվինսեքսագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեքսսեքսագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեպտենսեքսագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի օկտոսեքսագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի նովեմսեքսագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեպտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի անսեպտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի դուոսեպտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տրեսեպտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվատուորսեպտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվինսեպտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեքսսեպտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեպտենսեպտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի օկտոսեպտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի նովեմսեպտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի օկտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի անօկտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի դուոօկտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տրեօկտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվատուորօկտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվինօկտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեքսօկտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեպտենօկտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի օկտոօկտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի նովեմօկտագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի նովեմագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի անովեմագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի դուոնովեմագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի տրենովեմագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվատուորնովեմագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի քվինովեմագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեքսնովեմագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի սեպտենովեմագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի օկտոնովեմագինտիլիոն՝ 1 կոպեկ։

Ամեն մի նովեմնովեմագինտ

L'HISTOIRE DE L'EMPIRE OTTOMAN

suite de la page 1

phore, à l'ombre des mosquées et de palais construits jadis par des «Turcs grégoriens» qu'on a enfin réabilités dans leur authentique statut de descendants des nomades d'Asie centrale aux riches traditions architecturales et administratives.

Intégrés dans un empire «qui ne peut être, selon les termes de G. Veinstein (p. 163), défini comme l'Empire turc» - même si «la langue officielle est une forme de turc.... truffé d'arabe et de persan» - et dirigé par une dynastie «partiellement de souche turque... étrangère à toute notion moderne de race et de nation», les Arméniens sont indéniablement héritiers de l'Empire ottoman, au même titre que les autres peuples qui l'ont formé. On a cependant oublié de les prévenir au moment du partage. Peut-être étaient-ils occupés à des tâches plus importantes dans les deserts de Syrie.

On notera aussi les points-de-vues divergents de J.L. Bacqué-Grammont et de G. Veinstein sur la nature des Djelalis, qui contribuèrent grandement à la première saignée démographique importante du plateau arménien. Si le premier les qualifie de révoltés, en revanche le second précise qu'ils «forment des bandes rebelles... qui terrorisent l'Asie Mineure dans les années 1595-1610, et suscitent à leur tour le dépeuplement des campagnes». On est loin de la présentation classique qui consiste à présenter le mouvement djelali comme une révolte sociale, alors qu'il s'agit avant tout de bandes dont l'objectif majeur est le pillage des villages certes, mais également des centres urbains, que le pouvoir central met plusieurs années à réduire.

Sur le rôle économique des Arméniens, le lecteur consciencieux apprendra de la bouche de R. Mantran, grand turcologue devant l'éternel, que ces derniers se sont effectivement occupés de commerce, il omet cependant d'ajouter, malgré les brillantes leçons de son défunt maître Fernand Braudel, auquel il fait pour l'occasion une fâcheuse infidélité, que ces mêmes Arméniens ont joué un rôle majeur dans le commerce international des XVIIe et XVIIIe siècles, d'Amsterdam à Canton, en passant par les Philippines, les Indes, la Perse et les Echelles du Levant, et en monopolisant le négoce de la soie. Par chance, puisant dans sa vaste érudition, il s'est souvenu des conclusions d'une thèse (qu'il ne cite pas), dont il avait présidé la soutenance, démontrant que les finances de l'Empire passèrent également entre les mains des banquiers arméniens durant un bon siècle (1750-1850), pour le plus grand profit de l'Etat, avant que celui-ci ne trouve d'autres sources de revenus en empruntant allègrement aux puissances occidentales. Ce qui ne manqua pas d'affermir son indépendance à leur égard. Pour en finir avec la période ancienne, citons encore cette «constatation qui peut surprendre» frappée du sceau de la vérité, due à la plume inspirée de N. Beldiceanu «Certains aspects du monde ottoman de l'époque préfigurent l'Etat moderne, car le sultan est un souverain limité dans l'exercice de ses pouvoirs non seulement par la *cherî'a*, mais aussi par le droit coutumier des peuples soumis» (p. 138). Sans doute est-ce là une allusion voilée aux libéralités d'Abdul-Hamid à l'égard des Arméniens, respectueux qu'il était de leur «droit coutumier».

Dans les chapitres consacrés aux XIXe et XXe siècles, les Arméniens font enfin une entrée fracassante dans l'historiographie ottomane. Il est rappelé qu'il constituent un *millet* (± nation), qu'ils habitent surtout l'Anatolie orientale et administrent leurs affaires internes sur la base d'un règlement organique agréé par les sultans en 1863. Qu'enfin un patriarcat et une chambre composée de 140 députés élus gèrent tout cela.

Le chapitre XIII, rédigé par F. Georgeon, couvre la période 1878–1908, en gros le règne d'Abdul-Hamid II, et met en évidence le changement de conception, à la tête de l'Etat, de la nature même de l'Empire, c'est-à-dire le rôle grandissant de la religion et du turquisme, sur fond de désintégration du pays et d'influence grandissante des puissances occidentales. F. Georgeon considère du reste que c'est incontestablement la mise en coupes réglées de l'économie ottomane, par la France, l'Angleterre et l'Allemagne notamment, qui provoque cette radicalisation des milieux turcs et le rôle grandissant des conservateurs. Concessions du chemin de fer Berlin-Bagdad aux Allemands, des mines aux Français, de la banque et du pétrole aux Anglais, puis instauration de l'Administration de la Dette publique, font en effet apparaître les Ottomans (toute la population est frappée par ces désastres) comme les victimes de l'impérialisme occidental.

Sur le sort des Arméniens, l'auteur est d'une «prudence» qui contraste avec la vigueur des analyses qui précèdent. Evoquant les massacres du Sassoun de l'été 1894, il chuchotte que : «Pendant deux ans, les actes de rébellion et de répression se succéderont en Anatolie orientale, montrant la force du nationalisme arménien». Ce qui revient à reprendre la thèse officielle turque, qui accuse les Arméniens de révoltes, alors que les rapports du Patriarcat et l'enquête internationale qui fut menée après ces «événements» concluaient, sans la moindre ambiguïté, au massacre de plusieurs dizaines de milliers d'individus, notamment les mâles, à la destruction des maisons, à la confiscation des réserves alimentaires, des bêtes de somme et des semailles, ou enfin à l'enlèvement et à la vente en place publique, à Seghert, de femmes et d'enfants arméniens. Une fois la résistance des montagnards vaincue, les autorités ottomanes empêchaient ainsi les survivants de se réinstaller dans leur villages et de retrouver un semblant de vie. Réfugiés auprès des paysans de la plaine de Mouch, ils en étaient réduits à vivre sur l'habitant. Durant l'hiver 1894-1895, plusieurs milliers d'entre eux périrent ainsi de faim et de froid, malgré la solidarité de leurs compatriotes, eux-même réduits à la famine. Mais de cela, point n'est fait mention. Toute la suite de ce chapitre est de la même veine, essentiellement axée sur la naissance du mouvement révolutionnaire arménien et sa «fermentation» qui va «déboucher sur deux années d'agitations et de violences, en 1894-1896», ou des «affrontements». Il va sans dire que ces euphémismes, qui ont un relant de révisionnisme historique, qualifient les massacres organisés par Abdul-Hamid, avec pour point d'orgue les mois d'octobre et novembre 1895. On conviendra cependant qu'il s'agit là d'événements douloureux que les historiens se doivent d'appréhender avec la plus grande retenue, celle que leur impose l'objectivité historique des archives turques qu'ils n'ont évidemment pas consultées, puisqu'elles ne sont, par le plus pur des hasards, accessibles que jusqu'en 1894.

Le morceau de bravoure, l'exposé des «événements de 1915», revient de droit à un spécialiste, Paul Dumont, par ailleurs auteur d'une apologie, digne des *Vitæ Patrum*, de Mustafa Kémal. Disons d'emblée qu'il ne s'agit pas à proprement parlé d'une faveur qui lui aurait été faite. Et il y a fort à parier que beaucoup ont dû se sentir débarrassés de cet encombrant fardeau que personne ne veut porter. Grâce lui soit donc rendu pour son courage, car, en présentant soigneusement l'«affaire» selon les thèses arménienne et turque, totalement inconciliables, il a bravé certains interdits. N'ose-t-il pas affirmer, après avoir présenté la thèse turque : «Mais cela dit, comment passer outre aux innombrables témoignages conservés dans les dépôts d'archives occidentaux et qui disent, chacun à sa manière, la douloureuse vérité : Comment, surtout, ne pas se livrer à un simple constat : il y avait probablement plus de 1 500 000 Arméniens en Turquie à la veille de la Première Guerre mondiale ; suite aux massacres, aux déportations et aux départs en exil, on n'en recensera que 70.000 quelques années plus tard». Certes, la rédaction de ces quelques lignes a probablement occasionné bien des déchirements intérieurs à Paul Dumont. Mais, qu'il sache que, de notre point-de-vue, il s'en est tiré avec les honneurs en disant sans dire qu'il y avait eu quelque chose comme l'exécution d'un peuple, la confiscation de ses biens et l'appropriation de sa terre. Au reste, s'il a des doutes, qu'il se dise qu'après tout les Arméniens, ceux d'aujourd'hui, les fils et petits-fils, n'en sont pas encore à un degré de puissance tel qu'ils pourraient le faire condamner pour révisionnisme. Chacun sait que l'histoire s'écrit dorénavant avec des tanks et des avions et accessoirement avec des «historiens».

Le mot de la fin revient au maître d'ouvrage, Robert Mantran, qui, dans une de ses envolées dont il a le secret, avance avec clarté: «Quant au problème arménien, si sa «solution» est à imputer aux Ottomans, les causes ne sont pas à en chercher que du seul côté turc». Voilà qui est bien dit.

R.H. KEVORKIAN

Un consul dans la tourmente

The Slaughterhouse Province : An American Diplomat's Report on the Armenian Genocide, 1915-1917 (*La province-abattoir, rapport d'un diplomate américain sur le génocide arménien*, 1915-1917), *de Leslie A. Devis, texte établi, présenté et annoté par Susan K. Blair.*
VIII + 276 *pages*, 16 *photos*, 1 *carte.*

Edité par : Aristide D. Caratzas, Publisher, Orpheus Publishing Inc., 30 *Church Street, P. O. Box* 210, *New Rochelle, N. Y.* 10802, *U.S.A.*, 1989.

(*Disponible par correspondance, prix env.* $40).

«J'ai l'honneur d'informer l'Ambassade .... de l'une des plus grandes tragédies de toute l'histoire». Ainsi commence la dépêche du 30 juin 1915 d'un consul américain en Arménie à son ambassadeur à Constantinople, Henry Morgenthau. Qui était cet obscur fonctionnaire qui, deux mois à peine après le début du génocide, en a si lucidement saisi la vraie dimension ?

Leslie A. Davis (1876-1960) fait ses études à Cornell puis, après une brève carrière d'avocat à New York, entre dans le service diplomatique en 1912. Polyglotte, son premier poste est en Russie, à Batoum (Géorgie). Il y profite d'un congé pour effectuer à pied l'ascension du Mont Ararat. Devant ce comportement inhabituel, l'inspecteur du Département d'Etat suggère à Washington que le consul soit muté dans une région «reculée, sans civilisation et sans exigences». Et le 24 avril 1914 —un an jour pour jour avant le déclenchement du génocide— Davis est nommé à Kharpout, la plus grande ville (30.000 habitants) du vilayet de Mamouret-ul-Aziz en Turquie orientale, à dix-huit jours de cheval du chemin de fer Constantinople-Baghdad.

Davis y restera de mai 1914 à mai 1917, peu après la rupture des relations diplomatiques entre l'empire Ottoman et les Etats-Unis. Il assistera donc personnellement aux préparatifs, au déroulement et aux premières sequelles de ce qu'il qualifiera lui-même de «crime, probablement le plus terrible qui ait jamais été commis contre une race humaine».

Dans une série de dépêches écrites sur place —et qui eurent le plus grand mal à parvenir à l'ambassadeur— puis dans un rapport de 132 feuillets rédigé en 1918 à son retour en Amérique, Davis relate avec une minutie implacable le drame dans lequel il a été plongé. Ces récits sont restés enfouis dans les archives du Département d'Etat à Washington jusqu'au jour où ils ont été exhumés par Susan K. Blair, historienne américaine travaillant sur l'œuvre caritative de ses compatriotes missionnaires au Proche-Orient après la Première Guerre mondiale.

Comme le fait remarquer Mme Blair dans sa préface aussi passionnée que documentée, Davis était le seul diplomate d'un pays neutre en poste au cœur de l'Arménie ottomane (son collègue le plus proche était le consul allemand à Erzeroum, Scheubner-Richter, qui allait mourir aux côtés d'Hitler lors du putsch de Munich). Les rapports de Davis sont uniques car il s'agit du «premier compte rendu découvert rédigé par un diplomate d'un pays neutre ayant personnellement visité des lieux de massacre et y ayant reconnu des cadavres d'Arméniens assassinés qu'il avait vus précédemment vivants». A une époque où sévissent les révisionnistes, cette précision macabre de notre historienne prend toute son importance.

Mais il y a plus encore. En 1915, Davis se rend à deux reprises au lac Goeldjouk (aujourd'hui Hazar Gölü), où il découvre les cadavres d'environ dix mille victimes. Et il informe Morgenthau qu'il les a photographiées (rappelons que l'ambassadeur plaidera la cause arménienne à plusieurs reprises auprès du ministre Enver Pasha). Par un concours de circonstances tout à fait extraordinaire, Mme Davis a retrouvé ces clichés en 1984 aux Etats-Unis et les a reproduits en annexe. Le récit de leur découverte et les preuves indiscutables de leur authenticité sont un modèle du genre et justifieraient à eux seuls cet ouvrage.

Ainsi, pendant deux ans, dans ce que lui-même appelle le «Vilayet-abattoir», Davis se battra pour sauver des vies innocentes, secourir ceux qui peuvent encore l'être, distribuer des vivres et de

par
Jonathan MANDELBAUM

l'argent dans son consulat transformé en refuge, accorder les précieux passeports américains à ceux qui peuvent faire état d'un lien quelconque avec les Etats-Unis —où de nombreux Arméniens de la région avaient émigré avant-guerre.

Paradoxalement, ce qui donne encore plus de force au témoignage du diplomate, c'est son opinion négative sur les Arméniens en tant que peuple. «Je me suis exprimé vivement sur la situation et les événements d'ici car il est impossible d'en parler sur un autre ton. Pourtant, je ne suis nullement un défenseur de la race arménienne. Ce n'est pas une race que l'on peut admirer ou parmi laquelle je choisirais de vivre. Mais. quels que soient les défauts du peuple arménien, et aussi concluante que soit la preuve que certains d'entre eux ont trempé dans un complot révolutionnaire, la punition infligée à ces gens est si sévère, la tragédie si terrible, que l'on ne peut l'observer et encore moins la vivre au quotidien sans éprouver la plus profonde émotion. Quand on voit des hommes et des femmes de soixante-dix, voire quatre-vingts ans, infirmes, aveugles et malades, des femmes et des enfants innocents et des bébés sans défense se faire envoyer au meurtre et à la mort, il est impossible d'admettre une justification quelconque pour une mesure aussi sévère».

Au-delà de leur caractère bouleversant, les rapports de Davis nous placent encore une fois devant cette profonde contradiction qui marque les génocides de notre siècle. D'une part, leur caractère proprement indicible les rend et les rendra sans doute à jamais impossibles à «comprendre» —ce qui d'ailleurs facilite la tâche des négateurs. Mais en cherchant bien on s'aperçoit que ces crimes ont été documentés très tôt et avec beaucoup plus de détails qu'on ne pouvait imaginer. C'est une consolation bien lugubre de se dire qu'il y aura toujours un Leslie A. Davis pour clamer la vérité dans les provinces-abattoir même les plus éloignées. En tout cas, rendons-lui hommage, ainsi qu'à Susan K. Blair pour nous l'avoir fait découvrir.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 3
MARDI
3 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.246 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.246

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ 24 ՀԱՅԵՐԷ 12–Ը՝ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐՈՒՆ ՅԱՆՁՆՈՒԱԾ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԿ

Ինչպէս կը գրենք քանի օրէ, լարուածութիւնը բաւական մեծ է հայ – ազերի ճակատին վրայ, ուր գացած էր Շաումլին: Ըստ Էնթէրֆաքսի (Մոսկուայի ճայնափնեւի հրատարակութիւն) Ադրբեջան առաջարկած է իր սահմանները Հայաստանի հետ:

Երկուշաբթի առաւօտ (Ապրիլ 2) երեսունէն մեր առած լուրերու համաձայն, Չորեքշաբթի եւ Հինգշաբթի խորհրդային ուժերը 24 հայ երիտասարդներ ձերբակալած են Շամչադին եւ Նոյեմբերեան ու թաթած Ղազախ (Ադրբեջան): 12-ը՝ ապա արձակած են, բայց մնացեալ 12–ը՝ կը մնան Ադերիներու ձեռքը եւ ոչ մէկ լուր կարելի է առնել: Շաբաթ իրիկուան Մոնտը 31 կու տար իրրեւ թիւ, բայց վերջնական, ազատ չարձակուածներու թիւը 12 էր, Ապրիլ 2–ին:

Եւրոպական փոքրիկ պատուիրակութիւնը վերադարձաւ Փարիզ: Հայաստան անցուցած իրենց 48 ժամուան այցելութիւններն էին.– Ուրբաթ առաւօտ, ՀՀՇ–ի կեդրոն, ճաշ, Մոր Վիրապ եւ Երասխաւան: Իրիկուան մէթինկին ներկայ եղած է միայն ժաք Վանտմըլպրուք եւ չատ կարճ ելոյթ մըն ալ ունեցած է, չեչտելով թէ ինք ալ, որպէս Ֆլաման, լաւ կը հասկնայ հայ ժողովուրդը: Տեսակցութիւն մը տեղի ունեցած է նաեւ անկախութիւն պահանջող միութեան հետ: Շաբաթ օր այցելութիւն մը՝ Գերագոյն Խորհուրդը, ուր ղեկավար ընդունած է տեղական՝ Սուրէն Աւետիսեան, ապա՝ անցած են Լենինական:

Կիրակի առաւօտ, վերադարձի ճամբուն վրայ, Տիկին Սիմոնն Վէյլ, ամուսինը, Նիքոլ Փէրի, ժաք Վանտմըլպրուք հանդիպած են էջմիածին եւ ընդունուած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ:

Շատ ջերմ տեսակցութիւն մը տեղի ունեցած է եւ խօսուած է նաեւ Վաղդէն Ա.ի հաւանական մէկ այցելութեան մասին եւրոպական Խորհրդարանին, ի մօտոյ:

× Երեւանի մէջ, Շաբաթ օր բազմահազար ժողովուրդի մը ներկայութեան, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը օրհնած է այն հողը, ուր պիտի բարձրանայ ծրագրուած Տաճարը, հայ ժողովուրդի քրիստոնէացման 1700ամեակին առթիւ:

***

Լիտուանիոյ հասցէին եղած ազդարարութիւնը Կորբաչովի կողմէ մեծ ազդեցութիւն չունեցաւ, ինչ կը վերաբերի անկախութեան որոշումէն հրաժարելու: Կորբաչով կը պահանջէ որ ջնջուի անկախութեան հռչակումը, Լանտսպերկիս չյետելու կու գայ ու բանակցիլ կ'ուզէ:

Շատ աւելի խոհեմութեամբ ճամբայ ելաւ Էստոնիա (կ'ըսուի թէ ասոնք պալթեան երկիրներու Սքանտինաւեաններն են, Լիտուացիներն ալ՝ միջերկրականցիները): Արդարեւ Էստոնիոյ Գերագոյն Խորհուրդարանը անկախութեան «վերահաստատման ճեւաւորման սկզբնաւորութեան» ձեռնարկեց:

Թէեւ Շեվարնաձէ անդամ մը եւս ապահովութիւն տուած է (այս անգամ՝ Տիւմայի) որ զինեալ միջամտութիւն պիտի չըլլայ, բայց եւ այնպէս Վիլնիուսի դատախազին չէնքն ալ գրաւուեցաւ առջի օր, ինչպէս նաեւ թերթերու հրատարակութեան գլխաւոր կեդրոնը:

***

ՖՐԱՆՍԱ

ԳԱՂԹՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԻՒՆԸ

Այս հարցին չուրջ, եթէ կեդրոնը որոշ վերապահութիւններ ցոյց տուաւ, ԷՒ – ՓԷ – ԷՒ եւ ԻԻ – ՏԷ – ԷՖ յաջողեցան ընդհանուր համաձրումի մը յանգիլ, ամփոփելով Ժիսքարի եւ Շիրաքի առաջարկները: Ի՞նչ կ'ըսէր Ժիսքար. – Վերջ տալ գաղթի հոսքին, սրբագրել ապաստանի իրաւունքը, նոյնը ընել հպատակութեան օրէնքին համար, Ֆրանսական ազգութեան օրինագիծը, Խորհրդարանի քննութենէ եւք հանրաշճիռի ենթարկել, համարկումի ճիպ ընել եւ համարկոմի մարմին մը ստեղծել: Ընկերային իրաւունքներու կապակցութեամբ, զատորոշել առօրեայ կեանքին մէջ, օտար ծագումով Ֆրանսացիները Ֆրանսա ապրող օտարներէն, առժամեայ Ֆրանսա գտնուող օտարներու պարագային, ուշադիր ըլլալ որ ընկերային առաւելութիւնները քաշուղական բնոյթ չունենան գաղթի համար:

Շիրաք վերջակէտ կ'ուզէ դնել գաղթին եւ արտաքսել անոնք որոնք գաղտնաբար մտած են, վերաքննել ապաստանի իրաւունքը, հպատակութեան օրէնքը վերանայիլ, համարկումի քաղաքականութիւն եւայլն:

Վերջապէս Վիլլիփէնթի այս ընդհանուր ժողովին եղրակացութիւնը 10 էջնոց փաստաթուղթ մըն է, հիմնական սա հարցերուն չուրջ.

– Սահմանագլուխը փակել, պայքարիլ գաղտնի գաղթին դէմ, ապաստանի իրաւունքի չեզոմին:

– Պայքարիլ ընկերային պաշտպանութեան դրութեան խարդախութեանց դէմ:

– Ցաջողիլ համարկումը, դպրոց, բնակութիւն, պայքար կեթօներու դէմ, կրօնական ազատութիւն Հանրապետութեան օրէնքներու շրջագծին մէջ:

– Վերախոհում Ֆրանսական քաղաքացիութեան օրէնքին, Ֆրանսայի պէտք չէ դառնալ առանց դիտակցելու եւ ուզելու:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

Լ.Ը ՓԷՆ վերընտրուեցաւ Ազգ· Ճակատի ղլուխը, 8–րդ համագումարի աւարտին: Այս ժողովին ընթացքին, որ տեղի ունեցաւ Նիս, Լը Փէն բացէ ի բաց կառավարելու, իշխանութիւնը ձեռք առնելու, փոխընտրանք ստեղծելու մասին արտայայտուեցաւ, այսպանելով քաղաքական ՍԻՏԱ–ն (ընկերվարութիւն, գաղթ, թմրեցուցիչ եւ խաբեբայ գործառնութիւն, իւրաքանչիւր բառին Ֆրանսերէնը համապատասխան ըլլալով ՍԻՏԱ–ի): Ինչպէս միշտ տպաւորիչ բանաձեւումով մը փակեց իր ելոյթը (զօր· Ռոշըժաքըլէնէն առնուած)· – «Եթէ կը յառաջանամ, հետեւեցէ՛ք ինծի, եթէ մեռնիմ՝ վրէժս լուծեցէ՛ք, եթէ նահանջեմ՝ սպաննեցէ՛ք զիս»: Ակնարկելով աջին դիրքաւորումին գաղթողներու մասին, յայտնեց թէ ան կ'ուզէ իւրացնել Ազգ· Ճակատի տեսակէտները ընտրական նպատակներով: Բառախաղէ ալ չխուսափեցաւ, անդամ մը եւս: Այս անգամ Թիրախն էր կեդրոնի երեսփոխան՝ Սթազի, որու համար ըսաւ «Երբ մէկուն անունը Սթազի է, համայնավար կուսակցութեանց պէս կ'ընէ մարդ, կը փոխէ»: Այս ձախաւեր ակնարկութիւնը կը վերաբերի արեւելեան Գերմանիոյ քաղաքական ոստիկանութեան որու համառօտակի անունն է (սիկլը):

ԱՆԳԼԻՈՑ ՄԷՋ, ՓՈԼ ԹԱՔՍԸ (տեղական տուրք) կը չարունակէ մեծ ընդդիմութեան բախիլ եւ բողոքի ցոյցը, Շաբաթ օր, բոլորովին այլափոխուեցաւ եւ բուռն բախումներու վերածուեցաւ: 133 վիրաւոր կայ, որոնց 58–ը՝ ոստիկաններ են, 341 հոգի ձերբակալուեցաւ, տասնեակներով խանութներ եւ վաճառատուներ թալանի տրուեցան եւ կողոպտուեցան: Ցոյցը սկսած էր Ֆէնինկթընի վտառքը, տօնախմբութեան ձեւով, բայց քանի մը ժամ ետք, Լոնտոնի ծոյն իսկ կը վերածուէր մայրաքաղաքին ամէնէն ծանր խռովութիւններէն մէկուն: Ընդհանուր ձեւով, նոյնիսկ պահպանողականներ կան որոնք անարդար կը գտնեն այս տուրքը, որ քաւէարկուած է եւ հարկ է գործադրել տալ, ինչ որ դիւրին գործ մը չի թուիր Տիկին Թաչըրի համար:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ Պունտըսթանքը յայտարարեց թէ զրամական միութիւնը պիտի կատարուի մէկ արեւմտեան մարք երկու արեւելեան մարքի փոխարէն, աշխատավարձերու, հանգստեան թոշակներու համար, բայց ոչ՝ խնայողութեան հաշիւներու որ մէկ–մէկ սակով կը փոխարինուի: Արեւելեան Գերմանիոյ մէջ «ընտրական խարէութիւն», «զանգուածներու» որակումներով ընդունուեցաւ այս ծրագիրը: Արեւմտեան Գերմանիոյ մէջ ալ առարկութիւններ կան, զըլխաւորաբար կանաչներու եւ ձախերու մօտ: Ցարդ, որեւէ վերջնական կարգադրութիւն չէ եղած, բայց դժուար է երեւակայել թէ մէկ–մէկ սակով կարելի ըլլայ հաշուել, երբ մէկ կողմը աշխարհի զօրաւորագոյն տարադրամներէն մէկը կայ, միւս կողմն ալ բոլորովին անարժէք դրամանիշ մը:

ՖԼԻՇԻ ՍՈՒ–ՊՈՒԱՑԻ քաղաքապետ ընտրուեցաւ «ուղղափառ» համայնավար մը՝ Քրիսթիան Շափիւի, որ կուսակցութեան վաւերացումը կը վայելէր:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՐՏ 23 / 30)

ՄԱՐԶԱՑԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ

Տեղի ունեցաւ Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի ժողովրդական երեսփոխաններու խորհուրդի նստաշրջան, որ քննարկեց խորհուրդի եւ գործադիր Կոմիտէի գործունէութիւնը վերսկսելու հարցը: Նկատի առնելով Լ.Ի.Մ–ի մէջ բռնեղծուած հանրային – քաղաքական կացութիւնը, գլուխգլխելով մարզային խորհուրդի երեսփոխաններու պատասխանատուութեան ինքնավար մարզին բնակչութեան ճակատագիրին համար, նստաշրջանը որոշեց խորհրդային սահմանադրութեան համապատասխան վերսկսիլ երեսփոխաններու մարզային խորհուրդին եւ անոր գործադիր Կոմիտէին գործունէութիւնը:

Նստաշրջանը մարզային խորհուրդի գործադիր Կոմիտէին յանձնարարեց մշա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ԿՐՕՆՔԻ ԴԱՍԸ ՀԱՅԵՐԷՆ

Իրանի մշակութային յեղափոխութեան Գերագոյն Խորհուրդը վերջապէս փետր· 27–ին պաշտօնապէս վաւերացուցած է հայկական վարժարաններու մէջ կրօնքի դասաւանդումը՝ հայերէնով կատարելու առաջարկը, որ ներկայացուած էր Խորհրդարանի հայ պատգամաւորներուն՝ Վ. Վարդանեանի եւ Ա. Բաղումեանի կողմէ:

Ինչպէս ծանօթ է, Իրանի հայութիւնը տարիներէ ի վեր պայքար կը մղէր կրօնքի հայերէն դասաւանդութիւնը արգիլող նախորդ օրէնքին դէմ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 53–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 1–ի մրցումներու արդիւնքներն են.–

«Արարատ» – Ռոտոր	3 – 0
Դինամօ Մ· – Մետալիստ	1 – 0
Չերնոմորեց – Դինամօ Կ·	0 – 3

«Արարատ»ի կէտերը նշանակած են.– Մելիքեան, Յովսէփեան, Սուքիասեան:

***

Իտալիա տեղի ունեցած Ֆութպոլի պատանեկան խումբերու միջազգային մրցաշարքը աւարտած է Խորհրդային Միութեան հաւաքականին յաղթանակով: «Արարատ»ի 19–ամեայ մարզիկ Արմէն Բալարեանցի ալ մաս կազմած խորհրդային հաւաքականը վճռական խաղին 2–ի դէմ 3 կէտով յաղթած է Եուկոսլաւիոյ ազգային խումբին: Առաջին կոլը նշանակած է հայ մարզիկը:

Խորհրդային հաւաքականին մարզիչներուն շարքին է «Արարատ»ի վերջերեն՝ Եդուարդ Մարգարով:

Ամէնուն թէոդիկը

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Վերը, սենեակի մէջ, ես տեղ զբաւեցի լոճիայի ծոցը եւ լուռ մնացի մինչեւ վերջ: Աչքս ունէի Թուրքը որ դեղեցիկ մարդ մըն էր, պահականելի տեսքով, առնական եւ ինքնավստահ: Կ'ըսէին թէ ան եղած էր Անդրանիկի զինուոր: Ո՛րքան ճիշդ է չեմ գիտեր: Ձախ կողմս էր Թէոդիկ իր զրասեղանին առջեւ, դիշերանոցով եւ բուրդէ կոշտ դուլպաներով, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս կ'երեւայ փոքրիկ լուսանկարի մը վրայ: Գետինը պարզած էր հին սաւան մը, զորդը չազատուելու համար: Մօսակցութիւնը սկսաւ եւ տեւեց հարցուպատասխանով: Շուտով նկատեցի որ Թուրքին տիրական չեչոը կը ժժգունի յամրաբար, եւ իր տեղը կուտայ յարաբերաբար թոյլ խօսելակերպի մը: Իր նոր չեչոը կը մատնէր հոգեվիճակ մը, որ ըսել կ'ուզէ. «Ինչ որ դուն կը պատմես, ես արդէն լսած եմ հազար անդամ: Այդպէս է եւ այդպէս չէ: Պատմուած է եւ կը մըննայ անպատում: Այս տեսակ կտորած մը չի պատմուիր բառերով: Բայց քանի որ հոս ենք, խօսինք, եթէ կ'ուզես...»:

Երբ Թէոդիկ ըսաւ թէ դիրքը պիտի ըլլայ պատկերազարդ, խնդոյն պարպեցի դեղին պահարանը որ ձեռքս էր, եւ Թուրքին առջեւ տարածեցի ինչ նկար որ կըրցած էինք հաւաքել: Նայեցաւ սոսկաեսիլ պատկերներուն եւ ըսաւ. «Ցահա սա բան մը չէ...»: Յուցամատովը դպաւ ա-նոնցմէ մէկուն.

– Ասիկա մէկզի ըրէ ... Ասոնք Հայ չեն. Արաբ են, Թուրք են ... Ա դլուխները ե՛ս դուրս հանեցի հորին տակէն ... խաապը բռնած մարդը կը մորթէր, միսը կը ծախէր անասունի տեղ...

Չէի ուզեր որ ... չատ բան կար որ չէի ուզեր: Չէի ուզեր որ հրէշային մսագործին վրայէն չուտով անցնուի, չէի ուզեր որ Ջարդի իմ նկարներէս ամէնէն խօսունը դառնայ անզործածելի, չէի ուզեր որ Թէոդիկ խօսի, խօսի, փոխանակ Թուրքը խօսեցնելու: Երբ մօքարս վերցուց թերթ մը թուղթ, տալու համար ընդհանուր դաղափար մը իր աշխատութենէն, կուրծքիս տակ զգացի կծկում մը, տեսակ մը խայթոց: Թերթը կը ճանչնայի: Ցառաջարանն էր: Այսպէս է որ մեր հիւրը լսեց հետեւեալը: Կ'ընդօրինակեմ.

Ոչ եւս են անոնք որ ա՛յնքան մանկիկ թաթխեցին աւազան եւ ա՛յնքան նաթօտ օրհնեցին: Ոչ եւս են անոնք որ հաւատքի հուրը վառ պահեցին իրենց ծուխերու սրտին մէջ: Ոչ եւս են անոնք որ Աստուծոյ Տաճարին սպասաւորելուն չափ նուիրական նկատեցին ծառայել Լուսաւորութեան Տաճարին, նոր սերունդը դաստիարակելով անբնդհատ: Ոչ եւս են պէղունեներն ամէն անոնց, որոնք Անդաստաստան օրհնէքի առեն՝ ազգին Հայրապետութիւնը, Թագաւորութիւնը, Պըտղաբերութիւնն ու քնակեալ ժողովուրդը կը տարփողէին նշանաւ ա՛յն խաչին, որուն իրաւցնէն շալկեցին յետոյ...

Հոս է որ փուլ եկաւ առաստաղը: Թուրքը պոռթկաց.

– «Դուն ի՛նչ կ'ըսես, Պարոն Թէոդիկ...»: Ան, որուն մոյկերը անհանգըստութեան նշաններ ցոյց կուտային առենէ մը ի վեր, պոռթկաց մէկէն ի մէկ, զօրեղ ձայնով.

– Դուն ի՛նչ կ'ըսես, Պարոն Թէոդիկ: Դուն այս փչ-փչդ...ները կ'աստուածացնե՛ս կոր ... անոնք մակարոյծներ են, ծոյլեր են ... Պարոն Թէոդիկ, դուն բանտ տեսած, աքսոր տեսած մարդ ես, դուն չե՞ս գիտեր որ ասոնք ի՛նչ տեսակ սրիկաներ են ... վարնոց արարածներ են... ես աչքովս տեսած եմ, որ գիշերանոց վրկան եւ արտասովոր առարկայ մը, աչքը «կ'արթնայ» եւ կը կառչի անոր: Ադարեւ, այդ տեսակ առարկայ մը կար մեր հիւրասենեակին մէջ: Թաշկինակ մըն էր ան:

Մայրս որ նշմարած էր Թուրքին հետաքրքրութեան առարկան, խօսիլ սկսած էր մեր ինքնատիպ թաշկինակին վրայ, որ թանկարժէք չրջանակի մէջ առնուած էր եւ կը զրաւէր պատուոյ տեղը, պատին վրայ: Սովորականէն քիչ մը աւելի մեծ ծաւալով այդ թաշկինակը, որուն կտաւը փայլուն էր մետաքսի պէս, կը ներկայացնէր հրացանակիր Թուրք գինուորներ կարմիր ֆէսով եւ ունէր պատկերացում մը, որ կը յիշեցնէր իմաժ տ'էպինալի գործագրութեան ոճը եւ անոր միամիտ դուրնազեղումը: Թաշկինակը ունէր արաբերէն վերտառութիւն մը, զոյդ մահիկներու մէջ ներփակեալ: Իմ մօրաքոյրերս կը կախէին, իւրաքանչիւրը իր տանը մէջ, մէկը՝ Մայր Հայաստան ի վերայ աւերակաց եւ Աղբիւր Սերոբ, միւսը՝ զօրավարներ Լորիս Մելիքով եւ Տէր – Ղուկասոփ: Մեր տունը չկային այդ տեսակ բաներ: Մենք զետեղած էինք թաշկինակ մը, որ կը վկայէր թէ կը պատուենք հայրենիքի պաշտպան բանակը, եւ թէ՝ հաւատարիմ հպատակներն ենք Նորին Վեհափառութիւն Սուլթանին:

Օ՛հ, ի զուր է որ քոյր եւ եղբայր կը պատմէին մեր թաշկինակին յայտնութեան պարագաները եւ անոր վստահուած մասնաւոր առաքելութիւնը: Ի զո՛ւր է որ Թուրքը կը ծածկէր իր խնդուքը, ակառներուն մէջէն մոլտալով. – «Դուք Պոլսեցիներդ, ի՛նչ հանած – վարած էք...»: Գիտէի թէ բախտէն ստեղծուած անհանդըստութիւնը բնաւ փարատած չէր: Ո՞վ ունէր իրաւունք: Որո՞ն կողմն էր ճըշմարտութիւնը: Սուրի՞ն թէ դրիչին:

Հարցը խրթին էր այն երիտասարդին համար, որ ես էի. բազմիցս զարմացա անոր չուրջ բոլորը, առանց որ գիտնամ թէ ո՛ր ծայրէն պէտք է բռնել այս ոզնին: Եւ սակայն, երկու կողմերն ալ կը սխալէին միաժամանակ: Եթէ լինդի համար լուծուած հարց էր գրեկակերպի հարցը, տակաւին կը մնար մշակուած նիւթը: Այդ կէտին վրայ Թուրքը սխալած էր, ընդվզեցուցիչ ըլլալու աստիճան: Ան կը գտատարտէր քահանայի մը ոճիրը, մոռնալով որ ոճիրը գործն էր ոճրագործին, այսինքն Թուրքին, որուն ստեղծած անմարդկային գոյավիճակը չէր կրնար ի յայտ չբերել, ոմանց մօտ, այնպիսի բնազդներ՝ որ թաքուն կը մնան բնականոն կեանքի ժամանակ: Չէր կրնար ի յայտ չբերել այն ժխուր դիմադրելի հակում մը, որով մահամերձը կը ջանայ իր կեանքը փրկել ամէն գնով: Այլ խօսքով, երբ մայրն իր որդին կ'ուրանայ:

Գալով Թէոդիկի սխալին ... Բայց մի՞թէ անարդար չեղայ ոստիկանին հանդէպ երբ իր խօսքը առի տատապիօրէն, որպէս թէ ան եղած ըլլար մէկ բնական հետեւութիւնը պատճառաբանեալ մտածումի, երբ բացորոշ է թէ իր բարկաճայթ գլոլիքը մէկն էր մտածման այն բեկորներուն, զոր գահավէժ խօսակցութիւնը կը խլէ մեր բերնէն գատապարտ, առանց որ կարենանք զայն ետ առնել, ընդլայնել եւ ամբողջացնել...

Գալով Թէոդիկի սխալին, այնպիսի սխալ մը գործած էր ան, որ պէտք է վրանիլ նոյն մակարդակին վրայ դնելու: Ծանօթ է իր ոճին տկարութիւնը, ինչպէս ծանօթ է իր մարմաջը հազուագիւտ բաներ գործածելու, բառեր՝ որոնք գրութեան մը մէջ կը մնան անլոյծ, ինչպէս աւազի մեծկակ հատիկը ոսպի պնակին մէջ: Այսպէս՝ դանդիւռ, սուտակասպաս, քաւքեռել, նօթմեղ, յօշ – յօշ, դերփանք, լիպեաի, մղնէութիւն: Թէոդիկ կը կատարէ 2 գործողութիւններ որոնք հակամարտ են: Թէ՛ կը փափաքի ընթերցողին ուշադրութիւնը կեդրոնացած պահել ոճիրին վրայ եւ թէ զայն կը խոտորէ դէպի բառարան: Ցուզումը կը կոտրի եւ աւազի հատիկը ախորժակ կ'ուրէ:

Բայց ասոր, Գողգոթայի յառաջաբանը որ անթերի է չատ մը կողմերով, կը մատնէ զգալի նախապատրաստութիւն մը հանդէպ սքեմին: Նախապատրաստութիւնը պէտք է ընձայուի մարդ էակին եւ ապա միայն սքեմին: Մնաց որ, մենք, Հայերս, երկրորդական քրիստոնեաներ ենք: Մեր մօտ նախապատրաստութիւնը կը պատկանի ո՛չ թէ քրիստոնէական վարդապետութեան, այլ բուն իսկ Հայաստանեայց Եկեղեցիին:

Այս բոլորը չի կրնար ոսկոյն զիս հեռացնել իմ սիրելի Թաշկինակէս, որուն պատմութիւնը հոս արձանագրելու փորձութեան չեմ դիմանար, պիտնալով հանդերձ թէ կը կատարեմ տեսակ մը սրբապղծութիւն: Ահաւասիկ այդ պատմութիւնը:

Պոլսեցին ընդհանրապէս գիտէ թէ ինչ բան է փառքիքը: Ամառնային պաշտպնացութիւն մըն է ան որ տեղի կ'ունենայ Շիրքէթը Այրիէյի չոգենաւով, երբ նաւը, որ օրուան մը համար վարձուած է, ճամբայ կ'ելլէ Ղալաթիոյ կամուրջէն, ամբողջութեամբ դրօշազարդուած եւ իր ծոցին մէջ ունենալով հնչեղ ֆանֆառ մը: Ան կը հանդիպի քիչ մը ամէն նաւամատոյց, երթալու համար մինչեւ վերին Վոսփոր, այսինքն Սարըեար: Նաւուն վրայ, ճամբու ընթացքին, գիրար կ'ողջունեն բարեկամ թէ խնամի որ տարբեր արուարձաններէ ներխուժած են: Մինչ Պոլիսը կը հեւայ եւ քրտինք կը թափէ ամառնային հեղձուցիչ տօթով, գաւառն Սարըեարը կը հիւրընկալէ իմ ապագայ ծնողքս: Նոր նշանուած են ատենք: Իրենց առջեւն երկար պտոյտն է որ կ'ընեն: Նաւապետն եւ կերուխումին կը յաջորդէ վիճակահանութիւն եւ մայրս կը չահի պարզեւ մը: Նոյն ինքն մեր Թաշկինակը:

Բայց հաճելի առաքելութիւն մը չէ, կազմակերպիչ ընկերակցութեան ներկայացուցիչին համար, դեղեցիկ օրիորդի մը պարգեւել հասարակ թաշկինակ մը, ուր կ'երեւին առելի թուրք գինուորներ, միամիտ դունաւորումով: Շատ ամօթով կը մնայ մարդ, չիւճիի ձեռքէս գար նէ, հէմէն պիտի փոխէի ... ի՜նչ ազուոր կըտորներ կային ... գալ անդամուն, Աստուած խրամէք ընէ նէ ... ափ կ'ընես, օրիորդս, խուսուրիս մի՛ նայիր...

Մայրս խօսք կ'առնէ, խորհրդաւոր ժպիտը չրթունքին, եւ խեղճ մարդը կ'ամբարեկէ անողոքմտաբար, չայտարարելով թէ բախտը երբեք այսպէս չէր ժպտած ինծի: Ինծի համար բացառիկ պատիւ մըն է այս թաշկինակը ունենալը, քանի որ ան կը ներկայացնէ մեր հայրենիքին հերոսական պաշտպանները, սա մեր դիւցազն բանակը որ անպարտելի մնաց Վեհափառ Սուլթանին մականին տակ: Վըտատ կրնաս ըլլալ, միւսիւ, որ ես այս նուիրական թաշկինակը իմ սենեակիս պատէն պիտի կախեմ: Այսինքն թէ՝ պատին է՛ն ազուոր տեղը պիտի կախեմ...

Այսպէս կ'ըսէ եւ այսպէս կ'ընէ: Թաշկինակը ոչ մէկ կապ ունէր Թուրքին եւ Թրքութեան հետ: Ան կը ներկայացնէր թիւրբոնները, այսինքն Ֆրանսական կանոնաւոր բանակի գինուորներ: Թուրքը կը ցուցադրէինք մեր տանը մէջ, բայց հասկցողը կը հասկնար որ մենք Ֆրանսասէր ենք: Մենք Ֆրանսասէր ենք վասնզի անկէ, այդ ասպետական Ֆրանսայէն կ'ակնկալենք Ազատութիւն, Հաւասարութիւն եւ Եղբայրութիւն: Մենք Ֆրանսասէր ենք, քանի որ Ֆրանսայի հետ կապուած ենք պատմական եւ մշակութային կապերով: Ա՛ն է որ պիտի ըլլայ մեղ հովանաւորող Պետութիւնը: Եւ ո՞ւր պիտի վերականգնի մեր Հայաստանը: Այս հարցումը ընել ներելի չէր: Ամէն ոք պիտէր թէ ան մէ՛կ տեղ միայն կրնայ հիմնուիլ: «Ցանկամ տեսնել զ'իմ Կիլիկիա...»:

Աչխարհ խորախորհո՛ւրդ եւ անմեկնելի ... Երազն էր հրաբորբ՝ նման անչէջ բոցին: Ա՛յն բոցին որ ծածանեցաւ, որ եղաւ ծուէն – ծուէն, եղաւ գիշնաքարչ եւ երբ կը կարծուէր թէ պիտի չիջի առ յաւէտ, իր մէջէն արձակեց այն կայծը որ պիտի երթար հեռուն, դէպի ծոցը մռայլ լեռներու եւ քարքարուտ կիրճերու, հոն լուսաւորելու համար այն օրուան սիրելի Երեւանը: Թէեւ գիշերին պիտի չըլլար չուտով համակերպիլ կիլիկիոյ կորուստին, այդ խոտոռելից դեհատորի մահուան: Եւ իմ անմխիթար հայրս պիտի չարունակէր երգել, իր ախուր ձայնով. «Ցանկամ տեսնել...»:

Տեսնե՛լ ցանկալ ... վերադառնել այն որ կորսուած է, անդամ մը եւս դիրկընդխառնուիլ բացակային հետ որ կը կանչէ ... Ոչինչ այնքան խռովիչ է որքան երջանիկ վերադարձ մը, երբ գիտենք թէ մեզմէ ամէն ոք պիտի ողբայ, ուր թէ կանուխ, անկարելի վերադարձներու ցաւը: Մայրս բաւած էր, թուրք ոստիկանապետը հիւրընկալելով. – «Եթէ դուն սպրլնսպը ես, քեզ ալ կը փախցնեմ»: Մօրս միջամտութեանը պէտք չեղաւ որպէսզի ան փախչի եւ մեղի վերադառնայ: Առաւօտ մը իր տունը պարապ գտնուեցաւ: Թուրքը ժողված էր իր ընտանիքը եւ փախած Ամերիկա, վերադանելով իր ճշմարիտ Հայու ինքնութիւնը:

Թուրքը ոստիկան էր, ինչ որ կը նշանակէ թէ քաջատեղեակ էր շատ բաներու: Միայն

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՍԵՏԼ ՊՐՈՒՔԻ Հ. Բ. Ը. Մ.-ական Նահապետ սրահին մէջ Փետրուար 11-ին հանդիպում մը տեղի ունեցած է Հայաստանէն երեք հիւրերու՝ փրոֆէսէօրներ՝ Ռ. Մաթեւոսեանի, Ե. Մկրտումեանի եւ Հենրիկ Իպիթեանի հետ: Առաջինը, փոխտեսուչներէն մէկն է Երեւանի համալսարանին: Ան ըսած է թէ Ամերիկա այցելութիւնը նպատակ ունէր ծանօթանալու ամերիկեան համալսարաններու ուսման մեթոտներուն ու ծրագիրներուն: Փրոֆ. Ե. Մկրտումեան որ վարիչն է Երեւանի համալսարանին ազգութեան բաժինին, խօսած է Արցախի մասին: Երեւանի Ժանեակեայ արուեստի թանգարանին տնօրէն Հ. Իպիթեան անդրադարձաւ Մորվրդային Գերազոյն Խորհուրդին հայ ներկայացուցիչներուն ընթացքին, ինքնաքննադատական զօրաւոր շեշտով մը: Հանդիպումը աւարտած է Լեւոն Մալխասեանի ճաշի նուագով:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ալեք Մանուկեան վարժարանի «Կէօնճեան» սրահին մէջ, Մարտ 11-ին տեղի ունեցած է հայ ազգային Զարթօնքին նուիրուած իրաբանական ներկայացում մը, «Թէքէեան», «Համազգային», «Նոր Սերունդ» մշակութային միութիւններու եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան համատեղ կազմակերպած երեկոյթին հանդէս եկած է տասը հոգիէ բազկացեալ հայրենի արուեստագէտներու խումբը (Թագուհի Մկրտչեան, Ռազմիկ Մանուկեան եւայլն), որ դործադրած է վերջին երկու դարերուն չուրջ հիւսուած յայտագիր մը՝ երգ, արտասանութիւն, նուագ ու պար: Ներկայացումը ղեկավարած է բեմադիր Նորայր Սարգսեան:

***

ԵՐԻՒՍԱՂԷՄԻ յոյն կաթոլիկէ համայնքին կեդրոնին մէջ, Փետրուար 21-ին դասախօսութիւն մը տուած է Սրբոց Յակոբեանց վանքի մայր տաճարի դպրապետը՝ Սահակ Գալայճեան, նուիրուած Կոմիտասի, ծննդեան 120-ամեակին առթիւ: Ցոյն կաթողիկէ համայնքի պետը՝ Լուիթֆի Եպիսկոպոս Լանհամ, ամէն տարի դասախօսութիւններ կը կազմակերպէ, հրաւիրելով տեղւոյն տարբեր համայնքներէ դասախօսներ: Պր. Սահակ Գալայճեան նախընտրած էր խօսիլ Կոմիտասի մասին: Ան ներկայացուց վարդապետին կեանքն ու գործը, երեւան հանելով տեսարանը, երաժիշտը, ղեկավարը, երգիչը: Ծանրացաւ առաւելաբար Կոմիտասի երաժշտական հանճարին վրայ: Գուսան Վարդապետ Աճեմեան հրամցուց Կոմիտասէն կրօնական եւ աշխարհիկ երգերու փունջ մը: Եղան նաեւ հարցումներ հայկական երաժշտութեան եւ Կոմիտասի մասին, որոնց պատասխանեցին դասախօսը, ինչպէս նաեւ Գուսան եւ Անուշաւան Վարդապետները: Դասախօսութիւնը մեծ տպաւորութիւն գործած է ներկայ հանդիսականներուն վրայ:

***

ԼՈՆՏՈՆԻ արեւմտեան շրջանի Իլինկի կրկնճ նախակրթարանին մէջ, 1990 Սեպտեմբերի վերամուտէն սկսեալ, հայերէն լեզուի եւ պատմութեան դասընթացքներ կը հաստատուին, շաբաթը մէկ ժամ: Այս կարդադրութիւնը եղած է Հնորհիւ Հայկական Տեղեկատուութեան եւ Մորմոնդի կեդրոնին դիմումին:

***

ՎԱՌՆԱՅԻ «Կալաթա» թաղամասին այն տունին առջեւ ուր ապրած է գօրավար Անդրանիկ, իր ծննդեան 125-ամեակին առթիւ, Փետրուար 28-ին խումբ մը Հայեր հաւաքուած ու ոգեկոչած են անոր յիշատակը: Ասոք առած է Օհան Օհանեանեան, իսկ «Երեւան» կազմակերպութեան ու Եկեղեցական վարչութեան կողմէ ծաղկեպսակներ զետեղուած են: Նոյն իրիկունը, «Երեւան» ակումբին մէջ հոծ բազմութիւն մը հետեւած է յիշատակի հանդիսութեան:

ՄԱՐԴՆ ՈՒ ՄԵՌՆՈՂ ԾՈՎԸ

Հէմինկուէյեան պատումին հեռաւոր վրէժն կարծէք որ մարմին կ'առնէ լայնատարած ծովու մը կաթիլ կաթիլ, ալիք ալիք անհետացումով: Արալեան ծովը որ երկու տասնամեակ առաջ իր չառաջնեւրով կը խռովէր քունը ափի պանդոկներու բնակիչներուն, այսօր մարդոց սպանիչ հարուածներէն խուճապահար, կը նահանջէ, կ'ամփոփուի ինքն իր վրայ, չուրջը ձգելով անապատային դօտի մը: Բամպակի մշակութեան զարկ տալու պետական ծրագիրը իր անհաշիւ ոռոգումներով գլխաւոր պատասխանատուն է ծովուն մահուան: Ան Ղազախստանի կողմէն նահանջած է 150 քմ., իսկ Քարաքալփաքիայի ինքնավար հանրապետութեան կողմէն՝ 90 քմ.: Պատահարը արդէն կը կրէ «բնապահական աննախընթաց աղէտ», կամ «անճայն Չերնոբիլ» պիտակները: Քարաքալփաքիայի մայրաքաղաքին պողոտաները մնացած են սպիտակ ծածկոյթի մը տակ որ ձիւնի կը նմանի: Արալի ցամքած յատակին աղն է զոր քամին կը փոխադրէ քաղաք: Այդ աղը կը մեռցնէ ծառերը, ամբողջ բուսականութիւնը: Ծովուն նահանջէն ի վեր սաստկացած են քամիները: Մուինաքը որ ծովափնեայ բնակավայր մըն էր, հետզհետէ կը պարպուի իր բնակչութենէն. փոշեծածկ փողոցէն կ'անցնի հեծանիւով տղայ մը որ հակակաղ դիմակ կը կրէ: Չկան ձկնորսներու ադմկոտ թաղերը, չկան իրենք ձկնորսները, քանի որ ձուկերը երջանիկ անցեալի մը յիշատակներն են միայն: Այդ մարզիկը տարեկան 45 հազար թոն ձուկ կ'որսային ու խորհրդային չուկային ձկնկիթի արտադրութեան 10%-ը կը հայթայթէին: Քարաքալփաքիայի չուրջ 1,5 միլիոնոց բնակչութիւնը կարելի է երկու մասի բաժնել. անոնք որ ծովը տեսած են ու անոնք որ զայն բնաւ չեն ճանչցած:

1921-ին Լենին դիմելով Քարաքալփաքներու, կ'ըսէր թէ Արալի ձուկը դարմանի պիտի ըլլար երկրին համատարած սովին. անոնք տուին ձուկը, սակայն այսօր որքա՛ն դժուար է իրենց սովը յաղթահարել: Յիսունական թուականներուն լ՛ինչ խանդավառութեամբ սկսած էր բամպակի մշակումը: Ուզպեկիստան որ Մորվրդային Միութեան մրգաստանը կը նկատուէր, «սպիտակ ոսկի»ին սիրոյն արմատախիլ ըրաւ բոլոր պտղատու ծառերը ու ասանդական բուսականութիւնը: Մեծ քանակութեամբ ջուր պէտք էր բամպակ մշակելու համար ու տասնամեակներու ընթացքին չրջանէն մեկնող բամպակի բեռները քամեցին, իրենց հետ տարին նաեւ արալեան երկու գետերը՝ Սիր-տարիան եւ Ամու-տարիան: Սակայն պետական ծրագիրը վեր կը մնար ամէն բանէ. մշակելի տարածքին 80%-ը ըրաւած էր բամպակը որուն մէկ քիլոկրամը տեղւոյն վրայ, գայն մշակողին 15 կոպէկ, իսկ պետութեան, 30 ռուբլի կը շահեցնէր: Բամպակի դաշտերը վտանգէ զերծ պահելու համար միլճատասպան դեղ գործածուեցաւ, ու բերքահաւաքը դիւրացնելու համար, քիմիական բազադրութիւններ որոնք բոյսերու տերեւները կը փճացնէին: Այս բոլորը, խորհրդային չափանիշներու բազմապատիկ քանակութեամբ:

1968-ին ծովը սկսաւ նահանջել. Մուինաքի ձկնորսները երեք անգամ չրանցքները փորեցին իրենց նաւերը կարենալ ծով իջեցնելու համար ու երեք անգամ յաջորդական նաւահանգիստներ կառուցանեցին. յետոյ, 1979-ին հասկցան թէ ապարդիւն էր այդ ամէնը: Ոչ մէկ իմաստ ունէր հետապնդել ծով մը որ կը մեռնէր հետզհետէ: Արդէն ձկնկիթը յաջեցած էր միլճատասպան դեղով իսկ ձուկերը մեռած էին: Ջուրին աղի քանակութիւնը օրէ օր կ'աւելնար: 178 կենդանական տեսակներէն միայն 38-ը մնացած էին:

Քարաքալփաքիայի Գիտութիւններու ակադեմիան դիտէր պատահելիքը. քանի անգամ ահազանգ հնչեցուցած էին, սակայն կուսակցական ղեկավարները կը զարմանային. ի՞նչ կար դանդաղեցնելու երբ այնքան լաւ էր բամպակի արտադրութիւնը:

Արալի մահը խանգարած է նաեւ շրջանի կլիմայական պայմանները. միջին ջերմութիւնը որ — 25 աստիճանէն 35 աստիճանի միջեւ էր ձմեռ ու ամառ, հասաւ — 50 աստիճանէն 50 աստիճանի սահմաններուն: Սաստիկ քամիներ տարեկան 75 միլիոն թոն աւազի փոշի, աղ ու միջատասպան դեղի մնացորդ կը տանին մինչեւ 500 քմ. տարածութեան վրայ: Մուինաքի մէջ այլեւս ըմպելի ջուր չկայ:

Բնապահական այս քաւարանէն առաջին հեռացողները Ռուսերը եղան: Մուինաքի մէջ 42 հազար բնակիչներէն հազիւ 24 հազար մնացած է: Քարաքալփաքներու 90%-ը անարիւնութենէ կը տառապի, սըննդեղէնի պակասին պատճառով: Նորածիններու առաջին սնունդը՝ մօր կաթը որ ամէնէն անարատը կը նկատուի, աղի է, քիմիական նիւթեր կը պարունակէ ու կը թունաւորէ նորածինը:

Մուինաքի հիւանդանոցը հոսուն ջուր չունի. ապականած հորի մը ջուրը պէտք է եռացնել գործածելէ առաջ: Կը պակսին դեղերը. բուժումը կը չանան բոյսերով կատարել, սակայն Արալի ափերը որոնք բժշկական բոյսերու ամէնէն առատ շրջանն էին Մորվրդային Միութեան, ոչինչ կուտան. առնք եւս պէտք է ներածել: Կը բազմանան վիժումները, յղի կիներ արիւնահոսութիւն կ'ունենան, մեռած ելբախաներ կը ծնին: Կը բազմապատկուին խեղանդամ ծնունդները:

Մանկական մահերու համեմատութիւնը որ 1965-ին 44,7% էր, 1986-ին բարձրացած է 71,5%-ի: Մինչեւ անցեալ տարի դպրոցականները տարին երեք ամիս բամպակ քաղելու կ'երթային: Ջափհասաներու վիճակն ալ աւելի փայլուն չէ: Արդէն դոյութիւն ունեցող հիւանդութիւններու վրայ նորեր կ'աւելնան. խորհրդային բորոններու 22%-ը կ'ապրի քարաքալփաքիայ մէջ. թոքախտը մրցանիշեր կը հաստատէ: Շատ յաճախակի է նաեւ կոկորդի ու թոքերու իլիրդը որուն համեմատութիւնը կրկնապատկուած է վերջին քանի մը տարիներուն ընթացքին: Փետրուարին ժանտախտի պարագաներ յայտնուեցան:

Այս կացութեան մէջ ամէնէն անհանդիստը կուսակցութիւնն է. ան, որուն շարքային պաշտօնատարները տարիներով վերէն տրուած հրահանգները դործադրած ու դժգոհները լռեցուցած են: Այսօր, պարզուած իրավիճակէն ահաբեկած, որպէս պատասխանատու ցոյց կուտան Ջուրերու նախարարութիւնը: Տեղացիներուն համաձայն առիկա աւելի սարսափելի է քան՝ բամպակի մաֆիան: Ոռոգումի ծրագիրներու համար յատկացուած կարեւոր դումարներու չնորհիւ այդ մարդիկը զուգահեռ իշխանութիւն մը կազմած են, իսկ ծրագրուած աշխատանքները երբեք չեն կատարուած:

Ջուրերու նախկին նախարարը Փոլատզատ ծրագիրներու ամէնէն սուղը կ'առաջարկէ Արալի փրկութեան համար: Ծոյսը կապելով սիպերական կարգ մը դետերու, ան կ'առաջարկէ 2700 քմ. երկարութեամբ ջրանցքով մը անոնց ջուրերը հոսեցնել Արալի մէջ: Սակայն թէ՛ ամերիկացի եւ թէ խորհրդային գիտնականները կը հակառակին, վախնալով բնապահական հաւանական վտանգներէ: 1985-ին կորբաչով դադրեցուց արդէն սկիզբ առած աշխատանքները, սակայն ներկայիս կրկին օրակարգի վրայ է «Սիպարալ»ը: Ուրիշներ կ'առաջարկեն Կասպից ծովէն մինչեւ Արալ ջրանցք մը բանալ: Կանաչները կը մտածեն եղածը դարմանելու մասին. բամպակի մշակութեան մէկ մասը պէտք է կրճատուի, ոռոգումը պէտք է խիստ հակակշռի ենթարկուի ու վճարովի ըլլայ, պէտք է նուազ ջուր պահանջող բոյսեր հասցնել: Այսուհանդերձ, տարեկան 60·000 խ. մ. ջուր պէտք է հայթայթել Արալի, որպէսզի դիմադրաւուի չոդիացումով անհետացող ջուրին կորուստը: Առաջարկներ կան նաեւ քիչ ջուր պահանջող բուսակատութեամբ մը ծածկելու Արալի նահանջով գոյացած գօտին, որպէսզի առաջը առնուի անապատին ընդարձակումին:

Շշմեցնող այս պատմութիւնը որ իրականութիւն է ամբողջութեամբ, մեզի կը յիշեցնէ անմիջապէս, մե՛ր Արալը. համեմատութիւնները պահելով, նոյն փորձանքը չէ՞ր Սեւանին սպառնացողը. բարեբախտաբար, դարմանի հանդրուանը չուտ հասաւ ու պատճառներ ունինք աւելի լաւատես ըլլալու, քան՝ Արալի չրջակայքի բնակչութիւնը:

Ա. Թ. Թ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

Թէ ան չէր ճանչնար մեր Սկիւտարը: Չէր դիտեր թէ ամէն մէկ պատուհանի եւեթ կայ հետաքրքիր աչք մը, չատ անգամ պատուի աչք մը որ դիտէ դիտել, արձանագրել եւ հանել հետեւութիւններ:

Դիտուած էր, որ թուրք ճուտուղուն աղջիկները միշտ չեն մնար իրենց տան մէկ փակուած: Երեկոյեան սուուերները երբ սկսած են երկարիլ եւ թանձրանալ, անոնք դուրս կը թռչին իրենց պարտէզի դռնէն, դիշերանոցի նման երկար եւ ալեծածան հագուստներով, արագօրէն կը կորչին կ'անցնին բացատտանը (վերանէ) եւ կ'անհետանան երկրորդ պարտէզի մը մէջ:

Այդտեղ եկած էր բնակիլ զաղթական ընտանիք մը, որուն պետը առաջին իսկ օրէն առարկայ եղած էր համակրութեան եւ ակնածանքի: Համեստ արտաքինով այդ Հայը կը կրէր պարսկական զդակ մը, ո՛չ բարձր: Ահա այս Հայուն հետ յարաբերութեան մէջ մտնելով է, որ Թուրքը կապ հաստատած էր արտասահմանի հայրենակիցներու հետ եւ կազմակերպած՝ իր փախուստը: Եւ Թէոդիկն ալ, իր կողմէ, Թուրքին հետ ժամադրուած էր այս Հայուն միջնորդութեան չնորհիւ:

Համեստ արտաքինով այդ Հայը հերոսն էր եւ կը կոչուէր Պուլկարացի Գրիգոր: Արմենակ Եկարեանի եւ Արամ Մանուկեանի հետ վարած էր Վանի ինքնապաչտպանութիւնը, իր վրայ առնելով դինապործի եւ վառօդապետի պաչտօնը:

Անմոռանալի բան մը եղաւ Պուլկարացիին յուզարկաւորութիւնը: Մեր տան ամէնէն պատչամ պատուհանները դրաւած էին, այնպէս որ լինդի տեղ չէր մնացած բարձրէն դիտելու: Վազեցի պարտէզ, քոյրս ալ իմ հետեւէս: Բացի պարտէզին դուռը, կանդնեցայ անոր մէջ: Քոյրս, որ պարզ աղջիկ մըն էր ամօթխած եւ որ Սկիւտարէն դրեթէ բնաւ դուրս չէր ելած, կիսով ծածկուեցաւ իմ հասկէս եւ սկսաւ դիտել ուսիս վրայէն: Պարզուած էին դրօչակներ եւ դագաղը կը տարուէր ուսամբարձ: Դագաղակիրները կը փոխուէին արագ – արագ: Ամէն ոք կը փափաքէր ստանձնել այդ նուիրական գործողութիւնը, առնուազն կարճ հեռաւորութեան մը վրայ: Ընտանիքի անդամ մըն է, սիրելի եղբայր մըն է որ կ'առաջնորդուէր դէպի իր հանդիստը: Թուղարկաւոր տեղացիները անհետացած էին վաներէներու հոծ խումբի մը մէջ, որ կը յառաջանար արմուկ արմուկի, իր կիրակնօրեայ հագուստին մէջ: Անոնք աւելի Հայ էին քան թէ Հայ: Անոնք ամբակուռ եւ չարքաշ ազամարդիկ էին, յատկանչական դիմագիծով, չես դիտեր ո՛ր Վարագայ լեռնէն իջած: Կը հասնէին նորեր, գարձեալ նորեր, միշտ նորեր: Աստուած իմ, կ'ըսէի ես ինծի, ուրեմն, ա՞յսքան չատ Վանեցի կայ Պոլսոյ մէջ, կա՛ր, կար, ոբովհետեւ կար հերոս մը անմոռանալի: Ձիշդ է թէ Վանը կորսուած էր դաւադրաբար, բայց անոնք գոնէ օր մը ապրած էին ազատութեան գինովութիւնը, անոնք կարճ ժամանակ մը գոնէ բարձր պահած էին ազգովն բոցը անկախութեան, որուն կը ձգտէին Արմենական չարժումէն ի վեր:

Քոյրս ըսաւ ականջիս տակ, զարմացկոտ չեչտով.

– Ա՛ս տեսակ բան բնաւ չէի տեսած...

– Սո՛ւս ըսի: Քրոջմէս կը զգուչանայի: Անոր արցունքը այնքան դիւրահոս էր, որքան չռնդալից էր իր խնդուքը: Սո՛ւս ըսի: Այդ պահուն չմտածեցի թէ քոյրս կին եղած էր արդէն, եւ թէ կին արարածը կը տեսնէ բաներ որ մենք չենք տեսներ եւ կամ թէ յիշատակութեան արժանի չենք համարիր: Երբ ներս անցանք, քոյրս ըսաւ.

– Տեսա՞ր քիթերնին...

(Շար. 6 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

կել ծրագիր, միջոցներու ձեռնարկել աշխատանքը վերսկսելու, մարզին տնտեսութեան բնականոն գործունէութիւնը ապահովելու համար:

Նոտաչրջանը հակամարտ երկու կողմերուն կոչ ըրաւ հրաժարիլ բռնի գործողութիւններէ, բոլոր հարցերը լուծել ժողովրդավարական միջոցներով:

*

ԱՐՀԱՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի արհեստակցական միութիւններու խորհուրդը քանի հազար ռուբլի նուիրած է երկրաշարժի զօհի մը երախաներուն դրամատան հաշիւ բանալու համար: Սպիտակցի երկու որբերու հնամատարներուն ամիսը 100 ռուբլի նշանակուած է մինչեւ երախաներուն չափահասութիւնը:

Արցախի երախաներու օգնութեան Ֆոնտին, հաշմանդամներու հայկական ընկերութեան, ծերերու տան եւ «Ամարաս» ընկերութեան փոխանցուած է աւելի քան 350 հազար ռուբլի: Ծնողազուրկ 315 երախաներու հաշուին փոխանցուած է 105 հազար ռուբլի: Իսկ 50 հազար ռուբլի յատկացուած է Լենինականի մէջ 10 տներ հաստատելու համար: Հայաստանի մանկական Ֆոնտին ալ տրամադրուած է 10 հազար ռուբլի:

**

ՆՈՐ ԿԱՅԱՐ

Հայաստանի թրիխոթաժի «Էրեբունի» հաստատութիւնը ծրագրած է սկսիլ արուեստական կաշիի արտադրութիւնը. անհրաժեշտ սարքաւորումները պիտի ապահովէ անգլիական հաստատութիւն մը. օգնութիւն ցոյց պիտի տան նաեւ գերմանացի, ամերիկացի, դանիացի, իտալացի մասնագէտներ:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Մեծ Պահոց *ամբողջ շրջանին*, Զորեքշաբթի *իրիկունները ժամը հինգ 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ Հակումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի աւուր պատշաճի բարոզ՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի եւ կարգի.–*

Զորեքշաբթի, Ապրիլ 4
Քարոզիչ՝
ԱԽԵՏԻՄ ՔՀՆԱ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՄԱՐՍԷԱԼ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈԶՈՒՄԻ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆՑ ՇԱՐՔԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԶԱՅՆԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Ապրիլ 24, ժամը 16-ին՝

Eglise St. Vincent de Paul (Réformés)

Կը պատարագէ՝
Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ Առաջնորդ
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՑԵԱՆ

Կը քարոզէ՝
Մարսէյլի Սրբազնակոչոց՝
ԳԵՐՊ. ՔՈՃՃԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԽ

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը փնտռէ քարտուղար մը, որ տիրապետէ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներուն հաւասարապէս: Թեկնածուները կրնան դիմել ամէն օր ժամը 9-էն երեկոյեան մինչեւ 17, հետեւեալ թիւերուն.–

91. 77. 84. 70 91. 77. 89. 30

Հասցէ՝
339, avenue du Prado
13008 Marseille

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Յովհ. Տօնէլեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Ապրիլ 8, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին իրենց եղբօր եւ ազգականին՝

ԱԽԵՏԻՄ ՏՕՆԷԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

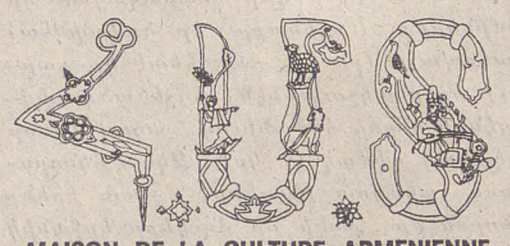
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Ապրիլ 7, ԽԱ. օր Մեծի Պահոց: Յիշատակ Յարութեան Ղազարու: Աւետումն Սուրբ Աստուածածնի:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի՝ Խորանը բացուած:

Պատարագի Տէր-Ողորմիայի ժամանակ Խորանը կրկին կը փակուի:

Կիրակամուտի ժամերգութիւն՝ ժամը 4·30-ին: Որու ընթացքին Խորանը կը բացուի:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES

15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

Samedi 7 Avril à 20 h 30

Forum de la M.C.A.

Les campagnes
de l'Organisation
"Terre et Culture"
en 1989

Présentation des campagnes d'Arménie, d'Iran et de Syrie.

PROJECTIONS DIAPOS

Commentaire — Exposé — Débat

à la Maison de la Culture Arménienne de Décines

15, rue du 24 Avril 1915
69150 DECINES

Renseignements à la M.C.A. de Décines au : 78. 49. 42. 97

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդեւոր սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք-Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ.ՎԷ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան:

ՄԱՐՍԷԱԼ

ՀՍԿՈՒՄ

Մեծ Պահքի հակումի արարողութիւնները Հարաւային Ֆրանսայի Հայց. Առաքելական եկեղեցիներուն մէջ,
նախագահութեամբ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ-ի

Մեծ Պահքի Հակում

Հինգշաբթի, Ապրիլ 5,
Սէն Լու, Ս. Գէորգ եկեղեցի,
Քարոզիչ՝
ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐՃԱԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Զորեքշաբթի երեկոները ժամը 5-ին, ՀՍԿՈՒՄԻ խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով,

Ապրիլ 4, Զորեքշաբթի, ժամը 5-ին:

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակիներուն պատարագէն առաջ:

Ժամանակացոյց կիրակիի արարողութեանց՝

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45-ին:

Սկիզբ Արեւագալի ժամը 9·45ին:

Պատարագ ժամը 10·30ին:

Քարոզ եւ հոգեհանգիստ ժամը 11·45ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԲԱՆՋԱՐԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Մարտ 20-ի «Ծառաջ»ի մէջ, հրատարակած էինք Պոլսոյ Ս. Փրկիչ ամսաթերթի մէկ յօդուածը օգտակար բանջարեղէններու մասին, որ մեծ հետաքրքրութիւն առեղծած է մեր ընթերցողներուն մօտ, Բազմաթիւ ընթերցողներ զիմեցին եւ կը չարունակեն դիմել մեզի կարգ մը բանջարեղէններու «լինգուիճեան» (այսինքն՝ Ֆրանսերէնի մասին): Ստորեւ ահանց ցանկը.–

Շողգամ	Navet
Հազար	Romaine
Կանկառ	Artichaut
Ստեպղին	Carotte
Ոլոռն	Petits pois
Սմբուկ	Aubergine

Croix Bleue

La C.B.A.F. recherche, pour son Centre de Vacances de Bellefontaine, des directeurs et sous-directeurs brevetés, assistants sanitaires, économes et moniteurs brevetés ou stagiaires.

Envoyer les candidatures à :
C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 Paris

ՅՈՒՇԱՏԵՑՔ

ԿՈՄՈՑՏ ԽՍՀՄի Փարիզի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 7, ժամը 16-ին սովորական հաւաքատեղին: Ցաջորդ ամսուան ժողովներու թուականներն են՝ Մայիս 12, եւ Յունիս 9, ժամը 16-ին,

SAISON 89/90
DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Vendredi 6 avril à 20 h. 30	CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 4
MERCREDI
4 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.247 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.247

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՐՏ 23 / 30)

Ե· ՕՍԻՊԵԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԱՆԴԱՄ

Մ· կորբաչովի հրաւէրով Խորհրդային Միութեան նորաստեղծ նախագահական Խորհուրդի անդամ ընտրուած է Խորհրդային Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիայի անդամ Եուրի Օսիպեան, ե· Օսիպեան ծնած է 1931–ին, Մոսկուա, աւարտած է Մոսկուայի Պոզպաուի եւ Համալսարանի քիմնարկը եւ Մոսկուայի համալսարանը: Ան գիտական կարգ մը ուշագրաւ յայտնագործութիւններու հեղինակ է, պինդ մարմինի ֆիզիքի ճիւղին մէջ նոր ուղղութեան հիմնադիր դարձած է:

ե· Օսիպեան Խորհրդային Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիայի, ինչպէս նաեւ տեսական եւ կիրառական ֆիզիքի միջազգային միութեան փոխ – նախագահն է:

***

ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ Է
ՍՊԻՏԱԿԻ ՅԱՏԱԿԱԳԻԾԸ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը հաստատեց Սպիտակի գլխաւոր յատակագիծը, որ մշակուած է ճարտարապետութեան միջազգային ակադեմիայի անցեալ տարի Պուլկարիոյ մէջ կազմակերպած գիտաժողովին ընթացքին: Հայաստանի ճարտարապետներու մշակած յղացքը պատրաստուած է միանական քաղաքին ստեղծման գաղափարին հիման վրայ, որ կը ներառէ Սպիտակի հին ու նոր մասերը:

***

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԸ
ՉԻ ՀԱՂՈՐԴԵՐ

Լեռնային Ղարաբաղի ձայն – հեռատեսիլը միշտ լուռ է: Երկու ամիս է ԼՂԻՄ-ի հեռատեսիլի ու ձայնասփիւռի հաղորդումներու Կոմիտէի աշխատողներուն ու պիւրօրական հրամանատարութեան մէջ բանակցութիւնները կը շարունակուին, բայց որեւէ արդիւնք չկայ: Ո՞ւր է պատճառը:

– Հակառակ պիւրօրական հրամանատարութեան պնդումներուն, մենք հրաժարած չենք աշխատանքէ, – ըսած է «Արմնփրէս»ի թղթակցին վերոյիշեալ Կոմիտէի նախագահ Ստեփանեան:

– Մենք տակաւին Յունուարին դիմած էինք հրամանատարութեան, որպէսզի անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծուին բնականոն հաղորդումներու համար: Գլխաւոր խոչընդոտներէն մէկը այն է որ Շուշիի հեռարձակիչ կայանի աշխատողները հաղորդումի դիծ չեն տար մեզի: Ստեղծուած վիճակէն դանուող Ադրբեջանի ղեկավարութեան ներկայացուցիչները զինուորականներու միջոցով կը փորձեն պարտադրել իրենց տեսակէտները: Մեր կարծիքով հրամանատարութիւնը պարտաւոր է միայն վերահսկել լրատուիւններուն, աշխատանքին, որպէսզի անոնք ազդարձնի կերպեր չբորբոքեն: Իսկ ինչ կը վերաբերի բուն հաղորդումներու նիւթերուն, ապա այն միայն ու միայն մեզմէ կախում ունի...: Հրամանատարութեան հետ մեր անհամաձայնութեան բուն պատճառը, իմ կարծիքով, այն է որ մեզ յանձնարարուած օրէն կ'ուզեն վերահսկել Ադրբեջանի ձայն – հեռատեսիլին: Անշուշտ, մենք չենք կրնար համաձայնիլ: ԼՂԻՄ-ի հեռատեսիլի ու ձայնասփիւռի հաղորդումներու կոմիտէն միայն ու միայն մարզային խորհուրդի դործկոմին կ'ենթարկուի: Աշխատիլ չուզելու պընդումներուն մասին կ'ըսեմ հետեւեալը. – մեր լրագրողները կանոնաւոր կերպով հաղորդումներ կը պատրաստեն (ի դէպ, անոնց մէկ մասը արդէն սփռուած է Հայաստանի ձայնասփիւռով ու հեռատեսիլով) եւ կը սպասեն որ զանոնք սփռելու արտօնութիւն տրուի:

ՆԻՒ ՅՈՐՔ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՑՈՒՄ Ս. ՓԱԹՐԻՔ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ

Հիւսիսային Ամերիկայի Առաջնորդարանը կը տեղեկացնէ Նիւ – Եորքէն·–

Ապրիլ Մէկ, Ս· Փաթրիք կաթողիկէ Աթոռանիստ Եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցաւ ապրիլեան մեր նահատակներու ոգեկոչման հանդիսութեանց բացումը: Ներկայ էին Կիլիկեան Աթոռի թեմակալ՝ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աշճեան, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ 12 վարդապետներ եւ քահանաներ տեղ գրաւած էին դասին մէջ:

Բացի Նիւ – Եորքի Արքեպիսկոպոս կարդինալէն, կային Միացեալ Ազգերու մէջ Վատիկանի ներկայացուցիչ Արքեպիսկոպոսը, Կուաթեմալային Վատիկանի ներկայացուցիչը, Յոյն Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ առաջնորդը, Արեւելեան Եկեղեցիներու, Մարոնի եւ Մելխիթ Եպիսկոպոսներ եւ վարդապետներ եւ ամերիկացի եպիսկոպոսներ: Ընդամէնը 50 եկեղեցականները, Հայ Աւետարանական եկեղեցին ալ մասնակցեցան թափօրին:

Թափօրին առջեւ կը տարուէին Զմմառու ցատկին Տիրամօր դրօշը եւ հայկական Եռադոյնը, որ առաջին անգամ ըլլալով կը մտնէր Ս· Փաթրիք Եկեղեցին:

Թափօրին գլխաւոր զարդը կը կազմէին 30 հայ օրիորդները, որոնք ազգային զգեստի միաձեւ տարազ հագած էին եւ պատարագի աւարտին, ջահերը ի ձեռին, դասին առջեւ չարուեցան՝ ժողովուրդին դարձած;

Հակառակ օդին չատ աննպաստ պայմաններուն, հազարի մօտ հայ եւ օտար հաւատացեալները, ներկայ գտնուեցան արարողութեան:

Երգեցողութիւնները կատարուեցան Ֆիլատելֆիոյ եւ Նիւ Եորքի հայ կաթողիկէ միացեալ երգչախումբերու կողմէ՝ գեկավարութեամբ՝ մայստրօ Աւետիս Գազանճեանի: Իսկ երգեհոնով կ'ընկերացնար Անարէ Կարապետեան՝ ծանօթ արուեստագէտը: Եկեղեցւոյ հսկայ դասին մէջ հարիւրի մօտ եկեղեցականներ եւ լսպասաւորներ կը հետեւէին եւ կը ծառայէին պատարագին:

Խօսք առին Ներսէս Եպիսկոպոս Սեթեան, ապա Միացեալ Ազգերու Ներկայացուցիչը կարդաց Յովհաննէս – Պօղոս Բ·–ին հեռագիրը, հուսկ կարդինալ՝ Ճոն Օ'Գոնոր կէս ժամուան ընթացքին վերլուծեց Ի· դարուս սկիզբը կատարուած հաւատքի մեծագոյն վկայութիւնը փոքրաթիւ ժողովուրդի մը:

10 վարդապետներ Ս· Հաղորդութիւն բաշխեցին: Կարդինալը՝ անգլերէն ճառը չսկսած, հայերէն քանի մը խօսքեր ուղղեց: Հանգստեան պաշտօնի աւետարանը կարդաց Մեսրոպ Արք· Աշճեան, անոր անգլերէնը՝ պատուելի արք Աւագեան, իսկ ննջեցեալց աղօթքը՝ Հայր Խաժակ Վրդ· Պարսամեան: Վերջին օրհնութեան մասնակցեցան բոլոր ներկաները: «Ով Հայոց Աստուած» ծանօթ հին երգով, վերջ դրաւ արարողութիւնը:

հաղորդումներու Կոմիտէն միայն ու միայն մարզային խորհուրդի դործկոմին կ'ենթարկուի: Աշխատիլ չուզելու պընդումներուն մասին կ'ըսեմ հետեւեալը. – մեր լրագրողները կանոնաւոր կերպով հաղորդումներ կը պատրաստեն (ի դէպ, անոնց մէկ մասը արդէն սփռուած է Հայաստանի ձայնասփիւռով ու հեռատեսիլով) եւ կը սպասեն որ զանոնք սփռելու արտօնութիւն տրուի:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔի Նախագահը՝ Հիւսէյն կը սպառնայ քիմիական քանդումի ենթարկել Իսրայէլի կէսը, եթէ այս վերջինը որեւէ բան փորձէ իրեն դէմ: «Եթէ, կ'ըսէ Սատտամ Հիւսէյն, Իսրայէլ որեւէ բան փորձէ Իրաքի դէմ, Աստուծոյ առջեւ յանձնառու եմ այդ երկրին կէսը կրակով կործանելու»: Զայնասփիւռ ճառով մը, Նախագահը կը շեշտէր՝ «անոնք որոնք մեղի կը սպառնան հիւլէական ռումբով, կը բնաջնջենք քիմիական զէնքով»: Իսրայէլ կը պատասխանէ որ ինք միշտ ի վիճակի եղած է իր պաշտպանութիւնը ապահովելու եւ ապագային ալ կրնայ ընել: Տանդամ անգամ աւելի զօրաւոր պատասխան մը կրնայ տալ Իրաքի: Արտաքին նախարարին համար, ժամանակն է որ քաղաքակրթուած աշխարհը միանայ Հիւսէյնի դէմ:

ԹՂԹԱՏԱՐԸ զործադուլի մասնակից չարժումներէն եաք, ամբողջական զործադուլի դիմեց երեքշաբթի օր, Ապրիլ 3-ին: Դժգոհութեան պատճառը նախապար Փիլէսի փոփոխութեան ծրագիրն է: Նախատեսուած է զատել թղթատարը հաղորդակցութիւններէն:

ԻՊՐԱՀԻՄ ՊԻՕՀՄԷ հրաժարեցաւ Սոսիալ – Դեմոկրատ կուսակցութեան նախագահի իր պաշտօնէն, ՍՒԱՋիի (քաղաքական ոստիկանութիւն) հետ իր զործակցութիւնը օրէ օր ծաւալող տարաձայնութեանց նիւթ ըլլալով: Առաջին անգամ, Համպուրկի Տէօ Շպիկըլն էր մեղադրողը եւ այն առեն արեւելեան Գերմանիոյ կուսակցական պարագլուխը նախընտրած էր լռել, բայց, յանկարծ միտքը փոխեց առարկելով թէ լուսարանութիւն մը արդարդէն կարելի չէ կատարել, ուրեմն կը նախընտրէ քաշուիլ: Արագընթաց յեղաշրջումները կը պահանջեն մարդոցմէ անցեալ չունենալ···:

ԼԻԲԱՆԱՆի Քրիստոնեայ չրջանը բուռն ամբակոծութիւններ տեղի ունեցած են կրկին, զօրավար Աունի եւ Ժաժալի ուժերուն միջեւ: Մեծն – Բրիտանիոյ դեսպանատունը յայտարարած է թէ ցնոր անօրինութիւն կը փակէ որոշ մասեր:

ՄԱՆԶԻՍԹԸՐի բանտի մը մէջ, ապրտամբական չարժում մը ծայր տուած է կիրակի օր եւ մինչեւ երեքշաբթի առտու, տակաւին կարելի չէր եղած կարգ ու կանոնը վերահաստատել: Խռովութիւններու սկիզբէն 36 ժամ եաք, 1500 բանտարկեալ անձնատուր եղած են, բայց 119 դատապարտեալ տեղի չէին տար: Ապստամբները ամէն ինչ ալ թալանի ենթած են, բայց, կ'ըսուէր թէ մեռեալ չկայ, մինչ սկիզբը մեռեալներու խօսք կար:

ՌԱՏԻՕ – ՖՐԱՆՍԻ զործադուլը կը չարունակուի, մինչ կիրակի օր յոյս կար որ աշխատանքը վերսկսի երեքշաբթի օր, ըստ սենատիքաներուն, որոնք անօրինութեան առաջարկները փոխանցեցին պաշտօնէութեան: Ռուէարկութիւնը հակառակ արդիւնք տուաւ, մեծամասնութիւնը (576 դէմ, 492 թեր) անբաւարար գտաւ եղած զիջումները, որոնք թէեւ վերջնական բնոյթ ունէին:

ՓԱՂԵՐՄՈՑի մէջ ձերբակալուած է Ճիւզեփփէ Լուքէզէ «Մաֆիային դահիճը», որ չուրջ 30 սպանութիւն գործած է, ի չարս որոնց զօրավար Տալա Քիէզայի սպանութիւնը: Վերջին տարիներու կարեւորագոյն ձերբակալութիւնը կը նկատուի, ինչպէս յայտարարեց հակա – մաֆիա քաղարի գատաւորը՝ Ճիովաննի Ֆալքոնէ:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ԱԶԳԵՐՈՒ ընդհանուր քարտուղարը՝ Տէ Քուէյար անձնական բնոյթ ունեցող այցելութիւն մը կը կատարէր Փարիզ, ուր երեքշաբթի օր որպէս ընկերակից – անդամ կ'ընդունուէր բարոյական եւ քաղաքական Գիտութեանց Կառոյցը: «Ֆիկարօ»ի տուած իր հարցազրոյցին մէջ, Տէ Քուէյար կը չեշտէ որ կարեւորը՝ ժողովուրդներու կամքին յարգանքն է: Ինչ կը վերաբերի մարդկային իրաւանց, կը խորհի որ կարելի չէ պահպանել զանոնք առանց քիչ մը խառնուելու անդամ երկիրներու ներքին գործերուն:

ԼԻՏՈՒԱՆԻՈՑ Խորհրդարանը կը չարունակէ «պլուխ բռնել» եւ բացարձակապէս կը մերժէ չեղեալ համարիլ անկախութեան իր հռչակումը, հակառակ խորհրդային հրատարակչութեան ներկայութեան եւ նորերու ժամանման: Վիլնիուսի Գերագոյն Խորհուրդը այլ հարց մըն ալ կը քննէ, երիտասարդ Լիտուանացիներու պինուորական ծառայութիւնն է, որ ի դէպ կը զուգադիպի ծառայութեան զօրակոչին Խորհրդային Միութեան մէջ: Մոսկուա կ'ուզէ լուծում մը գտնել գատալքութեան դէմ:

ՏՈՒԻի ՎԵՐԱՔՆՆԻՉ ԱՏԵԱՆը ամուսնալուծումի վճիռ մը վերահաստատեց, ինչ որ հաւանաբար իրաւագիտական նախընթաց ծառայէ, ծխախոտի զործածութեան պատճառաւ: Աւդարեւ կին մը, 35 տարուան ամուսնութենէ եաք, ապահարզանի դիմած էր, որովհետեւ ամուսինը 20–էն 30 դլանիկ կը ծխէր, վնասելով կնոջը առողջութեան: Դատարանը համաձայն գտնուեցաւ տրուած պատճառաբանութեան:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ 75–ԱՄԵԱԿԻ ԱՒԹԻԻ

«ՅԱՌԱՋ» կը սկսի հրատարակել

ԹԷՈԴԻԿԻ

«ԳՈՂԳՈԹԱ»Ն

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ

«ԾԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

«Ծառաջ»ի խմբագրութիւնը երրորդ հարցազրոյցն է, զոր կ'ունենար Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամ, ՀՀՇ-ի վարչական անդամ՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ: Մեր առաջին հանդիպումը տեղի ունեցած էր Երեւան, 1988 Նոյեմբեր 16-ին, ոչ իսկ ամիս մը առաջ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներու ձերբակալութենէն («Ծառաջ», 1988, Նոյ· 24,25)։ Ապա՝ 1989 Յուլիսին, երբ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան փարիզ կը գտնուէր առողջական պատճառներով («Ծառաջ», 1989, Յուլիս 8/9 եւ 11)։ Այս անգամ, կրկին Փարիզ է որ կ'ունենանք մեր հարցազրոյցը, Հայաստան վերադարձի իր նախօրեակին։ –

Հ· – Թէեւ «Ծառաջ»ի մէջ գրեցիք, բայց, աւելորդ չէ հաւաքաբար, որ մեզի պարզիք ձեր այցելութեան բուն նպատակը:

Պ· – Ներկայ այցելութեան առիթը Քրանսիական ընկերվարական կուսակցութեան հրաւէրն էր՝ մասնակցելու Ռէննի համագումարին, որը տեղի ունեցաւ Մարտի 15-19-ին: Հայոց Համազգային Շարժման վարչութեան որոշմամբ մեր պատուիրակութեան կազմում ընդգրկուեցինք ես եւ Բարդէն Արարքցեանը: Գոհունակութեամբ պէտք է նշեմ, որ համագումարում պատճառելի պատուիրակութեամբ ներկայացուած էր նաեւ Հայ Ցեղասպանութեան Դաշնակցութիւնը:

Ես չեմ ուզում անդրադառնալ համագումարում տիրող իրօք հետաքրքրական մթնոլորտին կամ նրա՝ բացառիկ արդիւնքներին, քանի որ դրանք յայտնի պէտք է լինեն «Ծառաջ»ի ընթերցողներին: Կը ցանկանայի կանգ առնել միայն համագումարի ընթացքում մեր ունեցած մի քանի կարեւոր հանդիպումների վրայ:

Հետաքրքրական էր, օրինակ, հանդիպումը Եւրոպական Խորհուրդի Նախագահ Տիկին Քաթրին Լալիմիէրի հետ: Խոսակցութիւնն ընթացաւ հիմնականում Ատրպէյճանի եւ Խորհրդային Միութեան քաղաքական յարաբերութիւնների շուրջ: Տիկին Լալիմիէրը մասնաւորապէս շուրջ ուշադրութիւն դարձրեց մեր հետեւել հարցադնդման վրայ· Արեւմուտքի անվերապահ աջակցութիւնը Կորբաչովին՝ Խորհ· Միութեան կայունացմանը նպաստելու նպատակով, կարող է յետագայում Եւրոպային կանդնեցնել շատ աւելի վտանգաւոր կացութեան առջեւ, եթէ չբունակուեն անտեսուել Կորբաչովի քաղաքականութեան բացասական կողմերը եւ հաշուի չառնուեն խորհրդային երկրում ժողովրդավարական հիմքի վրայ առաջացած նոր քաղաքական ուժերը:

Կարեւոր էր նաեւ սոցիալիստական ինթերնացիոնալի գլխաւոր քարտուղար Լուիս Այալայի հետ մեր ունեցած հանդիպումը, որի ընթացքում քննարկուեցին Հայոց Համազգային Շարժման հնարաւորութիւնները՝ միջազգային այդ կազմակերպութեանը անդամակցելու ուղղութեամբ: Մեր զրուցակիցը ծանօթացաւ ՀՀՇ-ի ծրագրին եւ դրական չհագցրուեցաւ յայտարարեց արձարձուած հարցի առընչութեամբ, մասնաւորապէս, որպէս առաջին քայլ, առաջարկելով մասնակցել ընկերվարական Միջազգայնակի խորհրդի յառաջիկայ նիստին, որը կայանալու է Մայիսի 22-ին Գահիրէում: Նոյն նիստի շուրջ դրծնական խոսակցութիւն մը տեղի ունեցաւ նաեւ Քրանսիական ընկերվարական կուսակցութեան քարտուղար Փիէռ Կիառնիի հետ:

Հ· – Դուք եղաք նաեւ Սթրազպուրկ: Հոն ի՞նչ հանդիպումներ ունեցաք:

Ռէննի համագումարից առաջ, Մարտ 13-14-ին, Սոլիտարիթէ Քրանքօ-Արմէնիէն կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ, մենք հնարաւորութիւն ունեցանք լինելու Սթրազպուրկում եւ հանդիպելու Եւրոպական Խորհրդարանի մի շարք կարեւոր քաղաքական անձնաւորութիւնների հետ: Կ'առանձնացնէի մանաւանդ մեր ունեցած հանդիպումը Քրանսիական քաղաքականութեան յայտնի դէմքերից մէկի՝ Բլոտ Շէսոնի հետ, որը տեսակցութեան աւարտին խոստացաւ բառացիօրէն հետեւեալը· ա· Եւրոպական Խորհրդարանի Քրանսիացի ընկերվարականների խումբը մշտապէս իր ուշադրութեան կենտրոնում պէտք է պահի Հայաստանի իրադարձութիւնները, ապահովելով նրանց լայն լուսաբանութիւնը մամուլի էջերում, բ· Հայաստանին վերաբերող խնդիրները պէտք է չօչափուեն խորհրդային քաղաքական գործիչների հետ տեղի ունեցող բոլոր հանդիպումներում, գ· Արեւմուտքը պէտք է հետեւողականօրէն պահանջի Արցախի Հայութեան ինքնորոշման իրաւունքի կենսագործումը:

Տիկին Սիմոնն Վէյլի եւ Պ· Վանտմէլպրուքի հետ տեղի ունեցած հանդիպման ընթացքում մասնաւորապէս քննարկուեց Եւրոպական Խորհրդարանի պատուիրակութեան Հայաստան այցելելու հարցը: Ի գիտութիւն «Ծառաջ»ի ընթերցողների, կարող եմ հաղորդել, որ հարցն արդէն կարգաւորուած է, եւ պատուիրակութիւնը օրերս կը ժամանի Երեւան: Պատուիրակութեան կազմում են՝ Խորհրդարանի անդամներ Սիմոնն Վէյլը (ամուսնու ընկերակցութեամբ), Պ· Վանտմէլպրուքը և Տիկին Նիքոլ Փէրէն, որոնց ուղեկցելու են Սոլիտարիթէի նախագահ Քրնսթիան Տէր-Ստեփանեանը եւ Փրոֆ· Ժան-Փիէռ Մահէն:

Բացի նշուած հանդիպումներից լուրջ խոսակցութիւններ ունեցանք նաեւ Եւրոպական Խորհրդարանի անդամներ Քէն Քոբսի եւ Ճիովաննի Սորիայի հետ, որոնցից առաջինն զբաղւում է մարդու իրաւունքների պաշտպանութեան, իսկ երկրորդը Արեւելեան Եւրոպայի երկրների խնդիրներով: Քաղաքական հանդիպումներից դուրս մասնակցեցինք նաեւ Սթրազպուրկի քաղաքապետարանի կազմակերպած ընդունելութեանը եւ քաղքի հայ համայնքի ներկայացուցիչների ջերմ երեկոյթին:

Հ· – Ի՞նչ ակնկալութիւններ ունէիք այս հանդիպումներէն եւ ի՞նչպէս կը գնահատէք անոնց արդիւնքը:

Պ· – Ձգտէք է անշուշտ, այն տպաւորութիւնն առեղծուի, որ մենք մեծ ակնկալիքներ ունենք նման հանդիպումներից, քանի որ քաղաքական ծրագրեր մշակելիս մենք յենւում ենք նախ եւ առաջ մեր ժողովրդի սեփական ուժերի վրայ: Սրանով ես չեմ ուզում բոլորովին թերագնահատել միջազգային հաթարակական կարծիքի նշանակութիւնը, որն այսօր կարծես հաշուի է առնւում Խորհրդային Միութեան կողմից եւ այդ պատճառով կարող է որոշ չափով երաշխիք ծառայել մեր պայքարին: Հանդիպումների բուն նպատակն է ներկայացնել մեր տեսակէտը Հայաստանում տեղի ունեցող իրադարձութիւնների վերաբերեալ, քանի որ խորհրդային պաշտօնական մամուլը եւ բեմահան լրատուական միջոցները յաճախ թիւր, եթէ չասենք աղաւաղուած պատկերացում են տալիս դրանց մասին: Իսկ երկրորդ, աւելի հետաւոր նպատակն է՝ ճեղքել Հայաստանի քաղաքական մեկուսացումը եւ աստիճանաբար ուղղակի յարաբերութիւններ հաստատել օտար երկրների, միջազգային հասարակական կազմակերպութիւնների, մարդասիրական հաստատութիւնների հետ:

Հ· – Վերադառնանք Հայաստան: Ի՞նչ պատկեր կը պարզէ, այսօր, Հայաստանի քաղաքական կացութիւնը:

Պ· – Նախքան Հայաստանի կացութեանն անդրադառնալը, ինձ թւում է, անհրաժեշտ է մի քանի խօսքով դնահատել Խորհրդային Միութեան ընդհանուր քաղաքական իրադրութիւնը, այլապէս շատ հարցեր կարող են անհասկանալի մնալ: Խորհրդային Միութեան մէջ այսօր շրջանակւում է անտեսական, ընկերային եւ քաղաքական ճգնաժամի սրընթաց խորացումը: Բոլոր ասպարէզներում, մանաւանդ ազգամիջեան հարցերում եւ կենտրոնի ու Հանրապետութիւնների փոխյարաբերութիւններում նկատւում է ապակայունացման մտահոգիչ դրսեւորում, որն օգտագործւում է երկրի պահպանողական ուժերի կողմից իշխանութեան խոտացման անհրաժեշտութիւնը հիմնաւորելու նպատակով: Մանաւանդ պէտք է դրա արդիւնքը պէտք է համարել պրեզիտենդական իշխանութեան օրերս հաստատուած կարգավիճակը, որով երկրի ղեկավարին գործնականօրէն տրւում են անսահմանափակ լիազօրութիւններ:

Դրա հետ մէկտեղ չի կարելի չնկատել երկրի դեմոկրատական ուժերի համախմբումն ու հզօրացումը, որ այսօր արդէն զգալի եղանակ է ստեղծում ներքին քաղաքական կեանքում: Գնալով աւելի ու աւելի լայն զանգուածների կողմից դիտակցւում է արմատական դեմոկրատական վերափոխումների անյապաղման, խորհրդային դաշնակցութեան կատարելագործման անհրաժեշտութիւնը՝ որպէս երկիրը ճգնաժամից դուրս բերելու միակ պայման: Առայժմ ահա սա է այն եզակի գործօնը, որ որոշ լաւատեսութիւն է ներշնչում ապագայի նկատմամբ:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանի կացութեանը, ապա Միութեան ճգնաժամը բնորոշող բոլոր երեւոյթները բնականաբար առկայ են նաեւ այստեղ: Բայց նոյնքան բնականաբար կան նաեւ որոշ իւրայատկութիւններ, որոնք մեր Հանրապետութիւնը առանձնացնում են միւսներից (Արցախի խնդիրը, աղէտի գօտի, դաղթականութիւն եւ այլն):

Ամենակարեւոր քաղաքական գործօնը, որն այսօր գրսեւորում է Հայաստանում, իշխանութեան համար մղուող պայքարն է կենտրոնին ծառայող ապազգային նոմենկլատուրայի եւ ազգային – դեմոկրատական ուժերի միջեւ: Հայաստանի պաշտօնական իշխանութիւնները, ապիկար դնտուելով պաշտպանելու մեր ազգային շահերը եւ լուծելու Հանրապետութեան առջեւ կանգնած անտեսական ու ընկերային խնդիրները, ժողովրդի աչքում վերջնականապէս կորցրել են իրենց քաղաքական վարկը՝ ապացուցելով իրենց լիակատար անկարութիւնը: Ամենամեծ հարուածը, որ նրանք հասցրել են մեր ժողովրդին՝ նրա կենսական ուժերի չլատումն է, նրա հոգեկան անդորրի խանգարումը, որ կարող է յանդեցնել լուրջ հետեւանքների: Տեսնելով, որ պաշտօնական իշխանութիւնները չեն պաշտպանում իր շահերը ոչ կենտրոնի, ոչ էլ Ադրբեջանի ոտնձգութիւնների առջեւ եւ յամառօրէն ղիմադրում են ազգային խընդիրների լուծմանն ուղղուած բոլոր միջոցառումներին, ժողովուրդն ստիպուած երկու տարի չարունակ ահռելի ջանքերի ու զոհողութիւնների գնով ինքն է լուծում այդ խնդիրները՝ ճնշում գործադրելով Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդարանի վրայ:

Պարզ է, սակայն, որ այս վիճակը երկար չի կարող տեւել, եւ մինչեւ որ ժողովուրդը չհամոզուի, որ գոյութիւն ունի մի ազգային իշխանութիւն, որն ի վիճակի է արտայայտելու իր շահերն ու իրագործելու իր իղձերը, չի կարող լծուել խաղաղ ստեղծագործական աշխատանքի, առանց որի անհնար է որեւէ երկրի բնականոն զարգացումը: Ուստի հայ ժողովրդի գերխնդիրն այսօր իրօք ազգային Խորհրդարանի ստեղծումն է, որ լուծուելու է Մայիսի 20-ին կայանալիք ընտրութիւններում:

Հ· – Խօսինք ուրեմն ընտրութիւններու մասին եւ ի մասնաւորի ՀՀՇ-ի դիրքորոշման այդ առընչութեամբ, այլ խօսքով ընտրապայքարը աթոռամա՞րտ է ձեր Շարժումին համար:

Պ· – Կարծում եմ, նախորդ արտայայտութիւններից պէտք է պարզ դառնայ, որ Հայոց Համազգային Շարժումը չափազանց մեծ, կարելի է ասել բախտորոշ կարեւորութիւն է տալիս յառաջիկայ ընտրութիւններին: Ուստի հասկանալի է այն ծաւալուն նախապատրաստական աշխատանքը, որ ՀՀՇ-ն վարում է այդ ուղղութեամբ: Միայն ընտրարշաւի մասին չէ խօսքը, այլ նաեւ այն ահռելի ճիգերի, որ Շարժումը գործադրեց Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդի վերջին նիստերում՝ համեմատաբար դեմոկրատական ընտրական օրէնքների ընդունման համար: Մեզ ի վերջոյ յաջողուեց ընդունել այնպիսի օրէնքներ, որոնք կամայականութիւնների բացակայութեան դէպքում կարող են ապահովել ազատ ընտրութիւնների անցկացումը: Սակայն կամայականութիւնները դժբախտաբար բացառուած չեն, եւ իշխանութիւնները կը դիմեն ամէն միջոցի՝ իրենց դիրքերը չզիջելու համար: Նոյնիսկ ընտրարշաւի ներկայ փուլում՝ թեկնածուների առաջադրման ընթացքում արդէն արձանագրուել են օրէնքի խախտման բազմաթիւ դէպքեր: Մենք լուրջ մտահոգութիւն ունենք, որ իշխանութիւնները կանդ չեն առնի նոյնիսկ դիւրութիւններ հրահրելու դնով Հայաստանում արտակարգ դրութիւն հաստատելու մըտքի առջեւ, միայն թէ կարողանան ապահովել իրենց յաղթանակը, ինչպէս դա արուեց 1989 Թուականի Մարտի ընտրութիւններում, որոնք տեղի ունեցան յատուկ դրութեան պայմաններում: ՀՀՇ-ի խնդիրն է խուսափել նման պատրուակներ ստեղծելուն նպաստող դրդռիչ դրդռդրութիւններից եւ ապահովել ընտրութիւնների խաղաղ ընթացքը:

Ինչ վերաբերում է բուն ընտրարշաւին, ապա ՀՀՇ-ն դրան մասնակցում է ոչ թէ կուսակցական մօտեցմամբ, այլ համազգային չափերի դիտակցութեամբ: Մենք պէտք է ձգտենք ոչ թէ ապագայ Խորհրդարանում առաւելագոյն տեղեր ըստանալու, այլ միայն ու միայն յանուն այն բանի, որ այդ Խորհրդարանը լինի իսկապէս ազգային մի իշխանութիւն, որտեղ ներկայացուած լինեն մեր ժողովրդի արժանի ընտրեալները: Մեզնից անկախ կերպով գործօն ազդակութիւն կատանան բոլոր այն թեկնածուները, որոնք վայելում են ժողովրդի անվերապահ յարգանքը՝ անկախ այն բանից, թէ նրանք ՀՀՇ-ի անդամ են, թէ ոչ:

Հ· – Մեր վերջին հարցումը, անշուշտ կը վերաբերի Ղարաբաղի: Ի՞նչ է այսօր Արցախի կացութիւնը, երբ ամիսներէ ի վեր կը տիրէ արտակարգ վիճակ:

*Պ· – Արցախն այսօր ապրում է իր դժուարագոյն ժամանակաշրջաններից մէկը: Ինչպէս յայտնի է, այստեղ հաստատուած է արտակարգ դրութիւն, եւ մարդկային իշխանութիւնը փաստօրէն գտնւում է զինուորականների ձեռքում: Յանձնարելով խորհրդային Սահմանադրութիւնը՝ զինուորական իշխանութիւնները Լեռնային Ղարաբաղում իրականացնում են ոչ միայն ռազմական, այլ նաեւ զուտ քաղաքական գործառնութիւններ, որ ըստ օրէնքի դուրս է նրանց իրաւասութիւնների սահմաններից: Կենտրոնի չձեռնարկած քայլերից առաջինն է զինուորական ուժով հարկադրել արցախահայութեանը ընդունելու 1989 Թուականի Նոյեմբերի 28-ի խայտառակ որոշումը, որով մարդը կրկին յանձնւում է Ադրբեջանի լիակատար գերիշխանութեանը: Դրանով են բացատրւում զինուորականների անձամբ գործադրած ամենահրատապ խնդիրը: Այդ ուղղութեամբ մինչ այժմ ձեռնարկուած բոլոր միջոցառումները՝ ցոյցերը, մերկացումները, գործադուլները եւ քաղաքական վճիռները, այդ թւում նաեւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդի 1988 Թուականի Յունիսի 15-ի եւ 1989 Թուականի Դեկտեմբերի 1-ի պատմական որոշումները կայացուել են ՀՀՇ-ի անմիջական նախաձեռնութեամբ եւ ժողովրդական զանգուածների վճռական պայքարով: Ծրագրերի եւ իրականացնելով Հայաստանի եւ Արցախի վերամիաւորումը հռչակող չորրդարձային որոշման կայացումը, Հայոց Համազգային Շարժումը մտադիր է այժմ հասցնել իր տրամաբանական վախճանին, քայլ առ քայլ կենսագործելով փաստօրէն միաւորման գործնական ծրագիրը: Այդ ծրագրի կարեւորագոյն օղակն այսօր Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդի տասներկու երեսփոխանների ընտրութիւնն է Լեռնային Ղարաբաղում, որ նախատեսուած է անցկացնել նոյն Մայիսի 20-ին: Այսօրէն մեզ անշուշտ սպասում է դժուարին պայքար, բայց ինչպէս պարզուեց վերջին երկու տարիների, մեր ժողովուրդը պարտքից չի խուսափում:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ստորեւ երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան հաղորդագրութիւնը նոր գահակալի ընտրութեան վերաբերեալ: Կուտանք հիմնական մասը:

***

Եղիշէ Պատրիարք Հօր վախճանումով խոր սուգի մատնուած էին Երուսաղէմի Հայոց Առաքելական Սուրբ Աթոռն ու Միաբանութիւնը: Սակայն ժողովրդական առածը կ'ըսէ. – «Մահն իր ճամբով, կեանքն իր ճամբով». եւ Սրբոց Յակոբեանց Ուխտաւորները ունէին նուիրական պարտականութիւն մը Սուրբ Աթոռին եւ իրենց վանքին նկատմամբ, չարունակել «կեանքի ճամբով»:

փետրուար 9–ին, անոնք արդէն իսկ ընտրած էին Պատրպարքական Տեղապահը եւ այժմ, սուգի աւանդական շրջանէն եւ ֆառասունքի հոգեհանդիստէն ետք, եկած էր ժամանակը ընտրելու արժանաւոր յաջորդ մը Սրբոց Յակոբեանց Գահին:

Այս խմաստով, ընտրութեանց թուական որոշուած էր Մարտ 21 եւ 22–ը: Ներկայ էին 43 Միաբան Հայրերէն՝ 39:

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՀՆԳԱՆՈՒՆ ՅԱՆԿԻ

Տեղապահ Սրբազան Հօր եւ անօրէն ժողովի կարգադրութեան համաձայն առաջին նիստը դումարուեցաւ Մարտ 21–ին, Ձորեքշաբթի օր, առաւօտեան ժամը 10–ին եւ ըստ Միաբանութեան կանոնադրին նախ ընտրուեցաւ թեկնածուներու հնգանուն ցանկը: Տէրունական Աղօթքէն եւ հանդուցեալ Պատրիարքի հոգիին համար արտասանուած «Հոգւոյս»էն ետք, կատարուեցաւ գաղտնի քուէարկութիւն, որ ունեցաւ հետեւեալ արդիւնքը.–

Թորգոմ Արք. Մանուկեան	28 քուէ
Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեան	26 քուէ
Ազան Եպիսկ. Պալիոզեան	23 քուէ
Դանիէլ Եպիսկ. Սահակեան	22 քուէ
Վահան Եպիսկ. Թօփալեան	21 քուէ

Այս հինգ Սրբազան Հայրերէն մին, յաջորդ օրուան նիստով, պիտի ընտրուէր Պատրիարք Սուրբ Աթոռոյ:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Մարտ 22, Հինգշաբթի օր, տեղի ունեցաւ երկրորդ նիստը, դարձեալ Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ եւ 39 Միաբան Հայրերու ներկայութեամբ եւ մասնակցութեամբ: Տէրունական Աղօթքէն եւ նախորդ նիստի յանձնարարութեան ընթերցումէն ետք կատարուեցաւ գաղտնի քուէարկութիւն, հնգանուն ցանկէն ընտրելու համար Սրբոց Յակոբեանց Պատրիարքութեան արժանաւոր գահակալը:

Ընտրութեանց արդիւնքը եղաւ հետեւեալը.–

Թորգոմ Արք. ստացաւ	28 քուէ
Յակոբ Եպիսկ. ստացաւ	8 քուէ
Վահան Եպիսկ. ստացաւ	1 քուէ

եւ ձեռնպահ մնացին երկու հոգիներ:

Ուստի, 28 քուէներու մեծամասնութեամբ Առաքելական Սուրբ Աթոռոյ նորընտիր պատրիարք հռչակուեցաւ՝

ԳԵՐԵ. Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Այսուհետեւ Սրբոց Յակոբեանց տաճարի զանգերու ուրախ ղօղանջով, Միաբանութիւնը «Հրաշափառ» չարականի երգեցողութեամբ դէպի Մայր Տաճար եւ Սուրբ Գլխադիր Մատուռը առաջնորդեց նորընտիր Պատրիարքը կատարելու իր ուխտը: Մինչ այդ ժողովուրդն ու Թարգմանչաց Վարժարանի աշակերտները լեցուցած էին տաճարի դաւիթը եւ ծափահարութեամբ դիմաւորեցին նորընտիր Պատրիարք Հայրը:

Ցաջողութիւն եւ լաւագոյն մաղթանքներ Գերչ. Տէր Թորգոմ Արք. Մանուկեանի, 96–րդ Պատրիարքին Հայոց Սուրբ Երուսաղէմի:

Ապա խօսք առաւ նորընտիր Պատրիարքը, որ նախ չեշտեց.–

«Պատրիարքական տեղապահի պաշտօնը ստանձնելէ յետոյ, առիթ ունեցանք անձնապէս եւս տեսնելու Սուրբ Աթոռիս կեանքին մաս կազմող բաժանմունքները, եւ տեղեկանալու անոնց կացութեան եւ գործունէութեանց մասին: Այսպէս՝ Եփայի, Ռեմլէի, Երուսաղէմի մեր կալուածներուն մեծ մասը, վանքին ներքին թաղերը, Միաբանութեան բնակարանները:

«Մեր սրբավայրերը՝ Սուրբ Յարութեան Տաճարի, Գեւսեմանիի պարտէզի եւ Աստուածամօր Տաճարի, Ս. Փրկիչ վանքի եւ դերեզմանատան, Համբարձման լերան, Սուրբ Հրեշտակապետաց Եկեղեցիին, Բեթղեհէմի Ս. Ծննդեան Տաճարին:

«Մեր կրթական հաստատութիւնները, Ալէքս եւ Մէրի Մանուկեան Ժառանգաւորաց վարժարանն եւ Ընծայարանը, Մատենադարանը, Ս. Թորոսի ձեռագրատունը, Մարտիկեան Թանգարանը, զոյգ տպարանները:

«Պատրիարքարանի Դիւանատունը եւ զանազան տեսչութեանց գործառնութիւնները:

«Մեր հայ ժողովուրդի մնացորդացին հասցէական կեանքին պատկերը մասնաւորաբար Երուսաղէմի եւ Բեթղեհէմի մէջ: Յորդանանի մեր ժողովուրդին եւ, պետական անձնաւորութեանց հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու առիթ չունեցանք տակաւին»:

Թորգոմ Պատրիարք, ապա, ծանրացաւ միաբանութեան վիճակուած աշխատանքին վրայ:

***

Այս առթիւ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց «Ղուկաս Ղուկասեան» Մշակութային Պալատը: Անուանի արուեստագէտներ դուրս եկած են այս հիմնարկէն՝ Ճ. Գասպարեան, Օ. Համբարձումեան եւ ուրիշներ: Նուագախումբը մասնակցած է բազմաթիւ մրցոյթներու Խորհրդային Միութեան երկիրներուն մէջ:

Պարախումբը, «Բարեկամութիւն» խումբի, որ անցեալ Մայիսին ելոյթները ունեցաւ Ֆրանսա, կազմին մէկ մասն էր, տասը պարողներով: Պարադիրն է՝ Յովսէփ Շամամեան: Պարախումբը առանձին եւ լրիւ կազմով ու նուագախումբի ընկերակցութեամբ բազմաթիւ շրջագայութիւններ կատարած եւ յաղթողութիւններ արձանագրած է՝ Փանամա, Մեքսիքա, Պուլկարիա, Ֆրանսա եւ Գերմանիա երկու անգամ, եւ Խորհրդային Միութեան բազմաթիւ քաղաքներ: Յովսէփ Շամամեան յայտնի արուեստագէտ եւ մանկավարժ է: Պարախումբը կը մեկնաբանէ նաեւ տարբեր ազգերու տոհմիկ պարեր եւ ժամանակակից պարեր:

Երեկոյթը բացին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Երիտասարդաց խումբի անդամներէն՝ Սօսէ Յովսէփեան (հայերէն) եւ Ռոլան Տավիտեան (ֆրանսերէն) յայտնելով ողջոյնի ջերմ խօսքեր, գնահատելով պատանիներու արժանիքները եւ անոնց մէջ խորհրդանիշ մը տեսնելով Հայաստանի վաղուան վերելքին:

Յայտագիրը աւանդական գործիքներու նուագախումբի երաժշտութեան եւ մենակատարներու, խմբերգներու, մեներգներու եւ պարերու ամբողջութիւն մըն էր, տիրական դիծը ըլլալով, ժողովրդական բարքերուն հետ, յատկապէս հայրենասիրութիւնը:

Վարագոյրը բարձրացաւ նուագախումբի մեկնարանած, երաժշտութիւն եւ խմբերգ, «Մեր Հայրենիք»ով զոր սրահը ունկնդրեց յոտնկայս: Ապա, փոքրիկն, հասակով եւ տարիքով, տասնմէկ տարեկան նոյն օրը, Գագիկ Պատալեան երգեց «Սիրուն Երեւան» արդէն իսկ յաստեղծելով մթնոլորտը որ պարախումբը առաւել ջերմացուց «ուրախ գնացք» (Երեւան – Մարսէյլ) խմբական պարով: Արամ Վարդանեան, թառ, մեկնաբանեց աւանդական մեղեդի մը «Մայր Արաքսի ափերով», որմէ ետք բեմ եկաւ հասակով սղոխիկ, բայց խոստումնալից սիրուն աղջնակ մը՝ Լուիզա Օհանեան ու երգեց՝ «Դարձեալ փայլեց» երգը: Նուագախումբը իր լուրջ աշխատանքին մակարդակը ցոյց տուաւ «Էրզրումի շարար»ի մեկնաբանութեան մէջ: Ներկաները չէին մոռցած «Բարեկամութիւն» խումբին երդիչը, երիտասարդ՝ Համլէթ Գէորգեանը որ ծափահարութիւններուն մէջ զրաւեց բեմին կեդրոնը եւ յաջորդաբար երգեց՝ «Ի զէն Հայաստան» և «Անդրանիկ Փաշա»: Տիգրան Զաքարեան պարկարզուկով եւ ընկերակցութեամբ Արթիւր Կարապետեանի (տըհոլ) մեկնաբանեց «Ժողովրդական եղանակներ» կարենալով տալ գործիքին ինքնատիպ յատկանիշները: Պարախումբի աղջիկները «Նայիրեան պար»ով մը ցոյց տուին նաղաները որ հարազատ է, հայկական պարերուն մէջ, աղջիկներուն: Գագիկ Պատալեանը զարձեալ խանդավառութեան ալիք բարձրացուց եւ արժանացաւ «պիս»երու իր երկու հայրենասիրական երգերով՝ «Հայ հաջեր» եւ «Ձայն տուր ով փէտա»: Եւ յայտագրի առաջին բաժինը վերջ դուաւ պարախումբի «Խոհարարներու կատակ պար»ով եւ «Տօնական»ով ընկերակցութեամբ՝ նուագախումբին:

Յայտագրի Բ. մասը սկսաւ խմբական պարով մը՝ «Ցնծութիւն» եւ ապա Համլէթ Գէորգեան երգեց՝ «Սասնոյ սարեր»: Նուագախումբը մեկնաբանեց Խ. Աւետեանի երաժշտութիւն մը՝ «Անոյշ ջրեր»: Պարախումբի տղաքը խրոխտ եւ կորուկ իրենց չարժումներուն մէջ ներկայացուցին «Հովիւներու պարը»: Լուիզա Օհանեան «Մառան մտայ» երգով բերաւ զուարթ նիշ մը: Ցետոյ, հաճելի էր ունկնդրել յաջորդաբար Մարինէ Հայրապետեանը որ քանոնի վրայ մեկնաբանեց Սայաթ Նովայի «Էշխէմէք» կտորը, նոյնպէս՝ Սերոբ Համբարձումեան, չէի, եւ ընկերակցութեամբ տըհոլի՝ Արթիւր Կարապետեանի, մեկնաբանեց Կոմիտասէ մեղեդի մը: Ապա, պարախումբը նմոյշ մը տուաւ «Կովկասեան պար»երու եւ Լուիզա Օհանեան երգեց «Տալղրիկ», եւ «Եռագոյն դրօշ մեր ազատութեան», այս վերջինը զուգերգ ընելով Գագիկ Պատալեանի հետ, ստեղծելով մեծ խանդավառութիւն եւ արժանանալով ծափողջոյնների եւ կրկնութիւններու: Սրահին ոգեւորութիւնը եւ տրամադրութիւնը բարձր պահեց Համլէթ Գէորգեան «Արարատէն առաջ» երգով, որուն մասնակցեցաւ պարախումբը: Վարուժան Մանուկեան, չէի, եւ ընկերակցութեամբ նուագախումբին մեկնաբանեց «Սոխակ»ը: Եւ յետոյ, Արամ Խաչատրեանի երաժշտութեամբ «Արապար» հանդէս եկան նուագախումբ եւ պարախումբ ընդհանուր ցնծութեան մը մէջ:

Վարագոյրը իջեցնելէ առաջ, Տիկին Սիլվա Խրիմեան, Հայաստանի Մշակոյթի նախարարութեան ներկայացուցիչը, բեմ բարձրացաւ ընդհատեց պատանիները, ներկայացուց խմբավարը՝ Յակոբ Արապեան, պարագիրը՝ Յովսէփ Շամամեան, ընդգծեց Ժիրայր Մատիկեանի արժանիքները այս շրջագայութիւնը կազմակերպելու համար, չնորհակալութեան խօսք յայտնեց բոլոր ներկաներուն իրենց ցոյց տուած հետաքրքրութեան եւ քաջալերանքին: Ողեկոչելով երկրաշարժը եւ վերջին դէպքերը երախտագիտութեան զգացումներ յայտնեց Ֆրանսահայ գաղութին իր ցոյց տուած եղբայրական վերաբերմունքին եւ համակրութեան: Տիկին Սիլվա Խրիմեան յանձնեց յիշատակ – նուէր Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան ներկայացուցիչին: Այս վերջինը նոյնպէս տուաւ նուէրներ, դիրքեր՝ հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, ֆէտայիներու ալպոմ մը եւ Գեղունիի բացատրիկը նուիրուած Հայ մշակոյթի առաքեալ՝ Մխիթար Սեբաստացիին: Ապա, զեղարուեստական այս դեղեցիկ ձեռնարկը վերջ գտաւ «Քեզի Համար Հայաստան» երգով, որ մեկնաբանեց Լուիզա Օհանեան նուագախումբի ընկերակցութեամբ:

Խումբին կ'ընկերանային նաեւ տիկիններ՝ Գայեանէ Թէրզեան եւ Լէյլի Պատալեան:

***

«Ղուկաս Ղուկասեան» Երեւանի Մանկապատանեկան Մշակոյթի Պալատին ելոյթը յոյժ գնահատելի է. պատանիները ցոյց տուին իրենց տարիքին համեմատ բարձր մակարդակ: Սակայն, զեղարուեստական վայելքէն անդին անոնց ներկայութիւնը գօտեպնդիչ է, քանի իրենց ելոյթներուն, երգերուն, պարերուն ընդմէջէն վաղուան կեանքն է որ աւետեցին: Այդ պատանիներուն կենսունակութիւնը, եռանդը, ժպիտները եւ նաեւ տաղանդը մեծապէս խանդավառեց, ոգեւորեց, խրախուսեց ներկաները, որոնք ջերմօրէն չայտնեցին իրենց ուրախութիւնը, գոհունակութիւնը եւ քաջալերութիւնը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ – ՄԱՐՍԷՅԼ

«ՂՈՒԿԱՍ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ» ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՊԱԼԱՏԻՆ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Ցառաջ»). –

Մարտ 9–էն 31, Երեւանի «Ղուկաս Ղուկասեան» Մանկապատանեկան Մշակոյթի քաղաքային պալատէն երիտասարդ արուեստագէտներ, տասէն տասնըեօթը տարեկան, չրջագայեցան Ֆրանսայի հայկեդրոն չրջանները եւ իրենց ելոյթներով խանդավառեցին բազմութիւնները:

Այս հիմնարկը ստեղծուած է 1935–ին: Կը հաշուէ չուրջ հինգ հազար աշակերտ, որոնք իրենց դպրոցական ժամերէն դուրս կը յաճախեն Մշակոյթի պալատը չարաթը երեք անգամ, ու կը հետեւին զանազան դործունէութիւններու, նուագ, երգ, պար, բայց նաեւ թատրոն, նկարչութիւն, քանդակագործութիւն, ատեղնագործութիւն եւ ձեռային այլ գործեր, ըստ պատանիներու նախասիրութիւններուն, որոնք կ'արթնցնեն ու կը զարգացնեն արուեստի ճաշակը, հակումը: Հիմնարկը ունի նաեւ չրջանային մասնաճիւղեր: Տնօրէնուհին է Տիկին Լաուրա Աւետիսեան, որ կը դլխաւորէ խումբը:

Համոյթին Ֆրանսա ժամանումը եւ չրջագայութիւնը նախաձեռնութիւնն ու գործնական կազմակերպութիւնն էր «Աւանդութիւններու Փարիզ» Միութեան զոր կը դեկավարէ Ժիրայր Մատիկեան:

Խումբը Մարսէյլ հանդէս եկաւ, Մարտ 24–ին, Օպէռն Թատրոնը, որ ծայրէ ի ծայր լեցուած էր, հրաւէրովը Հայ Մշակոյթի Տան: Երեսուն պատանիներ իրենց չնորհքներով, յատկութիւններով, նրածիլ տաղանդով որպէս ծաղկող բողբոջներ դեղեցիկ պատկեր մը տուին, կենդանի, զով եւ գարնանային չունչ մը բերին հայրենի սարերէն եւ դաչտերէն, աւանդական նուագի, հայրենասիրական երգերու եւ հայկական պարերու ընդմէջէն, Խրախուսիչ երեւոյթ մը Հայաստանի այսօրուան անորոշ եւ դժուար կացութեան մէջ:

Ժողովրդական գործիքներու նուագախումբը՝ քեմանչէ, ուտ, քանոն, չէի, տուտուք, թառ, դուռնա, բզուկ, պարկապզուկ, տըհոլ, թաւիլ, սաղ ... կը հաշուէ քառասուն մեկնաբան, երաժիշտ եւ երգիչ, որոնցմէ քսանը միայն եկած էին: Համոյթին դեկավարն է Յակոբ Պետրոսի Արապեան, բազմավաստակ երաժիշտ եւ մանկավարժ որ 1951–էն ի վեր կը դասաւանդէ «Ղուկաս Ղուկասեան» Մշակութային Պալատը: Անուանի արուեստագէտներ դուրս եկած են այս հիմնարկէն՝ Ճ. Գասպարեան, Օ. Համբարձումեան եւ ուրիշներ: Նուագախումբը մասնակցած է բազմաթիւ մրցոյթներու Խորհրդային Միութեան երկիրներուն մէջ:

Պարախումբը, «Բարեկամութիւն» խումբի, որ անցեալ Մայիսին ելոյթները ունեցաւ Ֆրանսա, կազմին մէկ մասն էր, տասը պարողներով: Պարադիրն է՝ Յովսէփ Շամամեան: Պարախումբը առանձին եւ լրիւ կազմով ու նուագախումբի ընկերակցութեամբ բազմաթիւ չրջագայութիւններ կատարած եւ յաղթողութիւններ արձանագրած է՝ Փանամա, Մեքսիքա, Պուլկարիա, Ֆրանսա եւ Գերմանիա երկու անգամ, եւ Խորհրդային Միութեան բազմաթիւ քաղաքներ: Յովսէփ Շամամեան յայտնի արուեստագէտ եւ մանկավարժ է: Պարախումբը կը մեկնաբանէ նաեւ տարբեր ազգերու տոհմիկ պարեր եւ ժամանակակից պարեր:

Երեկոյթը բացին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Երիտասարդաց խումբի անդամներէն՝ Սօսէ Յովսէփեան (հայերէն) եւ Ռոլան Տավիտեան (ֆրանսերէն) յայտնելով ողջոյնի ջերմ խօսքեր, գնահատելով պատանիներու արժանիքները եւ անոնց մէջ խորհրդանիշ մը տեսնելով Հայաստանի վաղուան վերելքին:

Յայտագիրը աւանդական գործիքներու նուագախումբի երաժշտութեան եւ մենակատարներու, խմբերգներու, մեներգներու եւ պարերու ամբողջութիւն մըն էր, տիրական դիծը ըլլալով, ժողովրդական բարքերուն հետ, յատկապէս հայրենասիրութիւնը:

Վարագոյրը բարձրացաւ նուագախումբի մեկնարանած, երաժշտութիւն եւ խմբերգ, «Մեր Հայրենիք»ով զոր սրահը ունկնդրեց յոտնկայս: Ապա, փոքրիկն, հասակով եւ տարիքով, տասնմէկ տարեկան նոյն օրը, Գագիկ Պատալեան երգեց «Սիրուն Երեւան» արդէն իսկ յաստեղծելով մթնոլորտը որ պարախումբը առաւել ջերմացուց «ուրախ գնացք» (Երեւան – Մարսէյլ) խմբական պարով: Արամ Վարդանեան, թառ, մեկնաբանեց աւանդական մեղեդի մը «Մայր Արաքսի ափերով», որմէ ետք բեմ եկաւ հասակով սղոխիկ, բայց խոստումնալից սիրուն աղջնակ մը՝ Լուիզա Օհանեան ու երգեց՝ «Դարձեալ փայլեց» երգը: Նուագախումբը իր լուրջ աշխատանքին մակարդակը ցոյց տուաւ «Էրզրումի շարար»ի մեկնաբանութեան մէջ: Ներկաները չէին մոռցած «Բարեկամութիւն» խումբին երդիչը, երիտասարդ՝ Համլէթ Գէորգեանը որ ծափահարութիւններուն մէջ զրաւեց բեմին կեդրոնը եւ յաջորդաբար երգեց՝ «Ի զէն Հայաստան» և «Անդրանիկ Փաշա»: Տիգրան Զաքարեան պարկարզուկով եւ ընկերակցութեամբ Արթիւր Կարապետեանի (տըհոլ) մեկնաբանեց «Ժողովրդական եղանակներ» կարենալով տալ գործիքին ինքնատիպ յատկանիշները: Պարախումբի աղջիկները «Նայիրեան պար»ով մը ցոյց տուին նաղաները որ հարազատ է, հայկական պարերուն մէջ, աղջիկներուն: Գագիկ Պատալեանը զարձեալ խանդավառութեան ալիք բարձրացուց եւ արժանացաւ «պիս»երու իր երկու հայրենասիրական երգերով՝ «Հայ հաջեր» եւ «Ձայն տուր ով փէտա»: Եւ յայտագրի առաջին բաժինը վերջ գտաւ պարախումբի «Խոհարարներու կատակ պար»ով եւ «Տօնական»ով ընկերակցութեամբ՝ նուագախումբին:

Յայտագրի Բ. մասը սկսաւ խմբական պարով մը՝ «Ցնծութիւն» եւ ապա Համլէթ Գէորգեան երգեց՝ «Սասնոյ սարեր»: Նուագախումբը մեկնաբանեց Խ. Աւետեանի երաժշտութիւն մը՝ «Անոյշ ջրեր»: Պարախումբի տղաքը խրոխտ եւ կորուկ իրենց չարժումներուն մէջ ներկայացուցին «Հովիւներու պարը»: Լուիզա Օհանեան «Մառան մտայ» երգով բերաւ զուարթ նիշ մը: Ցետոյ, հաճելի էր ունկնդրել յաջորդաբար Մարինէ Հայրապետեանը որ քանոնի վրայ մեկնաբանեց Սայաթ Նովայի «Էշխէմէք» կտորը, նոյնպէս՝ Սերոբ Համբարձումեան, չէի, եւ ընկերակցութեամբ տըհոլի՝ Արթիւր Կարապետեանի, մեկնաբանեց Կոմիտասէ մեղեդի մը: Ապա, պարախումբը նմոյշ մը տուաւ «Կովկասեան պար»երու եւ Լուիզա Օհանեան երգեց «Տալղրիկ», եւ «Եռագոյն դրօշ մեր ազատութեան», այս վերջինը զուգերգ ընելով Գագիկ Պատալեանի հետ, ստեղծելով մեծ խանդավառութիւն եւ արժանանալով ծափողջոյնների եւ կրկնութիւններու: Սրահին ոգեւորութիւնը եւ տրամադրութիւնը բարձր պահեց Համլէթ Գէորգեան «Արարատէն առաջ» երգով, որուն մասնակցեցաւ պարախումբը: Վարուժան Մանուկեան, չէի, եւ ընկերակցութեամբ նուագախումբին մեկնաբանեց «Սոխակ»ը: Եւ յետոյ, Արամ Խաչատրեանի երաժշտութեամբ «Արապար» հանդէս եկան նուագախումբ եւ պարախումբ ընդհանուր ցնծութեան մը մէջ:

Վարագոյրը իջեցնելէ առաջ, Տիկին Սիլվա Խրիմեան, Հայաստանի Մշակոյթի նախարարութեան ներկայացուցիչը, բեմ բարձրացաւ ընդհատեց պատանիները, ներկայացուց խմբավարը՝ Յակոբ Արապեան, պարագիրը՝ Յովսէփ Շամամեան, ընդգծեց Ժիրայր Մատիկեանի արժանիքները այս չրջագայութիւնը կազմակերպելու համար, չնորհակալութեան խօսք յայտնեց բոլոր ներկաներուն իրենց ցոյց տուած հետաքրքրութեան եւ քաջալերանքին: Ողեկոչելով երկրաշարժը եւ վերջին դէպքերը երախտագիտութեան զգացումներ յայտնեց Ֆրանսահայ գաղութին իր ցոյց տուած եղբայրական վերաբերմունքին եւ համակրութեան: Տիկին Սիլվա Խրիմեան յանձնեց յիշատակ – նուէր Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան ներկայացուցիչին: Այս վերջինը նոյնպէս տուաւ նուէրներ, դիրքեր՝ հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, ֆէտայիներու ալպոմ մը եւ Գեղունիի բացատրիկը նուիրուած Հայ մշակոյթի առաքեալ՝ Մխիթար Սեբաստացիին: Ապա, զեղարուեստական այս դեղեցիկ ձեռնարկը վերջ գտաւ «Քեզի Համար Հայաստան» երգով, որ մեկնաբանեց Լուիզա Օհանեան նուագախումբի ընկերակցութեամբ:

Խումբին կ'ընկերանային նաեւ տիկիններ՝ Գայեանէ Թէրզեան եւ Լէյլի Պատալեան:

***

«Ղուկաս Ղուկասեան» Երեւանի Մանկապատանեկան Մշակոյթի Պալատին ելոյթը յոյժ գնահատելի է. պատանիները ցոյց տուին իրենց տարիքին համեմատ բարձր մակարդակ: Սակայն, զեղարուեստական վայելքէն անդին անոնց ներկայութիւնը գօտեպնդիչ է, քանի իրենց ելոյթներուն, երգերուն, պարերուն ընդմէջէն վաղուան կեանքն է որ աւետեցին: Այդ պատանիներուն կենսունակութիւնը, եռանդը, ժպիտները եւ նաեւ տաղանդը մեծապէս խանդավառեց, ոգեւորեց, խրախուսեց ներկաները, որոնք ջերմօրէն չայտնեցին իրենց ուրախութիւնը, գոհունակութիւնը եւ քաջալերութիւնը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Վ Ա Զ Գ Է Ն Ա.
կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գասարճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Հայկազ Եարմեան եւ զաւակները, Տօքթ. եւ Տիկին Գէորգ Փափազեան եւ զաւակները, կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց սիրեցեալ հօր եւ մեծ – հօր՝

ՍԵԴՐԱԿ ԳԱՍԱՐՃԵԱՆԻ

մահուան Ա. տարելիցին եւ մօր ու մեծ – մօր՝

ՎԱԼԱՆԹԻՆ ԳԱՍԱՐՃԵԱՆԻ

մահուան Բ. տարելիցին առթիւ։

Կիրակի, Ապրիլ 8, ժամը 10·30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Ապրիլ 7, ԽԱ· օր Մեծի Պահոց։ Յիշատակ Յարութեան Ղազարու։ Աւետումն Սուրբ Աստուածածնի։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի՝ Խորանը բացուած։

Պատարագի Տէր–Ողորմեայի ժամանակ Խորանը կրկին կը փակուի։

Կիրակամուտ ժամերգութիւն՝ ժամը 4·30–ին։ Որու ընթացքին Խորանը կը բացուի։

Croix Bleue

La C.B.A.F. recherche, pour son Centre de Vacances de Bellefontaine, des directeurs et sous-directeurs brevetés, assistants sanitaires, économes et moniteurs brevetés ou stagiaires.

Envoyer les candidatures à :
C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ·Վ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը)։
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉի Փարիզի «Ա· Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 7, ժամը 16–ին սովորական հաւաքատեղին։ Ցաջորդ ամսուան ժողովներու թուականներն են՝ Մայիս 12, եւ Յունիս 9, ժամը 16–ին։

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉի ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՑՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
ՁՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 24, 25, 26 եւ 27
Մեկնում Հինգշաբթի

Départ Jeudi matin

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ
ԵՐԵՔ ՕՐ
Յունիս 2, 3 եւ 4
Մեկնում Շաբաթ

Départ Samedi matin

Départ de l'autocar

CLAMART - Mairie	7 h 30
ISSY-LES-MOULINEAUX - Eglise arménienne	7 h 45
ALFORTVILLE - Place Carnot	8 h
PARIS - Gare Saint Lazare - 25, rue de Rome	8 h 45

Participation aux frais :
Voyage, séjour en pension complète et excursions jusqu'au MONT SAINT MICHEL
Ascension 500 frs. Pentecôte 420 frs.

Աւանդական հիւրասիրութիւն, հայրենասիրական մթնոլորտ, օթոքարով ամէնօրեայ պատյաններ Նորմանտիի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ։

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պատյաններ

Համբարձում՝ *միմիայն* 500 Ֆր·
Հոգեգալուստ՝ *միմիայն* 420 Ֆր·

Սենեակները ապահովելու համար հեռաձայնել· –

Նաւասարդեան	39 85 36 53
Փոխանեան	43 37 90 69

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆՑ ՇԱՐՔԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Ապրիլ 24, ժամը 16–ին՝
Eglise St. Vincent de Paul (Réformés)
կը պատարագէ՝
Թրանսայի Հայ Կաթողիկէ Առաջնորդ
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ· ԿՈՊՐՈՑԵԱՆ
կը քարոզէ՝
Մարսէյլի Արքեպիսկոպոս՝
ԳԵՐՊ· ՔՈՖՖԻ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ «Սահակ – Մեսրոպ» երգչախումբը վեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եղլմայեանի։

«dessin et couleur»

RENCONTRES IX/90

«œuvres sur papier»

ASSADOUR DE CONINCK MATTA
BEAUDIN ESTEVE REBEYROLLE
BORES GARBELL ROHNER

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, Paris 6e
Tél. : 42. 60. 74. 77 / 78
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h.
tous les jours sauf le dimanche
M° : Saint-Germain-des-Prés et Palais-Royal
Parking : Saint-Germain-des-Prés

L'exposition sera ouverte du 6 avril au 31 mai

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Գ.

ԵՐԵՔ ԱՆՈՒՆ ԵՐԵՔ ԳՈՐԾ

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հ· ԼԵՒՈՆ Վ· ՋԷՔԻԵԱՆ
ԺԻՐԱՅՐ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ
կը ներկայացնեն՝

«Կրակէ շրջանակը Դ· վարուժանի շուրջ»	ԳՐ· ՊԼՂՏԵԱՆ
«Շարունակելի»	Զ· ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ
«Ages et usages de la langue arménienne»	M. NICHANIAN

Կիրակի, Ապրիլ 8, ժամը 17–ին
ՀԲՄ–ի «Ալեք Մանուկեան» սրահը՝
118, rue de Courcelles, Paris 17e
— Մուտքը ազատ է —

ՀԱՅ ԱՐուեստի ՀԱՅԱԳիտութիւն ՀԱՅ ԱՐուեստի Գ ՀԱՅ ԱՐուեստի ՀԱՅԱԳիտութիւն ՀԱՅ ԱՐուեստի Գ ՀԱՅ ԱՐուեստի

SAISON 89/90 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Vendredi 6 avril à 20 h. 30	CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՀԱՅ ԱՐուեստի ՀԱՅԱԳիտութիւն ՀԱՅ ԱՐուեստի Գ ՀԱՅ ԱՐուեստի ՀԱՅԱԳիտութիւն ՀԱՅ ԱՐուեստի Գ ՀԱՅ ԱՐուեստի

ՅԱՐԱՋԱԳԱՆՔ

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 8
ՏՕՆ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՅԵՐՈՒՍԱղէմ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն	*ժամը՝ 8·30-ին։*
Պատարագ	*ժամը՝ 10·30-ին։*
Դռնբացէք	*ժամը՝ 16-ին։*

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒԼ

Ժամերգութիւն	*ժամը 9։*
Պատարագ	*ժամը՝ 10·30։*

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն	*ժամը՝ 8·45։*
Պատարագ	*ժամը՝ 9·45։*
Կը պատարագէ՝	
ԻՍԱՀԱԿ ԽԶԿՐ· ԲՀՇԳ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ	
Կը քարոզէ՝	
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ԶԱՔԱՐԵԱՆ	
Դռնբացէք	*ժամը՝ 16-ին։*

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ	*ժամը՝ 10·30-ին։*
Դռնբացէք	*ժամը՝ 17·30-ին։*

ՍԷՆ–ԺԵՐՄԱ Ս· ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Ժամերգութիւն	*ժամը՝ 8·30։*
Պատարագ	*ժամը՝ 10։*
Դռնբացէք	*ժամը՝ 16։*

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

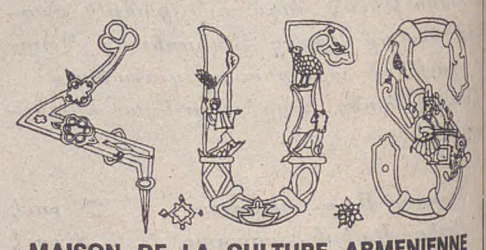
Ժամերգութիւն	*ժամը՝ 9։*
Պատարագ	*ժամը՝ 10։*
Դռնբացէք	*ժամը՝ 16։*
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝	
ՄՈՎՍԷՍ Ա· ԲՀՇԳ· ԳԱԼԱՖԵՏԵԱՆ	

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ՎԱՐԱԳԵՏ

Ժամերգութիւն	*ժամը 9։*
Պատարագ	*ժամը՝ 10։*
Դռնբացէք	*ժամը՝ 16-ին։*

ՊՈՒԼՎ· OSSO — Ս· ՅԱԿՈԲ

Ժամերգութիւն	*ժամը՝ 8·30։*
Պատարագ	*ժամը՝ 10։*
Դռնբացէք	*ժամը՝ 16·30։*

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

Samedi 7 Avril à 20 h 30
Forum de la M.C.A.

Les campagnes de l'Organisation "Terre et Culture" en 1989

Présentation des campagnes d'Arménie, d'Iran et de Syrie.

PROJECTIONS DIAPOS
Commentaire — Exposé — Débat
à la Maison de la Culture Arménienne de Décines
15, rue du 24 Avril 1915
69150 DECINES

Renseignements à la M.C.A. de Décines au : 78. 49. 42. 97

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 5
JEUDI
5 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.248 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.248

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ՋՕՐՔԵՐ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻՆ

Ներքին նախարարութեան յատուկ ուժերու պատկանող 2000 զինուոր եւս ղրկուած է Հայաստան, յայտարարած է զօրավար Աճեմեանի կապկիեւ Բաքուի զինուորական հրամանատարը: Ըստ էնթէֆֆաքի, ըսած է նաեւ թէ· – «Ապահովութեան արդիւնաւոր դրութիւն մը հաստատուած է պաշտպանելու համար Ադրբեջանի սահմանային գօտիները հայ ծայրայեղականներու յարձակումներէն»···:

Երեւանէն ալ, Զօրեքշաբթի առաւու կը հաստատէին թէ մասնաւոր ճիգ կայ արագացնել վիճակը տարածելու եւ հաստատելու սահմանային բոլոր վայրերը: Զօրավար Շատալին եւ գործակիցը, երեքշաբթի օր, ՀՀՇ·ի կեդրոնավայրն ալ գացած են (թէեքնիքի չէնքը) եւ սկիզբը «վերջնագրի» ոճով արտայայտուած են, որպէսզի ընդհ· զինաթափում ըլլայ, յետոյ խօսակցութիւնները տարբեր ոճով շարունակուած են:

Լարուած կացութիւնը կը մնայ: Ընդդիմադիրն ալ կը չարունակուի, միշտ անհամաձայնութիւններ կան հոս – հոն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅի Գերագոյն Խորհուրդը (նախ՝ Ազգութեանց Խորհուրդը) երեքշաբթի օր օրինագիծ մը քուէարկեց Հանրապետութեան մը Խորհրդային Միութենէն «ելք»ին վերաբերեալ: Հարցը այնպիսի նոր պայմաններու ենթակայ է, որ դրեթէ անկարելի կը դառնայ որեւէ անջատում: Օրինակ՝ պէտք է հանրաւճիռի ենթարկուի, բոլոր քաղաքացիները պէտք է մասնակցին եւ 2/3–ի մեծամասնութիւն մը անհրաժեշտ է: Այս հանրաւճիռն ալ փոխանցման հինգ տարուան շրջան մը կը պահանջ, որու ընթացքին պէտք է կարգադրուին տնտեսութեան եւ դրամական ու տնտեսական բոլոր հարցերը Հանրապետութեան եւ Միութեան միջեւ: Եթէ հանրաւճիռը անջատման դէմ է, 10 տարի նոր փորձ կարելի չէ ընել: Երկրորդ օրինագիծ մը կը վերաբերի արտակարգ կացութեան որ աւելի խիստ հետեւանքներ կ'ունենայ: Իշխանութիւնները իրաւունք կը ստանան սահմանափակելու մուտքը որոշ տեղեր, միջինները արգիլելու, նաեւ ցոյցերը, գործադուլները, լուսարձակել եւ մամուլի դրաքննութիւն հաստատել եւայլն:

ԼԱՆՏՍՊԵՐԿԻՍ հարցազրոյցի մը մէջ, որ տուած է «Լիպերասիոն»ի (Ապրիլ 4), կ'ըսէ թէ երկխօսութիւնը երբեք չէ դադրած Մոսկուայի հետ, բայց եւ այնպէս Լիտուանիոյ անկախութիւնը անխուսափելի է: Եթէ պէտք է խորհրդակցութիւններ կրնան ըլլալ զանազան հարցերու շուրջ Խորհրդային Միութեան հետ:

ՊԷՅՐՈՒԹի քրիստոնեայ կողմը, չաբաթավերջին Աւունի եւ Ժաժայի կուսակցութիւններու հետեւանքով 65 մեռեալ կայ եւ 135 վիրաւոր:

ԹՂԹԱՏԱՐի գործադուլը կը ծաւալի: Սէ – ժէ – Թէ, էֆ – Օ, ՍԻԻՏ եւ Օբոճոմ, բոլորովին զէմ են նախարար Քիլէսի վերակազմութեան ծրագրին եւ գործադուլի շարժումէն ամէնէն աւելի կը տուժեն մեծ, քաղաքները, ուր օրերէ ի վեր արդիւնաբերութիւնը կաթուածահար է: Ասոր հետեւանքով է նաեւ, որ «Յառաջ»ի բաժանորդները թերթը չեն ստանար օրերէ ի վեր:

ՌԱՏԻՕ – ՖՐԱՆՍԻ գործադուլը վերջ գտաւ երեքշաբթի իրիկուն եւ Զորեք – չաբթի օր, Ապրիլ 4–ին, բոլոր հաղորդումները վերսկսան: Բայց, ոչինչ կարգադրուած է պետական սպասարկութեանց մէջ եւ «Անթէն 2»ն է որ չի կրնար ծածկել այլեւս իր տաղնապը: Միշէլ Տրիքէր Թէ – էֆ – 1 կ'անցնի եւ այլ փոփոխութիւններ ալ հաւանական են:

ԱՐԱՖԱԹ, Զորեքշաբթի օր, Ապրիլ 4–ին, քանի մը ժամով Փարիզէն անցաւ: Կը տեսնուէր Ռ· Տիւմայի հետ, ինչպէս նաեւ Միացեալ – Նահանգներու նախկին նախագահ՝ Ճիմի Գարթըրի:

ԼԻԲԱՆԱՆի գաղտնի կազմակերպութիւն մը, որ հինգ օր առաջ հրապարակ եկած է Պէյրութ, սպառնաց Ֆրանսայի որ յարձակումներու պիտի անցնի, եթէ մինչեւ մէկ ամիս, ան չփոխադրէ «նահատակի» մը աճիւնները (իմա՝ կմախքը) արաբական երկիր մը: «Նահատակը» Ֆրանսայի զօրավար Ժ· Պ· Քլէպէրի մարդասպանն է, երիտասարդ Ալբէր մը որ 1800 Յունիս 11–ին, Գահիրէի մէջ սպանած էր Ֆրանսացի այն զինուորականը, որ Հելիոպոլսոյ մէջ պարտութեան մատնած էր Թուրքերը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

• ՇԱՐՔ ՄԸ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ապրիլի առաջին կիրակին նպաստաւոր չէ եղած Ֆրանսահայ ակումբներուն համար: Արդէն նախորդ օրն իսկ, Վալանսի Հ· Մ·–ը պարտուած է Փէրփինեանի մէջ (2 – 0), ինչ որ վերջ կուտայ դժբախտաբար, իր յոյսերուն՝ հասնելու առաջատարի դիրքին:

Ցառաջիկայ մրցում, չաբթուս վերջը, Վալանսի մէջ, Թուլօն (2)–ի դէմ: Երեք խաղին Թուլօն յաղթուած էր 2 – 1 :

Նահանգային ախոյեանութիւններ·–
Իսի Հ· Մ· – 14–րդ Ֆ· Ա· 1 – 2
Ալֆորվիլ Հ· Մ· – Արբէօյ 0 – 2
Սէնթ Ֆուա – Հ·Մ·Ը·Մ·
Լիոն – Տէսին (2) 2 – 1
Պուժէօ – Վիէն Հ· Մ· 2 – 1

Լիկի երիտասարդական առաջնութիւն·–
Շամպէրի – Հ·Մ·Ը·Մ·
Լիոն – Տէսին Քառէ 3 – 2
Օլ· Սէն Ք'էթիէն – Վալանս
Հ· Մ· Մինիմ 3 – 1

Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսին (1) ախոյենական խաղ չունէր: Ցառաջիկայ կիրակի, կը հիւրընկալէ Սալանչի խումբը: Վալանս (2) ալ կ'երթայ փիէրլաթ:

ԿՈՓԱՄԱՐՏ

• ՀԱՅԵՐ ՍԷՆ ՆԱԶԷՐ

Մօտ 140 կռիւմարտիկներ կը մասնակցին այս չաբթուան ընթացքին Սէն Նազէրի մէջ Ֆրանսայի միջազգային ախոյենական մրցումներուն: Մրցակիցներուն մէջ Հայաստանցիներ ալ Խորհրդային Միութեան մարզիկներու կարգին եւ երբեմն ալ՝ անոնց դէմ, համաձայն վիճակահանութեան, ինչպէս որ կը ծանուցանեն կազմակերպիչները: Կուտանք առենին առաջնորդական արդիւնքները:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

• ԳՈՒԻՐԳԷՆ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ՝ ՄԱՐԶԻԶ

Հայաստանի ազատ ոճով անուանի ըմբիշներէն մին, Գուրգէն Պաղտասարեան (57 քլկր·) որ Եւրոպայի ախոյեան էր եղած 1980–ին, հրաւիրուած է Ֆրայպուրգ (Գերմանիա) մարզելու համար տեղւոյն ըմբիշները:

***

Սարպրուքի դասական ոճով մրցաշարքին, երեւանցի Ս· Տէր – Մկրտիչեան (52 քլկր·) հասած է աւարտականին՝ ուր պարտուած է նորվեկիացիէ մը:

Վ· Մ·

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՏՈՒՄ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՄԱՐՏ 23 / 30)

«ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀՐԷԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷ»Ն ԱՂԷՏԵԱԼ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ

«Համատեղ բաշխումի ամերիկեան հըրէական Կոմիտէ» բարեսիրական կազմակերպութիւնը Հայաստանի Պետհնի եւ Առողջապահութեան նախարարութեան հետ համատեղ Լենինականի մէջ կը կառուցանէ մանկական բուժումի, ոչատափթասիոն կեդրոն: Այդ առթիւ երկու կողմերուն միջեւ պայմանագիր ստորագրուած է, ըստ որուն ամերիկացի ներհրատուները իրենց միջոցներով ապագայ կեդրոնը կը հանդերձաւորեն նորագոյն սարքերով, կը մատակարարեն նաեւ ինչ որ անհրաժեշտ է: Միայն այդ նպատակով նուիրատուները երկու միլիոն տոլար յատկացուցած են:

***

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ»Ի ԵՐԵՒԱՆի ԳՐԱՍԵՆԵԱԿի ՆՈՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ

Լոս – Անճըլըսաբնակ վաստաբան եւ միջազգային օրէնսգիտութեան մասնագէտ Բաֆֆի Ցովհաննէսեան նշանակուած է «Ամերիկայի Հայկական Համագումար»ի նոր ներկայացուցիչը Հայաստանի մէջ: Ան փոխարինած է Մաթիու Տէր – Մանուէլեանը, որ 1989 Փետրուարին Երեւանի մէջ բացաւ այդ կազմակերպութեան գրասենեակը:

Բաֆֆի Ցովհաննէսեան եւս – Սի – Իլ – Էյ համալսարանի պատմագիտութեան դասախօս տոքթ· Ռիչարտ Ցովհաննէսեանի եւ բժշկուհի Վարդիթեր Ցովհաննէսեանի որդին է:

***

«ՆԱԻԱՍԱՐԴ»Ը ԵՐԵՒԱՆի ՄԷՋ

Ցունուարէն ի վեր Լոս – Անճըլըս լոյս տեսնող «Նաւասարդ» գրական, մշակութային ամսաթերթը կը հրատարակուի նաեւ Երեւանի մէջ, խմբագրութենէն ստացուող լուսապատճէններու հիման վրայ: Առաջին երկու թիւերուն տպաքանակը ցած էր, սակայն ըստ պահանջին արդէն երրորդ թիւին տպաքանակը աւելի մեծ եղած է: Այնտեղ հրատարակուած յօդուածներուն մաս կը կազմեն Օսմանեան Թուրքիոյ պայմաններուն տակ ու «զարգացած սոցիալիզմ»ի պայմաններուն տակ Հայոց ցեղասպանութիւններուն նիւթերը:

«Նաւասարդ»ը գրական զրոյց ունեցած է Համօ Սահեանի հետ: Արձակագիր Գրիգոր Զանիկեան յօդուածով մը կը պատմէ վերջերս Պելժիոյ Կանտ քաղաքը կատարած իր ճամբորդութեան մասին: Անտիպներ տպագրուած են երիվճարան Լեռ Կամսարէ, ամսաթերթին կողքը կը զարդարէ Արեւշատ Ասպետեանի «Ցաւերժութեան ծառը» նկարին վերատպութիւնը:

«ԼՂԻՄ–ի ժողովրդագրական եւ ընկերային հոլովոյթները» յօդուածին կից կայ «Փանթուրքիզմի ճանապարհին» յօդուածը եւ Ստեփանակերտի ձայնասփիւռի աշխատակից՝ Հրանտ Ալեքսանեանի «Արցախեան կամքը ընկճել չեն կարող» ակնարկը: «Նամակներ Եղեռնի Ընդմէջէն» վկայութիւնը կը վերաբերի Հայոց ցեղասպանութեան:

Մէկ այլ հաղորդում մը կը տեղեկացնէ որ «Նաւասարդ»ի հիմնադիր – խմբագիր Վահրամ Համեանի ծննդեան 55 եւ գրական գործունէութեան 40–ամեակն է: Անոր երեւան գոյս տեսած «Ճակատագիր» բանաստեղծութիւններու ժողովածուին դրախօսութեամբ հանդէս եկած է ամսաթերթին վարիչ – խմբագիր՝ Արմէն Տօնոյեան:

Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի հրատարակչութեան կեդրոնը, ուր կը տպագրուի «Նաւասարդ»ը, օրերս տեղի ունեցած է ամսաթերթին Երեւան հրատարակուելուն նուիրուած հաւաքոյթ մը: Ելոյթ ունեցած է Վահրամ Համեան:

***

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ԹԱՏՐՈՆԸ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ

«Օպնութիւն Արցախին» Ընկերութեան նախաձեռնութեամբ Աչտարակի չրջանին մէջ ներկայացումներով հանդէս եկած է Ստեփանակերտի «Վահրամ Փափազեան» հայկական դրամատիկական թատրոնը, որուն դեղարուեստական դեկավարը եւ դլխաւոր բեմադիրն է Անդրանիկ Գամբեան:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մեր Առաքելական Մայր Եկեղեցուն եւ համայն հայ հաւատացեալ ժողովրդին աւետում ենք թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա· Հայրապետը Մարտ 31–ին հանդիսաւոր կրօնական արարողութեամբ եւ ի ներկայութեան պետական եւ քաղաքային իշխանութեանց ու բազմահազար հաւատաւոր ժողովուրդի, օրհնեց յուշաքարը եւ հողը Երեւան քաղաքի կենտրոնում, ուր պիտի բարձրանայ մինչեւ 2001 թուականը յուշարձան Մայր Տաճարը յանուն Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի ի յիշատակ Հայաստանում քրիստոնէութիւնը իրրեւ ազգային կրօն հրդեհման 1700ամեակի, քանզի ի սմայ ծագեաց մեզ լոյս ի Հայաստան աշխարհի:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՑ

1990, Ապրիլ 2

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ա.

Բանաստեղծները, մանաւանդ երբ քնարերգակ են եւ ամուրի, եւ հասած են երիտասարդութեան սահմաններուն, ծայր աստիճան զգայուն կրնան ըլլալ իրենց Փիղիքական երեւոյթին ու կարողութիւններուն նկատմամբ։ Անհրաժեշտ է որ բանաստեղծին համար, իր արտաքին պատկերը եւ իր երեւակայութեան ուժը ներդաշնակ ըլլան, որովհետեւ լինչպէս արուեստի մէջ խորքն ու ձեւը զիրար կ'ամբողջացնեն՝ այնպէս ալ կեանքի մէջ, բանաստեղծին ներքինն ու արտաքինը չեն կրնար լրջօրէն հակասել։ Բանաստէղծ մը, պիտնական մը, բժիշկ մը կամ գործարանատէր մը կրնան կեղծամ գործածել, չինծու միջոցներով հրապուրիչ, երիտասարդ կամ առողջ փորձել թուիլ՝ առանց որ իրենց անձին միւութիւնը կամ ներքին օրէնքը խախտի, արուեստագէտը սակայն չի կրնար ստիկա ընել՝ առանց ոտնձգելու եւ անվաւեր դառնալու ինքն իր աչքին։ Գեղեցկութիւնն է, ներդաշնակութիւնն է իրեց օրէնքը եւ ինչ որ կը քանդէ այդ՝ մահացու հարուած կուտայ իրենց անձին միութեան։

Նոյնպէս, բանաստեղծական հասորի մը արտաքին տեսքը գրեթէ այնչափ կենսական է իրեն համար որքան ներքին պատրաստակութիւնը։ Այս զգուշութիւններով եւ խմաստութեամբ սպառազէն՝ ձեռք կ'առնենք Զուլալ Գազանճեանի բանաստեղծական հասորը որ «Շարունակելի» քիչ մը չատ ինքնատիպ անունով մկրըտուած է։

Նախ կողքը – սրճադոյն, կարծր ու հասած թուղթէ՝ եւ սուր, երկրաչափական դիծերով, թելադրելու պոց, ինքն իր մէջ հաչտ ու իր չափերուն տէր միտք մը եւ դեղարուեստական ճաշակ մը։ Այսինքն՝ մէկը որ իր պայմանները կը դնէ կեանքի վրայ, որ վարժ չէ համակերպումներու, անհանդուրժող եւ ընտրեալ միտք մը, իր պիլտումներուն մինչեւ ծայրը հրուած ու հոն կանգ առած։

Յետոյ՝ անունը։ Թանձր, ձեռագիրը տարերով՝ ըսելու համար թէ մտերմութեան եւ մենութեան զգոյշ, փափուկ լեզուն է որ պիտի լսուի ատկէ ներս։ Գիրերը զբերուած են անփոյթ, հապճեպ, բոլորովին անբանաստեղծական բայց անկեղծ, անպաճոյճ ոճով մը որ կը թելադրէ միտք մը որ հակառակ ինքզինքը զաղտնիքներով եւ մթին նրբանցքներով փաթթած ըլլալուն՝ վարժ է երեւակայութեան չաչուն, դիւնաւոր առաղաստներուն չնորհիւ նաւարկելու։ Գիրը զօրաւոր տիսիպլինի մը ներկայութիւնը չի թելադրեր ոչ ալ ներզօր տրամաբանութեան մը միջամտութիւնը այլ յուշերու, երազանքի ու թռիչքի հակամէտ բանաստեղծական խառնուածք մը՝ որ ուժի թաքուն աղբիւրներ ունի։ Շատ են բանաստեղծները որոնք կը զոհանան միայն «բանաստեղծական խառնուածք» ունենալով, որոնք կ'ապրին արուեստը՝ բայց չունին ստեղծումի մղումը – Զուլալ Գազանճեան թէ՛ խառնուածք թէ ալ ստեղծում, թէ՛ հայելիի մէջ բըռնուած բրոֆիլն է եւ թէ ալ սինեմայի կեանքուա հերոսը։

Գրքին անունը, բառը այդ անունին, «Շարունակելի»՝ կը թելադրէ նոյն հոսքը ժամանակի, բառին զգացական իմաստով, եւ թէ ալ անզսպելի չարժումը կեանքին, լինչպէս եւ զուտ իմացական վիճակ մը։ Կեանքի որոշ տոկուն կաղապա՞ր մը կը փնտռէ այդ չարժումը, միտքը ինքզի՞նքը կը հալածէ՝ նման չան որ իր պոչը խածնելու ճիգին մէջ կլոր – կլոր կը դառնայ նոյն տեղը – չատ յստակ չէ։ Ու երբ կը բանանք հատորին առաջին էջը անորոշութիւն մը կը համակէ մեզ։ Ոչինչ նոր կը յայտնուի մեզի հրատարակութեան վայրի, թուականի, հրատարակիչի մասին, ոչինչ՝ որ մեր երեւակայութիւնը մօտեցնէ գրքին իրականութեան։ Ինչոպէ՞ս պիտի ծանօթանանք հատորին – գիրք մը տարբեր չէ մարդկային էակէ մը, ան ալ կը ծնի ցաւով, կ'ապրի ցաւով, կ'ամճի չատ անգամ՝ եթէ արժէք ունի, կը կերպարանափոխուի սերունդներու հետ բայց միշտ կը պահէ ինքնութիւնը, անկախ՝ անցնող ժամանակներէն։ Այս է որ կը փնտռեմ։ Ու լինչպէս որ երբ նոր կը ծանօթանանք անձի մը, անմիջապէս մեր ամբողջ ուշադրութիւնն ու կեանքի փորձառութիւնը կը հաւաքենք հասկնալու թէ ի՞նչ կ'անցնի կը զառնայ անոր մաքին մէջ, ինչո՞ւ հոս է եւ ոչ ուրիշ տեղ մը, ի՞նչ եղած է իր փորձառութեան քանակն ու որակը, արդեօք ինչպէ՞ս է սիրոյ մէջ, խելք ունի՞ թէ ոչ, քա՞ղ է թէ վախկոտ, որքա՞ն բարիք, չարիք, օգուտ ու վնաս կարելի է ակնկալել իրմէ ու առնուազն տասը տեսակ ուրիշ ինչուներ, երբեր, որքաններ, արդեօքներ, եթէներ, ինչպէսներ – այնպէս ալ դրքի մը մասին կը հետաքրքրուինք։ Ո՞վ է, ի վերջոյ, այս Պարոն Գիրքը։

Երկրորդ էջը կուտայ պատասխանին բանալին։ Անմեղ, անփորձ, արեւ չտեսած էջի վարի մասին վրայ, Փրանսերէն բանաստեղծութեան տող մը կայ, Սէն – Ժոն Բէրս առորագրութեամբ։ Մեծ է անունը, Նոպէլեան մրցանակի տիրացած, Փրանսական մշակոյթի փառքերէն մին, բանաստեղծ – մտաւորական – դիւանագէտ՝ որուն քերթողութեան գլխաւոր թեմաները եղած են մարդ – բնութիւն դրեթէ միաթիք առընչութիւնը, անսահման հաւատքը մարդ էակին վրայ՝ մինչեւ նոյնպէս մարդուն եւ աստուծոյ, բանթէիզմի պրիսմակին մէջ բռնուած։ Տողը հետեւեալն է։

«Et c'est l'heure, ô poète, de décliner ton nom, ta naissance et ta race...»

Հայերէն թարգմանութիւնը այս տողին դրեթէ անկարելի է, սակայն կ'արժէ փորձել։ Ահա լինչ կուտայ։

«Եկած է պահը, ով դու պոէտ, որ մեզ արտասանես քու անունը, լինչ է քու ծագումդ եւ որքան ազնիւ ցեղէ կը սերիս»։

Այս տողին էն կարեւոր տարրերը անշուշտ «ով դու պոէտ» բառերն են, եւ զանոնք ընտրելով, Պր. Գազանճեան մեզ կը բանայ իր սիրտն ու իր երազները, ու կուտայ իր արմատներէն հաւանարար մեծագոյնը՝ Փրանսական իմանիթէ ազնդութիւնը։ Այդ «պոէտ» բառէն լինչ եղրակներու, կարօտներու, ափսոսանքի, կորսուած անմեղութեան արձագանգներ կը հասնին մինչեւ մեր օրերը, 20–րդ դարու վերջաւորութեան ապատանած Հայերուն՝ որոնց կանխող սերունդը կառչած էր հին Փարիզի խոստումին՝ թէ սէրն ու արուեստը անմահ են, թէ հայկական այդ ջերմիկ, մտերիմ եւ մօտիկ անցեալի հոգոսական փառքով զեռ թրթռացող ոգեկանութիւնը չի մեռնիր։ Ի՞նչ եղան, ո՞ւր գացին այդ բոլորը։ Պր. Գազանճեանը Փրանսահայ գրական նոր սերունդին ներկայացուցիչն է եւ իրը այդ՝ չիջելու մօտ, չնչասպառ բայց մահուան չհամակերպած սփիւռքահայ մշակոյթի մէկ հատուածին աղերսանքն է որ կը լսենք այդ նախադասութենէն։ Այսինքն՝ բանաստեղծը որպէս խորհրդանշանը, բիւրեղացած պատկերը ամբողջ գաղութի մը, աւանդութեան մը։ Սարաֆեաններու, Նարդունիներու, Կոստանդեաններու, Թումալեաններու, Փոլատեաններու, Զարդարեաններու, Որբունիներու եւ տաղանդաւոր ու վիրաւոր արուեստագէտներու, մտաւորականներու, 50–ական թուականներու փառքի օրերն են որ եւս կու գան այդ ô poète բառերով։ Մուսա լեռի Գազանճեանը, կրթուած ու թրծուած Վենեսիկի Մխիթարեաններու ջերմեռանդութեան, ազգայնականութեան ու համութեան հնոցին մէջ, կլլած գրաբառն ու Նարեկացին լինչպէս եւ Փրանսական բանաստեղծութիւնը ու հիմա իր յիւնական տարիքին՝ վերջին չառաւի՞ղն է արդեօք չքեղ տարիներուն երբ Փարիզի Հայութիւնը կ'ապրէր իր «ոսկեդարը» rue Richer–էն մինչեւ rue Damesme ու դեռ մինչեւ Place Pigalle։ Անկարելի է հաւատալ այդ հաւնականութեան, այնքան զօրաւոր է թափը Փրանսական մշակոյթին՝ որուն պլլուած հայկականն ալ քալեց իր ճամբան։ Գեղարուեստական ներչընչումին հետ պիտի զար նաեւ կեանքի ոճը եւ Գազանճեանի սերունդն ալ, զինք կանխողներուն նման՝ տեղացիներէն պիտի ճանչնար այն սէրը որ հեչտանքի ու յանցանքի քաղցր – լեզի իր համը կը թողու չրթունքներուն եւ յիշողութեան մէջ, ինչպէս եւ ցաւը որ այնքան վայելչութեամբ կը պարտկուի որ մշակութային ապրումի կը վերածուի։ «Սփիւռքի Փորձառութիւնը» ամէնէն ճոխ, դունագեղ, նշանակալից գլուխը կրնայ ըլլալ սփիւռքեան պատմութեան մը մէջ, 1946–էն մինչեւ հաւանաբար 1986։ Այս է պատճառը որ անբաւատրելի կը մնայ այդ փառաւոր չրջանի յանկարծական խաւարումը – զաղութնե՞րն ալ սրտի կաթուած կ'ունենան...։ Աւելի հռետորական հարցում մըն է լոկ որովհետեւ Փարիզը այնքան արագ ու բուռն նորոգումներու, փոփոխմներու քաղաքի մըն է որ մարդ եթէ մէկ – երկու տարի բացակայի՝ ինքզինքը հինցած եւ կամ ժամանակավրէպ զգալիարներու մէջ բանտարկուած կը զգայ։ Միակ եզրակացութիւնը այն է որ չկայ խաւարում եւ եզածը մարդկային մէկ կենսանիւթի այլակերպումն է։ Ով որ կը զգայ կեանքի տեղ թափը ու կը հաւատայ անոր ամենակալ ուժին՝ գիտէ որ ընդհանուր գումարը չատ քիչ փոխուած է – կը բաւէ հետեւիլ Փարիզի նոր, զօրեղ եւ վաւերական մտաւորականներու Գրիգոր Պըլտեանի եւ Մարկ Նշանեանի իրագործումներուն՝ համոզուելու համար թէ որպէս որակ՝ հայ միտքը տէրն է իր կրթզականութեան։

«Ասպարէզ»

ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐՈՒ ԱՄԷՆԷՆ ՍՈՒՂԸ

Ազգային ներկայ զարթօնքի սա չրջանին որքա՞ն չատախ կ'անդրադառնանք մեր կորուստներուն մասին։ Ճիշդ է որ ի դարու վերջին հարիւրամեակը մեզի առիթ տուաւ զարաւոր կորուստ մը զարմանելու եւ մենք պետականութեան տէր ժողովուրդ զարձանք նորէն, սակայն նոյն ժամանակահատուածը մեր կեանքի դիրքին «պատ»ի էջերուն մէջ արձանագրեց հոգ, երկիր, 1·5 միլիոն զոհ, լեզու, արուեստ, աւանդութիւն եւ զեռ չատ ու չատ բան։ Յաւով, ցաւոտմով, երբեմն զղջումով, յատկապէս սա վերջին տարիներուն ոչ խօսելու, ոչ ալ զրելու առիթ փախցուցինք, այս բոլորին մասին։ Բոլոր այն կորուստներուն որոնց հեղինակները զժուար չէր «ուրիշը» ցոյց տալ։ Այդ «ուրիշը» տարբերակներու լայն երանգապնակով մը կը ներկայանար. ժամանակն էր ան, մեր ծուռ բախտը, մեզմէ հզօրը, մեծերու չահը, մեր աչխարհագրական դիրքը ... ամէ՛ն, ամէն բան, սակայն ո՛չ մենք։ Կ'անդրադառնայի՞նք երբեմն թէ յաւիտեան անմեղի այս – թեւեւս անդիտակից – խաղը մեզ կը զարձնէր հետզհետէ աւելի էգոզք, կամակոր, ճակատագրապաչտ եւ հետեւաբար՝ տգեղ։

Անդրադարձողներ կային, կա՛ն անկասկած, մարդիկ, որոնք ընդհանուր հոսանքէն անջատ, իրե՛նց ակնոցներով այլ կորուստներ եւս նչմարեցին։ Անոնցմէ փոխարժէքը ամէնէն սուղ վճարուածին մասին է «Աւանդարան»ի փետրուար 28–ի թիւին մէջ հրատարակուած Զ. Խառատեանի յօդուածը։ Ան կը խօսի կորուստի մը մասին որ վերոյիչեալ խումբէն կը բաժնուի իր հեղինակին բնոյթով. զայն պատճառողը զժուար է որ կարելի ըլլայ «ուրիշը» նկատել։ Այդ կորուստը կը վերաբերի «աչխատաւիճի եւ աչխատասիրութեան աւանդական ընկալումին։ Մենք կորցրել ենք աչխատելու ունակութիւնը։ Խթաբարուել – խեղդուել է Հայի բնատուր աչխատասէր յատկութիւնը»։

Զ. Խառատեան կը գրէ. – «Տասնամեակներ շարունակ ինքնաբաւ ու փէռւմ եատեր էինք հիւսում «աչխատասէր հայ ժողովրդի» մասին։ Իսկ երբ դէմ առանք դաժան այս փորձութեանը, երբ երես առ երես կանգնեցինք աչխատանքի եւ աչխատասիրութեան յանդիման, արժէքների այդ զինաթոցում պարապը գտանք»։ Ակնարկելով ներկայի մեր կացութեան, յօդուածագիրը հարց կուտայ. – «Ո՞ւր կորաւ «բարից հաց բամող» մեր կերպարը, եթէ այսօր անզօր ենք բարից անգամ խիճ ու աւազ ստանալ...»։ Ու այս ինչ հակասութիւն, երբ անդրադառնանք թէ, ինչպէս կ'ընէ ինք, «աչխատանք այս-քան որ «աչխատելու մեր ձիրքը դանդաղօրէն լուծեցինք աչխատանքի մասին առդ բարձրագոչ լոզունգների մէջ»։

Աչխատութեան մասին նոր ժամանակներու մեր արժեւորումը լաւագոյնս կը ցոլացնէ այն մանրամասլը որ յօրինուած է առաջին գործադուլի օրերուն, վնասը դարմանելու համար Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը աչխատելու որոչումէն հետք. «Երեք աւաուն տարի գործադուլ էր, ի՞նչ մի վնաս պիտի տայ այս մի բանի օրուայ գործադուլը»։ Թերեւս կարելի է ձիծաղով մը փոխադարձել այս կատակ – հարցումին, սակայն չուտով կը լրջանայ Զ. Խառատեան ու կը չարունակէ. – «ասացէ՛ք խնդրեմ, կարելի՞ է չաշխատել եւ ուժեղ լինել»։ «Ուժեղ լինել» երբ այդ կը պահանջեն չրջափակումները, աղէտի գօտին «ուր ուրիշներն էին մեր փոխարէն, մե՛զ համար աչխատում...» եւ տակաւին անգործ ու անտուն փոխատականները։

Մենք կը սիրենք առասպելական փիւնիկ թռչունին նմանցնել մեզ ու հոն տեսնել մեր յաւերժութեան խորհրդանիշը, աւիկա կերպով մը արդեօք չի՞ մխիթարել նաեւ ապատատանելու հրաչքի թեւերն տակ, մերժելով իրական կեանքի զառիվերները։ Եթէ սակայն կը սիրենք անպայման առասպելին գիրկը, Զ. Խառատեանի բնորոչումով, վախ կայ որ ո՛չ թէ փիւնիկը, այլ՝ Սիզիֆը ըլլայ մեզի խորհրդանիշ. այն կերպարը որ դժոխքէն իրեն արուած պատիժը կը քաչէ բարձունքէն վեր քար մը հանելով ու զագաթ հասնելու պահին քարը վար կը գլորի. Սիզիֆը արիւն քրտինք մատած կը պարտաւորուի ամէն անգամուն գերոյէն սկսիլ իր ապարդիւն աչխատանքը։ Զ. Խառատեան կը վախնայ որ Սիզիֆի հմտութիւնը չունենանք ու մեր բախտին քարը անգամ մը եւս զագաթ հասցնելէ ետք, յանկարծ ջախջախուինք անոր թաւալգլոր անկումին մէջ...։

Այս գրեթէ զատապարտուածի վիճակն ելքը, ազգագրագէտի իր փորձառութեամբ, զարձեալ մեր հինաւուրց աւանդութիւններու ծալքերուն մէջ կը տեսնէ Զ. Խառատեան. հոն, ուրկէ «մեր դէմ յառնող ազնուապարոյ մեր նախնեաց պարզ ու հասարակ, անխոնջ կեանքի սրբազան բարբերը յուսալի կանթեղ կը դառնան վերահաս հերթական այս խաւարը եւս փարատելու ճանապարհին»։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՅՆԹԱԼԻ ՋԵՐՄ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

ՆԻՍ.– («Յառաջ»).– Պարզ է, որ խօսքը հանդիսութեան մը մասին է, այս պարագային՝ ցերեկոյթ։ Տեղի ունեցաւ կիրակի, Մարտ 25–ին, Նիսի Հին Թատրոնի սրահը, այս անգամ եւս լեցուն, երեկոյթի հետ նաեւ նորահասներով, նոյնիսկ չատ փոքր տարիքի։ Երեւոյթին բացատրութիւնը կը գտնենք բաժնուած յայտագիրին սա տողերուն մէջ, – 1988 Դեկտեմբերին, օր մը հաւաքուեցանք Պատասխան Համալիրի մէջ, որ զեռ նոր էր կառուցուած ... ի՛նչ կայ աւելի ինքնատիպ քան պարով արտայայտուելու պահանջը, քանի ասիկա բոլորին համար հասկընալի եւ մատչելի միջոց մըն է ... նախ հինգ հոգի էինք։ Այսօր մեր խումբը ունի քանի անգամ եւ, մենք պէտք ունինք ձեր քաջալերանքին, չարունակելու համար մեր վերելքը միշտ դէպի լաւագոյն արդիւնքներ»։

Արդարեւ, պատանիներ եւ պարմանուհիներ են բոլորն ալ եւ, անչուչտ, նիստրնակ։ Հայ Մշակոյթի Ակումբի վարչութիւնը, որուն գլխաւոր առաջադրութիւններուն մաս կը կազմէ հայերէնն խօսքի, երգի, պարի արժաբժում – տարածումի աչխատանքը՝ հովանաւորելով կը քաջալերէ ձգտումը երիտասարդներուն, զայն զարձնելով չարժուած։ Այս ճամբով է, որ ստեղծուի համանուն ակումբի ՏԱՖ անունով այլեւս ծանօթ աժմու միակ հայկական պարախումբը Քօթ տ'Ազիւր։ Պարուսոյց՝ Օր. Վալերի Գրիգորեան։

Ուրեմն, ցերեկոյթին դեղարուեստական յայտապիրին առանցքը կը կազմէին խմբապարերը, երբեմն ընկերացող մենապարերով։ Խուսափելով մանրամասնութիւններէ, ըսենք որ «աչխատելու մեր ձիրքը դանդաղօրէն լուծեցինք աչխատանքի մասին առդ բարձրագոչ լոզունգների մէջ»։

Աչխատութեան մասին նոր ժամանակներու մեր արժեւորումը լաւագոյնս կը ցոլացնէ այն մանրամասլը որ յօրինուած է առաջին գործադուլի օրերուն, վնասը դարմանելու համար Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը աչխատելու որոչումէն հետք. «Երեք աւաուն տարի գործադուլ էր, ի՞նչ մի վնաս պիտի տայ այս մի բանի օրուայ գործադուլը»։ Թերեւս կարելի է ձիծաղով մը փոխադարձել այս կատակ – հարցումին, սակայն չուտով կը լրջանայ Զ. Խառատեան ու կը չարունակէ. – «ասացէ՛ք խնդրեմ, կարելի՞ է չաշխատել եւ ուժեղ լինել»։ «Ուժեղ լինել» երբ այդ կը պահանջեն չրջափակումները, աղէտի գօտին «ուր ուրիշներն էին մեր փոխարէն, մե՛զ համար աչխատում...» եւ տակաւին անգործ ու անտուն փոխատականները։

Մենք կը սիրենք առասպելական փիւնիկ թռչունին նմանցնել մեզ ու հոն տեսնել մեր յաւերժութեան խորհրդանիշը, աւիկա կերպով մը արդեօք չի՞ մխիթարել նաեւ ապատատանելու հրաչքի թեւերն տակ, մերժելով իրական կեանքի զառիվերները։ Եթէ սակայն կը սիրենք անպայման առասպելին գիրկը, Զ. Խառատեանի բնորոչումով, վախ կայ որ ո՛չ թէ փիւնիկը, այլ՝ Սիզիֆը ըլլայ մեզի խորհրդանիշ. այն կերպարը որ դժոխքէն իրեն արուած պատիժը կը քաչէ բարձունքէն վեր քար մը հանելով ու զագաթ հասնելու պահին քարը վար կը գլորի. Սիզիֆը արիւն քրտինք մատած կը պարտաւորուի ամէն անգամուն գերոյէն սկսիլ իր ապարդիւն աչխատանքը։ Զ. Խառատեան կը վախնայ որ Սիզիֆի հմտութիւնը չունենանք ու մեր բախտին քարը անգամ մը եւս զագաթ հասցնելէ ետք, յանկարծ ջախջախուինք անոր թաւալգլոր անկումին մէջ...։

Այս գրեթէ զատապարտուածի վիճակն ելքը, ազգագրագէտի իր փորձառութեամբ, զարձեալ մեր հինաւուրց աւանդութիւններու ծալքերուն մէջ կը տեսնէ Զ. Խառատեան. հոն, ուրկէ «մեր դէմ յառնող ազնուապարոյ մեր նախնեաց պարզ ու հասարակ, անխոնջ կեանքի սրբազան բարբերը յուսալի կանթեղ կը դառնան վերահաս հերթական այս խաւարը եւս փարատելու ճանապարհին»։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՁԵԱՆ

նութիւններէ, այնուամենայնիւ, նկատողութեան յանձնենք կարգ մը յատկանշական կէտեր: Մեկնաբանութեան թարմութիւն, անկասկած, քանի երկու տասնեակի հասնող պարագ – պարուհիները, դրեթէ բոլորն ալ անխտիր բացառիկ խանդով – եռանդով կը սահին ու կը շարժին, մերթ ընդ մերթ կը խայտան, կը թըռվրտան ու մերթ ընդ մերթ հեզասահ ու գալարուն կ'ապահովեն այն հաղորդական չունէը՝ բեմին եւ սրահին միջեւ, որով կը ստեղծուի ցնծալի – ջերմ մթնոլորտը, այնքան ակնկալելի: Ինչ փոյթ, եթէ պարբերաբար սկսնակի պարագան ակընյայտի կը դառնայ. չէ՞ որ վերջին հաշուով աչք կը գրաւեն յատկապէս աղջկանց համաչափ ֆիզիքական արտաքին նրբասուռը եւ համաչափ հպարտ հեզութիւն բուրող սահանքները, ձեռքի եւ, մասնաւորաբար, մատներու քնարական արտայայտչութիւնը, իսկ տղոց մօտ առոյգ, ալեխոյժ չարժերը:

Ամէնէն դնահատելի մօտեցում ազգային – տոհմիկ տարազներու ցուցադրութեան ուղղութեամբ: Բծախնդրութիւնը օրինակելի է, անպայման: Հայկական ազգային տարազներու ուսումնասիրութեան նուիրուած ալպոմներու հետեւութեամբ, պարող – պարուհիները քաջալեղող խումբ մը տիկիններ, ձեռական երկար աշխատանքով հաւատարիմ մնացած կին դուլպաներէն մինչեւ դլխաշոր մեր երեմնի աչխարհին իւրայատուկ կերպարի ոճին՝ գոյներու, երիզաւորումներու վայելուչ այլազանութեամբ: Ճաչակ՝ ընտրութեանց մէջ: Առաւել՝ լոյսերու խաղ:

Ցայտագիրին գոյդ մասերուն մէջ; պէսպիսութիւն ստեղծելու մտադրութեամբ, տեղ կը գրաւէին սրամիտ երկխօսութիւն, պոռոտածք – պատկեր եւ նուագ – երաժշտութիւն:

Ծիծաղ առթող խօսքերը կը կատարուին յաքուր հայերէնով, հարազատ առոգանութեամբ, դիւրասահ եւ մաերմիկ: Դրական կէտ մը նաեւ այս պարագային:

Դաշնակի վրայ նուագեցին օրիորդներ՝ Մ. Գէորգեան եւ Լ. Ցովակիմեան, իսկ թրոմփեթով՝ Սարօ Ճանկը: Առաջինը՝ Հինգլէ եւ Ա. Խաչատրեանէ կտորներ, երկրորդը՝ Պախ թիւ 6 փրելիւտը. վերջինը՝ Կոմիտասի Կռունկը: Երեքն ալ խոստմնալից տարբեր են:

Երկրորդ բաժնին մէջ երեւցաւ ՏՍՖ–ի նուագախումբը՝ Էրերունի անունով. բաղկացած էր հինգ նուագածուներէ: Գլխաւորաբար ազգային երգացանկին մաս կազմող երգ – երաժշտութիւն, այսպէս կոչուած էստրատային մեկնաբանութեամբ: Նուագողները, ապահովաբար, կը դիտակցին, թէ անհրաժեշտ է ունենալ հայկական երաժշտութեան ոգին չխաթարող ուսուցիչ – խմբավար մը:

Քոչարիով եւ Հովիաններու պարով վերջ գտաւ ցերեկոյթը: Բաչխուեցան փինչիկ – ներ բոլորին:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՑԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Փետրուար 24–ին ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է Փետրուարեան ապստամբութեան տարեդարձին առթիւ: Ցակոբ Մանճիկեան դասախօսութեամբ մը ներկայացուցած է Խորհրդային Միութեան արտաքին քաղաքականութեան ցնծալի – չերմ մթնոլորտը, այնքան ակնկալելի: Ինչ փոյթ, եթէ պարբերաբար սկսնակի պարագան ակընյայտի կը դառնայ. չէ՞ որ վերջին հաշուով աչք կը գրաւեն յատկապէս աղջկանց համաչափ ֆիզիքական արտաքին նրբասուռը եւ համաչափ հպարտ հեզութիւն բուրող սահանքները, ձեռքի եւ, մասնաւորաբար, մատներու քնարական արտայայտչութիւնը, իսկ տղոց մօտ առոյգ, ալեխոյժ չարժերը:

Ամէնէն դնահատելի մօտեցում ազգային – տոհմիկ տարազներու ցուցադրութեան ուղղութեամբ: Բծախնդրութիւնը օրինակելի է, անպայման: Հայկական ազգային տարազներու ուսումնասիրութեան նուիրուած ալպոմներու հետեւութեամբ, պարող – պարուհիները քաջալեղող խումբ մը տիկիններ, ձեռական երկար աշխատանքով հաւատարիմ մնացած կին դուլպաներէն մինչեւ դլխաշոր մեր երեմնի աչխարհին իւրայատուկ կերպարի ոճին՝ գոյներու, երիզաւորումներու վայելուչ այլազանութեամբ: Ճաչակ՝ ընտրութեանց մէջ: Առաւել՝ լոյսերու խաղ:

Ցայտագիրին գոյդ մասերուն մէջ; պէսպիսութիւն ստեղծելու մտադրութեամբ, տեղ կը գրաւէին սրամիտ երկխօսութիւն, պոռոտածք – պատկեր եւ նուագ – երաժշտութիւն:

Ծիծաղ առթող խօսքերը կը կատարուին յաքուր հայերէնով, հարազատ առոգանութեամբ, դիւրասահ եւ մաերմիկ: Դրական կէտ մը նաեւ այս պարագային:

Դաշնակի վրայ նուագեցին օրիորդներ՝ Մ. Գէորգեան եւ Լ. Ցովակիմեան, իսկ թրոմփեթով՝ Սարօ Ճանկը: Առաջինը՝ Հինգլէ եւ Ա. Խաչատրեանէ կտորներ, երկրորդը՝ Պախ թիւ 6 փրելիւտը. վերջինը՝ Կոմիտասի Կռունկը: Երեքն ալ խոստմնալից տարբեր են:

Երկրորդ բաժնին մէջ երեւցաւ ՏՍՖ–ի նուագախումբը՝ Էրերունի անունով. բաղկացած էր հինգ նուագածուներէ: Գլխաւորաբար ազգային երգացանկին մաս կազմող երգ – երաժշտութիւն, այսպէս կոչուած էստրատային մեկնաբանութեամբ: Նուագողները, ապահովաբար, կը դիտակցին, թէ անհրաժեշտ է ունենալ հայկական երաժշտութեան ոգին չխաթարող ուսուցիչ – խմբավար մը:

Քոչարիով եւ Հովիաններու պարով վերջ գտաւ ցերեկոյթը: Բաչխուեցան փինչիկ – ներ բոլորին:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

***

ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՑԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Փետրուար 24–ին ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է Փետրուարեան ապստամբութեան տարեդարձին առթիւ: Ցակոբ Մանճիկեան դասախօսութեամբ մը ներկայացուցած է Խորհրդային Միութեան արտաքին քաղաքականութեան ցնծալի – չերմ մթնոլորտը, այնքան ակնկալելի: Ինչ փոյթ, եթէ պարբերաբար սկսնակի պարագան ակընյայտի կը դառնայ. չէ՞ որ վերջին հաշուով աչք կը գրաւեն յատկապէս աղջկանց համաչափ ֆիզիքական արտաքին նրբասուռը եւ համաչափ հպարտ հեզութիւն բուրող սահանքները, ձեռքի եւ, մասնաւորաբար, մատներու քնարական արտայայտչութիւնը, իսկ տղոց մօտ առոյգ, ալեխոյժ չարժերը:

Ամէնէն դնահատելի մօտեցում ազգային – տոհմիկ տարազներու ցուցադրութեան ուղղութեամբ: Բծախնդրութիւնը օրինակելի է, անպայման: Հայկական ազգային տարազներու ուսումնասիրութեան նուիրուած ալպոմներու հետեւութեամբ, պարող – պարուհիները քաջալեղող խումբ մը տիկիններ, ձեռական երկար աշխատանքով հաւատարիմ մնացած կին դուլպաներէն մինչեւ դլխաշոր մեր երեմնի աչխարհին իւրայատուկ կերպարի ոճին՝ գոյներու, երիզաւորումներու վայելուչ այլազանութեամբ: Ճաչակ՝ ընտրութեանց մէջ: Առաւել՝ լոյսերու խաղ:

Ցայտագիրին գոյդ մասերուն մէջ; պէսպիսութիւն ստեղծելու մտադրութեամբ, տեղ կը գրաւէին սրամիտ երկխօսութիւն, պոռոտածք – պատկեր եւ նուագ – երաժշտութիւն:

Ծիծաղ առթող խօսքերը կը կատարուին յաքուր հայերէնով, հարազատ առոգանութեամբ, դիւրասահ եւ մաերմիկ: Դրական կէտ մը նաեւ այս պարագային:

Դաշնակի վրայ նուագեցին օրիորդներ՝ Մ. Գէորգեան եւ Լ. Ցովակիմեան, իսկ թրոմփեթով՝ Սարօ Ճանկը: Առաջինը՝ Հինգլէ եւ Ա. Խաչատրեանէ կտորներ, երկրորդը՝ Պախ թիւ 6 փրելիւտը. վերջինը՝ Կոմիտասի Կռունկը: Երեքն ալ խոստմնալից տարբեր են:

Երկրորդ բաժնին մէջ երեւցաւ ՏՍՖ–ի նուագախումբը՝ Էրերունի անունով. բաղկացած էր հինգ նուագածուներէ: Գլխաւորաբար ազգային երգացանկին մաս կազմող երգ – երաժշտութիւն, այսպէս կոչուած էստրատային մեկնաբանութեամբ: Նուագողները, ապահովաբար, կը դիտակցին, թէ անհրաժեշտ է ունենալ հայկական երաժշտութեան ոգին չխաթարող ուսուցիչ – խմբավար մը:

Քոչարիով եւ Հովիաններու պարով վերջ գտաւ ցերեկոյթը: Բաչխուեցան փինչիկ – ներ բոլորին:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

***

ԼՈՍ – ԱՆՁԼԼԷՍԻ Ֆերահեան վարժարանին մէջ Փետրուար 21–ին ոգեկոչուած են Վարդանանց հերոսները: Օրուան հանդիսավարը՝ Ա. Խաչատուրեան խօսած է Վարդանանց պատերազմին պատճառներուն ու արդիւնքին մասին, ապա աշակերտներ երգերով ու արտասանութիւններով լրացուցած են օրուան յայտագիրը:

***

ԼՈՍ – ԱՆՁԼԼԷՍԻ Ֆերահեան վարժարանի սրահին մէջ Մարտ 3–ին կազմակերպուած երեկոյթ մը հեռատեսիլի «Հորիզոն» հայկական անդրանիկ հաղորդումով: Մասնակցած են Շ. Ազնաւուր, Ժ. Կառվարենց: Կատարուած նուիրահաւաքը գլխաւորած է Վաչէ Մանուկեան որ 100 հազար տոլար նուիրած է:

***

ԿԼԻՆՏԻՑԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցին «Բինօ Պետրոսեան» սրահին մէջ, Փետրուար 23–ին նշուած են Փետրուարեան տարեդարձները. Վարդանանց, Փետրուար 18 եւ Ղարաբաղի պահանջ: Օրուան բանախօսը «Ասպարէզ» օրաթերթի խմբագիր Աբօ Պողիկեան յատկապէս կանդնած է Հայաստանի ներկայ իրավիճակին վրայ. չէշտած է հոն տիրապետող վճռակամութիւնն ու յաղթանակի անդարձ հաւատքը: Ապա գեղարուեստական գաժնին մէջ տեղ տրուած է Ս. Մարթինեանի երգերուն ու ձեմմա Քէշիշեանի արտասանութիւններուն:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ մէջ Մարտ 11–ին Հ.Բ.Ը.Մ. Ա. Մանուկեան վարժարանի սրահին մէջ, Հայաստանէն արուեստագէտներ արտասանութեան ու երգի երեկոյթ մը սարքած են: Նորվիկ Սարգսեանի բեմադրութեամբ, Գուժ Մանուկեան արտասանած է Ռ. Դաւոյեանի «Ռիքուէմ»ը, Ռազմիկ Մանսուրեան եւ Հայիա Մկրտչեան յեղափոխական, ազգային հերոսներու նուիրուած երգերով մեծ խանդավառութիւն ստեղծած են: Իսկ Կարինէ Ղազարեան ներկայացուցած է հայկական պարեր: Երեկոյթէն առք «Թէքէեան կեդրոնին մէջ պատուասիրութիւն մը կատարուած է:

***

ԿԻՊՐՈՍԻ «Մելդոնեան» վարժարանի բարերարներուն՝ Դրիգոր եւ Կարապետ Մելդոնեան եղբայրներու յիշատակը ոգեկոչուած է Ցունուար 13 / 14–ի չաբաթավերջին: Շաբաթ երեկոյեան կատարուած կրօնական արարողութենէն առք օրուան բանախօսը՝ Ա. Փափազեան ներկայացուցած է բարերար եղբայրներուն կենսագրական դիծերն ու գործունէութիւնը: Ապա դպրոցին աշակերտներուն կողմէ արտասանութիւններ կատարուած ու երգեր երգուած են: Ցաջորդ օրը Նիկոսիոյ Ս. Աստուածածին եկեղեցիին մէջ հոգեհանդստեան պաշտօն կատարուած է գոյդ բարերարներուն եւ նախկին հոգաբարձուներու, ուսուցիչներու յիշատակին:

***

ՈՒԱԹԼԲԹԱՈՒՆԻ Ս. Ցակոբ եկեղեցիին մշակութային կեդրոնին մէջ, Մարտ 4–ին ճաշով մը նշուած է մամուլի օրը: «Պայքար» եւ «Միրըր» թերթերու նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցած նշումը ապրիլ եղած է որ նուիրատուութիւններով 20 հազար տոլարի գումար մըն ալ գոյացնայ: Բանախօսած են Ֆրինչ-թիփըրթի նահանգային քարտուղար Ճուլիա Թաշճեան (անդլերէն) ու Մոնրէալէն՝ Ասահիա Պամամճեան, որ չէշտած է հայ մամուլին կարեւորութիւնը: Ճաշի առարթին կատարուած է վիճակահանութիւն մը:

***

ՀԵԼԻՈՊՈԼԻՍԻ Սրբուհի Թերեզա Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիին մէջ Փետրուար 25–ին Եպիսկոպոս օծուած է Եգիպտոսի եւ Սուտանի հայ կաթողիկէ համայնքի նորընտիր առաջնորդ Պետրոս Վրդ. Տէր Մովսիսեան: Օծումը կատարած է Կաթողիկոս – պատրիարք Ցովհաննէս – Պետրոս ԺԲ. Գասպարեան, որ անկէ անցած է Պաղտատ:

***

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԻ Ս. Խաչ Եկեղեցիին մէջ Փետրուար 20–ին 19 հոգեւորականներու մասնակցութեամբ ժողով մը գումարուած է, թեմի առաջնորդ՝ Մեսրոպ Արք. Աչճեանի նախագահութեամբ: Ժողովը անդրադարձած է Հայաստանի, Արցախի եւ Լիբանանի կացութեան, ապա դասախօսութիւններու բաժին մը յատկացուած է «արբացում» ընդհանուր նիւթին: Ժողովը տեղի ունեցած Ս. Ղեւոնդեանց տօնին առթիւ:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Հայ նախկին ռազմիկներու եւ զիմազրականներու երկու բարեկամական միութիւնները միաձուլուած ու նոր վարչութեան ընտրութիւն կատարած են: Ընտրուած են. – Գ. Մուրատեան, Հ. Թէքէեան, Շէհրեան, Կ. Տէրտէրեան, Պօղոսեան, Մսիրեան, Ներսէսեան, Ադամեան, Աւետեան, Արզումանեան, Պապայեան, Սարաճեան, Թուլումճեան, Էգիլեան, Պալեան, Վարդանեան:

ՏԱՃԱՐԱՆՔ

ՅԱՐԴԳՈՂԻ ԺԱՌԱՆԴՈՐԴՆԵՐԸ

ԳԷՈՐԳ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՊԷՅՐՈՒԹ

ԼՈՍ – ԱՆՁԼԼԷՍԻ «Հայաստանի բարեկամներ» կազմակերպութիւնը որ հայ եւ այլ ժողովուրդներու միջեւ կապը ընդլայնելու նպատակը ունի, մասնաճիւղ մը հաստատած է Երեւանի մէջ: Այդ մասնաճիւղը կը դլխաւորէ ակադեմիկոս Վիկտոր Համբարձումեան: Հայաստանի հեռատեսիլը, ձայնասփիւռն ու մամուլը արձագանգած են մասնաճիւղին հիմնումին:

***

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐՆԻ Ս. Խաչ Եկեղեցիին մէջ Փետրուար 20–ին 19 հոգեւորականներու մասնակցութեամբ ժողով մը գումարուած է, թեմի առաջնորդ՝ Մեսրոպ Արք. Աչճեանի նախագահութեամբ: Ժողովը անդրադարձած է Հայաստանի, Արցախի եւ Լիբանանի կացութեան, ապա դասախօսութիւններու բաժին մը յատկացուած է «արբացում» ընդհանուր նիւթին: Ժողովը տեղի ունեցած Ս. Ղեւոնդեանց տօնին առթիւ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

Ա.ՇԵՒԱ.ՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Այն օրէն երբ Իթթիհատ (ամէնէն ուժեղ եւ դժխեմ Միութիւնը Նոր Տաճիկներուն) իր թաթերուն մէջ առաւ Ֆաթիհի սերընդեան ճակատագիրը վարելու դործը, տեսողութիւնը ըլլականած էր արդէն ազդայնամոլ եռանդէ մը, դաւոդութիւնն ալ խաթարուած՝ հպատակ ազգերու ամէն առանձնաչնորհում եւ նուիրականութիւն ընդոստնելու մարմաջով, վասնզի ծուռած էր Համիտեան բանդագուշանքին մէջ եւ դինուած՝ «Թուրքիան մի–միայն Թուրքին» նշանաբանով:

Հիւրընկէրի հոչակումէն ապին, Իթթիհատ տեսաւ թէ ինչպէ՛ս ձերբազատ Հայը կը ձգտէր ընդլայնել իր մտաւոր հորիզոնը, զարկ կուտար առեւտուրի բարգաւաճման, ակումբ ու բեմ կը չատցնէր, մամուլը կ'արտադրէր անդուլ, մէկ պուտարանէն կուտար ընդդիմադիր տրիբունները, Միացեալին, Ազգանուէրին եւ Հ. Բ. Ընդհ. Միութեան եռուզեռը կը սկսէր. տեսաւ մանաւանդ որ Թորգոմեան Ազգը որքա՜ն փառաչուք կրցեր էր ոտնել իր Գիրին դիւտին եւ տպադրութեան կըրկնակ յորելեանները: Եւ մախանքը կուպրի պէս կը թանձրանար ու կը խմորուէր ներսիդին: Ուստի անիկա որոշեց թեւատել իր չուրջի ոչ – իսլամ տարրերէն ՀԱ՛ՑԸ մանաւանդ, զոր օժտուած կը տեսնէր յառաջդիմութեան ու քաղաքակըրթութեան բոլոր ձիրքերով:

Հզօր Խաւարին եւ անտրամաբան խօլ Քամիին պայքարն էր այդ՝ մղուած լապտերի փեղկէ դեռ եւս զուրկ Լոյսին դէմ. իրրե՛ւ թէ անոր չիջումին յաջորդէր ի՛ր ազդին լուսաւորութիւնը, իրրե՛ւ թէ արծիւի աչքեր կարելի ըլլար մէկէն ի մէկ յեռուլ խաւարատենչ հղջիկին ակնակապիճներուն...: Որոշումը որոշում է սակայն: Նախափորձը կը տրուէր 1909–ի Կիլիկեան Եղեռնով՝ զոր հին բռնաւորի մը, տակաւին դահազուրկ չեղող Համիտի վերագրել զո՛ւր փորձեց համանուն ըմբիլերը:

Մինչ այս, մինչ այն, կը ծագէր Համաչարհիկ Պատերազմը: Թուրքիա «Չօհէնճօլըրն»ներու Տան ոսկեզօծ խոստումներէն չմորած՝ խախտեց չէզոքի իր վիրկարար դերը, յախերկան նետուելով կրակներուն մէջ: Իթթիհատական ջոջեր որ ատրութեան ամէն ինչը ձեռուընին ունէին, փոխանակ իրենց ամբողջ ուչը կեդրոնացնելու ռազմաճակատներու վրայ, գիչերնե՛ր լուսցուցին անդաճելու համար կեղակարծ յաղթանակէն աւելի՝ Հայուն բնաջնջումի ապահով գործը մանանդ: Ատանկ առիթ մը հեղ մըն ալ ներկայանալիք չունէր. ոչ ապաքէն ամէն կերպով ղերծ կը դպչին ինքզինքին օտար բողոքարկու միջամտութենէ:

Կը մնար բեմադրութիւնը այն Տոամին (Տիեզերական Պատմութեան մէջ աննախընթաց), որ անարգել եւ անվտանգ՝ պիտի հնձէր Տաճկահայաստանի բնակչութիւնն ամբողջ: Հեղինակներուն դաւադիր միտքը տարբեր էր այս անգամ. հայրըենակ ո՛չ մէկ քաղաք, ո՛չ մէկ աւան, ո՛չ մէկ դիւղ պիտի խնայուէր, որպէսզի ջնջուած ըլլային ի սպառ ՀԱՑ ու ՀԱՑԱՍՏԱՆ անունները, նամանաւանդ «գահրաման» Թուրքը կարենար պարծիլ թէ ինք՝ 20–րդ դարու սեմին վրայ՝ տակաւին եւրոպական երկիրներուն մէջ կը կրէր Լէնկթիմուրնեբու եւ Ձէնկիզ – Խաներու հարազատ արիւնը:

Խրիմեան Հայրիկի նմանցուցածին պէս, Հայը դարերէ ի վեր «անոր հաւատարիմ ու լծատար եզն էր որ եղջիւր չէր ածեր այն կարծրակուռ խարազանին դէմ՝ որով իր կաչին կը հարուածուէր»: Կը մնար հիմա այդ եզը զուարակ դարձնել եւ գենող:

Թրքահայութիւնը մարմնացնող դասակարգային բոլոր չերտաւորումներուն մէջ–ջէն Հոգեւորականները, Կուսակցականները, Կրթական գործիչներ եւ Ընչեղներ յանկարծ առարկայ դարձան թուրք բռնակալութեան վազեցային ուշադրութեան: Նախ եւ առաջ հարկ անհրաժեշտ էր մէջտեղէն վերցնել զանոնք, հոծ ժողովրդեան այդ ռահվիրանները, հաւատքի, խելքի, խօսքի եւ ուժի այդ թունդ մարզպետները: Մնացորդին անճիտումը կը դիւրանար ինքնին: Դիտելի է որ Թուրանեան միտքը կրնայ սլացք առնուլ մինչեւ հանճար, երբ նօթճէ դաւ եւ ոճիր:

Այնպէ՛ս ալ եղաւ 1915–ի գարնան, երբ դիւանագիտական յարաբերութիւններ վաղո՛ւց խզուած եւ հաղորդակցութիւններ դադրած, Հայ Ազգն իր տարաբախտ Հովուապետին հետ կը դառնար խաղալիք փըչող չորս հովերուն: Կեդրոնէն մինչեւ դաւառ, ամէնուրեք, միմիայն առաջնորդներու, տեղապահներու, քահանաներու եւ յայտնի ազգայնոց համար կազմուեցան Պատերազմական Առեանններ՝ ուր բազմեցան սուտակասպաս առեներակալք, ուխտեալ «դիր զմեզո՛ի վերայ մեղաց»ը հոլովելու: Հազարէն մէ՛կ չեղաւ անոնցմէ: Ամէնքին Պիզատոսի մը սուտ՛ը գոնէ կոչուելու արժանի: Ամէնքին միաձայն՝ դլխիվայր դարձուցին Օրէնքին դիրքը, մտացածին զրպարտութեանց տարափի մը տակ խեղդելու համար Հայ կեդրոնը, Հայ ուսուցիչը, Հայ մտաւորականը, Հայ հարուստը, որոնք (յաչս Թուրքին), «ամալը միլլիէ» հետապնդող անհատներ էին անբացառ, ուստի եւ մահապատիժներու արժանի:

(Շար. 1)

ՎԱՂԱՆՍ. –

Տիկին Հայկանոյշ Սերոբեան եւ զաւակները՝ Ռոզ, Քրիսթին, Տանիէլ եւ Ադա-ղիկ,

Թոռներն ու թոռներուն զաւակները յա-ւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, տատին՝

ՍՈՒՐԷՆ ՍԵՐՈԲԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 3-ին, 77 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 6-ին, ժամը 10·15-ին Վաղանի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղե-ցին եւ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը։

Մահազդ չատացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԷՆ – ՌԱՖԱՅԷԼ. – Տիկին Մանուկեան 200 Ֆր.։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Ապրիլ 7, ԽԱ. օր Մեծի Պա-հոց։ Յիշատակ Յարութեան Ղազարու։ Աւետումն Սուրբ Աստուածածնի։

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի՝ Խորանը բացուած։

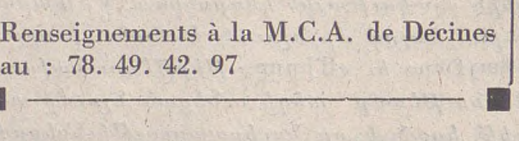
Պատարագէ Տէր-Ողորմիայի ժամանակ Խորանը կրկին կը փակուի։

Կիրակամուտի ժամերգութիւն՝ ժամը 4·30-ին։ Որու ընթացքին Խորանը կը բացուի։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի «Ա-րաքս» մասնաճիւղը Ապրիլ 8, Կիրակի օր Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ, հոգե-հանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ մասնաճիւղէս անդարձ մեկնողՔ բոլոր ընկերուհիներուն հոգւոյն փ հանգիստ։

Պատարագի աւարտին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ կը տրուի հոգեճաշ։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

Samedi 7 Avril à 20 h 30

Forum de la M.C.A.

Les campagnes de l'Organisation "Terre et Culture" en 1989

Présentation des campagnes d'Arménie, d'Iran et de Syrie.

PROJECTIONS DIAPOS

Commentaire — Exposé — Débat

à la Maison de la Culture Arménienne de Décines

15, rue du 24 Avril 1915
69150 DECINES

Renseignements à la M.C.A. de Décines au : 78. 49. 42. 97

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՈՒՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱՋԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ 1990-91 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափաձեան ամէնօրեայ վարժարանը հիմ-նուած՝ 1988 Սեպտեմբերին, մանկա-պարտէզի բաժինով մը կը սկսէր նեռել իր առաջին քայլերը։

Ներկայիս Տնօրէնութիւնը ուրա-խութեամբ կը տեղեկացնէ թէ յառաջի-կայ 1990-91 կրթական տարեշրջանին, վարժարանը կը բանայ նաեւ նախա-կրթարանի իր բաժինը, առաջին դա-սարանով մը, Սէ. Փէ. (C. P.).

Տնօրէնութիւնը Լիոնի եւ մօտակայ արուարձաններու մէջ բնակող ծնողաց կը ծանուցանէ թէ, վարժարանը կը չարունակէ ընդունիլ 3, 4, 5 տարեկան աշակերտներ մանկապարտէզի երեք մակարդակներու համար։ Իսկ 6 տա-րեկան աշակերտներ՝ նախակրթարանի առաջին դասարանին համար։

Դիւրացնելու համար ծնողքներուն բեռը, Տնօրէնութիւնը ձրի կ'ապահո-վէ երթեւեկի սպասարկութիւն մը։

Տնօրէնութիւնը ամէն դիւրութիւն կ'ընծայէ ծնողքներուն որպէսզի ա-ռանց տատամսելու զրկեն իրենց զա-ւակները այս վարժարանը, ուր ֆը-րանսերէն ծրագրին առընթեր կ'ու-սուցուի հայերէն լեզուն։

Արձանագրութիւնները սկսած են արդէն։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, ուսուցումը ձրի է, լրացուցիչ տեղեկութիւններու հա-մար կարելի է դիմել ամէն օր ղպրոցին դրասենեակը, բացի շաբաթ օրերէն, առաւօտեան ժամը 9·30-էն մինչեւ ե-րեկոյեան ժամը 5։

Հասցէ. –

40, rue d'Arménie, 69003 Lyon
Tél. : 78. 60. 47. 18

ԼՈՒՍԱՓՈՒՐ

Salon de l'Estampe

et de l'Edition d'Art à tirage limité

5 - 9 AVRIL

Paris Grand Palais

12h à 19h30
Samedi-Dimanche de 10h à 19h30
Nocturne Vendredi 6 Avril jusqu'à 23h

Stand E. 41. -

ASSADOUR

Croix Bleue

La C.B.A.F. recherche, pour son Centre de Vacances de Bellefontaine, des directeurs et sous-directeurs bre-vetés, assistants sanitaires, économes et moniteurs brevetés ou stagiaires.

Envoyer les candidatures à :
C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 Paris

ՄՈՒՇԱՀԱՏԵՑՈՒԹ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոս-եան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդա-մական ժողովի կը հրաւիրէ իր անդա-մուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 7, ժամը 16-ին սովորական հաւաքատեղին։ Ցա-ջորդ ամսուան ժողովներու թուական-ներն են՝ Մայիս 12, եւ Յունիս 9, ժամը 16-ին։

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 8

ՏՕՆ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն	*ժամը՝ 8·30-ին։*
Պատարագ	*ժամը՝ 10·30-ին։*
Դռնբացէք	*ժամը՝ 16-ին։*

կը պատարագէ՝
ԺԻՐԱՅՐ ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն	*ժամը 9։*
Պատարագ	*ժամը՝ 10·30։*

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն	*ժամը՝ 8·45։*
Պատարագ	*ժամը՝ 9·45։*

կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Դռնբացէք	*ժամը՝ 16-ին։*

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ	*ժամը՝ 10·30-ին։*
Դռնբացէք	*ժամը՝ 17·30-ին։*

ՍԷՆ-ԺԵՐՕՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Ժամերգութիւն	*ժամը՝ 8·30։*
Պատարագ	*ժամը՝ 10։*
Դռնբացէք	*ժամը՝ 16։*

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՍՏՈՆ

Ժամերգութիւն	*ժամը՝ 9։*
Պատարագ	*ժամը՝ 10։*
Դռնբացէք	*ժամը՝ 16։*

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄՈՎՍԷՍ Ա. ՔՀՆՑ. ԴԱԼԻՆՏԷՐԵԱՆ

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Ժամերգութիւն	*ժամը 9։*
Պատարագ	*ժամը՝ 10։*
Դռնբացէք	*ժամը՝ 16-ին։*

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամերգութիւն	*ժամը՝ 8·30։*
Պատարագ	*ժամը՝ 10։*
Դռնբացէք	*ժամը՝ 16·30։*

ՓՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Գ.

ԵՐԵՔ ԱՆՈՒՆ ԵՐԵՔ ԳՈՐԾ

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հ. ԼԵՒՈՆ Վ. ՋԷՔԻԵԱՆ
ԺԻՐԱՅՐ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ
կը ներկայացնեն՝

«Կրակէ շրջանակը Դ. վարուժանի շուրջ»	*ԳՐ. ՊՐԼՏԵԱՆ*
«Շարունակելի»	*Զ. ԴԱՂԱՆՃԵԱՆ*
«Ages et usages de la langue arménienne»	*M. NICHANIAN*

Կիրակի, Ապրիլ 8, ժամը 17-ին

ՀԲԸՄ-ի «Ալեք Մանուկեան» սրահը՝
118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

SAISON 89/90 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Vendredi 6 avril à 20 h. 30	CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ԱՍԱՊԱՓԻՆ

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք-Նշանուխ	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Է.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումա-րը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ ան-գամ հրատարակելի ազդերու, մին-չեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումնե-րու համար, դիմել թերթին վար-չութեան։

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 6

VENDREDI
6 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՏԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.249 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.249

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՄԱՆՈՐԵԱ – ԱՊՐԻԼ 2 / 4)

ԱՐՑԱԽԸ
ՎԵՐՍՏԻՆ ԿԱՇԽԱՏԻ

Գործադուլը դադրեցնելու Արցախի մարզխորհուրդի վերջին նստաշրջանին կրկը արդիւնք տուած է: Ադրբեջանի ղեկավարութեան ներկայացուցիչներուն մեխանակերտ գտնուելու հետեւանքով ցնուարին սկսած գործադուլը վերջացաւ. Արցախը վերսկսին սկսաւ աշխատիլ: Մեխանակերտցիները բարձր տոկամադրութեամբ սկսան չաբաթը: Ապրիլ 2–ին, փոխադրամիջոցներէն զատ, աշխատանքը վերսկսան բազմաթիւ գործատուներ, շինարարական կազմակերպութիւններ, խանութներ եւայլն: Արդեօ՞ք սա կը նշանակէ թէ վերջ տրուած է նաեւ քաղաքական անհնազանդութեան:

– Ինաւ, – կ'ըսէ կուսակցական պատասխանատու Արկադի Պօղոսեան: – Պարզապէս մենք հիմա մեր իշխանութիւնը ունինք յանձին վերջերս վերականգնած ԼՂԻՄ–ի երեսփոխանութեան խորհուրդին, որուն որոշումներուն կատարումը պարտադիր է մարզին ամբողջ տարածքին վրայ: Ինչ կը վերաբերի Մեխիանակերտ գտնուղ բաքուցի ընակչութեան, անոնց հետ չենք չփուիր անգամ, եւ այդ հասկնալի է, քանի որ արուեստականօրէն ստեղծուած այդ մարմինը չի կրնար փոխարինել Լեռնային Ղարաբաղի հայկական կամքին ազատ արտայայտութիւնը: Իսկական ինքնորոշման ձգտող Արցախահայութեան համար ԼՂԻՄ–ի հարցը բաց կը մնայ: Միայն թէ մշտապէս զործադուլ չենք կրնար ընել: Քաղաքացիական մեր անհնազանդութիւնը կրնանք ուրիշ ձեւերով արտայայտել: Այնպէս որ, աշխատանքը վերսկսիլը բնաւ չի նշանակեր թէ մենք կը համակերպինք ներկայ իրավիճակին:

Մարզին մէջ ընդհանուր կացութիւնը համեմատաբար հանդարտ է: Զանազան բեռներով կառախումբեր կը հասնին կայարանները:

⁂

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ
ԴԱՐՁԵԱԼ ԽԱՆԳԱՐՈՒԱԾ

Մարտ 29–ին Նախիջեւանի ճամբով կառախումբ չէ եկած: Իջեւանի կողմէն հասած է վեց կառախումբ: Նոյն օրը Վրաստանէն եկած է 11 կառախումբ:

Մարտ 30 – 31–ին Ադրբեջանէն Իջեւանի ճամբով ութ կառախումբ եկած է, իսկ Ապրիլ 1–ին՝ միայն մէկ հատ: Վրաստանի ճամբով երեք օրուան մէջ 28 կառախումբ հասած է Հայաստան: Նախիջեւանի երկաթուղին միշտ փակ կը մնայ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓԱՐԻԶ

ԱՐԱՖԱԹ ԳԱՐԹԸՐԻ ԵՒ ՄԻԹԵՐԱՆԻ ՀԵՏ

Ֆրանսայի Հրէական Հիմնարկներու Ներկայացուցչական Խորհուրդը բողոք մը հրապարակեց Արաֆաթի Փարիզ այցելութեան առթիւ եւ չուրջ 100 հրեայ երիտասարդներն ալ գոյց մը ըրին Քոնքորտի հրապարակը, ուր կը գտնուի Բրիյոն պանդոկը, փարիզեան բնակութիւնը Արաֆաթի եւ Գարթըրի: Բաւական բուռն բախումներ եղան ոստահովութեան ուժերու հետ, ինչպէս նաեւ երթեւեկի խանգարում: Նախագահ Միթերան անձամբ չընդունեցաւ ՊԱԿ–ի նախագահը Էլիզէի մուտքին, ոչ ալ ճամբու դրաւ 45 վայրկեան եւոք, այդ պաշտօնը յոդնով Ռոլան Տիւմայի: Էլիզէի այս հանդիպումէն եւոք, Միացեալ – Նահանգներու նախկին նախագահը եւ Արաֆաթ, այս անգամ՝ դլուխ – դլխի, տեսնուեցան Բրիյոն պանդոկը, որու չուրջ ոստահութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած էին:

Արաֆաթ կոչ ըրաւ «քաջերու խաղաղութեան մը» համար եւ յայտնեց լրագրողներուն, թէ՝ «Ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ հոս, գոյց կուտայ որ Միացեալ – Նահանդները, Ֆրանսա, միջազգային հաւաքականութիւնը կ'ուզեն ելք մը դտնել կացութեան»:

Արաֆաթ, Հինդշաբթի առաւու Հռոմ մեկնեցաւ, ուր կը մնայ 48 ժամ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ, ժաք Մեսրսէն, ձախաւեր նախագասութիւն մը արտասա-

նելով յաջողեցաւ երկրին քաղաքական եւ մեսիաթիք ամբողջ աշխարհին ուշադրութիւնը իր վրայ կեդրոնացնել, Զորեքշաբթի իրիկուընէ իսկ, զրեթէ չուբի մէջ ձգելով օրուան բուն կարեւոր հարցը, որ Արաֆաթի էլիզէ այցելութիւնն էր եւ Գարթըրի հետ տեսակցութիւնը: Ի՞նչ պատահած էր: Ծապումով հրեայ թաղապետական երեք խորհրդատուներու հրաժարումին առթիւ, ըսած էր՝ «Մէկ Իսրայէլացի չեմ ճանչնար որ մերժէ իրեն եղած նուէր մը, նոյնիսկ եթէ չի հաւնիր: Եւ չեմ ճանչնար քաղաքապետ մը, որ կարենայ ըսել կը մերժեմ ընծի բերուած ձայները»: Մեսրսէն պղծում յայտնեց թէեւ, ըսելով թէ 14 հարցազրոյց տուած էր եւ տեղ մը կրնար ուեղորդ խօսք մը ըսած ըլլալ եւ թէ ոչ ոք կրնար պինդը հակասեմականութեամբ մեղադրել, բայց եւ այնպէս չի բաւեր եւ թոլէն մեծ է: Կը պահանջուի որ ՀՀՀ (Իս – Փէ – Իս) պինդը արտաքսէ: Նիսի հրեայ համայնքը նախատինք նկատելով հանդերձ քաղաքապետին խօսքերը զեկոյցի մը մէջ, կ'ընդունի որ Ժ. Մեսրսէն միշտ իր բարեկամութեան ապացոյցը տուած է Հրեաներուն, իր օրը նման: Փարիզի Տէվէճեան ալ յայտնեց թէ «սարսափած է» Մեսրսէնի խօսքերէն:

ՆՈՒԶԻ հարց չկայ այլեւս: Համադործակցութեան ընկերվարական նախկին նախարարը բոլորովին «անմեղ» նկատուեցաւ Քառըֆուռ տիւ Տէվլոփմանի զբօսամական «ծակ»երու կապակցութեամբ եւ բարձրագոյն Աստեանի հարցաքննիչ յանձնախումբը այն եզրակացութեան յանգեցաւ թէ դատի հարց չկայ եւ ներումի վերջին օրէնքն ալ կը դործադրուի այս պարագային: Նուէլի հարցը ծագած էր 1986 Ապրիլին, երբ Շերաքի նախարարը երեւան հանած էր որ Քառըֆուռ տիւ Տէվլոփմանի գանձին մէջ 10 միլիոն Ֆրանքէ բաց մը կայ: Անկէ ի վեր քննութիւններ, հարցապնդումներ, փաստաքուայի չնորհած «իսկական – կեղծ» անցադրի պատմութիւն (Շալիէի որ Քառըֆուռի գանձապահն էր եւ Նուէլի զրաւեցնելին պետը) եւայլն, եւայլն: Անբնական երեւոյթն ալ այն էր որ վճիռն արձակող յանձնախումբին նախագահը յայտարարեց. – «Առաջին անդամն է որ, մեր Հանրապետութեան պատմութեան մէջ, ներում կայ ոճրային արարքներու համար: Ցաւալի է, բայց, օրէնքը կը նպատաւորէ բոլոր օրինազանցութիւնները»: Արդարութեան նախարարութիւնը զեկոյցով մը դատապարտեց այս մեկնաբանութիւնը, որ չի համապատասխաներ վերապահութեան սկզբունքի պահպանման:

ՊԵԼԺԻՈՑ Պօտուէն թագաւորը 24 ժամուան համար լքեցինքը «թագաւորելու անկարելիութեան մէջ» հռչակեց, որպէսզի չսորագրէ վիժումը արտօնող օրինագիծը: Այս ձեւով, յարդուեցաւ թէ՛ թագաւորին իրաւունքը իր խղճին դէմ չգործելու եւ թէ՛ խորհրդարանական ժողովրդավարութիւնը:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ, առաջին անդամ ըլլալով, 1945–էն ի վեր, չօգնեց Ապրիլ 4–ը՝ երկրին ազատագրման օրը խորհրդային բանակին կողմէ: Ապրիլ 4–ը այլեւս լուր օր չէ:

ՍԱՐԱՀ ՎՕԿԸՆ ճագի մեծագոյն ձայներգն մէկը մեռաւ 66 տարեկանին թոքի խլիրտէ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՊԵՐՆԱՐ ՓԱՐՏՕ՝
ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՒՄԲԻՆ
ՄՆԱՑՈՒՆ ԱՆԴԱՄԸ

Ֆրանսայի ազգային խումբը լաւ մըրցաշրջան մը բոլորեց. ութ մրցում առանց պարտութեան: Իրաւ է՝ բարեկամական մրցումներ ընդհանրապէս: Ակներեւ է որ առկայն խումբը, Միշէլ Փլաթինիի վերվարութեան տակ, կը բարւոքէ հետզհետէ իր խաղը եւ, ներկայիս, կարելի է դասել զայն Եւրոպայի լաւագոյններու շարքին մէջ: Դժբախտաբար, իրաւունք չունի մասնակցիլ աշխարհի ախոյեանութեան (Յունիս 8–էն – Յուլիս 8) Իտալիոյ մէջ: Անյաջող անցուց անցեալ տարի զողական մրցումները:

Խումբին աչքառու խաղացողներէն մէկն է Պէրնար Փարտօ: Կը խաղայ միջնապահ: Մրցակցութիւնը սուր է ազգային կազմին մէջ: 25 մարզիկներ մտան ու ելան այդ 8 մրցումներու ընթացքին, բայց Փարտօ միշտ ներկայ էր: Անփոխարինելի: Ծագած է ութ պաշտօնական մրցումները, բոլորն ալ:

Ինչո՞ւ մասնաւորապէս կը նշենք Փարտօն, որովհետեւ մայրը Հայ է (Տիկին Նալիկ, ծնեալ՝ Տէյիրմէնճեան) եւ Պէրնար Փարտօ առիթ չի փախցներ յիշելու իր կապը հայութեան հետ: Հայրը սպանցի էր ծագումով:

Ծնած է Կարտահն, 1960–ին: Հսկայ մը չէ. հասակ՝ 1·73, կշիռ 72 – 75 քիլը·: Խաղացած է, Կարտահնէն մեկնելէ վերջ, յաջորդաբար, Պուլոնեի, Լիլլի, Պրէսթի, Սէն Թիթիէնի, Թուլոնի ակումբներէն: Ներկայ մրցաշրջանին կը փայլի Պորտոյի խումբին մէջ: Նշենք որ Պորտոյի ակումբին պլասուր վարիչներէն մէկն է՝ Պր· Թուրմիքեան: Պարտօ լաւ դիրքի վրայ է ներկայիս, ըլլալու համար Ֆրանսայի ախոյեան, այս տարի:

Եթէ արկած չունենայ, Փարտօ իր տեղը պիտի պահէ անկասկած ազգային խումբին մէջ յառաջիկայ մրցաշրջանին ալ՝ ուր Ֆրանսա պիտի ջանայ որակուիլ Եւրոպայի ախոյենութեան աւարտական փուլին, 1992–ին, Շուէյտ:

Թերեւս ազգային խումբին մէջ տեսնենք նաեւ, յառաջիկայ տարի, Եուրի Ճորքայէֆը (մայրը՝ Տիկին Մարի, ծնեալ՝ Օհանեան): Եուրի կը ջանայ հետեւիլ իր հօրը օրինակին: Հայրը եղած էր առաջնին պետ ազգային խումբին:

Եուրի Ճորքայէֆ ներկայիս Սթրազպուրկի ակումբին ամէնէն արդիւնաւէտ խաղացողն է· 18 կոլ՝ 23 մրցումներու ընթացքին: Կը խաղայ միջնապահ· 22 տարեկան, լինչ որ ըսել է թէ դեռ ժամանակ ալ ունի յառաջդիմելու:

⁂

ԶԱՆԱԶԱՆ, ԱՍԿՔ – ԱՆԿԼ

● Ֆրանսայի պատանեկան (15 տարեկաններէն վար) ազգային կազմին մէկէն է Փասքալ Պեռրոսեան: Կը խաղայ միջնապահ· անդամ է Լքս – Ան – Փրովանսի ակումբին: Մաս կը կազմէր Ֆրանսական խումբին՝ որ, Ուիմպլիայի համբաւաւոր մարզադաշտին վրայ, հաւասար մնաց Անգլիոյ պատանիներուն հետ:

● Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն – Տէսթինի յառաջիկայ մրցակիցը, Ռոն – Ալփի բաժանին համար, Լուար Նահանգէն խումբ մըն է, Անտրէզիէօ: Խաղը տեղի պիտի ունենայ Անտրէզիէօյի դաշտին վրայ, հաւանաբար Ապրիլ 15–ին: Ցաղթողը կը մասնակցի քառորդ եզրափակիչին:

● Ըստ «Հայաստանի Ֆիզկուլտուրնիկ» թերթին, «Արարատ»ի պետը, Սարգսեան կը յուսայ որ, Մայիսին, Համլէթ Մխիթարեան, Վալանսը լքելով, պիտի վերադառնայ Երեւան եւ մանկ «Արարատ»ի կազմին մէջ: Այդ թուականին, Երեւանի ակումբը հասած կ'ըլլայ զրեթէ մրցաշարքի կիսուն:

● Արովեան քաղաքի մարզադաշտը նորոգութեան մէջ է եւ պատրաստ պիտի չըլլայ ախոյենութեան սկիզբին համար. «Կոտայք» պիտի խաղայ իր առաջին մրցումները հաւանաբար Երեւանի մէջ: Առաջին լիկի այս մրցաշարքը, Կոտայքի համար, կը սկսի Ապրիլ 17–ին: Հայկական խումբը կը հիւրընկալէ Տիրասփոլի ակումբը: Վրացական ակումբներու քաշուելուն պատճառաւ, 19 խումբեր – փոխանակ 22–ի – կը մասնակցին այս մրցաշարքին: Կոտայք – Բաքու առաջին հանդիպումը նախատեսուած է Մայիսի 6–ին համար, Հայաստան: Հաւանաբար պիտի փոխադրուի ուրիշ հանրապետութեան մը մէջ, չէզոք դաշտի վրայ, ինչպէս անցեալ տարի:

● Հրազդանի մարզական համալիրին մէջ (Երեւան)՝ ուր կը խաղայ «Արարատ», ծրագրուած է կանգնել յուշակոթող մը, ի պատիւ Ողիմպիականներու Հայ ախոյեաններուն: Այս նպատակին համար հանդանակութիւն բացուած է Հայաստանի մէջ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Բ.

«Արդի բանաստեղծ» կոչուած անձը աշխարհի հաւանաբար ամէնէն եսասէր, ինքնակեդրոն ու դաժան անձն է: Ինչ որ կը գրէ՝ լոկ իր մասին է, իր անձնական դատին մասին՝ որուն թէ՛ վկան է, թէ՛ դատախազը եւ թէ պաշտպան փաստաբանը: Մենք, իր չուրջի մարդիկը, պզտիկ, պզտոյր հայերիներ ենք իր կողմը դարձած, եւ աշխարհը կահաւորող միւս առարկաներուն հետ բառերուն ու մտածումի հսկայ կառոյցներու հետ՝ հում նիւթ ենք լոկ իրեն համար: Իրականութեան այս պատկերը ճիշդ է անշուշտ բոլոր մարդոց համար որոնք ինկած են գիտակցութեան թակարդին մէջ՝ բայց չեն դիտակցիր թէ ատիկա թակարդ մըն է: Արդի բանաստեղծին պարագային որուն մեծագոյն արժանիքը հաւանաբար իր յատակատեսութիւնն է, անկոպ ու անթարթ աչքը, եւ որ կը բնակի մեծ, անձնական քաղաքներու սահմաններուն դիզուած աղբակոյտերու գագաթը ու կը ստեղծագործէ քաղաքակրթութեան լուսին մէջէն՝ անհամեմատօրէն աւելի սուր, յստակ ու անորբագրելի են պատկերին դիծերը: Մինչ մենք, ամենայն միամտութեամբ, կը կարծենք թէ ան ներշնչեալ, նուիրեալ ու անկեղծ մարդն է որ երբ կը գրէ՝

Ափ մը մոխի՛ր աճիւնիս հետ,
Հայրենի տուն
Ափ մը մոխի՛ր Բու մոխիրէդ,
ո՛վ պիտի քերէ,
Քու յիշատակէդ, Բու ցաւէդ,
Բու անցեալէդ,
Ափ մը մոխիր ... իմ սրտիս
վրան ցանելու...:

կը նոյնանայ իր բառերուն նշանակութեան հետ ու կ'ապրի մէն մի իմաստ: Իրականութեան մէջ, բանաստեղծները չատ աւելի բարդ ու դժբախտ մարդիկ են որոնք հազար երանի կաւտան բոլոր այն էակներուն որոնց երեւոյթն ու էութիւնը կ'ամբողջացնեն դիւրաւ, որոնց միտքն ու մարմինը կը զուգադիպին իրարու, որոնց զործածած բառերուն եւ առոնց համապատասխան ապրումներուն կամ վիճակներուն կամ իմաստներուն միջեւ անհետեւեի արիւնաքաղց վիշապներով վխտացող վիհեր չեն բացուիր: Ինչպէս օր մը Նիկոզոս Սարաֆեանը կը յայտնէր մեզի, որոշում երանգ մը ձայնին մէջ՝ «իմ տապանքս այն է որ ամէն անգամ որ սկսիմ մտածել՝ մտածումս մինչեւ իր ծայրը կամ նախադասութեան վերջը հասնելը՝ անխուսափելիօրէն ճիշդ իր հակառակ իմաստը կ'առնէ. եւ ճշմարտութեան ու հակաճշմարտութեան միջեւ կը մոլորիմ, կը կորուիմ...»:

Այս անել կացութեան մէջ յանցաւորը անշուշտ բանաստեղծը չէ, այլ «բառ» կոչուած խորհրդաւոր էակը որուն ձեռքը ինքը խաղալիքի նման բան մըն է: Երբ Սիամանթօ կը խօսի հայրենիքի հողին մասին, կը խօսի մոխիրի եւ աճիւնի մասին՝ ինքը չատ լաւ գիտէ թէ իր զործածած բառերը լրմէ ու իր ըսելիքէն անկախ էակներ են որոնք կը ծնին ու կ'ապրին երկվայրկեանի մը չոզին մէջ ու ոչ մէկ կապ ունին «իրական» (այս «իրական» ալ բառ մըն է իր կարգին որ ոչ մէկ կապ ունի չօշափելի (այս «չօշափելին» ալ բառ մըն է...) իրականութեան հետ իրերու ֆիզիքական ներկայութեան հետ կամ, այս պարագային՝ Հայութեան հետ (որքան ալ պլհապիը գրէ «հայութիւն» բառը՝ ոչինչ կը փոխուի կացութենէն, որովհետեւ բառը չի հնազանդիր գրողին կամքին, ան իր օրէնքը ունի որմէ մենք չատ բան չենք հասկնար) որ չինուած է տառապող, երջանիկ, խարուած, անիմաստ սլքատացող, հայհոյող եւ աղօթող մարդերու եւ կիներու զանգուածէ մը որ ոչ մէկ պերս ունի բանաստեղծին մըտքին մէջի Հայութեան կամ «Հայութիւն» բառին հետ որ պարզապէս բառ մըն է իր կարգին: Այնպէս որ, բանաստեղծութիւնը՝ բանաստեղծին ու իր բառերուն հետ մենամարտի մը սպագրութիւնն է: Այնպէս որ կան ինքը՝ Սիամանթօն կամ Սարաֆեանը կամ Եարտմեանը ու կայ բառը, մերկացած, որբացած ու լքուած իր իմաստէն, իր հնչումէն ու իր տեսքէն, վերածուած անանուն իրի մը, այնքան աննշանակութիւն՝ որքան լեռը կամ կատուն կամ սա համբիւրը նետուած սեղանին վրայ՝ երբ կը բացակայի մարդկային միտք մը որ զոցէ անոնց ամօթխած մերկութիւնը իմաստի կամ մեկնաբանութեան մը վերարկուով:

Խորհրդածութեանց սա շղթան կը քակէի Մխիթարեան միաբան Հայր Տաճատ Եարտմեանի բանաստեղծութեանց նոր ու վախճան հատորին առթիւ – «Սահմանադիծ», Վենետիկ, 1990: Եւ ինչո՞ւ կը գրեն բանաստեղծները եթէ ոչ, անմահութեան եւ իմաստաւորումի յոյսէն անդին՝ բառին ու իրենց միջեւ մտերմութիւն մը, պատկանելիութեան ապահովութիւն մը, սէր ու կենակցութիւն եւ անդաւաճան վստահութիւն մը ստեղծելու պահանջէն մղուած, մնալով հանդերձ լուսամիտ ու անկախ, դիտնալով բառերուն դաւաճան, յեղյեղուկ նկարագիրը ու չարաբաստիկ անոնց լարած որոգայթներէն, միշտ պատրաստ հեռաւորութիւն մը ու տարբերութիւն մը անոնցմէ որ կարենայ ինքը, բանաստեղծը, զոհ չերթալ դլխու պտոյտին: Ու հոս է որ կը ծագի սահմաններու հարց մը, սահմանազլուխ հասնելու տագնապ մը ու մանաւանդ՝ այդ անտեսանելի սահմանագլուխէն անդին, միւս կողմը անցնելու պահանջ մը որուն մասին ոչինչ կարելի է ըսել: Մեր ժամանակակից բանաստեղծութեան մէջ, միայն Գրիգոր Պըլտեանն է որ այս անել առեղծուածին մէջ բռնուած է: Անոր քերթողութեան ամբողջ ճիգը կը ձգտի «բառ» կոչուածը ազատագրել դիտակցութեան ուռկանէն ուր կը տապլտկի ան պատմութեան սկիզբէն ի վեր ու զայն քննել պաղ ու պղտոնական սիրով, որովհետեւ բանաստեղծը կը հաւատայ թէ ան է միակ վերածուը, միակ ապրողը, միակը՝ որ արժանի է սիրուելու: Բառերու չաղակրատութենէն ազատելէ եռքն է որ բանաստեղծը կրնայ դտնել իր բուն էութիւնը: Դըժուար ու խրթին ձեռնարկ է այս ու այդ է մասամբ պատճառը որ Գր. Պըլտեանի քերթողութիւնը դիւրահաղորդ չէ: Սակայն, իր այս ծրագրին հետ, ան յաջողած է նաեւ «արժէք» բառը անջատել իր բարոյական, զեղագիտական, զղացական (ու չենք պիտեր թէ «զղայարանայի՞ն») ալ այս վանուածներու խումբին մէջն է) յատկանիշերէն՝ հասնելու համար մեծ զաղտնիքին որ կը դտնուի «սահմանէն անդին»...: Մեթոտն ալ յանդուգն է – բառերուն «ժամանակի, պատկանելիութեան, քանակի, որակի եւ չարահիւսութեան» օրէնքները խախտել, յանկարծ մերկացնել զանոնք ու տա՛լ թէ ստանալ էռոթիք հաճոյք մը՝ երբ այդ հոլանի բառերը կը փորձեն պահպանիլ ու ծածկել իրենց մերկութիւնը ընդունուած իմաստներու եւ քերականական չիմար օրէնքներու ետին:

Հայր Տաճատ Եարտմեանի վերջին դիրքը այս ուղղութեամբ իրագործուած մեր ճիպերուն յաջողագոյններէն է: Այս բարակուկ հատորը իր լաւագոյն զործն է ցարդ: Եարտմեան հոս կը դիտակցի սահմաններու դոյութեան, սահման՝ զըրողին ու բառին միջեւ, սահման՝ ուրկէ անդին բառերը բոլորն ալ նոյն անանցանելիը, անինքնութիւն եւ չիշողութիւնը կորնչուցած ճամբորդներ են որոնք սահմանը կ'անցնին ու չանկարծ կը կորսուին, դինք ձգելով անօդնական, անապրելի՝.

ճեղք
որուն դիմաց կարմիր իմաստներ
իսկան
անցք եյէ բացուածք պատռուածք
վայր բանդուած
ուր պիտի մեռնիս
ծիրէ դուրս
հեռուներէն երկարածգուող
իրրեւ ճիչ
ճիչ
անբառ
ներհիոսող
վիրալից
ժողովուրդներու ցաւումին պէս
հունէն ելած խելագարած...

կը քախիմ
կը խրիմ
սահմանագծին
կը խրիմ

Եւ սակայն սահմանը զգալը, հոն ձըզտիլն ու փորձել անցնիլը՝ իր սուզ դինը ունի, զոր Պր. Պըլտեան տուած է առանց կորանցնելու իր ներքին ներդաչնութիւնը: Առաջին տուրքը այն է՝ որ բառերու անձնատպանութեամբ քերթուածը կը կորսընցնէ այն միակ բովանդակութիւնը որով Եարտմեանի մէջ իր իմացական ապրումները կը հակակշռուէին, այսինքն՝ իր զուտ զղացական աշխարհը: Երկրորդ՝ իմացականութեան զերիշխանութեան տակ կ'իյնայ ոգեկան ամէն ուժ – կրօնք, հայկականութիւն, անձին ներկայութեան փաթթուած իր մարդկային խարխուլ զոյութիւնը, բնութեան խորհուրդին զեղեցկութիւնը, սիրոյ քաղցր տառապանքը: Երրորդ վտանգը՝ կը սպառնայ լեզուին: Եարտմեանին լեզուն սկսած է քակուիլ իր ներքին բնականութենէն, իր առաջնան ճոխութենէն ու վերածուիլ բառերու դիակներու նետուած ցիր ու ցան ճերմակ թուղթին վրայ...: Բանաստեղծութեան մէջ առանձին բառ չի կրնար զոյութիւն ունենալ, բառերը միշտ բազմակին են ու մեծ, նահապետական զերդաստաններով կ'ապրին: Ամէն բառ հայ բանաստեղծութեան մէջ այլ խումբ – խումբ կը տեւեն, իրար վրայ ամէն երկվայրկեան ազդելով ու ներքին ընչաոութիւն մը ապրեցնելով: Բանաստեղծութիւնը քով քովի նստած բառերու զաղանի, մտերիմ խօսակցութիւնն է, ու բառերու միջեւ զանուող պարապութեան, բացութեան մէջ է որ կը ստեղծուի ան: Առանձին բառը՝ հեռաւորութիւն ու բրտականա միայն կրնայ ընել: Այս տարրական օրէնքը խախտած է Եարտմեանի հատորը ու ատիկա՝ պինն է սահմանը անցնելուն...: Գրելու այս ոճը նորաձեւութիւնն է որ վարակած է Շուշիկ Տատոնպետեանն ալ որուն տազանդ չի պակսիր սակայն որուն քերթուածները յաճախ ընչահատ, մենախօսող, իրար հետ զժտուած բառեր են որոնք պարապայարար քով քովի կը դտնուին: Հաւանաբար այս ցըրուածութիւնը, անկապ ու տարանջատ փախուստը բառերու՝ Սիփուռքեան մեր զոյութեան սրտին մէջ զտնուող օրէնքին մէկ ուրիշ արտայայտութիւնն է եւ ուրեմն հարազատ վերարտադրութիւնը մեր կեանքին...: Ո՞վ դիտէ:

քայց բալելէ եոէ այսբան
սահմանագիծը ի՞նչպէս անցնիլ
եւ միւնչեւ ո՞ւր
միւնչեւ ե՞րբ
բեզ հրող հովին հետ
ճչացող վերբին մօտենալ
բարանալ
կոտրակուած անիւնքնութեամբ

«Երեսունութ էջնոց հատորը մեծ բան մը չէ» պիտի ըսեն, մեծաքանակի ոսկերիչներն ու նպարավաճառները: Պէտք կա՞յ սակայն կրկնելու թէ արուեստը չուսկայն տարբեր չափանիշերու կը հնազանդի: Ու դեռ կայ Պօղոս Թաալաքեանի նկարագրդումը – թելադրական եւ ձգտողութեան ուժէն ազատագրուած՝ որ կուտայ մօտաւոր գաղափար մը թէ ինչ կըրնայ ըլլալ սահմանագլուխը աշխարհիկ եւ սրբազան աշխարհներուն:

Ecce homo – Մխիթարեան բանաստիրական մտքի հսկաներու արժանաւոր ժառանգորդը, սքեմի վայելչութեան եւ ոգիին մէջ հարազատօրէն պարփակուած, արդիական բանաստեղծի ճակատագրին հաւասար ուխտաւորը, Սիփուռքեան Հայու վաւերական կնիքովը խարանուած – դեռ ի՞նչ կ'ուզենք մարդկային փխրուն, տեւդահար, հոդմահալած էակէն: Անշուշտ չատ չատ աւելին, որպէս քանակ ու որակ: Ու նաեւ կը սպասենք յաջորդ հատորին որ կոչուի՝ «Սահմանէն Անդին», զտած առողջ համապրումը ծայրայեղ արդիականութեան եւ աւանդական ողջմտութեան միջեւ:

Յուսալու եւ աղօթելու է որ Հայր Տաճատ Եարտմեան ոչ ոքի խրատին, բարեմաղթութեան, դովեստին, պարսաւին կամ արհամարհանքին ականջ պիտի կախէ, ու մանաւանդ ոչ՝ այս դրութեան՝ ու իր կածանը ինքը բանայ դէպի իր ընտրած բարձունքները:

– Վերջ –

«Ասպարէզ»

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ»Ի ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԸ

Հրապարակայնութիւն, Արցախի հարց, մշակութային խնդիրներ ու հարապատ ինքնութիւնը վերագտնելու փափաք ու ջանք. դլխաւոր հատորներն են ասոնք խորհրդային փոքրիկ այն երկրին ժողովուրդին որ իր տարողութենէն դերխնդիր հարցերու բեռը կը ջանայ տանիլ առանց ընկճուելու: Ու այդ հատորները խմբակարի մը նման ընդելուզուած իրարու, կազմած են Մարտ 21–ի «Խորհրդային Հայաստան»ի չորրորդ էջը: Այդ մէկ էջը ամբողջ ընկերութեան մը զրեթէ ամբողջական պատկերը կուտայ հրապարակադրութեան, խմբագրատան նամակատուփին, առաջարկ – խնդրանքներու եւ ծանուցում – յայտարարութեան սիւնակներով:

Հրապարակայնութիւնը, – միջոցէ մը ի վեր անկարելի է չանդրադառնալ, աւելի մակերես ու երեւոյթ կը յամառի մնալ, չյաջողելով խորք դառնալ, գոնէ Հայաստանի պաշտօնական մամուլին մէջ ընդհանրապէս: Այդպէս է նաեւ Մարտ 21–ի չորրորդ էջին ճակատը վեհզուած «բաց նամակ»ը. «Մեծ Եղեռնի 75 տարին» խորագրուած սիւնակներու մէջ տեղ զըտած զրութիւնը ուղղուած է «ԽՍՀՄ պրեզիդենտ Մ. Ս. Կորբաչովին»: Նամակագիրը կը կոչուի Ստեփան Ստեփանեան. ան պատմական դիտութիւններու տոքթ. – փրոֆէսէօր է ու քաղաքական մեկնաբան: Ցիչեցնելով թէ ամիս մը եռք կը լրանայ Ի. զարու առաջին ցեղասպանութեան 75-ամեակը ու կրկնելով այս մասին հազար անդամ կրկնուած ամէնէն տարրական հաստատումները – երիտթուրքեր, Էնվէր, Թալեաթ, ապա ջնջում – կ'անցնի տարօրինակ համեմատականի մը. 1915–ին զով, առանց երկրաբարակ մտածելու, կը զետեղէ Սումգայիթն ու Բաքուն, երկրին նախագահին ցոյց տալու համար թէ ինչ կը նշանակէ քաղաքական արժեչափով չմօտենալ ցեղասպանութեան ու անպատիժ ձգել ոճրագործները: Ապա այս գաղափարով, կ'առաջարկէ Կորբաչովի որ ճանչնայ եւ դատապարտէ Հայերու ցեղասպանութիւնը: Խօսքի ու գրութեան անհակասկանդ այս չըջանէն եռ չմնալէ ուրիշ յատկանիշ կարելի՞ է տեսնել նման էջի մը մէջ: Այո՛, կ'ուզենք որ Խորհրդային իշխանութիւնը ճանչնայ ու նաեւ դատապարտէ 1915–ը. սակայն թերթերու մէջ «բաց նամակ» հրատարակել, կրնա՞նք մտածել թէ ամենափոքր չափով մը զոնէ օգուտ կ'ունենայ այս նպատակին իրականացման: Զգենք 1915–ը, այդ նոյն իշխանութեան կողմէ անտեսումն ու նոյնիսկ չհաւզորդումը ներկայի անարդարութիւններուն, արդէն պէտք է ըսած ըլլար «քաղաքական մեկնաբան»ներուն, թէ այս մասին բաց նամակ հրատարակել կը նմանէր թէյով կամ թմբիով քաղցկին բուժելու. կամ՝ չատ – չատ, հրապարակայնութիւն խաղալու...:

Մեր մեծ հարցին՝ Արցախի մասին խճանկար էջին մէջ հրատարակուած նամակ մը կը պատմէ կարեւոր ձեռքերումներուն մասին. նամակագիրը Արցախի վ. Հոռոթաղի միջնակարգին անօրէնուհին է. կը զրէ թէ իրենց դպրոցը 50 տարի զրքերու եւ զրենական պիտոյք նուէր ստացած է Երեւանի թիւ 168 դպրոցին աշակերտութենէն. չնորհակալական խօսքերուն կ'ընկերանան հետեւեալ տողերը. – «մեզ ուրախացնողն, ի հարկէ, ոչ այնքան մեր գործընկերներուն նիւթական օգնութիւնն էր, որքան հոգեկան մօտեցումը Մայր Հայաստանին:

Մենք, որ միայն գրքերից գիտէինք Հայաստանը, երկու տարի առաջ դէմքով չէինք ճանչցում համարեա ոչ մի հայ գրողի ու դերասանի, այժմ հոգով հայացել ենք, մեր երեխաները հոգեկան սնունդ են ստանում Հայաստանի հեռուստատեսութիւնից, անգիր գիտեն ու սիրով երգում են ֆետայական երգեր»:

Չորրորդ էջի խճանկարին մէջ տեղ զըտած է նաեւ մշակութային մարզի նորէն նամակ մըն է որ այդ անկիւնը բերած է ընդհանուր պատկերին. ներքին սիփուռքի մէկ անկիւնէն՝ Ադլերի չրջանէն Հայկազ Ամատունի կը զրէ. –

«Ադլերի շրջանի Չերեշնեա գիւղի թիւ 167 միջնակարգ դպրոցը, շա՛տ ափսոս, չունի Հայոց լեզուի եւ գրականութեան ուսուցիչ: Երեխաները ոչ միայն հնարաւորութիւն չունեն տիրապետելու Հայոց լեզուին ու գրականութեանը, այլեւ ըն-

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

—○—

ՅԱՒՕՔ՝
ԱՅՍՊԷՍ ԵՆ ՈՄԱՆՔ ԿԱՐԾՈՒՄ ...

ԱՐԱՐԱՏ

Ըստ աթէիստներուն՝ «Արարատ»ը զոյութիւն ունի, տապանը՝ ոչ: Ըստ ամերիկացի կրօնականներուն՝ տապանը զոյութիւն ունի, «Արարատ»ը՝ ոչ: Ըստ պարոն, կամայ համայնավարներուն՝ ոչ մէկն ալ զոյութիւն չունի:

Այժմ ՕԹՄԱՆ–ի ռազմամոլ շրջանակները նման հրահրում են զրպռոլիթիւններ կազմակերպել Խորհրդային Միութեան դէմ, զրպռել Հայերի ազգային զգացմունքները: Վերջերս նոյնիսկ դիտաւորեալ չի երեւում, որպէսզի ցոյց տայ երեւանի ոզի ապտատուածութիւնը: Խորհրդային ժողովուրդը խաղաղ դատապարտում է իմպերիալիստական քարոզչութեան այս հերթական զրպռոլիթիւնը ու Արարատից պահանջում է երեւալ:

1965 թուականից՝ Փուտպոլի խումբ:

ՎԱՉԻԿ ՏԷՐ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

կրնայ են մոռանալ հայ ժողովրդի պատմութեան, նրա մշակոյթի անգնահատելի գոհարների մասին:

Այդ առարկան դասաւանդող կարգին մասնագէտ ունենալու խնդրանքով բազմից դիմել ենք Հայաստանի ժողովրդական կրթութեան նախարարութեանը, սակայն արդէն հինգ ամիս է ոչ մի արձագանգ ու պատասխան չկայ»:

Յանկարծ ուրախութիւն ու ցաւ խառնուցած այս բազկացուցիչին կը հետեւի զոյգ մեկնաբանութեան առիթ տուող ուրիշ անկիւն մը. յայտարարութիւններու սինուսկին մէջ հրատարակուած է հայրենակցական երեք կազմակերպութիւններու – Խաչթառակ գիւղի իչեան ընկերի եւ Սեւքար գիւղի – ժողովի հրաւէրները: Խաչթառակի, Իչեանի, Սեւքարի նախկին բնակիչներուն կոչ կ'ըլլայ ճշդուած տեղը ներկայ գտնուիլ «որոշ հարցեր պարզաբանելու նպատակով»:

Այս երեւոյթը կարելի է մեկնաբանել որպէս արուած աղաղութենէն օգտուելով անցեալի սխալներ սրբագրելու քայլ, որպէս կորսուած հարազատութիւններ վերագտնելու ջանք. կարելի է նաեւ օրակարգի բերել այլեւս փաստ, հին ծամօնը ու զմռսուիլ մեր միութիւններու, կազմակերպութիւններու բազմութենէն, նրզուելով մեր անմիաբանութիւնը, որուն արմատները այնքան միամտաբար միշտ սխալ հասցէներով կը վնտռենք:

Այսպէս կամ այնպէս, հետաքրքրական է «Խորհրդային Հայաստան»ի Մարտ 21–ի չորրորդ էջը իր գծած անուղղակի բայց ճիշդ պատկերով:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՅԵԱՆ

ԼԻՒԱՆԱՀԱՅ ՄԱՀԱԶԴ

ԽՄԲ. – Ամիսներէ ի վեր է որ ոչ մէկ օրաթերթ կը տառնանք պէյրութէն եւ հետեւաբար կը տրնանք առնել միայն «Ազդակ»ի մէկ թիւէն (Մարտ 15) կ'արտատպենք հետեւեալ մահազդութիւնը, զոր մեր պաշտօնակիցը խորագրած է.–

ՓՈԽԱՆ ՄԱՀԱԶԴԻ

«Անցեալ մէկ ու կէս ամիսներու ժամանակաշրջանը, ի չարս այլ բաներու՝ նաեւ եղաւ կեանքի եւ մահուան բնական պայմաններէն «կորուելու», այդ մասին տեղեկութիւններու բացակայութեան փուլ մը:

«Կոյր ռմբակոծումներն ու հրթիռաձակումները ութ գոհ խլեցին հայկական թաղամասերուն մէջ. անոնց, ինչպէս նաեւ՝ բնական մահով այս աշխարհէն բաժնուողներուն մարմինները ամփոփուեցան առժամեայ դերեզմաններու մէջ, Կուրանոցին եւ Նորաշէն թաղամասին մէջ:

«Սոսրեւ՝ ինկած զոհերուն անուանացանկը՝ փոխան մահազդի:

«Աւետիս Տալտալեան, Մովսէս Ճովհաննէսեան, Մանուկ Սեւիէթճեան, Վարուժան Պիլալեան, Վարդան Գնդունի, Վերժին Կիւրմեան, Մարիամ Գալայճեան եւ Մաքրուհի Գրիգորեան:

«Վերոյիշեալ դերեզմանատուներուն մէջ ամփոփուեցան նաեւ հետեւեալները, որոնք մահացած էին բնական մահով.–

«Մխսաք Ֆրէզեան, Գրիգոր Սալպաչեան, Նուրիձա Վարդանեան, Յակոբ Քէչիչեան, Գրիգոր Ալթունեան, Յակոբ Կիւլճահիրեան, Մարիամ Ջամսարեան, Ալպէր Ասլանեան, Սրբուհի Ղազարեան, Խանում Իսհաք, Խաթուն Փանոյեան, Մաղէն Սրապիոնեան, Արեգնազ Քէչիչեան, Մարի Պալեան, Գրիգոր Սիրանոսեան, Արշակ Քոլուեան, Ձեմիլէ Գարակիւլլէեան, Սիրանոյշ Վարդանեան, Ռոզ Թոզճեան, Ֆէյրուզ Թիւթիւնճեան, Սիմոն Շմաւոնեան, Արշալոյս Պէրպէրեան, Յակոբ Մարկոսեան եւ Տիրուհի Տէօքմէճեան:

«Նշենք նաեւ, որ անցեալ չարաթաւերջին, արձակագրի մը փամփուշտին զոհ գացած է Գէորգ Կէօպէքճեան, որուն մարմինը ամփոփուեցաւ Պուրճ Համուտի Ազգային դերեզմանատունը»:

ԳԻՆԻՆ՝ ԱՆՑԵԱԼԻՆ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Բոլոր ոգելից ըմպելիներուն մէջէն գինին ամէնէն հինն է՝ իր գործածութեամբ, ամէնէն զեզեցիկը իր գոյնով, ամէնէն դրաւիչը՝ իր համով եւ վերջապէս ամէնէն խորհրդաւորը՝ տրուած ըլլալով, որ անիկա ոչ միայն անբաժան մէկ մասը դարձած է զանազան ժողովուրդներու ծիսակատարութիւններուն, այլ նաեւ խորհրդանիշ է արեան, կեանքի, հաճոյքի, սիրոյ եւ խնճոյքի...

Պատմաբաններու եւ ընկերաբաններու սերտողութիւնները յանգած են այն եզրակացութեան որ հին ժողովուրդները գինին կը փնտռէին ոչ թէ անոր համին, այլ՝ պարզապէս գինովնալու հաճոյքին համար...: Որեւէ տօնախմբութեան կամ խնճոյքի առիթով գինին անպակաս պէտք է ըլլար անոնց սեղաններէն: Հին ժողովուրդներուն մօտ տօնին կամ խնճոյքին նպատակը միօրինակութենէ դուրս դալ էր եւ յեղաշրջել՝ մարդուս ներքին համաբաշխութիւնը ... Այդ մարդիկը կը խմէին նաեւ փաստելու համար իրենց առնականութիւնը, կարիճութիւնը եւ խմիչքին դէմ տոկալու իրենց կարողութիւնը:

Ինչ կը վերաբերէր կիներուն, անոնց արտօնուած էր յատուկ առիթներով միայն եւ բոլորին ներկայութեան գինի խմել: Առանձին խմելը բացարձակապէս արգիլուած էր անոնց:

Պզատոն, իր կարգին, գինիի գործածութիւնը բացարձակապէս արգիլած էր 18 տարեկանէն, իսկ գինովութիւնը՝ 40 տարեկանէն վար եղողներուն համար: Աչուհանդերձ ան թոյլատու էր տարեցներու նկատմամբ եւ մինչեւ իսկ զանոնք կը քաջալերէր գինի խմել՝ մխիթարուելու համար:

Հիպոկրատ, որ մելամաղձոտութիւնը, տխրութիւնն ու անտրամադրութիւնը գլխաւոր պատճառները կը համարէր հիւանդութեանց, իր կարգին կը քաջալերէր խմիչքի գործածութիւնը, որպէսզի մարդիկ երջանկանան ու բարձր պահեն իրենց տրամադրութիւնները:

Գերմանացիները իրենց կարգին կը խմէին հաչտութեան, պակի եւ այլ առիթներով այն պարզ համոզումով, որ խմիչքը աւելի անկեղծ կը դարձնէ մարդը եւ ներկաները դիւրաւ կը թափանցեն իրարու հոգիներուն խորքը...:

ԳԻՆԻՆ՝ ՄԵՐ ՕՐԵՐՈՒՆ

Մեր օրերու խմիչքները՝ ուիսքին, ճինը, վոտքան, ռոմը, քոնեաքը, օղին, եւ տակաւին չատ մը ուրիշներ չեն կրցած առնել գինիին տեղը: Գինին կը մնայ սեղաններու տիրական խմիչքը:

ՏԱՐԲԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ
ԳԻՆԻԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Գինին կրակին նման է՝ բարերար եւ սփոփող, բայց չափազանցութեան պարագային՝ դիւրաւ այրող եւ աւերիչ:

Մի քասը լաւ է
Երկուսը քաւ է
Բայց լաւ իմացիր
Երրորդը ցաւ է...
(ՇԻՐԱԶ)

Գինին կը հրամցուի մի'չ ոտքով բաժակի մէջ: Բաժակը կրնայ ըլլալ կակաչաձեւ եւ կամ պարզ: Պայման է որ գինիին բաժակը ըլլայ ապակեայ, թափանցիկ եւ անզոյն. իսկ գինին պէտք է լեցնել կիսով՝ եւ ոչ բերնէ բերան:

Այս ձեւով խմողը կրնայ գնահատել գինիին գոյնը, բոյրը (խմելու առեն քիթը՝ բաժակին մէջ մոցնելով) եւ վերջապէս համը:

ՉԵՐՄՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

Շատ տաք գինին կ'այրէ լեզուին ծայրը եւ անմարսողական է: Իսկ չատ պաղ գինին՝ անհամ է:

Ճերմակ եւ վարդագոյն (ռոզէ) գինիները պէտք է պահուին 7–էն 11 ջերմասթճանով. իսկ կարմիր գինիները՝ 14–էն 18, նայած անոնց տարիքին:

Ճերմակ գինին պաղեցնելու համար կարելի է առնարանը պահել, սառոյլեցուն սառամանի մէջ եւ կամ բացօթեայ, բայց հոսանքէ հեռու տեղ մը դնել:

Կարմիր գինին տաքցնելու համար կարելի է չիբը քանի մը ժամ անհեակին ջերմութեամբ պահել կամ գինիով լեցուն բաժակը ափերուն մէջ տաքցնել:

Հրամցնելէ առաջ երբեք չցնցել գինիին չիբը, նախընտրաբար զայն դետեղել գինիի յատուկ փարչի մէջ եւ չեզակի դիրքով լեցնել բաժակները:

Եթէ նոյն ճաշին ընթացքին պիտի հրամցուին տարբեր տեսակի գինիներ, պէտք է յարդել հետեւեալ օրէնքները՝

– Ոչ քաղցր գինին հրամցնել քաղցր գինիէն առաջ:

– Ճերմակ ոչ քաղցր գինին հրամցնել կարմիր գինիէն առաջ:

– Կարմիր գինին հրամցնել ճերմակ քաղցր գինիէն առաջ:

ԳԻՆԻԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Դժուար է կարճիք տալ գինիի ընտրութեան մասին, քանի որ անիկա կախեալ է զնողին անձնական ճաշակէն, ինչպէս նաեւ անոր պիւտճէէն:

Միայն նշենք որ կարդ մը ճաշերու հետ պայման է կարմիր գինի հրամցնելը. իսկ այլ ճաշերու հետ՝ ճերմակ գինի:

- *ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՆԻ հրամցնել մսեղէններուն (հորթ, ոչխար, նապաստակ, խող) հաւեղէններուն, թռչուններուն եւ «փաթէ»ի տեսակներուն հետ:*
- *ՃԵՐՄԱԿ ԳԻՆԻ հրամցնել ձկնեղէններուն, ծովային կենդանիներուն, խոյնջին եւ մաքարոնիի տեսակներուն հետ:*

«ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ»

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

*Պատմութիւնը կը կրկնուէր վերստին, «Տիվանը հարպը էօրֆի»ին այդ անդամները մէկմէկ Դենչապուհներ, Մովաններ ու Ջնիկաններ էին դարձած՝ լեզէոն կապող մոդ մեր նոր Ղեւոնդեանց հանդէպ, տարապարտուղ հրամցնելով անոնց չհօթակ եւ երաշխէպ: Սարսափի օրեր էին, Հաւատի նահատակներուն, դաւառի Հայու – թիւնն իր ոխերիմ հարեւան ազգին հետ վիտցաւ սիրով վարուիլ եւ տեղի չտալ որեւէ դժդոհութեան: Իր երիտասարդ դաւակները (մեծ մասամբ նեցուկ ընտանեաց) բանակին զուրպան տրուած էին արդէն. այնուհետեւ աչք դոցեց վաճառքի ու դրամի բռնագրաւումնց, նաեւ պատահական կեղեքումներու, վերջապէս հնարաւոր ամէն զգուշաւորութիւն ի գործ դրաւ, եւ, Համբերութեան վահանովը զրահուած, «չարը մարել»ու, այսինքն խելամ տարրն իր կողմ չհեղու միակ քաղաքականութիւնը հետապնդեց: Եթէ օրէնք եւ արդարութիւն չդադրէին յանկարծ գոյութեան իրաւունք ունենալէ Հայուն համար, նշանակելի սիտի մնային ջանքերը գաւառի Հայ կղերին՝ որ սուրդիւ կարեւոր դեր մը կատարեց՝ խոհեմութեան ճամբէն երբեք չշեղեցնելու համար իր ժողովուրդը: Ամէն տեղ ա'ն էր որ նոյն յորդորը կարդաց եւ չարունակեց մշակել (մանաւանդ պաշտօնական շրջանակներու հետ) գոնէ երեւութապէս բարւոք յարաբերութիւնները՝ զորս խոհականութեան լաւագոյն միջոց կ'ենթադրէր, ափսո'ս, այնքա'ն միամտօրէն: Հարիւրէն մին յիշենք միայն եւ բաւականանանք: Այն օրերուն երբ գինահաւաքութիւնը կը սկսէր՝ որ Աղէտին պայթման ազդանշանն էր արդէն, Պաֆրացիք կը դժկամակէին զլուխ ծռելու կառավարական այդ դաժան անօրինութեան, երբ ձանիկի առաջնորդ Համազասպ վարդապետ պետ պէտք եղած լուրը կը ղրկէր խեղճութեան, այսինքն համակերպիլ օրէնքին: Եւ գիտենք թէ ինչպէ'ս ճղակատր եղան Պաֆրացիք՝ իրենց ինքնապաշտպանութեան զործիքներուն յանձնումի վաղորդայնին: Գիտենք նաեւ թէ «Ճերմակ Կաորած»ի իր՛նչ սոսկումներէ անցան հերոս Զէյթունցիք, Սսոյ Կաթողիկոսին համանման հրահանգին անսալով, իբրե՛ւ թէ ի վերուիթիւն Կիլիկիոյ Հանուր Հայութեան:

Աւելի՞ն կար: Որպէսզի մերոնց երեսին անցուցած ըլլար ապստամբի դիմակ մըն ալ, Թալէաղի կառավարութիւնը՝ Պոլսէն վտարած մտաւորականներու զգրօցները կոտրեց եւ հին ու մին պատկերներ ու զրութիւններ ժողվելով՝ հատոր մը պատրաստեց, զայն ստուարացնելով արտասահմանի ազատ հայաթերթերէ մկրտումներով եւ խմբանկարներով, զինքերու եւ ռումբերու այնպիսի առատպելական հաւաքածոներով՝ զորս իբր թէ զրաւած ըլլար զինուռի Հայութեան տուներէն եւ թաքստոցներէն: Ամբողջ «ճէպհանէ» մը կը կազմուէր անոնցմով, զըլլաներ բերան – բերնի լեցնող...: Այդ ամբաստանագիր — հատորին անունն էր «էրմէնի գոմիթէլէրին ամալ վէ հայաթը իխթիլալիէսի», թարգմանուած հայ եւ ֆրանսերէն լեզուներու ալ, որպէսզի ատոնցմով ապացուցած ըլլար Հայութեան յեղափոխական գործունէութիւնը՝ քաղաքակիրթ աշխարհի, եւ արդարացուցած՝ սպանդի եւ տարագրութեան իր ոճիրները:

Տոամբ կը չարունակուէր Անատոլուի մէկ ծայրէն միւսը: Գաւառի Թուրքն, այլեւս ազատ՝ օրէնքի կապանքներէն, իր ընազդները կը սրէր եւ կ'եղբայրանար իր սիրական Քիւրտին հետ, եւ երկուքին մէկ՝ կը գառնային ապտեներ գերիանքի ու տափանքի: Եաթաղանի գործունէութիւնը թափ կ'առնէր անլուր համիմատութեամբ, հնձելով օրօրոցի մանուկէն մինչեւ գառամ ծերունին: Հայ Զարչանքի պատմութեան այդ կարմիր էջերուն մէջ յաւերժօրէն անանց եւ անմոռաց պիտի մնան մահատաղնապ օրերը մանուանդ՝ զոր ՀԱՅ ԿՂԵՐԸ, գերապատուէն մինչեւ սարկաւագ, ապրեցաւ տաժանադին, նահատակուելէն քիչ առաջ նախատակած վիճակն ալ տեսնելով իր սուրբ կրօնին: Ոստիկաններու կողմէ անխնայ արշառաչիլի հարուած, բռունցք, կից, թուք ու մուր՝ հատարակ – տեղիք պատիժներն էին անոնց՝ որոնք տարագրութեան ճամբուն վրայ փակեղ ու սգեմ չհանելու մեղքն էին գործած եւ իրենց անճին վրայ հրաւիրած քրիստոսամարտ այպանքները, Նիկոմիդիայէն մինչեւ Իկոնիոն, հոնկէ մինչեւ հունը երկաթէ դիծին՝ Պօզանթի, ու մինչեւ Բաքքա եւ Տէր – Զօր:

(Շար. 2)

Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Փիլիպոսեան եւ զաւակները,

Օր. Արաքսի Փիլիպոսեան,

Ձամճեան, Փոսթաճեան, Աքակբեան եւ Յովակիմեան ընտանիքները ցաւով կը *ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝*

ՏԻԿԻՆ ՍԻՐԱՆՈՇՇ ՓԻԼԻՊՊՈՍԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Ձամճեան, Ռոտոսթօ)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 2–ին, 92 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Ապրիլ 10, ժամը 10·30–ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն պերեզմանատունը:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Էլիզապէթ եւ կէս իրենց մօր՝ Տիկին Տիրուհի Մուսէեանի մահուան Բ. տարելիցին առթիւ 600 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Տէր եւ Տիկին Ազգին Սապունճեան եւ զաւակները՝ Լիտի եւ Թիրայր,

եւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Ապրիլ 8, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ պղտիկանին՝

ԱԶԳԻՆ ՍԱՊՈՒՆՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Այս տխուր առթիւ ողբացեալին յիշատակին Տիկին Սապունճեան եւ զաւակները հետեւեալ նուէրները կ'ընեն. –

3000 Ֆր. *Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանին (առանձ՝ «Յառաջ»էն):*

3000 Ֆր. *Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (առանձ՝ «Յառաջ»էն):*

Եւ 3000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Յովհ. Տօնէլեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Ապրիլ 8, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց եղբօր եւ ազգականին՝

ԱՒԵՏԻՍ ՏՕՆԷԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պետոյեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Քերմանն եւ աղջիկը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Ապրիլ 8, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԹԱԳՈՒՀԻ ՊԵՏՈՑԵԱՆԻ

մահուան 6–րդ տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Կապոյտ Ալպի Լիոն – Վիլլէօրպանի «Արաքս» մանաճիւղը Ապրիլ 8, Կիրակի օր Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ մանաճիւղէս անդարձ մեկնող բոլոր ընկերուհիներուն հոգւոցն ի հանգիստ:

Պատարագի աւարտին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ կը տրուի հոգեճաշ:

Աւթճանագրուիլ՝

78 23 54 00 *կամ* 78 75 90 30

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՑՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
ՁՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 24, 25, 26 եւ 27
Մեկնում Հինգշաբթի

Départ Jeudi matin

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ
ԵՐԵՔ ՕՐ
Յունիս 2, 3 եւ 4
Մեկնում Շաբաթ

Départ Samedi matin

Départ de l'autocar	
CLAMART - Mairie	7 h 30
ISSY-LES-MOULINEAUX - Eglise arménienne	7 h 45
ALFORTVILLE - Place Carnot	8 h
PARIS - Gare Saint Lazare - 25, rue de Rome	8 h 45

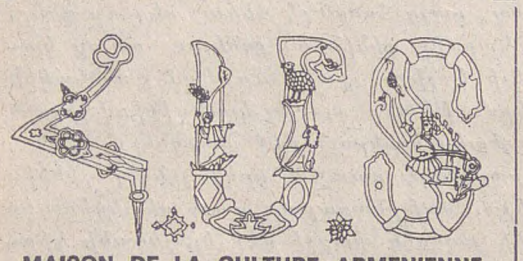
Participation aux frais :
Voyage, séjour en pension complète et excursions
jusqu'au MONT SAINT MICHEL
Ascension 500 frs. Pentecôte 420 frs.

Ազանդական հիւրասիրութիւն, հայրենասիրական մթնոլորտ, օթոքարով ամէնօրեայ պտոյտներ Նորմանդիի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ:

Ծախքերու մասնակցութիւն՝
Երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պտոյտներ
Համբարձում՝ միմիայն 500 Ֆր.
Հոգեգալուստ՝ միմիայն 420 Ֆր.

Տեղեակները ապահովելու համար հեռաձայնել. –

Նաւասարդեան	39 85 36 53
Փոխանեան	43 37 90 69

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

Samedi 7 Avril à 20 h 30

Forum de la M.C.A.

Les campagnes de l'Organisation "Terre et Culture" en 1989

Présentation des campagnes d'Arménie, d'Iran et de Syrie.

PROJECTIONS DIAPOS

Commentaire — Exposé — Débat

à la Maison de la Culture Arménienne de Décines

15, rue du 24 Avril 1915
69150 DECINES

Renseignements à la M.C.A. de Décines au : 78. 49. 42. 97

Centre International de Vacances pour les Jeunes Arméniens

SUR

NICE — COTE D'AZUR

ETE 1990

Cette année et pour la première fois le Centre de Vacances accueillera dans le Complexe Barsamian à Nice, du 4 Août au 17 Août, des jeunes filles et garçons arméniens de 18 à 25 ans, de la diaspora et de l'Arménie.

Activités nautiques, sportives, culturelles, animations, visites dans la région Nice - Côte d'Azur par des moniteurs spécialisés.

Participation aux frais : 2500 FF. (tout compris sauf le billet d'avion)

Pour tous renseignements, s'adresser à Mme Ayda Tanikyan : 93 - 44 - 44 - 03
COMPLEXE BARSAMIAN
281, Bld. de la Madeleine 06000 NICE
FRANCE

Fax : 93 - 29 - 01 - 91.

Croix Bleue

La C.B.A.F. recherche, pour son Centre de Vacances de Bellefontaine, des directeurs et sous-directeurs brevetés, assistants sanitaires, économes et moniteurs brevetés ou stagiaires.

Envoyer les candidatures à :
C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 Paris

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մանաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 7, ժամը 16–ին սովորական հաւաքատեղին: Յաջորդ ամսուան ժողովներու թուականներն են՝ Մայիս 12, եւ Յունիս 9, ժամը 16–ին:

ՓՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Գ.

ԵՐԵՔ ԱՆՈՒՆ ԵՐԵՔ ԳՈՐԾ

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հ. ԼԵՒՈՆ Վ. ՋԷՔԻԵԱՆ
ԺԻՐԱՅՐ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ
կը ներկայացնեն՝

«Կրակէ շրջանակը Դ. վարուժանի շուրջ» — ԳՐ. ՊԱԼՏԵԱՆ
«Շարունակելի» — Զ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ
«Ages et usages de la langue arménienne» — M. NICHANIAN

Կիրակի, Ապրիլ 8, ժամը 17–ին
ՀԲԸՄ–ի «Ալեք Մանուկեան» սրահը՝
118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

ԾԱՂԿԱՁԱՐԴ

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 8

ՏՕՆ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն — *ժամը՝ 8·30–ին:*
Պատարագ — *ժամը՝ 10·30–ին:*
Դանդաղէք — *ժամը՝ 16–ին:*
կը պատարագէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Վ.ՐԴ. ԹՈՇՃԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒԼ

Ժամերգութիւն — *ժամը 9:*
Պատարագ — *ժամը՝ 10·30:*

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ — *ժամը՝ 10·30:*
Դանդաղէք՝ — *ժամը՝ 16–ին:*

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն — *ժամը՝ 8·45:*
Պատարագ — *ժամը՝ 9·45:*
կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽԶԿՐ. ԲՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Դանդաղէք — *ժամը՝ 16–ին:*

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ — *ժամը՝ 10·30–ին:*
Դանդաղէք — *ժամը՝ 17·30–ին:*

ՍՐՔՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Ժամերգութիւն, ժամը 8: Պատարագ՝ ժամը 10: Դանդաղէք՝ 17:

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն՝ 8·30, պատարագ՝ 10:
կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱՉԷ Ծ. Վ.ՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Դանդաղէք — *ժամը՝ 17–ին:*

ՍԷՆ–ԺԵՐՕՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Ժամերգութիւն — *ժամը՝ 8·30:*
Պատարագ — *ժամը՝ 10:*
Դանդաղէք — *ժամը՝ 16:*

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՊՈՆ

Ժամերգութիւն — *ժամը՝ 9:*
Պատարագ — *ժամը՝ 10:*
Դանդաղէք — *ժամը՝ 16:*
կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄՈՎՍԷՍ Ա. ԲՀՆՑ. ԳԱԼՓՆՏԵՐԵԱՆ

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Ժամերգութիւն — *ժամը 9:*
Պատարագ — *ժամը՝ 10:*
Դանդաղէք — *ժամը՝ 16–ին:*

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամերգութիւն — *ժամը՝ 8·30:*
Պատարագ — *ժամը՝ 10:*
Դանդաղէք — *ժամը՝ 16·30:*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 7-8
SAMEDI-DIMANCHE
7-8 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.250 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.250

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԲ ՀԱՑ Կ'ԸՍՈՒԻ»

Ապրիլ 5-ի «Մլլիյէթ» օրաթերթին մէջ, թերթին քրոնիկագիրներէն Ռ· Շարտաղ այս խորագրով նախ կ'անդրադառնայ թուրք մամուլին վերջին օրերու մէկ վէճին· վարչապետութեան կողմնակիցն Ա· Ալէչուքի ազգ· պատկանելիութիւնն է որ անոր նախանձախնդիրները կը հարցականի· պնդումներ կային թէ Ա· Սեզէչուքի մայրը Հայ է· ու այս պնդումները պատճառ եղան որ վարչապետը անոր հրաժարումը պահանջէ, իսկ նախագահը հակառակ թէկը կը պաշտպանէ: Շարտաղ այս վէճին մեկնելով, կը դանդաղի «հայ» անուանումին հանդէպ թուրք հանրային կարծիքին միօրինակութենէն: Իր կարծիքով երբ հայ կ'ըսուի, պէտք է դադրեցնել երկու բան· «հայկ· հաւաքականութիւն մը կայ որ ներքափանցած է մինչեւ Թուրքիոյ հարաւ – արեւելեան շրջանի ահաբեկչութեան ծալքերուն մէջ· հայկ· այս հաւաքականութեան զօրակից է Ամերիկան· ան Եւրոպայի մէջ մօրեղբայրներ, հօրեղբայրներ ունի»:

Այս յայտնի նիւթին մասին երբ կը գրուի սակայն, «չեմ մտածեր, կ'ըսէ Շարտաղ, հայկ· ծագումով մեր թուրք եղբայրներուն մասին, որոնք մեր հողը մեզի նման իրենց հայրենիքը նկատած են եւ որոնց հետ առնուազն հինգ դարէ ի վեր այնքան մօտիկ ու մտերիմ եմ: Չեմ մտածեր, ու եթէ նոյնիսկ ակամայ, ակնարկութիւններ կ'ընեմ անոնց հասցէին»:

Այս նրբանկատ նախաբանին կը յաջորդէ ինքնաքննադատութեան մէկ երկու պարբերութիւն: Թուրքիոյ արտաքին Նախարարութիւնը յայտարարելէ ետք դիւանները բացուած ըլլալու լուրը, կը սպասէ որ մասնագէտներ երթան, ուսումնասիրեն զանոնք· Շարտաղ խօսիւ կը քննադատէ այս կրաւորական կեցուածքը, զարմանալով որ նոյն Նախարարութիւնը, փոխանակ օտար մասնագէտներու ժամանումին սպասելու, ինք չի կատարեր հրատարակութիւններ, ամբողջ աշխարհին հասկցնելու համար թէ «այս հողերուն վրայ մարմին առած Սելչուքեան, ապա Օսմանեան կայսրութիւնները ոչ միայն Թուրքերու, այլեւ Հայ, Յոյն, Հրեայ եւ այլ ցեղերէ եկածներու եւս հայրենիքն են»:

Շարտաղ կ'ուզէ որ Թուրքիոյ արտաքին Նախարարութիւնը փոխանակ ձեռնածալ սպասելու, յայտնէ Ամերիկայի մէկ կեդրոնացած ու կուրացած Հայութեան ջատագովներուն թէ Օսմանեան շրջանին, այլազգի ու այլակրօն բազմաթիւ անհատներ զեկավարած են երկիրը· կը թուէ օրինակներ: «Պոլսոյ գրաւումէն ետք պաշտօնի կոչուած նախարարապետներէն միայն երկուբը թրքական ծագում ունէին»:

Կրկին անդամ չեշտելէ ետք թրքահայ եղբայրները չվշտացնելու պարտաւորութիւնը, թուրք եւ հայ բարեկամութեան անդրադառնալով կը յիշէ Շնորհք Պատրիարքը, որ օր մը ըսեր է իրեն, թէ ամէն մահափորձ որ կը կատարուի Հայերու կողմէ, ինք ընկճուած մնացած է, «իրեն կրօնակից անգութ Հայերու եւ ազգակից Թուրքերու միջեւ»:

Աւարտին, կրկին հարց տալէ ետք թէ իրաւունք ունի՞ն իրենց թրքահայ եղբայրները վշտացնելու, կ'եզրակացնէ· «Յաջողի կը դառնայ որ մատ մը իսկ չեմ յառաջացեր թրքահայ մեր եղբայրներն ու ապի մը հայ ահաբեկիչները զանազանելու գործին մէջ· ահաբեկիչներ, որոնց մօտ ոչ մարդկութիւն, ոչ ալ Հայութիւն մնացած է»:

ՍՈՒՐԷՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԿԸ ՓՈԽԱՐԻՆՈՒԻ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՍԱՍՏԿԱՆԱՅ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՎԻՃԱԿ ՄԵՂՐԻԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԸ

Բաւական առեն է որ կը խօսուէր Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան կեդր· կոմիտէի Ա· քարտուղար՝ Սուրէն Յարութիւնեանի պաշտօնազրկման մասին, բայց ցարդ պաշտօնական ոչ մէկ լուր կար այդ առընչութեամբ: Ուրբաթ առաւօտ (Ապրիլ 6) Երեւանէն մեր առած լուրերուն համաձայն, փոխարինումը այլեւս անմիջական էր, այսինքն նոյն առաւօտն իսկ: Արդարեւ, Հինդշաբթի օր, Մոսկուայէն Երեւան ժամանած էր Ռազումովսկի եւ Ուրբաթ առաւօտ ժամը 10–ին կեդր· կոմիտէն նիստ կը գումարուէր, ուր պիտի յայտարարուէր Ս· Յարութիւնեանի պաշտօնազրկումը:

Մեծ հաւանականութիւն կար որ իր տեղը նշանակուէր ներկայիս տեղակալ՝ Վլադիմիր Մովսիսեան:

Ինչպէս ծանօթ է Սուրէն Յարութիւնեան պաշտօնի գլուխ անցած էր 1988 Մայիս 20–ին, Կ· Դեմիրճեանի հեռացումէն ետք (ան պաշտօնի անցած էր 1974–ին): Միաժամանակ հեռացուած էին Դեմիրճեան եւ Ադրբեջանի Ա· քարտուղարը՝ Բագիրով:

Հայաստանէն մեր առած այլ լուրերը ընդհանուր ձեւով մտահոգիչ բնոյթ ունէին: Հինդշաբթի օր, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը արտակարգ վիճակ կը հռչակէր Մեղրիի երկաթուղային շրջանը (դէմ կը քարկոծէր Լեւոն Տէր–Պետրոսեան), մինչ ՀՀՇ–ն նախընտրելի պատճառ էր որ արտակարգ վիճակը հռչակուէր Զանգեզանէն Նորաչէն: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը, այս առընչութեամբ դիմած է նաեւ Բաքուի Գերագոյն Խորհուրդին որպէսզի ան նոյն որոշումը տայ երկաթուղիի իրեն վերաբերեալ շրջանը, ինչ որ ուղէ կ'ըսէ, ուզէ չընէր անշուշտ:

Բաւական ծանր հետեւանքներ ունի նաեւ օտար բանուորներու յանկարծակի մեկնումը աղէտեալ վայրերէն, անաւարտ թողլով չինարարութիւնը: Այսպէս Բելօռուսիոյ Հանրապետութիւնը եւս կանչած է 2200 աշխատաւորներ, որոնք կէս կը ձգեն չէնքերու չինութիւնը: Կառավարական եւ ոչ պաշտօնական մարմիններուն դիտել տրուած է որ Բելօռուսերու չինելիք տուները, ուրիշները չեն կրնար վերջացնել, որովհետեւ իրենց յատուկ անհրաժեշտութիւն մը ունին, բայց, ոչ մէկ օգուտ ունեցած է եւ հեռատեսիլէն ալ Բելօռուսիոյ պատասխանատու մը բացատրած է թէ անոնք բոլորն ալ շինարարական աշխատանքներ ունին տանելիք իրենց Հանրապետութեան մէջ: Ապրիլ 5–ի Հայաստանի մամուլը կը հաստատէր կացութիւնը: Շինարարները մեկնած են արդէն անաւարտ ձգելով Լենինականի եւ աղէտեալ այլ վայրերու բնակարանները:

Հայաստանի շրջափակումը կրկին սաստկացած է եւ 10 օր է ոչ մէկ կառախումբ մտած է կանոնաւոր ձեւով: Ինչեւանէն միայն մէկական կառախումբ հասած է:

Ոչ մէկ լուր կայ այն 11 հայ երիտասարդներէն որոնք ձերբակալուելէ ետք յանձնուած էին Ղարաբաղի (Ադրբեջան) իշխանութեանց («Յառաջ», Ապրիլ 3):

ԾԱՂԿԱՋԱՐԴ

Մինչ բնութեան զարթօնքին հետ «մեր երկրէն փախ տայ ձմեռ» ու «ծառերն հագնին տերեւ», մինչ կեռասենիները, նշենիները, դեղձենիներն ու ծիրանիները հարսի նման կը պճնուին երփներանգ շրջազգեստներով, Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցին ալ կը զարդարուի գունապղեղ ծաղիկներով: Կը բանայ քառասունօրեայ մեծ խոնարհը ծածկող սեւ վարագոյրը եւ կը փողփողի լոյսերու մէջ: Ծաղկազարդ: Ծառազարդար:

Նախադուռը մօտալուտ Զատիկին: Աւետարերը հրաշալի յարութեան: Հանդրուան մը կարճատեւ – միօրեայ – մեծ պահքի մռայլ օրերէն խլուած: Ոգեւորութեան, յոյսի եւ հաւատքի ամրապնդման օր մը՝ չարչարանաց շաբթու նախօրեակին:

Ծաղկազարդ: Ցիսուսի հանդիսաւոր մուտքը Երուսաղէմ, ովսաննաներով ողջունուած՝ ձիթենիի եւ արմաւենիի ճիւղերով զարդարուած ջերմեռանդ ու երկիւղած ամբոխի մը կողմէ:

Ցարդանքի յոյզ մը, որուն նմանը չէր տեսնուած երբեք հռոմէական մականին ենթակայ երկրի մը մէջ՝ ոչ – հռոմայեցիի մը հանդէպ: Պատուիրներու ամէնէն դերագոյնին կ'արժանանար երկրի անծանօթ ու համեստ ծագումով այդ մարդը, որ մէկ օրէն միւսը համբաւի տիրացած էր՝ չնորհիւ իր քարոզութեանց եւ հրաշքներուն:

Քանի մը օր վերջ, երբ Պոնտացի Պիղատոս հրէական պատճէի ոճրին առթիւ կ'առաջարկէր երեք դատապարտեալներէն մէկուն ներում չնորհել, ովսաննա երդող նոյն այդ ամբոխը կը նախընտրէր ազատ արձակել տալ աւազակ Բարաբբան, իսկ Ցիսուսի համար մահապատիժ կը պահանջէր՝ «ի խաչ հան զդա» պոռալով:

Ո՛րքան մօտ է տարպեան ժայռը Կալիտոլին:

Հայ քրիստոնեան զարերով հոգեւին կապուած է իր կրօնքին, իր եկեղեցին, իր հաւատքին: Ծովերով արիւն թափած, հերոսութիւններ գործած, մարտիրոսութիւններ արձանագրած է յանուն քրիստոնէութեան, Գրիգոր Լուսաւորիչի օրերէն սկսեալ մինչեւ քառասնորդ դարու առաջին քառորդը:

Մեր եկեղեցական տօները – Ծնունդ, Տեառնընդառաջ, Ծաղկազարդ, Զատիկ, Համբարձում, Հոգեգալուստ, Վարդավառ, Աստուածածին, Խաչվերաց եւայլն – հայացուած, ազգայնացուած են:

«Հայ» եւ «քրիստոնեայ» բառերը զարձած են համանիշ, անբաժանելի:

Հաւատացեալ կամ ոչ, Հայը կառչած է եկեղեցիին, իբրեւ կռուան ազգապահպանման, իբրեւ ամրոց ինքնապաշտպանութեան, մանաւանդ այն խաւար զարերուն, երբ աշխարհակալներ իրենց զաժան լուծին ենթարկած են զայն, սպառնալով անոր ազգային դոյութեան:

Ծաղկազարդը զարնան լուսաշող օրերուն զուգադիպող, ազուհացի երկար շարաթներուն, ժուժկալութեան, պահեցողութեան, ծոմապահութեան, ապաշխարութեան տխուր շրջանին յաջորդող առաջին մեծ տօնն է:

Ձիթենիի կանաչ ճիւղերու օրհնութիւնը եկեղեցիին մէջ՝ իբրեւ խորհրդանշանը բնութեան վերածնունդին՝ զուարթութիւն, լաւատեսութիւն, հաւատք եւ յոյս կը պարզեւէ յուսալքումի հակամէտ հոգիներու:

Հաւատացեալ հայ քրիստոնեան ամբողջ տարի մը տան պատին վրայ կախուած կը պահէր եկեղեցիէն բերուած ձիթենիի օրհնուած ճիւղը, իբրեւ չնորհաբեր:

Ժամանակն ու պայմանները փոխած են երկիի մեր բարքերն ու աւանդութիւնները: Նոր օրերը նոր պահանջներ ունին:

Այսօրուան Ծաղկազարդը օտար աստղերու տակ ապրողներուս համար նոյնը չէ, ինչ որ էր երկի:

Հաւատացած ենք սակայն, որ ձմրան մռայլ ու սառնաշունչ օրերուն պէս այս դորշ ու դժնդակ օրերն ալ կ'անցնին: Ու կը բացուի ի վերջոյ բո՛ւն գարունը: Աբեւաշող արշալոյսը:

Ու մենք գարձեալ մեր ազատ հայրենիքի լուսափայլ, կապոյտ երկինքին տակ ձիթենիի գալար ճիւղերով կը տօնենք Ծաղկազարդը եւ կարմիր հաւկիթներով կ'ողջունենք հայկական Զատիկը:

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

1966

Մէկ հայ երիտասարդի դիակ ալ գըտնուած է, որ չի յանձնուիր Հայերուն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Գերագոյն Խորհուրդի քըւէարկած վերջին երեք օրինագիծերը կը միտին սանձ մը դնել Հանրապետութեանց անջատման կամ նոյնիսկ ինքնավարութեան փափաքներուն (տես «Յառաջ» Ապրիլ 5): Այն երկու օրէնքներէն զատ, որոնց մասին գրած էինք, կայ երրորդ մը, որ կ'արտօնէ չատ բաներ... արդիլել: Արդարեւ ան կը վերաբերի «պատասխանատուութեան ամբապնդման» որեւէ չարժումի որ կը վնասէ «ցեղային եւ ազգային իրաւունքներու հաւասարութեան» եւ «Խորհ· Միութեան հոգեմասին միասնութեան բռնի ուժով»: Կրնայ ապօրինի հռչակուիլ որեւէ քաղաքական, ընկերային կազմակերպութիւն կամ զանգուածային չարժում որ կը հրաւիրէ· – «ազգային ատելութեան»: Ֆիկառօ–ի Մոսկուայի թղթակիցը դիտել կու տայ որ նման օրէնքով մը, կարելի է արգիլել ամէն տեսակի կազմակերպութիւն: Գործադրութիւնը թէեւ տեղւոյն կառավարութեան կ'ինկայ, բայց եւ այնպէս օրէնքը կը ճշդէ որ Խորհ· Միութեան Գերագոյն Դատարանը կրնայ նաեւ այդ օրէնքը օգտագործել եթէ քանի մը Հանրապետութեանց չահերը խնդրոյ առարկայ ըլլան: Գալով խորհրդային նախագահին, որոշումի ուղղակի իրաւունք ունի այս մարդին մէկ, դատարանին վճիռին սպասելու իսկ պէտք չունի:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՇՐՋԱՆ

Վերջապէս յաջողութիւն մը· Սէն – Թ'Անթուանի Հ·Մ·–ը՝ որ դժուար մրցակցութեան մը բոլորելու վրայ է, յաղթած է, իր դաշտին վրայ, Քաննի (3) 3 – 2–ով: Իս Հ·Մ·Լ·Մ· Արծիւ սայթաքած է, ան ալ իր դաշտին վրայ, Անտումի (2) առջեւ՝ 0 – 1 :

Յառաջիկայ Կիրակի, Սէն – Թ'Անթուան կ'երթայ Խթրը խաղալու տեղւոյն խումբին դէմ որ առաջատար է: Առաջինը վերջինին դէմ ... Արծիւ կը հիւրընկալէ Ռուենաքը՝ որուն պէտք է յաղթէ, եթէ կ'ուզէ մնալ վերելքի յաւակնորդ: Ներկայիս երկրորդ է, առաջատար Քասխէն մէկ կէտով հեռու:

Ուրիշ արդիւնքներ·–

Սէն – Թ'Անթուան (2) – Ռոմվեր	6 – 0
Արծիւ (2) – Փիրիէար	0 – 2
Սէն – Թ'Անթուան – Էֆս Քաաէ	0 – 0

Վ· Մ·

***

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 53–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 5–ին, իր դաշտին վրայ, «Աբրատա» 0–ի դէմ 1 կէտով պարտուեցաւ Տորպեդոյին:

«ՁԱԿԱՏԱԳԻՐ»

Վ. Համեանի,
Խորհրդային գրող,
Երեւան, 1989, 216 էջ:

Սփիւռքի մէջ թէ Հայաստանի, վերջին երկու – երեք տարիներու ընթացքին, քիչ եղան թերթերը որոնք յաջողեցան չտպել Պր. Վ. Համեանի ոտանաւորներէն: Նոյն կտորները երբեմն թափառեցան «Գարուն»էն մինչեւ «Նաւասարդ», տեսակ մը առհասարակ տենդով: Իսկ հիմա ահա այս ոտանաւորները մեզի կուգան ամփոփուած դեղեցկօրէն տպուած ու նկարազարդուած հատորով մը, զոր կը սպառազինեն Վ. Դաւթեանի «Երկու խօսք»ը եւ Համօ Սահեանի մէկ նամակը հեղինակին:

Անտեղի է խօսիլ այս գրչի յառաջարանին մասին, որոնք սա ոտանաւորներու վերլուծեան ու վաւերացման մէջ ծանր չեն կշռեր: Ի վերջոյ, ո՛վ ալ ըլլայ հատոր մը գարպասող կամ պաշտպանող հեղինակութիւնը, այդ հատորը կը մնայ բոլորովին առանձին ընթերցողի աչքին առջեւ: Այլ հարց՝ որ կրկնակ կնքահայրութիւն մը – բայց նաեւ որեւէ կնքահայրութիւն զրականութեան մէջ – խնդրայարոյց ազդակ մը կը կազմէ երբ հատորին բովանդակութիւնը չի բերեր իր հետ մեզի խոստացուածը:

Մեզի առիթը չէ տրուած տեսնելու հեղինակին նախորդ հատորները (երկու հատորներ՝ նորէն Երեւան լոյս տեսած): Այս մէկը սակայն լիովին պատկերացում մը կուտայ անոր բանաստեղծական արտադրութենէն:

Համեանի «Ձակատագիր»ը եռամաս պիրք մըն է «Ցաւ», «Աղօթք» եւ «Ձակատագիր» բաժիններով: Առաջին բաժնին ոտանաւորները «Ցաւից ծնուած ցաւոտ խօսքեր» են (էջ 12), ինչպէս կը թելադրէ առաջին էջի «Ընթերցողներիս»ը: Երկրորդ բաժինը երկրորդ դէմքով գրուած էջեր են: Իսկ երրորդ բաժինը կը սկսի «Մուսայիս» խորագիրը կրող ոտանաւորով մը եւ ամբողջութեամբ կը վերաբերի բանաստեղծական «շնորհին» որ «պոէտը» կը յաւակնի ստացած ըլլալ ի վերուստ, ինք որ կը գոչէ՝

«Ո՞վ տուեց շնորհիս այս վերին
Որ կեանքում բանաստեղծ դառնամ,
Որ տաղեր ասեմ բոլորին
Բոլորի վշտով դառնանամ» (էջ 208):

Հատորի այս բաժանումը սակայն բոլորովին պարզանական երեւոյթ մըն է, քանի որ Համեան ունի մէկ թեմայ ցաւն է ասիկա, եւ՛լի ճիշդ ոտանաւորը՝ որ հատորի ամբողջ երկայնքին ու լայնքին կը թափառի, անդադար կը հոլովուի ու կը կրկնուի, եւ հակառակ ատոր կը մնայ տարօրէն անոյշ ու սոսկական բառ: Աբդարեւ՝ ամէն էջի վրայ, մէկէն բազմաթիւ անդամներ «ցաւ» բառի բոլոր հոմանիշները ի գործ կը դրուին մեղի փոխանցելու համար «պոէտին» զգացական աշխարհը: Այդ ցաւին չուրջ կայ շատ տարտամ կնկան մը չուքը, մեղքի ու յանցանքի այլայլէս տարտամ պահերու յիշատակը, զացող – եկող պատանիի նման սիրահար մը, որ միշտ որբ է եւ անտուն, յաճախ տրտում և քիչ անգամ ուրախ: Կայ անշուշտ դեռ Աստուծոյ նման մէկը, վերը, որուն երբեմն կ'ուղղուին աղօթքներ, ինչպէս նման բոլոր պարագաներու՝ որպէսզի Տէրը վերէն օգնէ մեզ որ կեանքն ընթանայ բարիի հունով, եւայլն: Այս բոլորը առատօրէն ողողուած, համեմուած են պիտի ըսէի, ազով, արցունքով եւ արտասուքով:

Պր. Համեան իր հատորի առաջին իսկ էջերուն մէկկան ոտանաւոր կը յղէ «Ցաւ»ին (էջ 13), «Մորմոք»ին (էջ 16) եւ «Տառապանքին» (էջ 19): Կրնա՞յիք այքանով բաւարարուիլ: Դեռ կան անդին «Անքաժան ընկերն եմ տանջանքին», «Լաց» (էջ 41), «Մահուան տեսիլք» (էջ 75) եւ նման բովանդակութեամբ այլազան «տաղեր»:

Մեր «պոէտին» գլխուն վրայ «ցաւի ամպրոպն է պայթում», «ցաւի անձրեւն է թափւում», «ցաւ եմ շնչում», կամ՝ «ես ցաւ եմ հիմա»: Ցաւը կրնայ մոխրացնել ու այրել, «ցաւին չի օգնի ոչինչ, ոչ արտասուք, ոչ աչք, ոչ ընկեր» (էջ 17): Տակաւին՝ «ցաւի մէջ՝ ցաւ, ծաղկի մէջ՝ ցաւ/ Ցաւոտ հոգսեր, ցաւոտ յոյսեր / Մի խեղճ մարմին ցաւից փլուած / Ցաւից ծնուած ցաւոտ երգեր» (էջ 13): Դեռ՝ «Այրող ցաւեր, արցունքոտ կեանք / Խաչին գամուած ձակատագիր» (էջ 28): Վերջապէս՝ անէծք մը՝ «Տունը բանդուէր իմ ցաւերի···» (էջ 54):

Համեանի համար ցաւերը ունին ճամբաներ, չարաններ, փուշեր, խեցի, իր եսը ծնած է ի վերուստ ցաւով եւ զարճած «ցաւի պատարագիչ» (էջ 37): Կը զգրեցնեմ թուումը, մրմունին, կապանքին, ցաւատանջին, հառաչանքին ու հառաչին, մղկտանքին, կարօտին, տեղի – անտեղի անէծքին: Անոր հերոսը իր բերնին միշտ ունի բողոքի թէ աղերսանքի, ինքն իր վրայ դժացողի բացականչութիւններ՝ ա՛խ ու աւաղ, անոր աստղերը միշտ կուլան, անոր կեանքը տանջարան է մութ, հոգին մեղքի տիղմերով խաւարած է եւ քարանձաւ: Ցաճախ կը պատահի որ հոգին խենթենայ յոյզերով, կամ կնկան մը բացակայութենէն (էջ 93): Իսկ երբ սիրահարները հանդիպին իրարու չինծու անտառին մէջ, սանկ լճակի մը ափին, ի՞նչ կ'ուզէք որ ընեն, եթէ ոչ լա՛լ:

«Մենք կանգնեցինք անտառում
ու լաց եղանք իրար հետ,
Ես իմ քախտի համար մուք, իսկ
դու սիրուդ՝ մեղաւոր···» (էջ 99):

Ըստ երեւոյթին լացի եւ արտասուքի՝ այս հեղոմներուն առատութիւնը ո՛չ միայն զգացումներու սաստկութիւնը թեղադրելու է, այլեւ զրաւականն է անոնց ապրուած ըլլալուն: Իսկ ամէն մարդ գիտէ, որ ապրուածը գերադո՛յն արժանիքն է երբ հարցը կը վերաբերի զրականութեան: «Ապրում»ին միթոսը միշտ հզօր կը մնայ:

Զանց կ'ընեմ ցաւի այս տառապալից դաւեշտին միւս երեսները: Այս բոլորը անհունօրէն տափակ, զրքունակ զեղումներ են, որոնք, ըստ երեւոյթին, այնքան թանկագին կը թուին մեր խմբագրապետներուն: Սակայն նոյն առեն ատենք՝ Դաւթեանի օրերուն իսկ արդէն չատոնց հասարակ տեղիքներ էին, կեղծ ոսոխաթիմի կատարեալ օրինակները: Շահեկան է նկատել, որ ցաւին հետ այնքան բազմազան կապեր ունեցող Սկիւտարի քերթողը, Մեծարենց, Տէրեան թէ Զարիֆեան երբեք այսքան յաճախականութեամբ չեն գործածած տառապանքի չարչարուած բառապաշարը: Թերեւս որքան չատ տառապին մարդիկ այնքան կը զգուշանան տառապանքին դիւրաւ ակնարկելէն:

Իսկական ու միակ հարցը այն է, որ ցաւ թելադրելու համար երկնուած բառերը, կտոր – փրթող պատկերները, ոտանաւորներու բեռները ցաւը չեն բռներ, չեն ըսեր: Պր. Համեանի հերոսը կրնայ «ցաւ» ազազակել անդադար, բայց մենք ընթերցողներս կը մնանք անհաղորդ այդ ճիչին: Ինչ ալ ըլլայ իրողութիւնը առօրեայ կեանքի մէջ, ցաւը զուտ զրական թեմայ մըն է, անոտիք մը՝ այս զրքին մէջ, որ ունի ո՛չ զարդացում, ո՛չ ընդլայնում, որ տողերուն վրայ կը պառկի սոսկապէս իբրեւ բառ: Դժբախտութիւն է ստիպուած ըլլալ կրկնել տարբերական ճըշմարտութիւններ. կեանքի ցաւը արուեստի մէջ բնաւ յաջողութեան զրաւական մը չէ: Անոր բերելիք նպաստը պայմանաւոր է արուեստով: Առանց արուեստին՝ ցաւի մասին խոհերն ու խօսքերը առաւելագոյն պարագային մեր մէջ կը առեղծեն գութի կամ կարեկցութեան զգացում:

Իսկ ի՞նչ է արուեստը այս զրքին մէջ:

Մեր տաղաչափներուն մեծ մասին համար արուեստը բոլորովին արտաքին կազապար մըն է, դիտելիք մը, կատարման վարպետութիւն մը: Անգամ մը որ լեզուն արտայայտութեան մը կանոնին ճկած են եւ կրնան այլեւս որեւէ դաղափար նախադասութեան մը ռիթմով բանաստրկել, կը կարծեն հասած ըլլալ դասակիրքերով արուած բանաստեղծներու մակարդակին:

Անշուշտ «Ձակատագիր»ի հեղինակը սորված է տաղաչափել, հատած ու յանգ, կշռոյթ ու չեշտ դնել իրենց տեղերուն: Որոշ լեզուական ճկունութիւն չի պակսիր իրեն, ինչպէս տակիա չէր պակսեր դարասկիզբի սրամիտ տաղաչափներուն, Պոլիս: Նոյնիսկ ոչ ուշադիր ընթերցողը պիտի նկատէ որ մեր «պոէտը», տարուած անկասկած տառապանքի ու տանջանքի տաստկութենէն (ինքն է լսողը միշտ), տաղայական սէրերու բնոյթներէն, մանաւանդ ոտանաւորի կշռոյթի բռնութենէն՝ կը տողէ իրարու անկապակից տարբեր ու պատկերներ, բոլորովին խուլ արուեստի պահանջներուն հանդէպ:

Ահա իր «անտէր թռչունի» մէկ դեղդեղանքը.

«Ես գիտեմ, որ ուրիշ երազով
հիւսուել եմ,
քուում է նման եմ մի հզօր Ատրծոյ,
Ախ, թէեւ տանջանքից դառնօրէն
հիւծուել եմ,
Բայց ես միշտ եղել եմ խնդութեան
ածու (էջ 35):

Ընթերցողը կը նշմարէ, որ այս չորս տողերուն մէջ զետեղուած հիւսուած երաղը, հզօր աստուածը, տանջանքի հիւծանքը եւ խնդութեան ածուն իրարու հետ ո՛չ մէկ ամբողջութիւն կը կազմեն, այլ կը մնան միայն ենթակայ յանդի ու նշանակութեան (՛) պարտադրանքին: Այլ հարց՝ որ աւելի լայն շրջանակի մը մէջ, անոնք ոտանաւորը չեն կազմաւորեր իրեւ օրգանական միութիւն մը: Եթէ կը խօսուի այստեղ «օրգանական միութեան» մասին, ատիկա կ'ըլլայ պարզապէս մնալու համար հաւատարիմ այս ոտանաւորի դպրոցականութեան:

Ահա առաջին քառեակը սիրային ոտանաւորի մը.

«Դու էս սիրոյ բառարանում ուներ
միայն «ոչ»ը կամ «չէ»ն,
«Ոչ»ը կամ «չէ»ն դարձած անդունդ՝
ինձանից են ինձ բաժանում,
Դառնում են մութ մի բարանձաւ
ու արգելուած սիրոյ եդէմ
Որին հոգիս մի սրտամաշ կարօտով
է հիմա նայում» (էջ 90):

Զեմ հարցներ թէ ի՞նչ այլափոխութեամբ անդունդը կը դառնայ քարանձաւ եւ արգիլուած սիրոյ եդէմ: Թէ ինչպէ՞ս յանկարծ անդունդէն եդէմ կ'ելլենք, թէ ինչո՞ւ տեղի կ'ունենայ խօսքի այս զառածումը: Սակայն՝ դժուար չէ անդրադառնալ, որ իրարու քով դրուած վերադիրները ո՛չ մէկ ներքին անհրաժեշտութենէ կը բխին, այլ կուգան սանկ զարափարի նման բան մը թելադրելու, որ տողերով ու քառեակներով տակաւին պիտի կրկնուի:

Վերջինս բինակ մը եւս.

«Թող որ ես այսպէս նայիմ աչքերիդ,
Աչքերիդ խորքում աչքերս փնտռեմ,
Եւ լուռ ցոլանքը այրող պատկերիդ
Սիրակէզ հոգուս շուրջերին փռեմ:
Թող որ յոյզերիս փէշերը բացած,
Քո մեղմ հէքեակով լցուած, հիացած,
Սիրոյ երկնիից աստղի պէս իջնեմ,
Հոգուդ բոցերում բոցի պէս շիկնեմ» (էջ 100):

Համեանի սիրահարը, հաւանաբար իր կիրքի ուժգնութենէն տարուած է, որ յոյզերուն փէշերը կը բանայ, յետոյ կը մոռնայ զանոնք եւ կը դառնայ աստղ իջնող երկնքին, բոցի պէս շիկնելու համար: Բայց այս անհեթեթութիւնները ի՞նչ կապ ունին իրարու հետ, չեմ ըսեր արուեստին, որուն անանկութիւնը բացարձակ է այստեղ: Այն եսը որ ամէն տողի գոզգոթայ ելլողի հովերը կառնէ (ախ այս կեղծ կրօնական թեմաները, որ սկսած են ողողել երեւանեան ոտանաւորը) եւ կը պոռայ իր հոգիին խաչուիլը, կը թուի բոլորովին մոռնալ, որ նոյն աստեն կը չարչարէ, կը չարաչահէ քանի մը բառ, եւ կը զերծէ լինքզինք իր ենթադրեալ ցաւը յարդելու արժանիքէն:

Հատորի «բնաբական հերոսը» հատորի երրորդ բաժնին մէջ կը ձեռնարկէ բանաստեղծութեան, եւելի համեստօրէն ըսուած՝ իր խակ վերէն ստացած չնորհին մասին թելադրանքներ ընելու: Ինքն իր մասին անդադար չատախօսող («Եթէ կեանքում ճոռո եմ եղել» խորագրուած ոտանաւորը օրինակն է այս լեզուաբանութեան) բանաստեղծի խորհրդածութիւնները իր բանաստեղծական ճակատագրին մասին առաւելութիւնը ունին ոչինչ նոր ու կենդանի ըսելու: Առանք զիրքերէն եկող հատարակ տեղիք են վերատին չափաբերուած: Մտատոհ միշտ իր «երդով», անեկա անկարող է որեւէ ճամբու վրայ ուղիղ ընթանալու եւ չի վարանիր գրելու.

«Ամեն րոպէ երգ կայ շուրթիս
Ու չգիտեմ,
ես ո՞ր երգիս հունով գնամ
Ո՞ր մէկ կանչին հլու մնամ···»
(էջ 188):

Այս չուարումը յատկանշական է տաղաչափին անատուգութենէն, միշտ ասոր կամ անոր փէշերուն չուրջ՝ սպասարկող Տէրեանին ու Իսահակեանին, Սեւակին ու Դաւոյեանին, նոյն կոյր հատաքով ու տրտում խանդով: Որքան սրտառուչ, այնքան ալ անհեթեթ է այս դեգերումը անմատչելի կուռքերուն բոլորտիքը:

Հատորին «քնարական հերոս»ը մեզի համար բոլորովին անչահեկան, անրովանդակ ու չատախօս բերան մըն է, որ յանուն զրական «ցաւին» ու կարծեցեալ ճակատագրի իրեն վերապահած «չնորհին», իր ոտանաւորը կը խճողէ հայ բանաստեղծութեան արդէն մաշած, տուն – մնայ թեմաներով ու տարազներով: Թերեւս ա՛յս է որ այնքան սիրելի է մեր խմբագիրներուն եւ հրատարակիչներուն որ չեն վարանիր 220 էջ, լաւագոյն թուղթ, գունատիպ տպագրութիւն եւ 10·000 օրինակ տրամադրել «Սփիւռքահայ գրողին» (*):

Հարկ կը նկատեմ ճշդելու, որ նախորդ տարիներուն Ցարութ Կոստանդեանի «Օրերի իմաստութիւնը» եւ Սարաֆեանի «Երկերը» տպուեցան յօժարդարար 3·000 եւ 5·000 օրինակներով:

Ուրե՞մն,

ԳՐ. ՊԸԼՏԵԱՆ

(*) Սփիւռքին պատկանիլն ու չպատկանիլը բարդ հարցեր են անկասկած եւ պերճաբիբ է այդ մասին խօսիլը Համեանի արտադրութեան առիթով: Ստոյգ է սակայն, որ այս արտադրութիւնը սփիւռքեան ոչ մէկ տուեալ ունի իր մէջ: Իր յղացումով թէ բովանդակութեամբ մոտիկն անգամ չի դրուիր սփիւռքահայ միջին ոտանաւորին, որ անհամեմատ աւելի խնամքով կը ներկայանայ մեզի առհասարակ: «Ձակատագիր»ը հիմնովին կը պատկանի սովետահայ գրականութեան «լաւագոյն աւանդներուն», մանաւանդ անոնց՝ չէզոք ու անվնաս, որոնք շատոնց դատապարտուած են մոռցուելու:

ԳՐԱԼՈՒԹԻՒՆ ԳՐԱԼՈՒԹ

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ, Մարտ 16, տեղի ունեցած է հրապարակային դեկուցում՝ «Հայոստանը խորհրդային ընդմէջէն»՝ դասախօսութեամբ Հարաւային Քալիֆորնիոյ համալսարանի (Եու. Սի. Էս.) քաղաքական գիտութեանց բաժնի վարիչ՝ փրոֆէսօր Հրայր Տէմքճեանի: Հ. Յ. Դ. «Գարեգին Նժդեհ» Կոմիտէի կողմէ Բարգէն Սաւունի ողջոյնի խօսքով անդրադարձած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան Հայոստանի տնտեսութեան օժանդակելու ուղղութեամբ տարած աշխատանքին: Փրոֆէսօր Տէքմէճեան իր դասախօսութիւնը սկսած է ռուսական յեղափոխութեան չրջանէն՝ զայն հասցնելով մինչեւ մեր օրերը: Արցախեան չարժումը վազամամ նկատող քաղաքագէտը մանաւանդ կանգ առած է վանթուրականութեան եւ փանխլամիզմի տարրերութիւններուն վրայ ու վերջաւորութեան պատասխանած է բազմաթիւ հարցումներուն:

***

ՖԻՔՍԻ ակումբին մէջ, Մարտ 16, տեղի ունեցած է դասախօսական երեկոյթ, մասնակցութեամբ հայրենի երկու վիպանկաններու՝ Գերարդոն Խորհուրդի նախազահութեան անդամ, պատմաբան ու կազեմիկոս՝ Հրաչեկ Սիմոնեանի եւ ծանուցողով արցախցի բանաստէր ու պատմաբան՝ Բագրատ Ուլուբաբեանի: Առաջինը ներկայացուցած է վերջին 100 տարիներու Հայոց պատմութիւնը, իսկ երկրորդը պարզած է Արցախի եւ Հայոստանի մէջ տիրող կացութիւնը, հայկական նոր զարթօնքը, մտայնութիւններու փոփոխութիւնը եւայլն: Երկու մտաւորականները չեշտը դրած են զգուշութեան վրայ, պատասխանած են ներկաներու հարցումներուն:

ՊԱՏՔԱԿԱՆ

ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՁ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

Այն ժողովուրդը որ չի հոգում իր ապագայի ապահովութիւնը, ինքն իրեն կործանման է դատապարտում:

ՏԻԳՐԱՆ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Յունուարին հաւաքական սարսափի օրեր եւ չարաթներ ապրեցանք ի տես այն ոչընդունելի վտանգին որ տեղի կ'ունենար Հայաստանի սահմաններուն վրայ եւ Արցախի չուրջ: Պարզապէս, պատերազմական վիճակ կը տիրէր Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ: Եւ այս՝ կացութիւնը աւելի կը բարդանար անով որ Հայաստան ստիպուած էր պատերազմական երկու ճակատներ պաշտպանել. արեւելքէն՝ ադրբեջանականը, եւ հարաւ – արեւմուտքէն՝ Նախիջեւանի բոլոր սահմանները:

Տաղնապի օրեր եւ չարաթներ էին, երբ, մէկ կողմէ Բաքուի եւ այլ ադրբեջանական չրջաններու մէջ զործադրուած ընկերմութեան մարդասպանութիւններու զոհերը կը ցնցէին մեզ, եւ միւս կողմէ ոճրագործներու Հայաստան ներխուժման կարելիութիւնը կ'աւելնար ժամ առ ժամ:

Նպատակ չէ այս բոլորին պատճառները եւ ունենալիք հետեւանքները մասին դրել, ոչ ալ վերլուծել Մոսկուայի չարունակուղ ոճրապարտ անտարբերութեան եւին զոհուղ հաշիւները:

Այսօր կ'ուզեմ տարբեր ցաւ մը քննել – մեր ժողովուրդին անպատրաստութիւնը:

Նորութիւն մը յայտնած պիտի չըլլամ եթէ ըսեմ թէ մենք, իբրեւ հաւաքական – նութիւն, ո՛չ մէկ տեսն պատրաստ զըտնուած ենք դիմագրաւելու փորձանքներ, ազէտներ, ընդհարումներ, մեր ժողովուրդին սպառնացող արհաւիրքներ: Միշտ խորհած ենք թէ ուրի՛շը մեզ պիտի պաշտպանէ, մեր զաւին տէր կանգնի, անյահախնդրօրէն թիկունք ըլլայ, պահէ, պահպանէ, եւ խնամէ: Վերջին հարիւր տարիներու մեր պատմութիւնը վկան է այս իրողութեան. մի՛չտ անպատրաստ, մի՛չտ անակնկալի եկած եւ եկող, մի՛չտ մեր հայեացքը ուրիշին սեւեռած: Միւս կողմէ՝ մի՛չտ յոխորտ, մեր հէքեաթային քաջութեան եւ մարտունակութեան ապավինելով անհոգ, մեր այսպէս կոչուած խմացական դերակայութեան ապահովուած, եւ մեր արտասուաթոր աչքերը յառած մարտիրոսութեան վարդափուշ լուսապսակին: Դարերու փորձութիւնները մեզ այսպէս ըրած են, օտար ժողովուրդներու ազդեցութիւնները, մեր անհայրենիք եւ անդլուխ ըլլա՞լը:

Միւս կողմէ, վտանգի որեւէ պահու ապաստանած ենք «հերոսութեան» տուն – քիշոթեան կեցուածքին, նախընտրած ենք «մարտիրոսանալ» քան ղէն ի ձեռին ճակատիլ, խուսափիլ անտեղի եւ անիմաստ մահէ, ըլլալ խորամանկ եւ ոչ թէ մեծաբարբառ փանջունի, պահել հող, տուն, հայրենիք՝ քան կորսնցնել ամէն ինչ «նահատակութեան» վսեմ չարժումով մը:

Յունուարի դէպքերը դարձեալ փաստեցին մեր անպատրաստութիւնն ու «մարտիրոսասիրութիւնը»: 1988 Փետրուարէն ի վեր, այն օրէն երբ Սումգայիթի մէջ սըրվեցանք որ Ադրբեջանցիները տապալի եւ փամփուշտի լեզուն կը զործածէին եւ ոչ թէ այսպէս կոչուած արդարութեան ու եղբայրութեան, այդ օրէն պէտք էր որ պատրաստուած ըլլայինք մեր դլխուն պարթեւիք չա՞տ հաւանական ազէտներու: Սակայն փոխանակ զրաստանալու, մեր ուժերը համախմբելու, կազմակերպուելու, դինուելու, մարզուելու՝ մենք չարունակեցինք Մոսկուայի սեւեռել մեր նայուածքներն ու յոյսերը, «դեպուտատական» ժողովներու դաւադիր տզմուտներէն լոյսի եւ արդարութեան նշոյլ ակնկալել:

Աւելին, երբ լարուած կացութիւնը աւելի սուր զարձաւ, մենք լալկան մանուկներու նման դիմեցինք Եւրոպայի եւ Ամերիկայի, Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան եւ Եւրոպական Խորհրդարանին՝ մեր հայրենիքին եւ ժողովուրդին ապահովութիւնը անոնցմէ ակնկալելով:

Այսքա՞ն անվստահ ենք մեր ուժերուն վրայ. այսքա՞ն ինկած է մեր ցեղային մարտունակութեան վրայ մեր վստահութիւնը: Եթէ հայաստանեան թերթերը բանալու ըլլաք, միայն լորձնաչուրթն փառաբանանքը պիտի տեսնէք ազգային ազատագրական չարժումի դէմքերուն, յաճախ անհեթեթի հասնող չափազանցութիւններով: Զօրավար Անդրանիկի ծննդեան 125ամեակը առիթ եղաւ որ չափաթներով փառերգութիւններ ըլլան, մեծ հայրենասէրին արտասանած կամ դրի առած ամէնէն հասարակ խօսքերն իսկ հրապարակուին:

Միայն փառաբանանք, արդարօրէն եւ պարտադրուած յապաղումով, մեր բոլոր մարտիկներուն: Բայց զործնակա՞նը: Անդրանիկէն, Սերոբէն, Մանուկեանէն, Աւետիսեանէն առնուելիք դասը Մէկ է. ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ:

Հայաստանի Հանրապետութեան համար, ինքնապաշտպանութիւն կը նշանակէ երկիրը պաշտպանելու սահմանուած պինուորներու պատրաստութիւն, եւ զինք ու զինամթերք:

«Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը Փետրուար 24–ի իր թիւով դրութիւն մը հրատարակած էր, «Այս զառնութիւնը... չա՞տ է դառը», ստորագրուած Տիգրան Խաչատրեանի կողմէ: Յօդուածի աւարտին, խմբագրութիւնը կարճ ծանօթագրութեան մը մէջ կը չեշտէ. «Յօդուածը տպագրում ենք որպէս ահազանգ: ...Հանդուրժելն այլեւս յանցանք է»: Ինչի՞ մասին է խօսքը:

Ըստ յօդուածագրին, Խորհրդային Միութեան մէջ հազարէն աւելի ռազմական դպրոցներ, պինուորական բարձրագոյն հաստատութիւններ կան. անոնցմէ մէկն է Երեւանի Մաշտոցի չրջանի «ռազմական թեքումով յատուկ դպրոց»ը, որ կը կրէ «զրահատանկային զօրքերի գլխաւոր մարշալ» Համազասպ Բաբաջանեանի անունը: Ուրեմն, Հայաստան միայն Մէկ «ռազմական մասնագիտացուած դպրոց» ունի, ուրկէ չրջանաւարտ պիտի ըլլան մեր հայրենիքին պաշտպան սպաներն ու ապագայ հրամանատարները:

Սակայն յօդուածագիրը առաջին պարբերութեան մէջ իսկ կը յայտնէ թէ «դըպրոցի ճակատագիրը անօրինող Հայաստանի ժողկրթութեան մինիստրութեան» ներկայացուցիչը յայտարարած է որ այս տարի, հաւանաբար Մայիսին, Խորհ. Միութենանութեան պաշտպանութեան մինիստրութիւնը նախատեսել է ստուգումներ կատարել դպրոցում, եւ դպրոցը, իր համոզմամբ, կը փակեն...»:

Ընթերցողը թերեւս խորհի թէ Մոսկուա հակահայ ծրագիրը մըն է որ կը հետապնդէ Հայաստանի միակ ռազմական դպրոցին հաւանական ի սկզբան: բեք: Եթէ փակումը իրականութիւն դառնայ, այդ պիտի ըլլայ միմիայն ՄԵՐ պատճառով եւ ուրիշ ո՛չ ոքի:

Ահա թէ ինչ կը նկարագրէ Տիգրան Խաչատրեան:

Նախ կը հաստատէ. – «Այն, ինչի մասին պատմելու եմ գոյները խտացուած չեն, նկարագրելու եմ յատուկ դպրոցում տիրող վիճակը, որ ինչ է տարբերւում զաւեշտալի լինելուց: Քաջ զինուոր Շվայկն անգամ հազիւ կարողանար երեւակայել մի այնպիսի անհեթեթ հաւելուկ – խնդիր, ինչպիսին առաջադրում են այս հաստատութեան զինուորական այրերը»:

Հաւելուկ առաջին. քանի՞ ուսանող ունի դպրոցը: Պաշտօնական թիւն է 268, դասամատեաններուն տուածը՝ 265, իսկ յաճախումներու տետրերուն համաձայն՝ 162...: Իսկ «ուսումնական գծով դիրեկտորի տեղակալ»ին հաշիւով՝ 224: Ո՛չ ոք գիտէ: Իսկ առանձին դասարանն ե՞րը. ահաւասիկ օրինակ մը. «Միայն երկրորդ վաշտում 98 կուրսանտի փոխարէն, երբ, ինչպէս վկայում է վաշտի հրամանատարը, հիւանդ են 27–ը, դասերին մասնակցում են ... 40–ը»: Չեմ խորհիր որ ընթերցողներս կրնան այս հանելուկը լուծել:

Հաւելուկ երկրորդ. ո՞ւր են ուսանողները դասաժամերու ընթացքին: Յայտնի կ'ըլլայ որ ոչ ոք գիտէ...: «Դպրոցի ղեկավարութիւնը հանրապետութեան ներքին գործերի մինիստրութեան չի բարեհաճում տեղեակ պահել որ, ինչպէս իրենք՝ մանկավարժներն են ասում, աւելի քան հարիւր պոտենցիալ իրաւախախտողներ թափառում են»: Եւ ահաւասիկ պատճառականը. «Ծնողները համոզուած են որ իրենց զաւակները դպրոցում են, իսկ ուսուցիչները՝ որ անոնք տանն են»: Ա՛լ կարելի է երեւակայել թէ այս անօրէնութեան մթնոլորտին մէջ ի՛նչ կը տարվեցնեն, կամ աւելի ճիշդը, ինչ չեն սորվեցըներ: Յօդուածագիրը փաստեր կը մէջբերէ, որոնց համաձայն ուսանողները դասարան մտած չըլլալով իսկ վկայական ստացած են...:

Հաւելուկ երրորդ. «Ամէն մի կուրսանտի (ուսանողի) օրական հաշուում է 3 ռուբլի 50 կոպեկի սննթամթերք»: Ապա Խաչատրեան կ'աւելցնէ.– «(Ուսանողները) ուրախանում են, երբ դպրոցում ստուգումներ են լինում. այդ օրը կուշտ փորով հաց կ'ուտեն: (Անոնց) յաճախ կարելի է հանդիպիլ կիսոթատրոնների շըրջակայքում, բլիթներ վաճառող տապարների առաջ, ձմրան այս ցուրտ օրերին, առանց շինելի գլխաբաց, կապերն արձակած ոտնամանիներով»:

Հաւելուկ չորրորդ. ո՞ւր են դպրոցին հինգ պատկերասփիւռները ու երկու ճայնադրիչ մեքենաները: Պատասխան՝ ուսուցիչներուն տուները:

Հաւելուկ հինգերորդ. յօդուածագիրը «հակամանկավարժական մանկավարժութեան մի փայլուն օրինակ» կը կոչէ այն սարսափելի իրողութիւնը որ «դպրոցի երեք վաչտերի հրամանատարներից մէկը համապատասխան կրթութիւն չունի, միւսի տեղը թափուր է, իսկ աւագ – լեյտենանտ Ֆուպային ընդհանրապէս չի կարելի թոյլ տալ երեխաների հետ գործ ունենալ: Ես չեմ կարող չերկիւղել այն բանի համար, որ 13 – 16 տարեկան դեռահասները երեկոյեան ժամերին մնում են մի մարդու հսկողութեան տակ, որը վերջերս է վերադարձել ուղղիչ աշխատանքային տնից (բանտէն)...»:

Այս բոլորը ամբողջացնելու համար, մէկ մէջբերում եւս. «Մինչ մեր երեխաները հրապուրւում են պատերազմական կեանքը պատկերող փիլմերի երջանիկ աւարտներով, մինչ տեսամագնիտոֆոն – ների առաջ ժամերով հիանում են կոմանդոների, ռեմպոների, գերմարդկային արկածամոլների սխրանքներով, ադրբեջանցի տասնեակ հարիւրաւոր երեխաներ ռազմական թեքումով դպրոցներում յատուկ կրթութիւն – դաստիարակութիւն են ստանում»:

**

Այ՛ս է դժբախտ կացութիւնը Հայաստանի մէջ: Խօսք, խոստում, յայտարարութիւն, բայց գործնական ո՛չ մէկ քայլ:

Թերեւս պիտի առարկուի թէ Հայաստան ունի պինուորական ծառայութիւն կատարած եւ թերեւս նաեւ Աֆղանիստանի մէջ փորձառութիւն ձեռք բերած պինուորներու բանակ մը: Սակայն հարցը պինուորը չէ, այլ՝ սպան, հրամանատարը. ան՝ որ պինուորական վարժարաններու եւ ակադեմիաներու չրջանաւարտ է: Ան՝ որ ինքն ալ անցած է նոյն ուղիէն, նոյն ձանձրալի ու միօրինակ դասընթացքներէն, նոյն ձեւական պատրաստութենէն: Ան՝ որ ինքն ալ ենթարկուած է նոյն ոճրագործ ուսուցման ծրագրին: Ան՝ որ ինքն ալ ենթարկուած է նոյն ոճրագործ ուսուցման ծրագրին: Ան՝ որ ինքն ալ ենթարկուած է նոյն ոճրագործ ուսուցման ծրագրին:

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Այլուր, երբ Խաչի ճանապարհը չըկար եւ Աստուծոյ տան պաշտօնեին կը վիճակուէր մտնել այն քաւարանէն ներս որ Տաճկին կառուցած սեւ բանտն է, անագորոյն ցականքները կը հատնէին իրենց զերագոյն սահմանութեան. ներքան տաղել, եղունգ փետել, լինտերխորտակել, մօրէ մերկ՝ գլխիվայր կախել, մատներու պճեղին փայտէ բեւեռ մխել, լանջոսկր գերլուլ, աչք փորել, ոտք պայտել եւ այլոլքն հանդերձ: Դժոխային այդ օրջերուն մէջ էր որ հայ կղերը բրտօրէն առարկայ դարձաւ պաշտօնի վըրայ դանուող անոպայ եւ լեպեշտի հեթանոսներու կողմէ զործուած պժգալի քարուկանութեանց: Այսպէս, օծեալ չուրթեր որ Ցիսուսի անունը կ'արտարերէին ցաւի նոպաներու պահուն՝ կղկըղանքով ծեփուեցան, իրենց ցամքած քիմքը թըջելու համար փարչով մէզ մատուցուեցաւ, գլուխներ ընդ քարշ ածուեցան եւ ալեփառ մօրուքներ գետին – ներն աւելեցին. աղօթքի մրմունջներու եւ կողկողագին զոչերու խառնուեցան Աբեւելեցիի խենէշ լորուստները, մինչ լուտանք եւ յիշոց կ'ուղղուէին անդուլ Քըրիստոնէութեան հասցէին, եւ Աւետարան, Խաչ ու նուիրական անօթներ անոնց աչքին առջեւ կը դառնային նշաւակ զարշուելի զոյգերու: Կարդացէ՛ք, օրինակի համար, հարիւրաւորներու մէջէն, ինճէ – Սուի կարիճ երէց՝ Տ. Ադամ Անջիկեանի դլխուն եկած փորձանքներուն եղերասարսուռ դրուագները, պակուցմամբ խեղամտելու համար թէ ի՛նչ այլակերպ տանջանքներ կրնայ յղանալ եւ զործադրել եղեր թուրանեան մծղնէ երեւակայութիւնը Հայ քահանայի մը վրայ որ քարեկիրք, գեղանձն, այլ մանաւանդ երիտասարդ ըլլալու մեղքն ունէր: Ամէն անգամ որ վերյուշեմ այդ բազմաչարչար երէցին բանտային կեանքն անցքերը. «Վարք Սրբոց»ի դիրքէն Ռոմանոսի էջը կը բացուի աչքիս առջեւ. «Կար մնալ ի կապանս բանտի չարաչար լկանօք զամիսս բազումս, պնդեալ ի կոճեղս յերկոտասն ոտից ի հինգ տեղեաց»: Տ. Ադամ եւ իրեն բախտակից Պոլուի Տ. Եղիան, Պինկէօլի Տ. Յակորը, Տիգրանակերտի Զղլատեան Հայր սուրբը, Խարբերդի Տ. Վարդանը, Խուիսի Տ. Փառնակը, Աշվանի Տ. Յարութիւնը, Մալաթիոյ Տ. Մուշեղը, Գաղատիոյ Տ. Ասողիկը, Էֆքէրէի Տ. Մատթէոսը, եւայլն, եւայլն. ատոր պէս սուրբերը գլեցին անցան սակայն իրենց մահագին տաղտապումներովը:

Իրրեւ թէ բաւ եւ չատ չնկատուէին ողջերուն քաչածները, եղան ուրեք ուրեք նորոգ հանդուցեալ եկեղեցականներ իսկ՝ որոնց գերեզմաններուն – լսեցէ՛ք – բորենիներ այցելեցին, եւ դուրպ հանելով զոնոնք իրենց դամբանի դանդիուէն՝ առարկայ դարձուցին քասքնելի յոյգերուն: Յիչենք, այս դասակարգէն, Ակնայ Նահապետ Տ. Յովհ Դերձակեանը, Մշոյ Խաբախանեան Սրուազանը, որոնց անդրչիրմի քունն իսկ չատ տեսան: Քրիստոնէութեան ուխտեալ թշնամիները:

**

Մենք չատ հեռու ենք հիմա այն դարերէն՝ ուր Քրիստոնեայ կոչուիլը համարժէք էր արիւն թափելու եւ քրիստոնեաներ յաղթանակ տանողի ուրախութեամբ կը համակուէին մարտիրոսի մը համար: Կը տրամինք խորապէս, տեսնելով որ Զուլումի զօրեր է այլեւացնել հինչպէս վկայում է վաշտի հրամանատարը, հիւանդ են 27–ը, դասերին մասնակցում են ... 40–ը»: Չեմ խորհիր որ ընթերցողներս կրնան այս հանելուկը լուծել:

Հաւելուկ երկրորդ. ո՞ւր են ուսանողները դասաժամերու ընթացքին: Յայտնի կ'ըլլայ որ ոչ ոք գիտէ...: «Դպրոցի ղեկավարութիւնը հանրապետութեան ներքին գործերի մինիստրութեան չի բարեհաճում տեղեակ պահել որ, ինչպէս իրենք՝ մանկավարժներն են ասում, աւելի քան հարիւր պոտենցիալ իրաւախախտողներ թափառում են»: Եւ ահաւասիկ պատճառականը. «Ծնողները համոզուած են որ իրենց զաւակները դպրոցում են, իսկ ուսուցիչները՝ որ անոնք տանն են»: Ա՛լ կարելի է երեւակայել թէ այս անօրէնութեան մթնոլորտին մէջ ի՛նչ կը տարվեցընեն, կամ աւելի ճիշդը, ինչ չեն սորվեցըներ: Յօդուածագիրը փաստեր կը մէջբերէ, որոնց համաձայն ուսանողները դասարան մտած չըլլալով իսկ վկայական ստացած են...:

Հաւելուկ երրորդ. «Ամէն մի կուրսանտի (ուսանողի) օրական հաշուում է 3 ռուբլի 50 կոպեկի սննթամթերք»: Ապա Խաչատրեան կ'աւելցնէ.– «(Ուսանողները) ուրախանում են, երբ դպրոցում ստուգումներ են լինում. այդ օրը կուշտ փորով հաց կ'ուտեն: (Անոնց) յաճախ կարելի է հանդիպիլ կիսոթատրոնների շըրջակայքում, բլիթներ վաճառող տապարների առաջ, ձմրան այս ցուրտ օրերին, առանց շինելի գլխաբաց, կապերն արձակած ոտնամանիներով»:

Հաւելուկ չորրորդ. ո՞ւր են դպրոցին հինգ պատկերասփիւռները ու երկու ճայնադրիչ մեքենաները: Պատասխան՝ ուսուցիչներուն տուները:

Հաւելուկ հինգերորդ. յօդուածագիրը «հակամանկավարժական մանկավարժութեան մի փայլուն օրինակ» կը կոչէ այն սարսափելի իրողութիւնը որ «դպրոցի երեք վաչտերի հրամանատարներից մէկը համապատասխան կրթութիւն չունի, միւսի տեղը թափուր է, իսկ աւագ – լեյտենանտ Ֆուպային ընդհանրապէս չի կարելի թոյլ տալ երեխաների հետ գործ ունենալ: Ես չեմ կարող չերկիւղել այն բանի համար, որ 13 – 16 տարեկան դեռահասները երեկոյեան ժամերին մնում են մի մարդու հսկողութեան տակ, որը վերջերս է վերադարձել ուղղիչ աշխատանքային տնից (բանտէն)...»:

Այս բոլորը ամբողջացնելու համար, մէկ մէջբերում եւս. «Մինչ մեր երեխաները հրապուրւում են պատերազմական կեանքը պատկերող փիլմերի երջանիկ աւարտներով, մինչ տեսամագնիտոֆոն – ների առաջ ժամերով հիանում են կոմանդոների, ռեմպոների, գերմարդկային արկածամոլների սխրանքներով, ադրբեջանցի տասնեակ հարիւրաւոր երեխաներ ռազմական թեքումով դպրոցներում յատուկ կրթութիւն – դաստիարակութիւն են ստանում»:

**

Հայաստանեայց Եկեղեցին՝ Ո՛չ եւս են անոնք որ այնքան մանկիկ թաթիկներէն աւազան եւ այնքան նարօտ օրհնեցին: Ո՛չ եւս են անոնք որ հաւատքին հուրը վառ պահեցին իրենց ծուխերուն սրտին մէջ: Ո՛չ եւս են անոնք որ Աստուծոյ աՏճարին սպասաւորելուն չափ նուիրական նկատեցին ծառայել Լուսաւորութեան Տաճարին, նոր սերունդը դաստիարակելով անընդհատ: Ո՛չ եւս են այն լուսներն ամէն անոնց որոնք Անդաստան օրհնէքի ատեն՝ իրենց ազգին Հայրապետութիւնը, Թագաւորութիւնը, պտղաբերութիւնն ու բնակեալ ժողովուրդը կը տարփողէին նըշանաւ մ'ըն Խաչին՝ որուն իրացունէն չալկեցին յետոյ:

(Շար. 3)

(Շար. Գ. էջէն)

տարտ է: Մաշտոցեան կը գրէ. «Մխիթեան ռազմական ակադեմիաներում անշեղօրէն նուազում է հայ ունկնդիրների թիւը»: Ուրեմն ընդհանուր հետաքրքրութիւնն է որ կը բացակայի, մղումը՝ զինուորական ասպարէզ մտնելու. «Իսկ մեր ծնողական սրտերը աւելի են ջոյլտում, երբ մեր որդիները անգլիական, Ֆրանսիական, գերմանական, չգիտեմ էլ ինչ – ինչ թեքումներով զրոյին զուգահեռ՝ յամախում են նաեւ պարի, դաշնամուրի, շախմատի ու չմշկասահքի, թաղում խմբակների պարապմունքներին: ... Եւ մենք ինչպէ՞ս ենք աչքաթող անում հայմազգային նշանակութիւն ունեցող առաջին մեծութեան խնդիրը՝ որպիսին է զինուորական կադրերի պատրաստումը»:

Գոյութիւն ունեցող ռազմական թեքումով այս զրոյը պէտք է վերակարգաւորուի եւ դառնայ ճշմարիտ ուսումնարան: Աւելին, ինչպէս Մաշտոցեան կը գրէ, «օրահարց պէտք է դառնայ Հանրապետութիւնում համազօրային, հրետանային, ռազմաօդային նոր զրոյները բացելու խնդիրը: Եւ ոչ միայն զրոյները, նաեւ սպայական ուսումնական հաստատութեան անհրաժեշտութիւնը կայ»:

Ճգնաժամային այս օրերուն, մեզի ո՛չ արուեստ պէտք է եւ ո՛չ դրականութիւն, ո՛չ թատրոն եւ ո՛չ երաժշտութիւն, եւ ո՛չ շախմատ կամ այլ բան:

Մահու եւ կենաց մեր տագնապին մէջ մեզի պատրաստուած հրամանատարներ պէտք են, զինուորականներ, ռազմագէտներ, պահպանելու համար Հայաստանի սահմաններուն անբռնաբարելիութիւնը, պաշտպանելու մեր սրբազան հողը, մեր տունը, մեր ժողովուրդը:

Եւ, ի վերջոյ, պէտք է կազմակերպել ինքնապաշտպանութեան մեր դործը, առաջին հերթին իսկ զինուելով: Եթէ կեդրոնական կառավարութիւնը չուզեր կամ չի կրնար ապահովել մեր ժողովուրդի անվտանգութիւնը, եթէ չուզեր կամ չի կրնար կանխարգիլել Սումգայիթի, Բաքուի, Կիրովապատի, Մոջալուի նման ըսպանդները, այն ատեն մեր մարզկային ուժգ պարտականութիւնն է ձեռնարկել միջոցներու՝ որոնք կը միտին յաղթահարելու մեր երկրին վրայ կատարուող կամ կատարուելիք որեւէ յարձակում, ո՛ր կողմէն եւ որմէ՛ ալ դայ ան:

Մենք ո՛չ ոքի թշնամի ենք, եւ ոչ մէկ պետութեան դէմ նախայարձակ:

Մենք միմիայն կ'ուզենք մեր ինքնապահովութիւնը:

Եւ ուրեմն կը պատրաստուինք ինքնապաշտպանութեան: Ինքնապաշտպանութիւն՝ մարդ էակի առաջին եւ հիմնական ընազդը, ժողովուրդներու գոյութեան հիմնաքարը:

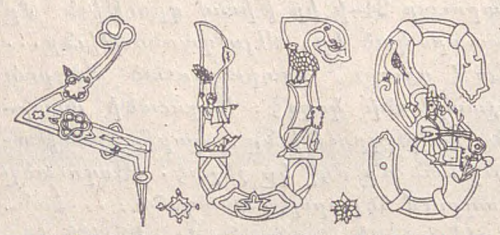
Հայ ժողովուրդին համար ինքնապաշտպանութիւնը առաջին եւ միակ մտահոդութիւնը պէտք է ըլլայ այսօր, վաղը եւ ապագային:

Ա. Գ.

Մարտ 24

ՃՇԴՈՒՄ.–

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան նուէրներու յանկին մէջ (Մարտ 31), Փերուզ Պօյաճեանի մահուան առթիւ, Ելքովանեան, Պօյաճեան եւ Պոնիբա ընտանիքները նուիրած են 1000–ական Ֆրանք (ոչ՝ 100–ական Ֆր.):

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

LES 2, 3 et 4 JUIN
RETENEZ
VOTRE WEEK-END DE PENTECOTE
AU CŒUR
DE LA PROVENCE
AU VILLAGE VACANCES
DE *VAISON LA ROMAINE*
(près Orange)

Piscine — Tennis — Sauna —
Spectacles — Musculation —
Boulodrome — Aires de jeux —
Ateliers Manuels
(Equipement haut de gamme - Classe grand confort)

Prix de participation :
(pension complète)
600 Frs. Adultes
450 Frs. Enfants 6-12ans
330 Frs. Enfants 2-6 ans
— *Option autocar pour le voyage* —

Renseignements et inscriptions :
à la Maison de la Culture Arménienne de Décines —
15, rue du 24 Avril 1915
Tél. : 78. 49. 42. 97.

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մայր Եկեղեցւոյ Վարչութիւնը կը փնտռէ քարտուղար մը, որ տիրապետէ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներուն հաւասարապէս: Թեկնածուները կրնան դիմել ամէն օր ժամը 9–էն երեկոյեան մինչեւ 17, հետեւեալ թիւերուն.–

91·77·84·70 91·77·89·30
Հասցէ՝

339, avenue du Prado
13008 Marseille

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՂՑ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 10
ՑԻՇԱՏԱԿ ՏԱՄՆ ԿՈՒՍԱՆԱՑ

Ս· ՑՈՒՂԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը՝ 4·30:

ՓՈՒԼՎ· OSSO — Ս· ՅԱԿՈԲ

Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը՝ 18·30:

«dessin et couleur»
RENCONTRES IX/90
«œuvres sur papier»
ASSADOUR DE CONINCK MATTA
BEAUDIN ESTEVE REBEYROLLE
BORES GARBELL ROHNER

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, Paris 6e
Tél. : 42. 60. 74. 77 / 78
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h.
tous les jours sauf le dimanche
M° : Saint-Germain-des-Prés et Palais-Royal
Parking : Saint-Germain-des-Prés

L'exposition sera ouverte du 6 avril au 31 mai

Croix Bleue

La C.B.A.F. recherche, pour son Centre de Vacances de Bellefontaine, des directeurs et sous-directeurs brevetés, assistants sanitaires, économes et moniteurs brevetés ou stagiaires.

Envoyer les candidatures à :
C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 Paris

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

APPEL A DOCUMENTS

Pour le volume III de Migrance,

HISTOIRE DES MIGRATIONS A MARSEILLE

L'Editeur cherche des photographies des camps d'hébergement installés à partir de 1923 et notamment du camp du boulevard Oddo.

S'adresser à

Anne-Marie Lapillonne
Publications Edisud
La Calade - RN7
13090 Aix en Provence

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆՑ ՇԱՐՔԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Ապրիլ 24, ժամը 16–ին՝
Eglise St. Vincent de Paul (Réformés)
կը պատարագէ՝
Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ Առաջնորդ
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ· ԿԱՊՐՈՑԵԱՆ
կը քարոզէ՝
Մարսէյլի Արքեպիսկոպոս՝
ԳԵՐՊ· ՔՈՖՖԻ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ «Սահակ – Մեսրոպ» երգչախումբը դեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եղլմագեանի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՔԱՐԱՑԻԿ ԱԶԳԵՐՈՒ ԱՍԱԿԱԳԻՆԸ

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանուխ	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ·Վ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԾԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

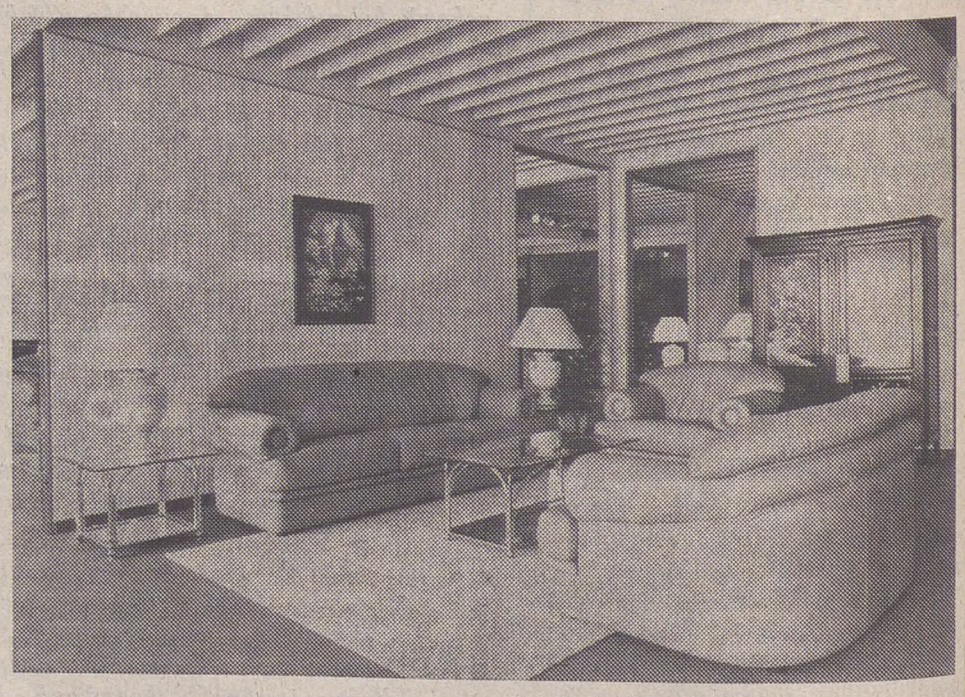
LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 10
MARDI
10 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.251 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.251

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ Ա. ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ՝ ՎԼ. ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ

ԱՊՕՐԻՆԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՇՈՒՐՆՈՒԽ

ԵՐԵԱՆՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ԳՐԱՒԵՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՇԷՆՔԸ ԵՒ ԹԱԼԱՆԻ ԿՈՒՏԱՆ

Ըստ երեւոյթին եւ երեւանէն մեր ստացած տեղեկութեանց (երկուշաբթի, Ապրիլ 9-ին իսկ) Հայաստանի կեդր· կոմիտէի Ա· քարտուղարին փոփոխութիւնը բաւական անսպասելութեամբ ընդունուած է: Ինչո՞ւ: Ի վերջոյ, ոչ մէկ քարտուղար, կը խորհինք, այնքան կարճ ժամանակաշրջանով պաշտօնավարած է, մէկուկէս տարիէն քիչ մը աւելի, ու ճամբու կը դրուի (անշուշտ, ըստ ընկալեալ սովորութեան՝ Իր դիմումին վրայ...) առանց բացատրութեան ու կը փոխարինուի կառավարութեան Ա· տեղեկալին՝ Վլադիմիր Մովսիսեանի կողմէ (ան այդ պաշտօնին էր 1978-էն ի վեր): bonnet blanc et blanc bonnet–ի տպաւորութիւն մը կը թողու, բայց դժուար է հաւատալ թէ յետին միտք մը չկայ, ընտրութիւններէն ամիս մը առաջ այս փոփոխութիւնը կատարելով եւ որովհետեւ կրեմլինեան քաղաքական ուղիները բոլորովին անիմանալի են, խոհեմութիւն է ենթադրութիւններ չընել, դիտակցելով հանդերձ թէ «մի բան կայ»···:

Ցիշենք որ Վլադիմիր Մովսիսեան ծնած է 1933-ին, Սպիտակի շրջանի Շէնանի պիւղը: 1960-էն կուսակցական չարքը մտած է: Աւարտած է անասնաբուժական – անասնաբուծական հիմնարկը (1958) եւ Խորհ· Միութեան կուսակցութեան կեդր· կոմիտէի կուսակցական բարձրագոյն դպրոցը (1969): 1959-էն 67 աշխատած է Կալինինոյի, Կիրովականի եւ Մեհրաբանանի շրջաններու գիւղատնտեսական արտադրական վարչութիւնները, որպէս պիւսուր անասնաբոյժ: 1969-ին եղած է Աբրաւաատի Շրջ· Կոմիտէի Ա· քարտուղար, 1973-էն կեդր· Կոմիտէի պիւղատնտեսութեան բաժնի վարիչի տեղակալ: 1974-էն Մեհրաբանանի Շրջ· Կոմիտէի Ա· քարտուղար: 1975-էն կեդր· Կոմիտէի գիւղատնտեսութեան բաժնի վարիչ: 1978-էն Նախարարաց Խորհուրդի նախագահի տեղակալ:

***

Ուրբաթ օր, Ապրիլ 6-ին, բոլորովին անսպասելի կերպով, գինուորական ուժեր մտած են Գորիսի մօտ Շուրնուխ գիւղը եւ խուզարկութիւններու ու քննութիւններու ձեռնարկած են եւ 24 հոգի ձերբակալած (22 այր, 2 կին): Կը թուի որ միակ պատճառը անոնց Երեւանարնակ ըլլալն է, քանի Երեւանի մաթեմաթիկական մեքենաներու հիմնարկի աշխատակիցներ են: Ձերբակալեալը չի բաւեր, առած ու տարած են Աղբրեկան – Կուբաղլու – գիւղը եւ յանձնած են տեղւոյն իշխանութեանց:

Այս անընդունելի արարքն է որ նիւթ դարձած է հերթական միթինկին (Ուրբաթ օրուան), որ չատ կարճ տեւած է, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, որ խուժած է Գերագոյն Խորհուրդի չէնքը, դրաւած ու ռունակոխ ըրած ինչ որ գտած է (Լենինի, Կորբաչովի նկարները) եւայլն, եւայլն, պահանջելով որ ազատ արձակուին այդ 24 ձերբակալուածները:

Այս բոլոն բողոքը իր հակազդեցութիւնը ունեցած է անմիջապէս, քանի որ Շաբաթ օր իսկ, հեռաձայնային կապ հաստատած են ենթակաները եւ յայտնած թէ այլեւս Հայաստանի հողին վրայ են:

× Ոչ մէկ լուր կայ, սակայն, այն 11 Հայ երիտասարդներէն որոնք Ղազախ (Աղրբեջան) տարուած են:

× Շրջափակումը ամբողջական է, ոչ մէկ կառախումբ կը հասնի Աղրբեջանէն:

***

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԻ ՄԸ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մարտ 22-ին Աչտարակի մէջ ոճրային արարքի մը զոհ գացած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան՝ Մկրտիչ Խաչատրեան· չարաղարծը սպանած է նաեւ անոր աղջիկը, փեսան եւ անչափահաս երկու թոռները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՍՓԱՆՏԻՆԱԻԻԼԻՆ ՍԹԱՐ» գրօսանաւը հրոյ ճարակ դարձաւ Ուրբաթէն Շաբաթ (Ապրիլ 6/7) լուսնալիք գիշերը, երբ Նորվեկիայէն Դանիա կապը կ'ապահովէր: Ծագած հրդեհին պատճառը դեռ ծանօթ չէր երկուշաբթի առաւօ, բայց ոճրային արարք մը չէր անտեսուեր: Զոհերու թիւը մեծ է, աւելի քան 150 մեռեալի խօսք կար եւ թիւը վերջնական ալ չէր նկատուեր, քանի անհետացողներու թիւն ալ մեծ է: Կը թուի որ ապահովութեան միջոցներն ալ բաւարար չէին, նաւը հին էր, անձնակազմը ոչ մէկ ձեռնհասութիւն ունէր եւ օտար լեզու ալ չէր գիտեր, ճամբորդներուն հարկ եղած հրահանգները տալու համար աղէտին առեն: Երկուշաբթի օր ալ, նոր արկած մը պատահած էր, այս անգամ իռլանտական գրօսանաւի մը:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆի մէջ, ծայրը ծայրին, պահպանողականները գլխաւորութեամբ Կոնստանտին Միլոթաքիսի բացարձակ մեծամասնութիւն մը ձեռք պիտի ձգէին, եթէ պակսող մէկ ձայնն ալ ստանային այս Յրդ ընտրութիւններուն: Ծանօթ է, որ տարի մըն է, Յոյները չեն յաջողիր մեծամասնութիւն մը ապահովել, երկիրը կարենալ կառավարելու համար:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ ընտրութեանց երկրորդ շրջանը հաստատեց առաջին շրջանին ալ կեդրոնի յաղթանակը, թէեւ այս անգամ ձեռնպահներու համեմատութիւնը մեծ էր: Դեմոկրատ Ֆորումն է (ալ եւ կեդրոն կուսակցութեանց համախմբում) որ Խորհրդարանի 386 աթոռներէն 194-ը կը գրաւէ: Նախագահն ալ՝ Եոզէֆ Անթալ պատրաստ է նախարարապետի պաշտօնին անցնիլ: Համայնավար կուսակցութիւն – ները, անունն ալ փոխելով, չեն յաջողիր արեւելեան Եւրոպայի մէջ, նուազագոյն չափով իսկ իրենց դիրքը պահպանել: Հոս ալ, ընկերվարական պիտակ առնելով հանդերձ, զգալի պարտութիւն մը կրեն (33 աթոռ):

ԳՈՒԹԼՈՒ ԵՒ ՍԱՐԿԸՆ հացադուլի դիմած են Ապրիլ 6-ին եւ անսահման ժամանակի համար, բողոքելով իրենց արդեալափակման դէմ, երկուուկէս տարիէ ի վեր: Ֆրանսացի դիւաերու խումբ մը գացած է Անգարա, մարդկային իրաւանց լիկայի նախաձեռնութեամբ:

ԱՐԱՖԱԹ, որ Փարիզէն Հռոմ անցաւ, նախքան մեկնումը հրաւիրեց Իսրայէլի ապագայ վարչապետը՝ Շիմոն Փերէս որ իրեն հետ հանդիպում մը ունենայ, փարիզ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Վրաստանի Գերագոյն Խորհուրդը արտակարգ նիստով մը աշնան յետաձգեց ընտրութիւնները: Պատճառ չտրուեցաւ, սակայն յայտնի էր որ ցած պիտի ըլլար մասնակցութեան համեմատութիւնը: Նոր ակազմ կուսակցութիւններ արդէն ընտրողներուն կոչ ուղղած էին անպիտանալու զանոնք ու զօրավիղ չկանգնելու իշխանութեան կողմէ ներկայացուած թեկնածուներուն:

Երբ կը մօտենայ Թիֆլիսի ողբերգական պատահարներուն տարեդարձը, այս կազմակերպութիւններէն չատեր ժողովուրդը տասը օրուան քաղաքացիական անհնազանդութեան կը հրաւիրեն, յարգելու համար հոն ինկածներուն յիշատակը:

Այս կոչերը թէեւ միաձայնութեամբ չեն ընդունուիր· որոշ դեկավարներ այն կարծիքն ունին թէ երկիրը երկարատեւ դործադուլներու տոկալու չափ հարուստ չէ ու այդ դործադուլները աւելի եւս պիտի ծանրացնեն կացութիւնը: Ծայրայեղականներու դէմ միաբանած բոլոր մարտիկները համաձայն են այն կէտին վրայ որ Վրաստանի անկախութեան հարցը պէտք է վճռուի խորհրդարանական ճամբով եւ ոչ թէ բռնութեամբ: Մեծ է թիւը անոնց որոնք առանց բացայայտ կերպով հրապարակելու, համոզուած են թէ քաղաքական ու ընկերային հարցերը փողոցի ցոյցերով հրահրուած մթնոլորտի մը մէջ ձեռք պէտք չէ առնուին:

Անցեալ ամառ տեղական մամուլը լաւատես էր· հոն կը չեշտուէր կեդրոնական կոմիտէին անկողմնակալ կեցուածքը որ երկիսօսութիւն հաստատած էր զանազան կազմակերպութիւններու հետ: Սակայն այս ակիզբը համաձայնութիւններու չյանգեցաւ: Վրաստանի հաստատուած կուսակցութիւնը տեսակէտ ունենալու իրաւունք առաւ քաղաքական նոր կազմակերպութիւններուն· սակայն այս վերջինները իշխանութեան իրաւունքը մերժեցին համաձայնաւոր կուսակցութեան:

Մարտի կուսակցական կեդրոնական Կոմիտէի համաժողովը խստօրէն քննադատուեցաւ: Խուսեցաւ թէ ան այլեւս չի կըրնար հակակշռի տակ պահել կացութիւնը, թէ բարեչրջումները պէտք եղածին չափ արագ չեն կատարուիր, եւ թէ Մայիսին տեղի ունենալիք կուսակցական նստաշրջանին համար պէտք է նոր ծրագիր մշակել: Կուսակցական Կոմիտէի նախագահը ամէնէն բուռն խօսողը եղաւ· ան ըսաւ թէ այսօր անդունդ մը բացուած է կեդրոնական Կոմիտէին եւ ժողովրդական խմբակներուն միջեւ· կուսակցութիւնը միշտ պատահարներէն ետ կը մնայ ու օրէ օր իր վարկը կը կորնչցնէ: Եւ եթէ կարեւոր հարցերը միթինկներու օրակարգին նիւթ կ'ըլլան, պատճառն այն է որ երկիրը երկար տեն անճեռնհաս դեկավարներ ունեցած է:

Մարտ 30-ին ընկերային կարեւոր պատահար մը տեղի ունեցաւ երկրին կեանքին մէջ· ատիկա Ֆութպոլի ազգային խումբին անջատումն էր միութենական դաշնակցութենէն: Ատիկա կարեւոր քայլ մը կը նկատուի անկախութեան տանող ճամբուն վրայ:

Միւս ոտքէ, «Ստալին» միջազգային ընկերակցութիւնը Կորիի մէջ ժողով գումարած է ընկերվարական երկիրներու կեդրոնական Կոմիտէները եւ Պոլիտբիւրոները համաչխարհային կառոյցի մը մէջ համախմբելու առաջարկը պատրաստելու համար:

Վրաստանի տագնապալի կացութեան անհատատալի մէկ պարագան ալ այն է որ չուրջ 40 հազար Վրացիներ կը փափաքին հրաժարիլ խորհրդային քաղաքացիութենէ ու տարր փոխարէն բնակութեան արտօնութիւն կ'ուզեն: «Այսօր պէտք եղածը համբերութիւնն է, կ'ըսէ վրոֆ· Մամարտաշվիլի· պէտք է ժամանակ ձգել որ երիտասարդները ծանօթանան այն ներքին միջոցին որ գոյութիւն ունի մտածումի մը ծագումին ու արդիւնքի յանգելուն միջեւ: Պէտք է ըմբռնենք մեր պատմութիւնը, ու հասկնանք որ թշնամին մեր իսկ մէջ կը գտնուի»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ԱՊՐԻԼ 2 / 6)

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹԻՓԼԻՍԻ ՄԷՋ

Հայաստանի ու Աղրբեջանի վարչապետներ Մարզպետեանցի եւ Հասանովի դլխաւորութեամբ, Մարտ 30-ին, Թիֆլիսի մէջ հայեւադրբեջանական բանակցութիւններ տեղի ունեցած են: Մինչեւ կէս գիշերին անդին տեւած բանակցութիւններուն մասնակցած են երկու հանրապետութիւններու երեսփոխանները, իրաւապահ մարմիններու ներկայացուցիչներ, երկաթուղային ու օդային փոխադրութեան դեկավարներ, սահմանամերձ շրջաններու շրջանային կոմիտէներու քարտուղարներ եւ այլ պատասխանատուներ:

Ընդգծելով երկու հանրապետութիւններու սահմանամերձ շրջանները վերջերս առեղծուած մահագործ վիճակը, բանակցութիւններու մասնակիցները իրենց մտահոդութիւնը յայտնեցին կացութեան վատթարացման առընչութեամբ:

Անոնք այն կարծիքին են որ հանդիպումին ընթացքին մշակուած ոդջմտութեան

(Շար·ը Դ· էջ)

ԿՈՓԱՄԱՐՏ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԵՔ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Սէն – Նազերի սիրողներու Ֆրանսայի միջազգային հանդիպումներուն Հայաստանէն երեք կոփամարտիկներ յաղթած են աւարտականին: 51 քիլօ ծանրութեան մէջ – Ա· Մինասեան յաղթած է Ֆրանսացի Սահուրիի:

Թեթեւ (60 քիլօ) դասակարդին – Գրիդորեան (Խորհ· Միութիւն) յաղթեց Մեխակ Գազազեանի:

Հուսկ՝ (63,5 քիլօ) դասակարդին – Գէորգեան յաղթեց Փէզիսիի (Ֆրանսա):

ՃԱՏՐԱԿ

Իսլանտայի Ռէյքյաւիք քաղաքը տեղի ունեցած ճատրակի միջազգային մրցաշարքին, Խորհրդային Միութեան ախոյեան Ռոֆայէլ Վահանեան մի քանի այլ մրցանակներու հետ 11-ի վրայ 7,5 կէտով առաջին տեղը գրաւած է:

ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ «ՁԱԿԱՏԱՅԻՆ» ԴԱՍ ՄԸ

Մօտ են Հայաստանի յառաջիկայ ընտրութիւնները· ու անոնց երկոսպրի բնոյթը մտահոգ ապատամի մը մատնած է բոլոր անոնք որոնք տեղեակ են երկրին ներկայի իրավիճակին: Ընտրութիւնները այս անգամ վերջապէս առիթ մըն են ժողովրդական ազատ կամքի յայտնութեան, իսկապէս ժողովուրդին կողմէ ընտրուած ու անոր բաները ըլլալու, գործընթացը անո՛ր թելադրութիւններով վարելու կոչուած Գործադրատանի մը կազմութեան· սակայն այս բնոյթով իսկ, անոնք ազդիւրը կ'ըլլան որոշ մարտավարութեան մը որուն նախանշանները արդէն յայտնուած են Հայաստանի փոթորկուն առօրեային մէջ· դժուար չէ մեկնաբանել այդ նախանշանները որոնք առաքելութիւնը ունին հազար ջանքով պահուած փափուկ հաւասարակշռութիւնը խորտակելու եւ ընտրական անտուկները զեռեղելու անպայմանի սուիններու չուքին տակ··· Սյլապէս, համեմատաբար խաղաղ ընթացք մը ինչո՞ւ կը փոթորկի յանկարծ, ահմանային գիւղերու, ընթացներու նոր բռնկումներով· ինչո՞ւ Հայաստանէն հասած լուրերը ամէն օր հայեացքերի նոր բախումներու մասին կը խօսին հանդարտ մնալու քանիերո՞րդ հրաւէրն է որ կ'ուզուի Հայաստանի ժողովուրդին, որուն համբերութիւնն ու քաղաքական հասունութիւնը զարմանք պատճառելէն ամբողջ աշխարհին:

Ընտրութիւններու նախօրեակի սա օրերուն, Հայաստանեան մամուլը կը հրատարակէ թեկնածուներու, ընտրական շրջաններու յանկեր, ընտրական օրէնքին առընչուած տրամադրութիւններ եւայլն: Բնական է որ երկրին հանրային կարծիքը առաջնորդողներու խօսքին ու մտածումին եւս տեղ տրուի մամուլին մէջ, որպէս կացութեան յաւելեալ լուսաբանութիւն:

«Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը Մարտ 23-ի թիւով «Անհրաժեշտ է քաղաքական անկախութիւն» խորագրուած հարցազրոյց մը հրատարակած է «Համահայկական միացեալ ճակատ»ի վարչութեան անդամ, նախախորհրդարանի նախագահ՝ փրոֆէսէօր Ֆելիքս Սաֆարեանի հետ:

Նախախորհրդարանը կազմուած էր 1989 Մայիս 7-ին, 14 կազմակերպութիւններու միաւորումով· իսկ վերջերս անոր նախաձեռնութեամբ ստեղծուեցաւ «Համահայկական միացեալ ճակատ»ը: Անոր մաս կը կազմեն Հայաստանի ու ներքին ոլիւռքի խմբաւորումները, որոնք դուրս մնացած էին ՀՀՇ-էն:

Այս տեղեկատուութիւնը ունենալէ ետք, մարդ բնականաբար հարց կուտայ թէ ի՛նչ է կեցուածքը այս ճակատին, ինչով կը բաժնուի ՀՀՇ-էն որ նոյնպէս դանադան կազմակերպութիւններու համախմբում մըն է ու այսօր որպէս ոչ պաշտօնական իշխանութիւն բայց ժողովուրդին ներկայացուցիչը, կը վարէ երկրին քաղաքական կեանքը:

Ֆ. Սաֆարեանի զրոյցին առաջին տողերուն մէջ արդէն կը տրուի այս հարցումին մասնակի պատասխան մը· «Մեր ծրագրի հիմնական կէտերից մէկն էր վերականգնել Ազատ, Անկախ եւ Միացեալ Հայաստանը» կ'ըսէ ան· ապա կը շարունակէ թուել Համահայկական միացեալ ճակատի նպատակները· «Համաժողովրդական ճակատի կազմակերպում, Արցախի վերամիաւորման ամրապնդում եւ ադէտի գօտու վերականգնում»:

*Մինչ հոս, «ճակատ»ի մը եւս գոյութիւնը արդարացնող ոչինչ կայ Սաֆարեանի բացատրութիւններուն մէջ· ոչինչ որ զոնէ բացատրէ ՀՀՇ-էն դուրս բնալու տրամադրութիւնը: Երկուութեան այս երեւոյթը հետաքրքրած է նաեւ վրուցավար Վարազդատ Գրիգորեանը, սակայն հանդիպակաց կողմէն դիտելով զայն: Փորձանակ հարցնելու թէ ինչու «Ճակատ»ի բաղկացուցիչները մաս չեն կազմած ՀՀՇ-ի, որուն կորիղն՝ Ղարաբաղ Կոմիտէի երկու տարի առաջ զարարաղեան հարցով սկսած գործունէութիւնը այսօր կ'ընդգրկէ երկրին քաղաքական դլխաւոր մարդերը, Վ. Գրիգորեան կը հարցնէ· – «Ինչո՞ ՀՀՇ չմտաւ ճակատի մէջ»: Ֆ. Սաֆարեանի պատասխանը քիչ մը չաա կը յիշեցնէ այն յանկերգը որ այլեւս մաշեցաւ ուրիշ ճակատի մը մամուլին մեծ ու փոքր անուններուն շրջանը ընելով ան կ'ըսէ· – «Նախ եւ առաջ ՀՀՇ-ն համազգային շարժում չէ, որովհետեւ նրա մէջ չեն մտնում արտասահմանեան եւ Մայր Հայրենիքի քաղում ոչ պաշտօնական կազմակերպութիւններ»· այս պատասխանը եթէ ոչ ճակատին, զոնէ իր մտածումին մասին կը լուսաբանէ ընթերցողը, ըսելով որ Սաֆարեանի համար «համազգային» սահմանումը կը բնորոշէ ոչ թէ ամբողջ ազգին վերաբերող հարցերու սահմանմամով ու անոնց համար տարուած պայքարով, այլ՝ պարզապէս մտանակից խմբաւորումներու թիւով···: Գոնէ կարդացած, լիտցած չըլլայինք թէ Հայաստանի մէջ կան նաեւ անդամ ու զեկավարութիւն նոյն անձով ներկայացուած «միութիւններ»···: Ֆ. Սաֆարեան կազմակերպութիւն կը նկատէ ՀՀՇ-ն քանի որ ան «գործում է որոշակի ծրագրային դրոյթների շրջանակներում», հոգ չէ թէ «ծրագրային» ալդ «դրոյթները» շատ աւելի համապարփակ ընդդրկում մը ունենան ազգային հարցերու, քան «Ճակատ»ի, «Ազատ, Անկախ եւ Միացեալ Հայաստան»ի քիչ մը շատ լուզունգային տարազը որ նոյնիսկ ա՛յս յատկանիշը չէ յաջողիր պահել մինչեւ զրոյցին աւարտը: Սակայն ինքնաժխտումի միակ օրինակը այս/մկրը չէ Սաֆարեանի խօսքերուն մէջ· ան կ'ըսէ տակաւին թէ Խորհրդային Դերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը Բաքուի պինորական միջամտութիւնը կատարեց այն առեն միայն երբ «հայապաղտութիւնը վերածուեց ռուսալեզու բնակչութեան ահաբեկումների եւ տեղահանութեան»: Այսինքն, կ'ընդունի թէ հայ ժողովուրդին ապահովութեան համար չէ որ չարժած է կեդրոնական իշխանութիւնը իր զօրքն ու զէնքը: Ազատ, Անկախ, Միացեալ Հայաստանի վերականդնումը ծրագրի հիմնական կէտ ըրած ու խորհրդային իշխանութեան հանդէպ, բաւական ճիշդ դիրքորոշումի տէր այս գործիչը, ապա սակայն չի վարանիր յայտնելու՝ «Հայաստանի կառավարութիւնը ռէալ ուժ է եւ մենք փորձում ենք համագործակցել», երբ այսօր արար աշխարհին ծանօթ է այդ կառավարութեան ուղեղիծը, կեցուածքը: Կ'երեւի, «Ճակատ»ին – որուն բաներէն է հոս, Ֆ. Սաֆարեան – տարբերակումը ՀՀՇ-էն, դաշնակիցներու ընտրութեան մէջ կը կայանայ· այլապէս, դժուար որ պատասխան մը դտնուէր այն հարցումին, թէ երբ նորաստեղծ «Ճակատ»ին նպատակները, ծրագիրը յայտնի տարբերութիւն մը չէին ցոյ ցատր ՀՀՇ-ի կողմէ ձեւաւորուածէն, ինչո՞վ կը բացատրուէր այդ կրկնակի կազմաւորումը, երբ ինչպէս ինք իսկ կ'ըսէ· – «այսօր, առաւել քան երբեք, Հայաստանը համահայկական հոգածութեան առարկայ պէտք է լինի»:

Այս տարտամութիւնը զազաթնակէտին կը հասնի, երբ զրոյցին աւարտին կրկնելէ ետք նաեւ ՀՀՇ-ի այն տեսակէտը թէ «ազգի առջեւ ծառացած խնդիրները քեղադրում են ունենալ ազգային կենսունակ խորհրդարան···», Ֆ. Սաֆարեան կը խօսի «պահանջատիրութեան» մը մասին, որը յայտնի չէ թէ ի՛նչ բանի կը վերաբերի· աւելի կը նմանի օդային զազափարի մը որ ոչ մէկ գործնականի վրայ կը հիմնուի, բայց կը թուի որ մոզական ուժը ունի մեր յաւերժութիւնը ապահովելու: Այս «պահանջատիրութիւն» կոչուած ապարածը ան կը նախընտրէ նաեւ ինքնորոշման իրաւունքէն, որ ո՛վ գիտէ ինչպէս, մեզի ձեռք քաշել պիտի տայ «Նախիջեւանից, Կարսից, Արեւմտեան Հայաստանից, գուցէ նաեւ Խորհրդային Հայաստանի որոշ տարածքներից»:

Ու ան որ իրրեւ թէ կը մեկնէր Ազատ, Անկախ, Միացեալ Հայաստանի ծրագրէ մը, երբ դէմ առ կը մնայ «տրամաբանական չէ՞» նախ ինքնորոշում, Ազատ եւ Անկախ Հայաստանի ստեղծում եւ ետք միայն պահանջատիրութիւն» հարցումին հետ, կը պատասխանէ·

«Այդ ալ տեսակէտ է, բայց այդ ժամանակ արդէն Խորհրդային Միութիւնից չենք կարող եւ ոչ մի բան պահանջել»: Այս կէտը եւս պէտք է աւելցնել ՀՀՇ-էն

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳՈՅՆԻՆ ԵՒ ՆԻՒԹԻՆ ԶԱՌԱՆՑԱՆՔԸ

Մթնշաղին փայլող լոյսերու կը նմանին Ուիլեամ Տը Քունինկի փարթամ գործերը, զորս այս օրերուն կարելի է տեսնել Փարիզ (*): 90 տարեկանի սեմին գտնուող նկարիչը արդէն մտած է մթադնումի ծիրէն ներս: Վերջերս, իր միակ աղջիկ զաւակը, իր փաստաբանին հետ խորհրդակցաբար, ձեռք ձգեց վաւերաթուղթ մը, ըստ որուն Տը Քունինկ զառամած կը նկատուի, արդիւնք՝ ալքոլամոլութեան, եւ անկարող՝ իր գործերը վարելու: Սակայն, ոգելից ըմպելիները կը թուին խնայած ըլլալ իր ուղեղի ըստեղծագործական բջիջներուն քանի, ըստ կարգ մը ականատեսներու, վերջին շրջանին Տը Քունինկ կը նկատէ իր լաւագոյն գործերը ու երթեք չի հեռաքրքրուիր իր աղջկան տարած բանակցութիւններով, իր գործերու վաճառքին կամ առնոց ներկայացման կապակցութեամբ:

Մեծ թիւ չեն ներկայացներ ներկայիս ցուցադրուած գործերը, սակայն անոնք ընդհանուր պատկերը կուտան Տը Քունինկի կարեւոր մէկ շրջանին, մօտ 25 տարի, 1950 թուականներու կէսերէն մինչեւ 1981: Դժբախտաբար, ատոնց մէջ օրինակներ չկան այս վերջին տասը տարիներու իր գործերէն, որոնք նոր հանդրուան մը կ'արձանագրեն իր նկարչութեան մէջ, ուր նուրբ, սահուն գիծերն ու գունային չերտաւորումները կը յաջորդեն նախորդ տասնամեակներու թանձր ներկանիւթով ծածկուած պատառաներուն:

1984-ի յեռնահայեացքը, Տը Քունինկի նուիրուած, Ժորժ Փոմփիտու Մշակութային կեդրոնը, երկրորդ նմանօրինակ ձեռնարկն էր Ֆրանսա, որ ձէքսըն Փոլլըքէ ետք, կ'արժեւորէր ամերիկացի այլ նկարիչ մը: Նոյն սերունդին միւս գլխաւոր ներկայացուցիչները, Մարք Ռոթքօ, Ֆիլիփ Կաստըն, Քլիֆըրտ Սթիլ, Արշիլ Կորքի, Պառնըթ Նեումըն, Ֆրանց Քլայն եւ ուրիշներ Ֆրանսական հասարակութեան մեծ մասին համար դեռ կը մնան մեծ անծանօթներ: Ատոնց մէջ Տը Քունինկ ներկայիս ամէնէն աւելի ուշադրութիւն գրաւողն է, տրուած ըլլալով որ ինք, Ռապըրթ Մաներըուէլի հետ այդ սերունդէն միակն է, որ դեռ հրաժեշտ չէ տուած կեանքին:

տարբերութիւններու չանկին մէջ, քանի որ եօթը տասնամեակի փորձով, հոն բուածը այն է թէ մենք պէտք է ըլլանք մեր տէրը, ու մենք դտնենք մեր ղլխուն ճարը: Յատկապէս նկատի առած Խորհրդային իշխանութիւնը Բաքուի մէջ չարժման մղող ազդակներուն մասին Սաֆարեանի ճիշդ արտայայտութիւնը, մարդ կը դժուարանայ երկու դիրքորոշումները համատեղելու նոյն անձին մէջ:

Այսպէս, նորակազմ ճակատի մը հանդամանքներուն մասին լուսաբանութիւն առանալէ աւելի, հարցականներով կ'ողողուի ընթերցողին միտքը, կարդալէ ետք «Խորհրդային Հայաստան»ի հարցազրոյցը: Հարցականներուն Ֆ. Սաֆարեանի վերաբերողները իր հակասական խօսքերուն չափ կուգան նաեւ իր մանագիտութենէն· ան «ֆիզիկա – մաթեմատիկական գիտութիւնների տոքթ. փրոֆ.» է· գիտութեան երկու բնագաւառներ, որոնք ամէնէն անհանդուրժողներն են տրամաբանականէն չեղումներու:

Իսկ հարցականներ կը ծագին նաեւ թերթին խմբագրութեան կեցուածքին մասին որ ընտրութիւններու նախօրեակին, իշխանութեան թեկնածու զանազան խմբաւորումներէ յարմար գատած է հարցազրոյցի համար առաջին կարգը յատկացնել «Համահայկական ճակատ»ին: Ինչու չեմ գիտեր, այս ընտրութիւնը մեզի կը յիշեցնէ զեկտեմբերեան մռայլ օրերուն նոյն թերթին հրապարակումները «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի անդամներուն մասին, ուր չանքը ակներեւ էր անոնց մոլորումներ, սխալներ, յանցանքներ ճարելու···:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՈՅԵԱՆ

Աչքի ւս պատմական իրազուրկին գրաճած է այն՝ թէ ամերիկեան յետպատերազմեան արուեստին գլխաւոր կերտողները պաղթականներ կամ անոնց զաւակները եղած են: Հաւանաբար ինքնահաստատման եւ զօրաւոր հակազդումի պահանջն էր պատճառը, որ այս արուեստագէտները մղեց ձեռնարկելու ոստումի մը, 20-րդ դարու արուեստին մէկէ իր աժանաւոր տեղը դրաւող, երբեմն հերոսական որակումը ստացած, զուգահեռ Մեծ Պատերազմի ամերիկացի չատ մը գինուորներու հերոսապատումին: Այսպէս, Ամերիկա կը գտնէ իր տարածուղ ազդեցութեան համազօր արուեստ մը, որուն ընկալումը սակայն անխուսափ չեղաւ: Գոյութենական արմատներ ունեցող այս արուեստը դարձաւ հայելին ներքին բախումի մը, մղձաւանջի մը, երբեմն դէպի յուսալքում եւ յոռետեսութիւն առաջնորդող, ուր ողբերգական ենթահողը անոր դերակատարներուն, մի քանին տարաւ անճնասպանութեան կամ ալքոլամոլութեան:

Տը Քունինկ երբ քսաներկու տարեկանին ապօրինի ձեւով մուտք կը գործէ Ամերիկա, իր եւին ունի գեղարուեստական նկատելի կազմաւորում մը, հետեւած ըլլալով դասընթացքներու եւ գործելով որպէս գծագրող եւ յարդարող: Քիչ ետք իր ծանօթացումը Սթիւըրթ Տէյվիսի եւ ձոն Տը Կրէհըմի, գինք չափման մէջ կը դնէ Նիւ – Եորքի գեղարուեստական յառաջապահ խմբաւորումներուն հետ: Սակայն, այդ տարիներուն, Աբսթրակտ Կորքիի հետ իր խոր բարեկամութեան չեզի է, որ իր վրայ կը թողու անջնջելի ազդեցութիւն, իր մտապատկերին մէջ միշտ ներկայ, ինչպէս եւ իր գործերուն:

1930-ական տարիներու Տնտեսական Մեծ Տագնապի ընթացքին Տը Քունինկի աշխատանքը քայլ առ քայլ դուրս կուգայ դուռ պատկերային սահմաններէն: Սկիզբ փնտռտուքի շրջան մըն է, ուր պատկերային ու վերացականը կը զուդահեռին: Կը ծնի նաեւ գիմանկարներու չարք մը, ուր Կորքիէն եկած ոճային ազդեցութիւններու կողքին, կերպարները կ'արտայայտեն առանձնութեան խոր ըմբռնում մը: Իսկ վերացական գործերը հետզհետէ ձեռք կը բերեն անձնականացում, ուր երկար եւ սահուն գիծեր կը զուգակցին յստակ եզրերով նկարուած չերտերու, երբեմն կենսաձեւային: Այս շրջանին, կանացի կերպարը կը գառնայ իր արուեստին գլխաւոր մտասեւեռումը, որ շրջան առ շրջան կ'ենթարկուի նկարչական տարբեր կերպարկման:

1940-ական տարիներու առաջին կէսը հիմնական հանդրուան մը կը կազմէ ամերիկեան արուեստի պատմութեան մէջ: Կորքիի վերացականացումը՝ ամբողջ պատատին վրայ տարածուղ նկարչական արարքով, կուտայ իր գլուխ գործոցները: Ատոնց ազդեցութիւնը չուտով երեւան կուգայ Տը Քունինկի մօտ, երբ Կորքիի կենսաձեւային վերացական մեկնաբանումը զօրաւոր կերպով կը գրաւէ իր բարեկամին նկարչութիւնը: Մինչեւ իսկ այս վերջինին 1950 թուականը կրող կարեւոր պատատը՝ «Պեղում»ը նկատի առած, կ'անդրադառնանք թէ 1944-ին նկարուած Կորքիի «Թէ ինչպէս Մօրս Աւեղնադործ Գոգնոցը Կը Տարածէ ի Կեանքիս Մէջ»ը ինչպիսի անկիւնադարձային գործ մըն է, ապագայի նկարչական կարգ մը զարգացումները կանխող:

Կորքիի այս պատատին ազդեցութիւնը երեւան կուգայ նաեւ Տը Քունինկի «Կին»երու չարքին մէջ, որուն նկարիչը կը ձեռնարկէ 1950-ական տարիներու սկիզբներուն՝ մի քանի տարուան վերացական շրջանէ մը ետք: Տը Քունինկի պատատներուն մէջ, վերեւը կանացի դլուխներն են, որոնցմէ վար կը տարածուին, աւելի կամ նուազ չափով վերացականացած ձեւաչերտերը: Կորքիի նկարին մէջ նոյնն է պարագան, ուր բոլորը կը, որպէս դլխու խորհրդանշան, կը

պոռնի պատառի վերի աջ մասին: Եթէ այս նկարին աջ կէսը նկատի ունենանք միայն, Տը Քունինկի յղացքին մօտեցումը կորքի, աւելի ակնյայտ կը դառնայ: Ճեմապային, «Կին»երու իր վերջին շարքին մէջ, Տը Քունինկի պատկերումը կրկին կ'երկրորդէ Կորքինը, երբ իր կերպարները կը ներկայացնէ բնութենական միջավայրի մը մէջ, ինչ որ Կորքի պատկերած էր 1942–էն 1945 երկարող շրջանին:

Պատկերայինի եւ վերացականի զուգակցումը չատերու համար «դաւաճանութեան» իմաստ ստացաւ: Վերացապաշտութեան տենդային տարիներուն, երբ 1950–ին Տը Քունինկ յանկարծ կը վերադառնայ պատկերային ենթանիւթին՝ կիներու պատկերումով, յարձակումներու կ'ենթարկուի: Ինք անկաչկանդ ըմբռնում ունի նկարչութեան էութեան մասին; երբ Բէմմինթ Կրինպըրկ, ամերիկեան վերացապաշտութեան թունդ տեսաբաններէն, առիթով մը կ'ըսէ թէ «այլեւս կարելի չէ կերպարը նկարել», Տը Քունինկ կը պատասխանէ, «այլեւս կարելի չէ կերպարը չնկարել»: Պատկերայինի եւ ոչ – պատկերայինի արուեստական սահմանները ուրիշներուն հարցն է, ինք կը չեշտէ, ո՛չ իրը:

Տը Քունինկ կիսը նկարեց, սակայն այլանդակ, հրեշային արտայայտութեամբ օժտուած, նոյն ատեն որպէս զոհ եւ որպէս գիշատող: Իր «Կին»երը պատառած մակերեսին կը մասնատուին ու կը տարրալուծուին, ասէպ կորսուելով նկարի գիծերուն եւ գունային հատուածներուն մէջ: Բաւական քննարկումի եւ ակնարկութիւններու նիւթ դարձաւ իր մղումը՝ կիները պատկերելու այդպիսի կերպարանքներով: Ինք, Փապլօ Փիքասոյի հետ, մեր աչքին կը ներկայացնէ կիները զորս գիտելը ոչ մէկը անտարբեր կը դարձնէ անոնց արծարծած հարցադրումներուն, գոյութենական կամ տարրային:

«Կին»երու այդ շարքով, Տը Քունինկի համար ներկանիւթը հետզհետէ կը զգեստ զգայական յատկութիւն, այս ձեւով նոր նուաճում մը արձանագրելու ներկանիւթի ընկալման եւ կիրարկման գծով: Իրեն համար ան կը դառնայ մարմին, միս: Ինք է որ կ'ըսէ, «Միսն էր պատճառը որուն համար իւղանկարչութիւնը ստեղծուեցաւ»: Այստեղէն սկսեալ, գոյնն ու ներկանիւթը կը ստանան առաջնակարգ դեր, որպէս արտայայտչական եւ դեղարուեստական հիմնական գործօններ: Այս ձեւով, 1957–ի շուրջ կը ծնին բնութենական ակնարկումներ կրող գործեր, թերեւս ամէնէն գրաւիչները՝ ցարդ իր նկարած պատառներուն մէջ: Անկասկած իր մօտերիմ բարեկամին, Ֆրանց Քլայնի տարածուն ու լայն վրձնահարուածներով նկարած վերացական գործերը, իրենց «երեքային» բնոյթով, զօրաւոր ազդեցութիւն կ'ունենան Տը Քունինկի վրայ: Սակայն, բաղդատմամբ Քլայնի «չոր» մակերեսներուն, Տը Քունինկի ներկերը կը պահեն հիւթեղ նկարագիր մը, որ կը մատնէ իր զգայական խառնուածքը:

Բայց, շուրջ տասնամեակ մը ետք, 1965–ի շուրջ հեռանալով նկարչական այս կիրարկումէն, Տը Քունինկ կրկին կը ձեռնարկէ կիներու շարքի մը, որդեգրելով աւելի շարժուն վրձնահարուածներ, ուր պատառը կը դառնայ գունային դաշտ մը՝ առանց յստակ ձեւային չերտաւորումներու: Մինչ գիծը, երկար տարիներու համար գրեթէ կ'անհետի իր իւղաներկերէն եւ, ընդհանուր գունային չաղախին մէջ ձուլելով, երբեմն կը ստանայ չեշտ մը դեր կամ համառօտ կերպով կը ներկայացնէ մարմիններու անդամներն ու գիծերը:

«Կին»երու այս նոր շարքէն ետք երբ Տը Քունինկ անդամ մը եւս կ'անցնի բնանկարային տեսիլքին, իր նկարչակերպը չի փոխուիր: Առանց մէջ վրձինը իր ինքնութիւնը կը հաստատէ որպէս ինքնին առաջնակարգ դերակատար, որ կ'ածկօսէ իր ճանապարհը ու, երակներու նըմանող իր հետքերով, իր ոլորումով եւ հպումի ուժգնութեան աստիճանաւորումով, «կ'երգէ» ու կառոյց կուտայ «անկառոյց» թուացող տարածքին: Իւրաքանչիւր հըպում, գոյնի հարուած կամ ձեռքի շարժում կ'ենթարկուի ծայրայեղ հակակշիռի, հակառակ որ անոնք «աննպատակ» եւ «ցրուած» կրնան թուիլ՝ այստեղ իրագործուած նկարչական լեզուին անհաղորդ անձի մը համար:

Շարունակելով իր յախուռն ուղիները, վրձինը իր շարժումներով եւ հետքերով միջօդային, տեսադաշտային եւ գունային յարաբերութիւններ եւ անցքեր կը ստեղծէ, խորապէս զգայական: Երբեմն գոյները զիրար կը ծածկեն կամ, լերդացած արիւնի նման կը թանձրանան. յետոյ կը սահին, այլազան ուղղութիւններով ճանապարհներ կը դնեն չոր հողի մը վրայ հոսող ջուրի մը նման: Երբեք ներկանիւթը նախապէս չէր ստացած զգայական այսպիսի հանդամանք, Տը Քունինկի մօտ կամ այլուր: Կեանքն է որ կ'եռայ անոնց մէջ, զառանցանքի մը նման ինքնատրծ, ինքնիր մթնոլորտը անուշանոց: Եւ դեռ կասկածիլ թէ հանճարը խենդութեան ձեւ մըն է՝ արուեստագէտին կողմէ հակակշիռի տակ առնուած...:

Մօտ քսանըհինգ տարի կը տեւէ Տը Քունինկի այս «դինովութիւն»ը: 1980–ի իր գործերէն սկսեալ, պատառներու դունաւոր չերտաւորումներն ու վրձին – ներու լայն ու երկար ճիւղաւորումները կը տափարակնան ու, դիրար ձուլող տարածքէին տակ, կը ստանան մետաղեայ երեւոյթ, ժապաւէններու նման, միշտ ուժեղ ներկայութիւն ձեռք բերելով: Կարծէք մօտալուտ անհունի մը խաղաղութիւնն է, որ կը յայտրդէ փոթորիկին:

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԷՐԻՃԻՒԼԵԱՆ

(*) DE KOONING
Galerie Karsten Grève
5, rue Debelleyme, 75003 Paris
(9 mars - 14 avril 1990).

Des choses cachées jusqu'à la fin des temps

Durant le Carême, à l'exception de deux jours : le 31 mars où l'on commémore le martyre de St. Grégoire l'Illuminateur, et le 7 avril, la résurrection de Lazare, les célébrations liturgiques de l'Eglise arménienne se déroulent le rideau entièrement tiré devant l'autel, c'est-à-dire d'une façon audible mais invisible à l'assemblée des fidèles, leur offrant ainsi une double possibilité de prier : prier ensemble en communauté d'Eglise et prier en secret comme Jésus le demande : «pour toi, quand tu pries, retire-toi dans ta chambre, ferme sur toi la porte et prie ton Père qui est là, dans le secret; et ton Père qui voit dans le secret, te le rendra». Matthieu 6, 6.

Le rideau de l'autel devient la porte de notre chambre intérieure. Il permet une prière plus recueillie, nullement distraite par la célébration religieuse qui se déroule sur le bème, autour du maître-autel.

Toute célébration est une mise en œuvre de symboles. Elle s'effectue à un moment donné que l'on peut dater et annocer. C'est donc un acte dans l'espace et dans le temps, un événement. La célébration religieuse est un symbolisme déployé en action (liturgique) et en scénario (rituel). Elle a pour but de retirer les sujets de la vie ordinaire et de les mener aux portes du Mystère Divin : *Խորհուրդ խորին*:

Le rideau tiré abolit l'espace et le temps, il ne rajoute pas du symbole à l'agir symbolique, il le souligne, l'accentue en le cachant à la vue du fidèle, l'obligeant à une véritable ascèse sensorielle. Le rideau est privation, manque, qui mène au désir.

Les célébrations eucharistiques de Carême débutent par la prière des Arévakals (aurores), ces hymnes à la lumière que Nersès Chnorali dédie à Dieu, Créateur de la lumière : *Լոյս Արարիչ լուսոյ առաջին լոյս...*:

Par la beauté des images et de la mélodie, le fidèle est introduit harmonieusement dans une prière sereine et méditative : la poésie et la musique suggèrent par leur propre symbolique, la présence de l'Au-delà. Le rideau n'est plus un écran obscur qui sépare, il est un écran clair où se projette l'«aurore lumineuse du Soleil de Justice».

Il ne s'agit pas seulement d'une préparation au mystère pascal, il s'agit aussi d'un autre mystère qui puise ses origines dans le passé le plus lointain, dans cette antiquité païenne qui célébrait, par des chants et par des hymnes, la renaissance de la nature au printemps, le culte du soleil, de la lumière qui jaillit toujours au cœur des ténèbres.

Le combat contre les ténèbres va se dérouler, toujours symboliquement, jusqu'à la nuit du tombeau du Samedi - Saint.

Au soir du Dimanche des Rameaux, la cérémonie de l'Ouverture des Portes : *Դռնբացէք* est un rappel de notre condition de voyageurs dans la nuit, qui devons veiller et prier. Le rideau tiré symbolise, alors, les Portes du Ciel, au Jugement Dernier. Le ciel dont nous sépare le péché; d'où l'appel à la miséricorde de Dieu : «Ouvre-nous Seigneur, ouvre-nous les portes de ton amour, nous t'en supplions».

Toutes les cérémonies de la Semaine Sainte, en particulier l'Office des Ténèbres durant la nuit du Jeudi - Saint au Vendredi - Saint, se feront devant le rideau tiré en signe de deuil.

Dieu veut nous apprendre le deuil. Faire le travail de deuil, c'est prendre conscience progressivement que la mort a bien ravi Celui qui nous manque tant. Tel est le mystère du Samedi - Saint, cette journée où l'on fait le deuil de Dieu pour préparer la vie nouvelle de la nuit pascale.

Chaque étape de la vie spirituelle est un passage par la mort.

Mais au matin de Pâques (Pâque = passage), nous sortirons de la nuit de la mort et des tombeaux pour entrer dans la vie et la lumière avec le Christ Ressuscité. La joie de Pâques préfigure l'allégresse de la fin des Temps, quand plus rien ne nous sera caché, temps de l'aurore qui ne finira jamais.

Ces cérémonies d'une très grande beauté liturgique, d'une grande intensité dramatique et religieuse font partie de notre patrimoine spirituel. Leurs sources sont anciennes. En y participant, notre communauté renforce son identité historique, donc son avenir; elle se constitue en tant que groupe et entre dans la compréhension symbolique du rapport entre son existence et celle de ses membres; elle s'identifie aussi dans sa singularité par rapport à d'autres groupes et témoigne de ce qu'elle est. Elle témoigne, dans cette relation à Dieu qu'est la célébration chrétienne, de la profondeur et de la richesse de ses racines spirituelles.

Saténig GOSTANIAN

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Ցայտնի Սրբազաններու, Գերապայծառներու, Վարդապետներու, Վերապատուելիներու եւ Մխիթարեան հայրերու շարքին կ'ողբանք ի սրտէ Նայրանդեան Տ. Կրօնիտէսը, Տ. Արսէն Երկաթը, Տ. Յարութիւն Տէր-Մելքոնեանը, Բագարան Խարբուրդեան, Տ. Արխատակէս Թիմուրեանը, Տ. Աշոտ Տէր – Մանուէլեանը, Տ. Ղեւոնդ Կէմլճեանը, Տ. Քերովբէ Տէր – Սերովբեանը, Տ. Թէոփիլէ Օտապաշեանը, Տ. Յակոբ Զօպեանը, Տ. Ցեսու Վարդապետեանը, Տ. Մկրտիչ Գալֆնճեանը, Տ. Մամբրէ Թեփիկեանը, Տ. Ներսէս Վահանեանը, Տ. Կորիւն Երամեանը, Տ. Աշոտ Աւետիսեանը, եւ դեռ այնքա՛ն եղերաբախտ երէցներ, մտովի լուսեղէն պսակներ ազեղելով անոնց գլխներուն՝ որոնք չկրեցին երբեք փըրկարար ապրիգը, ոչ ալ ժամին տեղ ձամին ճանչցան՝ ողջ մնալու համար, այլ իրենց հօտին հետ պատարագուեցան Ցեղին մարտիրոսութեան բագինին վրայ, անպարտ պահելով Հայ – Քրիստոնեայ անունն: Պիտի չզադրինք բնաւ ազալէ՝ այդ բոլորին կորուստները՝ ոչ ալ զիրենք երանելէ, վասնզի անոնք պատուաւոր մահուան մէջ տեսան եւ զգացին դէպի անմահութիւն հանող երկրաժեշտին քաղցրութիւնը: Պիտի չզադրինք դարձեալ հիանալէ անոնց հոգիներուն արիութեանը վրայ՝ որով անզոսնեցին ինչ որ կեղծ էր, ինչ որ պիղծ էր, եւ ճակատներնին արիւնոտ, անդամներնին չարաշարուած, քալեցին մինչեւ Գողգոթա: Տասնըհինգ դար առաջ, Տղմուտի ափերուն քով բանակող Հայորդիներուն նման, մեր նահատակ եկեղեցականներն ալ իրենց չարաչար մահուամբը կրկնած եղան. «Հաւատարեսցի մահ մեր ընդ մահ արդա – րոցն, եւ հեղումն արեան մերոյ ընդ արիւն սուրբ մարտիրոսացն, եւ հաճեսցի Աստուած ի կամաւոր պատարագս, մի՛ տացէ զեկեղեցի իւր ի ձեռն հեթանոսաց»:

***

Երեք յարանուանութեանց պատկանող այդ վշտաչարչար Հայ հոգեւորականութեան յիշատակին նուիրուած մատեան մըն է ներկայս, Պոլսէն սկսեալ նահանջ առնող նահանջ դասաւորուած, Հայ բնակչութեան, բնաշխարհիկ տեղեաց, սրբավայրերու եւ վանուց մի առ մի յուշակարգութեամբ, անհետացող յայտնի ազգայնոց եւ ջարդարարներու յիշատակութեամբ, Հայ կարաւաններու ճապաղանց մանրամասնութիւններով: Մեր հետազօտութեանց աղբիւր ունեցանք վերապրող տարագրեալները, Թերթեր, եւ դեռնապատում օտար հեղինակներ եւ դաւառի նորակազմ առաջնորդարաններ: Դառնութեան բաժակը ցմրուր ըմպող եւ հուսկ ուրեմն նահատակուող եկեղեցականներու հետ՝ զանց չենք ըրած նաեւ զանոնք որ իրենց Գողգոթան մագլելէ վերջ վերապրող մնացին:

Աստանդական անվերջ դեգերումներով եւ թղթակցութիւններով ամէն նօթ ու նիւթ քաղելէ, ամփոփելէ եւ մաքուրի դնելէ եռք էր որ, 1921 տարուայ Յուն – ուարին, Ս. Պատրիարք Հայրը մեզ յանձնեց աստուար թղթածրար մը որ ծառայեց յիշեալ Հայ Հոգեւորականաց կենսագրական բաժինը ճոխացնելու: Արդարեւ, դէզ մըն էր այդ ԿԵՆՍԱԳՐԱԳԻՐ խորհրդիը կրող տպեալ անջատ թերթիկներու, որ Թուրքիոյ Հայ Եպիսկոպոսներէն եւ կուսակրօն եկեղեցականաց ինքնակենսագրութիւնները կը պարունակէր, 1914–ի սկիզբները զանազան Թեմերու Առաջնորդարաններէ Պատրիարքական ուղարկուած, թէեւ ո՛չ ամբողջական, վասնզի շատ մը թերթեր կը պակսէին այդ թղթածրարէն: Հարկ եղաւ մեզ՝ խնամով պրպտել մէն մի թուղթ, Աղէտէն առաջ վախճանողներն ի բաց թողուլ եւ նահատակներու տարիք, մականուն, կենցաղ եւ ձեռնադրութեանց թուական ճշդութեան: Մորին յուզումով մըն էր որ թերթերնին դանոնք, որոնց իւրաքանչիւրին տակ բնագիր ստորագրութիւն ալ կար, եւ անոնցմէ ոմանց լուսանցքին՝ Առաջնորդ Հայրեր իրենց տպաւորութիւնները նօթագրած էին, բարացուցական յատկանիշներ մը վերբերելով. այսպէս, զոր օրինակ, «Հրեշտակի պէս մարդ մըն է», «Խոստմնալից նորընծայ մը», «Կարող եւ զարգացեալ քահանայ մը», «Խեղճուկ երէց մը», «Գիւղին վարժապետին դրել տուած է իր կենսագրականը» եւայլն: Իր անունը դողդոջ մատներով ծամածուռ, դրած՝ գերեզմանին մօտեցող քահանային սկսեալ մինչեւ դեռատի աբեղան, անճնիւր ոք իր կեանքը պատկերացուցեր էր հոդ, աշխարհականութեան խոնարհ դիրքի ելեւէջներէն մինչեւ Կոչում, որը Յուշիկ, մշակ, հիւան կամ գարբին, որը գպիր, ժամկոչ, գիւղի վարժապետ կամ ողբացեալ պանդուխտ ուսանող ի Պոլիս, բոլորովին անդէտ՝ որ այդ թուղթը լեցնելէն տարի մը վերջ իրեն կը սպասէր դէպի Նոր Գողգոթա առաջնորդող ահաւոր խաչակրութիւն մը՝ զոր երբեք ապրած ըլլայ մարդ՝ աշխարհի վրայ:

(Շար. 4)

(Շար. Ա. Էջէն)

իրենց կոչը, Հայաստանի Նոյեմբերեանի ու Իջեւանի շրջաններուն եւ Ադրբեջանի Ղազախի շրջանին մէջ իրավիճակը կարգաւորելու պայմանագրին նախագիծը, ինչպէս նաեւ շրջանին մէջ երկաթուղային, ինքնաշարժային եւ օդային փոխադրամիջոցներու վիճակը կարգաւորելու երկու կառավարութիւններուն միջեւ մշակուած համաձայնագրին նախագիծը լուր ընդունելութիւն գտած են հանրութեան մօտ:

Բանակցութիւններուն մասնակցած է նաեւ Խորհրդային Միութեան փոխադրամիջոցի, կապի եւ Տեղեկատուութեան յանձնախումբի նախագահ Տէմէնով:

⁂

ՄՈՒԽ ԽԱՂԵՐ
ԲԵՐԴԱՁՈՐԻ ՇՈՒՐՋ

Կացութիւնը չատ լարուած է Լեռնային Ղարաբաղի Շուշիի շրջանի հայկական դիւղերուն մէջ: Քանի մը օր առաջ, ինչպէս կը հաղորդէր Հայաստանի ռուսերէն «Կոմունիստ» թերթի սեփական թղթակիցը, Շուշէն երկու քիլոմեթր հեռու՝ Մաեփանակերտ – Բերդաձոր կառուցիին վրայ, օդը հանուած է պէնզինի կայան մը: Ցանցաղօրծները յայտնի չեն, սակայն ամէն ջանք կը թափուի այդ ապրիլէ գործողութիւնը Հայերուն վերագրելու համար:

Այդպէս էր մասնաւորապէս կեդրոնական հեռատեսիլի «Ժամանակ» լրատու – յայտագրին հաղորդման ոգին, Մարտ 25–ին: Իրականութիւնն այն է որ պէնզինի կայանին մօտ կը գտնուին Շուշեցիներու խանութները, եւ այդ վայրին չեն կրնար մօտենալ ոչ Մաեփանակերտցիները, ոչ ալ Բերդաձորցիները:

Մաեփանակերտի հետ փոխադրական կապը ընդհատուած է: Բերդաձորը Շուշիէն աննդեղէն չընդունիր, իսկ Մաեփանակերտէն փոխադրելը չատ դժուար է:

Ադրբեջանցիներու զարնանային ոտնէն առաջ կիերով հայկական դիւղին մօտ գինուորականները պահակակէտ մը դրած են ոտնական օրերուն «Լաչինի բնակչութիւնը պաշտպանելու համար Բերդաձորցիներու յարձակումէն», Տօնը վերջացած է, իսկ պահակակէտը տեղը կը մնայ: Հիմա ալ կը պատճառաբանեն թէ այն անհրաժեշտ է անճնագրերը ստուգելու համար: Բերդաձորցիները պիտի ուզէին հաւատալ որ այդ գինուորականները կիրենք կը պաշտպանեն Ադրբեջանցիներու յարձակումներէն...

Պէտք է յուսալ որ չկրկնուի Ագատ եւ կամօ դիւղերու պատմութիւնը, ուր գինուորականներու ներկայութեամբ, հակառակ Խորհրդային Միութեան Ներքին փոխ – նախարարին հաւաստիացումներուն պարպեցին հայկական դիւղերը եւ լեցուցին Ադրբեջանցիներով:

⁂

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ
ԲՈԼՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ,
ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի ընկերա – տնտեսական խնդիրներու լուծման նպատակով մշակուղ նախագիծերը իրագործելու համար, կառավարութիւնը Մայիս – Յունիս ամիսներուն կը կազմակերպէ այդ աշխատանքներուն մասնակից սփիւռքահայ գործարար շրջաններու ներկայացուցիչներու խորհրդակցութիւն մը:

Մինչեւ այդ նախագիծերու վերաբերեալ համապատասխան առաջարկները պիտի ըլլան, մասնակիցներուն համար պիտի կազմուին եւ նախօրօք անոնց պիտի տրուին տեղեկութիւններ:

Խորհրդակցութեան կազմակերպման բոլոր գործնական հարցերով պիտի զբաղին Հայաստանի պետական ծրագրաւորման Կոմիտէն (Պետպլան) եւ Նախարարաց Խորհուրդի արտաքին կապերու բաժինը:

Հայաստանի կառավարութիւնը, խորհրդակցութիւնը նախաձեռնողները վստահ են որ Սփիւռքի կազմակերպութիւնները, գործարար շրջաններու ներկայացուցիչները, չահագրգռութիւն կը ցուցաբերեն խորհրդակցութեան նկատմամբ, գործօն կերպով կը մասնակցին անոր աշխատանքներուն:

ԿԱՊՈՒՅՏ ԽՍՀԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ ՎԻԵՆ

Շաբաթ, Ապրիլ 14, ժամը 20–էն սկսեալ Մշակոյթի Տունը:

9, rue du Cirque

Թղթախաղ եւ բառախաղ:

Տիկին Մարգրիտ Միսաքեան եւ զաւակը

ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՋԱՐԴԱՐ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 7–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Ապրիլ 11–ին, ժամը՝ 10·45–ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին:

⁂

Ըստ հանգուցեալին փափաքին, փոխան ծաղիկի նուէրները ընել եկեղեցիներուն կամ բարեսիրական կազմակերպութեանց:

⁂

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

ՅԻՍՈՒՍ

ԱՆՈՐ ԿԵԱՆՔՒՆ ՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ
Հայերէն լեզուով
Շաբաթ, Ապրիլ 11, ժամը 20·30ին
ՀԱՅՑ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ
8, rue du Groupe Manouchian,
Alfortville
— Մուտքը ազատ է —

JESUS
PROJECTION DU FILM
JESUS
Le Vendredi 13 Avril à 20 h 30
à l'Eglise Evangélique Arménienne
8, rue du Groupe Manouchian,
Alfortville
— *Entrée libre* —

CITE INTERNATIONALE DES ARTS
Salon 3eme étage
18, rue de l'Hôtel de Ville
Paris 4e

PEINTURES
et *SCULPTURES*
ARMENIENNES

Vernissage le 12 avril de 18h à 20h
L'exposition sera ouverte
du 13 au 22 avril de 13h à 19h

⁂

Այս ցուցահանդէսին կը ներկայացուին Հայաստանէ երկու արուեստագէտներու՝
նկարիչ՝ ՅՈՎՀ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ
եւ
արձանագործ՝
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՋԱՆԶՈՒԽԱՁԵԱՆԻ
գործերը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՄԱՐՍԷԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 16, Զատիկի մեռելոցին, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, մասնաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի երջանկայիշատակ՝
ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ
Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք
վախճանման քառասունքին առթիւ, Մայր Եկեղեցւոյ, Պոլսահայ Մշակութային Միութեան եւ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի նախկին սաներու միութեան կազմակերպութեամբ:

Յետ պատարագի պիտի տրուի նաեւ հոգեճաշ մը, որուն մասնակցութիւնը ապահովուած է բոլոր անոնց, որոնք կը փափաքին հանդուցեալին յիշատակը յարգել:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սոնիա Տամլամեան, Արամ եւ Հայկ Մոզեան իրենց մօրաքրոջ՝ Աբսիճէ Խտըշեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Ծառաջ»ին:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ
13, rue du Perche — 75003 Paris

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ.–
Առաջոյ ժամը՝ 17·30–ին:
Համապատարագ ժամը՝ 18–ին:
Խաւարման կիշեր ժամը՝ 20·15–ին:

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.–
Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ կարգ Թաղման Տ. Մ. Յիսուսի Քրիստոսի, ժամը՝ 18–ին:

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ.–
ՃՐԱԳԱԼՈՑՅ Ս. ՋԱՏԿԻ.–
Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Ընթերցում մարգարէական Թղթոց ժամը 17–ին:
Ճրագալոյցի պատարագ ժամը՝ 18–ին:

Ս. ՋԱՏԻԿ, ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ
Տ. Մ. ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
Հայրապետական պատարագ ժամը 11ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՑԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

ՕՐ ՄԵՌԵԼՈՑ, ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.–
Պատարագ, վասն հանգուցեալ ննջեցելոց, ժամը՝ 11–ին:

Sous le haut patronage de M. Jack LANG,
ministre français de la Culture, de la Communication, des Grands Travaux et du Bicentenaire

ARMENIAN EDUCATIONAL CONCIL inc
SOLIDARITE FRANCO-ARMENIENNE

avec la participation

du CENTRE DE RECHERCHES SUR LA DIASPORA ARMENIENNE

d'ORGANISATION TERRE ET CULTURE

et d'AMITIE ALSACE ARMENIE

organisent un Symposium International sur

LA PROTECTION DU PATRIMOINE ARCHITECTURAL ARMENIEN

12 - 14 AVRIL

STRASBOURG, Palais de l'Europe, Salle 100, Bât. I.P.E.

PROGRAMME

JEUDI 12, 10h00 : Ouverture et inscriptions
JEUDI 12, 14h00 : Les monuments arméniens et le XXe siècle
VENDREDI 13, 9h00 : Séisme et restaurations
VENDREDI 13, 14h00 : Etat des monuments arméniens en zone est
SAMEDI 14, 9h00 : Monuments arméniens en zone ouest et action internationale
SAMEDI 14, 14h00 : Séance de clôture.

Renseignements : Tél. : 46 - 06 - 15 - 90.

ԱԻԱԳ ՇԱԲԱԹ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՒՑ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 12

Յիշատակ ընթրեաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8–ին:
Ընթրեաց պատարագ ժամը՝ 10–ին:
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՑ. ՊԱԼՂԵԱՆ
Առանձայ ժամը՝ 16–ին:
Խաւարում ժամը՝ 19·30–ին:

Ս· ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ 10–ին, Առանձայ՝ 17–ին, Խաւարում՝ 20–ին:

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս· ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ընթրեաց պատարագ ժամը 10–ին:
Առանձայ 16–ին, Խաւարում՝ 20–ին:

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Առանձայ 16, Խաւարում՝ 19·30:

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Պատարագ ժամը 10–ին, Առանձայ ժամը 17–ին, Խաւարում ժամը 19·30–ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն ժամը 9–ին, Ընթրեաց պատարագ ժամը 10–ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Առանձայ ժամը 16–ին, Կարգ Զարչարանաց ժամը՝ 19·30–ին:

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՏԷՍԻՆ

Առանձայ ժամը 17–ին, Խաւարում ժամը 20–ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Ընթրեաց պատարագ ժամը 10·30–ին, Առանձայ 17, Խաւարում ժամը 19·30–ին:
Երեցդպութիւնները կը կատարէ Շնորհալի երգչախումբը, գեկավարութեամբ՝ Յակոբ Աբրահամեանի:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Ժամերգութիւն ժամը 8·30, պատարագ ժամը 10·30–ին, Առանձայ ժամը 17·30:
Խաւարում ժամը՝ 20·30–ին:

ՊՕՄՈՆԻ Ս· ԳՐ· ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ժամերգութիւն ժամը 9, պատարագ ընթրեաց 10, Առանձայ 17, Խաւարում ժամը՝ 19–ին:

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ Ս· ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Մանուկներու հաղորդութիւն ժամը 9, Ընթրեաց պատարագ 10, Առանձայ 17, Խաւարում ժամը՝ 20–ին:

Ս· ԿԱՐԱՊԵՏ

Առանձայ 16–ին, Խաւարում 20–ին:

ՊՈՒԼՎ· OSSO — Ս· ՅԱԿՈԲ

Ժամերգութիւն ժամը 8·30, պատարագ 10, մանուկներու հաղորդութիւն:
Առանձայ 17, Խաւարում 20:

Ս· ԹԱԴԷՈՍ

Փոքրիկներու հաղորդութիւն ժամը՝ 9–ին, Առանձայ 17·30, Խաւարում ժամը՝ 20–ին:

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Առանձայ ժամը՝ 17–ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՅԱՌԱՋ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925

DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Մշակոյթի գերիշխանութեան մասին

ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՉԵԱՆԻ ՀԵՏ

«Երեկոյեան Երեւան»ի Մարտ 28-ի թիւին մէջ «Հրատապ հարցազրոյց» մակագրուած զրուցին մը լոյս տեսած է. հեղինակը՝ Կարէն Բալեան Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի արուեստի հիմնարկի աւագ գիտաշխատող է ու ճարտարապետութեան թեկնածու: Այս հանդամանքներն են՝ ապահովաբար որ պինք կը մղեն նախ դիտարկումի մը, ապա հետաքրքրական առաջարկի մը. առաջարկ, որ խառնուած մեր ներկային մէջ այնքան մեծ անհրաժեշտութիւն մը չթուի չատերու համար, եւ որ սակայն պերճանք մըն ալ չէ թնաւ, մարդկային եւ ստացուածքի մարդերով, մեր հայրենիքէն բազմապատիկ ընդարձակութեամբ տարածքներու վրայ ցանուած Հայու զոյութեան համար:

Այս «ստացուածք»ի մարզին կը վերաբերի վերոյիշեալ զրուցիկը: Անոնք մեր զոյութեան այն մասն են որոնք առանց զգալիօրէն զարճած են արտերկրացի. անոնք այն հազարաւոր յուշարձաններն են որոնք անկարող մեզի պէս կայքէ կայք թափառելու, մնացած են իրենց ծնած հողին վրայ, կրելով չատ անգամ վերաբերումներու ամէնէն զաժանը:

Կ. Բալեանի յօդուածէն կը տեղեկանանք թէ խորհրդային երկրին մէջ յուշարձանները երեք խումբի կը բաժնուին. միութենական, հանրապետական եւ տեղական: Այս զասակարգումը կը կատարուի համաձայն յուշարձանին արժէքին, իսկ կարգը կը հաստատուի միութենական, հանրապետական եւ տեղական պետական մարմիններուն կողմէ. այսինքն՝ չատ լաւ յուշարձանները Մոսկուայի, լաւերը՝ Երեւանի, ոչ՝ լաւ յուշարձանները հանրապետութեան չրջաններուն մէջ:

1980-ական թուականներու սկիզբին Մոսկուայէն առաջադրանք կը տրուի ներկայացնել ցուցակը այն յուշարձաններուն որոնց կ'առաջարկուի միութենական նշանակութիւն տալ: Այս առաջադրանքը պրեզ կուտայ Կ. Բալեանի. «դժուար չէր կռահել որ հերթական պիւրոքրատական խաղ էր սկսում՝ տարբեր մշակոյթները, տարբեր ժողովուրդների հոգեւոր արժէքները արհեստականօրէն միացնելու, նաեւ հաւասարեցնելու «քարի» նպատակներով»:

Առաջարկը յոյսերու ծնունդ կուտայ թէ համամիութենական նկատուած յուշարձանները համամիութենական վերաբերում կը վայելեն, կը նորոգուին, կը պահպանուին, սակայն չատ արդար սպասումներ չեն ատոնք, քանի որ «այդ ոլորտն արդէն այն տարիներին ամբողջ երկրում այնպիսի անմխիթար, բարձի թողի վիճակում էր գտնւում որ յոյսերը ի հարկէ իրական չէին»:

Քանի որ ամէնէն արժէքաւոր նկատուած կոթողները «համամիութենական» պիտի դասուէին, պատուոյ խնդիր կը դառնայ կարելի չափով բազմաթիւ համամիութենական յուշարձաններ ունենալ: «Այդ նպատակով նոյնիսկ մտածուեցին խորամանկ միացումներ. իրարից ոչ հեռու գտնուող տարբեր յուշարձաններ ներկայացուում էին իբրեւ մի համալիր»: Կեղրոնը բոլորը չի վաւերացներ որպէս այդ, սակայն մերժումը կոթողներու արժէքին առընչուած չէ, այլ թիւին: «Փոքր Հայաստանը, որքան էլ շատ էր նրա տարածքում յուշարձանների քիւը, չէր կարող այդքան շատ միութենական նշանակութեան յուշարձաններ ունենալ»: Վերջին կը հասկցնեն նաեւ թէ պէտք է Հայաստանի ու Վրաստանի միութենական յուշարձաններուն թիւը իրարու մօտ ըլլան, Հայաստանի չնորհուած թեթեւ առաւելութեան իրաւունքով մը:

Ու կը կազմուի «անսկզբունք, անորակ, սխալներով մի ցուցակ, որն ի դէպ, մինչեւ օրս գործում է որպէս պահպանութեան տակ առնուած յուշարձանների միակ իրաւական փաստաթուղթ»: Այս մտայնութեամբ, ամբողջ մնացածը կը դասուի տեղականներու չարքին:

Այս տեղեկատուութենէն եւէ Կ. Բալեան կը կատարէ չատ տեղին դիտողութիւն մը. դասակարգումը կ'ըլլայ տարածքային եւ ոչ թէ համամշակութային. «այսինքն՝ այն յուշարձանները որոնք հանրապետութեան տարածքից դուրս են մնացել՝ անջատւում են ազգային մշակոյթից, չեն պահպանւում սեփական ժողովրդի եւ պետութեան կողմից: Ստեղծւում են հազարաւոր առանձին մշակութային «զարաբաղ»ներ»:

Այս «մշակութային զարաբաղ»ներու կարգին յօդուածագիրը կը յիշէ Նախիջեւանը, Անին, Կարսը, Խծկոնքը, Ախթամարը, Բագարանը, Ագուլիսը, Զուղան: Ատոնք չեն զարգած հայկական ըլլալէ, ինչպէս մեզի, նոյնպէս եւ քաղաքակիրթ մարդկութեան համար: Այս օրերուն յաճախ կը խօսուի Հայաստանի քաղաքացիութիւն տալու մասին նաեւ Հայաստանէն դուրս ապրող Հայերու. «ուրեմն նոյնը պէտք է արուի հոգեւոր արժէքների նկատմամբ» կ'ըսէ Կ. Բալեան: Պէտք է ընել այնպէս որ ոչնչացումի վտանգին ենթակայ հայկական յուշարձանները առնուին Հանրապետութեան պահպանութեան տակ: Եւ փոխանակ դասակարգելու եղածը, լոյսը պէտք է տալ մէկ արդի ունեցաւ 1987-ի Դեկտեմբերին, այսինքն մեր արցախեան զարթօնքից ճիշդ երկու ամիս առաջ: Կարող է անհամեստ թուալ, սակայն 1988-ի Փետրուարի 20ին, երբ առաջին անգամ ես մտայ Երեւանի Ազատութեան հրապարակ եւ յետագայ բոլոր օրերին մասնակից եղայ բուռն յուզումնալից միջոցներին, հասկացայ, թէ ինչու ներքին մի ձայն ինձ ստիպում, մղում էր հնարաւորին չափ չուտ խաղալ այս կերպարը:

– Այսինքն, կարո՞ղ եմ ասել, որ Փառանձեմի կերպարը խաղալու ձեր այդ ուժգին ցանկութիւնը, արուեստագէտի կանխազգացումն էր՝ սպասուելիք մեծ իրադարձութիւնների:

Ա. Թ. – Այո, թերեւս այդպէս: Իսկ աւելի ճիշդ, այդ իրազարձութիւններին յիւրովի մասնակցելու, նպաստելու ցանկութիւն: Գուցէ նաեւ փորձ հասկանալու ներկան՝ պեղելով անցեալը: Մի խօսքով, իմ պարտքը որպէս հայ ժողովրդի զաւակ: Չէի ուզի, որ սա բարձրագոչ հնչէր, քանզի իսկապէս մենք յաղթութեան կը հասնենք, եթէ ամէն մէկն իր կարողութեամբ, իր գիտելիքներով եւ իր արհեստով օգնի ընդհանուր գործին: Կարծում եմ, նախանձելի չէ այն ազգի վիճակը, որտեղ բոլորը միեւնոյն գործով են զբաղւում: Բոլորը քաղաքագէտ ու հրեռաորը, դեղուտատ ու պետական գործիչ չեն կարող լինել, ինչպէս բոլորը չեն կարող բանաստեղծ դառնալ:

– Բայց դառնանք «մեր ոչխարներին»:

Ա. Թ. – Այո, իսկապէս: Դէպքերի անսպասելի չրջադարձը ինձ ստիպեց, որ ինքս մտածեմ զրական տեքստ ստեղծելու մասին: Միակ ելքն էր ոգեւորել ոեւէ մէկին, արագօրէն զրելու մենատրաման, միակ մարդը, որին կարող էի ոգեչնչել եւ համոզել, ամուսինս էր՝ Ալեքսանդր Թոփչեանը, որը մինչ այդ ոչ մի էջ չէր զրել բեմի համար: Գուցէ սա էլ իր առաւելութիւններն ունէր: Ինչ-որ է, պիէսն սկսուեց 1988-ի Փետրուարի 21-ին եւ աւարտուեց նոյն տարուայ Նոյեմբերի 25-ին, Թանկերին, ուղղաթիռների եւ օդանաւերի հնդուխնի տակ. այդ օրը Երեւանում պարետային ժամ էր սահմանուել: Գուցէ երկար ծնունդ էր, սակայն ամէն օր փոխոխուող իրադրութիւնն ստիպում էր չակել, խմբագրել նախորդ օրուայ զրածը:

– Դուք գո՞հ էք ստեղծուած տեքստից: Ի դէպ, ինչպէ՞ս է վերնագրուած այդ մեանատրաման:

Ա. Թ. – Վերնագիրն է «Արտագերս»: Սա այն բերդի անունն է, որտեղ Փառանձեմ թագուհին չուրջ տարիւկէս պաշարուած մնաց: Սա խորհրդանչական մի բան է. մեր պատմութիւնն է, ահա չուրջ հազար տարի է ինչ պաշարուած ենք՝ բառիս ուղղակի եւ փոխաբերական իմաստով: Ինչպէս կ'ուզէք հասկացէք սա: Պաշարում է նաեւ ներկայիս Հայաստանում՝ սկսուած չրջափակումից, վերջացրած միութենական տեղեկատուական միջոցների միասումնաւոր եւ ապակողմնորոշող ճղճիմ վարագոյրով: Միամիտ չլինենք. պաշարումը կը լինի նաեւ վաղը, դուցէ փոխուեն ձեւերը, բայց կը լինի: Ուստի մենք պիտի ամուր մնանք մեր բերդերում:

Հարցնում էք՝ գո՞հ եմ, թէ՞ ոչ ստեղծուած տեքստից: Կ'ուզէի պատասխանել այսպէս. ժան Քոքթոն իր հռչակաւոր «Ձայն մարդկային»ի ներածականում իր իսկ հոյակապ մենատրաման անուանում է խաղապատրուակ: Ուստի ես չէի ուզի խօսել այդ գործի զուտ զրական արժանիքների մասին, ոչ թէ որ հեղինակը ամուսինս է, այլ պարզապէս, որ ես զբաղուհի եմ եւ նայում եմ «Արտագերս»ին որպէս խաղապատրուակ, եւ որպէս այդպիսին կարող եմ լիասիրտ ասել, որ գոհ եմ:

– Դուք կանխեցիք ինձ եւ յիշեցիք ժան Քոքթոյի «Ձայն մարդկային»ը: Տարիներ առաջ, ես լսել եմ այդ գործը հայերէն՝ ձեր կատարմամբ: Ինչ-որ կապ չէ՞ք տեսնում «Արտագերս»ի եւ «Ձայն մարդկային»ի միջեւ՝ որպէս մենախօսութիւն:

Ա. Թ. – Ժան Քոքթոյի այդ մենատրաման, առաջին անգամ Խորհրդային Միութիւնում հնչել է հայերէն՝ 1974-ի Նոյեմբերին եւ ես չատ ուրախ եմ, որ բախտ եմ ունեցել մեր հակայ երկրում առաջինը կատարելու՝ իրաքանչիւր զերասանուհու համար պատուաւոր այդ գործը: Անչուչտ, կապ կայ երկու զերերի միջեւ, եւ հարցը միայն մենախօսութիւնը չէ, այլեւ կնոջ յաւերժական մենութեան եւ մենութեան ողբերգականութեան մչտական իրավիճակը: Սակայն ձեր հարցին ես աւելի չատ կ'ուզէի պատասխանել իմ զերասանական արուեստի տեսանկիւնից: Այսինքն ի՞նչն է մղում զերասանուհուն մեն մենակ բեմ դուրս գալ: Ինչո՞ւ է նա թողնում իր գործընկերների ապահով ու կայունացած խումբը, որտեղ մէկը միւսին թիկունք է կանգնում եւ չատ յաճախ զերասանական վրիպումները աննկատ են անցնում հանդիսատեսի աչքից: Կարծում եմ, որ մարդու յաւերժական հետաքրքրութիւնը հարազատ, ճակատագրական ինչ որ բան կայ սրա մէջ՝ մեն մենակ դուրս գալ մարդկանց առջեւ եւ ճանաչել վերջապէս, թէ ով ես դու եւ ինչ կարող ես անել բառի հետ, ձայնի հետ: Սա կարծես հաշտութիւն է ճակատագրի հետ եւ միաժամանակ ընդվզում: Այո, դուրս գալ-րին է մէկը միւսի թիկունքը մատ, այսպէս թէ այնպէս ներկայացում խաղալ եւ ինքդ քեզ, դուրս եւ ուրիշներին էլ հետը խաբել, թէ իսկապէս զերասան ես: Սակայն, կարծում եմ, իրաքանչիւր արուեստագէտի ճակատագիրն է օրերից մի օր, մեն մենակ դուրս գալ ժողովրդի առջեւ եւ ապաւինելով միայն սեփական փորձին ու Աստծոյ տուած կարողութեանը ապացուցել բոլորին, ինքդ քեզ, որ իսկապէս կարող ես մի բան ստեղծել: Այսպիսի մենամարտը ես սիրում եմ: Եւ այսօր ուրախ եմ, որ չուրջ քսան տարի առաջ, զերեւս անփորձ, բայց համարձակ, չեմ վարանել ստանձնել «Ձայն մարդկային»ի դժուար զերը: Այսօրուայ զիրքերից նայելով, կարող եմ ասել, որ ճիշդ է եղել իմ վճիռը: Ես կարող եմ միայն ափսոսալ, որ անցած տարիներին աւելի յամառ ու հետեւողական չեմ եղել եւ չեմ յարունակել այդ սկսուած մենամարտը: Սակայն տարիներն ի զուր չեն անցել եւ դուցէ հիմա ժամանակն է չարունակել ընդհատուած մենախօսութիւնը: Յատկապէս որ հազարաւոր ծրագրեր ու ասելիքներ կան: Ի վերջոյ զերասանի համար դալիս է հասունութեան ստեղծագործական մի պահ, որտեղ նա ոչ միայն լոկ ներկայացնում է հեղինակի տեքստը, այլեւ հնարաւորութիւն է ստանում զառնալու զրական տեքստի հեղինակակիցը: Կարծում եմ, որ մենատրաման տալիս է այդպիսի հնարաւորութիւն: Պատահական չէ, որ վերջին մէկ – երկու տարում համաչխարհային թատրոնը, յատկապէս ֆրանսական բեմը, լարուած հետաքրքրութիւն է ցուցաբերում մենատրամայի հանդէպ: 1989-ի ամրանը, ես առիթ ունեցայ ներկայ լինելու Ավինեոնի հռչակաւոր փառատօնին: Այնտեղ ներկայացուող երեք հարիւր քսան ներկայացումներից մօտ վաթսունը մենատրամաներ էին:

– Եւ ինչպիսի՞ն էր ձեր տպաւորութիւնը:

Ա. Թ. – Տարբեր: Ես աշխատում էի միայն մենատրամաները դիտել: Հասցրեցի նայել տասից աւելի ներկայացումներ. տպաւորութիւնս հետեւեալն էր. մէկը լաւ, երկուսը միջակ, միւսները... Սակայն սա չէր կարեւորը, այլ այն, որ տեսական աչքերով տեսայ, համոզուեցի, որ պրծը լաւ կազմակերպելու դէպքում, կը կարողանայի հանդիսատեսին մղել մրցակցութեան մէջ:

– Դուք ո՞ր պիէսը նկատի ունէք Ավինեոնի համար՝ Քոքթոյի «Ձայնը» թէ՞ «Արտագերսը»:

Ա. Թ. – Հարցը զրական տեքստը չէ,

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐԱՅԵԱՆ

չնայած այն չափազանց կարեւոր է: Ցուեալ պահին, կարծում եմ, որ վաղուց հասունացել է հայ ղերասանի մասնակցութեան հարցը այդ փառատօնին: Ես իմ մէջ այդքան ուժ զտնում եմ: Թող անհամեստ չհնչի: Ես կրկնում եմ, խնդիրը միայն դրական տեքստերը չեն, քանզի ես հիմա միաժամանակ զուգահեռ աշխատում եմ երկու – երեք ուրիշ տեքստերի վրայ, որոնց մասին առայժմ չէի ուզի խօսել: Տարբեր հեղինակներ, տարբեր ժամանակաշրջաններ ու տարբեր նկարագրեր են, յուսանք, որ մեր աշխատանքը արդիւնաւէտ կը լինի: Կարեւորն այն է, որ մենք Հայերս վստահ լինենք, որ կարող ենք ու պարտաւոր ենք դուրս գալ այնպիսի համաշխարհային ասպարէզներ, ինչպիսին Աւինեոնի թատերական փառատօնն է: Անշուշտ դա մէկ օրուայ գործ չէ, պէտք է աշխատել, նախապատրաստուել, սակայն ինչ-որ տեղից պիտի ըսկսուի այս աշխատանքը: Նոյն Աւինեոնի փառատօնից ի՛ուղէի յիշատակել մէկ ուրիշ փաստ· փառատօնին մասնակցելու էր եկել թուրք վտարանդիների մի թատրոն՝ Նուէխայից, հիմնուած 1982 թ.: Նրանք բերել էին պրեխտեան ոճի մի ներկայացում թուրքական կոմկուսի հիմնադիր Մուսթաֆա Սուբհիի մասին: Ես, ցաւօք սրտի, չկարողացայ դիտել այդ ներկայացումը, քանի որ նրանք իմ Աւինեոն գալուց առաջ արդէն մեկնել էին: Դատելով ֆրանսական մամուլի արձագանգներից, ներկայացումը հետաքրքրութիւն էր առաջ բերել: Ինչո՞ւ յիշեցի այս փաստը· մենք չատ ենք սիրում ասել, թէ թուրքերին մօտուլ ենք տուել, թատրոն ենք տուել, օպերա եւ այլն, եւ այլն: Բայց ահա մեր աշակերտներից ամենահամեստը բառական հառաւտուն քայլերով դուրս է գալիս միջազգային ասպարէզ, իսկ մենք՝ նախկին ուսուցիչներս նոյնիսկ չենք մրածում այդ ասպարէզ մտնելու մասին:

– Քանի որ այդպիսի համարձակ նպատակներ էք առաջացնում, այնուամենայնիւ, գուցէ խօսէիք ձեր ծրագրերի մասին, մանաւանդ որ ասացիք, թէ ներկայումս երկու – երեք գործ է գլուխ ձեզ համար:

Ա. Թ. – Թոյլ տուէք առայժմ չխօսել այդ ծրագրերի մասին, քանզի «Արտաղերս»ն արդէն ինքը դեռ ծրագիր է, քանի առայժմ միայն մէկ անգամ կատարուել է Երեւանի ռատիոյով: Բեմական քննութեան դեռ չի ենթարկուել: Եւ քանի որ, ստեղծագործական, ծրագրերի մասին սովորաբար խօսում են հարցազրոյցների վերջում, ապա թոյլ տուէք մեր երկխօսութեան աւարտից առաջ, իմ հիացմունքը եւ շնորհակալութիւնը յայտնել ներկայիս մեծագոյն կոմպոզիտորներից մէկին՝ Ալեա Տէրտէրեանին: Նրա «Վեցերորդ սիմֆոնիա»ն ինձ համար պարզապէս յայտնութիւն եղաւ: Ալեա յատուկ «Արտաղերս»ի համար գրուած լինէր: Լսելով նրա երաժշտութիւնը, ես ուժ եւ վստահութիւն եմ ստանում եւ հաւատում, որ իսկապէս ստեղծագործական շնորհիւ, արուեստագէտը կարող է հրաշքներ գործել:

«ԲԱՌՇԷՆ»

ԵՐԿՈՒ ՈՒ ԿԷՍ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ, ԾԱՆՕԹԱՆալով Հալեպարնակ Պ. Զեմպերճեանի հայկական լեզուական խաղի մը՝ անուանուած «ԲԱՌԱԽԱՂ» (այս կոչումը կը յիշեցնէ աշխարհահռչակ ՍՊՐԱՊԻԼը), ձեռնարկեցինք չուկայի վրայ դժուար գըտնուող այս խաղէն մի քանի օրինակներ հանել ու բաժնել Փարիզի հայ կեդրոններուն: Անճամբ զրաղեցանք ԵԱՆՑ ՔԼՐՊ տեղի ունեցող Երկուշաբթի իրիկուան հանդիպումներուն, որ այսօր ամէնէն լաւ գործող կեդրոններէն մէկն է Իսի Լէ Մուլինոյի ԺԱՖ-ի սրահին հետ ուր չաբաթական հանդիպում ունին Շաղկապ հայրենակցական միութեան, մեծամասնութեամբ Պոլսահայ, երիտասարդ անդամները:

Նպատակն էր դիւրացնել մեսրոպեան այբուբենի տառերուն տիրապետումը (հնչուն, անուն եւ գործածութիւն), ինչպէս նաեւ հայերէնի ուղղագրութեան բարելաւումն ու խորացումը՝ լեզուն արդէն լաւ գիտցողներուն: Միտքն է խաղին մըրցակցութեան ոգին եւ հաճելի բնական բնոյթը օգտագործել ի չահ բառապաշարի հարստութեան եւ ուղղագրութեան ճշդրտութեան:

Արդարեւ մեծ է այս խաղին օգտակարութիւնը հայ բառապաշարի եւ ուղղագրութեան նկատմամբ: Կը տպիպէ լաւ տիրապետել երեք կամ չորս տառով բառերուն որոնք հիմքը կը կազմեն հայ լեզուին՝ չատերը արմատներ ալ ըլլալով· օրինակ՝ հաց, ծոց, հող, գոզ, ագռ, այդի, չէնք, զարմ, եւայլն (*): Շեչտը անխուսափելիօրէն կը դրուի արդի արեւելահայ եւ արեւմտահայ ուղղագրութեան տարբերակներուն վրայ (եւ միանգամայն առիթ մը կը ստեղծուի մերձեցումի կամ նոյն իսկ՝ անհրաժեշտ միաւորումի զարթիարին պաշտպանութեան (**): Խաղը մի քանի հետաքրքրական ինքնատիպ ուսումնասիրութիւններ յարուցանեց ինչպէս Ը տառին գործածութիւնը բառի մէջտեղ եւ բառի վերջ (Միլա Տէյիրմէնճեան), կրկնուող վանկերը, օրինակ, կլկլալ, չողչողալ, ծփծփալ ... (Սիրվարդ Սիկիրճեան), կրկնուող բաղաձայնները, օրինակ, ղղում, թթու, ցցել, պտիլ ... (Քնար Մոմճեան – Պալեան), երկուղդրութիւն ընդունող բառերը, լինդ/լինտ, գերդ/գերթ, սիւգ/սիւք, կարոս/կարօս ... (Սարգիս Պալեան): Այն փոքր մենագրութիւնները նոր տեսանկիւնները կը բանան հայ ուղղագրութեան դիտակցութեան ու խորացման և մեծապէս կ'օգնեն խաղին բառ դանալու ու դրելու ճկունութեան:

Մեր ակումբային հանդիպումները առիթ եղան հրաւիրելու քանի մը անճնաւորութիւններ որոնք ամէն անգամ խաղին նորոգիչ չունէ մը բերին իրենց ցոյց տըւած հետաքրքրութեամբ եւ չատ անգամ փայլուն խաղարկութեամբ· յատկապէս յիշատակելի են Հայաստանէն՝ Բաֆֆի Քոթանճեան (դերասան), Վիզէն Առաքելեան (ինժինէր), Արա Միրզոյեան (աստղաֆիզիկոս), նաեւ յիշենք փարիզաբնակ անճնաւորութիւններէն՝ ողբացեալ դրագէտ՝ Արամ Պետրոսեան· եգիպտահայ դրող՝ «Հանդանակ» (1975) դիրքին հեղինակը՝ Նարպէյ Քարաճեան:

Երկուշաբթի, Ապրիլ 2, ընդունեցանք Մաշտոց ընկերութեան տնօրէնը՝ Աւետիք Իշխանեան որ խօսեցաւ հայ լեզուի այժմէական հարցերուն չուրջ ինչպէս՝ նախատեսուած միաւորուած ուղղագրութիւն, հայ լեզուին պետական բնոյթին զօրացում, ու նաեւ լեզուին պատմական զարգացումին եւ քաղաքական կարեւորութեան մասին:

Աւետիք Իշխանեան մասնաւորաւ խօսեցաւ մրցակցութեան եւ զոհունակութիւն յայտնեց լեզուական մեր հանդիպումներուն նախաձեռնութեան նկատմամբ:

Փարիզի մէջ այսօր Բառշէնը կը ներկայացնէ մօտաւորապէս 50 խաղ, 100 խաղացող որոնց մէջ քանի հատ վարժ են: Խաղը դիւրացնելու ուղղութեամբ կազմուեցան բառերու յատուկ գետեղումով ու կարգով ցանկեր հիմնուած ընթացիկ բառարաններուն վրայ, առաւելապէս ի՛օգտագործուին արեւմտահայերէնին համար՝ Գործնական Բառարան Հայերէն Լեզուի (Կռանեան Անդրանիկ, Պէյրութ, 1982) եւ արեւելահայերէնին համար՝ Արդի Հայերէնի Բացատրական Բառարան (Աղայան Էդուարդ, Երեւան, 1986, 2 հատ.):

Այս բառարաններն են որ կը բացուին բառերուն՝ կամ ուղղագրութիւնը ստուգելու կամ նշանակութիւնը պարզելու (կամ ալ չատ անգամ երկուքը):

Խաղին կազմակերպութեան գլխի փոխանցելու ժամուն մեր չնորհակալութիւնները կը յայտնենք Քէօրօղլեան Հրայրին եւ Միլահին, որոնք սիրայօժար ընդունեցան յանձն առնել չարունակութիւնը, փորձառութիւնն ունենալով՝ թէ խաղին թէ մարզային ու մանկավարժական ձեռնարկութիւններուն, չխօսելու համար հայերէն լեզուին իրենց մակարդակին մասին: Իրենց կը մաղթենք յաջող ժամանակաչրջան մը:

ՔՆԱՐ ՄՈՄՃԵԱՆ – ՊԱԼԵԱՆ
եւ
ՍԵՐԻ ՊԱԼԵԱՆ

Փարիզ, Ապրիլ 4, 1990

(*) Օրինակի համար Վահան Թէքէեանի «Միավանկ Բառեր» բանաստեղծութիւնը: «Միավանկ Բառեր, ար են սուրբ, են հին Բառերն են Հայուն՝ լի Կեանքով, Ուժով ...» (1935):

(**) Տես օրինակի համար «Ցառաջ» Մարտ 22, էջ 2, «Մաշտոցի 10–րդ թիւը», «Գալով լեզուի միասնութեան հարցին, հոն առաջին քայլ կը նկատուի ուղղագրութեան միաւորումը· այսինքն՝ «մէկ բնիդհանուր գրաւոր լեզուի ստեղծումը»: Թ. Տոնոյեան նոյնիսկ կը խօսի հաւանական փոխզիջումներու մասին...» (Արփի Թոթոյեան) նոր ստեղծուելիք դրութիւնը արձանագրուելու է 1922 եւ 1940 լեզուաբանական որոշումներուն շարունակութեան:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Իրենց դամբանականներն էին այդ զըրուած-քները, զոր վերծանած պահուս՝ կը համակուէի երբեմն անվերապահ կրեկոյթեամբ, երբեմն ալ հիասթնդ ակնածանօք, երբ հանդիպէի մանաւանդ սա տեսակ տողերու· «95–ի Դէկքէն բանտ պահած եմ», «Ցարդ չեմ զաղրեցուած եկեղեցական պաշտօնէ, ոչ ալ ամբաս – տանուած· Աստուծով մինչեւ մահս պիտի ընթանամ այդ ուղղութեամբ»: Եւ ընթացան իրենց նահատակութեամբը յօրինելով նոր վարք Սրբոց մը: «Տո՛ւր մեզ, Տէ՛ր, այսուհետեւ սրբել որպէս զոսկի ի հուր, եթէ ի նեղութիւնս եւ եթէ ի կըրթութիւնս ամենափորձ անցից կենցա – ղոյս»:

Մարզախոշոշ ճիւաղներու ոտիցը ներքեւ թալթալելով, իրենց հաւատքը երբեք չուրացող եւ վիզերնին յօժարական տապարի տակ կամ չուանի մէջ դնող, եւ կամ կուրծքերնին՝ արձակուող զնդակներու պահուն անվեհեր բաց՝ այդ անճընդիր Հովիւները, բարէ՛, զերեզմա՛ն, իսկ չունեցան իրենց ոսկորներուն համար, Թուղթէ այս յուշարձանը զէթ անչէջ պահէր անոնց սրբազնասուրբ յիշատակը՝ վերապրող Հայոց սիրտերուն մէջ:

ՑԻՇԱՏԱԿՆ ԱՐԴԱՐՈՑ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՄԲ ԵՂԻՑԻ:

ԹԼՈՂԻԿ

Սկիւտար, 1921, Ապրիլ 29
Աւագ Ուրբաթ

***

1.– ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՍԵՒ ԱՄՊԵՐ

Պալքաններու կուիէն ետք, Եւրոպա Հաստատուած Պօղոս Նուպար մէկ կող – մէն, կովկասահայ ու թրքահայ իշխանութիւնք միւս կողմէն, նաեւ ազգային զանազան կուսակցութիւններ փութացին ձեռք առնել Հայկական Նահանգներու բարենորոգմանց յանձեռնական հարցը՝ որ Խրիմեան, Վարժապետեան եւ Իզմիրլեան Պատրիարքաց օրերէն ի վեր զո՛ւր ծեծուած էր, պատիւ, ինչքի ու կեանքի ապահովութեան ամենատարրական պահանջներով, եւ գաւառի Հայութիւնը չարունակած էր բոլորել անդորհի տարիներ՝ նո՛յն հարցին լուծման ակնդէտ· մինչ Սուլթան Համիտ կը յաջողէր միշտ ամլութեան դատապարտել ամէնէն նպաստաւոր առիթներն իսկ, եւ մինչ՝ անոր յաջորդ «Իթթիհատ – Թէրաղը»ի սոսկալի դիւանագիտութիւնը կը սկսէր գործել, իր հայացինջ քաղաքականութեան նախափորձը տալով 1909–ի գարնան՝ Կիլիկեան եղեռնով:

Եւրոպա այս անգամ կը թուէր լրջօրէն վերաբերուիլ Հայկական Հարցով, երբ անոր գործադրութիւնը կը պարտադրէր պատերազմէն պարտեալ Թուրք կառավարութեան՝ եւրոպացի չէզոք պաշտօնատրներու հակակչռին տակ: Կ'ընտրուին Հօֆ եւ Վէսթենէնկ պէյերը, որոնցմէ վերջինը հաղիւ թէ Տիգրանակերտ մեկնած՝ կը տպիպուի եւ դառնալ, պայթող պատերազմին հետեւանօք:

Իթթիհատի կեդրոնը փրփրած է արդէն՝ գաւառական վիճակաց օտար հակակչիռի ենթարկումին ի տես, եւ պարպլտխներէն երկու տոքթորներ՝ Նազըմ եւ Պէհաէտտին կը սկսին որոճալ ծրագիրը Հայկական Հարցին լուծման՝ Հայոց բնաջնջումով, մանաւանդ որ ծաղող ահեղ պատերազմը կարող էր մոցընել մեծ յեղաշրջումներ աշխարհի անցուդարձերուն մէջ, եւ պատեհապաշտութեան լայն գետին մը կը պատրաստէր յանկարծ՝ նոր ծրագրին անարգել գործադրութեանը համար: Ո՞չ ապաքէն քրիստոնեայ Հայուն բարեկամ դեսպաններ մեկնած էին մայրաքաղաքէն, Թուրքին զինակից Գերմանն ալ զանազան սմսեղուկ նկատումներով զարկ կուտար այդ պատրաստութեան· իսկ պատերազմին դեռեւս չմասնակցող Ամերիկայի Պոլսոյ դեսպան Մր. Մօրկընթաու մինակ, չէր կարող թումբ մնալ հուժկու հոսանքին ընդդէմ, թէեւ իր եւ իր սիկնոջ ներկայութիւնը նախախնամութիւն մը եղաւ պոլսահայ ժողովուրդին համար, մինչեւ իրենց մեկնումը: Նոյնպէս Պապական Նուիրակ Մօնս. Տօլչի հնարաւոր բոլոր ջանքերը թափեց՝ վիժեցնելու ձգտումով 1915–ի գարնան կրկին սաղմնուող Իթթիհատի ծրագիրը՝ Պոլսահայոց ամբողջական տեղահանութեան մասին, տարբեր խնդիր թէ այդ ջանքերը ո՛չ մէկ կշիռ կը ներկայացնէին Թուրք դիւանագիտութեան առջեւ:

(Շար. 5)

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՇԱՐՎԻԷՕՑԻ Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՎԵՐՋԻՆ ԱՐԵՒԱԳԱԼԸ

Ապրիլ 1, յիշատակելի օր մը անցուց Մեծ Պահոց Գալստեան վերջին Կիրակին Շարվիէօ Սուրբ Նշան Եկեղեցին: Արեւագալի հոգեզմայլ երգեցողութիւնները կատարեցին Ֆրանսայի եւ Ժընեւէն Կ. Պոլսեցի կամաւոր ուխտաւոր ղպիրները ղեկավարութեամբ – երաժիշտ Եդուարդ Սրկ. Դաւիթեանի:

Ըստ ծրագրուած այս ձեռնարկին, մեծ աշխատանք մը թափած էր տեղւոյն հոգեւոր հովիւ՝ Վրթ. Ս. Քահանայ Տէրտէրեան, Ֆրանսայի Կ. Պոլսեցիները քով – քովի բերելով որպէսզի իրենց կարօտը առնեն:

Եկեղեցին ներկայ էր հոծ բազմութիւն մը, ժողովուրդը կը հետեւէր յուզիչ աղաչողութեան, հեռաւոր տեղերէ եկած էին՝ Փարիզէն, Մարսէյլէն, Նիսէն, Վալանսէն, Լիոնէն, Տէսինէն, Վիխինէն, Սէն-Թ'Էթիէնէն, Ժընեւէն եւ Շարվիէօյի հաւատացեալ ժողովուրդը:

Օրուան աւուր պատշաճի քարոզը խօսեցաւ տեղւոյն հոգեւոր հովիւ՝ Վրթ. նէս Ս. Քհնյ. Տէրտէրեան, Մեծ Պահոց Գալստեան վերջին Կիրակին ըսելով ժողովուրդին «կ'ըսեմ ձեզի, այլեւս պիտի չտեսնէք զիս, մինչեւ ըսէք, օրհնեալ է Ան որ տիրոջ անունով կուգայ» բնաբանով:

Հոգեւոր հանդիսութիւնէրէ յետոյ կատարուեցաւ նոյն կազմով (Պաչահանդիսա) որմէ վերջ ներկաները համախմբուեցան Ազգային Տան Ճիպրայէլ Պահատուրեան սրահին մէջ ատրճատ սիրոյ սեղաններուն չուրջ, որուն բացումը ըրաւ Վրթ. Ս. Քահանայ Տէրտէրեան եւ ըսաւ՝ պարտականութիւն կը համարիմ այսօր մեր չատ սիրելի երջանկայիշատակ Պոլսոյ Պատրիարք հօր վախճանման առիթով, բոլորիդ խնդրել յատկայ մէկ վայրկեան լռութիւն մը իր հոգւոյն ի հանգիստ:

Ապա խօսք առաւ Ազգային Միութեան առենապետ՝ Պր. Արիս Պաչատուրեան, նախ Պոլսեցիներուն եւ ներկաներուն խորին չնորհակալութիւնները յայտնեց, խրախճանութեանց հակիրճ պատմականը ըրաւ եւ ըսաւ այս մեծ աշխատանքը բոլորդ հաւաքելու, մենք կը պարտինք մեր չատ սիրելի հոգեւոր հովիւին՝ Վրթ. Ս. Քահանային:

Վրթ. Ս. Քահանայ Տէրտէրեան պատասխանեց հիւրերը մի առ մի ծանօթացուց ներկաներուն:

Հոն սրահին մէջ սրտի խօսքեր արտասանեցին Ճիպրայէլ Պահատուրեան, Սերուժ Սարեան, Մարգար Մարգարեան, Վիէնի հոգաբարձութեան առենապետ՝ Սուքիաս Սուքիասեան, երգեր կատարեցան նաեւ Վիէնի հոգաբարձութեան մէկ անդամին կողմէ:

Ինչպէս նաեւ տեղւոյն երէցներէն բեմին վրայ նուագեցին զանազան երգեր, ներկայ ժողովուրդին հաճելի ժամանցներ տրամադրելով, մինչ որ գնահատանքի արժանացաւ,

Տեղւոյն հոգեւոր հովիւ Վրթ. Ս. Քահանայ Տէրտէրեանի Պահպանիչ եւ Տէրունական աղօթքով վերջ գտաւ այս յիշատակելի հանդիսութիւնը:

ՆԵՐԿԱՅ ՄՐ

Օսկանեան, Աւետիսեան, Պետրոսեան, եւ Փափազեան ընտանիքները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, աղգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐՏԵՄԻՍ ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 8–ին, 86 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Ապրիլ 11, ժամը 14–ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը։

Մահազդ չստացողներէն, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Յակոբ եւ Ազաւնի Խաչատուրեան իրենց քրոջ՝ Մանիկ Պալըգճեանի եւ եղբօր՝ Ղազարոս Խաչատուրեանի յիշատակին 200 Ֆրանք կը նուիրեն «Ցառաջ»ին։

***

Մարսէյլէն, Տիկին Բապուճեան 200 Ֆրանք կը նուիրէ «Ազնուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան, իր մօր՝ Ագապի Դալտաբանեանի (Ծն. Օհանեան) մահուան 14–րդ տարելիցին այս առթիւ (ստանալ «Ցառաջ»էն)։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼԻՎՐԻ – ԿԱՐԿԱՆ. – Տիկին Ալիս Պահարեան 250 Ֆր.։

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.– Տէր եւ Տիկին Սահակեան 100 Ֆր.։

ՅԻՍՈՒՍ

ԱՆՈՐ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ

Հայերէն լեզուով

Շաբաթ, Ապրիլ 11, ժամը 20·30ին

ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

8, rue du Groupe Manouchian, Alfortville

— Մուտքը ազատ է —

JESUS

PROJECTION DU FILM

JESUS

Le Vendredi 13 Avril à 20 h 30

à l'Eglise Evangélique Arménienne

8, rue du Groupe Manouchian, Alfortville

— *Entrée libre* —

Պր. Սարգիս Պօյաճեան եւ աղջիկը՝ Փաթրիսիա,

Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Խաչիկեան,

Օր. Անի Խաչիկեան,

Այրի Տիկին Մարտիրոս Պօյաճեան,

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պօյաճեան եւ աղջիկը,

Պր. Ժիրայր Մանտիկեան,

ինչպէս նաեւ Պօյաճեան, Մալխասեան, Շաքարեան, Պետրոսեան, Նալչաճեան եւ Քիւրքճեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, զաւկին, քրոջ, հարսին, սանուհիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Սիլվիա Խաչիկեան)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 7–ին, 57 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Ապրիլ 13, ժամը 8·30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէոն – Քոմիւնալ գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

23, avenue Simon Bolivar
75019 Paris

LE CLUB FRANCO-ARMENIEN D'ANTONY

organise sous la présidence de

M. PATRICK DEVEDJIAN

Député - Maire d'Antony

UN GALA

au profit de son école

le 21 Avril à 21 heures

au Théâtre Firmin Gémier

Place du Marché à Antony

Au programme :

l'Orchestre BARRAL

et la célèbre chanteuse internationale

ROSY ARMEN

Billets en vente :

Jano le Hay: Alfortville — 43.75.16.49

Mme Moundjian: Antony — 46.66.09.75

Mme Avédissian: Antony — 46.6645.90

Sayat-Nova: Issy-les-Mlx. — 40.95.03.38

Sous le haut patronage de M. Jack LANG,

ministre français de la Culture, de la Communication, des Grands Travaux et du Bicentenaire

ARMENIAN EDUCATIONAL CONCIL inc

SOLIDARITE FRANCO-ARMENIENNE

avec la participation

du CENTRE DE RECHERCHES SUR LA DIASPORA ARMENIENNE

d'ORGANISATION TERRE ET CULTURE

et d'AMITIE ALSACE ARMENIE

organisent un Symposium International sur

LA PROTECTION DU PATRIMOINE ARCHITECTURAL ARMENIEN

12 - 14 AVRIL

STRASBOURG, Palais de l'Europe, Salle 100, Bât. I.P.E.

PROGRAMME

JEUDI 12, 10h00 : Ouverture et inscriptions

JEUDI 12, 14h00 : Les monuments arméniens et le XXe siècle

VENDREDI 13, 9h00 : Séisme et restaurations

VENDREDI 13, 14h00 : Etat des monuments arméniens en zone est

SAMEDI 14, 9h00 : Monuments arméniens en zone ouest et action internationale

SAMEDI 14, 14h00 : Séance de clôture.

Renseignements : Tél. : 46 - 06 - 15 - 90.

ԱԻԱԳ ՇԱԲԱԹ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՒՑ

ԱՊՐԻԼ 13, ԱԻԱԳ ՈՒՐԲԱԹ
ՅԻՇԱՏԱԿ ՉԱՐՉԱՐԱՆԱՑ
ԵՒ ԽԱՉԵԼՈՒԹԵԱՆ
ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՑ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման՝ ժամը 17–ին։

Ս· ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն եւ Թափօր ժամը՝ 17ին։

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս· ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Թափօր Թաղման ժամը՝ 17–ին։

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Թաղում ժամը՝ 17–ին։

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Թաղում ժամը՝ 17–ին։

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

կարգ Թաղման ժամը՝ 17–ին։

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՏԷՍԻՆ

Թաղման Թափօր ժամը՝ 18–ին։

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Ժամերգութիւն եւ Թափօր ժամը 17·30։

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Թաղում ժամը՝ 18–ին։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Թաղում ժամը՝ 17–ին։

ՊՕՄՈՆԻ Ս· ԳՐ· ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Թաղում ժամը՝ 17–ին։

ՍԷՆ–ԺԵՐՄ Ս· ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Թաղում ժամը՝ 17–ին։

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԿԱՐԱՊԵՏ

Թաղում ժամը՝ 17–ին։

ՊՈՒԼՎ· OSSO — Ս· ՅԱԿՈԲ

Թաղում ժամը՝ 17–ին։

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն 18–ին, Թաղում 19–ին։

ՍԷՆ ԼՈՒ – Ս. ԳԷՈՐԳ

Թաղում ժամը՝ 18·30–ին։

ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Թաղում ժամը՝ 17–ին։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 16, Զատկի մեռելոցին, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, մանաւանդ պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի երջանկայիշատակ՝

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ· ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ

Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք

վախճանման քառասունքին առթիւ, Մայր Եկեղեցւոյ, Պոլսահայ Մշակութային Միութեան եւ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի նախկին սաներու միութեան կազմակերպութեամբ։

Յետ պատարագի պիտի տրուի նաեւ հոգեճաշ մը, որուն մասնակցութիւնը ապահէ բոլոր անոնց, որոնք կը փափաքին հանդուցեալին յիշատակը յարգել։

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ԱԻԱԳ ՈՒՐԲԱԹ.–

Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ կարգ Թաղման Տ· Մ· Յիսուսի Քրիստոսի, ժամը՝ 18–ին։

ԱԻԱԳ ՇԱԲԱԹ.–

ՃՐԱԳԱԼՈՑՑ Ս· ՋԱՏԿԻ.–

Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Ընթերցում մարգարէական Թղթոց ժամը 17–ին։

Ճրագալոյցի պատարագ ժամը՝ 18–ին։

Ս· ՋԱՏԻԿ, ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Տ· Մ· ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Հայրապետական պատարագ ժամը 11ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ· ԿԱՊՐՈՑԵԱՆ

Առաջնորդ Ֆրանսայի կաթոլիկէ Հայոց

ՕՐ ՄԵՌԵԼՈՑ, ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.–

Պատարագ, վասն համօրէն ննջեցելոց, ժամը՝ 11–ին։

CITE INTERNATIONALE DES ARTS

Salon 3eme étage

18, rue de l'Hôtel de Ville

Paris 4e

PEINTURES et *SCULPTURES ARMENIENNES*

Vernissage le 12 avril de 18h à 20h

L'exposition sera ouverte du 13 au 22 avril de 13h à 19h

***

Այս ցուցահանդէսին կը ներկայացուին Հայաստանէ երկու արուեստագէտներու՝

նկարիչ՝ ՅՈՎՀ· ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆի

եւ

արձանագործ՝

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՋԱՆՋՈՒԽԱՃԵԱՆի

գործերը։

ԿԱՊՈՑՏ ԽՈՃԻ ԵՐԵԿՈՑԹԸ ՎԻԷՆ

Շաբաթ, Ապրիլ 14, ժամը 20–էն սկսեալ Մշակոյթի Տունը։

9, rue du Cirque

Թղթախաղ եւ բառախաղ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՑԼ.– Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան ստեղծման 14–րդ տարեդարձի ճառը տեղի պիտի ունենայ Շաբաթ, Մայիս 5–ին, ժամը՝ 20·30։

Մանրամասնութիւններ յաջորդիւ։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 12
JEUDI
12 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.253 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.253

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԽԻՍՏ ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Զորեքշաբթի առաւօտ, Երեւանէն ստացած մեր լուրերը խրախուսիչ չէին, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի ընդափակման։ Ոչ մէկ կառախումբ կու գայ Աղբրեջանէն։ Օրուան մամուլը կը հրատարակէ արդէն տեղեկութիւն մը որ լրիւ կու տայ պատկերը։ 1989–ի երկրորդ կէսին, ուրեմն վեց ամսուան ընթացքին, երկաթուղին չէ բանած 45 օր, իսկ 1990 Յունուարէն ի վեր, այսինքն հազիւ երեք ու կէս ամիս, չէ բանած 56 օր։ Ապրիլ 9–ին, վրաստանէն եկած է 13 կառախումբ։

Ինչ կը վերաբերի ձերբակալուած հայ երիտասարդներուն, անոնց թիւը 19 է, քանի առաջին 12 ձերբակալութիւններէն ետք (Շամչադին եւ Նոյեմբերեան), կատարուած են նաեւ ուրիշներ։ Այժմ, յրստակ իսկ չէ թէ ո՞վ ո՞ւր է եւ ժողովուրդին բողոքն այն է, որ եթէ նոյնիսկ պիտի դատուին այս տղաքը, որոնք Հայաստանի տարածքին վրայ ձերբակալուած էին, պէտք է Հայաստան դատուին եւ ոչ թէ Աղբրեջան տարուին։ Ներքին նախարարը՝ Յուսիկ Յարութիւնեան խոստացած է 48 ժամուան մէջ լուր մը տալ այդ մասին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ժ. ՎԱԼԱՆԹ, ընկերը եւ երախան, որոնք 882 օր է պատանդ էին, ազատ արձակուեցան Ապրիլ 10–ին, Հնդկաստանի Քաշմիր մէյմաուութեան։ Ռ. Տիւմայէն եաք, Մթթերան եւս Հնդկական անձնական ղէր մը ղրկեց Լիբիոյ ղեկավարին։ Կարդ մը Ֆրանսացի ղեկավարներու համար, այս վերջին Հնդկական քիչ մը «չատ» է։ Առեւանգումին տէր եղած էր Ապու Նիտալ, պաղեստինեան ծայրայեղ ճիւղը։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ նախկին վարչապետ ու ժողովրդավար ձախակողմեան կուսակցութեան պարագլուխ Պ. Եճեվիտ Մոսկուա մեկնած է, ներկայ գտնուելու «Միջազգային հազորդակցութիւն ու գործակցութիւն» խորագրուած միջազգային կարեւոր ժողովի մը։ Ներկաներու միջեւ կը գտնուին կեդրոնական Ամերիկայի նախկին ղեկավարներ, Գերմանիոյ նախկին վարչապետ Հ. Շմիտ, Ֆրանսայէն Մօրիս Շուման, ինչպէս նաեւ Կորբաչովի տնտեսական խորհրդականներ՝ Արէլ Ադանպէկեան եւ Վասիմ Զակլասին։ Մեծ անակնկալ կը նկատուի ներկայութիւնը պատմաբան Հելէն Քառէր տ'Անքոսի, որ «Քայքայուած կայսրութիւնը» հատորին հրատարակութեան պատճառով բուռն քննադատութիւններու թիրախ դարձած էր խորհրդային մամուլին կողմէ։

ԿՈՐԲԱՋՈՎ նոր ապառնալիք ըրաւ Լիտուանիոյ, այսինքն՝ «յաւելեալ միջոցներ» ձեռք առնել, եթէ Վիլնիւս ետ չդիկնայ անկախութեան իր ձգտումներէն եւ առած որոշումէն։

ՎԱՂԸ՝

«Յառաջ»ի վաղուան թիւը (Աւագ Ուրբաթ) ամբողջութեամբ նուիրուած է

ՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ

Անոր վախճանման քառասունքին առթիւ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՏԻԿԻՆ ՍԻՄՈՆՆ ՎԷՅԼԻ ՀԵՏ

Եւրոպական Խորհրդարանի փոքրիկ պատուիրակութիւն մը, որու մաս կը կազմէին Տիկին Սիմոնն Վէյլ, Խորհրդարանի նախկին նախագահուհի, Տիկին Նիքոլ Փէռի, փոխ – նախագահուհի եւ Ժ. Վանտըմըլպրուք չատ կարճ, 48 ժամուան այցելութիւն մը կատարեցին Հայաստան Մարտ 29–էն Ապրիլ 1, Հայաստանի Օժանդակութեան Համակարգումի նախաձեռնութեամբ։

Շահեկան նկատեցինք, այս առթիւ, հարցազրոյց մը ունենալ Տիկին Սիմոնն Վէյլի հետ, որ սիրով ընդառաջեց մեր դիմումին եւ Երեքշաբթի առաւօտ, Ապրիլ 10–ին, չուրջ ժամ մը տեսնուեցանք Ա–ռաղջապահութեան նախկին նախարարուհիին հետ, փարիզեան իր զբաոեհեակը։

Ստորեւ թարգմանաբար, կը ներկայացնենք մեր հարցազրոյցը։

«ՅԱՌԱՋ». – Կայծակնային հնամբոր–դութիւն մը ըրիք Հայաստան։ Կարելի՞ է կարծիք մը ունենալ կամ գոնէ գաղափար մը կազմել երկրի մը մասին, 48 ժամուան մէջ։

ՏԻԿԻՆ Ս. ՎԷՅԼ. – Անշուշտ, չատ դըժ–ուար է եւ չատ յաւակնոտ պիտի ըլլար պաղափար մը կարենալ յայտնել, բայց անկէ որ մարդ ի՛նք կը տեսնէ, իր աչքե–րով։ Բայց, կարդ մը անձնաւորութեանց հանդիպեցանք եւ չնորհիւ անոնց, որոնց հետ տեսնուեցանք երկարօրէն, ազատօ–րէն, կրցանք որոշ կարծիք մը ունենալ։ Չեչտեմ որ այս ճամբորդութիւնը նաեւ համակամութեան վկայութիւն մըն էր հանդիպ հայ ժողովուրդին, անդամ մը եւս այնքան ցնցուած։

«Յ·». – Գացիք նաեւ Նախիջեւանի սահմանը, երասխաւան, ի՞նչ տեսաք եւ ի՞նչ տպաւորութիւն կրեցիք։

Ս. Վ. – Կ'ուզեմ ըսել որ զացինք չատ ազատօրէն եւ եթէ կը պնդեմ այս կէտին վրայ, պատճառն այն է որ առիթ ունեցած էի, այցելելու այլ Հանրապետութիւններ Խորհրդային Միութեան, Վրաստան եւ ուրիշներ, պաշտօնական այցելութեամբ եւ տպաւորութիւն մը ունէի, զոր կը դժուարանամ իսկ որակելու, ճնշիչ մթնոլորտ մը, երկու քայլ չեմ կրցած ընել, առանձին բացի պանդոկիս սենեակին մէջ։ Մինչդեռ, հիմա, ինչ որ աչքի կը զարնէ Մոսկուայէն իսկ այդ ազատ մթնոլորտն է։ Թերեւս նորէն միխրոններ կան, բայց ազատօրէն կը խօսինք, ուր կ'ուզենք կ'երթանք, մթնոլորտին տարբերութիւնը խորապէս զգալի է, երբեմն նոյնիսկ անիշխանութեան սահմանը կը հասնի։ Այս առաջին կէտ մըն է։ Եւ, օրինակ, երբեք պիտի չկարենայինք այդ սահմանը երթալ, կառքով, բացէ ի բաց, հայ անձնաւորութիւններու հետ, որոնք կ'ըսէին թէ ոչ մէկ հարց կայ եւ ինչ որ ուշադրութիւնս զրաւեց, այն է որ կեցանք այդ սահմանէն քանի մը քիլոմեթր մնացած, սահման որ միայն չատ պարզ փշաթելերով նշուած է, որովհետեւ հոն կար ոստիկանական կամ զինուորական փոքր կայան մը։ Հոդ կառք փոխեցինք, պիտի ըսէի աւելի սովորական կառքերով չարունակելու համար։ Զորս – հինգ զին – ւորներ կային, մեզի հանքային ջուր հըրամցուցին, խօսեցանք։ Մեզի ընկերացան, դրեթէ մինչեւ սահմանապլուխը եւ այդտեղ արդէն քաղաքացիօրէն էր կամ համակիրներ ՀՀՇ·ի, որոնք այս զօտիին մէջ էին։

«Յ·». – Խորհրդային զինուոր չկա՞ր։

Ս. Վ. – Բնաւ։ Երեւան ալ չտեսանք։ Եւ հոս ալ, սահմանապլուխը, ուր բախումներ կը պատահէին, պահուած էր այդ տղոցմով, անդէն, գոնէ մեզի համար, կէս – զինուորականներ ձեւով մը։ Մեզի բացատրեցին թէ չարուածութիւն կար բարձրանքներուն վրայ, միւս կողմը։ Մեզ ընդունեցան չատ ջերմօրէն, չաղակրատեցինք։

«Յ·». – Յետոյ, նաեւ Խորհրդարան գացիք։

Ս. Վ. – Այո՛, Խորհրդարան գացինք։ Ընդունուեցանք նախագահութեան անդամներու կողմէ, համայնավարներ, բայց նաեւ անդամներ որոնք մաս կը կազմեն Հայոց Համազգային Շարժումին։ Տեսակցութիւն մը ունեցանք, չատ բաց, ուր անդամներու մէջեւ խօսակցութիւնը, պիտի ըսէի, չատ քաղաքավար էր, բայց ուր ամէն մէկը կ'արտայայտէր իր դիրքը եւ ճշդումներ կ'ընէր չատ յատուկ կէտերու վրայ, երբ կը չեշտուէր կեդրոնական իշխանութեան դերը, ուր ոմանք կը յայտնէին իրենց յոյսերը յառաջիկայ ընտրութիւններու առընչութեամբ, Շատ կարեւոր է, որ այդ ընտրութիւնները կատարուին չատ կանոնաւոր ձեւով, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի թեկնածուներու ներկայացուցչութեան առընչութեամբ, քանի որ ՀՀՇ·ի անդամները մեզի բացատրեցին, որ ճանչցուած չըլլալով որպէս կուսակցութիւն, fոքա կայ եւ չունին իրենց ուզածին չափ թեկնածուներ։ Ամէն ինչ պէտք է կատարուի կարգուկանոնով, քանի որ անցեալ տարի, 1989–ին, այդպէս չեղաւ, կարդ մը անձեր բանան ըլլալով։ Ցատակ տրամադրութիւններ կան ինքնավարութեան, մեզի բացատրեցին թէ փափաքելի է որ Հայաստան որոշ ինքնավարութիւն վայելէ եւ նուազ կախում ունենայ Մոսկուայէն, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի տնտեսութեան եւ ճարտարարուեստին։ Շատ մեծ հարց կայ ապականող ճարտարարուեստի, քիմիական գործատուներու, վտանգաւոր։ Կան որ պէտք է գոցել, բայց Մոսկուա կը մերժէ, բանուորները գործազուրկ մէջ են, եւայլն։ Այս ալ, անշուշտ աչխատանքի հարց կը ստեղծէ։

«Յ·». – Իսկ Լենինակա՞ն։

Ս. Վ. – Պէտք է ըսեմ որ ինծի համար ցնցումն էր (շոք)։ Երբեք չէի կրնար երեւակայել որ քաղաքը այդ ասաիճանի քանդուած էր։ Հազուադէպ են չէնքերը որ գոյութիւն ունին։ Երբ քաղաք կը մտնէք կը խորհիք որ տուներ կան, բայց երբ կը մօտենաք ահաւոր բան է, ճիշդ ռմբակոծութեան մը պէս, ճեղքուած։ Կիսաքանդ մնացածները պիտի վերանորոգուին, բայց ի՞նչ երաչխիք կայ որ տոկան ուրիչ երկրաչարժի մը, քանի որ շրջանը ենթակայ է։ Ամբողջ շրջաններ կան, մաքրուած, թիթեղաւաններ են, յուսալքիչ է, մտանք, տեսանք։ Դէռ հիմա, ցուրտ եղանակը կը հեռանայ, բայց, կարելի է երեւակայել թէ ինչ եղած է, ձմեռը։ Տեսանք յուշարձանը որ բարձրացած է զոհերուն, կ'ըսուի թէ հարիւր հազարէն աւելի էր։ Բնակչութիւն մը տեսանք, որ չատ յուսահատ է, քանի յառաջացում չի տեսներ աչխատանքներուն մէջ։ Աւելին, նիւթական չատ ծանր պայներու մէջ կ'ապրին, չատեր աչխատանք չունին, երիտասարդները մանաւանդ։ Շինարարութեան համար յատկացուած 10 միլիառ ռուբլին, կարծեմ, ամբողջութեամբ կը մատակարարուի կեդրոնական իշխանութեան կողմէ, դուրսէն բանուորներ կը բերուին որ աւելի լաւ կը վճարուին եւ Հայերը անգործ կը մնան, կամ եթէ աչխատին նուազ կը վճարուին, քանի որ տեղացի են եւ լարուածութիւններ կը ստեղծուին։ Սուզի յուսահատութիւնը կայ, սուզէն դուրս չեն եկած։ Մարդա–սիրական օժանդակութեան անճնակազմերը, որոնց հանդիպեցանք, ինչպէս Մերտէն տիւ Մոնտ, Էքիլիպը, Հոզեբաններ, որոնք օրն ի բուն կ'աչխատին, կ'ըսեն թէ մնայուն նեցուկի մը անհրաժեչտութիւնը կայ։ Լենինականի մէջ չատ քիչ չինարարութիւն տեսանք, եկէն է որ չինարարութիւն կայ։ Անպլիական դպրոցը կը չինուի, չատ պեղեցկօրէն եւ որու Մարկարէթ Թաչէր բացումը պիտի կատարէ ի մօտոյ։

«Յ·». – Եւ ֆրանսակա՞ն դպրոցը…

Ս. Վ. – Ո՛չ, դրամական հայթայթումը չէ կատարուած։ Քաղաքին եկէն է, ինչպէս ըսի, որ կառնկներ կը տեսնուին, 30 հազար յարկաբաժին պիտի չինուի։ Դանդաղ է եւ զգալի է որ մարդիկ դեռ երկար պիտի ապրին այդ թիթեղաւաններուն մէջ։ Զկրցանք դիւղերն ալ երթալ, բուն իսկ կեդրոնակէտը չարժին, բայց, երիտասարդ Ֆրանսացիներու հանդիպեցանք, որոնք մեզի ըսին թէ դիւղերու մէջ, կայունութիւնը աւելի ողբերդական էր։

«Յ·». – Այս է վրդովեցուցիչը, միջազգային օժանդակութիւնը անճնախընթաց էր երկրաչարժի մը համար եւ աղէտեալ ժողովուրդը չօգտուեցաւ։

Ս. Վ. – Եւ այդ միջազգային օգնութիւնը միչտ տեղւոյն վրայ է։ Կը փափաքի նոյնիսկ մնալ։ Բայց, կացութիւնը դէշ է, լսեցինք որ մեծ թիւով երախաներ մեռած են արեան թունաւորումէ (սեփքիսեմի), զարմացայ, հոգեմոյժներ կան, որոնք հայերէն չեն խօսիր, բայց կը յաջողին ապրելու փափաք տալ մանուկներուն, միայն իրենցմով զբաղելով եւ պէտք է ըսեմ, որ հիացումի արժանի են այդ երիտասարդուհիները, որոնք դէշ պայմաններու մէջ ալ կ'ապրին եւ չեն իսկ խօսիր իրենց դժուարութեանց մասին։ Կարծես, իրենք կը ստանձնեն իսկ դըժբախտութիւնը եւ ցաւալին այն է որ այս դժբախտութիւնը եւ ցաւը, որու ծայրը չեն տեսներ այդ աղէտեալները կրնայ զիրենք մղել յուսահատական արարքներու։ Միաժամանակ, պատահեցաւ Բաքուի զաղթականներու ժամանումը, Ադրբինեռու չրջափակումը, այս ամբողջը կը կուտակուի։ Կացութիւնը աղէտեալ գօտիներուն ողբերդական է, աւելի քան կրնայինք երեւակայել։ Պիտի չըսէի թէ իրենք դիրենք ձգած են, քանի տեսանք մարդիկ, որոնք կենսունակութիւն ցոյց կուտային, բայց բնակչութիւնը չի գիտեր ի՞նչ պիտի ընէ, թերեւս գարունը քիչ մը ուժ տայ։ Կայ անչուշտ մարդասիրական միջազգային օգնութիւնը, նաեւ հայկական իրերօգնութիւնը, տեղւոյն վրայ, խարխմաթիֆ անձերով, ինչպէս Յաչիկ Ստամբոլցեանը, որ մարդկային դեռնի վրայ, բացառիկ մէկն է։ Հեղինակութիւն ունեցող։ Եւրոպական Խորհրդարանին ալ օգնութիւնը կայ, բայց կը թուի որ տեղը չէ հասած։

«Յ·». – Եւրոպական Խորհրդարանը, մարդասիրական գետնի վրայ խօսեցաք, բայց քաղաքական գետնի վրայ, քանի՞ մը հուէարկեց, գործնական հետեւանքներ կրնա՞յ ունենալ, թէ ոչ միայն բարոյական մխիթարութիւն է։

Ս. Վ. – Ինչ որ կարեւոր է հիմա, արդէն ակնարկեցիք թէ որքան քիչ ժամանակ ունեցանք, կը թուի որ ընտրութիւններէն են, չատ բան կ'ակնկալէն այդ ընտրութիւններէն։ Պէտք է որ այդ ընտրութիւնները լաւ անցնին, ներկայացուցչական ըլլան եւ այն ատեն, չատակ արդիւնք մը, անոնց համար որոնք բարեփոխումներ կ'ուզեն, թոյլ կուտայ ստեղծել իսկական ինքնավարութիւն մը, կը վերաբերի կառուցուի անտեսութիւնը, օտար օժանդակութիւնը կը դիւրանայ, չինումները կը չատնան արտասահմանի հետ, որպէսզի կարելի ըլլայ յառաջդիմել։ Տնտեսական ինքնավարութիւն մը պէտք է, քանի որ, Հայաստանը ինչպէս միւս Հանրապետու–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸՆ ԵՏՔ ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՕՐԷՆՍԴՐՈՒԹԻԻՆ

Հայաստանի վերահաւատման անհրաժեշտութիւնն ու այս մարզին մէջ կատարուած տակաւին մեծ մասով սխրագործական աշխատանքներու մասին խօսող յօդուածներ յաճախակի են հայաստանեան մամուլին մէջ: Սխրագործական, քանի որ մինչեւ այսօր պաշտօնական ոչ մէկ որոշում ու ծրագիր թիկունք կանգնեցաւ յաճախ կամաւոր անտեսումի ընդարձակ այս պաշտին:

Անոր կ'առընչուի «Երեկոյեան Երեւան»ի Մարտ 29-ի թիւին մէջ լոյս տեսած Հ. Զաքարեանի յօդուածը. ան «Հ. Ամառեան լեզուի հիմնարկին մէջ բաժնի վարիչ է ու բանասիրական գիտութիւններու թեկնածու:

Նախ կը կատարուի յատակ ընորոշում մը. «յաղթող, ինքնիշխան եւ ազատ լինելու համար պէտք է եթէ ոչ գործողութիւնների հեղինակն ու դերուսոյցը լինել, ապա գոնէ գնալ դէպքերի առջեւից՝ այսինքն՝ պատրաստ լինել դիմակայելու բոլոր արհաւիրքները, կարողանալ կանխատեսել ճակատագրական պահերը եւ շրջանցել վտանգները»: Ասոր համար պէտք է այնպէս ընել որ ազգը դառնայ «մի կազմակերպուած եւ նպատակասլաց գործող մարմին, մի հզօր բռունցք, որ ո՛չ խաղալիք, ո՛չ էլ գործիք է ուրիշների ձեռքին...»: Այս ընդհանուր պահակերպումէն եւք Հ. Զաքարեան կ'առանձնացնէ լեզուի ու դպրոցի մարզը, հոն պարտադրանքը, խրախոյսը մէկդի, նոյնիսկ հալածանք իշխող առարկայ է հանրապետութիւնէն դուրս: «Մեզ պարտադրել են մի այնպիսի դպրոց, որն իր մէջ շատ բիչ ազգային բան է պահել եւ փաստօրէն չի դաստիարակում լիարժէք հայ անհատականութիւն»:

Այս հաստատումէն եւք, յօդուածագիրը կը չեշտէ սրբագրութեան, դարմանի միտող ներկայ ջանքերու սխրագործական բնոյթը, ըսելով. «լեզուական եւ կրթադաստիարակչական միասնականութեան հասնել միայն խանդավառութեամբ եւ յորդորանքով՝ անկարելի է, բանի որ ազգային տրամադրութիւնների վերելքին կարող են յաջորդել վայրէջքը, հիասթափութիւնը»: Եւ ուրեմն, պէտք է ունենալ աւելի ամուր երաշխիքներ «որոնցից են ազգային լեզուի եւ դպրոցի պահպանման ու խթանման սոցիալ – տնտեսական, վարչական եւ իրաւական մեխանիզմները»: Այլ խօսքով, անտեսումին դէմ պէտք է պատուար կանգնի օրէնքը. ճիշդ է որ Հայաստանի Սահմանադրութեան 72-րդ յօդուածը կը վերաբերի մեր պետական լեզուին, բայց այսօր «մեր աչքի առջեւ բացայայտօրէն ոտնահարւում է մեր պետական լեզուի մասին Հայաստանի Սահմանադրութեան 72-րդ յօդուածը, բայց մենք ոչ մի հակամիջոց չունենք դրա դէմ, ոչ մէկի պատժել կամ ինչ – որ բան պարտադրել չենք կարողանում»:

Ժամանակն է սրբագրելու օրէնքի այս բացը. «այդ հնարաւորութիւնից օգտուել է միութենական հանրապետութիւնների մեծ մասը՝ ընդունելով լեզուական օրէնքներ: Հերթը մերն է»: Հարցը չի վերաբերիլ այլամերժութեան, կամ ազգայնամոլութեան. «Հանրապետութեան քնակչութեան կողմից կարող են գործածուել նաեւ այլ լեզուներ: Դրանք միմիանց նրկատմամբ պէտք է ունենան հաւասար իրաւունքներ, բայց պետական լեզուի՝ հայերէնի համեմատութեամբ, քնականաբար, այդ իրաւունքները պէտք է սահմանափակ լինեն»:

Նոյն վերաբերումը անհրաժեշտ է նաեւ դպրոցական մարզին հանդէպ. «դառը փորձը ցոյց է տալիս որ աճող սերնդի կրթութեան եւ մասնաւորապէս կրթութեան լեզուի ընտրութեան գործը ծնողների հայեցողութեանը թողնելը անհեռանկար է»: Աւելի «խարուսիկ եւ անբռնի ժողովրդավարութիւն» կը կոչէ յօդուածագիրը: Աւելի «նշանակում է թոյլերին չպաշտպանել ուժեղներից, թոյլ տալ որ յաղթանակ տանի բիրտ ուժի բռնութիւնը»:

Դպրոցին գուգահեռ, պէտք է ուշադրութիւն դարձնել մշակոյթի այլ մարզերուն մէջ լեզուներու գործածութեան եւ փոխյարաբերութիւններուն: «Մասնաւորապէս անհրաժեշտ է սահմանափակել տեղում ստեղծուող ոչ հայերէնով զանգուածային լրատուութեան, գիտութեան, արուեստի եւ գրականութեան տարածումը հանրապետութիւնում»:

Հ. Զաքարեան կը խօսի տակաւին օտար անուններու գործածութեամբ յայտնուող օտարամոլութեան մասին. անձի անուն – ներէն մինչեւ արտադրանքի անունները նոյն է պարագան. «ոչ հայկական անուանումները Հայաստանի սահմաններում պէտք է թոյլատրուեն միայն ոչ Հայերին եւ նրանց պատկանող մշակութային կազմակերպութիւններին»:

Զանազան մարզերու այս նկատառումը, իրաւամբ, օրէնքի ուժի անհրաժեշտութեան անդրադարձը կը բերէ Հ. Զաքարեանի: Օրէնքներու «կուռ, մանրամասն եւ հետեւողական» համակարգին մէկ օղակը պէտք է ըլլայ լեզուական օրէնսգրութիւնը, ու յօդուածը կ'աւարտի դառն փորձառութենէ մեկնած, լաւատես եզրյանգումով մը. «անօրինութեան սովոր մեր հասարակութեան այն ոլբան էլ խախտուի եւ շրջանցուի, անկասկած կը տայ իր արդիւնքը, կը դառնայ մեր մայրենիի շահերի համար մղուող սուրբ պայքարի իրական կռուանը»:

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՅԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱԼԷՊԻ ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

Գաղութներու մասին երբ խօսք ըլլայ, ընդհանրապէս յոռետեսութիւն մը կը տիրէ մեր խօսակցութեանց մէջ եւ յաճախ կ'աւելցնենք – Լաւ որ Մինչին – Արեւելքը կայ տակաւին–: Տարօրինակ է որ որքան ինքնախարէպութեամբ կ'ապրինք, քանի Մինչին – Արեւելքի Հայը իր կարգին, երբ հայ դատը կամ հայկական իրաւունքները միջազգային բեմերու վրայ պաշտպանելու հարցը դնէ, կայր վստահութիւն մը ունի Եւրոպայի կամ հիւսիսային Ամերիկայի հայ կազմակերպութիւններուն վրայ, տարուած հայ մտաւոր մեծախօսիկ եւ ուռուցիկ յօդուածներէ ... եւ այսպէս Արեւելքը Արեւմուտքը թմրեցնելով, Արեւմուտքն ալ Արեւելքը, տարուէ տարի առանց անդրադառնալու ոչ միայն տեղքայլ կ'ընենք, այլ եա կ'երթանք:

Մինչին – Արեւելքի հայկականութեան օրէ օր անկումը արդիւնք է մտաւոր տարբի պակասին: Տակաւին հոն կ'ապրին տասնեակ հազարաւոր Հայեր. մաս մը անոնցմէ դիտակցարար եւ ազատ ընտրութեամբ կառչած երկրին. մեծ մասամբ դաղթելու անկարելիութեան պատճառով սիրտ չարունակեն ապրիլ հոն. կը գործեն տասնեակ դպրոցներ, ակումբներ, մշակութային միութիւններ, մարզական կազմակերպութիւններ, որոնք տակաւին մեծ դեր կատարած են անտարակոյս, այդ նորատեղծ եւ անկազմակերպ երկիրներուն մէջ: Այսօր 70 տարի վերջ, այդ երկիրները առաւել կամ նուազ չափով կազմակերպուած են, տնտեսական, ուսումնական եւ մարզական մարզերու մէջ, մինչ Հայերս զանազան դաղթերով եւ մահերով զրկուած երբեմնի մտաւորական եւ դիտակից տարրերէն, թերահ ժողովուրդի մը ապաւորութիւնը սկսած ենք գործել քիչ մը ամէն մարզերու մէջ: Երբեմնի ահռչակ Հայկական խումբերու կամ անհատներու անունն իսկ չի յիշուիր այլեւս. արագ եւ ամէն գնով հարստանալու մարմաջը ծնունդ տուած է նոր սերունդի մը որուն ձեռքն անցած է այսօր Մինչին – Արեւելքի հայութեան դեկավարութեան պաշտօնը: Դեկավարներ որոնք յաճախ տեղեակ իսկ չեն հայ ժողովուրդի անցեալի եւ ներկայի պատմութեան, որոնց հայկականութիւնը կը սկսի ու կը վերջանայ հայկական կեղծոներու պարիսպներէն ներս, որոնց մրցակցութիւնը կամ պայքարը կը սահմանափակուի այս կամ այն միութեան կամ հաստատութեան դէմ, եւ յաճախ ողջմիտ տարրը հարց կուտայ թէ ինչո՞ւ է այս անիմաստ եւ եղբայրասպան պայքարը...

Մօտաւորապէս այս է կացութիւնը նաեւ Հալէպի մէջ: Հոն կը գործեն մշակութային 10 միութիւններ, ճանչցուած կառավարութենէն, աւելի ճիշդ պիտի ըլլար կոչել զանոնք «էմիքէսարիօներ». ողջ մնայ Հայաստանը եւ Կորբաչովեան պերեստրոյկան: Մինչ մամուլէն եւ ձայնասփիւռէն կը լսենք թէ Արցախի մէջ կեանքի եւ մահու պայքար կը մղուի. թէ Հայաստանը պաշարման օրեր կ'ապրի, թէ կամաւորներ դունդ առ դունդ եւ փոխն ի փոխ Հայրենիքի պաշտպանութեան սուրբ գործին նուիրուած են կրակոտ գօտիներու վրայ, անդին նոյն օրերուն Հալէպի բոլոր հայկական սրահներուն մէջ (6) Երեւանի վաստակաւոր խումբերը տեղ մը կը պարեն, ուրիշ տեղ կ'ամոնքեն, տեղ մը Քայ Նազար կը ներկայացնեն, ուրիշ տեղ յեղափոխութիւն կը քարոզեն եւ ազատ ժամերուն ամէնքը միասին չուկայի ամէն տեսակ ապրանքներ տոպրակներով պանդոկ կը փոխադրեն կամ երեւանէն բերածնին տունէ – տուն կամ երբեմն նոյնիսկ մայթերու վրայ կը ջանան ծախել ... չհատած մի մարդ մըն ալ հանելով զիրենք հրաւիրող միութիւններուն: Գրական, պատմական եւ լուրջ բանախօսութիւնները առեղծ մը ի վեր դաղրած են դասախօսի կամ ունկընդիրի պակասէն. Հայաստանի Հանրապետութեան խորհրդանիշ Եռագոյնը դարձած է սանտուիչի պէս բան մը, որ կարելի է ամէն անկիւնադարձին հանդիպիլ – լաւագոյնները Հայաստանէն բերուածներն են ի հարկէ – ամէնէն ցաւալի երեւոյթը, որ այս տարուան նորոյթը կը թուի ըլլալ, առանձին հայ աղջիկներու ժամանումն է Երեւանէն իսկամ ընտանիներու կամ անհատներու մօտ, անոնց հրաւէրով ... այսչափը մշակութային կեանքի մասին: Տեսնենք զպրոցական կեանքը:

Հալէպի մէջ կը գործեն 12 զուտ Հայ դպրոցներ, որոնցմէ 3-ը երկրորդական մակարդակով, մէկ հատը միջնակարգ, մնացեալը նախակրթարան: Աշակերտութեան ընդհանուր թիւը մօտաւորապէս՝ հինդ հազար պէտք է համարիլ: Բացի Մխիթարեան եւ Զուարթնոց վարժարաններէն, որոնք Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան եւ Անարատ Ցղութեան Հայ Քոյրերու կը պատկանին, մնացեալները հայ կուսակցական կազմակերպութիւններու հովանաւորութիւնը կը վայելեն: Ընդհանրապէս հոն ընդունելու կամ պաշտօնավարելու համար չի բաւեր հայ ըլլալ, այլ հարկ է համակիր կամ անդամ՝ համապատասխան կուսակցութեան. ուստի դժուար չէ աշակերտի մը յաճախած վարժարանէն դուշակել այդ ընտանիքին համակրանքը եւ ըստ այնմ ընդունիլ կամ մերժել ակումբէ մը ներս: Այս օրերուս երբ հարաւային Աֆրիկէի զուլուները փորձեր կը կատարեն ցեղային անհամաձայնութիւնները հարթելու, մարդ չէ հասկցած թէ ինչու մէկ ցեղի պատկանող Հայերը, այսքան տասապանքներէ եւ հալածանքներէ վերջ Միութիւն անուններու տակ խառնակութիւն կը մշակեն իրենց սիւնքեան ծոցին մէջ, ջլատելով իմացական եւ տնտեսական կարողութիւնները: Կրնա՞ք երեւակայել վարդկեան մը որ այս 12 հայ վարժարաններու տնօրէնները, որոնք Պետութենէն թոյլատրուած միեւնոյն իրաւունքները կը վայելեն նկատմամբ հայ լեզուի դասաւանդութեան, երբեք ժողովի չեն նստիր իրարու հետ, դասաւանդութեան մեթոտներն ու դիրքերը միահաեւելու, քանի իրարքանչիւրը իր միութեան դեկավարներէն կը ստանայ յուդմունքները. դեկավարներ՝ որոնք յաճախ արհեստաւորներ են եւ դպրոցական կեանքի հետ ոչ մէկ առնչութիւն ունին: Արդի՞ւնքը. երբեմնի հրապարակադիրներ, դրագէտներ եւ դրողներ արտադրող վարժարանները բացառաբար միայն կը հանեն աշակերտներ, որ կարենան էջ մը անսխալ ուղղագրութեամբ արտայայտուիլ. ժամանակները փոխուա՞ծ են. եւ ան ալ ինչպէ՞ս. թերթատեցէք հայ մամուլը. աշխարհական թէ եկեղեցական մեր դեկավարները անընդհատ ճամբորդութիւններու, ժողովներու, սէմինարիումներու, նորանոր յուշարձաններու հիմնաքարերը դնելու չարժումին մէջ են: Այս տարի միայն Սուրիոյ մէջ երեք հատ են. առաջինը Ապրիլեան Եղեռնի Քառասուն Մանկանց Եկեղեցին բակին մէջ, Հալէպ. աւարտած: Երկրորդը դարձեալ Հալէպ, Ս. Գէորգ Եկեղեցիին բակին մէջ – Մարաչլեաններու յուշարձան: Երրորդը անապատին մէջ – Տէր Զօր Եկեղեցի – յուշարձան, որուն բացումը պիտի կատարուի մեծ չուքով ամսուս 24-ին, Եղեռնի 75-ամեակի առթիւ: Մինչ այդ ժողովուրդի մեծ մասը պղծած է արդէն եւ տակաւին կը պատրաստի պղծել դէպի հեռաւոր ապերը...:

Դպրոցները, մեծ մասով հին եւ փոքր չէնքեր են. անկարող մեծ թիւով աշակերտութեան առողջապահական եւ կրթական պահանջներուն բաւարարութիւն տալու. միակ հաստատութիւնը որ հայութեան պատիւ բերող, Մխիթարեանն է իր 28 հազար քառակուսի մեթր տարածութեամբ, լուսաւոր դասարաններով եւ ընդարձակ խաղավայրերով: Եւ սակայն ... հայ միութիւնները ունին հասութաբեր չէնքեր, խանութներ, ճաշարաններ, ինչո՞ւ անոնք չդործածել դպրոցական չէնքերու բարելաւման, գոնէ մասամբ մը, եւ թոյլ չտալ որ հայ աշակերտը սոխրուի օտար վարժարաններ դիմել, կամ փոքր տարիքին արհեստի անցնիլ. անլուծանելի խորհուրդ մըն է ինծի համար:

Հալէպի Հայերը տարօրինակ ինքնաւստութիւն մը ունին. գաղութներու լատդոյնն են, իրենցմէ լաւը չկայ, որովհետեւ Հայերէն կը խօսին – պարզապէս որովհետեւ ուրիշ լեզու չեն դիտեր – դիրք չեն կարդար, թերթ չեն առնար կամ հրատարակեր, ուստի զարկ տուած են զանազան եւ զարմանազան ձեռնարկներու իրենց պարապ ժամանակները լեցնելու համար: Ակումբներէն եւ միութիւններէն ներս կը կազմակերպեն փաթթիներ որ անպայման ուտելու հետ կապ մը կ'ունենան, պատանեկան, տիկնանց, չրջանաւարտից պիտակներու տակ. յուշանուէրներու բաշխումի հիւանդութիւն մը ամէնուն մօտ, պարահանդէսներու, միջնիններու, տիկնանց նախաճաշերու տողանդ մը ամէն չաբաթ քաղաքին ճաշարաններուն եւ պանդոկներուն մէջ որոնք Հայերու չնորհիւ է որ կ'աշխատին, մանաւանդ հարուստ թէ աղքատ տիկիններու շիրփէքները, որուն չարժառիթը չաբաթը մէկ անգամ հաւաքուիլ է տունի մը մէջ, որոշ տահմանուած գումար մը պահեստի դնել անձի մը մօտ եւ որոշ տաեն վերջ կրկին դանձել զայն. սակայն շիրփէքներուն մղիչ ուժը կիներու չափակրատութիւնն է, քաղաքին չաբթուան լուրերը վերլուծելու կամ տարաճայնելու, մինչ տմուսիները սրճարանի մը կամ տունի մը մէջ փոքերի փարթի մը կ'ընեն եւ երբեմն – երբեմն միութեան մը կամ եկեղեցիի մը նուիրատուութիւն մը կատարելով Հայու իրենց պարտականութիւնը կը գոհացնեն: Եւ քանի այնքան դիւրին եւ հասութաբեր դարձած է Հայաստանէն դանազան դեղարուեստական խումբեր հրաւիրել, ալ ի՛նչ հարկ կայ տեղական ուժերուն զարկ տալ, ծախսերու մէջ մտնել, երեւանէն տիխը մը քանի խումբեր հրաւիրելով Հալէպի Հայուն դեղարուեստական ծարաւն ալ կրնայ գոհացնել լիովին...: Ահա ձեզի թէ ինչպէս առողջ, եղեռնի փլատակներէն ծլած տիպար գաղութ մը յաջողած ենք մահաքունի մէջ մտցնել:

Յաջորդաբար կը խոստանամ ձեզի պարբերաբար գրել Հալէպի հայ գաղութի լաւ երեւոյթներու մասին ալ, որոնք դոյութիւն ունին բարեբախտաբար, մանաւանդ անհատներու մօտ:

ՀԱԼԷՊԻ ՈՁՆԻ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԽԻՍՏ ՇԱՀԵԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻԻՆ ՄԸ

ՆԻՍ. – («Յառաջ»). – Այսօր, աւելի քան երբեք, անհրաժեշտ է միշտ խօսիլ Լեռնային Ղարաբաղի եւ մեր շրջապատիներու հայկական անցեալի մասին, իբրեւ անբեկանելի օղակը Հայոց պարտուր Պատմութեան: Աչխարհագրական գեղի վրայ գոյց տալ թէ՝ օրինակ, զարաբաղեան լեռները բնականօն չարունակութիւնն են Հայկական բարձրաւանդակին, եւայլն: Չէ՞ որ քաղաքական ակնյայտնի նկրտումներով ազերի չակերտաւոր պատմաբաններ (չնաչխարհիկ անուններու կարդին մէկ քանին՝ Զիա Մուսա – Օպլու Բունիաթով, Ֆարխատ Մամեդովա, Ալիեւ) խեղանդամ «պատմագրութեամբ» մը կը ձգտին այնպէս ներկայացնել, թէ Կուրէն Արաքս տարածուղ դրեթէ ամբողջ հողամասը պատմական գեղի վրայ հայկական դիմագիծ չէ ունեցած, հայատառութիւն մը չէ քարոզած եւ ազգային ոգի չէ ներշնչած:

Ասոնք ամէնքը ինծի համար ոչ նորութիւն են եւ ոչ ալ անակնկալ: Ինծի համար նորութիւն է միայն Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդի նախագահ Արթուր Մկրտչեանի հրապարակումը, որ կը հաստատէ թէ Ղարաբաղի մէջ կան հայկական տարրեր, որոնք ինքնաբերաբար ոչ մէկ կապ ունին Հայաստանի հետ: Ասոնք ինծի համար նորութիւն են, որովհետեւ ես կը կարծէի թէ Ղարաբաղի մէջ կան հայկական տարրեր, որոնք ինքնաբերաբար ոչ մէկ կապ ունին Հայաստանի հետ: Ասոնք ինծի համար նորութիւն են, որովհետեւ ես կը կարծէի թէ Ղարաբաղի մէջ կան հայկական տարրեր, որոնք ինքնաբերաբար ոչ մէկ կապ ունին Հայաստանի հետ:

Ասոնք ինծի համար նորութիւն են, որովհետեւ ես կը կարծէի թէ Ղարաբաղի մէջ կան հայկական տարրեր, որոնք ինքնաբերաբար ոչ մէկ կապ ունին Հայաստանի հետ:

Ասոնք ինծի համար նորութիւն են, որովհետեւ ես կը կարծէի թէ Ղարաբաղի մէջ կան հայկական տարրեր, որոնք ինքնաբերաբար ոչ մէկ կապ ունին Հայաստանի հետ:

Ասոնք ինծի համար նորութիւն են, որովհետեւ ես կը կարծէի թէ Ղարաբաղի մէջ կան հայկական տարրեր, որոնք ինքնաբերաբար ոչ մէկ կապ ունին Հայաստանի հետ:

ամէն անարժան մասերը չեն կազմած Ուխքին ու Աբցախը: Կուբէն ճախ՝ հիւսիս եւ աջ՝ հարաւ, գոյութիւն ունեցած է մէկ Ազուանք եւ, հետեւաբար, այդ տարածութեան վրայ բազմած Աղբրէջանը սորը հարազատ ժառանգորդը կը համարի անվիճելի կերպով: Նոյնիսկ՝ Ջրջանի Հայերը բոլոր քրիստոնէացած, բոլոր հայացած Ազուաններ են...: (*)

Այս մտածումով է, որ խիստ չահեկան, նաեւ՝ այժմէական, – կ'որակենք Ապրիլ 2–ի դասախօսական երեկոյթը, Պարսամեան համալիր, նախաձեռնութեամբ՝ Հայ Մշակոյթի Յանձնախումբի: Նիւթը՝ Ղարաբաղի պատմականը եւ հնագիտական յուշարձանները այժմէականութեան լոյսին տակ:

Ճարտարագէտ Տիգրան Հաճեան ներկայացուց դասախօսը, հրաւիրուած Փարիզէն՝ Պատրիկ Տօնապետեան, արուեստի պատմաբան, հեղինակակից Հայկական արուեստներ հատորին, Ղարաբաղ՝ հայկական հող մը Ազրբէջանի մէջ, նոյնպէս Ֆրանսերէն կրքոյկին:

Դիւրահաղ Ֆրանսերէնով եւ հաղորդական չեչտուած շունչով է, որ Պատրիկ Տօնապետեան մանրազնին քննութեան ենթող անցուց Ջրջանի Պատմութիւնը՝ նախաքրիստոնէական օրերէն մինչեւ 1920-ական թուականները: (**)

Առանց չատ երկար մանրամասնութեանց մէջ մտնելու, հետեւութեամբ դասախօսին արձանագրենք, թէ զեղուրական մատնանշումներով Արցախի, Ուրդեխէ անուանակոչումներով պէտք է բացատրել Արցախ անունին կազմաւորումը, քանի առնոյտով բնորոշուղ տարածութիւնը Ք. Ա. Առաջին հազարամեակին մաս կազմած է Ուրարտու Պետութեան, այնուհետեւ տարբ յաջորդող Երուանդունիներու հայկական թագաւորութեան: Երկրորդ դարէն, Ք. Ա. Ջրջանը իր Հայ բնակչութեամբ եւ հայկական Առանձահիկ հարստութեամբ տեղ գրաւած է Մեծ Հայքի միասնական Պետութեան մէջ, ի վերջոյ պատմական փաստ է, որ Ե. դարու վերջերը Ուխքի եւ Արցախի Առանձահիկները, որոնց առաջին գահակալը եղած է Վաչագան Բարեպաշտ, ոչ միայն ստեղծած են իշխանութիւն, այլեւ պայքարած են երկրամասին լիակատար քրիստոնէացման եւ լուսաւորութեան տարածման համար: Ի դէպ, Դ. դարու սկիզբներուն, է, որ հոն տարածուած է քրիստոնէութիւնը եւ Գրիգոր Լուսաւորիչ Ամարասի մէջ հիմը դրած է առաջին եկեղեցիին (աւարտած անոր թոռան Գրիգորիսի կողմէ) եւ, վերջապէս հայ զրկութեան օճախ դարձած է անիկա, քանի ըստ աւանդութեան Ամարասի մէջ է, որ Մեսրոպ Մաշտոց հիմնած է առաջին հայ դպրոցը:

Այնուհետեւ խօսեցաւ արաբական տիրապետութեան մասին (սկսեալ՝ 706), մէջտ դիմեալ խլրտումներ, ԺԱ. – ԺԲ. դարերուն՝ Սելճուք – Թուրք ցեղերու ասպատակութիւններ, ապա՝ Խաչէնի իշխանութիւն, Զաքարեաններու տէրմ, Մոնկոլներ: Այստեղ առաւել չափով չահեկան հետաքրքրական տուաւ երեկոյթը: Ան ի հետաքրքրութիւն, օրինակ մը, – 1986–ին Բաքու լոյս տեսած Ֆ. Մամեդովայի Կովկասեան Ադուանիի բաղաքական պատմութիւնը եւ պատմական աշխարհագրութիւնը խորագրուած գիրքին վեց քարտէսները Կովկասեան Ադուանիի սահմաններ ցոյց կուտան Դերբենտէ, – իմա՝ Տաղստան, – մինչեւ Արաքսի հովիտը, հասնելով եւ, ճոյնիսկ, ընդգրկելով Սեւանայ լիճին կէսը: Ի դէպ, ասիկա կը համապատասխանէ Պոլիս հրատարակուած Իսլամ Անսիքլոփէտիսի Բ. հատորին Միացեալ Ադրբեջանի քարտէսին:

(**) Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի մասին պիտի խօսի Քլօտ Մուրաքեան, առանձին դասախօսական երեկոյթի մը:

(***) Ռուսիա, 1868–ին, – Ալեքսանդր Բ. ցար, – Երեւանի, Թիֆլիսի եւ Բաքուի նահանգներու կողքին կը կազմէ Էլիզաւէթպոլի նահանգը, հայկական դիմագիծ ունեցող Լեռնային Ղարաբաղը միացնելով Մուղանի՝ մահմետական – թուրք դիմագիծ ունեցող Մուղանի տափաստանին՝ ի հակադրութիւն Հայերու գերիշխան ազգութեան:

հեկան էր Հասան – Ճալա Դալայի (1214 – 61) վարած քաղաքականութիւնը՝ չրջահայեաց անկասկած, քանի անոր հետապընդումներով է, որ հաստատուած է հայեմոնկոլ դաշնակցային կապը՝ տարածուելով մինչեւ Կիլիկեան Հայաստան, դժբախտաբար, ոչ երկար: Ժե. – Ժէ. դարերուն երկրամասը թիրախ կը դառնայ Ակ – Կոյունլու, Կարա – Կոյունլու Թրքական հորդաններու արշաւանքներու, աւերիչ: Յաջորդող դարուն արդէն ի չայտ կուգան Ղարաբաղի եւ Մեծ Սիւնեաց աշխարհի մելիքութիւնները, վարչական փոքր միաւորումներ. ասոնք ժողովուրդը կը մղեն ազատագրական պայքարներու՝ ընդդէմ պարսկական եւ օսմանեան օտար, բռնակալ տիրապետութիւններուն: Արդէն ԺԸ.–ին կ'ուրուագծուի ազգային – քաղաքական առաջադրութիւն՝ Ռուս ծաւալապաշտ ձգտումներուն զուգորդել երկրամասի ձերբազատումը վայրագ մահմետական օտար տիրակալութիւններէ: Եայի Հասան – Ճալալեան, կաթողիկոս Գանձասարի, Իսրայէլ Օրի եւ ընկերակիցներ: Վերջապէս ռուս – պարսկական պայմանագիրը՝ 1818 Հոկտեմբեր 12: (***)

Պ. Տօնապետեան ապա զունատիպ ինքնատիպ սահիկներով անդրադարձաւ Ղարաբաղի պատմական, հնագիտական յուշարձաններուն, ներկայացնելով ասոնցմէ Ամարաս, Գանձասար, Երից Մանկանց, Շուշիի Ամենափրկիչ կամ Ղազանչեցոց կեդրոնադպրեվ եկեղեցին եւայլն:

Տուաւ մանրամասնութիւններ, կատարեց բնութագրումներ՝ պատմական, ճարտարապետական արուեստի՝ ձեռնհաս վարպետութեամբ, Օրինակ, Գանձասարի վանքը, որ ճարտարապետական մարգարիտ մըն է: Եկեղեցին վեհաչուք տեսք ունի զլխաւորաբար իր 16 զոյգ զարդասիւներու զմբեթակիր թմբուկով: Մնաց որ, զարդասիւներէն ամէն մէկը քանդակագործական գլուխգործոց մըն է, աստղերու, ծաղիկներու եւ ժանեակներու նրբակերտ հիւսքերով:

Հարցում — պատասխաններով վերջ գտաւ երեկոյթը:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

(*) Աւ ի հետաքրքրութիւն, օրինակ մը, – 1986–ին Բաքու լոյս տեսած Ֆ. Մամեդովայի Կովկասեան Ադուանիի բաղաքական պատմութիւնը եւ պատմական աշխարհագրութիւնը խորագրուած գիրքին վեց քարտէսները Կովկասեան Ադուանիի սահմաններ ցոյց կուտան Դերբենտէ, – իմա՝ Տաղստան, – մինչեւ Արաքսի հովիտը, հասնելով եւ, ճոյնիսկ, ընդգրկելով Սեւանայ լիճին կէսը: Ի դէպ, ասիկա կը համապատասխանէ Պոլիս հրատարակուած Իսլամ Անսիքլոփէտիսի Բ. հատորին Միացեալ Ադրբեջանի քարտէսին:

(**) Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի մասին պիտի խօսի Քլօտ Մուրաքեան, առանձին դասախօսական երեկոյթի մը:

(***) Ռուսիա, 1868–ին, – Ալեքսանդր

ԳԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱՆՑ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ 6-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷԼ («Յառաջ»). –

Ապրիլ 1–ին, Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի «Արծրունի Ջրբաշեան» սրահը լեցուն էր մանկապատանեկան Գարուն Երգչախումբի ստեղծման 6–րդ տարեդարձին առթիւ, որ նչուեցաւ հացկերոյթով մը: Մնողքներ, բարեկամներ, համակիրներ փութացած էին հաճելի եւ ջերմ պահեր անցընելու պատանիներուն հետ, քաջալերելու զանոնք եւ իրենց ղեկավար կազմը:

Ճաշը սկսաւ մանուկներուն կողմէ արտասանուած «Հայր Մեր»ով եւ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի սեղանօրհնութեամբ: Յոտնկայս մէկ վայրկեան լռութիւն պահուեցաւ ի յիչատակ Եղիչէ եւ Շնորհք Պատրիարքներուն եւ նորոգ հանդուցեալ Վազգէն Եպիսկ. Քէչիչեանին՝ Առաջնորդ Քահանայի էջմիածնական թեմի, որ վախճանական թուականներուն հոգեւոր հովիւ էր Մարսէյլի Սէն Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցւոյ:

Այնի Յովսէփեան կատարեց խօսնակի դերը եւ առաջին հերթին բեմ հրաւիրեց Երգչախումբին հիմնադիրը՝ Տիկին Ժիւլիէթ Երմակեանը: Ան յայտնեց չնորհակալութեան խօսքեր ուղղուած ներկաներուն, ծնողքներուն եւ յատկապէս Մայոց Կարապետեանին եւ Վարդուհի Մինասեանին, որպէս տարիներուն ժրաջան եւ նուիրեալ օգնականներ: Ապա, վերյիչեց Երգչախումբին նպատակը՝ «մատուղ հոգիներէն ներս ներմուծել սէրը՝ հայ երգին եւ հայ խօսքին, տալ հաւաքական կեանքի գիտակցութիւնը, ջամբել տոհմային դաստիարակութիւն»: Ապօքը աւարտեց ըսելով թէ հակառակ դժուարութիւններուն, Երգչախումբը կը չարունակէ իր ճամբան, համոզուած ըլլալով իր կատարած առաքելութեան եւ չենլով միչտ ժողովուրդի հետաքրքրութեան եւ քաջալերանքին:

Ճաշի ընթացքին Գարուն Երգչախումբը գործադրեց հաճելի զեղարուեստական բաժին մը: Նախ բեմին վրայ չարուեցան փոքրիկները եւ երգեցին «Փիսիկն ու մկնիկը», «Նուագածուները» եւ «Հոզադործները»: Ոմանք անհատապէս ելոյթ ունեցան նուագարաններով՝ դաշնակ, աւազափող, սրինգ: Ցետոյ մեծերու խումբը յատուկ եռանդով մը երգեց «Երիտասարդութեան քայլերգ», «Երեւան էրեբունի» եւ «Անդրանիկ» խմբերգները: Այս վերջինը արժանացաւ կրկնութեան:

Այնի Յովսէփեան ներկայացուց Գարուն Երգչախումբի 1990–ի առաջին ամիսներու գործունէութիւնները: Երգչախումբը արդէն ունեցած է երկու ելոյթ Լիոն եւ մէկ հատ ալ Նիս: Ապրիլի ընթացքին հանդէս պիտի գայ յայնորդարար Կարտան, Այնի մշակութային կեդրոնը (Մարսէյլ) եւ կրընոպլը՝ Ապրիլեան Եղեռնի 75–ամեակի ծիրին մէջ:

Խօսք արուեցաւ Կարօ Յովսէփեանին, որ չեչտեց մանկանց երգչախումբի մը կարեւորութիւնը դաստիարակութեան մէջ որպէս դեղարուեստական խումբ, բայց նաեւ որպէս հայեցի դաստիարակութեան դպրոց մը, ուր պատանիները հայ երգին եւ երաժչտութեան ընդմէջէն կը սորվին լեզուն, կը ծանօթանան մչակոյթի զանազան տարբերուն, կ'ապրին խմբային եւ ընկերային կեանք մը: Վեց տարի, արդէն համրայ մըն է, չարունակել Կարօ Յովսէփեան, որովհետեւ եթէ խանդավառիչ է խումբ մը կեանքի կոչելը, սակայն որքան սպառիչ է զայն ապրեցնելը, անոր ոդի մը եւ բովանդակութիւն մը տալը, տակաւը դժուարութիւններուն, որակ մը պահելը տեւողութեան մէջ, մանաւանդ մանկանց խումբի մը համար երբ դիտենք թէ այսօրուան անդամները վաղուանը եւս չեն կրնար ըլլալ տարիքի բերումով: Ապա, Կարօ Յովսէփեան ընդգծեց Տէր եւ Տիկին Ֆաչիկ եւ Ժիւլիէթ Երմակեանի արժանիքները եւ անոնց կատարած աչխատանքին գնահատելի արդիւնքները:

Ցետոյ, «Շնորհաւոր ըլլայ Գարուն» երգով եւ ուրախ մթնոլորտի մէջ ներկայացուեցաւ տարեդարձի կարկանդակը: Առ ի վաճառութիւն, հիմնադրութենէն ցայսօր մասնակցող պատանիներուն բաչխուեցան ժամացոյցներ, Երգչախումբին անօրէնութեան կողմէ: Ցակոբ Եպիսկ. Վարդանեան խօսք առնելով ըսաւ՝ «Հպարտ ենք այս Մանկանց Երգչախումբով: Ան իր տեսակին մէջ անիւթ քնքչութենէ նախաձեռնութիւն մըն է մեր գաղութէն ներս: Ներկայ ժողովուրդը, իր բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեամբ, ցոյց տուաւ իր անվերապահ գնահատանքը»: Ապա, Եպիսկոպոսը չեչտեց Գարուն Երգչախումբին արձանագրած յաջողութիւնները, յառաջդիմութիւնները, որակը եւ ազգային դեռնի վրայ իր իւրայատուկ տեղը եւ վեր առաւ Տէր եւ Տիկին Երմակեանի դերը այս գործին մէջ: Ծնողքները, Տիկին Սիմոնեանին միջոցաւ, դրսեւորեցին իրենց չնորհակալութեան եւ երախտագիտութեան զգացումները, արտայայտեցին իրենց պահանջկոտութիւնը, ըսին իրենց գնահատանքը խումբի բոլոր վարիչներուն եւ յատկապէս Տէր եւ Տիկին Ֆ. եւ Ժ. Երմակեանին:

Տօնախմբութիւնը տեւեց մինչեւ երեկոյեան ժամերը: Մթնոլորտը մնաց խանդավառ եւ տրամադրութիւնները բարձր: Եղան սրտաբուխ նուէրներ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

1.– ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՍԵՒ ԱՄՊԵՐ

1914–ի աչնանավերջին՝ Սթանպոլի հոլիվոնը կը սկսէր մթագնիլ առաւել քան երբեք: Հոկտեմբեր 1–ին կայսերական իրատէ մը Քարիթիւլասիօնները կը ջնջէր, եւ Ֆաթիհի մզկիթը ձիհատի ընթերցումը տեղի կ'ունենար յոյնախառն ամբոխի մը ներկայութեան, որ նոյն հրապարակը հսկայ «միթինկ» մը կատարելէ վերջ՝ դրօչներով թափօր կը կազմէր անդր եւ այսր, կամուրջեան պողոտաներուն վրայ, անլուր հայհոյչներով, որոնց միակ յանկերգն էր «Գա՛հր օլսուն լար», հուսկ ուրեմն Հայու մը հաստատութեան՝ Թօգաթլեանի չէնքէն ներս յարձակում գործելով եւ ամէն ինչ չարդ ու փշուր ընելով, մինչ միեւնոյն օրը Սան Սթեֆանօ՝ թնդանօթը վառ կ'առնէր Կալաթասարայի մօսքօֆեան յիչատակարանը, որուն տակ աճիւնները պահուած էին 1877–ի պատերազմին իյնող Ռուս ռազմիկներուն, եւ դեռ իչնչ վանդալականութիւններ:

Առաջին ահազանգն էր այս որ կը հնչէր՝ օտար պաշտպանութենէ այլ եւս զրկուած Հայոց ականջին: Պատերազմին յարուցած տագնապները կարծես մոռցած, Իթթիհատականք իրենց բոլոր ուժերը կը ժողվէին՝ դիչեր ցերեկ դարբնելով նոր հնարքներ, Հայութեան անճիտումին ի սպաս:

Ու կը սկսի գաղափարապիւռ խօլ գործունէութիւն մը՝ մեծ մասամբ Սելանիկցիներէ եւ ծայրայեղ ազգայնամոլներէ կազմուած խումբէ մը, վաղո՛ւց մոռած Union et progrès–ի գարչածուփ դրօչին տակ: Շաբիր գաւառ մեկնած է արդէն՝ միտքերը հասունցնելու, մինչ ապին կը սպմնուէր «Թէչքիլաթը Մահսուսէ»ն՝ որ ո՛չ այլ ինչ էր բայց եթէ պատրաստութիւն հրոսախումբերու՝ անդամակցութեամբ մութ անցեալ ունեցող արիւնկզակ «Ֆէտայի»ներու: Այդ վոհմակին պատասխանատուները էին կառավարական պաշտօնատարները, եւ անպատասխանատու՝ Իթթիհատի կազմը:

Ու վերի կ'առնուի ահաւոր հրահանգը որ հետզհետէ կը հաղորդուի գաւառական ամէն անկիւն: Ամբոխավար քարոզներ, կը չարունակուին Զարաժողովներու կողմէ, իրենց կեդրոնատեղի ունենալով քաղաքներու անխուսափելի «քլիւպ»ները, նոյնիսկ մզկիթները: Բնազդներ կը գրգռուին եւ «պաչըպօզուգ»ներ կը մտնեն նոյն դրօչին տակ: Աղօթատեղիներու բակերուն մէջ, չուկան, տուներուն, սըրճարանի անկիւնները, ամենուրեք լսած են վերին պատգամը, հռչակումը ձիհատին, այսինքն պարգումը Մարգարէին Ս. Դրօշին՝ որ կը տրամադրէր անպայման բալէ անհաւատներուն, իմա՛ Հայ Քրիստոնեաներուն դէմ, ի հարկին հաւատափոխ կամ կենագրաւ ընելով զանոնք:

Հայատեացներու այս ջոլիրին գլխաւոր բարուրանքն էր, Հայոց վրայ ի գործ դրուած խժդժութեանց առթիւ, թէ Տաճկահայը նչկահած է կառավարութեան դէմ. եւ այս ըրպարտութեան ապացոյց կը ծառայէր կարծեցեալ ապստամբութիւնը Վանի, մինչդեռ տեղւոյն ժողովուրդը՝ կուսակալ Ճէվտէթի սկսած հալածանքէն վերջ՝ դէպքերու բնական բերումով դիմած էր ինքնապաչտպանութեան, չմեռնելո՛ւ համար պարզապէս:

Ուրիչ բարուրանք, նոյնքա՛ն փուռն ու մատցածին, թէ Ռուսիոյ դէմ գուպարող օսմանեան բանակին նահանջի դիծը վտանգի տակ էր Հայ «քօմիթէճի»ներէ եւ թէ երկրին բոլոր սահմաններուն վրայ յեղափոխական չարժում մը կար. եւ այս ամէնը (զարմանալի եւ անիմանալի՛ մըտայնութիւն), տարիներէ հետէ հարբուտահարեալ իրաւազուրկ ժողովուրդի մը կողմէ՝ որ նոյնիսկ չունէր բաւարար զէնք՝ վտանգի պահուն իր գոյութիւնը փրկելու համար: Նիստերի գլխաւոր պարագայ մըն է մանաւանդ Սարը Գարմիլի 1915 տարուայ Յունուարեան պարտութիւնը, երբ Թուրքը երկու բանակ կը կորսնցնէր հոն, ինչ որ պատճառ կ'ըլլար որ ե՛ւս առաւել պրկուին արդէն լարուած տրամադրութիւնները:

***

ՊՈԼԻՍԻ ԱՔՍՈՐՆԵՐԸ

Ամէն բանէ առաջ, սեւ ծրագիրը յաջողագոյն գլուխ հանելու լաւագոյն միջոց՝ բնաջնջում էր Պոլսահայ մտաւորականաց, որպէսզի պատահական խլրտումներ տեղի չունենային բնաւ եւ կեդրոնը Գաւառէն զաւուէը միանգամ ընդմիչտ, որոմ՝ Անատոլուի հեռաւոր անկիւններուն մէջ ապրող Հայութիւնը մնար անդուխ եւ անառաջնորդ, դալիք փորձանքներու հանդէպ՝ ոչխարի համակերպութիւն ունենալով իրեն բաժին:

(Շար. 6)

(Շար· Ա· Էջէն)

թիւններըը իր հարազատ ինքնավարութիւնը չունի ճարտարարուեստին համար, իրարմէ կախում ունենալու դրութիւն մը կայ, արտադրութիւնները կախում ունին մէկը միւսէն։ Պէտք է որ Հայաստան գոյատեւելու աւելի միջոցներ ունենայ, օտար ներդրումներ ըլլան։

«Յ·» ·– Թուրքիոյ գետնի վրայ, կարելի եղա՞ւ տեսարժան վայրեր այցելել։

Ս· Վ· – Վերադարձի ճամբուն վրայ, դէպի օդակայան Մոր վիրապ եղանք, յետոյ Էջմիածին, Կաթողիկոսին այցելութիւն մը տուինք։ Շատ յոռետես թուեցաւ։ Շատ աւելի քան մեր խօսակիցները։ Մտահոգ է կացութեան վատթարացման տեսակէտէն։ Ձիշդ է որ կացութիւնը դիւրին չէ, երեւան զգլխականներու հարցը կայ։ Դիւրին չէ լաւատես ըլլալ, Ադրբեջանը կայ, չրջափակումը։

«Յ·»· – Ձիշդ է, աշխարհագրական դիրք եւ աշխարհագրական սադայէլական կտրատում մը, որ այսօրուան բարդութեանց առաջնորդեց։

Ս· Վ· – Բացարձակապէս, սադայէլական կտրատում մը եւ նիթերէն մէկն էր, որու անդրադարձանք Գերագոյն Մոր-հուրդը։ Թէ պատասխանատուութեանց վրայ Մորհրդային Միութեան եւ թէ անկէ սպասուած ակնկալութեանց։ Շատ դըժուար կացութիւն մըն է, հաւասարակըշռութիւն մը որ թելէ մը կախուած է։ Ազգային համար ի՞նչ մտածել, արդեօք Հայերը եւ Ազերիները պիտի կարենա՞ն բաց եւ արդիւնաւոր երկխօսութեամբ մը լուծումի մը յանդիլ եւ պտնուած լուծումը երաշխաւորել տալ Մորհ· Միութեան, այլ ելք չկայ։ Արտաքին միջամտութիւնները նպաստաւոր չեն ըլլար։ Գրգռութիւններ կան եւ հակասական է, բայց եւ այնպէս պէտք է ընդունիլ թէ կեդրոնական իշխանութիւնը նաեւ երաշխաւորութիւն մըն է։ Պատրաստ, հրաչք լուծում չկայ։

«Յ·»· – Վերջին հարցումէն առաջ, բան մը կ'ուզէի՞ֆ աւելցնել։

Ս· Վ· – Հաստնութիւնը, անձերը զրոյ տեսանք հասուն, պատասխանատուութեան դիտակցութիւն ունեցող եւ հանդարտ, շատ տպաւորուեցայ այդ ուղղութեամբ։

«Յ·»· – Ուրեմն հասանք մեր վերջին հարցումին։ Շատ լաւ կը հասկնամ, որ մանաւանդ ապրիլեան այս օրերուն, ցեղասպանութեան 75-ամեակի նախօրեա – կին, չեմ կրնար խուսափիլ ձեզի յիշեցընելէ, թէ 1987 Յունիսին, եւրոպական խորհրդարանի ցեղասպանութեան բանաձեւին առթիւ ձեր բռնած դիրքը շատ գէշ ընդունելութիւն գտաւ Հայերու մօտ, կ'ուզէ՞ֆ լուսաբանել։

Ս· Վ· – Տեղեկագիրը չեկած իսկ, նըպատասխանատուր չէի նման տեղեկագրի մը, որովհետեւ շատ վտանգաւոր է եւրոպական Մորհրդարանին համար նման հարցի մը անդրադառնալ թեր եւ դէմ քուէարկութեամբ մը։ Որովհետեւ շատ յաճախ այս հարցերը չեն կապուած հարցին խորքին, այլ՝ իր քաղաքական չրջապիճին եւ մեր Մորհրդարանը շատ քաղաքական Մորհրդարան մըն է եւ ենթակայ ազդեցութեանց։ Եւ երբ ազդեցութեանց մասին կը խօսիմ, թէ՛ միջազգային ազդեցութիւններն են եւ թէ քաղաքական դիրքորոշումները, յետոյ, յաճախ բազմաթիւ ալ չենք եւ դիպուածի կը մնայ, շատ քիչ բան պէտք է որ քուէները մէկ կամ միւս կողմը թեքին։ Պատմական դէպքեր են, չեմ կարծեր որ պէտք է խնդրոյ առարկայ ընել դանոնք։ Ադրբէն յայտարարութիւն մըն ալ ըրինք, մեզի համար վէճի նիւթ չէր (մեզի՝ ազատական խմբակին), այսինքն՝ Հայերու ցեղասպանութիւնը խնդրոյ առարկայ չէր, բացարձակապէս ճանչցանք։ Այդ պատճառով է որ շատ վտանգաւոր է ենթարկել քուէի մը որ այլեւս պատմական չէ, այլ՝ քաղաքական։ Շեղում մը կայ հոս, որու վրտանդը ակներեւ է։ Տեսանք մարդիկ, որոնք խնդրոյ առարկայ կ'ընէին Հայերու ցեղասպանութիւնը դուռ քաղաքական պատճառներով։ Օրինակ, այն առեն համայնավար ծանր ճնշում կար եւ ոչ – համայնավարները կ'ուզէին հասկնալ ինչո՞ւ· եւ այս ամբողջը կը առեղծէ չրջապիճ մը որ որեւէ կապ չունի բուն հարցին հետ։ Այս հեռանկարով է որ սկիզբէն դէմ եղայ, արդէն յանձնախումբին մէջ ալ կարծիքները շատ բաժնուած էին եւ կը կրկնեմ այդ չրջապիճին մէջ, կրնար բոլորովին դէմ դառնալ, արկածախնդրութիւն մըն է, անդրադառնալ պատմական հարցերու դանոնք հանելով իրենց բուն չրջանակէն։ Պատմութեան մասին քուէարկութիւն չըլլար։ Նման բաներ ձայնեբու չի դրուիր։ Ինչպէս կը մերժեմ վիճիլ ռեվիզիոնիսթներուն հետ, բաներ են ո-

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՄԱՐՍԷԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 16, Զատկի մեռելոցին, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, մասնաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի երջանկայիշատակ՝

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ· ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ
Կ· Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք

վախճանման քառասունքին առթիւ, Մայր Եկեղեցւոյ, Պոլսահայ Մշակութային Միութեան եւ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի նախկին սաներու միութեան կազմակերպութեամբ։

Ցետ պատարագի պիտի տրուի նաեւ հոգեճաշ մը, որուն մասնակցութիւնը ապատ է բոլոր անոնց, որոնք կը փափաքին հանդուցեալին յիշատակը յարգել։

րոնց չուրջ վէճ չկայ, որովհետեւ քուէի պարագային, կարծիքներ կը կազմուին այնպիսի հիմերու վրայ որոնք ոչ մէկ կապ ունին հարցին հետ, քաղաքական յետին մտքեր կան։ Ասիկա, ոչ մէկ կապ ունի այն համակամութեան հետ, որ կայ Հայերու հետ եւ ոչ միայն այսօր, այլ երէկ ալ։

Մեր չնորհակալութեամբ վերջ դուռ այս հարցապրոյցը։ Տիկին Վէյլի լուսաբանութիւնները ինչ կը վերաբերին ցեղասպանութեան բանաձեւին շատ տրամաբանական են անչուշտ, Պատմութիւնը քաղաքական քուէի չի դրուիր։ Եւ պարզ է որ Մորհրդարաններէն Քոնկրէսներ անախորժ բան մը կայ, ցեղասպանութեան վկայական մուրալու մեր այս աքնէյան հեռապնդումներուն մէջ, բայց պատճառը, եթէ ոչ արդարացումը, պարզ է, քանի դեռ խնդրոյ առարկայ մը մնայ ամանց համար Հայերու ցեղասպանութիւնը եւ մանաւանդ բուն իսկ ցեղասպանին համար։ Ուրե՞մն։

Աւելցնենք թէ Ս· Վէյլի, Նիքօլ Փէռիի, Ժ· Վանտեմբըլպրուքի կատարած այս ճամբորդութեան առթիւ, մամուլին յանձնուած է բաւական երկար տեղեկատուութիւն մը, որու կ'անդրադառնանք առանձին։

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՓԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ԱԽՈՑԵՆԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

Վալանս Հ· Մ· – Թուլոն	2 – 0
Իսթրը – Սէն թ'Անթուան Հ· Մ·	1 – 0
Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տէսին – Սալանշ	0 – 1
16–րդի Ակումբ – Իսի Հ· Մ·	3 – 2
Շամփիոնեի – Ալփորվիլ Հ· Մ·	0 – 0
Հ·Մ·Ը·Մ· Արծիւ – Ռոնեաֆ	1 – 0
Արծիւ (2) – Սէբէմ	1 – 2
Սէն թ'Անթրի – Սէն թ'Անթուան (2)	1 – 2
Փէրլաք – Վալանս Հ· Մ· (2)	3 – 1
Փ· Թ· Թ· – Հ·Մ·Ը·Մ· Լ· Տ·	7 – 0
Վիլէօրպան (2) – Վիէն Հ· Մ·	5 – 0

ԼՈՂ

● ԴԱԼՓԱՅԵԱՆ ԼԱ ՓԱՉԻ ՄԷՋ

Լաթինական երկիրներու մրցաշարքին, Լա Փաչի մէջ, Ֆրանսա յաղթած է 4 × 100 մեթր ազատ լողի մէջ։ Ֆրանսական խումբին առաջին լողորդն էր Քրիսթոֆ Գալֆայեան, որ մրցած է նաեւ 100 մեթրի մէջ՝ երկրորդ 51 երկվայրկեանով, եւ 200 մեթրի մէջ՝ երրորդ 1' 53'' 16–ով։

Վ· Մ·

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ա· Ալեքսեան իր ամուսնոյն՝ Արամ Ալեքսեանի մահուան 15–րդ տարելիցին ի յիշատակ, հազար Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

***

Տիկին եւ Օր· Գազանճեան իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Գրիգոր Գազանճեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ կը նուիրեն 500 Ֆր· Կապոյտ Խաչի Իսլի մանանճիւղին (ատանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր· «Յառաջ»ին։

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ
13, rue du Perche — 75003 Paris

ԱԽԱԳ ՇԱԲԱԹ·–
ՃՐԱԳԱԼՈՑՑ Ս· ՋԱՏԿԻ·–
Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Ընթերցում մարգարէական թղթոց ժամը 17–ին։
Ճրագալոյցի պատարագ ժամը՝ 18–ին։

Ս· ՋԱՏԻԿ, ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ
Տ· Մ· ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
Հայրապետական պատարագ ժամը 11ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ· ԿԱՊՐՈՑԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

ՕՐ ՄԵՌԵԼՈՑ, ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ·–
Պատարագ, վառն համօրէն ննջեցելոց, ժամը՝ 11–ին։

JESUS
PROJECTION DU FILM
JESUS
Le Vendredi 13 Avril à 20 h 30
à l'Eglise Evangélique Arménienne
8, rue du Groupe Manouchian,
Alfortville
— Entrée libre —

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ ՎԻԷՆ

Շաբաթ, Ապրիլ 14, ժամը 20–էն սկսեալ Մշակոյթի Տունը։
9, rue du Cirque
Թղթախաղ եւ բառախաղ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷԼ·– Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան ստեղծման 14–րդ տարեդարձի ճաշը տեղի պիտի ունենայ Շաբաթ, Մայիս 5–ին, ժամը՝ 20·30։
Մանրամասնութիւններ յայտնուին։

ԱԽԱԳ ՇԱԲԱԹ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՒՑ

ԱՊՐԻԼ 14, ՃՐԱԳԱԼՈՑՑ ՋԱՏԿԻ

Ս· ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն 16·30, ճրագալոյցի պատարագ ժամը՝ 17·30։
Կը պատարագէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Վ.Ր.Դ· ԹՈՇՃԵԱՆ

Ս· ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն 17, պատարագ՝ 18։

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս· ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ժամերգութիւն՝ 16, պատարագ՝ 17։

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն՝ 16, պատարագ՝ 17·30։

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ժամերգութիւն եւ մարգարէական ընթերցում՝ 16·30, պատարագ ժամը 17·30–ին։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն 16, ընթերցուածք ժամը 16·30, պատարագ՝ 17։

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՏԷՍԻՆ

Աբարոգութեան սկիզբ ժամը 16·30։

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ ժամը՝ 17·30։

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Խթում ժամը՝ 17–ին։
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Սկիզբ ընթերցուածներու ժամը 17–ին, պատարագ ժամը՝ 18–ին։

ՊՕՄՈՆԻ Ս· ԳՐ· ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ժամերգութիւն՝ 16·30, պատարագ՝ 17·30–ին։

ՍԷՆ–ԺԵՐՕՄ Ս· ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Ընթերցուածք ժամը 17·30, պատարագ՝ ժամը՝ 18·30–ին։

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԿԱՐԱՊԵՏ

Ժամերգութիւն՝ 17, պատարագ՝ 18։

ՊՈՒՎ· OSSO – Ս· ՅԱԿՈԲ

Ժամերգութիւն ժամը 17–ին։

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն 17, ընթերցում՝ 18· պատարագ ժամը 18·30–ին։

– Հ. Մ. Ը. Մ. –

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼԻ ՀԱՄԱԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄՐՑԱՇԱՐՔԻ

Հ· Մ· Ը· Մ·–ի պասքէթպոլի համագողութային մրցաշարքը տեղի պիտի ունենայ Փոլիկոնի դաշտը Վալանսի մէջ (Ֆրանսա)։

Կը մասնակցին Ամերիկայի, Գանատայի, Ցունաստանի, Անգլիոյ, Գահիրէի, Ազէքսանդրիոյ, Հալէպի, Փարիզի եւ Վալանսի Հ· Մ· Ը· Մ·ական պասքէթպոլի խումբերը· հետեւեալ օրերը՝–

Ուրբաթ, Ապրիլ 13, ժամը 13–էն սկսեալ
Շաբաթ, Ապրիլ 14, ժամը 10–էն սկսեալ
Կիրակի, Ապրիլ 15, ժամը 13–էն սկսեալ· *տեղի պիտի ունենայ 3–րդ եւ 4–րդ տեղերը դրաւելու մրցում։*

Ապա բարեկամական մրցում, Լոնատոնի եւ Աթէնքի կանանց խումբերու միջեւ։ Ասարտական մրցում, որմէ ետք տողանցք նաեւ բաժակի բաշխում։

Իսկ Ապրիլ 15, երեկոյեան ժամը 9–էն սկսեալ ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ կրանժ լէ Վալանսի «Սալ Ակօրա»ի մէջ։

Մանակցութեամբ՝ երգիչ Փօլ Պաղտատլեան–ի,
ընկերակցութեամբ՝ Վալանսի «Նայիրի» նուագախումբի։

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 13
VENDREDI
13 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱԾ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.254 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.254

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԵՒ ԿԸ ՄՆԱՆՔ ՆՈՐ ՇՆՈՐՀՔՆԵՐՈՒ ԿԱՐՕՏՈՎ

Շնորհք Պատրիարք Լենինական պիտի չերթար: Երրորդ անգամն է, որ ճամբայ կ'ելլէր այդ մտադրութեամբ, սրտի խօսք մը ըսելու անոնց՝ որոնց սիրտը, այլեւս, նման էր են փլած տներ:

Դէպի Հայաստան, աղէտեալ վայրերը այցելելու իր առաջին երկու ծրագրերը իդեւ ելած էին: Անգամ մը առողջական պատճառներով, ապա՝ Պոլսոյ օղակայանին ձիւնին:

Այս երրորդը պիտի «յաջողէր» մինչեւ նկմիածին մայն: Նման պարագաներ կ'որակուին երբեմն՝ նախախնամութիւն, յաճախ՝ ճակատագիր, մինչ թերեւս ուրիշ բան չեն եթէ ոչ՝ ժամադրութիւն մը մահուան հետ: Ու Մարտ 6-ին, երեքշաբթիի այդ առաւօտը, Վեհարանի մարմարեայ սանդուխներուն դլուխը կանդնած, երբ կը պատրաստուէր մեկնիլ դէպի Լենինական, Շնորհք Պատրիարք, անուղղակի, պիտի դառնար երկրաչարժին վերջին զոհը:

Ակնքան աժան – աժան դործածուելով մաշեցան մեր ածականները, որ վարանում մը կը ծագի, երբ կը ստիպուինք անոնց դիմել իսկապէս արժէք ունեցող անձի մը համար, ինչպիսին էր Շնորհք Պատրիարք: Թէեւ ինք ածականի մարդ չէր եւ պիտի խրտչէր անոնցմէ: Մորքին մէջ, ինք է, որ իր օրինակով կ'արժեւորէ այդ ածականները՝ խորամիտ, լուսամիտ, անբասիր, ժիր, լրջախոհ, անճնազոհ, իմաստուն, հեռատես, այլ մանաւանդ՝ հովիւ քաջ:

Տքնաջան աշխատող, յողնիլ չդիտցաւ: Մեր Եկեղեցւոյ աթոռներէն ամէնէն փափուկը, այսինքն ամէնէն ապերախտը վիճակեցաւ իրեն ու հոն իր առաքելութիւնը եղաւ օրինակելի: Քիչեր պիտի համարձակէին ամնիլ այն աշխատանքը զոր տարաւ, այնքան ողջմտութեամբ: Երբեք չյուսահատեցաւ: Տարիներու երկայնքին թախեց Անդարայի դուռները, «Ոչ»երը կամ «կը նայինք»ներն չսպառեցին իր համբերութիւնը եւ յարատեւութիւնը: Սպասեց: Զգեց որ ժամանակ անցնի ու ծայրէն սկսաւ իր դիմումները, միշտ պատրաստելով եւ հրապարակելով մանրամասն տեղեկագրեր:

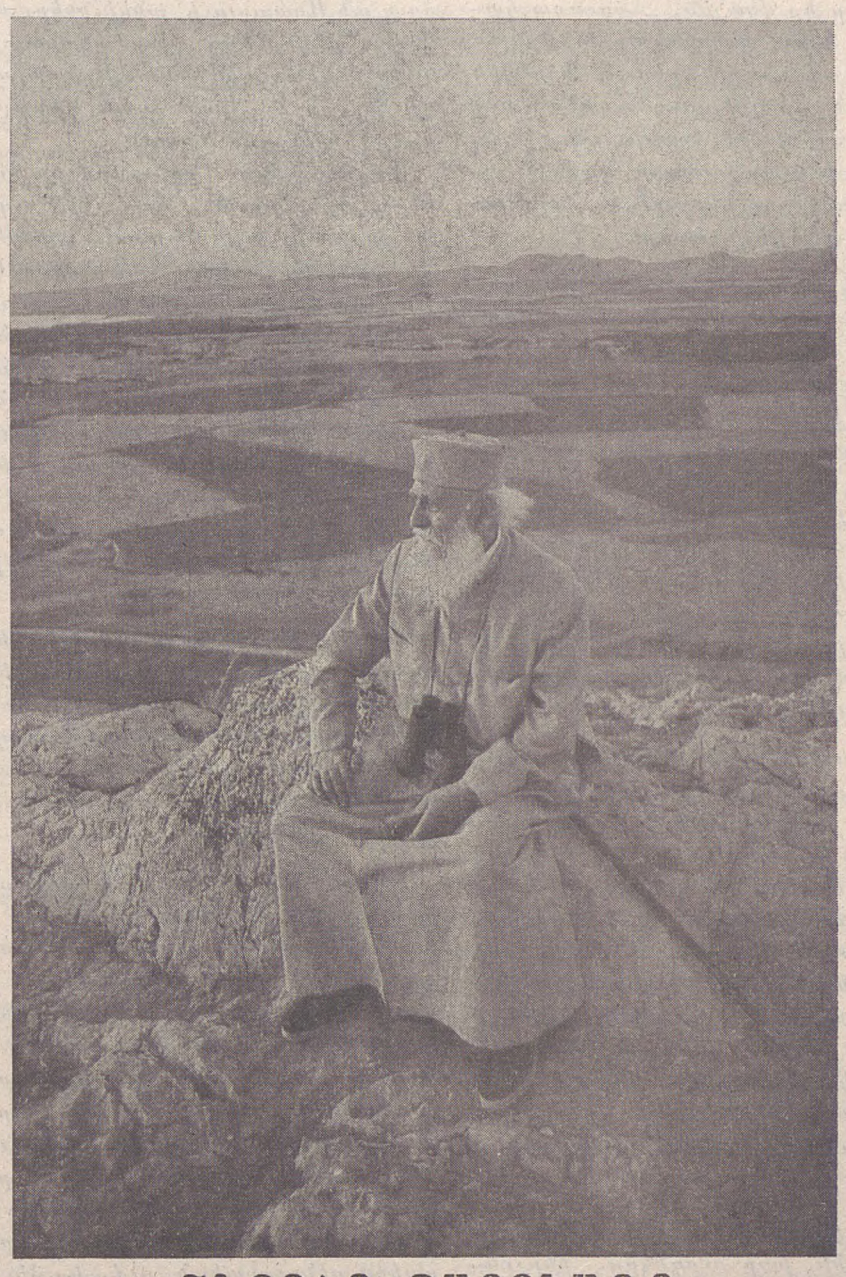
Գաւառի իր հրջապատոյնները, հինդերորդը անցեալ դարնան, եզակի իմաստառին: Ու երբ վերադարձին, կը նկարադրէր, հոն, տոդերու ընդմէջէն իր հրսածը չատ աւելի կարեւոր էր քան՝ ըսածը:

Երբեմն մարդկային տկարութիւնը ուներեցաւ լուռ չմնալու, երբ անորակելի ոճով, հոդեւոր եղբօր մը դրպարտութեանց առարկայ եղաւ: Թերեւս անոր համար որ լռութիւնը միշտ ոսկի չէ: Եւ կարելի չէ, դեռ այսօր, չզդալ թէ որքան վիրաւոր պէտք է եղած ըլլար իր սիրտը, որպէսզի նախընտրած հրլլար լուռ արհամարհանքը:

Եւ, անգամ մը եւս, նախախնամութե՞ն պիտի վերադրենք, ճակատագրին վերջին կարդադրութիւնը, երբ ան այնպէս կը տնօրինէ որ, աղօթքներու մէջ միանան երկու անուններ, այնքան հեռու իրարմէ կեանքի օրերուն, ու այնքան մօտեցած մահուան օրերուն:

Վաղը, Պոլսոյ պատրիարքական Աթոռը կ'ունենայ իր նոր դահակալը: Փոխանորդը՝ Շնորհք Պատրիարքի, բայց, հաւանաբար ոչ՝ փոխարինողը: Ամէն ժողովուրդ ունի իր անփոխարինելիները: Մերը՝ քիչ մը աւելի քան ուրիշներ, անկասկած: Պիտի ուդէինք որ տարբեր ըլլար: Պէտք է որ տարբեր ըլլայ եւ մենք, այսօր, չմըսենք նոր Շնորհքներու դալստեան կարօտով:

« Ց Ա Ռ Ա Ջ »

ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

ՎԱՆԱՅ ԲԵՐԴԻ
ՔԱՐԱՓԱՅՈՒԻՆ ՎՐԱՅ (1989)

Ա Ւ Ա Գ Ո Ւ Ր Բ Ա Թ

Երբ կը մտնենք ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹԷՆ ներս, մեր դլխարկներուն հետ մեր կօշիկներն ալ պէտք է հանենք, նմանեալ Մովսէսի, որուն հրահանգուեցաւ հանել իր կօշիկները երբ կը մօտենար Անկէզ Մորենիին: Աւագ Ուրբաթը արդարեւ եկեղեցական տարիին ծանրագոյն եւ սրբազնագոյն օրն է, ուր կը կատարուի Աստուծոյ Որդիին արիւնոտ ողջակէզը, որ անարիւն եւ անկիզելի կը չարունակուի 1941 տարիներէ ի վեր, եւ պիտի չարունակուի մինչեւ որ Զոհուած Գառնուկը բանայ մէկիկ մէկիկ պատմութեան «Եօթը կնիքները»:

Աւագ Ուրբաթը վերագոյն փաստն է Աստուծոյ անսահման սիրոյն եւ մարդոց անյատակ ապերախտութեան:

ՕՐԸ՝
Յիսուսի Մատնութեան եւ մարդու վատութեան:
Քրիստոսի Զարչարանքներուն եւ մարդու Զարութեան:
Անմեղին դատապարտութեան, մեղապարտին Փրկութեան:
Աննոր Խաչելութեան, մեր Ազատագրումին:
Անմահին մահուան, մահկանացուին Անմահութեան՝
Լոյսի Թաղման, խաւարեալներուն Յարութեան:

Աւագ Ուրբաթի դրուագները երեւան կը բերեն մարդկային նկարագրին վատթարագոյն դիծերը, եւ Աստուծոյ բնութեան վեհ հոգւոյն ճառագայթները: Դժուար է մտնել անկէ ներս, առանց ինքզինքը նուաստացած զգալու իբրեւ մարդ, եւ առանց խոնարհելու Աստուծոյ ներողամտութեան անհուն մեծութեան առջեւ:

Մենք Աւագ Ուրբաթի դէպքերը ներկայացնելու տարբեր կերպ պիտի որդեգրենք այս անդամ: Պիտի խօսեցնենք ժամանակակիցները· այսինքն՝ պիտի ոգեկոչենք Աստուածային այդ առաքեալները, որոնք իրրեւ ականատես վկաներ՝ մեզի պիտի ներկայացնեն նախ իրենք զիրենք եւ ապա պիտի պատկերացնեն այդ դրուագները մի առ մի, անցընելով զանոնք իրենց անձնական ապրումին բովէն եւ դարերու խմաստնացումի ընդմէջէն: Մենք պիտի ըլլանք լոկ ունկնդիրներ եւ քայլ առ քայլ պիտի հետեւինք ու եթէ հնար է մէջը պիտի մտնենք մարդկային պատմութեան մեծագոյն այդ առաքին:

«Ճանկարծ սաստկագոյ զով զեփիւռի նման չունչ մը եկաւ ու ցրուեց իմ բոլոր թախծոտ խորհուրդները: Ցիշեցի Ցիսուսի խօսքը, որ ըսած էր ինծի, իրեն այցելութեանս դիշեր, ակնարկելով Հոգիին· «Հովը ուր որ ուզէ՝ այն կողմ կը փչէ· անոր ձայնը կը լսես· բայց չես դիտեր ուրկէ փրթած կուդայ կամ ուր կ'երթայ կը յանդի»: Ու այս անդամ լուսաւորուած ձեւով մտքիս եկան մեր սրբազան պատմութեան քարերէն ոմանք: Նախ յիշողութեանս եկաւ այն քարը, զոր Ցակոբ Նահապետ իր ճամբորդութեան ընթացքին դիշեր մը իրրեւ գլխի բարձ դործածեր էր, եւ որ իր երազին մէջ վերածուեցաւ առաջին աստիճանին այն սանդուխին որ երկրէն երկինք կը բարձրանար: Ցիշեցի այն ժայռը որուն համար Աստուած ըսած էր Մովսէսին· «Զարկ դաւազանովդ եւ ջուր պիտի բխէ»: Ու արդարեւ ապառաժ այդ քարէն կեանքի խորհրդանշանը եղող ջուր բխած էր»···:

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ·

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՊԱՏԱՆԴՆԵՐՈՒ հարցին առընչութեամբ Ֆրանսա ծանր քննադատութեանց թիրախ է, մանաւանդ Անդլիոյ եւ Պելժիոյ կողմէ: Պուշ կը «խնայէ»: Այս առեւանդման եւ ազատադրման կապակցութեամբ, բաւական անհամ պատմութիւններ երեւան կ'ելլեն, նաեւ չատ մութ կէտեր կը մնան: Ե՞րբ առեւանդուեցան Ժաքլին Վալանթի եւ ընկերակիցները: Ո՞ւր: Կը պարզուի որ երախան չէ ծնած առեւանդումէն հաք, քանի 4 տարեկան պիտի ըլլայ Մայիսին: Ընտանեկան տեղ հարցեր ալ կը ծագին, Ժաքլին Վալանթի հայրը 10 տարուան բանտարկութեան դատապարտուած էր ազդապղծութեան (էնսէնք) համար, ինչ որ պատճառ եղած է որ Ժաքլին Վալանթի երկու աղջիկները իրենց հօրը յանձնուին: Բազմաթիւ հարցումներ կան, որոնք պատասխան չունին տակաւին: Ի՞նչ փրկադին տուած է Ֆրանսա, ո՞ւր ապրած են պատանդները, ինչո՞ւ լաւ պայմաններու մէջ, եւայլն, եւայլն: Անդլիական մամուլը «զգուելի կեղծաւորութիւն» կ'որակէ Ֆրանսայի չնորհակալութիւնը Ֆատաֆիի, «Թայմզ» կը նկարագրէ Ֆրանսայի նախարարները, որոնք կը սպան Լիբիոյ ղեկավարին առջեւ: Պելժիա իր դառնութիւնը կը յայտնէ, քանի որ զբօսանաւին միւս պատանդները, Պելժիացի, չեն ազատած եւ Ֆրանսա ինքնագլուխ դործ տեսած է:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՑ նախկին թագաւորը՝ Միքէլ, վերջին պահուն վիզա չստացաւ Պուքրէշ երթալու, ուր Զատիկը պիտի անցընէր, 43 տարուան աքսորէ հետք:

ՄԻՑՈԹԱՔԻՍ, ձեւով մը «պատերազմական դահլիճ» մը կազմեց, ուր առաւելաբար թիքնոքրաթներ առաւ, վճռելով նախ եւ առաջ տնտեսութիւնը վերականդնել: Հետաքրքրական տիպար մը կը նկատուի Սթեֆանոփուլոս, որու չնորհիւ է որ կարելի եղաւ կառավարութիւն մը կազմել, քանի որ առանց իրեն մեծամասնութիւն չկար: Ենթական, 1985-ին իր կուսակցութիւնը հիմնած էր, որովհետեւ Նոր Ժողովրդավարութիւնը Միցոթաքիսը նախընտրած էր, որպէս պարադլուխ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսաստանի Պոդոլսկ քաղաքը տեղի ունեցած ակումբային ճատրակի ախոյեանութիւնը աւարտած է Մոսկուայի «Տիդրան Պետրոսեան» ակումբին յաղթանակով (25 կէտ): Երկրորդ տեղը դրաւած է Չելեաբինսկի «Պոլետտ» ակումբը (24), երրորդ տեղը՝ Երեւանի «Հայաստան»ը (22·5): Այսպիսով, մրցանակակիր երեք ակումբները իրաւունք ստացան Մորդային Միութիւնը ներկայացնելու Եւրոպայի բաժակի խաղերուն:

«Հայաստան»ի խումբին մաս կազմած են՝ Սմբատ Լպուտեան, Արշակ Պետրոս-

(Շար·ը Դ· էջ)

Շնորհք Պատրիարք

Շնորհք Պատրիարք եւ Գահիրէի Հայերը

Հոգելոյս Շնորհք Պատրիարք՝ որպէս եկեղեցական գործիչ, մասնաւորաբար սա անցնող վերջին երեսուն տարիներու ընթացքին, աննախընթաց փայլ մը աւելցուց հայ հաւաքականութեան հոգեկան հորիզոնին վրայ: Ան՝ իր ամբասիր ու մաքրակրօն վարք ու բարքով եղաւ հիասքանչ եկեղեցականը, որուն վեհապանծ ներկայութիւնը մեզի յիշեցնել կուտար հեռաւոր առիններու հոգեկան բարձր շնորհքներով օժտուած հայ ջերմեռանդ անապատականները:

Մեծ եղեռնի տարիներուն, հազիւ բոլորած երկու զարունները, հօրմէ որբ կը մնայ եւ մահէն սայթաքելով կը սահի կեանքին մէջ: Ցեսայ՝ որբանոցէ որբանոց մինչեւ 1929 նոյն այդ տարին, Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանի գրասեղաններուն առջեւ իբրեւ աշակերտ նստած է Կ. Պոլսոյ ապագայ Պատրիարքը:

Այնտեղ Դուրեան, Գուշակեան Պատրիարքներու նման ուսուցիչներու չունչին տակ կը մեծնայ եւ իր մէջ կը սկսին աճել Բարին, Գեղեցիկը, եւ Ճշմարիտը:

Երուսաղէմի սրբազան մթնոլորտին, հատ քարերով չինուած պատերուն տակ է որ պիտի բացուին իր հոգիին ակօսները եւ որոնց մէջ պիտի ընդունի, Գրիգոր կամ Ներսէս, Մեսրոպ կամ Եղնիկ վանականներու պէս սուրբերու հոգիէն վրձնած աղօթքներուն հունաւորը եւ պիտի առնէ համբ Աստուծոյ կամ Կենդանի Հացին: Իր շրթունքը Սուրբ Յակոբի Վանքէն ներս պիտի սկսին քակել քնարաչունչ սաղմոսները՝ «Մոնաբհեցո Տէր զունկն քո եւ լուր ինձ զի աղքատ եւ անանկ եմ ես», կաթին տեղ յաճախ պիտի խմէ Աստուծոյ սրբազան խօսքերը:

Այս անապատին մէջ է որ պիտի սորվի արհամարհել ինչ որ աշխարհիկ է եւ վանդուսկ, եւ դնահատել՝ հոգեղէն անկրընչելի գանձերը: Գանձեր՝ որոնց անհամանդաստ քարոզիչն էր եղած առենին, նոյն այդ հոգերուն վրայ Աստուածորդին՝ Յիսուս Քրիստոս:

Ան անլսելիօրէն պիտի լսէր Թրթռուն ձայնը անկորնչելի վարդապետող Երկնաւոր Ուսուցչին: Աստուածասիրութեան համբ առնողը դիտէ միայն Բացարձակի միութեան ձգտելու խորունկ նշանակութիւնը: Այս մերձեցումն էր որ իր հոգիի արգանդին մէջ պիտի նեսէր սաղմը, ապագային հայ հոգեւոր ղրկանութեան տալու համար հատորները, ինչպէս՝ «Հայ Սուրբեր», «Գունազեղ Կիրակիներ», «Տաղաւար Օրեր», «Համաքրիստոնէական Սուրբեր», «Աւազ Շարաթ», «Յինանց Կիրակիներ», «Մեծ Պահքի Կիրակիներու Ոսկի Շղթան», եւ ուրիշ բազմաթիւ աշխատասիրութիւններ:

Կրնանք ըսել որ Շնորհք Պատրիարք եղաւ այն քաջարի հովիւներէն մին, որ իր հօտի կեանքին ամէնէն ապընապալից չրջաններուն դիտցաւ արիութիւն խրատուել Աստուծոյ օգնութեամբ: Ապագայ Սերունդներ, պատկառանքով ու հիացումով պիտի խոնարհին յիշատակին առջեւ բարձրատեսիլ այս հոգեւորականին, որուն ամբողջ կեանքը եղաւ դոհաբերեալ ծառայութիւն մը հայ ժողովուրդի հոգեկան ու բարոյական վերելքին համար:

Իր մշակած հոգեւոր ղրկանութիւնը, բացայայտ է, ղրկան փառասիրութիւն մը չի փայփայեր, գանձանք հեղինակած է առաւելաբար քրիստոնէական դասեր տալու միտումով, եւ իրրեւ այդ՝ պիտի մընան մէյ մէկ թանկարժէք դոհարներ, իր անթառամ յիշատակը պանծացնող դասընեպատակին վրայ:

Իր ղրկան վաստակը ղրի առած է առաւելաբար պատրիարքական դժուար տարիներուն եւ փշոտ կացութեան ժամանակ: Այդ օրերուն իր մօտ գանուողներէն չատեր կը վկայեն, – առաւօտ կանուխ ժամը 3–ին կ'արթննար եւ մինչեւ նախաճաշի պահը կը գրէր,–: Գեղեցիկ պէտք է եղած ըլլան վաղ առաւօտեան այդ ժամերը, որովհետեւ հոգեւորականի մը կեանքին «Առաւօտ Լուսոյ»ի պահն է ամէնէն չատ խոհումի ու ներչնչման, աղօթասացութեան զմայլելի ժամը:

Խոհումի կամ ներամփոփումի վարժութիւնը ընդհանրապէս անտեսուած է մեր օրերուն: Հոգելոյս Պատրիարքը կարծէք վերստին կը ձեռնարկէր այդ վարժութեան, գրելը կ'ըլլար ձեւ մը խոհալու. եւ վստահաբար խոհումի այդ յարաբերութեամբ է որ կրցաւ դէմ դնել իրեն դէմ եղած ամէն չարիքի եւ խաչակրութեան: Աստուծոյ կամքին ապաւինութեամբ կըրցաւ ճաղոպրիլ ամէն տեսակ թակարդներէ, որոնց մէջ սայթաքիլը, բռնուիլը, կաչկանդուիլը կրնար միայն վտանգի մատնել ո՛չ միայն իր կեանքը, այլեւ ամբողջ իր հօտինը:

Շնորհք Պատրիարքին ճամբան եղաւ մաքրութիւնը: Մաքրութեամբ կրցաւ իրականացնել անվախութիւնը, ազատութիւնը: Փչեցին փոթորիկները, նոյնիսկ եթէ միտքը երբեմն տատանեցաւ, հոգին աներկիւղ ապաւինեցաւ Աստուծոյ, եւ այն առեն կրցաւ խլպտա եւ անվեհեր տէր ու պաշտպան կանգնիլ իր հօտին: – Հաւատք եւ ամրութիւն ունեցիր, ա՛լ ո՞վ կրնայ քեզի յաղթել, – այս պատգամներով առաջնորդեց ինքզինք: Մենք Շնորհք Պատրիարքէն ամէնէն աւելի պիտի յիշենք մաքրութեան տիպար հոգեւորականը:

Իր դիտակցութեան մէջ արձանագրուած կենդանի խորհուրդները, ներչնչումները, Հայ Եկեղեցւոյ առաւել կարգապահութեան եւ պայծառացման փափաքները, գինք յաճախ հովուական այցելութիւններու հանեցին դէպի Եւրոպա, Ամերիկաներ, Հայաստան;

Եւ ուրեմն՝

Վերջին անգամ Սուրբ Էջմիածին:

Այն սրբազան վայրին մէջ, ուր 4–րդ – 5–րդ դարու հայ մեծանուն սուրբերը՝ Գրիգոր Լուսաւորիչ կամ Մեծն Ներսէս, Սբ. Վրթանէս կամ Ս. Մեսրոպ վառեցին բոցավառ կանթեղը հայ քրիստոնէական հաւատքին եւ որոնց սրտէն բղխած աղօթքներով էր որ չաղպաղաւած էր պատանի հոգին Պատրիարքին, Երուսաղէմի աշակերտական տարիներուն: Իրեն բախտ ունեցած սուրբերուն կոխած վայրերուն վրայ էր անգամ մը եւս: Անոնց՝ Վեհարանի վերածուած բնակարանին մէջն էր զբաճեալ, մարմարեայ սանդուխներու վրայ կանգնած: Բայց ... Յանկարծ ոտքը պիտի սայթաքէր, եւ այս անգամ կեանքին անդին պիտի սահէր կեանքին մէջ: Ո՞վ գիտէ այդ վայրկեանին արդեօք իր ամէնէն մտերիմ երկնայացեալ սուրբերէն մէ՞կը կը գանուէր հոն, որ կ'ուզէր իր ձեռքէն բռնել եւ առաջնորդել երկնային համակարգէ մը ներս, ցոյց տալու համար իր սիրած բոլոր սուրբերուն եւ հրեշտակներուն բնակարանը, որոնք թերեւս չատոնց վայելած ըլլալով Պատրիարքին մտերմութիւնը, կ'ուզէին այլեւս որ ան իրենց մէջ բնակէր, իրենց հետ ապրէր, սաղմոսեր-դէր, դոհարանէր...

Սիրելի Պատրիարք Հայր,

Մարտ 18–ը, Զորրորդ Կիրակին Մեծ Պահոց, որ կը կոչուի նաեւ Տնտեսին, սուգի, ապաչխարութեան, աղօթքի Կիրակի, կը ցաւիմ որ չկրցայ հետեւիլ դագաղիդ, բայց վերի դրութիւնս իրրեւ իբրեւ յարդանքի տուրք մը կը մատուցանեմ փոխան թաղման կարգի մասնակցութեան:

Ցիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի:

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Շնորհք Պատրիարքի օգտաչատ գործունէութեան ամէնէն ցայտուն յատկանիշը կրնայ նկատուիլ մասնաւորաբար այն հոգածութիւնը, որուն առարկայ դարձաւ ան Անատոլուի անկիւնները մնացած Հայու բեկորները, արժանանալով ետք հովիւ սիրտերուն, նման Աւետարանի հովիւին, որ իր հօտը ձգած կ'երթայ կորսուած ոչխարին եաեւէն:

Պարապաններու բերումով իր նախորդները չէին կրցած, կամ չէին ուզած հետաքրքրուիլ այդ հարցով, նկատելով որ Հանրապետութեան հաստատումէն մինչեւ Համաշխարհային Բ. պատերազմի չրջանը, ո՛չ մէկ կապ գոյութիւն ունեցած էր Պոլսոյ եւ գաւառի Հայութեան միջեւ: Արդարեւ, մինչ Պոլսեցիները կը կարծէին թէ գաւառը ամբողջովին պարպուած է հայութենէ, Անատոլուի խորերը ծուարած եւ իրենց չրջապատէն կըտրուած Հայերն ալ կը խորհէին հաւանաբար թէ իրենք վերապրող վերջին Հայերն էին աշխարհի վրայ:

Շնորհք Պատրիարքի այդ գեանին վրայ կատարած փրկարար աշխատանքին մասին խօսելէ առաջ, փակագիծ մը բանալով կ'արժէ պատմութեան համար բացատրել թէ ո՛ւր, ե՛րբ եւ ինչպէ՞ս առաջին անգամ Պոլսահայերն ու գաւառի Հայերը իրարու հանդիպեցան:

1941–ի Մայիսին, երբ գերմանական բանակը Պալքաններու դրաւումը կ'ամբողջացնէր Որորդային Միութեան վրայ յարձակելէ առաջ, (յարձակում՝ որ ըստ կրնաւ Յունիս 22–ին) Թուրք պինուորական իշխանութիւնները յանկարծ գէնքի տակ կանչեցին 25–էն 45 տարեկան պարտնակ ոչ – իսլամ այրերը, իբր պահեստի պինուոր, ինչ որ պատմութեան մէջ կոչուեցաւ «քսան դասակարգի զօրահաւաք» (*): Յատկանշական էր որ չկանչուեցան բուն Թուրքերը, որոնք իրական պինուորական ուժը կը ձեւացնէին երկրին: Եւ արդէն «գէնքի տակ կանչուեցան» բացատրութիւնն ալ ճիշդ չէ ինքնին, քանի որ ոչ – իսլամները զէնքի հետ գործ չէին ունեցած երբեք, եւ ի վարուց անոնք բանակին մէջ կը ծառայէին իբր ապագէն պինուոր (կայրը միւսէլլահ): Այդ պահեստինները Պոլսէն զրկուեցան երեք վայրեր՝ Կեսարիա, Եոզկատ եւ Աֆիոն, ուր մէկկուկէս ամիս սպասումէ վերջ, դրուեցան Հանրօգուտ Շինութեանց գործաւարութեան հրամանին տակ, կազմելու համար չինարարական չոկատներ (Նափըա թապուռու):

Առաջին առթիւ գաւառի Հայերը մաս չէին կազմած այդ զօրահաւաքին: Բայց 1942–ի Յուլիսին, երբ 14 ամսուան ծառայութենէ վերջ Պոլսեցիները արձակուեցան, այս անգամ ալ Անատոլուի անկիւնները բնակող Հայերը պինուորագրուեցան իբր վարժ կամ անվարժ պահեստի պինուորներ (Ահէմի իհտիատ) կամ իբր պինուորական արձանագրութենէ խուսափառներ (եոխլամա քաչաղը), որոնց համար տարիքի սահման կամ ժամանցում չկար:

Այդպէս է որ, ըստ վերջին հրամանի, բոլոր պոլսահայ երիտասարդ գործօն պինուորները (Մուվազզաֆ) եւ գաւառահայ տարեցները համախմբուեցան Ապհիասրի մէջ, աշխատելու համար Ապհիսար – Սընտըրկը խճուղիին վրայ: Եւ մենք, Պոլսեցիներս, հո՛տ է որ առաջին անգամ ըլլալով հանդիպեցանք Անատոլուէն եկած Հայերու:

Ամէն տարիքի Հայեր կուգային զանազան վայրերէ, ինչպէս՝ Եոզկատէ, Ծօղալըճանէ, Կեսարիայէ, Ամասիայէ, Ատըեամանէ, Տիյարպաղըրէն, Էրզրումէ, Զարայէ, Հաճընէ եւայլն: Կուգային նաեւ Ճապաղլուբէ, Պինկէօլէ (Բիւրակն), Զմմիչկէզէքէ (Զմշկածագ), Տիվրիկէ, Տէրիքէ, Մուհաղէ եւ մինչեւ ինկ Հազարիէ, եւայլն, եւայլն: Կուգային նոյնիսկ տեղերէ, որոնց անունն իսկ չէինք իմացած, ինչ որ կը նշանակէր թէ, Հայեր կային ամէն կողմ ցրուած, իրարմէ անտեղեակ:

Կային նաեւ Սասունցիներ, բոլորն ալ կարճահասակ ու փոքրակազմ: Անգամ մը կատակելով հարցուցի իրենց.– «Գիտէ՞ինք որ Սասունցիները կ'ըլլան կարճ ու հսկայ, լերան նման. դուք ինչո՞ւ այդպէս փոքր էք մնացեր»: Պատասխանեցին իրենց զժուարահասկնալի բարբառով.– «Լերան նման կարիճներէն բան չմնայ, միայն մեղի պէս խեղճերը մնային»:

Այդ բոլորին մէջ կային նաեւ հաւատափոխներ, որոնց ինքնութեան թուղթը բուն վրայ կարմիր մելանով եւ չեզակի արձանագրուած էր՝ Միւհթէտիւր, Ինթիխաս էթմիշտիր (հաւատափոխ է, հաւատքը փոխուած է): Կը կոչուէին Կարապետ օղլու Իպրահիմ, Ակոբ օղլու Հիւսէյին, Օհաննէս օղլու Մկրտիչ, եւայլն: Կենճոռա կացութեան մը մէջ էին: Իրենք զիրենք Թուրք նկատելով կը բողոքէին կեավուռ Հայերու մօտ բերուած ըլլալնուն համար: Բայց Թուրքերուն կողմէ կը նկատուէին Հայ: Եւ որովհետեւ ըստ վերին հրամանի «Հայ ցեղին պատկանողները» պարտէին Ապհիսարի մէջ ընել իրենց պինուորական ծառայութիւնը, համակերպելէ տարբեր ելք չունէին, քանի որ կամայ – ակամայ Հայ էին ծագումով: Ի վերջոյ իրենց համար կազմուեցաւ մասնաւոր չոկատ մը, Միւհթէտի բագըմը անունով, ուր հաւաքուեցան բոլորն ալ, չուզելով խառնուիլ Հայերուն, եւ մերժուելով՝ Թուրքերէն:

Պատերազմը վերջնական չեսով, Պոլսեցիները վերադարձան Պոլիս, գատապարտեալներն ալ իրենց բնակավայրերը, եւ կապը կրկին խզուեցաւ ամբողջովին:

Որքան որ պիտենք, զէպի գաւառի հայութիւնը առաջին քայլը նետուեցաւ Գրեգին Պատրիարք Խաչատուրեանի օրով, երբ Սկիւտարի մէջ հիմնուեցաւ Ս. Խաչ Դպրեվանքը, գաւառի տղոց համար: Չենք գիտեր թէ Խաչատուրեան Պատրիարքի բուն նպատակն էր գաւառի տղո՞ց օգնել, թէ ո՛չ Դպրեվանքի համար պատհովել ընտանեկան կապերէ հեռու, հետեւաբար վանական կեանքի յարմար աշակերտութիւն մը: Բայց բուն գաւառի բռնակէութիւնը խնդրոյ առարկայ չէր տակաւին:

Այդ բնակէութեան տեղաչարժը սկսաւ վաթսունական թուականներու վերջերը, երբ Վարդոյի երկրաչարժին յաջորդող ազգասալի կացութեան բերումով Հայերը խմբովին Պոլիս եկան, եւ ապաստան գտան Գումգարուի Մայր Եկեղեցիին չորս կողմ անգործական աղօթատեղիին մէջ, ճիշդ Պատրիարքարանին դիմաց:

Ատկէ կը սկսի Շնորհք Պատրիարքի բացառիկ հոգածութիւնը, գաւառէն Պոլիս գաղթող Հայոց հանդէպ: Գաղթը չորս-նակուեցաւ տարիներու երկայնքին, անհրաժեշտ գարձնելով բացառիկ միջոցներ, դիմագրաւելու համար Պոլիս տեղափոխուողներուն առօրեայ պահանջները: Պէտք էր գանանք կերակրել, հագուեցնել քաղաքացիի պէս, եւ ամէնէն կարեւորը՝ գործ ու բնակարան հայթայթել իրենց:

Այս գետնին վրայ է որ Շնորհք Պատրիարք անխոնջ աշխատեցաւ, ապահովարար իր աշխարհական գործակիցներուն ալ մասնակցութեամբ, գօրաչարժի ենթարկելու համար ո՛չ միայն Պոլսահայերը, այլեւ ապահովելով Սփիւռքահայոց նիւթական օժանդակութիւնն ալ, որովհետեւ ծախքերը մեծ էին եւ վեր՝ կարողութենէն Պատրիարքութեան, որ կը պահէր արդէն (եւ կը պահէ տակաւին) բազմաթիւ եկեղեցիներ, դպրոցներ, հիւանդանոց, որբանոց եւայլն:

Ու ճամբորդի ցուպը ձեռք առած, Պատրիարք Հայրը յաճախ եկաւ բախել Սփիւռքահայոց դուռը, կազմակերպելով լայն նուիրահաւաք:

Հարցը նիւթականով չէր վերջանար սակայն: Կային բազմապիսի բարդութիւններ եւ վարչական գժուարութիւններ, որոնք կը բխէին մասնաւորաբար այն իրողութենէն որ Թրքական իշխանութիւնները այլեւս չէին ուզեր ճանչնալ Հայոց պատրիարքութիւնը, իբր ընկերա – բարոյա – կրօնական հաստատութիւն եւ

ԱՆԿՐԿՆԵԼԻ ՕՐԻՆԱԿԸ

Այն օրէն ի վեր երբ աւելութիւնն ու նորօրեայ մարդարէներու խօսքը որպէս լուռ զինակիցներ քանդեցին մեր վանքերուն ու տաճարներուն վերջին պատերն ալ, հայ կրօնական ու վանական մտան աշխարհ: Քանդուեցաւ աղօթքով ու ապաշխարանքով հիւսուած կեանքի շերջանակը· փարատեցաւ խունկին զարատուր քօղը ու աշխարհը կանգնեցաւ մերկ ու դաժան, անոնց երեր քայլերուն դիմաց: Անոր բնակիչները չէին հասկնար սուրբերու լեզուն ու իրենցը կը պարտադրէին անոր որ կ'ուզէր ապրիլ:

Փլուզումներով չինուած մեր արտաչխարհը, այն որ մանաւանդ Սփիւռք կոչուեցաւ, անհող հայրենիքի կերտումին լծեց երկուան վանականը, կրօնքի մարդը· նոր պայքարը խոիր չէր կրնար դնել զինուորներու մէջեւ· այլընտրանքներու պերճանքը բացառուած էր: Կեանքին չեզտ հրամանականն էր առիւծ որ նոր աղօթարաններու մարդէն պահանջեց նաեւ ըլլալ անապատի գերի, օրէնքի, չուկայի, քաղաքական ոլորտի մարդը եթէ ապրիլ կ'ուզէր, ու յատկապէս ապրեցնել:

Ճանկարծ արեւուն մնացած ճիւնակոյտի նմանեցաւ ինչ որ աւանդական էր· մէկ կողմէն եղծումին, հալոցքին արգելք ըլլալու, միւս կողմէն նոր աշխարհին մարդը դառնալու ճիգը, չատ յաճախ տիրապետուեցաւ նորէն: Ապրելուն հետ ապրեցնելու կոչումը միայն թելադրեց ճիշդ համադրութիւնը, մինչ չատեր մոլորեցան կորուստներու սուզին, ողբին մէջ կամ շլացան նոր արեւներուն լոյսերուն:

Պահանջը սակայն տեղի չտուաւ դասալիքներու կամ չարքերու նօսրացումին դիմաց· ընդհակառակն· ամէն օր աւելի չեչտակի հրամայեց յաջողիլ, ու ապրեցընելու համար յաջողութեան գինը օր օր աւելցաւ: Այդ հրամայականին դէմ կամաւոր խուլերու ամէնէն յաջողակները մեղմ քիչ քիչ առին յարին անցեալին կնիքն ու հեռանկարներ ունենալու ուժականութիւնը· այս եղաւ պատճառը որ տարտամ, անկայուն դիծերով դէմք մը ունեցաւ մեր ներկայութիւնը յաճախ, ըլլալով դժուար դասաւորելի հաւաքականութիւն:

Շնորհք Պատրիարքը օրհնուած հակասութեամբ եղաւ այն քիչերէն որոնք գիտցան համադրումին պաղտնիքը· ոչ մէկ տուրք տալով երէկ փլած պատերուն դաւանանելու համառարած հրաւէրին, ան կրցաւ նոր հրամայականները աւանդականին հետ չաղախել ու հասնիլ ապրեցնելու յաջողութեան: Ան եղաւ այսօր այլեւս գրեթէ անկարելի օրինակը այն ուժին որ աւանդականը քալեցուց ներկային զուգահեռ:

Դիւրին, ու ոչ չատ մտածուած սահմանումով մը յաճախ «ազգապահպանում», «հայապահպանում» կոչեցինք համադրելու այս գործը: Անիկա ազգասիրութեան ամէնէն բարձր դիրքերէն հնչեց չատ անգամ· չանդրադարձանք գրեթէ որ պահպանումի պէտք կ'ունենային կեանքին թելը կտրածները· ո՛չ մեր ազգն էր այդպէս, ոչ լեզուն, ոչ մշակոյթը: Ի՞նչ ընդհին անոնք պահպանը· գինուոր – ներ, անուցանողներ, ապրեցնողներ պէտք էին անոնց:

Շնորհք Պատրիարք եղաւ այդ գինուորը, անուցանողն ու ապրեցնողը· լոգունգներով, պարագայական տարագներով ճապազածէն անդին մնացածը տեսնող ու անոր համար տագնապող առաջնորդը: Թուրքիոյ հարաւ – արեւելքի մոռցուած դաւառներէն, գոյնզգոյն զգեստներով Պոլսոյ հայկական դպրոցներու հայերէն ու թրքերէն ազմուկին ամչկոտ քրտերէն մը խառնողներու բազմութիւնը ատոր վկաներէն մէկն է· քրտերէն մը որ աւելի արագօրէն տեղը կը ձգէր հայերէնին, քան իրենց գոյնզգոյն զգեստները՝ սեւ գոնոց, ճերմակ օձիքներու:

Սա մէկ տուեալն իսկ ինչ հնչեղ համաւթեամբ կը ներկայանայ այսօր, ամէն հանգամանութեան մէջ ամլացած ու խուլ հոգիներու ապիկարութեան հետ: Լա՛ւ որ հաւատքները նիհարցած, դիւրաթեք են մեր դարուն· այլապէս ինչ դիւրին կ'ըլլար հրաշագործութեամբ մեկնել «Շնորհք Պատրիարք» երեւոյթը: Այդպէս չէ՞ն ըներ հեռուի զօրութիւններ տեսնել կարծողներ, արդարացնելու համար իրենց քայլերուն հետեւող անդունդները չտեսնելուն մեղքը: Անդունդներ որոնց յատակը իջածները Շնորհք Պատրիարքներէ ներչնչուած, սերտուած նըւիրականութիւններ կ'ըլլան· ու եթէ անոնց պատճառած ցաւը անզօր է դարմանի, կը խօսի սակայն այս թարմ կորուստին մեծութեան մասին· կորուստ, որ նաեւ վախը կը բերէ թեւատ, երեւութական ու ատով ալ անանկ համադրումներու:

Ու ցաւին, յուզումին հետ, այդ վախը կայ հիմա իր հօտին ազօթքի մրմունջով ու որբացածի արցունքով հիւսուած հրաժեշտին մէջ:

Իսկ իմս, մորմոքը կ'ըլլայ ամէնէն աւելի, գրեթէ վերջին այս օրինակելիին անհետացումով ա՛լ բոլորովին բոպիկցած մեր երթին համար:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻԻՆ ՄԵՐ ԳԻՒՂԻՆ

Անձկութեամբ ակնկալուած անհատալի երազ մը ի վերջոյ իրականացաւ օրերս: Ես բաժնուեցայ մեր գիւղէն երբ 8 – 9 տարեկան խելահաս պատանի էի: Գիւղին ամէն կողմերը լաւ կը ճանչնայի եւ կը սիրէի զայն: Երբեք չեմ մոռցած Յուլիսի այն տաք օրը (եաքէն հաշուելով դատայ որ տարին 1922 էր), երբ հունձքի հսկայ դէզի մը վրայ կամնատայլ կը վարէի: Մայրս եկաւ եւ խիստ ոճով մը ըսաւ ինծի· «ելիր, քեզ զպրոց պիտի ղրկեմ», ըմբոստացայ եւ ըսի· «ես չեմ ուզեր երթալ»: Մայրս ձեռքիս երկայնկեկ խթանը – «մէսէսը» – ինչպէս կը կոչէինք զայն գիւղին մէջ, պաուս ու մէկ կողմ նետեց· յետոյ ձեռքէս բռնելով կամնատայլէն դուրս քաշեց զիս· ես կը չարունակէի իմ ըմբոստացումս եւ չհամաձիւնս չարունակ կրկնելով· «պէն կ'երթամ, պէն կ'երթամ»· ամբողջ գիւղով երթալու էինք· մինչեւ այդ տարիքս՝ մէկ հատիկ իսկ հայերէն բառ չէի գիտեր· ոչ իսկ «մայրիկը», որուն տեղ մենք կը գործածէինք «ապա» երթալէն բառը: Այն առեն մեծ – հօրեղբօրորդիս, Ամբակում Ակաս, որ այն օրերուն Թալասէն գիւղ եկած էր իր երէց եղբօր տիկինը եւ մանկիկը տանելու, բռնեց միւս ձեռքէս, եւ առանց կարեւորութիւն տալու իմ ընդդիմութեանս, լացիս ու պոռչտուքիս, զիս օդին մէջ ճօճելով տուն բերին···

⁂

··· Մեր քայլերը ինքնաբերաբար մեզ առաջնորդեցին գիւղին դերեզմանատունը, որ մօտիկն էր կալատեղին: Այստեղ թաղուած էին գիւղի բոլոր ննջեցեալներուն հետ նաեւ մեր դերդաստանի բոլոր մեծերը, մեծ մայրիկս, մեծ հօրեղբայրներս, իսկ մեծ հայրիկս եկեղեցին թաղուած էր: Այստեղ էր նաեւ իմ վաղամեռիկ անդրանիկ քոյրիկս, Անուշիկը, հայրս, հօրեղբայրներս եւ իրենց սերունդը չկրցան այստեղ թաղուիլ···; Ոչ մէկ չիրմաքար մնացած էր դերեզմանատան մէջ: Մեզի ընկերացող գիւղացիներ ըսին, որ «մուհաճիրներ» վերցուցին զանոնք իրենց տուներու շինութեան գործածելու համար: Այժմ անոնք ալ հեռացեր են գիւղէն: Քանի կը գիտէի գիւղս, այնքան պատրանաթափ կ'ըլլայի· ամբողջութեամբ փոխուած էր եւ չատ պըզտիկցած էր:

⁂

··· Նստայ պահ մը գրասեղաններէն մէկին առջեւ 77 տարեկանիս, քանի որ չէի կրցած նստիլ այնտեղ 7 տարեկանիս, պարզապէս մանկութիւն չունեցող սերունդի պատկանած ըլլալուս համար···

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(1989)

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

«Օրն էր Ուրբաթ,
«Լոյս ի շարաթ
«Գէա՜շտ էրիրէնի՜ Մալաֆեավէն
«Թղթիկ մեկաւ Զըզդրու բաղէէն,
«Առիւն բերիւն Մալաֆեավէն,
«Տուին ի ձեռ Մոկաց Միրզէն:
«Հազար ափսո՜ս, Մոկաց Միրզէն···:
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Մեր սքանչելի քալ հովիւը, Պոլսոյ արժանաւոր Պատրիարք Շնորհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեան, վախճանեցաւ Ս. Էջմիածնի Վանքին մէջ···: Այս ալ, աստուածային կարգադրութիւն մըն է···:

Երբ «Ցառաջ»ի մէջ կարդացի զոյժը, նախ չհաւատայ, ապա, լացի: Եւ թող լայ, ոչ միայն Պոլսոյ, այլեւ հայրենի եւ Սփիւռքի համայն հայութիւնը, Սրբոյ հանիներու արժանի յաջորդ, այս պատկառելի, քալ եւ գիւտնագէտ հոգեւորականի անժամանակ մահով ··· կ'ըսեմ անժամանակ, որովհետեւ դժուար է, իրմէ վերջ գտնել ի՛ր նմանը···:

Ճանչցայ զինքը Պոլիս 1969–ին, Պատրիարքարանի չէնքին մէջ: Անցեալ տարի ալ, Պոլսոյ Շիշլիի գերեզմանատան մէջ թաղուած ծնողքիս, Մշոյ Գեղամի, Գիւլիւզարի եւ եղբօրս Արամի չիրիմներու լուսանկարը զրկած էր, ցանկապատի մը մէջ առնուած, ծաղիկներով զարդարուած···: Վերջերս ալ, ստացայ իր պատկերազարդ «Ուխտագնացութիւն եւ հովուապետական այցելութիւն գաւառի մեր եկեղեցիներուն եւ համայնքներուն», գեղեցիկ հատորը, նամակով մը որու մէջ կը գրէր· – «Գոհ մնացիք որ վերջերս գաւառները տուած մեր այցելութեան ընկարագրականը ձեզի յոյզ եւ խնդութիւն պատճառած է», եւ կ'աւելցնէր· – «Անձկանօք կը սպասենք ստանալ որպէս ձեր տարիներու երազին իրականացում, «Տաթեւի ժողովրդական երգեր»ու երգապնակը»: Անկէ ի վեր լռութիւն···:

Աչքիս առջեւն է իր գեղեցիկ, պատկառազարդ հատորը···: Ո՞ր մէկը նկարագրել, Աստուած իմ: Նախ, ըսեմ թէ, Սրբազան Հայրը, իր չքախումբով հասած է Իննակեան լեռներու կատարին, երբեմն Մշոյ Սուլթան Սուրբ Կարապետի բարձունքները ··· սակայն, ճամբաները, ոլո՛ր – մոլո՛ր, իրենց կառքը չէ կրցած հասնիլ սրբազան լերան կատարին···: Գեղեցիկ և յուզիչ են սակայն իր ճամբորդական տպաւորութիւնները···: Գրքին առաջին էջին վրայ, գունաւոր լուսանկար մը ··· Շնորհք Պատրիարք չէզտ – պատուած է հայրենի ոչխարներով, ուլերով եւ գառներով···: Իսկ վերջին էջին վրայ, Պատրիարքը նստած է Վանայ բերդի քարաժայռին եւ տխուր կը դիտէ հեռուները···: Դէպի ներքին գաւառները իր ճանապարհի ընթացքին չէզտապատուած մնացորդացի բեկորներով ··· կը կատարէ մկրտութիւն, պսակ եւ օրհնութիւն ամենուրեք, ուր որ կը հանդիպի մնացորդացին···:

Իր ծննդավայրի Եոզկատի մէջ Սբրազան Հայրը, մինակ նստած է իր գիւղի վարժարանի դրասեղաններէն մէկուն վրայ ու տխուր կ'ողեկոչէ իր մանկութիւնը: Կը յիշէ տակաւին·– «Երբեք չեմ մոռցած Յուլիսի այն տաք օրը (եաքէն հաշուելով զտայ որ տարին 1922 էր) երբ հունձքի հսկայ դէզի մը վրայ կամնատայլ կը վարէի: Մայրս եկաւ եւ խիստ ոճով մը ըսաւ ինծի·– «ելիր քեզ զպրոց պիտի ղրկեմ» ըմբոստացայ եւ ըսի·– «ես չեմ ուզեր երթալ»: Մայրս ձեռքիս երկայնկեկ խթանը, «մէսէս»ը–, ինչպէս կը կոչէինք զայն գիւղին մէջ, առաւ եւ մէկ կողմ նետեց, յետոյ ձեռքէս բռնելով կամնատայլէն դուրս քաշեց· ես, կը չարունակէի ըմբոստացումս եւ չհամաձիւնս չարունակ կրկնելով «պէն կ'երթամ, պէն կ'երթամ»: Ամբողջ գիւղով երթալու էինք, մինչեւ այդ տարիքս մէկ հատիկ իսկ հայերէն բառ չէի գիտեր, ոչ իսկ «մայրիկը» որուն տեղ մենք կը գործածէինք «ապա» երթալէն բառը»:

Այնուհետեւ, դրախտի լոյսերու մէջ պիտի հանդիպի Շնորհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեանի քաղցր հոգին···:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

(*) Այս գօրահաւաքին պատմութիւնը չէ գրուած ցարդ: Հատակտուր ակնարկութիւններ կը գտնենք միայն Զաւէն Պէրպէեանի «Մրջիւնները վերջալոյսը» վէպին մէջ, ակնարկութիւններ որոնք անհասկնալի կը մնան անտեղեակ ընթերցողին եւ գրականագէտին՝ հատասարպես: Որովհետեւ Պիպէեանի ակնարկութիւնները կարենալ հասկնալու համար, առ նուազն պէտք է Ագիսարի մէջ նափրայի գինուոր եղած ըլլալ···

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ
ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՄԱՐՍԷՑԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 16, Զատկի մեռելոցին, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, մասնաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի երջանկայիշատակ՝

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԴԱՎՈՒՍՏԵԱՆԻ

Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք

վախճանման քառասունքին առթիւ, Մայր Եկեղեցւոյ, Պոլսահայ Մշակութային Միութեան եւ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի նախկին սաներու միութեան կազմակերպութեամբ:

Ցետ պատարագի պիտի տրուի նաև հոգեճաշ մը, որուն մասնակցութիւնը ազատ է բոլոր անոնց, որոնք կը փափաքին հանդուցեալին յիշատակը յարգել:

FRANCE - CULTURE

A partir du 16 avril (5 jours) à 10 h 30. Emission de Georges Léon «*La clef de soi*».

Musique et peinture : commentaire K. Hampartzoumian.

ԿԱՂՈՑՏ ԽԱՉ
ՓԱՐԻԶ

Փարիզի մասնաճիւղին դպրոցին գարնանային արձակուրդը Ապրիլ 7-էն՝ 27:

Դասընթացքները կը վերսկսին, Շաբաթ, Ապրիլ 28, ժամը 15-ին:

(Շար. Ա. էջէն)

եան, Վլադիմիր Ցակոբեան, Աշոտ Անաստասեան, Ալտաչէս Մինասեան, Արմէն Համբարձումեան եւ Սերգէյ Գալդունց:

Ս. Լպուտեան Ցունիսին կը մասնակցի աշխարհի ախոյենութեան Թունուզ տեղի ունենալիք միջին ջրային մրցաշարքին, իսկ Ա. Պետրոսեան այս օրերուն կը մասնակցի Գերմանիոյ Տորթմունտ քաղաքի միջազգային մրցաշարքին:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Խորհ. Միութեան ֆութպոլի դաշնակցութիւնը որոշած է համամիութենական ախոյենութեան մասնակից խումբերու քանակը իջեցնել 13-ի, քանի որ Վրաստանի (Դինամօ եւ Գուրիա) ու Լիթուանիոյ (Ժալգիրիս) ակումբները քաշուած են: Կանոններուն համաձայն, բարձրագոյն դասակարգին հրաժեշտ կուտայ վերջին տեղը յայտնուած խումբը: Բարձրագոյն դասակարգին մասնակցելու իրաւունք կը ստանան Ա. դասակարգի առաջին չորս ակումբները:

***

Խորհրդային դաշնակցութեան որոշումով «Ատարատ» – Պամիր (Տաճիկիստան) Ապրիլ 21-ի հանդիպումը տեղի կ'ունենայ չէզոք դաշտի վրայ՝ Խարքով (Ուկրաինա): Տրուած պատճառը «ազգամիջեան խլրտումներն» են:

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

Անկախութիւն հռչակած Լիթուանիան, ֆութպոլէն եաք, պասքէթպոլի ախոյեանութեան մասնակից է: «Ռիչինին-կաս»ը վերջին ուժ խաղերուն չմասնակցելու պատճառով վերջին տեղը գրաւած է:

Ատովեանի «Հառիս»ը կը շարունակէ դասաւորման մէջտեղերը մնալ. ան 42 խաղերէ եաք եօթնեերորդ տեղը կը գրաւէ՝ 12 ակումբներու մէջ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Աշոտ Սերճանեան, Պր. Յովհ. Սերճանեան, Տէր եւ Տիկին Վահագն Սերճանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Բաֆֆի Սերճանեան եւ զաւակները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ մօր՝

ՎԻՔԹՈՐԻԱ ՍԵՐՃԱՆԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Խտրշեան)

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ՝ Սերճանեան, Խտրչեան, Յովհաննէսեան, Նարլեան, Շահրիկեան, Ճիւհերեան, Սահակեան եւ Պերթոլոծի զերդաստաններու համայն ննջեցեալոց յիշատակին:

Երկուշաբթի, Ապրիլ 16, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

***

Ս.յս առթիւ, Պր. Աշոտ Սերճանեան իր կնոջ յիշատակին 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ազնուութ Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան (սառնալ «Յառաջ»էն):

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊԱԿԻ

Տիկին Զարդար Պօյաճեանի մահուան առթիւ, Պր. Կարպիս Նիկողոսեան 500 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ
13, rue du Perche — 75003 Paris

Ս. ՋԱՏԻԿ, ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ
Տ. Մ. ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Հայրապետական պատարագ ժամը 11ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՑԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի կաթողիկէ Հայոց

ՕՐ ՄԵՌԵԼՈՑ, ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ –
Պատարագ, վասն հանգուցեալոց, ժամը՝ 11-ին:

LE CLUB FRANCO-ARMENIEN D'ANTONY

organise sous la présidence de
M. PATRICK DEVEDJIAN
Député - Maire d'Antony

UN GALA

au profit de son école
le 21 Avril à 21 heures
au Théâtre Firmin Gémier
Place du Marché à Antony

Au programme :
l'Orchestre BARRAL

et la célèbre chanteuse internationale
ROSY ARMEN

Billets en vente :

Jano le Hay: Alfortville — 43.75.16.49
Mme Moundjian: Antony — 46.66.09.75
Mme Avédissian: Antony — 46.6645.90
Sayat-Nova: Issy-les-Mlx. — 40.95.03.38

«dessin et couleur»

RENCONTRES IX/90

«œuvres sur papier»

ASSADOUR DE CONINCK MATTA
BEAUDIN ESTEVE REBEYROLLE
BORES GARBELL ROHNER

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, Paris 6e
Tél. : 42. 60. 74. 77 / 78
de 10h à 12h30 et de 14h30 à 19h.
tous les jours sauf le dimanche
M° : Saint-Germain-des-Prés
et Palais-Royal
Parking : Saint-Germain-des-Prés

L'exposition sera ouverte
du 6 avril au 31 mai

ANNIVERSAIRE

Pour les 80 ans de Ghevont Torossian, de Grenoble, avec les vœux de toute sa famille de France et de Suisse, les dons suivants sont faits : 1000 Frs. à S.O.S. - ARMENIE (chez «Haratch») et 1000 Frs. à «Haratch».

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ միջոցաւ Տիկին Փ. Պօյաճեանի յիշատակին Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 200 Ֆր.:

***

Տիկին Լ. Սապունճեանի մահուան առթիւ, Տիկին Հացագործեան 500 Ֆր.:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՑ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՑՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
ՁՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 24, 25, 26 եւ 27
Մեկնում Հինգշաբթի

Départ Jeudi matin

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ
ԵՐԵՔ ՕՐ
Յունիս 2, 3 եւ 4
Մեկնում Շաբաթ

Départ Samedi matin

Départ de l'autocar
CLAMART - Mairie 7 h 30
ISSY-LES-MOULINEAUX - Eglise arménienne 7 h 45
ALFORTVILLE - Place Carnot 8 h
PARIS - Gare Saint Lazare - 25, rue de Rome 8 h 45

Participation aux frais :
Voyage, séjour en pension complète et excursions
jusqu'au MONT SAINT MICHEL
Ascension 500 frs. Pentecôte 420 frs.

Աւանդական հիւրասիրութիւն, հայրենասիրական մթնոլորտ, օթոքարով ամէնօրեայ պտոյտներ Նորմանդիի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ:

Մանրամասն մասնակցութիւն՝ երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պտոյտներ

Համբարձում՝ միմիայն 500 Ֆր.
Հոգեգալուստ՝ միմիայն 420 Ֆր.

Տեղեակները ապահովելու համար հեռաձայնել. –

Նաւասարդեան 39 85 36 53
Փոխանեան 43 37 90 69

CITE INTERNATIONALE DES ARTS
Salon 3eme étage
18, rue de l'Hôtel de Ville
Paris 4e

PEINTURES et SCULPTURES ARMENIENNES

L'exposition sera ouverte
du 13 au 22 avril de 13h à 19h

***

Այս յուցահանդէսին կը ներկայացուին Հայաստանէ երկու արուեստագէտներու՝
ՆԿԱՐԻՉ՝ ՅՈՎՀ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ
եւ
ԱՐձանագործ՝
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՋԱՆՋՈՒԽԱՃԵԱՆԻ
գործերը:

— ՁԱՅԿ —
ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՒԹՑՈՒՆ

ԱՊՐԻԼ 15, ԿԻՐԱԿԻ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ
ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՑ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Սկիզբ ժամերգութեանց 8·15, պատարագ ժամը 10·15-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Եկմալեան քառաձայն պատարագը կ'երգէ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբը:

Ս. ՓՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10:

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ժամերգութիւն՝ 9·30, պատարագ՝ 11:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ԲՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10·30:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ժամերգութիւն՝ 9·30, պատարագ՝ 10·30, քարոզ՝ 11·40:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ժամերգութիւն՝ 8·30, պատարագ՝ 10:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Բազմաձայն երգեցողութիւնները կը կատարուին Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Յովհաննէս Պէրպէրեան:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՏԷՍԻՆ

Պատարագ: Կը մեներգէ Տիկին Անժել-Սաժ – Կարապետեան:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10·30:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ԲՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10, երեկոյեան ժամերգութիւն՝ 18:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ժամերգութիւն՝ 8, պատարագ՝ 9·40:
Կը պատարագէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՊՕՄՈՆԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ 10:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄՈՎՍԷՍ Ա. ԲՀՆՑ. ԳԱԼՖԵՆՏԷՐԵԱՆ

ՍԷՆ-ԺԵՐՄԱ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ժամերգութիւն՝ 8·30, պատարագ՝ 10:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԵՂԻՇԷ Ա. ԲՀՆՑ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10:
Կը պատարագէ՝
ՄԱԿԱՐ ԽԶԿՊ. ԲՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ժամերգութիւն՝ 8·30, պատարագ՝ 10:

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ժամերգութիւն՝ 8·30, պատարագ՝ 10:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎԱՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Պատարագ ժամը՝ 10-ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 14-15
SAMEDI-DIMANCHE
14-15 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.255 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.255

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԶԻՆՈՒԻՐՆԵՐՈՒ ԱՌԵԻԱՆԳՈՒԻՄ ԱՅԳԵՊԱՐ

Հայաստանի Ներքին նախարարը՝ Յ. Յարութիւնեան «պատա պրճակուած է» իր պաշտօնէն, բան ծանօթ բանաձեւութեան, երբ մէկը ճամբու կը դրուի: Ապրիլ 13-ին դեռ ոչ ոք նշանակուած էր իր տեղը:

Ապրիլ 12-ին ալ, Շամչադինի շրջանի Ախպեար գիւղը գինեալ տարբեր (վրացիական օրաթերթերը կ'արձագանդէին Ուրբաթ առաու), 15 հոգի գինուորական համազգեստներով ալ եւ հրացաններով առեւնգած են Խորհրդային Ներքին նախարարութեան ուժերու պատկանող հինգ գինուոր: Լուրը, զոր պաշտօնապէս կը հաղորդէ Թաս, հետեւանք է հաւանաբար, Շամչադինէն (Հայաստանի տարածք) պատանդ առնուած հայ երիտասարդներու, որոնք Ախպերեան փոխադրուած են եւ որոնցմէ առայդ ոչ մէկ լուր կայ: Այդ դէպքերն էին, արդէն, դրգռապատճառը Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան չինքի վրայ յարձակման եւ որու ընթացքին վիրաւորուեցաւ Նախագահ Հ. Ոսկանեան (միշտ հիւանդանոցն է):

Մայիս 20-ի, երեսփոխանական ընտրութեանց ցանկերը փակուած են այլեւս: ՀՀՇ-ի վարչական բոլոր անդամները (34) թեկնածու են, ՀՀՇ-ն ընդհանուր ձեւով, թեկնածուները ունի 240 ընտրական շրջաններու մէջ 260-ի վրայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԿՈՎԿԱՍԻՆ Մոսկուա հասած դաղթականներու թիւը 17 հազար է, որոնց մէջ 10·000 Հայ եւ 7·000 Ռուս: «Նուվել տը Մոսկու» (Ապրիլ 13 / 19) այս թիւերը տալով, կ'ըսէ թէ ասոնք եկած են Բաքուէն եւ Դուշանբէէն, գործ, տուն, երախտաներուն համար դպրոցական արձանագրութիւն եւ բժշկական օգնութիւն կը պահանջեն: Շատեր տրամադիր են ուրիշ քաղաք երթալու, պայմանաւ որ աշխատանք մը տրուի:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ Նորընտիր Խորհրդարանին առաջին գործն եղաւ նեղոզութիւն խնդրել Հրեայ ժողովուրդէն: Նախագահուհին, բոլոր Հրեաներուն նեղումը խնդրելով, չեչտեց· – «Արեւելեան Գերմանիոյ առաջին ազատ Խորհրդարանը կ'ընդունի պատասխանատուութեան իր բաժինը, յանուն ժողովուրդին, նուաս – ացումին, արատաքումին եւ սպանութեան համար հրեայ կիներուն, այրերուն եւ մանուկներուն»: Նորակազմ կառավարութիւնն ալ զոր կը վարէ Լօթար տը Մէզիէր համախմբումի գահլիճ մըն է, ուր միացած են պահպանողական կեդրոն, եւ ընկերային – դեմոկրատ:

ՄՈՍԿՈՒԱ. վերջապէս ընդունեցաւ Խորհրդային Միութեան պատասխանատուութիւնը Կատինի ջարդին մէջ: Ծանօթ է, որ Բելօռուսիա գտնուող այդ գիւղին մէջ, գտնուած էին հակայ հասարակաց փոսեր, ուր դիզուած էին հազարաւոր դիակներ: Յարդ, «անհետացած» 15 հազար լեհ գինուորականներու ջարդը կը վերագրուէր Գերմանացիներուն, 50 տարի ետք, այլեւս հաստատուած է որ ՆԿ – ՎԴ – ՏԷ–ի (խորհրդային քաղաքական ոստիկանութիւն) գործն է: Այս խոստովանութիւնը եղաւ Ժարուզելսկիի Մոսկուա այցելութեան նախօրեակին:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Նախարարաց Խորհուրդը հանրապետութեան Նախագահ Թ. Էօզալի դիմադրութեամբ նիստ· գումարած ու կարգ մը որոշումներ տուած է, աւելի ազդեցիկ պայքար մը մղելու համար երկրին հարաւ – արեւելեան շրջաններուն ահաբեկչական շարժումներուն դէմ: Միջոցառումները, ոչ բացայայտ պաշարման վիճակ մը կը նկատուին ընդդիմադիրը զեղչաւորներու համար որոնք յայտնած են թէ համաձայն չեն անմարդկային այս կարգադրութիւններուն: Միջոցառումները կը ներփակեն մամուլի դրաքննութիւն, աննպաստ նկատուած հրատարակութիւններու արգելք, մամուլով անհատներու ուղղուած նախատինքներու պարագային հատուցումի կրկնապատիկ – ւած պատիժներ, ինչպէս նաեւ բացառիկ լիազօրութիւններ կը տրուին նահանգային յատուկ կուսակալութեան որ եթէ յարմար գտած, պիտի կրնայ որպէս ապահովութեան միջոցառում, շրջանէն աքսորել վնասակար նկատուած տարրերը: Ան պիտի կրնայ նաեւ բեկանել գործադուլները, հանրաքուէի որոշումները եւայլն: Շրջանի կուսակալին այս կարգի որոշումները անտեղիտալի պիտի նկատուին ու կարելի պիտի չըլլայ որեւէ դատական հետապնդումի ձեռնարկել անոնց դէմ: Կրկնապատկուած են վնասակար գործունէութիւն ունեցողներու օժանդակող անձերու տրուելիք պատիժները: Նոյն ժողովին որոշուած է նաեւ խնդրայարոյց շրջաններուն երկու դատաւարներուն՝ Պաթմանի ու Շըրնաքի քաղաքի վերածումը:

ԿՈՐԲԱՋՈՎ քաղաքագիտական պատերազմ կը նախատեսէ· արդարեւ սպառնական չեչտով է որ ըսած է.– «Եթէ սկսինք պատակոտիլ, քաղաքագիտական պատերազմ, արիւնալի կարգեր կը տեսնենք, ուրկէ չենք կրնար միասին դուրս ելլել»,

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՋԱՏԿՈՒԱՆ ՔԱՐՈԶԸ

ԷՋՄԱԾԻՆ, ԱՊՐԻԼ 15

Յաւուն Հոր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ, Ամէն:

«Քրիստոս Յարեաւ ի Մեռելոց», Զեզ եւ մեզ մեծ աւետիս:

Սիրեցեալ հաւատացեալներ մեր ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի:

Այսօր Ամենայն Հայոց Սուրբ Էջմիածնէն, բերում ենք բոլորիդ հրաշալի աւետիսը թէ ճշմարտապէս «Յարեաւ Քրիստոս ի Մեռելոց եւ մեզ զկեանս պարգեւեաց»:

Այսօր լուսաւորւում են աշխարհի բոլոր հորիզոնները Սուրբ Յարութեան շնորհներով, զի Քրիստոսի ամենափրկիչ աւետիսը գովերգում են երկնքի հրեշտակները, իսկ երկրի վրայ փառաբանում են բոլոր յուսացեալ մարդկանց հոգիները:

Այսօրուան ոգևը մեր սրտերում արթնացնում է այն անասելի ուրախութիւնը զոր ապրեցին Իւղարեր Կանայք, Յիսուսի դատարկ գերեզմանի առաջ: Արթնացնում է այն փրկարար յոյսը թէ «որպէս Աղամաւն ամենեքին մեռանին, նոյնպէս եւ Քրիստոսով ամենեքեան կենդանասցին» – Ա· Կորնթ· ԺԵ· 22 –:

Մեր յոյսը մնալով հանդերձ յուսայ – եալն Քրիստոս, այսօր չենք կարող չտեսնել այն վերիվայրումները, այն փոթորիկները որ կուտակւում են աշխարհի ճանապարհների վրայ: Հետզհետէ զգալի է դառնում թէ մեր երկրագունդը գլոր – ւում է դէպի ոլորտը. աւելի տագնապալի իրավիճակների, յղի ամէն տեսակի անհանգիստ հեռանկարներով:

Ցաճախ մղւում ենք մտածելու թէ մեր օրերի մարդկութիւնը չի կարող ինքն իրեն գեկավարել բաւարար իմաստութեամբ: Ներկան անապահով է, իսկ ապագան անորոշ: Դէպի ուր է գնում մարդկային աշխարհը...

Այս կացութեան առաջ կանգնած, արդեօք ժամանակը չէ որ հին խոստումներից յուսախաբ բազմութիւնները, իրենց դէմքը դարձնեն դէպի դատարկ Գերեզմանը Յիսուսի, դէպի լոյսերը այդ Գերեզմանից ճարող: Մեր ազերն է այսօր, որ Քրիստոս նոր Լոյս սփռի մեր օրերի նոր ուղիներ որոնող մարդկութեան վրայ, զի նա յաւէտ մնում է «ճանապարհ ճշմարտութիւն եւ կեանք»: – Յովհ· ԺԴ· 6 –:

Մեր օրերի ալեկոծ ջրերի վրայ նաւարկում է նաև մեր փոքր ազգի նաւը դիւրաբեկ ի Հայաստան, ուր գոյատևում է մեր ժողովրդի մայր զանգուածը: Հայաստան, քար ու լոյս մեր աշխարհը, ուր Հայերը ապրում են ու մաքառում իրենց նախնեաց քրիստոնէական հաւատքով, իրենց ազգային ինքնութեան գիտակցութեան նոր զարթօնքով, իրենք իրենց կապոյտ երազանքներով, իրենց ինքնիշխան ու ազատ ապրելու կամքով:

Քրիստոսի Յարութիւնից յետոյ, Սուրբ Հոգւոյ էջքը Հրեղէն Լեզուներով Առաքեալների ու Ազգերի վրայ, խորհրդանշում է ոչ միայն գաղափարը Եկեղեցւոյ մէջ բոլոր ազգերի միաւորման ու եղբայրութեան, այլ եւ Աստուածային կամքը եւ տնօրինումը որ ազգութիւնների փոխադարձ սիրոյ միութեան մէջ, անաղարտ պահպանուի ամէն մի անհատ մարդու եւ ամէն մի ազգութեան ոգեկան ինքնութիւնը, չնորհուած բոլորին հաւասարապէս Սուրբ Հոգւոյ ճառագայթումով:

Այս գաւանանքը եղել է ու մնացել նաեւ մեր Մայր Եկեղեցու, մեր Ազգային Եկեղեցու զոյատևման եւ պատմական զարգացման ուղին:

Քրիստոսի Եկեղեցին միեղբական է, եւ Հայ Առաքելական Եկեղեցին իր Ազգի սահմանների մէջ իրականացնում է այդ միեղբականութիւնը ստեղծագործօրէն, իրեն յատուկ Ազգային ինքնուրոյն ձեւերի մէջ:

Չի իրրեւ ազգութիւն, այլինքն իրրեւ ոգեկան, մշակութային եւ բարոյական գոյատևում, մեր ժողովուրդը ծնունդ է առել ու կազմաւորուել Քրիստոսի Յարութեան լոյսի գրոչմամբ եւ պատմականօրէն մարմին առել ու բիւրեղացել մեր Ազգային Եկեղեցու ու Ազգային Մշակոյթի անկորնչելի արժէքներով:

Բոլոր յոյսերի լուսաբացի այս Զատկական առաւօտեան, երբ մեր ողջ Ազգը ինքը եւս, ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս Հայման, տառապում է արդարութեան ծարաւով, Մենք մեր Աղօթքն ենք վերառաքում առ Փրկիչն մեր Քրիստոս որ լուսաւորի նրա ճանապարհը եւ զօրացնի նրա զաւակների սիրտն ու հոգին իր կենարար Յարութեան չնորհներով «զի երանի որ քաղցեալ եւ ծարաւի լիցեն արդարութեան, զի նոքա յագեսցին» – Մատթ· Ե· 6 –:

Արդ, սիրեցեալ ժողովուրդ մեր, Փրկչին մեր Քրիստոսի լոյս Յարութեան «հաւատով արդարացուած, խաղաղութիւն ունենանք Աստուծոյ հետ ... այլ եւ պարծենանք մեր նեղութիւնների մէջ եւս, քանզի գիտենք որ նեղութիւնները համբերութիւն են բերում, համբերութիւնը փորձ, փորձը յոյս: Եւ յոյսը երբեք չի ամաչեցնում, որովհետեւ Աստուծոյ սէրը սփռուած է մեր սրտերում Սուրբ Հոգւոյ միջոցով...» – Հռոմ· Ե· 1 – 5 –:

Շնորհք Յարուցեալ Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղիցին ընդ Զեզ: Ամէն:

ՎԱՉԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՏԱՂ Ի ՎԵՐԱՅ ՋԱՏԿԻՆ ՀԱՅՈՑ

Յորժամ գայ պայծառ Զատիկըն Հայոց,
Մեծ աւետիս տամք ծերոց եւ տղայոց,
Ասեմք՝ Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց,
կեա՛ցիք ընկջեցելոց,
Փըրկուբիւն հոգւոց է Զատիկն Հայոց,
Գովե՛մք Զատիկըն Հայոց:

Ուրախանան մարդիկք, մանկունք եւ տղայք,
Զարդարեալ ցընծան եւ պարեն կանայք·
Խաչապաշտ խընդան, եւս առաւել Հայք,
Որք են Քրիստոնեայք·
Աւետեաց օր է Զատիկըն Հայոց,
Գովե՛մք Զատիկըն Հայոց:

Վերանայ ձըմեռն եւ գայ ամառըն,
Հասանի գինին եւ թազայ գառըն,
կանաչի խոտըն եւ ծաղկի ծառըն,
Տերեւախառըն·
Քաղցր եւ անուշ է Զատիկըն Հայոց,
Գովե՛մք Զատիկըն Հայոց:

Նորոգին հոգիք սուրբ յաւազանէն,
Լոյս պայծառ բընկիէ սուրբ գերեզմանէն·
Նա մեզ կու փրկէ ի չար գազանէն,
Նորին բերանէն·
Ազատարար է Զատիկըն Հայոց,
Գովե՛մք Զատիկըն Հայոց:

Առեալ բահանայք խաչ Աւետարան,
Օրհնեն գերեզման, տուն եւ անդաստան,
Ամէն մարդ շրջի ծաղկանց բուրաստան,
Երկիր Հայաստան·
Շընո՛րհ աշխարհի՝ Զատիկըն Հայոց,
Գովե՛մք Զատիկըն Հայոց:

Թըռչունքըն խայտան, խօսի բընկըուլըն,
Փայլի մանուշակ, բացուի սըմբուլըն,
Սերմանիք ցանեն, աշխատի ցուլըն,
Բոլոր աւուրըն·
Առատ գարուն է Զատիկըն Հայոց,
Գովե՛մք Զատիկըն Հայոց:

Աղբերք յորդորին եւ հալի սառըն,
Քրիստոս գենանի Աստուծոյ գառըն,
Բահանայք երգեն երկնից բարբառըն,
Հրեշտակախառըն·
Դրախտի ընկման է Զատիկըն Հայոց,
Գովե՛մք Զատիկըն Հայոց:

Նըստէք, հա՛յրք եւ եղբայրք, ի մէջ չիմանի,
Եւ խըմէք գինի վերայ սեղանի·
Նաղաշն արարէք յիշման արժանի,
Քաղցրութեան բանի·
Քանզի նա գովեաց Զատիկըն Հայոց,
Գովե՛մք Զատիկըն Հայոց:

Էին սուրբ ծընող Մարիամ միշտ կոյս,
Ծագեաց ծընընդեամբ Ո՛ն մեզ փառ եւ լոյս·
Լե՛ր բարեխօս առ յարուցեալն Յիսուս,
Պարգեւել մեզ յոյս,
Մաքրութեամբ տօնել Զատիկըն Հայոց·
Գովե՛մք Զատիկըն Հայոց:

ՄԿՐՏԻՉ ՆԱՂԱՇ

ՋԱՏԿՈՒԱՆ առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ երկուշաբթի օր (Ապրիլ 17, երեքշաբթիի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Ապրիլ 18:

«ԱՌԱԻՕՏԸ ԲԱՑԻՈՒՄ Է ՀԱՅԵՐԷՆ» ՈՒ «ԵՍ ԱՅԼԵՒՍ ՀԱՅ ՉԵՄ»

Հայաստանի ներկան դիտող աչքերու համար դժուար է այս օրերուն ուրախացընող պատկեր ճարել. յուսատու լուրեր չեն հասնիր ո՛չ երկրաշարժի գօտիէն, ո՛չ դաղթականներու աշխարհէն, ոչ քաղաքական մարզէն, ո՛չ ալ տնտեսականէն: Ազէտի գօտիէն հասած վերջին լուրը օտար շինարարներու մեկնումն էր, մինչ անոնց վաստակէն կիսատ կառոյցները կը մնային աղէտեալ գօտիին...: Գաղթականներու բազմութիւնը, իր երկրին մէջ եւս աստանդական, չի գիտեր ո՞ւր կամ որո՞ւ դիմել տանիք մը ու աշխատանք ունենալու համար: Քաղաքական մարզին մէջ, երկխօսան մտայնութիւնն ու մեթոտները չատախս չեն կրնար պարտկուիլ վերակառուցումի կամ հրապարակայնութեան դիմակներուն տակին: Մօտալուտ ընտրութիւնները օրէ օր աւելի կը չեզտեն հինին ու իրարակալութիւնը ու ներկան յղի է ամէն կարգի անակնկալներով. անակնկալները, որոնք որոշ քիչերու համար միայն բառին աւանդական լուսաւոր իմաստը պիտի բերեն: Իսկ տնտեսական ոլորտին, հաւանաբար աւելի լաւ է բնաւ չանդրադառնալ:

Մէկը միւսէն աւելի վրդովիչ այս բազկացուցիչներէն գաղթականներու զանգուածին կը սեւեռի Պատուական Շաքրեան. «Առաւօտը բացւում է հայերէն» խորագրուած իր դրութիւնը «Խորհրդային Հայաստան»ի Մարտ 24–ի թիւին մէջ, Ադրբեջանէն Հայաստան հասածներու խորհրդանշական համայնապատկերը մըն է ուր մութ դոյներուն քով, կան նաեւ լուսաւոր ներսեր: Անոնցմէ ամէնէն կարեւորը իրեն համար այն է որ «ցանուցիր վիճակից Հայերը հաւաքւում են իմի: Մեր թիւը մօտենում է չորս միլիոնին: Պատկերացնո՞ւմ էք. յետոյ պիտի բացեն հինգերորդ միլիոնի հաշիւը: Ո՞ր Հայի ներսիրական երազանքը չէ՝ բուն հայրենիքում հինգ միլիոնի սահմանում տեսնել մեր ժողովուրդը»:

Ուրիշ լուսաւոր կէտի մը կ'ակնարկէ «Ձանգեզուր» թերթէն Ալվարդ Մեսրոպեան, գրելով.– «մղձաւանջային վիճակն անցել է: Նրանց (գաղթականներու) առաւօտը բացւում է հայերէն, հայերէն են խօսում, զրուցում ու ծիծաղում»:

Որպէսզի իսկապէս անցնի մղձաւանջը երկրին ամբողջ տարածքին, մեզի պէտք են բազմաթիւ – է. Վարպետեաններ, Արթիկի զեկավարներուն նման զեկավարներ ու Խաչատուր Գալստեաններ: Առաջինը կոյսերու հանրապետական միաւորման նախագահն է որ «տէր է կանգնել փախստականներին, յատկացրել է դրամ, հանրակացարան, տեղաւորել աշխատանքի»: Այս մասին վկայութիւնը կուգայ ուղղակի գաղթականներէ: «Արթիկի զեկավարներն ուշադիր են փախստականների հոգսերի ու կարիքների նկատմամբ»: Իսկ Արարատի փոքր Վեդի դիւղի բնակիչ Մ. Գալստեան զարմացած է. «իմ եօթը շնչից բաղկացած ընտանիքի հետ փախստականի մի ընտանիք եմ տեղաւորել իմ յարկի տակ: Եթէ անտուն մարդիկ կան, ինչո՞ւ չեն բոլորն էլ այդպէս վարւում»:

Գաղթականներու համայնապատկերին կը պատկանին սակայն հետեւեալները եւս. Ալվարդ Յարութիւնեան 2 եւ 5 տարեկան զաւակներուն հետ կիրովաբադէն փախած է. կ'ըսէ.– «աշխատանքի տեղաւորելու հարցով դիմել եմ շրջանի զեկավարութիւնը մնացել եմ անպատասխան, չունեմ հիմնական գրանցում, չեմ կարողանում փոխել երեխաներիս ծննդեան վկայականները, չեմ ստացել դրամական ոչ մէկ օգնութիւն: Դիւղում բաժանեցին տնակներ՝ մեզ չտուեցին, հող բաժանեցին, մեզ չյատկացրին...»: Իրեն օրինակին կը հետեւի անուններու չարք մը որոնք դրեթէ նոյն պարագաներուն մէկ կը դնէ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԹԻՄԻՇՈԱՐԱԿԱՄ ԱՊՕՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԴԻԱՉՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Լիպերասիոն» Ապրիլ 4–ի թիւով ընդարձակ մէկ ժամանակագրութիւնը կուտայ Ռումանիոյ դեկտեմբերեան ապըստամբութեան որ յանդեցաւ Չաուչէսկուի անկումին ու իշխանութեան փոփոխութեան: Դէպքերը սկսան Դեկտեմբեր 15ին Թիմիշոարայի ցոյցերով որոնք չընդունի հունդար փոքրամասնութեան բողոքը կ'արտայայտէին: Հոն, պատուելի Լազլո Թոքէս չարժումը դլխաւորողներէն մէկն է. միշտ հրապարակաւ պաշտպան կանգնած է փոքրամասնութեան իրաւունքներուն: Խստիւ քննադատող մըն է նաեւ վարչաձեւին հակակրօն քաղաքականութիւնը: 1988–ին զրկուած է իր անցագրէն ու պաշտօնէն կախակայուած, բայց կը չարունակէ պատարագել ու ամէն առիթով իր պայքարին մասին խօսիլ օտար լրատուներու:

Կրօնաւորին դիմադրութիւնը յաջորդ օրը կը վարակէ դործատան մը բանուորները: Դեկտեմբեր 16–ին Թոքէսի ծառայած ու ապրած ազօթատեղիին չուրջ, 500 հոդի հաւաքուած է. բազմութեան մէջէն մէկը կը յանդգնի գոչել՝ «Ակնգի՛ Չաուչէսքուն»: Գիչերը հազարի բարձրացած է ցուցարարներու թիւը. անոնք կը գոչեն «Անկգի՛ համայնավարութիւնը», «ժողովրդավարութիւն կ'ուզենք»: Ապահովութեան ուժերը կը դիտեն միայն: Սակայն երբ ցուցարարները կը մերժեն գրուիլ ու կը սկսին ապակիները, ցուցատախտակները կոտրել, ոստիկանութիւնը ջուրով յարձակումի կ'անցնի: Ցուցարար խումբը կը հրաւիրէ ուսանողները, բանուորները: Կը կազմուի մարդկային չղթայ մը: Ոստիկանութեան ուժերուն դիմաց երիտասարդ բանուոր մը կը սկսի 1860–ի ազգային քայլերդը երգել. «Արթնցէ՛ք Ռումանացիներ»...:

Կիրակի, Դեկտեմբեր 17–ին Սեքիւրիթաթէ ուժերը Թիմիշոարայի կուսակցութեան չինքին առջեւ ցուցարարներուն վրայ բուռն յարձակում կը դործեն. չուրջ 800 հոդի կը ձերբակալուին: Աւելի եաք պատահարները կ'արագանան. դրատուներ կրակի կը տրուին: Չաուչէսքուի հատորները կը մոխրանան մայթերուն վրայ: Գնդապետ Օանսէայի միտքը կատկածներ պաշարած են. ան չի հաւատար որ ճիշդ ըլլայ իր մեծերուն «խուլիկաններ»ու թէզը. երբ կ'իմանայ որ զօրքը կրակած է ցուցարարներու վրայ, բողոքովին կ'ըմբոստանայ:

Մինչ այդ, Պուքրէշի մէջ Չաուչէսքու կը հեռաձայնէ ու տեղական պատասխանատուներէն կը պահանջէ հաստատել կարդ ու կանոնը:

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 18–ին Թիմիշոարայի դիպուհարանին փոխ տնօրէնը բժիչկ Տրէսլէր 30 զոհերու դիակները կը քննէ. բոլորն ալ հեռուէն արձակուած դնդակներու վէրքեր կը կրեն: Տասը դիակ ալ ուրիչ տեղ տարուած է. կէսօրին երկու դիակ եւս կը բերեն, հատ մըն ալ կէսօրէ եաք: Բժիչկը դիպուհարանի դիւանատան ու դատախազութեան համար պատրաստուած տեղեկադիրէն օրինակ մըն ալ իրեն կը պահէ:

Կռիւները կը չարունակուին ու մինչ Չաուչէսքու Թէհրան կը մեկնի, կինը կը փափաքի մանրամասն տեղեկութիւն ունենալ դէպքերուն մասին. ի՞նչ տեսակ մարդիկ են ձերբակալուածները. հա՞ ըսո՞ւած թէ ազգա՞ծ թէ տըդէա, ռումանացի՞ թէ հունդարացի, ամուսնացա՞ծ թէ ամուրի:

Գիչերը դիպուհարան կը հասնի Սէքիւրիթաթէի պետը որպէսզի անհետացնէ այն դիակները որոնց ինքնութիւնը ճշդուած չէ: Զոհերու թիւը նուազեցնելու միջոց մըն է այս մեկը:

Բժիչկը երբ կը փակէ իր զրասենեակին դուռը, 53 դիակ կան սրահին մէջ որոնցմէ 13–ին ինքնութիւնը ճշդուած է: Ու Սէքիւրիթաթէի զեկավարին սեալը հոն կ'ըլլայ որ փոխանակ միայն չճշդուածները տանելու, բժիչկին ծանօթ դիակներն ալ կը խառնէ անոնց: Այսպէս, երբ յաջորդ օրը բժիչկը կը հասնի իր զրասենեակը 11 դիակ միայն մնացած են. կը լուսանկարէ զանոնք նոր անհետացումներու վախով, ապա կը նշմարէ որ տեղեկադիրին օրինակը անյայտացած է: Ոչ ոստիկանութիւնը, ոչ ալ քաղաքզօրքը բացատրութիւն կուտան իր դիմումներուն:

Նոյն օրը կէսօրուան մօտ 50 հազար հոդինոց բազմութիւն մը կը դիմէ դէպի ընդհանուր կուսակցութեան կեդրոնը ուր կը գտնուի նաեւ վարչապետը. «ի՞նչ կ'ուզէք» կը հարցնէ. բազմութիւնը կը գոչէ. «ազատ արձակեցէք բանտարկեալները, ո՞ւր են մեր մեռեալները, Չաուչէսքուի հրաժարումը», «կառավարութեան հրաժարումը»: «ի՞նչպէս, կը պոռթկայ վարչապետը, ես եմ կառավարութիւնը»:

Քաղաքը կը պաշարուի զօրքին կողմէ. Պուքրէշ տակաւին չի չարժիր, ու երկրին ապստամբ միակ քաղաքին՝ Թիմիշոարայի ժողովուրդը կ'ուղղուի դէպի հանդիսասրահ մը:

Յաջորդ օրը, Դեկտեմբեր 20–ին, ընդհանուր գործադուլ կը սկսի. զօրքին մէջ կը սկսին գործի անցնելու տրամադրութիւններ արթննալ:

Դեկտեմբեր 21–ին Օփերայի հրապարակը դրաւուած է ցուցարարներու կողմէ. հոն կ'ուտեն, հոն կը քնանան: Կոչեր կ'ըլլան վայրկէն չհեռանալու: Կէսօրին, գնդապետ Օանսէա հեռատեսիլէն կը դիտէ նախագահին ելոյթը. անոր դէմքը կը մատնէ չչմած հոգեվիճակ մը. յետոյ յանկարծ կը հնչէ ազգային փառերգը. «Պուքրէչ կը չարժի»: Օփերայի հրապարակին վրայինները ցնծութեան կոչերով կ'ողջունեն այս անհաւատալի լուրը: Թիմիշոարա այլեւս առանձին չէ:

Ուրբաթ առաւօտ, Դեկտեմբեր 22–ին, գնդապետ Օանսէա կը հասնի Օփերայի հրապարակը. կուգայ միանալու ապըստամբ ցուցարարներուն. թէքնիք համալսարանէն փրոֆէսօր մը որ զործադիր Կոմիտէին առաջնորդ զեկավարն է, կը հարցնէ իրեն. «կրնա՞ք «Անկգի՛ Չաուչէսքուն» գոչել»: Գնդապետը յաղթանակի նշանը ընելով կը ներկայացնէ երեք կէտերէ բաղկացած իր ծրագիրը ու խօսքը կ'աւարտէ այնքան սպասուած այդ նախադասութեամբ: Կէս ժամ եաք լուր կը հասնի թէ երկրին նախագահը խոյս տուած է:

Այդ միջոցին կը սկսին չչուկները տարածուիլ. զոհերու դիակներուն առեւանդումի լուրէն ի վեր բնակիչները հոդը կը փորեն. ու պաշտօնական դերեզմանատան եւ հրեաներու դերեզմանատան միջեւ տեղ մը չուն մը դիակ մը կը գտնէ: Կը փորեն վայրը. 19 դիակ կը հանեն: Մարդ մը մանկիկի մը դիակը ցեխին մէջ չճգելու համար կը զետեղէ կնոջ մը դիակին վրայ, «մայրն ու զաւակը» կ'ըսեն չչուկները. մինչդեռ, նոյն օրն իսկ կատարուած հարցաքննութեամբ յայտնի կ'ըլլայ որ այդ անձերը բոլորն ալ մահացած են Դեկտեմբեր 16–էն առաջ ու անոնցմէ ոչ մէկը զնդակով վիրաւորուած է: Անդին, իր զրասենեակին մէջ բժիչկ Տրէսլէր հանդարտօրէն կը քննէ իր դիւանները: Աղքատներու այդ դերեզմանատան մէջ 1989ի ընթացքին 64 հոդի թաղուած է ու գըտնուած դիակները անոնց մաս կը կազմեն:

Այդ երախան երկու ամսուս մահացած է Դեկտեմբեր 9–ին ու հայրը չատ աղքատ ըլլալով, զրաւոր դիմած է որ հասարակաց փոսը թաղուի. անոր մայրը կարծուած կինը Նոյեմբեր 8–ին մեռած է լեարդի սիրոզի մը պատճառով ու ամուսինը որ նոյնպէս ալքոլամոլ մըն է, անոր դիակը ձգած է աղքատներու դերեզմանը: Ու այսպէս նաեւ միւսները:

19 կազմալուծուած դիակներու յայտնաբերումը տարաձայնութիւններով կը վերածուի 4630 զոհերու: Մարտ ամսուան ընթացքին Թիմիշոարայի մեքենագիտութեան Ֆաքիւլթէի ուսանողները քաղաքը 69 գօտիի բաժնելով ուշագրաւ աշխատանք մը կը կատարեն. զոնէ զուռ չբերելով կը սուուգեն զոհերու ստոյգ թիւը, 147 հոդի մեռած է, 25 անհետացածներ կան ու 335 վիրաւորներ:

ԿԱԹՐԱ

ԳԵՂԵՑԻԿԻՆ ԵՐԵԿՈՑԹԸ

Երաժշտութեան աշխարհին մտերիմ մը քիչ արդարացումներ կրնար ունենալ զըլուելու համար «Քաթրա»յի Ապրիլ 6–ի համերդէն, Սենեկային երաժշտութեան յատկացուած այդ երեկոն յատկանշական պիտի մնայ յատկապէս իր մեկնաբանութեան բացառիկ որակով. «Զիլինկիրեան քառեակ»ին ու Կարինէ Գէորգեանի նուագը խանդավառութենէ աւելի բան մը կ'արթնցնէ ունկնդիրներու մօտ. մեծութեան մը, վսեմութեան մը ներկայութենէն թելադրուած յարգանքին նմանող դգացումով մը կը համակուի մարդ: Այս տպաւորութիւնը սկսաւ կազմուիլ յայտագրին առաջին կտորին՝ Շուպէրթի թիւ 9 քառեակին առաջին ձայներուն հնչումով, հեռուհեռ հղօրանալով մնալու եւ չեշտուելու համար մինչեւ երեկոյեան վերջին ձայնանիշը:

Պէտք չկայ ծանօթութեան տուղեր, տեղեկատու պարբերութիւններ փնտռելու այս քառեակին մասին, դիտնալու, սորվելու համար թէ լաւագոյններէն մէկն է անիկա համաչխարհային չափանիշով, որ բծախնդիր աշխատանքի մը ու երաժշտական տպաւորի մը համաճուլումը կը

ԿԱԹՐԱ

ԳԵՂԵՑԻԿԻՆ ԵՐԵԿՈՑԹԸ

Երաժշտութեան աշխարհին մտերիմ մը քիչ արդարացումներ կրնար ունենալ զըլուելու համար «Քաթրա»յի Ապրիլ 6–ի համերդէն, Սենեկային երաժշտութեան յատկացուած այդ երեկոն յատկանշական պիտի մնայ յատկապէս իր մեկնաբանութեան բացառիկ որակով. «Զիլինկիրեան քառեակ»ին ու Կարինէ Գէորգեանի նուագը խանդավառութենէ աւելի բան մը կ'արթնցնէ ունկնդիրներու մօտ. մեծութեան մը, վսեմութեան մը ներկայութենէն թելադրուած յարգանքին նմանող դգացումով մը կը համակուի մարդ: Այս տպաւորութիւնը սկսաւ կազմուիլ յայտագրին առաջին կտորին՝ Շուպէրթի թիւ 9 քառեակին առաջին ձայներուն հնչումով, հեռուհեռ հղօրանալով մնալու եւ չեշտուելու համար մինչեւ երեկոյեան վերջին ձայնանիշը:

Պէտք չկայ ծանօթութեան տուղեր, տեղեկատու պարբերութիւններ փնտռելու այս քառեակին մասին, դիտնալու, սորվելու համար թէ լաւագոյններէն մէկն է անիկա համաչխարհային չափանիշով, որ բծախնդիր աշխատանքի մը ու երաժշտական տպաւորի մը համաճուլումը կը

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԳԱՀԻՐԷԻ «Կոկանեան» սրահին մէջ, Մարտ 8, ղինեաճոն մը կազմակերպուած է «Արեւ» օրաթերթի աշխատակից մեթր Սաեփան Շահպազի «Արփիար Արփիարեան» մենադրութեան առթիւ: Խօսք առնողներուն մէջ եղած են Կարպիս Եաղճեան, Գալուստեան Վարժարանի փոխ–տնօրէն՝ Յակոբ Համբիկեան (դլխաւոր բանախօս), առաջնորդ Զաւէն Արք. Զինչինեան եւ ինքը՝ հեղինակը:

***

ԳԱՀԻՐԷԻ «Թէքէեան» սրահին մէջ, Մարտ 18, Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութիւնը նշած է մայրերու օրը: Երիտասարդաց Յանձնախումբի առենապետուհի՝ Թալին Երզնկացեանի բացման խօսքէն ետք դործադրուած է գեղարուեստական կարճ յայտագիր մը, ապա ելոյթ ունեցած են Միութեան առենադպիրը՝ Գրիգոր Մարգարեան, ուսուցչուհի՝ Զուարթ Գալայճեան ու երիտասարդ մայր մը: Վերջաւորութեան ներկայացուած է միարար զուարճալի մը՝ «Գլխու մեծ փորձանքը»:

***

ԳԱՀԻՐԷԻ «Կոկանեան» սրահին մէջ, Մարտ 22, Տիկնանց Յանձնախումբին պատրաստած թէյասեղանով մը նշուած է մայրերու օրը: Ալիս Տէվոյեանի նախադահած հանդիսութեան բացման խօսքը ըրած է Երիտասարդաց Յանձնախումբի առենապետ՝ Ճորճ Սիմոնեան: Դործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը՝ մասնակցութեամբ Նուպարեան աղգային վարժարանի աշակերտներուն:

***

ՈՒՈԹԸՐԹԱՈՒՆԻ «Պայքար» չէնքի սրահին մէջ, Մարտ 23–ին, հանդիսում մը տեղի ունեցած է հայրենի դրող ու խորհրդային երեսփոխան Կարէն Սիմոնեանի հետ: Սարգիս Անդրէասեանի (Թ.Մ.Մ.) և Անի Պալիքեանի (Հ.Ռ.Լ.Մ.) ելոյթներէն ետք, օրուան բանախօսը անդրադարձած է երկրաշարժին պատճառով որբացած մանուկներու վիճակին, յայտնած՝ թէ մեծ թիւով որբեր տարածուած են Խորհրդային Միութեան տարբեր քաղաքներու մէջ, եւ չուրջ երկու հազար որբեր յայտնի են այսօր Հայաստանի մէջ: Ան կոչ ըրած է Սփիւռքահայութեան որ կնքահայրութեան ձեւով տարին քանի մը անդամ օժանդակէ այդ որբերուն: Պատասխանելով ներկաներուն հարցումներուն, Կարէն Սիմոնեան պարզած է Հայաստանի տնտեսական եւ քաղաքական անկայուն վիճակը:

ԿԼԻՆՏԻՑԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Մարտ 22–ին, հանդիսում մը տեղի ունեցած է հայրենի բանաստեղծ՝ Հենրիկ Էդոյեանի հետ: Բացման խօսքով բանաստեղծը հանդիսականներուն ներկայացուցած է Րաֆֆի Սէթեան, որ անդլերէնի թարգմանած է Հենրիկ Էդոյեանի ստեղծագործութիւնէն ընտիր կտորներ: Այնուհետեւ «Հայ մշակութային կեանքը հայրենիքում» թեմայով հանդէս եկած է բանաստեղծը: Ան յայտնած է թէ Հայաստանի մէջ մշակութային կեանքը ժամանակաւոր տեղատուութիւն կ'ապրի, եւ թէ այս իրողութեան մէջ բանաստեղծութիւն գրելը անհնար է: Ժողովուրդը այլեւս անկենդան մխալարութիւններ չուզեր լսել:

***

ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՑԻ «Բաղրամեան» սրահին մէջ, Մարտ 24–ին, 850 հոգիի ներկայութեամբ նշուած է Հայ Օգնութեան Միութեան 80–ամեակը: Հանդիսութիւնը բացուած է Մաքս Մկրտիչեանի կողմէ: Ժողովրդական երգերով հանդէս եկած է Մելանիա Արովեան: Ապա խօսք առած է ՀՕՄ–ի Արեւմտեան Ամերիկայի շրջանային վարչութեան առենապետուհի՝ Վարսենիկ Տէր – Մկրտիչեան, որ անդրադարձած է բարեսիրական կազմակերպութեան կատարած աշխատանքներուն եւ ծրագիրներուն: Ձեռնարկը օժտագործուած է լրբեւ մեկնակէտ՝ Ամերիկեան կարիքներու Հիմնադրամի առեղծման համար, որուն ի նպաստ եղած նուիրատուութիւններէն գոյացած է 75 հազար տոլարի գումար մը:

***

ԼՈՍ – ԱՆՁԼԼԷՍԻ «Ուիլշըր Իսթէյ» թատերասրահին մէջ, «Վարդան Աճէմեան» թատերախումբը, Մարտ 11–ին, ներկայացուցած է Ճ. Փաթրիքի «Տարօրինակ Տիկին Սեւիչը»: Ժան Նշանեանի բեմադրած երկու արարուոց այս թատերախաղին գլխաւոր դերը ստանձնած է հայրենի յայտնի դերասանուհի՝ Վարդուհի Վարդերեսեան:

***

ՍԵԼԱՆԻԿԻ հայ դաղութի երիտասարդ անդամներէն Մարի Տէր – Ղազարեան կոչուած է նախադահ առեանի դատաւորի պաշտօնին եւ արդէն կը պաշտօնավարէ Քաթերինիի մէջ: Սելանիկի Արիստոտելեան համալսարանի իրաւաբանական բաժինէն շրջանաւարտ Հայուհին, որ հայերէնին ծանօթ է, հայկական ծագումով առաջին դատաւորն է հելլադական Յունաստանի մէջ:

Ռուբէն Փաշային յիշատակ դաշոյնը

Ռուբէն Փաշան յեղափոխականի յիշատակներուն մէջ կ'ըսէ թէ Ս. Կարապետի անտառին մէջ կըզընձին կոչուած վայր մը կար որ ժողովներու ժամադրավայրը էր. զայն կը պարտէին պահապան Պետրոսին, որ հայրս էր: Ռուբէն Փաշան կը պատմէ թէ նոր եկած էր Տարօն կըրկին անդամ: Ս. Կարապետի անտառը կ'երթայ որ զոնէ մէկը տեսնէ. պահապան Պետրոս Սորտարցին դէմը կ'ելլէ ոտքէն դլուխ զինուած: Կը համբուրուին: Փաշան եւս կ'ուզէ ժողովի երթալ սակայն վրան գլուխը պատառ – պատառ է. «բոլորին ծանօթ եմ, ամօթ չէ՞» հարց կուտայ: Պահապան Պետրոսը չէ մոռցած սակայն որ երբ փաշան իրենց առաջնորդն էր, միշտ զինուորական համազգեստով կ'ըլլար:

Ռուբէն Տէր – Մինասեան Տարօն գըտնուած ժամանակ միշտ հօրս հետ էր. օր մը ինծի ըսաւ. – «Ցարէթ, նամակ մը պիտի դրեմ, Վարդան Վարդապետին պիտի տանիս եւ պատասխանը պիտի բերես»: Ժամէ մը գացի, վերադարձայ: Համբուրեց զիս եւ գօտիին մէջէն փոքրիկ, կէս դաշոյն մը հանեց, ինծի տուաւ. անոր կոթը եղնիկի մը կոտոշէն չինուած էր:

1915–ին Չէրքէզ մը զիս ազատեց, որ գայ մը ունէր որ կ'ուզէր դաշոյնս ձեռքէս առնել. ատոր համար միշտ կը կըռուէինք: Հայրը տեսաւ որ ուրիշ ճար չկայ, լրեն խոշոր դաշոյն մը գնեց: Օր մը ազգիս տղուն հետ անասուններդ ածելու տարինք. երեք երիտասարդ Թուրքեր մեր դէմը եկան. ուզեցին Չէրքէզ տղուն դաշոյնը առնել. երբ տեսայ, իմ գօտիիս մէջ խրեցի ու չտեսան: Չէրքէզ մը դաշոյն խլել դիւրին չէ, որովհետեւ չատ քալ ու կռուող են: Դաշոյնին համար Չէրքէզ տղան ու Թուրքը սկսան կռուիլ: Չէրքէզ տղան իր խոշոր դաշոյնը Թուրքին փորը մխեց. տղան ինկաւ, միւսները փախան: Վերադարձանք տուն: Երբ ազատ դէմքիս գոյնը տեսաւ, հարցուց թէ ինչ պատահած է. պատմեցի եղելութիւնը: «Շատ լաւ ըրած էք. միայն երեքն ալ սպաննելու էիք որ հասկնային թէ չէրքէզի մը հետ ոչ ոք կրնայ կռուիլ» ըսաւ: Չէրքէզին համար կռիւը հարմնիք է, այդ պատճառով երբ Թուրք կամ քիւրտ գիրենք տեսնեն, չատ հեռու կ'երթան կը տեղաւորուին:

Ռուբէն Տէր – Մինասեանի տուած եղնիկի կոտոշի կոթով փոքրիկ դաշոյնս պահած եմ մինչեւ այսօր:

Սորտարցի
ՑԱՐԹԷՔ ՑԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

տանի աշխարհի չորս ծագերուն: Ուրբաթ երեկոյեան յաչորդական կտորները՝ Ժապ Քաթըրէյի Շուպէրթի յիշատակին ձօնուած «Աքերցօ»ն, Լուտվիկ Բաղիլի թիւ 6 քառեակը ու Կոմիտաս – Ասլամազեանի հայկական ժողովրդական երգերն ու պարերդները, իրենց այնքան տարբեր ոճերով, զանազանութեամբ, առիթ եղան հմայուելու «Զիլինկիրեան»ի անթերի ու տպաւորիչ մեկնաբանութեամբ: Անոր նուագը ընդհատ դարերու, մշակոյթներու տարերութիւնները ու Շուպէրթի, Կոմիտաս – Ասլամազեանի, Քաթըրէյի յօրինուածները անկախ իրենց ժամանակի, ոճերու զանազանութենէն, տպաւորեցին ամէնէն աւելի տրուած մեկնաբանութեամբ, «Զիլինկիրեան»ի նուագով:

Այս քառեակը որ համեմատաբար քիչ ծանօթ է Ֆրանսայի մէջ, կազմուած է 1971–ին, Լոնտոն, Ջուլիարհար Լէւոն Զիլինկիրեանի նախաձեռնութեամբ: Եբեսուն երկիրներու մէջ կատարուած չըրջագայութեամբ՝ «Զիլինկիրեան քառեակը» ծանօթ անուն մը դարձած է այսօր աշխարհի երաժշտասէր հասարակութեան: Այս երկիրներուն մէջ կան Միացեալ – Նահանգները, Գանատան, Անգլիան, Հոլանտան, Գերմանիան, Զուիցերիան, Աւստրիան, Շուէտը, Աւստրալիան, Հարաւային Ամերիկան, եւայլն: Կարեւոր տեղ մը կը դրաւեն իրենց ձայնադրութիւնները:

Ուրբաթ օրուան յայտագիրը ունէր «Քաթրա»յի համար աւանդական դարձած մաս մը. առաջին ունկնդրութիւն մը: Լուտվիկ Բաղիլի Զիլինկիրեան քառեակին ձօնուած թիւ 6 քառանուագը առաջին անդամ նուագուեցաւ Փարիզի մէջ, ներկայութեան հեղինակին որ արժանացաւ խանդավառ ծափերու:

Երկրորդ բաժինը ինքնին երաժշտական անհաղ վայելք մըն էր Շուպէրթի հնդանուագով ու Կարինէ Գէորգեանի մասնակցութեամբ: Այս վերջինը անցեալ տարի որպէս մենակատար առիթը ունեցած էինք ունկնդրելու «Քաթրա»յի չարքին մէջ: Այս անդամ, լաւագոյն մենակատարին ու լաւագոյն քառեակին միացումը էր գժուարին ու բարդ կտորի մը չուրջ: Եւ Ուրբաթ երեկոյ «Կավօ» սրահին ներկաները դրեթէ ակամայ հեռացան հոնկէ, համերգին աւարտէն ետք բաւական առեն խմբուած զրոյցներ ունենալով երգահաններուն եւ երաժիշտներուն հետ:

Նման տարողութեամբ ու լրջութեամբ գործի մը կազմակերպչական մասը կրելի չէ աննկատ ձգել, ըսելէ ետք այս բոլորը: Գրեթէ անհաւատալի իրողութիւն է որ այդ աշխատանքն ու մնաւանդ մտահոգութիւնը մեծ մասով ինկած է մէկ հոգիի մը ուսերուն. յայտագիրները պարտաւորէին մինչեւ նիւթական խնդիրներու հարթումը երկարող այդ լայն չրջանակին մէջ դոնէ չըլլար անոէր աթոռներու պատճառած ցաւը:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

1.– ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՊՈԼԻՍԻ ԱՌՕՍՈՐՆԵՐԸ

Այդպէ՞ս ալ եղաւ 1915, Ապրիլ 11/24ին: Կիրակին կարմիր էր ըստ հայկական օրացոյցի՝ այդ առաւօտը երբ կը լուսնար: Այդ կարմիրը եղերականօրէն պիտի ղուդորդուէր Հայ Ազգին ճակատագրին: Կանուխէն սարսափի մատնուած էր Պոլսահայ բնակչութիւնն ամբողջ: Շաբաթ դիշերուընէ, ամէն արուարձանի Հայրութիւնը զոհերու իր բաժինը տուած էր: Կէս դիշերանց, դրեթէ միեւնոյն ժամուն, իրենց տուներէն ժողվըւած էին եկեղեցականները ու մտաւորականները, զրադէտ, երեսփոխան, բժիշկ, փաստաբան, հրապարակագիր, ուսուցիչ, ազգային դործիչ, նաեւ զանազան միութիւններու՝ կառավարութենէ վաւերացեալ ներկայացուցիչներ, համախումբ 270 հոգի՝ որոնք տարուեր էին նախ «Խմնիէթը ումումիէ», հոնկէ ալ կեդրոնական բանտ, ուր դիշեր մը միասին ի դիպահոլ մնալէ վերջ՝ զարձեալ դիշերանց առաջնորդուեր էին Սիրքէճիի նաւամատոյցը, յետոյ չոգենաւով փոխադրուեր՝ Հայտար Փաշայի կայարանը: Հոն, մասնաւոր կառախումբ մը կը սպասէր չոգիի վրայ:

Երկօրեայ ուղեւորութենէ մը վերջ, բոլորն ալ կ'իջեցուին Սինճանքէօյ՝ ուրկէ կառքերով եւ ոտիկաններու հսկողութեան տակ կը տարուին, 84 հոգի, Այաչ, մնացեալներն ալ Գալատիոյ ճամբով Զանդըլը: Բացի մէկ քանիներէ (որոնք յաչս կառավարութեան նուազ «վտանգաւոր» նկատուելուն՝ փոխադրուեցան այլուր, նաեւ անոնցմէ՝ որոնք ազդու եւ արագ դիմումներու չնորհիւ հայրենադարձ ըլլալու բախտաւորութիւնն ունեցան), մնացեալներուն վիճակուեցաւ մահերուն ամէնէն անդութներովը վերջացընել կեանքերնին, լեռներու վրայ եւ ձորերու մէջ, անանուն եւ ամայի վայրեր, իրենց տարագրութենէն քանի մը ամիս յետոյ:

Գիրքիս բնոյթը չներելով մի առ մի կենսագրել աշխարհական զոհերն իրենց նահատակութեան մանրամասնութիւններով, կը բաւականանանք իրենցմէ գլխաւորներուն յիշատակութեամբ. – Գրագէտ – հրապարակագիր՝ Խաժակ, Ակնունի, Ռ. Զարդարեան, Տ. Քէլէկեան, Սիամանթօ, Վարուժան, Հրանդ, Ս. Բիւրատ, Ս. Մինասեան, Արտ. Յարութիւնեան, Բ. Շահպազ, Լ. Լարենց, Փայլակ, Զէօկիւրեան եղբարք, Գ. Բարսեղեան, Բանագող, Ե. Սուդիկեան, Խոր Տէրունի, Ա. Տորեան, Գ. Եսայեան, Մ. Թապաղեան, Գ. Հիւրմիւզ, Գ. Տիրացուեան, Ց. Թերզեան, Պետիկ, Հ. Համբարձումեան, Շ. Քրիսեան: Բժիշկ – գրագէտ՝ Ն. Տաղաւարեան, Ռ. Սեւակ, Կ. Փաշայեան, Բժիշկ՝ Ս. Մխքճեան, Լ. Պարտիզպանեան: Փաստաբան – գրագէտ՝ Գ. Զօհրապ, Ց. Շահրիկեան, Ա. Գասպարեան, Ա. Տ. Մատթէոսեան: Փաստաբան՝ Տ. Երկանեան, Մ. Գունտաշճեան, Գ. Ամունի, Պ. Դանիէլեան: Ազգային ու կրթական գործիչ՝ Հ. Պօյաճեան, Վարդգէս, Մարզպետ, Ց. Ճանկիւլեան, Ե. Զաւուշեան, Ց. Գմբէթեան, Շահպազ, Ս. Բարսեղեան, Ս. Սուին, Ց. Բարսեղեան, Խ. Իտարէճեան, Հրաչ, Ա. Շահէն, Ն. Փափազեան, Ն. Զաքարեան, Թորգոմ, Ա. Հայրիկեան, Տ. Աչխարունի, Արծրունի, Ս. Նորատունկեան, Մ. Հայկազն, Ե. Պէյազեան, Գ. Հիւսեան, Վ. Արապեան, Լ. Ադապապեան, Ն. Շահնուր, Սաքօ, Վ. Քէհեաեան, Բ. Ֆէրուխան, Մ. Փիրոսեան, Տ. Պաղտիկեան: Առեւտրականի՝ Րոստոմ, Վ. Սամուէլօֆ, Կ. Րէյիսեան, Ա. Խազխազեան, Պ. Գալֆաեան, Թ. Մենճիկեան, Ա. Ճամպազ, Օննիկեանք, Գ. Թէրճիմանեան, Լ. Շաչեան, Պ. Գալֆաեան, Մ. Սահիպանեան, Գ. Զուհաճեան, Կ. Պէյլիքճեան եւայլն, եւայլն: Դերասան՝ Ե. Շահէն:

Սորեւ կը տրտհենք եկեղեցական դասուն պատկանողները, վերապրողներն անջատելով վախճանողներէն:

Կոմիտաս Վրդ. Սողոմոնեան. – Ծնած է 1869–ին, Քէօթահիա. Նախնական կրթութիւնը ստացած հոն եւ Պրուսա; 1881–ին կը դրկուի էջմիածին: Տեղւոյն Գէորգեան Ճեմարանէն ուսումնասիրաց կ'ելլէ 1890–ին եւ կը հետեւի մասնաւոր ուսմանց՝ զոր կը լրացնէ 1893ին ու նոյն տարին վարդապետ կը ձեռնադրուի Մկրտիչ Կաթողիկոսէ, Ճեմարանի երաժշտական ուսուցիչ նշանակուելով: 1896–ին կը մեկնի Պերլին եւ 3 տարիէն կը կատարելագործէ երաժշտական ուսումը: 1899–ին դարձեալ կը կարդուի Մայր Աթոռոյ եւ երաժշտութեան ուսուցիչ Ճեմարանի: Երկար տարիներ կը շրջի Ռուսիա, Եւրոպա եւ Թուրքիա, ծանօթացնելով Հայ եկեղեցական եւ աշխարհիկ երաժշտութիւնը, դասախօսութիւններ ընելով եւ իր մարդած երկսեռ երգչախումբերուն հետ վայրուն համերգներ տալով: Ունի չարք մը տպեալ եւ անտիպ աշխատութիւններ եւ դիտական ուսումնասիրութիւններ:

(Շար. 7)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Արամ Մալխասեան եւ իրենց զաւակը՝ ժեւրար 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին, փոխան Ծաղկեպսակի տարաբախտ Սիլվիա Պօյաճեանի մահուան առթիւ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Արսէն Տէր – Զաքարեան 500 Ֆր.։

⁂

ՎԱԼԱՆՍ. – Յարութիւն Մազաքեան 200 Ֆր.

⁂

ՎԻՎԻԷ. – Պր. Քերոսլեան 200 Ֆր.։

U.G.A.B.

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
11, square Alboni, 75016 Paris

Les membres de l'Association sont convoqués à une Assemblée Générale Extraordinaire qui se tiendra au Centre Culturel Alex Manoogian :
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

le Mardi 15 Mai 1990 à 20 heures

à l'effet de délibérer sur l'ordre du jour suivant :

«Adjonction aux statuts d'un nouvel article en conformité de la loi du 6 mai 1988 et du décret du 13 Juin 1966».

AVRIL 1915
AVRIL 1990

COMMEMORATION DU 75EME ANNIVERSAIRE
DU GENOCIDE DES ARMENIENS

NICE

Sous la présidence d'honneur de M. Jacques MEDECIN, *Maire de Nice, Président du Conseil Général des Alpes-Maritimes*
SAMEDI 21 AVRIL, 20 H 45

au CUM (65, Promenade des Anglais)
Conférence de *Claude Mutafian*.

LUNDI 23 AVRIL, 20 H

Veillée - Office Religieux en l'Eglise Apostolique Arménienne Sainte-Marie.

MARDI 24 AVRIL

— 9 h 45 : Rassemblement Promenade des Anglais (face Hôtel Méridien) Marche du Souvenir jusqu'au Monument aux Morts.
— 10 h 30 : Dépôt de gerbes à la mémoire de nos Martyrs et des Anciens Combattants et Résistants français d'origine arménienne morts pour la France 1914/1918 et 1939/1945
— 11 h 30 : Messe de Réquiem en l'Eglise Apostolique Arménienne Sainte-Marie, 281, bld. de la Madeleine à Nice.

Dans le cadre de la Commémoration du 75ème Anniversaire du Génocide du peuple arménien et à l'initiative du C.D.C.A. Nice - Côte d'Azur se tiendra du 20 au 25 Avril
au Centre Universitaire Méditerranéen- 65, Promenade des Anglais, Nice une Exposition sur le «*Génocide des peuples arménien, bulgare, chypriote, grec, kurde, sous l'Empire Ottoman*» réalisée par Sofia-Press
Inauguration officielle de cette Exposition par M. Jacques Médecin, *Maire de Nice*, le Vendredi 20 Avril à 17 h 30.

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

Le Comité de Paris

vous convie à son

DINER DANSANT

animé par
MARTEN YORGANTZ

Jeudi 3 Mai à 20 h 30 précises

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

—— Participation aux frais 350 Frs. ——

Le nombre de places étant limité, il est conseillé de réserver avant le lundi 23 Avril, en téléphonant au :
45. 20. 03. 18 de 14 h à 18 h du lundi au vendredi.

AVRIL 1915

Commémoration de nos martrys

MESSE PONTIFICALE
A NOTRE DAME DE PARIS

Célébrée par
Mgr. GREGOIRE GHABROYAN
Eparque des Arméniens Catholiques de France

Dimanche 22 Avril à 15 h 30

L'homélie sera prononcée par
Le Cardinal JEAN-MARIE LUSTIGER
Archevêque de Paris

⁂

A l'issue de la liturgie rencontre amicale au Centre Saint Mesrob :
10 bis, rue Thouin, 75005 Paris

⁂

ԼԻՈՆ

ՀԱՅԱԾԷՍ ՊԱՏԱՐԱԳ ՓՈՒՐՎԻԷՐ

Կիրակի, Ապրիլ 22, ժամը 11–ին,

Փուրվիէրի Նոթրը Տամ
Մայր Տաճարին մէջ
կը պատարագէ՝
ԿՂԵՄԷՍ ՎՐԴ. ՄԱԼԱՃԵԱՆ
կը քարոզէ՝
ՄՕՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՏԼԼՈՐՄ
Օգնական Եպիսկոպոս
Կարդինալ Տըֆուրքրէի

Երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ՝ Յակոբ Աբրահամեանի։

⁂

Պատարագէն ետք, ճաշ, ժամը 13ին, 91, Թրոնշէ փողոց, եկեղեցւոյ սրահը։

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան Նախաձեռնութեամբ

Ներկայացում՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊԱՋՃԵԱՆԻ

Ծիծեռնակները Պիտի Ջսարսափին
խրտուիլակներէն

Վէպին

կը նախապատրաստէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Հատորը կը ներկայացնէ (հայերէնով)
ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ

Հեղինակը կը ներկայացնէ՝
(ֆրանսերէնով)
ՅԱՄԱՒԿ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

Հատորէն կը կատարուին ընթերցումներ։
Ազգային Տան սրահին մէջ

40 rue d'Arménie, Լիոն, 3-րդ
Ապրիլ 21, Շաբաթ, ժամը 18–ին։
Մուտքը ազատ է։

—ՄԵՌԵԼՈՅ—

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 16

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՀԱՄՕՐԷՆ ՆՇԱՆԱԿԵԼՈՅ

Ս. ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամը՝ 10-ին պատարագ։
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔԱՀԱՆԱՅ ՊԱԼԸԳԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի՝ հոգեհանգիստ։

Ս. ՓՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10, հոգեհանգիստ յաւարտ պատարագի։

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ՝ 10·30–ին, հոգեհանգիստ։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10·30, հոգեհանգիստ՝ 12–ին։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Պատարագ՝ 10–ին, հոգեհանգիստ։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Պատարագ՝ 10–ին։
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽԶԿՐ. ՔՀՆԾ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Ժամերգութիւն, յաւարտին հոգեհանգիստ 10–ին։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10–ին,
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՄԱՐՍԷՅԼ
Ժամերգութիւն՝ 8·30, պատարագ՝ 10։
Կը պատարագէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՐՃԵԱՆ

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Ժամերգութիւն՝ 8·30, պատարագ՝ 10։

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամերգութիւն՝ 8·30, պատարագ՝ 9·45, հոգեհանգիստ՝ 11·10–ին։
Գերեզմանօրհնէքի համար, Տէր Հայրը ժամը 14–էն սկսեալ կը գտնուի Լը Քանէի գերեզմանատունը (երկուշաբթի) եւ 9–էն սկսեալ Սէն – Լուի (երեքշաբթի)։

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն՝ 9, պատարագ՝ 10, հոգեհանգիստ՝ 12, գերեզմանօրհնէք՝ 14։

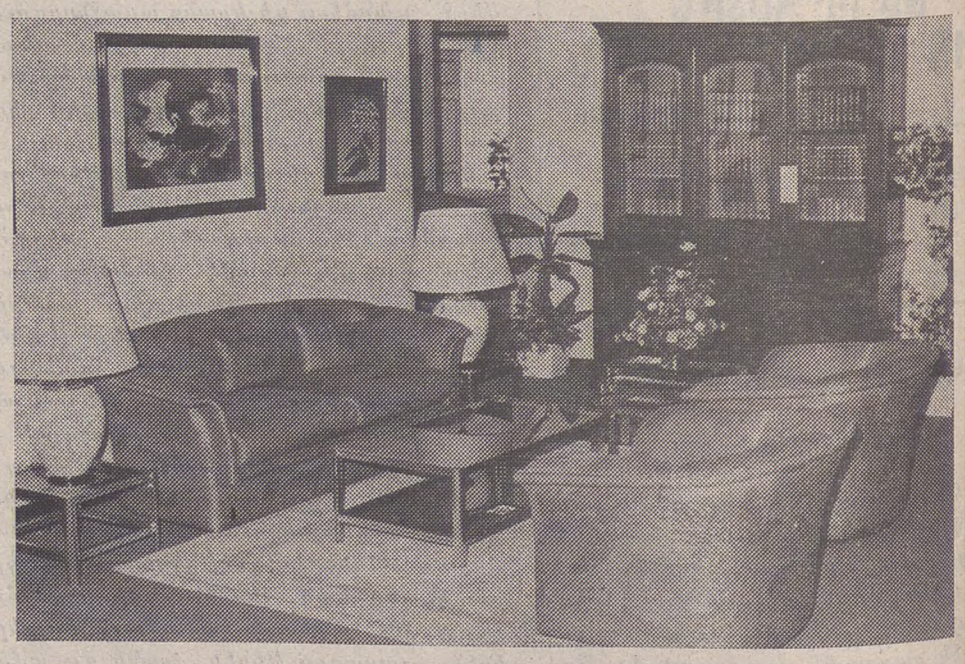
ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Պատարագ՝ 10, հոգեհանգիստ՝ 11·30։

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 18
MERCREDI
18 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԺ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.256 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.256

ԵՐԵՒԱՆ

ՅՈՅՑ՝ ՔԱ - ԿԷ - ՊԷ-Ի ԴԷՄ

ՄԷԿ ՄԵՌԵԱԼ, ՄԷԿ ՎԻՐԱՒՈՐ

Շաբաթ օր է, որ բաւական ծանր մի-ջադէպեր պատահած են Երեւան եւ մին-չեւ երեքշաբթի առաւ ալ (երբ հեռա-չեւ երեքշաբթի Երեւան) 17-ամեայ երիտա-սարդի մը մահուան պարագաները չատ յստակացած չէին։

Ամէն ինչ սկսած էր Նայիրիտով, քի-միական այդ գործատունը որ կը չարու-նակէ աւեր գործել իր թունաւոր արտա-հոսումներով, վերջերս ալ խուփի (վալվ) մը պայթումը պատճառ եղած էր որ թու-նաւոր կազ մը արձակուի եւ Նայիրիտի չրջանի բազմաթիւ բնակիչներ հիւանդա-նոց փոխադրուած էին։ Օփերայի հրա-պարակին վրայ հաւաքուած են հազարա-ւոր Հայեր անգամ մը եւս բողոքելու հա-մար։ Բողոքի այլ պարագայ մըն ալ կար։ Հինգշաբթի օր երկու հոգի ձերբա-կալուած էին, երկու հոգի ալ Ուրբաթ, զէնք ունենալու պատրուակով։ Այս տը-ղայ ծնողքներն ալ կը բողոքէին եւ ոմանք նոյնիսկ կ'ուզէին ելոյթ ունենալ։ Այս պայմաններու մէջ է, որ մէթինկին վեր-ջին ելոյթ ունեցողը կը բացագանչէր՝ «ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ-ն 2րդ Նայիրիտ է ու ցու-ցարարները կը խուժէին դէպի ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ-ի չէնքը։ Կը կազմուէր պատուիրա-կութիւն մը, որպէսզի ընդունուի եւ տե-ղեկութիւն մը ունենայ, բայց կը մեր-ժուէր։ Այդ էր պատճառը յարձակումի։ Փոխադարձ կրակոցներ, նետուած ձեռ-նառումբեր բաւական խուճապ կը ստեղ-ծէին։ Կը թուի որ կանխահասօրէն պայ-թած իր կրած ձեռնառումբէն է որ մեռած է 17-ամեայ երիտասարդ մը եւ կրնայ մըն ալ ծանրօրէն վիրաւորուած։ Այս է ԹԱՍ-ի եւ ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ-ի պետ՝ Վ. Կրիուչկովի յայտարարութիւնը։ Ան դեռ ոչինչ է Հայաստանի ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ-ի ցոյց տուած վճռակամութիւնը, քաջութիւնը, ինքնա-զոհողութիւնը իբրեւ հակազդեցութեան մէջ պէտ դնելով «ծայրայեղներու գործած խուլիկանութեան»։ Ինք կ'ըսէ թէ ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ-ի անդամները զէնք չեն գոր-ծած եւ թէ քննութիւն բացուած է, որ-պէսզի յանցաւորները պատժուին։ ՀՀՇ-ի համաձայն, կը գրեն փարիզեան օրաթեր-թերը, ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ-ի չէնքէն պայթու-ցիկներ նետուած են, երբ ցուցարարները կը փորձէին դուռը հրդեհել ներս մտնե-լու համար։ Եւ այդ պայթուցիկներէն է որ մէկ հոգի մեռած է եւ ուրիշներ ալ վիրաւորուած։

Կիրակի եւ երկուշաբթի, ամէն ինչ հանդարտ էր Երեւան, ուր դիւնալ նոր ուժեր գրկուած էին եւ հրաժայլերու ներ-կայութիւնը զգալի էր։

***

Լիտուանացիք չատ հանդարտօրէն կը դիմագրաւեն Մոսկուայի վերջնագիրը, անտեսական պետնի վրայ։ Կորբաչովի չրջափակումի սպառնալիքը որեւէ խու-ճապ չէ ստեղծած եւ Վիլնիուսի գեկա-վարները կը խորհին թէ, ընդհակառակն, լաւ է որ այսպէս ընթանայ, որովհետեւ Մոսկուա կը ստիպուի բանակցիլ։

Պապն ալ օգնութեան հասաւ Լիտուա-նացիներուն, գաղտնի առթիւ, չեչտե-լով թէ կը հասկնայ Լիտուանաճիներուն իղձերը, իր համակրանքը կը յայտնէ, յու-սալով որ յարգալիր եւ հասկացողութեան երկխօսութիւն մը թոյլ կուտայ իրագոր-ծումը ժողովուրդին փափաքներուն։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԵԼՍՆ ՄԱՆՏԵԼԱ. Լոնտոն գացած էր ներկայ ըլլալու համար իրեն ի պատիւ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՏՈՒԹՈՒ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԱՊՐԻԼ 3 / 13)

ԼԸ ՔՈՐՊԻՒԶԻԷԻ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԸ

Երեւանի Լրագրողի Տան մէջ բացուած է Ի. դարու համաչխարհային ճարտարա-պետութեան դասականներէն Լը Քորպիւ-զիէի գործերուն ցուցահանդէսը։ Յու-ցադրանքը Հայաստանի արամադրած է Պօրտօ քաղաքի ճարտարապետական կեդ-րոնը՝ Մոսկուայի Ֆրանսական դեսպա-նութեան միջնորդութեամբ։

Ցուցահանդէսի բացումին ելոյթ ունե-ցած են փրոֆէսէօր՝ Արմէն Զարեան, Երեւանի ճարտարապետա – շինարարական հիմնարկէն՝ Ա. Կանայեան, Երեւանի հա-մալսարանի դասախօս Փիէր Ալէն եւ ու-րիշներ։

***

ՀԱՄԱՏԵՂ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի կաչիի արտադրական միա-ւորումը եւ Իտալիոյ Փիզա քաղաքի մէկ ընկերութիւնը համատեղ ձեռնարկութիւն ստեղծելու պայմանագիր մը կնքած են։ Այդ նպատակով Փիզա այցելած են հայ մասնագէտներ, եւ Երեւան գտնուած են Իտալացիներ։ Համատեղ ձեռնարկութիւ-նը նպատակ ունի Երեւանի մէջ կազմա-կերպել բարձր որակի կաչիի արտադր-ութիւն, որ կրնայ ապահովել Հայաս-տանի կօչիկի ձեռնարկութիւններու պա-հանջը։ Այդ նպատակով Երեւանի մէջ կը տեղադրուին իտալական սարքաւո-րումներ։

Համատեղ ձեռնարկութիւնը իր մաս-նաճիւղերը կ'ունենայ Իտալիոյ եւ Խորհ. Միութեան մէջ։

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԸ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԿԱՌՏԱՆԻ ՄԷՋ

Զատկուան չաբաթավերջին, Կառտանի մէջ, Երեւանի պատանիները հրաւիրուած էին կարդ մը հանդիպումներու փութպոլի «Վիքթոր Սաւին» բաժակի համար։

Շաբաթ եւ կիրակի, Երեւանցիները յա-ջորդաբար յաղթեցին Կառտանի՝ 6 – 0, Տիժոնի՝ 2 – 0, հուսկ երկուշաբթի օր, աւարտական մրցումը տարին Փօ-ի դէմ 5 – 0 եւ տիրացան Վիքթոր Սաւին բա-ժակին։

***

տրուած Ռոք նուագահանդէսի մը, որ տեղի ունեցաւ երկուշաբթի, Ապրիլ 16ին, 72 հազար հանդիսականներու ներկայու-թեան, Միջնարարին խօսք առնելով, Մանուելա յայտարարեց թէ պէտք է չա-րունակել պայքարը Ափարթհէյտի դէմ եւ պէտք չէ դադրեցնել Փրեթորիայի դէմ ձեռք առնուած միջոցները։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹՈՒՐՔԻԱ. կրկին բա-խումներ պատահած են եւ հինգ հոգի սպաննուած է, երկու հոգի ալ վիրաւոր-ուած հրացանաձգութեան մը ընթացքին։ Էլազիզի դաւառին մէջ է որ խումբ մը «ահաբեկիչներ» ըստ Թրքական որակու-մին կրակած է ուսուցիչի մը տունը, չորս ուսուցիչ եւ անոնցմէ մէկուն կինը սպաննուած են։

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ

ԲԱԲԻՒՆ, ՅՈՒՆԱՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԵՒ ՀԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ...

...ՆԱԵԻ ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ՏՈԼ

Պատմութիւնը կը սկսի աւագ Շաբաթ-թի։ Խախուտ սթաթիւս-քուօ մը տարիներէ ի վեր կը պահպանէ հին Երուսաղէմը, յարգելով երեք կրօնքներու միջեւ դոյ-ցած բաշխումը։ Աւագ չաբթուան ընթաց-քին իսկ, քրիստոնեաները կը պնդեն որ պրպտութեան ենթակայ են։ Ցոյն – օրթո-տոքս պատրիարքարանի չուրջը մթնոլոր-տը չատ լարուած է։ Ի՞նչ պատահած է։ 150 Հրեաներ (պաղթողներ) բռնի կը տե-ղաւորուին Ցոյներու Ս. Յովհաննէս ա-պաստանարանը։ Զինուորներով չրջա-պատուած, հրէական դրօշակներով եւ Եչիվա (թալմուտական դպրոց) վերագ-պայնական ծայրայեղ կուսակցութեան նախաձեռնութեամբ, ասոնք առն – տեղ կ'ըլլան։ Եչիվայի ծրագիրն է, արդէն, առաւելագոյն չափով հրեայ հաստատել հին քաղաքին մահմետական եւ քրիստոն-եայ թաղերը։ Եւ Հրեաները ցոյց կուտան սեփականութեան վաւերաթուղթ մը – հոսպիսը՝ դնած են հայ եպիսկոպոսի մը, որու անունը չի տար «Մոնտ»ի թղթակի-ցը եւ կը գոհանայ յայտնելով թէ ան, այսօր, բանադրուած է իր միաբանութեան կողմէ եւ Միացեալ – Նահանգներ անցած (պարզ է որ անունը, այլեւս, աւելորդ է)։ Ցոյները կ'առարկեն, որ ան միայն մատակարարելու արտօնութիւն ստացած էր, երբեք՝ ծախելու։ Հրեաները նաեւ ծածկած էին Պատրիարքարանի խորհրդը – դանչանը Դաւիթի աստղով մը։ Պատ-րիարքարանը կը դիմէ դատարանին, որ կը հաստատէ Ցոյնաց սեփականատիրու-թիւնը։ Այդ վճիռով զօրացած, Պատրիար-քը (67 տարեկան) գլուխը կ'անցնի խաղաղ ցոյցի մը, Հինգշաբթի իրիկուն, Ոսկե-լուայի արարողութենէն եառք։ Երիտա-սարդ քահանայ մըն ալ կը բարձրանայ ցուցարարի մը ուսին վրայ վար առնելու համար Դաւիթի աստղը։ Պատրիարքա-րանի բանբերը՝ Գերպ. Թիմոթէոս կը պատմէ որ երբ յոյն քահանան վար կ'իջ-նէ, իսրայէլացի զինուոր մը հարուած մը կուտայ եւ երբ Թիմոթէոս Եպիսկո-պոս բացատրութիւն կ'ուզէ երեսին ար-տասուաբեր կազ կը ստանայ, չնչահեղձ կ'ըլլայ ու կը մարի, նաեւ քովը գտնը-ւող պատրիարքը։ Խռովութիւնը կը ծա-ւալի։ Ցիսուսի գերեզմանին չուրջը ամ-բողջ արտասուաբեր ռումբերով մթնո-լորտը կ'ապականի, մինչ Ցոյները չչմած կը յայտարարեն. – «Կրնա՞ք երեւակայել, Երուսաղէմի պատրիարքութեանց հնա-գոյնին հետ, Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ 2000-ամեայ ներկայութեան խորհրդանիչին, այսպէս վարուիլ…»։

Հարցը չէ փակուած։ Կան խմբագրա-կաններ, որոնք խստօրէն կը դատապար-տեն այս «դաղթատէրեր»ու ապօրինի դրաւումը։ «Ձերբսալէմ Փոսթ»ի մէկ քը-րոնիկագիրը աւելի հետու ալ կ'երթայ, չեչտելով թէ այս պաղթողներու արարքը խնդրոյ առարկայ կ'ընէ. – «Իսրայէլի յանձնառութիւնը պաշտպանելու բոլոր կրօնքներու Ս. վայրերը։ … Երուսաղէմ գտնուող կրօնական բազմաթիւ համայնք-ները իրաւունք ունին իրենք զիրենք հան-գիստ զգալու, առանց այն վախն ունենա-լու որ «մեսիհանապաշտ» Հրեաներու խումբ մը գայ եւ տեղատուրուի իրենց դր-բան առչեւ ու ամբողջ գիշերը Ալելուիա երգէ տօնախմբելու համար իր հողային նուաճումներուն վերջինը»։

Քաղաքապետն ալ իր բարկութիւնը չի զսպեր յայտարարելով «այս մարդիկը ոչ մէկ յարգանք ունին ուրիշներու կրօնա-կան զգացումներուն նկատմամբ»։

Եչիվայի զինեալ երիտասարդները, ո-րոնք Շաբաթ օր դրաւած են Ս. Յով-

ՌՈՒԲԷՆ ՄԱՄՈՒԼԵԱՆԻ «ԹԱԳՈՒՀԻՆ» ՄԵՌԱԻ

Կրեթա Կարպօ մեռաւ 84 տարեկանին եւ ինչ որ անսպասելի էր այն է որ դէ-րեթէ 50 տարի է կը չարունակէր «տպրիլ» բոլորին մտքին ու սրտին մէջ, մինչ քաշ-ուած էր չարժանկարէն եւ կ'ապրէր ճըզ-նաւորի պէս, հեռու աչխարհէն։ Ոչ մէկ դերասանուհի պիտի յաջողէր նման ճա-կատագիր մը։

Իր մեծագոյն եւ յիչատակելի դերերէն մէկն էր՝ Ռուբէն Մամուլեանի Քրիսթին Թագուհին, Փիլմ մը որ չարժանկարի պատմութեան «դասական»ներէն է ոչ մի-այն մեծն Կարպօյի, այլեւ՝ Ռուբէն Մա-մուլեանի համար։

Մեռաւ Նիւ – Եորք ու հաւանաբար իր ամիւնները փոխադրուին իր հայրենիքը՝ Շուէտ, ուր ծնած էր 1905-ին եւ 1923-ի իր հանդիպումն է, Մօրիս Սթիլլերի հետ, այն առենուան չուեեացի մեծ բեմադիրը, որ պիտի վճռէր ամէն բան։ Սկանտալ մը հը-բաւիրած ըլլալով, ան կը հրապուրուի անմիջապէս այս պարմանուհիին համայ – քով։ Բայց կը դառնայ բռնակալ սիրահար մը, որ կը ստիպէ Կարպօյի նիհարնալ, քալել սրտմիլ, ժպտիլ եւայլն, եւայլն։ Եւ առաջին ժապաւէնը՝ «La rue sans joie» 1925-ին մեծ յաջողութիւն մըն է։ Սթիլլեր կը յայտարարէ։ – «Աչխարհի գեղեցկա-գոյն կինն է, ան որ պիտի դառնայ մե-ծագոյնը զոր սինեման կրնայ ունենալ»։

Չէր սխալած։

Յաջորդական Փիլմերը պիտի նուիրա-գործեն ան՝ որ այլեւս «Կարպօն» է, տիվան աստուածայինը, հուսկ՝ առասպելը։ Եղած է Քրիսթին Թագուհին, Աննա Քա-րենինա, Մարիա Վալեվսկա, Մաթա Հարի եւ այս ամէն մէկ դերին մէջ կը մնայ անմոռանալի։

Շարժանկարէն կը քաչուի 1942ին, բայց կը մնայ միչտ ներկայ եւ ինչպէս կ'ըսէ, այսօր, Ֆելլինի։ – «Միչտ եղած է անմատ-չելի ողջ առասպել մը, զոր պիտի նկա-րագրէի որպէս հիմնադիրը կրօնական միաբանութեան մը որ կը կոչուի՝ սի-նեմա»։

հաննէս ապաստանարանը (3000 քառա-կուսի մեթր, 70 սենեակ), ամէն օր չա-տերու նեցուկը կը վայելեն (Լիքուտ, Շա-միրի կուսակցութիւնը օրինակ)։ Կ'ըսուի թէ Շարոն ալ սկիզբէն այս գործողու-թեան մէջ մատ ունի, մասնակցած է հան-դանակութեան, դնումին համար (3,5 մի-լիոն տոլար)։

Այս ամբողջը չէր բաւեր, օրերս Իսրա-յէլ կ'այցելէ ամերիկեան Ծերակոյտի հանրապետական փոքրամասնութեան պա-րագլուխը՝ Ռոպըրթ Տոլ («մեր» բանաճե-ւին պաչտպանը…)։ Ան յայտարարած է թէ դլուխը կ'անցնի պայքարի մը, որպէս-զի Ծերակոյտը բեկանէ Մարտ 22-ի իր բանաճեւը, որ կը յայտարարէր թէ։ – «Երուսաղէմ – միացեալ – էր եւ պէտք է մնայ Իսրայէլի մայրաքաղաքը»։

Տոլ դէմ է նաեւ որ Իսրայէլի 400 միլիոն տոլար յատկեալ օժանդակութիւն ըլլայ, խորհրդային ներգաղթող Հրեաներու հաս-տատման համար։ Այդ դումարը, կ'ըսէ Տոլ, պէտք է ծառայէ Միացեալ – Նա-հանգներու բնակարանային ծրագրի մը ու կը նմանցնէ Հրեաները «իրենց մօրը փէչերուն մէջ երախաներու»։

Ամէն պարագայի մէջ, թերեւս նախընտ-րելի պիտի ըլլար որ Տոլ աւելի հեռու չերթայ եւ յոյն Պատրիարքութեան իրա-ւունքներն ալ չպաչտպանէ… Հայոց ցեղասպանութեան բանաճեւին ճակատա-գիրը կը փաստէ, եթէ հարկ է, որ կարե-ւորը՝ արդար դատերը չեն, կարեւորը՝ ուժ ունենալն է, ապա՝ չահ ներկայացը-նելը կամ վախ պատճառելը։ Այն ատեն, ոչ ոք Տոլերու պէտք կ'ունենայ եւ աւելի լաւ կ'ըլլայ։

«ԾԱՌԱՋ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ «ՀԱՅՔ»Ի ԽՄԲԱԳԻՐ ՍԱՄՈՒԷԼ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ

ՀԵՏ

Ոչ միայն երկրին ժողովրդական պլխատուր չարժումին – ՀՀՇ-ի –, այլ նաեւ «անկախ» կոչուած մամուլին միակ արտօնուած թերթն է «Հայք»ը: Անոր առաջին թիւը լոյս տեսաւ Նոյեմբերի սկիզբը, Երեւանի մէջ դումարուած ՀՀՇ-ի հիմնադիրը համագումարին օրերուն: Վերջերս միայն հրատարակութիւնը կրցաւ ոտք յարմարցնել չարաթաթերթի պարբերականութեան:

Արտօնուած անկախ թերթ մը նոր երեւոյթ է Հայաստանեան մամուլին մէջ. օգտուելով «Հայք»ի խմբագիր Սամուէլ Գէորգեանի Փարիզ ներկայութենէն, ուղեցինք աւելի մօտէն ճանչնալ այս երեւոյթին դանագան պարագաները:

Ս. Գէորգեան Արեւմտահայաստանէն գաղթած ընտանիքի մը զաւակն է, ծնած՝ Թալինի մէջ: Երեւանի համալսարանին բանասիրական ճիւղը աւարտելէ ետք, մէկէն մը ուսուցչական պաշտօն վարած է իր ծննդավայրին մէջ, մաս կազմած Աշտարակի շրջանային թերթին խմբագրութեան, յետոյ հաստատուած Երեւան. հոն աշխատակցած է ձայնասփիւռի տան, «Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագրութեան, իսկ ներկայիս քաղաքական մեկնաբանի պաշտօն կը կատարէ հեռատեսիլի «Երեւան – Երեւանցիները» յայտագրին մէջ: Աշխատանքներ ունի բնապահպանական, լեզուական մարզերուն առընչուած: Առաջին օրերէն իսկ միացած է զարթաբաղեան չարժումին, մաս կազմելով «Ղարաբաղ Կոմիտէին»: Ներկայիս մաս կը կազմէ ՀՀՇ-ի վարչութեան:

***

Հ. – Գլխաւոր ի՞նչ դժուարութիւններու կը բախի «Հայք»ի հրատարակութիւնը. բաւարա՞ր է անձնակազմը. ի՞նչ տպաւորութիւն ունի. ի՞նչպէս կը կարգադրէք տպարանի, թուղթի, գրաւմի եւ առընչակից այլ հարցերը:

Պ. – Թէեւ «Հայք»ի եօթներորդ թիւն է լոյս տեսել, բայց մինչեւ վեցերորդը կարգաւորուած չէին տպագրութեան պարբերականութեան հարցերը, որովհետեւ խոչընդոտներ յարուցուեցին չնայած Թոյլտուութեանը. Մոսկուայից սպասում էին ինչ որ որոշման, սակայն այդ որոշումը չստացուեց ու ժողովուրդի պահանջով վերջապէս թոյլ տուեցին թերթը տպագրել թերթերի եւ ամսագրերի կեդրոնական տպարանում:

Գալով անձնակազմին, յարուցուած այդ դժուարութիւնների պատճառաւ դեռեւս հաստատուն չէ եւ կազմը լրիւ չէ. հիմնականում, ներառեալ խմբագիրը, երեք աշխատողից է բաղկացած: Ցոյս ունենք որ մօտ ապագայում կարողանանք այդ կազմը համալրել, որպէսզի թերթը կարողանայ իր առջեւ դրուած խնդիրները լուծել:

Հ. – Քանի՞ հազիով կ'ամբողջանայ անձնակազմը:

Պ. – Որպէսզի թերթը կարողանայ կապ պահել ընթերցողի հետ, պէտք է հաշուի առնել հայ ժողովրդի պարագան. թղթակիցներ պէտք են եւ՛ ներքին, եւ՛ արտաքին սփիւռքում, եւ նաեւ Հայաստանի տարբեր շրջաններում: Ինչ վերաբերում է խմբագրական կազմին, ենթադրում եմ որ կը լինի 6 – 7 աշխատող:

Հ. – Որոնի՞ց կը վճարուի՞ն:

Պ. – Այս. մամուլը պէտք է փրոֆեսիոնալիզմի անցնի, որպէսզի ապահովուի որակը, դառնայ ժամանակակից թերթ: Մօտ առենէն թերթը կ'ունենայ իր ղրամապղուխը, իր միջոցները, որպէսզի կարողանայ վճարել իր աշխատակիցներին:

Հ. – Իսկ թուղթի հարց չունի՞ք:

Պ. – Ունենք, որովհետեւ ամբողջ Սորհրդային Միութիւնը ունի թուղթի նեղութիւն. Հայաստանը յատկապէս այդ անվերջ կրկնուող չրջափակումի պայմաններում: Բացի դրանից, առանձնապէս «Հայք»ը ունի թղթի հարց: Բնականաբար, կարող էք ենթադրել թէ ինչպիսի վերաբերմունք կայ «Հայք»ի՝ վաստօրէն հրատարակութեան թոյլտուութիւն առած միակ անկախ թերթին նկատմամբ: Թուղթը մեծ դժուարութեամբ ենք ճարում. տեսել էք արդէն թէ ինչ որակի է. երբեմն պարզապէս չի ընթերցւում. տպագրութեան որակն էլ շատ ցածր է:

Հ. – Տպաքանա՞կը...:

Պ. – Ցիսուն հազար է, վաճառւում է կրպակներում որովհետեւ առ այժմ չի լուծուած նաեւ բաժանորդագրութեան հարցը: Իսկ շատ կարեւոր է դա, որովհետեւ կապը աւելի հաստատուն կը լինի ու կը կարողանայ նաեւ մեր ընթերցողը ունենալ ներքին ու արտաքին Սփիւռքի մէջ:

Հ. – Երեւանէն դուրս ի՞նչպէս կը կատարուի գրաւումը:

Պ. – Պայմանագիր ունենք «Սոյուզպեչատ» կոչուած առաքող հիմնարկութեան հետ, որի համաձայն թերթը հանրապետութեան բոլոր շրջանները իրենք են առաքում:

Հ. – Հապա Ղարաբա՞ղ:

Պ. – Գիտէք ինչպիսին է հոն վիճակը այժմ. «Խորհրդային Ղարաբաղ»ն իսկ վերջերս սկսեց կրկին լոյս տեսնել: Սկիզբի շրջանում մասնաւոր կերպով էր տարուում «Հայք»ը հոն, որովհետեւ դա առայժմ պաշտօնական շրջանակներում համարուում է այլ հանրապետութիւն եւ պէտք է յատուկ պայմանագիր կնքուի:

Հ. – Բաւարա՞ր է 50 հազարի տպաքանակը:

Պ. – Իմ կարծիքով, եթէ բաժանորդագրութիւն լինի, տպաքանակը ինքնաբերաբար կը բարձրանայ, որովհետեւ շատ պահանջ կայ:

Հ. – Ընթերցողներէ արձագանգներ կը հասնի՞ն խմբագրութեան:

Պ. – կայ որոշակի հետաքրքրութիւն, կան արձագանգներ որոնք ղրսեւորուում են նամակներով. շատերը պահանջում են որ թերթը աւելի բազմազան, աւելի բազմաբովանդակ դառնայ. իրաւացի են թերթը իր ամբողջական դիմագիծը դեռեւս չունի:

Հ. – Ի՞նչ բաժիններ կ'ուզեն:

Պ. – Ցանկութիւն կայ որ Սփիւռքի հետ կապը շատ հաստատուն լինի. մեր պատմութեան այն էջերը որոնք մինչեւ այժմ թաքցուած են եղել ժողովրդից, ղրանք լուսաբանուն եւ գործնական հարցերի լուծման առումով է պահանջը մեծ: Գործնական քայլեր են պահանջում, մօտիկ ապագայի ծրագիր, թէ ինչ պէտք է անենք մենք, ինչ պէտք է անի ժողովուրդը:

Հ. – Այսինքն՝ այլ խօսքով Հայաստանի ժողովուրդը գիտակից կամ անգիտակից անդրադարձը ունի թէ ծրագրի մը ւյահանջը կայ եւ բանի որ չի կրնար երկրին պաշտօնական իշխանութենէն յուսալ ատիկա, կ'ուզէ այդ գործին լծել մամուլը:

Պ. – Անպայման: Ներկայի իրավիճակը շատ երերուն է. տնտեսական եւ քաղաքական առումով իշխանութիւնները չեն արտայայտում ժողովուրդի չահերը եւ չեն պայքարում Հայաստանի տնտեսական անկախութեան եւ ինքնիշխանութեան համար: Ուրեմն, պահանջում են մամուլից. ժողովուրդը քնականաբար յոյսը կապում է չարժումների հետ:

Հ. – Ո՞րն է «Հայք»ի գլխաւոր մտահոգութիւնը. լո՞ւր տալ, հանրային կարծի՞ք պատրաստել թէ մնալ միայն ՀՀՇ-ի գիծին մէջ, ցոյացնելով անոր գործունէութիւնն ու հեռանկարը:

Պ. – Եթէ նկատել էք թերթը, ճիշդ է, ՀՀՇ-ի պաշտօնաթերթի է կոչւում, բայց մենք յայտարարել ենք որ թերթի դռները բաց են բոլոր կազմակերպութիւնների եւ հոսանքների առջեւ: Թերթը նպատակ ունի ազդային չահերի արթազանդելու, որպէսզի կարողանանք ժողովրդի կարծիքը հաչուի առնելով մչակել նրա հետ միասին մի ազգային ծրագիր: Ասիկա, որպէսզի ժողովուրդը այս անորոշ վիճակից դուրս գայ. քաղաքական տագնապալի իրավիճակը մեզ թելադրում է աթոռի նայել ղէպքերին եւ դոնում ենք որ հարկաւոր է պատրաստ լինել: Ոչ մէկս չգիտենք թէ վաղը ի՛նչ կարող է լինել տնտեսական եւ քաղաքական ասպարէզի մէջ. կայսրութիւնը փաստօրէն տնտեսապէս փլուզուած է ու քաղաքական փլուզման առջեւ է կանգնած: Եթէ չկարողանանք հոգեբանօրէն եւ տնտեսապէս պատրաստուել, կարող ենք մնալ փլատակների տակ:

Հ. – 1918 – 20-ի մեր պատմութեան էջերէն արտատպումներ կ'ընէք. ատիկա գուտ պատմակա՞ն մտահոգութեամբ է, թէ գուգահեռ մը կը տեսնէք այսօրուան ու այն շրջանին միջեւ, ու կ'ուզէք որ այդ գուգահեռներէն ժողովուրդը ելիդ եզրակացութիւններու յանգի, որպէսզի սըխալ տեղեր չառաջնորդուի:

Պ. – Ձեր հարցումին մէջ պատասխանը կայ. խօսում էինք օրինակ, պատրաստ լինելու մասին. ղրա համար ամէն ոք պիտի իմանայ ինք ո՞վ է, ո՞րտեղից է եկել. սրա համար էլ մենք պէտք է ունենանք մեր հոգեւոր հոգը որ մեր յիշողութիւնն է:

Իսկ յիշողութիւնը ինքնանպատակ չէ. նաեւ դաս է, պատմութեան փորձ է, որի վրայ հիմնուելով էլ մարդը առաջ է գընում: Ցետոյ գալիս է այն կէտը որ շատ տարօրինակ զուգահեռներ կան եւ նմանութիւն, ոչ միայն 1918-ին, այլ նաեւ 1914 – 20-ի չրջանին: Այն ժամանակին երբ ռուսական կայսրութիւնը կործանւում էր:

Կայ նաեւ մի բան որ – այս մասին շատ է խօսուել – 1918-ին մենք անկախութեան պատրաստ չէինք, եւ՛ տնտեսապէս, եւ՛ թէ հոգեբանօրէն: Դրա համար մեր մտաւորականութիւնն ու ղեկավարութիւնը մի քիչ չփոթուած էին. պարզապէս, մատուցուել էր անկախութիւնը, չէինք կարող վերցնել: Ահա հիմա կրկնակի պատրաստ պէտք է լինենք:

Հ. – Որպէսզի ճորէն անակնկալի չգանք:

Պ. – Այո. որպէսզի ժողովրդի մնացեալ մասն էլ չկորցնենք ու հայրենիքը չկորցընենք:

Հ. – Ոչ միայն պարզապէս անցեալի էջեր կ'արտատպէք, ընթերցողը առանձին ձգելով բաղուելիք եզրակացութեան հետ, այլ կ'օգնէք անոր, պատմական էջերու գուգահեռ յօդուածներով, ինչպէս օրինակ, Կ. Սարդարեանի գրութիւնները:

Պ. – Մեր մտահոգութիւնը նաեւ այն է որ պիտի վերջ տալ անվերջ հովանաւոր փնտռելու այդ հոգեբանութեան. մեր քաղաքական մեծերի դնահատումները, դիտարկումները մէջբերելով, նրանց աշխատանքներից հատուածներ տպագրելով, մենք ուզում ենք ցոյց տալ ժողովրդին թէ այն ժամանակ դեռեւս արդէն այդ մտայնութիւնը մերժւում էր: Այն ժամանակ էլ զգում էին այլոց ձեռքին խաղալիք դառնալու վտանգը:

Հ. – Որքա՞ն ամուր են Սփիւռքին հետ ձեր կապերը:

Պ. – Փաստօրէն, արտաքին Սփիւռքի հետ կապը շատ յեղյեղուկ կերպով է իրականացւում. դրեթէ անկարելի է մշտական հեռախօսային կամ հեռագրային կապ հաստատել ու լուրերը ստանալ: Օրինակ, Ֆրանսայի ոչ միայն հայկական կեանքին, այլ նաեւ Ֆրանսականին մեզ ծանօթացնում է ձեր թերթը. անմիջական կապ կայ ձեր եւ մեր խմբագրութիւնների միջեւ: Ժամանակին կապ կար նաեւ «Ասպարէզ» թերթի հետ...:

Հ. – Կապերը լաւ, սակայն, հաստատուն, հիմնական չեն. օրինակ, եթէ եկող-գացող չըլլայ ու տրցակ մը թերթ չբերէ, տեղեակ չէք ըլլար:

Պ. – Դրա համար աւելի յստակ կը լինի եթէ Հայաստանը որպէս սփիւռքահայ տարբեր դաղութներ ունեցող մայր երկիր, ներկայացուցիչներ ունենայ տուեալ համայնքում, որպէսզի այդ կապը ապահովի:

Հ. – Կը մտածէ՞ք նաեւ բաժանորդագրութիւն բանալ արտաքին Սփիւռքի համար եւս եթէ փափաքողներ ըլլան:

Պ. – Արդէն դիմել ենք կապի մինիստրութեան, այն խնդրանքով որ ապահովեն այդ հարցը:

Հ. – Այսօր հրապարակայնութեան չըրջանը կ'ապրինք. հայաստանեան մամուլից ինչո՞ւ մէջ որքանո՞վ իրականացած կը նկատէք հրապարակայնութիւնը:

Պ. – Դա լինած թւում է ժամանակաւոր բնոյթի ու կապ ունի տնտեսական – քաղաքական բարեչըջումի բնոյթի հետ: Հիմա դա չախուռն կերպով է կատարւում որը ընթացքը չէ դեմոկրատիայի զարգացման, այլ՝ կապանքներից ազատուած մարդի պոռթկումը եւ այն դիտակցութիւնը թէ այն կարող է կրկին չուտով մարել. այս առումով ով ինչ կարողանում է, անում է: Դա անձերի հարց է թէ մարդը ինչքան ներքին ազատութիւն ունի եւ ինչքան է մտածում ժողովուրդի այսօրուայ խնդիրների մասին:

Հ. – Աւելի երեւութական է փոփոխութիւնը. խորքով չէ. կը մնայ արտայայտութեան մակարդակին վրայ: Օրինակ, «Մորհրդային Հայաստան»ի մէջ Ռ. Իշխանեանի մէկ յօդուածը կը բնձադատուի առանց որ ընթերցողին առիթ տրուի զայն կարդալու, գիտնալու թէ բանն ինչումն է: Աս ալ կը նշանակէ թէ որպէս գործելակերպի հիմ, իսկական հրապարակայնութիւն մը գոյութիւն չունի:

Պ. – Օրինակ «Խորհրդային Հայաստան»ի հրապարակայնութիւնը խիստ տարբերւում է «Պիոներ կանչ»ից, «Աւանգարդ»ից, «Երեկոյեան Երեւան»ից: Տուեալ թերթի ուղղուածութիւնը զաղափարախօսական է:

«Խորհրդային Հայաստան»ը չատ յօդուածները հրապարակում է չարդերից, հակաթուրք խորքով, ինչպէս 1914 – 1920 թուերի մամուլը. դա վտանգաւոր կրկնութիւն է. «Խորհրդային Հայաստան»ը եւ կուսակցական թերթերը երբեք ժողովրդի չահերից բխող զաղափարախօսութիւն չեն ներկայացնում: Ընդհակառակն, նրանք այսօր ժողովրդին մէջ չանում են ամրապընդել այն հոգեբանութիւնը որ հայ ժողովուրդը չի կարող մենակ ապրել, պէտք է անպայման հովանաւոր փնտռի, անպայման նեռուի մէկի գիրկը եւ դա իրենց կարծիքով ի հարկէ, կը լինի Ռուսաստանը:

Հ. – Զարմանալի չէ «Մորհրդային Հայաստան»ի ընթացքը, գոնէ այն օրէն ի վեր, երբ «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի բանտարկութենէն առաջ իսկ սկսած էր անոնց հասցէին գրել թէ վնասակար գործունէութիւն ունեցան, եւայլն:

Պ. – Եւ զարմանալի ներդաշնակութիւն կայ այսօր նման հրապարակումների եւ Հայաստանի կառավարութեան դիրքորոշման մէջ:

Մորհրդային Միութեան եւ Հայաստանի պաշտօնական իշխանութեան գործն է անվերջ իրար դէմ հանել երկրին ժողովուրդն ու Սփիւռքի հատուածը: Մեր ու ազգային – ժողովրդավարական միւս չարժումների նպատակն այն է որ կայ միասնական մի հայ ժողովուրդ որը պէտք է ունենայ մի հիմնական դաղափարախօսութիւն. այդ ունենալու ճանապարհները կարող են մի քիչ տարբեր լինել, բայց ժողովրդի նպատակը պէտք է միասնական լինի. այդ ձեւով միայն մենք կարող ենք հասնել մեր ազգային իդէալների իրականացմանը: Այս առումով, պէտք է դոյշ լինել. Մորհրդային Միութիւնը հզօր միջոցներ ունի սեպ խրելու ոչ միայն հայ ժողովրդի տարբեր խաւերի ու հատուածների միջեւ, այլեւ ցանկացած ժողովրդի:

Հ. – Արդէն յայտնեցիք «Հայք»ի մէջ թէ ձեր մտադրութիւնն է դասական ուղղագրութեան վերադառնալ. ի՞նչ կ'ըսէիք այս մասին:

Պ. – Հայ մամուլն ու զրականութիւնը նախ պիտի անցնեն այդ ուղղագրութեանը, սա ոչ միայն իմ, այլ ամբողջ հայ մտաւորականութեան կարծիքն է, որովհետեւ դա առաւել չատակօրէն ու ճիշդ է արտայայտում հայ ժողովրդի հոգե-

բանութիւնը, մտածելակերպը եւ վարուելակերպը մենք պրանով լցնում ենք այդ խզումը որ առաջացել է մեր դարաւոր ազգականութեան ու մշակութային արժէքների մէջ: Բայց քանի որ ժողովուրդը 70 տարի անընդհատ կարուած է եղել այդ ուղղակի ազդեցութիւնից, հիմա դժուար է մէնակդամից մտաւոր այդ համար մտածում ենք որ պէտք է աստիճանաբար, առանձին յօդուածներով լինի նախ, մինչեւ որ ժողովուրդը սովորի ու ընդունի:

Հ. – Իսկ ի՞նչ եղաւ արձագանգը դասական ուղղագրութիւնով հրատարակուած էջերուն:

Պ. – Մի անչանակ չէ արձագանգը, ազգային մտածողութիւն ունեցող մարդիկ միայն ուրախացան: Բայց ասենք որ պաշօնական մտաւորականութիւնը սկսեց քարկոծել մեզ:

Հ. – Ի՞նչ հեռանկարներ ունիք «Հայք»ի համար:

Պ. – Հեռանկարները հիմնականում պայմանաւորուած են հնարաւորութիւններով, թէ ինչ ընթացք կ'ունենայ հռչակուած հրապարակախօսութիւնը: Եւ եթէ բռնութիւններ, հալածանքներ չսկսուեն, «Հայք»ը մեծ հնարաւորութիւններ ունի դառնալու իսկապէս հայ ժողովրդի ազգային չահերը արտայայտող եւ զօրակամում նրա խնդիրներին ալակցող թերթ, «Հայք»ի նպատակն է ժողովուրդին ճիշդ ներկայացնել իրավիճակը որպէսզի գնահատականն էլ ճիշդ լինի եւ ըստ այդ տեղեկութիւնների եւ եզրակացութիւնների կարողանայ որոշակի ճիշդ քայլեր անել:

Հ. – Անկախ կազմակերպութիւններու ի՞նչ թերթեր լոյս կը տեսնեն տակաւին:

Պ. – ՀՀՇ–ի մամուլէն կայ «...Եայլն»ը որի մասին արդէն գրել էք դուք, կայ «Մաշտոց»ը, «Գրութիւն» կազմակերպութեան «Լուսաւորիչ» թերթը, իսկ ՀՀՇ–ից դուրս՝ «Ինքնորոշում»ը, «Հայ Գատ»ը, «Անկախութիւն»ը, «Ազատ Հայք»ը· բայց «Հայ Գատ»էն որ ռուսամիտ քաղաքականութիւն է քարոզում, միւս բոլորը արտայայտում են իսկապէս հայ ժողովրդի տենչերը, չահերը· այսինքն՝ ունենալու ազատ զարգացման հնարաւորութիւններ, ինքնիշխան անտեսութիւն եւ երբ քաղաքական պայմանները հասունացած լինեն, ունենալու նաեւ քաղաքական անկախութիւն:

Հ. – Շնորհակալութիւն եւ յաջողութիւն· հետաքրքրութեամբ պիտի սպասենք «Հայք»ի յաջորդական թիւերուն, յուսալով հոն տեսնել մեր առաջադրութիւնների իրագործումը:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

ԹՈՂԱՒՈՒԹԷ ԹՈՂԱՒՈՒԹ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ Հայաստանի մէջ բացած է լրագրական վարժոզական դասընթացք մը, զոր կը վարէ Միութեան Ուաշինկթընի դրասենեակի անօրէն Դաւիթ Զենեան: Դասընթացքներուն նպատակն է հայ երիտասարդ լրագրողները վարժեցնել միջազգային մեդիաներու թէքնիքին եւ անոնց հետ հաղորդակցութեան մէջ մտնելու արուեստին: Հ. Բ. Ը. Միութեան հաստատած լրագրական ծրագիրը Հայաստանի կառավարութեան նեցուկը կը վայելէ:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍի մէջ, Մարտ 10–ին, իր մահկանացուն կնքած է Ճարութիւն Ծ. Վրդ. Մուշեան, յետ անողոք հիւանդութեան: Ծնած էր Տարսոն 1918–ին: 1934–ին մտած էր Երուսաղէմի Դպրեվանքը եւ վարդապետի աստիճան ստացած է 1941–ին: Եղած է Ամմանի հոգեւոր հովիւ եւ 1952–ին Պուէնոս – Այրէս անցած որպէս հոգեւոր հովիւ: Վարած է նաեւ վարժարաններու (Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, Պահչէճեան) անօրէնութիւնը:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԷՍի ՀԱՅ ԿԵՂՐՈՆԻՆ մէջ, Մարտ 5–էն 9, տեղի ունեցած են Ամերիկայի Հայկական Համագումարի կողմէ հովանաւորուած ութ նիստեր՝ հայկական ցեղասպանութիւնը Գալիֆորնիոյ նահանգի դասագրքերին մէջ ներմուծելու ուղղութեամբ: Աւելի քան 250 հոգիի ներկայ գտնուած նիստերը վարած է Մասաչուսեթսի նահանգային կրթական խորհրդատու Ուիլլիամ Փարսընզ: Քննարկուած են հայկական ցեղասպանութիւնը եւ անոր դերը որպէս մարդկային իրաւունքներու մասին դասաւանդելու մէջոց: Ցուցադրուած է Հայկական Համագումարին եւ Ուիլիամ Փարսընզի կողմէ պատրաստուած տեսերիզ մը (որ կը պարունակէ ցեղասպանութենէ վերապրողներու դրոյցները իրենց թոռներուն հետ) եւ ներկայացուած է ատոր ընկերացող կրթական ուղեցոյցը: Բոլոր աշխատանխատերու մասնակիցները ստացած են հայկական ցեղասպանութեան վերաբերեալ կրթական թղթածրարներ:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑի Հայ Կեդրոնին պատկերասրահին մէջ, Մարտ 22–ի երեկոյեան, բացումը կատարուած է մոնրէալաբնակ արուեստագէտ Եւգինէ Եփրեմեանի գործերուն՝ քանդակներ եւ ջրանկարներ: Բացման խօսքով հանդէս եկած է «Համազգային»ի կերպարուեստի յանձնախումբին ատենապետ Գալուստ Պապեան:

LE MONDE ALPIN ET RHODANIEN

MIGRATIONS

Le monde alpin et rhodanien ազգագրութեան չրջանային այս հանդէսը, 1989ի երրորդ եւ չորրորդ եռամիսներու իր մէնացեալ թիւը, որ նոր լոյս տեսաւ, նուիրած է՝ ԳԱՂԹԵՐՈՒՆ:

Գաղթ, ներգաղթ, ցեղասպաչտութիւն, համարկում առանց նոր երեւոյթներ ըլլալու, սակայն այժմէական հարցեր դարձած են որոնք լայն սիւնակներ կը գրաւեն մամուլին մէջ, կը գրաղեցնեն չատ մը յանձնախումբեր, պատճառ կ'ըլլան պատուիրակութիւններու կազմութեան, ազգային եւ ընկերաբանական հետազոտութիւններու կը մղեն մասնագէտներ, կը ձեռնարկուին հանրային կարծիքի քննութիւններ, առիթ կուտան քաղաքական եւ այլ ձեւի չահագործումներու:

Le monde alpin et rhodanien–ի ներկայ թիւը գրուած է բազմաւորութեան կնիքին տակ: Բազմաւորութիւն՝ հարցին մօտեցումներուն եւ եզանակներուն մէջ, բազմաւորութիւն՝ նիւթերու. բազմաւորութիւն ուսումնասիրուած ազգագրական խումբերու, երկուան Զուիցերացիներէն այսօրուան Ալժերացիները, Իտալացիներուն զանգուածային ներկայութիւնը, Յոյներուն հաստատումը... եւ 1915–ի ցեղասպանութենէն վերապրող Հայերը:

Յաջորդաբար, երկու ուսումնասիրութիւններ կը վերաչխեն Հայերուն գաղթը: Առաջինը ստորագրած է Մխրէյ Պարսաքճեան «Տէօնլիի Հայերը» խորագրով եւ երկրորդը՝ Մարթին Յովհաննէսեան որ կը հետեւի Հայու մը, «Յարութիւն Գ.–ի, կտրած երկար ճամբան, իր ծննդավայրէն Իսի–լէ–Մուլինօ, անցնելով Ռոնի հովիտէն»:

***

Մխրէյ Պարսաքճեանի յօդուածը իր երկու ենթախորագիրներով՝ պատմութիւն եւ յիշողութիւն, հիմնաւորուած է տեղական դրաւոր աղբիւրներու եւ Հայ գաղթականներու վկայութիւններուն վրայ:

«Ինչո՞ւ Տէօնլիի մէջ Հայեր» հարցումին երկու պատասխան կու տայ: Նախ ցեղասպանութիւնը, տարագրութիւնը եւ բռնի գաղթը, ապա Ամերիկեան Մեծ Այրի Ընկերութեան գործարանը, հիմնուած 1923–ին: Պատասխանները կը հաստատէ պատմական ծանօթութիւններ տալով եւ բացատրելով Հայերուն քաղաքական եւ անտեսական գաղթողներ ըլլալու զոյգ «մենաշնորհ»ը: Կը թուէ Հայերուն բախած դժուարութիւնները ֆրանսական օրէնսդրութեան նկատմամբ, այսինքն «Թուղթերու» հարցը՝ անձնագիրը, աշխատանքի պայմանագիրը, կեցութեան եւ աշխատանքի թուղթ եւայլն... եւ նախկեան վկայագիրը որ կը կանոնաւորէ օտարներուն դիրքը, հաստատելով «ռէֆիւժիէ»ի հանգամանքը: Եւ Հայերը, աւելի ճիշդ օտարները, որոնք 1926–ին Տէօնլիի բնակչութեան 44%–ը կը կազմէին, ի երախտագիտութիւն, փողոցներէն մէկուն անունը կը դնեն «ռիւ Նաւսէն»: Մեծ աքսի դործատան դիւանները քաղուած տեղեկութիւններով կ'ուսումնասիրէ Հայերուն աչխատանքը, թիւերով եւ վիճակագրութիւններով, եւ կ'ընդգծէ Հայերուն բերած նպաստը քաղաքին տնտեսական կեանքին: Ցոյց կու տայ բանուորներէ բաղկացած այս գաղութին արհեստագիտական եւ ընկերային հոլովոյթը տարիներու ընթացքին: Աչխատանքի դժուարութիւններուն զուգահեռ, Մխրէյ Պարսաքճեան կ'ըսէ թէ Հայերը դիմագրաւեցին նաեւ բնակութեան հարցը: Մեծ աքսի դործատունը ոչինչ նախատեսած էր եւ քաղաքապետարանը անկարելիութեան մէջ էր բոլոր օտարականներուն, որոնց թիւը անընդհատ կ'աւելնար, տալ տանիք մը: Եւ այսպէսով Տէօնլիի մէջ օտարականները կը հաստատուին որոչ դիւղեր: Կամաց կամաց կը դնեն հոդերը եւ առժամեայ բնակութիւնները կ'անցնին վերջնական տունեցուն: Օրինակ մը տուած ըլլալու համար, 1936–ին, «ռիւ Առակօ»ի մէջ Հայերը 35 ընտանիք (30–ը Սեբաստացի) կը բնակէին փողոցին մէկ կողմը, իսկ միւս կողմը, Սպանացիներ: Տեսակ մը օտարականներու փողոցներ, թաղեր· ինչ որ գաղթականութեան յատկանիչներէն մէկն է:

Յօդուածին Բ. մասը առաջին սերունդի վկայութիւններու չարք մըն է՝ ցեղասպանութեան, ջարդերու, տարագրութեան, գաղթի, Ֆրանսա հաստատումի, գործի դժուարութիւններու, համարկումի եւայլն...: Մխրէյ Պարսաքճեան կը չեչտէ արժանիքները առաջին սերունդին: Եթէ այսօր, կ'ըսէ, հայ գաղութը յաջողած է իր համարկումը երկրի տնտեսական եւ ընկերային կեանքին մէջ, չնորհիւ այդ սերունդին է որ իր աչխատանքովը, իր նուիրումով ստեղծեց պայմանները յաջորդող սերունդներուն համար:

***

Մարթին Յովհաննէսեան, իր յօդուածին մէջ, դիտական մօտեցումով մը կը բացատրէ Հայերուն տնտեսա – ընկերային կազմակերպութիւնը, գաղութային մակարդակի վրայ, զոյն կոչելով հայկական «դիւղը» Ֆրանսայի մէջ: Յօդուածը պարզ նկարագրութիւն մը չէ սակայն հայկական ներկայութեան մը, իր անցեալի եւ ներկայի կառոյցի եղանակներով եւ տահմանափակուած աչխարհագրականորէն: Այլ վերլուծում մըն է նոյնացումի ձեւերուն, կատարուած վայրի մը մէջ, եւ փորձ մը հասկնալու անոնց բուն իմաստը: Այսպէս, աչխարհագրական վայրը կը նկատէ որպէս գաղութային կազմակերպութեան յատկանիչ մը, եւ յօդուածագիրը կը նչէ քանի մը նոյնատարր կեդրոններ կազմուած քաղաքներու արուարձանները կամ չրջապատը՝ Մալթեացիները՝ Սէն Շամոն, Զէնկիլէրցիները՝ Ալֆորվիլ, Սէլէօզցիները, Թոքաթցիները եւ Առանացիները Իսի–լէ–Մուլինօ եւլն...: Մարթին Յովհաննէսեան կու տայ ներքին եւ արտաքին պատճառները նոյն «տեղացիներու» համախմբումին:

Ասպա, Յարութիւն Գ.ի կեանքի պատմութեան ընդմէջէն, ճանապարհով ցոյց կու տայ Հայերու գաղթին բնոյթը, կայ կոտուտի, ջրկանքի, բռնի լքումի դղացումը: Գաղթին յիչատակը կը մնայ Հայուն մէջ որպէս սուգ մը, անվերադարձ ճամբորդութիւն մը: Մարթին Յովհաննէսեան կը ներկայացնէ Յարութիւն Գ.ի կտրած երկար ճամբուն հանդրուանները իր ծննդավայրէն՝ Սառնոս, Պոլիս, մուտքը Ֆրանսա, Մարսէյլի նաւահանգիստը եւ ապա դնացքը դէպի վեր՝ Լիոն, Փոն տը Շէրլ, Վալանս... եւ Իսի–լէ–Մուլինօ: Իւրաքանչիւր հանդրուանին կը վերլուծէ կայքի եւ կեցութեան պատճառները եւ կը բացատրէ գաղութին ներքին կազմակերպութիւնը: Իր «հերոս»ի պարագային կը չեչտէ անոր ինքնավար ըլլալու տենչը, այսինքն՝ կառուցել, իր տանիքը ունենալ եւ ձեռք առնել իր ապագան: Սակայն անհատական յառաջացումը միչտ առընչուած կը մնայ ընտանեկան համատեղութեան:

Մարթին Յովհաննէսեանի յօդուածը դիտական վերլուծում մըն է Հայերու գաղթին, ազգագրական եւ ընկերաբանական բացատրութիւններով, որոնք ազդիւր ունին միչտ ազգին կամ անհատին, կամ ընտանիքին, որպէս խմբաւորում, արմատները:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

1.– ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՊՈԼԻՍԻ ԱՒՏՕՐՆԵՐԸ

Կոմիտաս վարդապետ Հայ ժողովրդական երգերը քաղելով Հայաստանցիներու բերնէն՝ դաչնակած եւ վերակենդանացուցած է զանոնք եւրոպական մեթոտով: Այդ երգերուն եւ համերգներուն ի լուր, Հայութիւնն ինքզինք աւելի Հայ զգաց, եւ ճանչցաւ թէ անոնց հեղինակը մէկն էր ազգային դիտակցութեան գարթնումին ազդակներէն: Ազէտէն տարի մը առաջ Փարիզ կը գտնուէր, երբ հոն գումար ունեցաւ «Երաժչտական Միջազգային Համաժողով»ը՝ որուն Հայ Ազգն ալ մասնակցեցաւ յանձին Կոմիտաս վարդապետի, որ կատարեց երկու դասախօսութիւն· – 1.– Հայ եկեղեցական հին խազերը, 2· Հայ գեղջուկ երաժչտութիւնը: Նախագահ – ուսուցչապետ Լուի Լալուա յի խնդրանօք՝ անիկա պատրաստեց Հայ երաժչտական Տաղաչափութեան եւ Ամանակի կազմութեան վրայ ուսումնասիրութիւն մըն ալ, որ խոր հիացումով ունկնդրուեցաւ օտարազգի վարպետներէ:

Ամերիկեան դեսպան Մորկընթաուի բարեխօսութեամբ հազիւ կարելի եղաւ զինքը վերադարձնել Զանղըբիի իր աքսորավայրէն: Բարեկամաց եւ աչակերտներու տեսութենէն զրեթէ զուրկ, Կոմիտաս վարդապետ պատերազմի ընթացքին ապրեցաւ Բերայի իր մենարանը, պարապելով իր մասնագիտութեամբ, առանց կարենալու սակայն միտքէն վանել կրկին աքսորուելու մղձաւանջը որ հուսկ ուրեմն ընկճեց զինքը: Խելագար եւ թշուառ վիճակի մէջ մնաց Շիշլիի Լա – Փէ հիւանդանոցը, մինչեւ որ համակիրներ Զինադադարէն յետոյ փոխադրեցին զինք Փարիզ: Ինտամածու բժիչկները ափսո՛ս որ թերահաւատ են դեռ իր ապաքինման մասին: Այսպէ՛ս ահա տապալեցաւ Հայ երաժչտութեան վերակենդանացուցիչ՝ այս հոյակապ վարպետը թուրք բռնակալութեան սեւ թաթերուն տակ:

Գրիգորիս Ծ. Վրդ. Պալագեան. – Ծն. 1878ին Եւդոկիա, աչխարհական անուամբ Գրիգոր: Վեց տարեկանին Պոլիս գալով՝ նախնական կրթութիւնը կը ստանայ թաղային դպրոցներու մէջ. 1886–ին կը մտնէ Կարնոյ Սանասարեանը, չրջանաւարտ ելլելով հոնկէ 9–ին: Կը մեկնի Գերմանիա: արհեստագիտական Technikumներու մէջ հետեւելով մեքենագիտութեան եւ ելեկտրականագիտութեան: Երբ Հայկական կոտորածները կը սկսէին, կ'ուխտէ նուիրուիլ ազգին, մտնելով կուսակրօն եկեղեցականութեան մէջ, իբր խոհեմագոյն միջոց՝ հալածանքէ զերծ մնալու (!): Կը դառնայ Պոլիս եւ կը քաչուի Արմաչու Դպրեվանքը 1899 Օգոստոսին, սարկաւագ ձեռնադրուելով Դուբեան Սրբազանէ եւ ստանձնելով զերմաներէնի դասաւանդութիւնը: 1905–ին վարդապետ կը ձեռնադրուի նոյն վանահայրէն եւ պահ մը քարոզչութիւնը կ'ընէ Գուզկունճուգի: Կը կոչուի Պիւճիքճի, տարի մը եւս գաղ Գասթէմոնիի առաջնորդական տեղապահութեան, մինչեւ անձնական քարոզութեան պաշտօնը Մաղաքիա Ս. Պատրիարքի մօտ: Կաթողիկոսական ընտրութեանց առթիւ իբր պատգամաւոր կը մեկնի Էջմիածին, ուժ տալով Իզմիրլեան Սրբազանի քանտիտայութեան, ապա մխասին կը մեկնի Ռուսիա, «Բիւզանդիոն»ի մէջ նկարագրելով հայրապետական այդ ուղեւորութիւնը «Հիւսիսային Ուղեւոր» եւ «Հրայր» ծածկանուններով:

(Շար· 8)

ՄԱՐՍԷՅԼ.–

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէր–Պօղոսեան եւ զաւակները,

Օր. Արծիւ Տէր–Պօղոսեան,

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տօնապետեան եւ զաւակը,

Տէր եւ Տիկին Կարպիս Զրբաչեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Համազասպ Մոմճեան, զաւակներն ու թոռները

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ–հօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՏՐԴԱՏ ՏԷՐ–ՊՕՂՈՍԵԱՆ–Ի

մահը, որ պատահեցաւ Շաբաթ, Ապրիլ 14–ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 20, ժամը 10–ին, Մար–սէյլի Սբբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղե–ցին (Փրատօ) ուրկէ մարմինը կը փո–խադրուի Սէն–Ժիլլիէնի գերեզմանատու–նը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր–Պօղոսեան, Զրբաչեան եւ Մոմճեան ընտանիքներուն։

LE CLUB FRANCO-ARMENIEN
D'ANTONY

organise sous la présidence de
M. PATRICK DEVEDJIAN
Député - Maire d'Antony

UN GALA

au profit de son école
le 21 Avril à 21 heures
au Théâtre Firmin Gémier
Place du Marché à Antony

Au programme :
l'Orchestre BARRAL
et la célèbre chanteuse internationale
ROSY ARMEN

Billets en vente :

Jano le Hay: Alfortville — 43.75.16.49
Mme Moundjian: Antony — 46.66.09.75
Mme Avédissian: Antony — 46.6645.90
Sayat-Nova: Issy-les-Mlx. — 40.95.03.38

Gérard DEDEYAN

Maître de Conférences
à l'Université Paul Valéry
(Montpellier III)

soutiendra sa thèse de Doctorat d'Etat
sur

LES POUVOIRS ARMENIENS
DANS LE PROCHE-ORIENT
MEDITERRANEEN
(1068 - 1144)

le lundi 23 avril à 14 heures

à l'Université de Paris I - Panthéon
Sorbonne, Salle Louis Liard
17, rue de la Sorbonne — 75005 Paris

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան
Նախաձեռնութեամբ

Ներկայացում՝

ՄՈՎՍԷՍ ՊԱԶԱՖՃԵԱՆԻ

Ծիծեռնակները Պիտի Զաարապափին
Խրտուիլակներէն

Վէպին

կը նախապատրաստէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՖԱՐԵԱՆ

Հատորը կը ներկայացնէ (Հայերէնով)

ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ

Հեղինակը կը ներկայացնէ՝
(Ֆրանսերէնով)

ՅԱՄՄԻԿ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

Հատորէն կը կատարուին ընթերցումներ։
Ազգային Տան սրահին մէջ

40 rue de Lamekin, Lyon, 3-րդ

Ապրիլ 21, Շաբաթ, ժամը 18–ին։
Մուտքը ազատ է։

AVRIL 1915

Commémoration de nos martrys

MESSE PONTIFICALE
A NOTRE DAME DE PARIS

Célébrée par
Mgr. GREGOIRE GHABROYAN
Eparque des Arméniens Catholiques de France

Dimanche 22 Avril à 15 h 30

L'homélie sera prononcée par
Le Cardinal JEAN-MARIE LUSTIGER
Archevêque de Paris

***

A l'issue de la liturgie rencontre amicale au Centre Saint Mesrob :
10 bis, rue Thouin, 75005 Paris

***

ԼԻՈՆ

ՀԱՅԱԾԷՍ ՊԱՏԱՐԱԳ ՖՈՒՐՎԻԷՐ

Կիրակի, Ապրիլ 22, ժամը 11–ին,

Ֆուրվիէրի Նոթրը Տամ
Մայր Տաճարին մէջ
կը պատարագէ՝
ԿՂԵՄԷՍ ՎՐԴ. ՄԱԼՃԵԱՆ
կը քարոզէ՝
ՄՕՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՏՐԼՈՐՄ
Օգնական Եպիսկոպոս
Կարդինալ Տըֆուրքրէի

Երկեցողութիւնը կը կատարէ եկե–ղեցւոյ երգչախումբը՝ ղեկավարու–թեամբ՝ Յակոբ Աբրահամեանի։

***

Պատարագէն ետք, հաշ, ժամը 13ին, 91, Թրոնշէ փողոց, եկեղեցւոյ սրահը։

L'UNION NATIONALE
DE L'EGLISE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE DE LYON

et le CERCLE LYONNAIS
DES FEMMES ARMENIENNES

sous la présidence de
MGR. NORVAN ZAKARIAN
Evêque des Arméniens de Lyon
et de la Région Rhône-Alpes

exposent les œuvres de

DIR VAHAK'N

à l'Espace Arménien
40, rue d'Arménie - Lyon 3e

du 19 au 23 avril

au profit des Ecoles
de l'Eglise Arménienne de Lyon

Vernissage mercredi 18 avril
à partir de 18 heures 30

Ouvert tous les jours de 15h à 19h.

Centre International
de Vacances
pour les Jeunes Arméniens
SUR
NICE — COTE D'AZUR

ETE 1990

Cette année et pour la première fois le Centre de Vacances accueillera dans le Complexe Barsamian à Nice, du 4 Août au 17 Août, des jeunes filles et garçons arméniens de 18 à 25 ans, de la diaspora et de l'Arménie.

Activités nautiques, sportives, culturelles, animations, visites dans la région Nice - Côte d'Azur par des moniteurs spécialisés.

Participation aux frais : 2500 FF. (tout compris sauf le billet d'avion)

Pour tous renseignements, s'adresser à
Mme Ayda Tanikyan : 93 - 44 - 44 - 03
COMPLEXE BARSAMIAN
281, Bld. de la Madeleine 06000 NICE
FRANCE
Fax : 93 - 29 - 01 - 91.

AVRIL 1915
AVRIL 1990

COMMEMORATION DU 75EME ANNIVERSAIRE
DU GENOCIDE DES ARMENIENS

PARIS

RASSEMBLEMENT SUR LE TOMBEAU D'ANTRANIK

Cette année la commémoration du 75ème Aniversaire du Génocide revêt un caractère tout particulier face aux pogroms perpétrés par les Azéris en U.R.S.S.

Tout en s'associant à toute initiative unitaire, la J.A.F. appelle ses membres et la communauté à un rassemblement le Mardi 24 Avril pour un dépôt de gerbe sur le tombeau du Général Antranik.

Rendez - vous : Cimetière Père Lachaise. Entrée Place Gambetta à 11 heures précises.

NICE

Sous la présidence d'honneur de M. Jacques MEDECIN, *Maire de Nice, Président du Conseil Général des Alpes-Maritimes*
SAMEDI 21 AVRIL, 20 H 45

au CUM (65, Promenade des Anglais)
Conférence de *Claude Mutafian.*

LUNDI 23 AVRIL, 20 H

Veillée - Office Religieux en l'Eglise Apostolique Arménienne Sainte-Marie.

MARDI 24 AVRIL

— 9 h 45 : Rassemblement Promenade des Anglais (face Hôtel Méridien) Marche du Souvenir jusqu'au Monument aux Morts.
— 10 h 30 : Dépôt de gerbes à la mémoire de nos Martyrs et des Anciens Combattants et Résistants français d'origine arménienne morts pour la France 1914/1918 et 1939/1945
— 11 h 30 : Messe de Réquiem en l'Eglise Apostolique Arménienne Sainte-Marie, 281, bld. de la Madeleine à Nice.

Dans le cadre de la Commémoration du 75ème Anniversaire du Génocide du peuple arménien et à l'initiative du C.D.C.A. Nice - Côte d'Azur se tiendra du 20 au 25 Avril
au Centre Universitaire Méditerranéen- 65, Promenade des Anglais, Nice une Exposition sur le «*Génocide des peuples arménien, bulgare, chypriote, grec, kurde, sous l'Empire Ottoman*» réalisée par Sofia-Press
Inauguration officielle de cette Exposition par M. Jacques Médecin, *Maire de Nice*, le Vendredi 20 Avril à 17 h 30.

«ԼԷԱ ԵՒ ՆԱՓՕԼԷՕՆ ՊԻՒԼԼԻՒՔԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ»

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1983 Դեկտեմբեր 29–ի իր կտակով Պ. Նափօլէօն Պիւլլիւքեան, մահկանացուն կնքած Լիոնի մէջ, 1984 Ապրիլ 12–ին, իր ժառանգա–կան հարստութիւնը յատկացուցած է կազմելու՝

«ԼԷԱ ԵՒ ՆԱՓՕԼԷՕՆ ՊԻՒԼԼԻՒՔԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ»ը Ֆրանսայի Հիմնարկին հովանիին տակ, յօգուտ հետեւեալ նպատակներուն՝

— Ֆինանսել բժշկական հետազօտութիւնը եւ ի մասնաւորի քաղցկեղի չուրջ.

— Մասնակցիլ էջմիածնական Հայաստանեայց Եկեղեցիին ընկե–րային եւ իրերօգնութեան ձեռնարկներուն.

— Ֆինանսել երիտասարդ արուեստագէտները ըստ Հիմնարկի վարչութեան որոշումներուն.

Վարչական քարտուղարութիւն մը կը գործէ՝

FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN
Secrétariat Administratif / La Malmaison
18, rue Louis Tourte — 69410 CHAMPAGNE AU MONT D'OR
FRANCE

որ ապարանքը եղած էր Տէր եւ Տիկին Պիւլլիւքեանի եւ որ կըր–նայ օգտագործուիլ ցուցահանդէսներու, ժողովներու, համախորհըր–դակցութիւններու, մշակութային եւ երաժշտական հաւաքոյթներու եւ յաջորդաբար հաստատելու դուռ հայկական մատենադարան, եւ–այլն։

Պիտի ձեռնարկուի Հիմնարկին հասոյթներուն նոր մէկ յատկա–ցումին յօգուտ որեւէ ընկերակցութեան որ կրնայ նպաստ ակնկալել ըստ Հիմնարկին վերոյիշեալ նպատակներուն։

Առ այդ, դիմումները պէտք է յղել Հիմնարկին Քարտուղարու–թեան՝ մինչեւ 1990 Ապրիլ 30–ի պայմանաժամին մէջ։

Յատկացումները պիտի հրապարակուին յետագային։

Ի Դիմաց
ԼԷԱ ԵՒ ՆԱՓՕԼԷՕՆ ՊԻՒԼԼԻՒՔԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ
ՓՐՈՖ. ՓԻԷՌ ՄԱՌԻՈՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 19
JEUDI
19 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.257 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.257

ՄԱՀ

ԲԱԳՐԱՏ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ

«Երեկոյեան Երեւան»ի Ապրիլ 9-ի թիւին մահադրական սիւնակը կը դուժէ ծանր կորուստ մը մեր չարժարուեստին ու մշակոյթի աշխարհին համար : 61 տարեկանին յանկարծամահ եղած է բեմադիր Բ. Յովհաննիսեան : Ան հեղինակն էր «Ծէրը», «Հնձան» եւ «Աչեան Արեւ» ժապաւէններուն որոնք իրենց դժուարին ծննդովով, ուշագրաւ արուեստով ու եզակի ընոյթով «Հայկական չարժարուեստ» կոչուած յաճախակի սովորական տափակութիւններուն քով նոր ճամբայ մը բանալու փորձը եղան :

Վերակառուցումի շրջանին բարերար չունչ էր որ զինքն ալ փարիզ կը բերէր 1987-ի «Հայկական ժապաւէններու Փառատօնին» որուն ընթացքին հետաքրքիր հանրութեան մը առիթը արուեցաւ դիտելու իր գործերը· անոնցմով յայտնըւած ինքնատիպ անհատականութիւնը նոյն օրերուն «Ցառաջ»ի արուած իր հարցազրոյցով լայնօրէն կը բանար արուեստագէտ մարդու իր ներաշխարհը, ուր եթէ կար սկզբունքին, ճաշակին համար տարուած պայքարով ձեռք ձգուածին հաճոյքը, կար նաեւ դէղ մը դառնութիւն :

Ծնած էր Բաքու 1937-ին ընտանիքը զաղթած Պարսկաստան, ապա, 1947-ին հաստատուած Հայաստան : Աւարտելէ ետք երեւանի բանասիրական ֆաքիւլթէն, Մոսկուայի մէջ Բ. Յովհաննիսեան կը ծանօթանայ ու միասին աշխատելու առիթ կ'ունենայ բեմադիր Տարկովսկիի հետ : Այդ միանուիրութիւնը կը դրաշմէ արուեստի իր յետագայ ճամբան, այնպէս մը, որ վերյիշեալ հարցազրոյցին մէջ կ'ըսէր.- «...Մենք հնարաւորութիւն ունենք մեր մէջ· իսկ ինչո՞ւ ենք խուսափում այդ հնարաւորութիւնից : ... Ինչքան կարողանանք հասուն լինելու, մեր արեան բազդրութիւնը լաւ գիտակցելու, հաւատում եմ, կարող ենք չտեսնուած տեղ հասնել» :

Իր կորուստով, այսօր կարեւոր բան մը կը պակսի մեր արուեստի աշխարհին, «չտեսնուած» այդ տեղը հասնելու արդէն ոչ դիւրին հոլովոյթին մէջ : Իր վերջին գործը եղաւ Վահագն Գրիգորեանի «Ադամանդ» վէպին բեմադրութիւնը :

***

ՎԱՀԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ

Իր մահկանացուն կնքած է նաեւ Վահան Յարութիւնեան, ծանօթ անուն մը արուեստի աշխարհին պատկանող :

Երեւանի դեղարուեստա – թատերական հիմնարկի փրոֆէսէօր, Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի վարչութեան վերատուչիչ յանձնաժողովի նախագահ՝ Վահան Յարութիւնեան ծնած էր Ալեքսանդրապոլ, 1918-ին : Մ.Ընկերվարժական հիմնարկը, ուրկէ անցած է Լենինգրադի Ռեպին դեղարուեստի Ակադեմիան :

Իրրեւ արուեստագէտ, Վահան Յարութիւնեան իր գործունէութեան լայն բաժինը յատկացուցած էր Սփիւռքի, որու նկարչութեան լաւագոյն ծանօթներէն էր : Յաճախ կ'արտայայտուէր մամուլով ալ անցեալի եւ ներկայի սփիւռքահայ արուեստագէտներու մասին :

***

Յ. ԻՆՃԻԿԵԱՆԻ

Երեւանի մէջ, 77 տարեկանին իր մահկանացուն կնքած է արեւելագէտ – թըրքագէտ, պատմական գիտութեան տոքթ.- փրոֆ. Յովհաննէս Ինճիկեան :

1913-ին Վրաստանի Ախալցխա քաղաքը ծնած Յ. Ինճիկեան աւարտած է Մոսկուայի Պատմութեան, փիլիսոփայութեան ու գրականութեան հիմնարկը : 1958-էն մինչեւ կեանքին վերջը աշխատած է Հայաստանի Գիտ. Ակադեմիայի Արեւելագիտութեան հիմնարկը, որուն հիմնադիրներէն էր :

Հայաստանի մէջ Թրքագիտութեան զարգացման մեծապէս նպաստած պատմաբանը կրցաւ աւարտել «Սոցիալական հոգեբանութիւն եւ ցեղասպանութիւն» յոյժ այժմէական գիրքը, որու հրատարակութիւնը, սակայն, չկրցաւ տեսնել :

ԳԴԼԵԱՆ ԵՒ ԻՎԱՆՈՎ ԹԵԿՆԱԾՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԻՐԵՆՑ Ի ՆՊԱՍՏ ՅՈՅՑ ՄՈՍԿՈՒԱ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 17, Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումի նիստը ամբողջ օրը քննած է Գդլեանի եւ Իվանովի անձեռնմխելիութիւնը վերցնելու հարցը, առանց եզրակացութեան յանգելու : Նիստը կը վերսկսէր Հորեքշաբթի առաւօ, որպէսզի կարելի ըլլայ քուէարկել :

Ծանօթ է, այս երկու դատաւորներուն պարագան, որոնց «չափազանցեալ» եռանդը Ուզբեկիստանի մաֆիային դործունէութեան մերկացման մէջ, սուղի նստաւ (եւ չէ վերջացած) իրենց : Վերջերս կուսակցութենէն արտաքսուեցան եւ հիմա ալ աշխատանք կը տարուի որպէսզի վերնայ խորհրդարանական իրենց անձեռնմխելիութիւնը եւ կարելի դառնայ զիրենք դատարան քաշել ու ձերբակալել : Այս դատաւորները մեթոտներ դործադրած են խոստովանութիւններ ձեռք ձգելու համար, որոնք չատ «կաթողիկէ» չեն նկատուիր ինչպէս պիտի ըսէին Ֆրանսացիք : Բուն հարցը այն է անշուշտ, որ ուր որ ալ ըլլայ, ներառեալ՝ Խորհրդային Միութիւն, մաֆիայի դէմ պայքարիլը ոչ դիւրին, ոչ ալ անվտանգ դործ է : Մոսկուայի մէջ, մինչ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը կը քննէր հարցը, դուրսը հազարաւոր ցուցարարներ դատաւորներուն հակայ նկարներով կը բողոքէին անոնց դէմ կատարուածին առթիւ : Հորեքշաբթի օր, Ապրիլ 18, «Իմանիքէ» միակն էր որ բաւական երկար կ'անդրադառնար այս հարցին, ցուցարարներուն նկարն ալ հրատարակելով :

Մինչ այդ Գդլեան եւ Իվանով, որոնք պէտք է ներկայանային խորհրդարանական յատուկ յանձնախումբին առջեւ երեւան կը գտնուին : Արդէն, երկուքն ալ եւրոխոհանական թեկնածու են Հայաստան :

Գդլեան եւ Իվանով, երբ սկսած էին Ուզբեկիստանի մաֆիային թղթածրարին քննութիւնը, բաւական այլ ծալքեր ալ մէջտեղ հանած էին եւ ամբաստանութիւնները ըրած (1988, Հոկտեմբեր կուսակցութեան 19-րդ խորհրդաժողովին) Խորհրդաժողովին չորս պատգամաւորներու, ապա արդարադատութեան, հուսկ կուսակցական եւ պետական դեկավարներու դէմ, ի չարս որոնց մինչեւ իսկ Լիկաչովի : Այդ վայրկեանին, հարցը կը փոխուէր եւ դատաւորները կը վերածուէին ամբաստանեալի : Անկէ ի վեր, իրենք զիրենք կը պաշտպանեն հրապարակաւ, իրենց դէմ եղած մեղադրանքներուն կը պատասխանեն յայտարարելով թէ ջանք կը թափուի որպէսզի ճշմարտութիւնը երեւան չգանեն :

***

Երեւանի մէջ, երեքշաբթի օր դումարուած էր «կուսակցավարչական ակտիւի» նիստը, ուր յանուն Ներքին Նախարարութեան ելոյթ ունեցած է Ա. տեղակալը՝ Երին (նոր նախարարը չէ նշանակուած Յարութիւնեանի տեղ) եւ դատախազութեան անունով ալ, Ա. տեղակալ՝ Օրէխով (Նազարեանն ալ ճամբու դրուած է) : Այլ խօսքով, նորեր չնշանակելով այլեւս Ռուսեր կ'արտայայտուին :

× Նայիրիտի թունաւոր կազէն միշտ հիւանդանոցն են 14 հոգի :

× Ինչ կը վերաբերի Շաբաթ օրուան միջադէպին, որու մասին գրեցինք մեր նախորդ թիւով, «Արմէնփրէս» լուրը կը հաղորդէ Ապրիլ 16-ին, այնպէս ինչպէս ԹԱՄ, այլ խօսքով կ'ըսէ.- «Ապրիլ 14-ին, Հայոց Համազգային Շարժումին կազմակերպած միջինկը, որ նուիրուած էր էկոլոդիական պրոբլեմներին եզրափակուեց հանրապետութեան պետական անվտանգութեան Կոմիտէն («Ցառաջ»՝ իմա ԿԱ-կէ-Պէ) «լուծարքի ենթարկելու» պրովոկացիոն կոչով : Հակահարուածի չհանդիպելով միջինկի կազմակերպիչների կողմից, մի ստուար խումբ հիմնականում երիտասարդներ, շարժուեց դէպի Նալբանդեան փողոց խուճուճելով այնտեղ, սկսեց բարեր եւ վառուող չահեր նետել պետանվտանգութեան Կոմիտէի շէնքի պատուհաններին : Հրահրիչները փորձում էին կոտրել դռները··· : Ամբոխի մէջ եղած պատահիներից մէկի մօտ եղած ինքնաշէն սարքը պայթեց՝ պոկելով նրա դաստակը : Հիւանդանոց հասնելուց յետոյ այդ պատանին մահացաւ» :

Հոս ինչպէս կը տեսնուի ոչ մէկ խօսք կայ ձերբակալուած չորս անձերուն մասին (Նայիրիտի առթիւ), ոչ ալ հիւանդանոց դտնուող 14 անձերուն : Աւելին, «Արմէնփրէս» նոյն թուականի հաղորդումով ակնարկելով Նայիրիտի արկածին, կը դրէ թէ՝ «Ապրիլ 14, ժամը 7 անց 45 րոպէին կատչուճ արտադրութիւնում էիմիական հեղուկ ներթերի պահեստարանման բաժանմունքում մթնոլորտ արտազատուեց էլորոպրէն պարունակող հեղուկ խառնուրդ : Իրաւասու մարմիններու տուեալներով, արտազատուած խրտանիւթերը մարդկանց համար վտանգ չեն ներկայացնում»··· :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱ. սպառնալիքները դործադրութեան դնելով, յայտարարած էր Հորեքշաբթի օր, թէ 50% պիտի զեղչէ բնական կազի հայթայթումը Լիտուանիոյ, ինչպէս նաեւ քարիւղի :

Ան Ֆիլիփ չարժարուեստի եւ թատրոնի անմոռանալի հերոսին՝ Ժերար Ֆիլիփի այրին, մեռաւ ուղեղային արիւնահոսութենէ 73 տարեկանին : Կորսնցնելէ ետք ան որ դեռ կը մնայ եզակի Սիտ մը, Լորէնցասիօ մը կամ Հոմպուրկի իշխան մը, Ան Ֆիլիփ դրականութեան ասպարէզը մուտք կը դործէր 1963-ին, «Լը թան տ'Էօճ առփիր» վէպով, ուր յիշատակները կը պատմէր եւ որ մեծ յաջողութիւն կը դտնէր : Անկէ ետք, այլ գործեր տարուէ տարի նուիրագործեցին դրադրուհին, որ կ'երթայ հանդչիլ կողքին անոր, որ 37 տարեկանին, 1959-ին, մեռաւ նման վիպային հերոսի մը ու թաղուեցաւ Ռամաթիւէլ, Ֆրանսայի հարաւի մէկ վոքրիկ դերեզմանատունը :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԷՆԻՍ

● ՅԱՋՈՂ ԶՈՅԳ ՄԸ

Թէնիսը չատ յառաջացած մարզաճեւ մը չէ Հայաստանի մէջ : Այսուհանդերձ կան քանի մը խոստումնալից մարզիկներ : Ասոնցմէ են Սարգիս Սարգսեան, 17 տարեկան եւ Արթիւր Շիլաչեան, 28 տարեկան, երկուքն ալ Երեւանցի : Այս զոյգը հրաւիրուած է Խորհրդային Միութեան ձմեռնային ախոյեան, Կրասնոյարսկի մէջ տեղի ունեցած մրցաշարքին ընթացքին : Աւարտականին յաղթած է Սարքովցի զոյգի մը՝ 6 – 2, 6 – 0 :

Առաջին անդամն է որ Հայեր կ'ըլլան Խորհրդային Միութեան ախոյեան թէնիսի մէջ : Նշենք սակայն որ Միութեան լաւագոյն խաղացողները, առանձ մը ի վեր բոլորովին արհեստավարժ, չէին մասնակցեր այս մրցաշարքին : Անոնք, ընդհանրապէս, կը պայքարին Ամերիկայի եւ Ափոյ կամ Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ, ի խնդիր տոլարներու···:

ՔՈՒՐԱՏ

● ՄԷՋԼՈՒՄԵԱՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆ, ԲԱՑԻ ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԿՈՐՍՆՑՆԷ ԲԱԺԱԿԸ

Թոլէտոյի մէջ (Միացեալ–Նահանգներ) տեղի ունեցած է վերջերս ազատ ոճով աշխարհի բաժակի մրցաշարքը : Այս անխամ Խորհրդային Միութեան խումբը չէ յաջողած յաղթել ամերիկեան խումբին եւ դասուած է երկրորդ : Գնէլ Մէջլումեան (48 քգ.) եղած է մէկը չորս խորհրդային մարզիկներէն՝ որոնք պարտութեան մատնած են իրենց մրցակիցները : Յիշենք որ Գնէլ իր ծանրութեան եւրոպայի ախոյեանը եղած էր անցեալ տարի եւ պիտի չանայ անկասկած պահել իր տիտղոսը այս տարի ալ : Մրցաշարքը նախատես - ուած է Մայիս 16–էն՝ 18 :

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Չատկուան դադարէն վերջ, ախոյենական մրցումները կը չարունակուին : Վերջագիծը մօտ է այլեւս : Մեր ակումբները – ինչ կը վերաբերի իրենց առաջին կազմերուն – ընդհանրապէս միջակ մրցաշարք մը բոլորելու վրայ են եւ մեծ բան մը չունին ակնկալելիք յառաջիկայ մրցումներէն : Միայն Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւը կը մնայ վերելքի ճամբու վրայ :

Ահա այս չաբթուան վերջի գլխաւոր խաղերը.-

Օլ· Մարսէյլ (2) – Վալանս Հ· Մ·
Սէն թ'Անթուան Հ·Մ· – Սէնթ Մարթ
Անդրմաս (2) – Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տէսին
Վալանս Հ· Մ· (2) – Մաքէլ
Մարիճեան – Հ·Մ·Ը·Մ· Արծիւ

Ի հաշիւ Ռոն – Ալփ բաժակի 1/8–րդ աւարտականին, Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսին պարտուած է, անցեալ չաբթի Անտրէզիէօյի մէջ՝ 3 – 0 :

Վ· Մ·

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 53–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 14–ին Մինսկի մէջ տեղի ունեցած Դինամօ (Մն.) – Արարատ հանդիպումը աւարտած է 0 – 0 արդիւնքով :

ՎԻՃԱԿԸ

– ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ –

ԵՐՈՒՍԱղԷՄ՝ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԻԻՆ ԱՓԵՆԱՁՆ ՀԱՅՈՑ

Հայաստանեայց Եկեղեցին մէկ ամսուան ընթացքին, աւելի ճիշդը՝ Փետրուար 1–ի եւ Մարտ 26–ի միջեւ կորսնցուց իր երկու պատրիարքութիւններուն գահակալները եւ աշխոյժ զաղութի մը երիտա – սարդ Առաջնորդը։ 1990 Փետրուար 1–ին կը վախճանէր Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան Գլուխը եղող Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Տէրտէրեան, որուն Թառամումը դեռ չբոլորած Մարտ 7–ին կը վախճանէր Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Շնորհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեան, որուն յուղարկաւորութեան ներկայ գտնուելու եւ որպէս կրտսեր եղբայր իր յարգանքի վերջին տուրքը տալու համար Պոլիս մեկնած Գանատայի Հայոց Թեմի Առաջնորդ Վազգէն Արքեպիսկ. Քէշիշեան յանկարծամահ կ'ըլլար Մարտ 26–ին, Մոնրէալի մէջ։

Վազգէն Սրբազանին մահը մանաւանդ բաւական կսկծալի բնոյթ մը ունի հանդուցեալին երիտասարդ տարիքին համար, անկախ՝ հայ եկեղեցւոյ եւ հայ ժողովուրդին անշեղօրէն ծառայողի եւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ զարաւոր աւանդութեանց հաւատարիմ եկեղեցականի իր համակրելի ոճերէն։ Շնորհք Պատրիարքին յանկարծակի մահով Հայաստանեայց Եկեղեցին կորսնցուց ամէնէն զգայուն դիրքը ունեցող Աթոռի մը Գահակալը, որ իր արժանիքներով, ազդեցիկութեամբ, նախաձեռնող ոգիով եւ ժողովրդականութեամբ զարձած էր ամբողջ հայութեան սիրելի եւ մեծարելի Պատրիարքը, որուն յաջորդը իր գործելակերպին մէջ անպայման որպէս օրինակ պիտի ունենայ իր նախին հոգեւոր Տիրոջ գործունէութիւնը։

Ազգային եւ միջազգային առումով եզակի դիրք մը ունի Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութիւնը, որուն գահակալը Սուրբ Տեղեաց չորս պահապաններէն մէկն է՝ Ցոյն Ուղղափառ եւ Կաթողիկէ պատրիարքներուն, ու Ֆրանսիսքէններու ներկայացուցիչին հետ։ Հայկական Պատրիարքութիւնը իր անցեալով, դիրքով, կարեւորութեամբ՝ որպէս աշխարհին վրայ լացուղ պատուհան՝ հայ ազգին չհաց պատմական մէկ առանձնաշնորհումը կը կազմէ, որուն ճակատագիրը կը շահագրգռէ բովանդակ հայութիւնը ի Սփիւռս եւ ի Հայաստան։ Հետեւաբար ան միշտ պիտի մնայ մեր ուշադրութեան եւ մտահոգութեան կեդրոնը։

Շուրջ երեք տասնամեակ, այդ Աթոռին վրայ իշխող գահակալն էր Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Տէրտէրեան, որ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան տարեգրութեան մէջ պիտի գրաւէ ուշագրաւ տեղ մը՝ իր արտակարգ անհատականութեամբ, վայրկեան իմացականութեամբ, գրական տաղանդով, սակայն դժբախտաբար նաեւ իր աւերիչ եւ անհատապաշտ նկարագրով։ Վախճանեալ Պատրիարքը, իր գլխաւոր ազակիցներուն աննեղելի մեղսակցութեամբը պատուհասը զարձաւ գլխու ուժով իր գրաւած Աթոռին եւ հայ ժողովուրդին։ Իր օրով, Դուրեաններու եւ Գուշակեաններու պատրիարքարանը վերածուեցաւ անտուրբ վայրի մը, ուր պարբա գեհին գոան անկարգութիւնները, ապօրինութիւնները, գեղծարարութիւնները, կամայականութիւնները եւ հակահոգեւորական վարքն ու բարքը։ Եղիշէ Պատրիարքի անունէն անբաժան պիտի մնայ մանաւանդ հայ թանկագին ձեռադիրներու կողոպուտը եւ անոնց միջազգային չուկաներու վրայ վաճառքի փոքձը։ Որքա՞ն ալ հայ բազմադարեան մատենադրութեան մասունքներուն գողութեան մէջ Պատրիարքին պատասխանատուութեան չափն ու բաժինը դեռ ճըշդորօրէն չէ չափուած, այսուհանդերձ ինք պիտի նկատուի գլխաւոր եւ միակ յանցաւորը՝ որպէս մեր ազգային Գանձարանին պաշտօնական պահապանը։ Տարակոյս մը՝ եւ ուրիշ տաղանդներ՝ որոնք վատնուեցան եսամոլ փառասիրութեան եւ հեշտ կեանքի մթին բաւիղներուն մէջ, երբ անոնք կրնային հոգիի, մտքի եւ չինարարական վերելքի մարզերու մէջ հրաշքներ գործել։

Ժողովրդային ընդվզումն ու Հայրապետական Քննիչ Յանձնախումբին գտած պարտող տեղեկագիրը չկարողացան զսպել Պատրիարքին անկարգութիւնները։ Դիմադրելու անկարելի մեր եկեղեցական դասն ալ պահեց զատապարտելի լռութիւնն մը։ Նըման ազէտներու առաջքն առնելու միակ ապահով միջոցը Կանոնադրութեան վերախոհումն է Վանքին վրայ հաստատելով բարոյական եւ օրինական հակակշիռը, Ս. Էջմիածնի հովանաւորութեամբ։

Այսօր կ'իսաւեր եւ հոգեպէս ամայացած տեսուր պատկեր մը կը պարզէ Պատրիարքութիւնը Հայոց Երուսաղէմի, որուն հայ բնակչութիւնն ալ տակաւ կը նօսրանայ անհրապոյր մթնոլորտին պատճառով։ Ահա պատրիարքական այդ նեմեսացած Աթոռին է, որ որպէս զահակալ ընտրուեցաւ Մխայեալ – Նահանդներու Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ՝ Գերշ. Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան։

Ամերիկայի Հայոց նախկին առաջնորդը վարչական լայն փորձառութեան տէր, լըջախոհ մտքի եւ նկարագրի առաքինութիւններով օժտուած եկեղեցական մըն է, որ բոլոր տուեալները ունի վերակենդանացնելու տեղւոյն լճացած կեանքը ու զայն վերաղարձնելու իր պատմական հունին։ 32 տարիներ առաջ Ս. Տեղերէն բռնի ուժով հեռացած երիտասարդ եկեղեցականը բնականաբար ունի նաեւ տեսլականը բարձր պահելու իր հոգիի ծննդավայրին վարկը եւ անաղարտ՝ անոր համբաւը։ Այս բոլորը մեզի կուտան եռաչխիքը իր յաջողութեան։

Ծանր եւ ժժուարին առաքելութիւն մըն է, որ առանձնած է Թորգոմ Սրբազան։ Ան պէտք է վերահաստատէ կարգն ու կանոնը։ Վանքը, ժառանգաւորացը եւ Ընդհայարանը պէտք է վերաշինուին ֆիզիքապէս, այլ մանաւանդ՝ հոգեպէս եւ բարոյապէս։ Մշակութային, կրթական, բանասիրական եւ հրատարակչական մարզերու մէջ ընդհանրապէս ամլացած այդ միջավայրը, վերջին տարիներուն ճաթռատած՝ ներքին կռիւներով, պէտք է վերընձիւղի եւ դառնայ լոյսի օճախ մը, որուն արձակած ճառագայթները պէտք է լուսաւորեն եւ ջերմացնեն ամէն հայու սիրտը։ Պատիւ մը եւ ուրախութիւն մը պէտք է ըլլայ վազուան Երուսաղէմի մէջ ուսանիլ, ապրիլ, պաշտօնավարել եւ ծառայել, եկեղեցականներու եւ աշխարհականներու համար հաւասարապէս։

Կ'ուզենք ընդգծել, որ Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնը, որքան ալ «Միաբաններու վանք» մը նկատուի անօրինուած վանական օրէնքներով, ան չի կրնար լինել նախուի տուփ մը ըլլալ առանց հաշուետու ըլլալու հայ ժողովուրդին։ Երուսաղէմի Հայոց Վանքը Պաղուց Վանքը չէ, ոչ ալ անոր պարփակած հարստութիւնները կը պատկանին ափ մը միաբաններու, որքան ալ անոնք յարգելի անձեր ըլլան։ Երկար տարիներ հաստատեցինք թէ ի՛նչ աւեր կրնայ գործել անսանձելի եւ անկուշտ ախորժակներով, ու աշխարհը քամահրող սինիք նկարագրով «Վանահայր» մը, երբ մանաւանդ ան պիտի չըվսպատրը իրեն սորկացնելու արուեստը սպառնալիքներով թէ այլ վարկաբեկիչ միջոցներով։ Միաբանները զինուորագրըելով ծառաներն են անձանձիր պահապանները մեր հոգեւոր թէ նիւթական գանձերուն, բայց երբե՛ք՝ անոնց մենաշնորհը։ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան Վանքը Պատրիարքութի՛ւնն է Ամենայն Հայոց։

Այս իրողութենէն մեկնելով, անհրաժեշտ կը դառնայ հաշուետուի եւ հաշուառի արդիւնաղօր դրութիւն մը ստեղծել, ուր իր կարեւոր դերը պարտի ունենալ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը։

Ճիշդ եւ արդար կ'ըլլար նաեւ, որ քննական աչք մը նետուէր նիւթական տոմարներուն վրայ։ Հաւանաբար բազմամիլիոն տոլարի դումարներ կը գտնուին որոշ տեղեր եւ որոշ դրամատուներու մէջ, որոնց տէր պէտք է կանգնի Պատրիարքութիւնը։ Օգտակար է նաեւ, որ վերանայուի Միաբանութեան անդամակցութեան դրութիւնը եւ կազմը, նկատի առնելով անկէ դուրս ձգուած չատ մը նախկին միաբաններուն փափաքը եւ իրաւունքը։

Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեան քանիէ աւելի տարիներ վայելեց Ամերիկահայ իր Թեմի անդամներուն յարգանքն ու համակրանքը։ Վստահ ենք որ, որպէս Պատրիարք, ան պիտի յաջողի, իր միաբաններուն բոլորանուէր գործակցութեամբը, նոր հմայքով մը վերստին օժտել Հայոց Երուսաղէմը։ Իր այդ սրբազան գործին մէջ նորընծաի գահակալը կրնայ վստահ ըլլալ, որ պիտի ունենայ մեր ամբողջական նեցուկը եւ համակրանքը, եւ արժանանայ հայ ժողովուրդի գործնական գնահատանքին։

Ապրիլ 7

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ՄԸ ԱՌԵՒԱՆԳՈՒՄԸ

1939 Յունուար 29–ի օրը Ուաշինկթընի Քարնեկի հիմնարկին սրահին մէջ հիւլէպէտները իրենց վերջին փորձառու – թիւններուն մասին կը խօսին. հոն են Ֆրանսայի՝ Ժոլիօ – Կիւրիի, Իտալիայի՝ Ընրիքօ Ֆէրմիի որ վտարուած էր Մուսոլինիի կողմէ եւ քիչ ժամանակ առաջ պատմական անուն մը պիտի դառնար աշխարհի առաջին ուրանիումի բարդը շինելով։ Հոն էր նաեւ դանիացի բնագէտը Նիլլս Պոհր որ աթոռի վրայ կատարուած իր հետազօտութիւններուն համար 1922ին բնագիտութեան Նոպէլեան մրցանակին արժանացած էր։ Ուրիշներ ալ կային, ինչպէս նաեւ Հիթլէրէն խոյս տուող գիտնականներ, ինչպէս՝ Լիզա Մայթները ու իր քեռորդին Օթթօ Ֆրիշ որ Ամերիկացիներու ցոյց տուած ասպնջականութեան փոխարէն անոնց կը յայտնէ իր մէկ պիտարկութեան արդիւնքը. երբ ուրանիումի կորիզը երկու մասի բաժնուէր հսկայական քանակութեամբ ջերմուժ կ'առաջ կուգար. այդ պահուն ոչ ոք միտքէն կ'անցընէր թէ Հիրոշիմայի ռումբը ծնունդ կ'առնէր հոգ։

Խօսակցութիւնները կը յանդին թեզանքի մը. նախապահ Ռուզվելթի կ'առաջարկուի որպէս պայթուցիկ ուրանիում գործածել։ Ան խորհուրդ կը հարցնէ Ամէրթայնի որ նոր ամերիկեան քաղաքացիութիւն առացած է։

Ան չըվնան է ուր Զըրչիլ տեղեակ է թէ Պեռլինի մէջ Օթթօ Հան յաջողած է ուրանիումի աթոմ մը ռմբակոծել ու երկու նոր տարրերու ծնունդ տալ. ծանօթ է որ նման աշխատանքներ կը կատարուին նաեւ Լենինկրատի մէջ։ Ընդհանուր կարծիքը այն է որ ամէնէն չուտ Գերմանիա պիտի յաջողի գործնականացնել կատարուած փորձարկումները։

Սակայն չէր բաւեր կորիզային հակազդեցութեան ծնունդ տալ, այլ նաեւ պէտք էր հակակշիռ տակ պահել զայն։ Այդ գործին համար պէտք էր ծանր ջուր գործածել, ինչ որ կ'արտադրուէր Նորվեկիայի մէջ։ Եթէ գերմանական զօրագունդերը յառաջանային մինչեւ Դանիա ու Նորվեկիա, ծանր ջուրի պահեստները գերմանացի գիտնականներու ձեռքը պիտի անցնէին։ Մինչ այդ, Ն. Պոհր Քոփէնհակի մէջ կը յաջողէր կորիզը անջատել մինչ որ նոյն քանակութեամբ պայթուցիկներէ միլիոն անգամ զօրաւոր ջերմուժ մը կ'արտադրէր։

Հիթլէր տեղեակ էր, սակայն ուշադրութիւն չէր դարձներ ծանր ջուրի պահեստին. իր գիտական խորհրդականները ըսած էին թէ հինգ թոն ծանր ջուր պէտք էր աթոմական հակազդեցութիւն մը հակակշռելու համար, ինչ որ կը նշանակէր զործաւան չորս տարուան արտադրութիւնը։

Որպէս ապահովութեան քայլ, Ֆրանսայի ճարտարագէտ մը կը յաջողի Նորվեկիա երթալ 1940–ի Փետրուարին, ու ծանր ջուրի ամբողջ պահեստը, 180 քիլոգառնել բերել հետը ու պահել Ֆրանսայէն դուրս վայր մը. վերջապէս ան կը յանձնուի Ժոլիօ – Կիւրիի որ զայն պիտի գործածէ Ֆրանսական աթոմական բարդին պատրաստութեան համար։ Նոյն չըրջանին Ն. Պոհր եւս կ'երթայ Նորվեկիա, իր անձնական փորձարկումներուն համար քանի մը կաթիլ ծանր ջուր փնտռելու։ Ան հանդիպում կ'ունենայ Թաղաւորին հետ ու նաեւ բրիտանական գաղտնի ապատարկութեան գործիչներու, որոնք խորհուրդ կուտան իրեն Անգլիա անցնել. կը մերժէ։ Նոյն տարուան Ապրիլ 9–ին գերմանական գունդերը կը գրաւեն Դանիան։ Ապա անոնք կը հրամայեն ծանր ջուրի գործատան տարեկան 1500 քիլո.ի բարձրացնել արտադրութիւնը. իսկ գերմանի գիտնականներ կը գրաւեն Ն. Պոհրի աշխատանոցը։

Բարեբախտաբար, Ֆրանսայի գրաւումէն եաք Ժոլիօ – Կիւրիի երկու աշակերտները կը յաջողին 165 լիթր ծանր ջուրով Մանչը անցնիլ։ Ատոր չնորհիւ, Անգլիոյ մէջ կարելի կ'ըլլայ չարունակել հետազօտութիւնները։ Կը մնայ համոզել Ն. Պոհրը որ միանայ անգլիացի եւ հրեայ գիտնականներուն որոնք աշխատանքի լծուած են։ Կորիզային բնագիտութեան վարպետը պէտք է անպայման մասկարէ ազատ աշխարհի իր գործակիցներուն, մանաւանդ որ միւսմօրէն չատախօսած է գերման գիտնականներու մտու յիշած թէ կորիզային ջերմուժի մինչ ահռելի քանակութիւն մը կ'արտադրուի կորիզային անջատումին ընթացքին։ Խօսակիցները անոր ըսածներուն մէկ փչուրն իսկ չեն կորսնցներ ... Լոնտոն խուճապի կը մատնուի։ Պէտք է անպայման որեւէ ձեւով Պոհրը հանել այդ միջավայրէն։ Մանաւանդ որ բրիտանական գաղտնի ըսպասարկութիւնները գիտնականներու գործակցութեամբ յուշագիր մը յանձնած են Զըրչիլի ուր յատակօրէն կը խօսուի Գերմանացիներու կողմէ աթոմական ռումբ պատրաստելու հաւանականութեան մը մասին։

Ն. Պոհրը գրաւեալ Դանիոյ մէջ ձգելու վտանգը աւելի կը չեշտուի անով որ Լոնտոն ծանօթ է գիտնականները ուրիշներու հետ բաժնելու անոր սովորութեան. կէսթափօն չի զգիր իրեն, կը ձգէ որ խօսի։ Գիտական խորհուրդ մը ստեղծուած է Զըրչիլի չուրջ որ Գանատայի մէջ հսկայական գործատուն մը հիմնել որոշած է, արագացնելու համար աթոմական ռումբի պատրաստութեան աշխատանքը։

Գաղտնի սպասարկութեան գործակալները կը չանան դանիական ընդդիմադիր ցանցին միջոցով մօտենալ գիտնականին, որ բոլորովին անտեղի կը գտնէ յայտնուած մտահոգութիւնը. ի՞նչ կայ իրար անցնելու, իր գրութիւնները գիրքերու մէջ են ու կէսթափոյին միտքէն պիտի չանցնի զանոնք պրպտել։

Այս ատիճանի թեթեւամտութիւնը սարսուռ կը պատճառէ Լոնտոնի. մանրածպատէնի վրայ արձանագրուած լուր մը կը հասցնեն իրեն. «Ձեզ Անգլիա կը հրաւիրենք. ոչ մէկ գիտուն ձեզմէ աւելի լաւ ընդունելութիւն մը պիտի գտնէ»։

Ան կը պատասխանէ թէ հոն կը մնայ որպէս պարտականութիւն որպէսզի կերպով մը սպառնալիքներէ զերծ ըլլալու ապահովութիւն տայ Դանիա ապաստանած գիտնականներու։ Խօսքը հրեայ գիտնականներու մասին է։ Ն. Պոհր որ կը չարունակէ գանիական արքայական ակադեմիային նախագահը մնալ, կիսով հրեայ է ու համոզուած է որ իր ներկայութիւնը Քոփէնհակի մէջ պիտի պաշտպանէ իր ցեղակիցները։

1943–ի գարնան Պոհր տեղեակ կը պահէ դաշնակիցները թէ Գերմանացիները կը չանան աւելի մեծ քանակութեամբ ուրանիում եւ ծանր ջուր ձեռք ձգել, որպէսզի պատրաստեն իրենց աթոմական ռումբը։

Նիւ – Եորք ու Լոնտոն համաձայն են որ պէտք է գիտնականը Անգլիա անցնի կամայ թէ ակամայ։ Դանիոյ կլիման կը փոխուի հեզհետէ. Հրեաները կը ձերբակալուին։ Զինուած գերմանացի զինուորներ չրջապատած են պալատը. գիտնականին ձերբակալութիւնը հեռու չէ։ Ան վերջապէս կ'ընդունի ընդծովեայով մը Շուէտ անցնիլ։ Հոն կը մնայ համոզել զինքը որ Լոնտոն երթայ։ Այդ ճամբորդութիւնը պիտի կատարուի լրտեսութեան յատուկ սաւառնակով մը, որուն բեռներու մասին մէջ պիտի պահուի Պոհր։ Սաւառնակէն երիտասարդ կին մը լիցած է որ յաւելեալ տեղեկութիւններ կուտայ ճամբորդութեան մասին. սաւառնակը զինուած չէ ու յարձակումի մը պարագային եթէ գիտնականը վիրաւորուի, ոչ մէկ օգնութիւն ցոյց պիտի տրուի իրեն Անգլիա հասնելէ առաջ։ Պոհր կրնայ նման պարագայի մը ձեռքի թմրեցուցիչ դեղահատները գործածել, սակայն պահուըտած տեղը դիւրին ալ պիտի չըլլայ ձեռքը բերնին տանիլ։

Պոհր կը պատմէ յետագային, որ սա-

առնակը ամբողջովին սեւի ներկուած, դաշտի մը կը նմանէր: Կը մտնէ իրեն յատկացուած խցիկը. ու ճամբայ կ'ելլէն: Շուտով կը հասնին բարձրութիւններու ուր պէտք է թթուածինի դիմակ դործածել չնչելու համար: Սաւառնորդը ներքին հաղորդակցութեան դիծով կ'ըսէ Պոհրի թէ թթուածինի դիմակը պէտք է դործածէ, սակայն պատասխան չի ստանար: Կոչը կը կրկնուի ու միշտ լռութիւնը կը պատասխանէ: Սաւառնորդը կը մտածէ աւելի ցածէն թռչելու մասին, սակայն մեծ է վտանգը որսորդ օդանաւի մը թիրախ ըլլալուն. իսկ մնալ նոյն բարձրութեան վրայ, կը նշանակէ մահուան լքել Պոհրը: Ի՞նչ ընել:

Օդաչուն աչք առնելով ամէն վտանգ, բարձրութիւն կը կորսնցնէ, կ'իջնէ կաթելի նուազադոյն բարձրութեան, ինչ որ վտանգաւոր է ուղեւորներու համար: Գետին իջնելէ առաջ ճայնափուռով չատպօդնութեան կոչ կ'ուղղէ, քանի որ Պոհր կենդանութեան ոչ մէկ նշան ցոյց տուած է: Ռուզվելթի կողմէ յատկապէս ղրկուած պատգամաւոր մը կը մօտենայ հիւանդատար կառքին, որպէսզի յայտնէ դիտնականին իր ճամբորդութեան բուն նպատակը որ մասնակցիլ պիտի ըլլայ աթոմական ռումբին պատրաստութեան: Վայրէջքը չատ բնականոն կերպով տեղի կ'ունենայ ու երբ բեռնատար մասը կը բացուի, պատգարակի մը վրայ կ'իջեցնեն Պոհրի մարմինը:

– «Կարելիս ըրի» կը դոչէ օդաչուն այլայլած:

Ռուզվելթի կողմէ ղրկուած պատգամաւորը կը հարցնէ բժիշկին թէ կարելի պիտի ըլա՞յ փրկել դինքը: Կարելի կ'ըլլայ. ներքին հաղորդակցութեան կապը խզուած է օդը բարձրանալու պահուն ու դիտնականը չէ լսած օդաչուին հրահանգը:

Կեղծ ինքնութեամբ մը կը հաստատուի պանդոկ մը. չի յաջողիր միտքը պահել այդ ինքնութեամբ իրեն արուած անունը: Ամերիկա հանդիպում մը կ'ունենայ Ջըրչիլի հետ Պոհր պատերազմին արհաւիրքներուն մասին քարոզ մը կը կարդայ անոր որ դինքը կ'ամբաստանէ խորհրդային լրտեսութեամբ...:

Բրիտանացիներուն յայտնելէ ետք Գերմանացիներու պատրաստութեան մասին դիտցածը, տարբեր ինքնութեամբ մը ճամբայ կ'ելլէ դէպի Միացեալ – Նահանգներ: Ամէն բան կ'ընէն որպէսզի չիշէ թէ այլեւս Ն. Պոհր չի կոչուիր:

1943 Նոյեմբերին, աշխարհի մեծագոյն կորիզային բնագէտը կը դտնէ Նոր Մեքսիքայի անապատին մէջ կեդրոնացած իր պաշտօնակիցները, որոնք կը լուսաբանէ տեսական բազմաթիւ հարցերու մասին:

Քանի մը ամիս ետք, 1945 Օգոստոս 6-ին ժամը 8·15-ին Հիրոշիմայի վրայ կը բացուի այս անգամ «Ինոլա Կէյ» սառնակին ամբաստար պահեստարանը...:

Ա. Թ. Թ.

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԽՄԲԱԿԻՆ ՏԵՂԵԿԱԳՐԷՆ

Ինչպէս ծանօթ է, Ս. Վէյլէ, Ժ. Վանտըմէլդրուքէ եւ Ն. Փերիէ բաղկացած խորհրդարանական խմբակ մը Մարտ 29 – Ապրիլ 1 – եռօրեայ այցելութիւն մը կատարած էր Հայաստան. նախաձեռնողը եղած էր «Հայաստանի օգնութեան համակարդում»ը որուն նախագահը Ս. Տէր – Սահիսեան եւս կ'ընկերանար խումբին, ինչպէս նաեւ փրոֆ. Ժան Փիէռ Մահէ եւ Պ. Վէյլ:

Տեղեկագիրը նախ կը նչէ կատարուած հանդիպումները – ՀՀՇ, Գերագոյն Խորհուրդի դրասենեակը, Հայաստանի անկախութեան բանակը, Վազդէն Ա. – ։ Երեւանէն դուրս անոնք այցելած են Երասխաւան եւ Լենինական:

Տեղեկագրին առաջին դլուխը յատկացուած է քաղաքական խնդիրներուն: Հոն համառօտ կերպով կը նկարագրուի 1988–ի Դեկտեմբերէն դործադրուած ճնշումը, «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ին ձերբակալութիւնը ու ապա օրինականացումը. կը յիշուի որ մինչեւ իսկ անոնցմէ Ռ. Ղազարեան այսօր առաջին փոխ – նախագահն է երկրին: Այսուհանդերձ, վախ կայ որ ժողովրդավարացումը ետ քայլ ընէ, եթէ պակսի ժողովրդական ճնշումը: Արդէն թեկնածուներու արձանագրութիւնները առանց միջադէպի չեն ըլլար. միշտ դժուարութիւն կը յարուցուի Համայնավար կուսակցութեան մրցակից անուններու արձանագրութեան համար: Ժողովրդական որոշ հաւաքներ զանազան միջամտութիւններով խանգարուած են:

Ներկայիս ՀՀՇ կը նկատուի ընկերքաղաքական չարժում մը եւ ոչ կուսակցութիւն: Այսուհանդերձ, ան ներկայ է ընտրական ամէն չրջանի մէջ, հակառակ որ 260 աթոռի համար 60 թեկնածուէն աւելի ներկայացնելու արտօնութիւն չունի:

Հակառակ որ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդը ջնջած է Համայնավար կուսակցութեան դեկավար դերը, Հայաստանի մէջ այս ուղղութեամբ ոչ մէկ չարժում կը նշմարուի:

Տեղեկագրին երկրորդ մասը յատկացուած է տնտեսական հարցերու. երկու բնոյթով կը ներկայանան անոնք. կան երկրաչարժի հետեւանքով ստեղծուածները որոնց վրայ պէտք է աւելցնել Ադրբեջանէն գաղթածներու մեծ թիւն ալ: Մտահոգութեան այլ մարզ մըն է երկրին բնապահպանութեան առընչուածը: Հոս, տեղեկագիրը կ'անդրադառնայ «Նայիրիտ»ի, Ալավերդիի, Կիրաւականի քիմիական ձեռնարկութիւններուն, Մեծամօրի ատոմակայանին: Հանդիպումի մը ընթացքին ՀՀՇ–ի տնտեսագէտները ըսած են թէ Հայաստանի ճարտարարուեստական ձեռնարկներուն 80%–ը միութենական են, այնպէս որ կը վրիպին հայկական կառավարութեան հակակչիռէն: Նոյն տնտեսագէտները չեշտած են ազգային տնտեսութիւնը վերակազմելու անհրաժեշտութիւնը: Անոնք կը խորհին որ երկրին կառավարութիւնը պէտք է միութենական ձեռնարկութիւններու մատակարարման միջամտելու իրաւունքը ունենայ: Անոնք կ'ուզեն նաեւ որ վերադասաւորուի ճարտարարուեստի դործունէութիւնը, առաւելադոյն չափով օդտադործուին երկրին կառուցային աղբիւրները ու ճարտարարուեստը դառնայ աւելի ինքնաւար: Հոս անհրաժեշտութիւնը կը չեշտուի օտար ձեռնարկութիւններու հետ դործակցութեան:

Մարզկայնական դեանի վրայ եւս չատ փայլուն չէ վիճակը. Խորհրդային Միութեան վարչապետ Ռիժկովի նախագահած յանձնախումբը չէ դումարուած 1989 Մայիսէն ի վեր: Նոյն անչարժութիւնը կը նկատուի նաեւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին առընթեր վարչապետ Մարգարեանցի նախագահած յանձնախումբին մօտ, հակառակ ՀՀՇ–ի եւ «Գիւղութիւն» կազմակերպութեան բողոքներուն:

Արտասահմանեան մարդասիրական օժանդակութեան մասին ալ արտունչներ կան. կեդրոնական կառավարութիւնը ուզած է որ Հայաստանի երթեւեկութեան նախարարը սահմանափակէ երեւան հասած օտար բեռնատար սաւառնակներուն թիւը: Ասկէ զատ, Եւրոպական Խորհրդարանին կողմէ 1990 Յունուարին Հայաստանի տրամադրուած 500 հազար էքիւ վարկը տակաւին տեղ չէ հասած, նմանօրինակ դժուարութիւններու պատճառով:

«Ազգային հարցը եւ Ադրբեջանի հետ յարաբերութիւնները» խորագրուած մասը կը ցոլացնէ այլ կարդի մտահոգութիւններ. Լեռնային Ղարաբաղի մէջ Ազերիները զանգուածաբար աւելցուցած են Շուշիի բնակչութիւնը, չրջանին մէջ ժողովրդավարական հաւասարակչռութեան մը հասնելու նպատակով. մինչ միւս կողմէ խորհրդային զօրքը պարպել կուտայ Ցայրամասներու հայկական դիւղերը, ինչպէս՝ Սպան ու Կամօն: Իսկ Ադրբեջանի այլ չրջաններէն վտարուած Հայութիւնը արտօնութիւն չի կրնար ստանալ Լեռնային Ղարաբաղի մէջ կայք հաստատելու:

Կը չեշտուի որ ծաւալուն անպործութիւնն ու աղէտաբեր գօտիին դանդաղ վերաչինութիւնը, ընկերային ժխտական երեւոյթներու պատճառ կ'ըլլան, ինչպէս նաեւ հեռանկարներու բացակայութեան պատճառած անձկութիւնը:

«Լուծումի տարբեր» խորագրուած վերջին բաժնի մը մէջ որպէս կացութեան բարելաւումի ազդակ, կը ներկայացուի աշխատանքի կարելիութիւնը, ազգային տպահովութեան ուժին վերատին կազմակերպումը. մեծ յոյսեր կապուած են Մայիս 20–ի ընտրութիւններուն, անուչա եթէ անոնք տեղի կ'ունենան ժողովրդավար սկզբունքներով:

Ցառաջիմական ուժերը խմբուած են ՀՀՇ–ի չարքերուն մէջ. այդ չարժումը 1988–էն ի վեր հետամուտ է տեղական եւ կեդրոնական իշխանութեան հետ երկխօսութիւն հաստատելու: ՀՀՇ կը յատկանըշուի պատասխանատուութեան զգացումով, մեծ հասունութիւն մատնող քաղաքական ծրագրով մը, լայնախոհութեամբ, իր դործունէութիւնը երաչխաւորող ձեռնհասութեամբ ու վայելած ժողովրդական նեցուկով. անչուշտ եթէ ժողովրդականացումի հոլովոյթը չկասի ճընչումներով, ինչ որ յուսահատութեան կը մղէ բնակչութիւնը:

Ադրբեջանի հետ յարաբերութիւններու մարզը որ արդէն ժխտական ազդեցութիւնը կը կրէ Սումգայիթի եւ Բաքուի կոտորածներուն, կը դժուարացնէ լուծումը. ու վտանգուած է Հայաստանի ապահովութիւնը:

Անելէն ելքը երկու ուղղութեամբ անդրադարձումներու պատճառ կ'ըլլայ. Ա) անուրանալի է որ ներկայ վիճակը հետեւանքն է 1921–ի որոշումին ու ծանրօրէն կը վնասէ Հայերու ազգային չահերուն. երկու տարուան ձգձգումի մարտավարութիւնը լուծումի ոչ մէկ դուռ բացած է ու երկու տարուան ձգձգումի մարտավարութիւնը լուծումի ոչ մէկ դուռ բացած է ու լարուած կացութիւնը կը չեշտուի: Բ) Հնարաւո՞ր է արդեօք երկխօսութիւն մը Ադրբեջանի ու Հայաստանի միջեւ, առանց արտաքին միջամտութեան: ՀՀՇ կրնայ կողմնակից ըլլալ նման քայլի մը, խօսակիցներ դտնելով Ադրբեջանի Ժողովրդական Ճակատի ժողովրդավար տարրերուն մէջէն:

Խորհրդային կառավարութիւնը կրնայ երաչխաւորը ըլլալ դոյանալիք համաձայնութեան:

Այս համաձայնութիւնը պէտք է նկատի ունենայ նաեւ Ղարաբաղի հայութեան հետեւեալ պահանջները.

– Շրջանին մէջ արուեստական ճեւով ժողովրդագրական հաւասարակչռութիւն ստեղծելու միտող տեղափոխումներու դադրեցում,

– Հայութեան տնտեսական, կրօնական ու մշակութային իրաւունքներուն ապահովութիւն,

– Հայաստանի հետ հաղորդակցութիւններու ամբողջական վերահաստատում:

LIVRES REÇUS

LE CHANT DU PAIN

DANIEL VAROUJAN

poèmes traduits de l'arménian par Vahé Godel

Ed. Parenthèses / Collection Arménies
Marseille 1990.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

1.– ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՊՈԼԻՍԻ ԱՌՍՈՐՆԵՐԸ

1910–ին կը ղրկուի Տրապիզոն՝ կուսակցական կռիւները հարթելու համար, այնուհետեւ կարին՝ Սանասարեանը Սեբաստիա փոխադրելու: Ազգային երեսփոխան, անդամ կրօնական ժողովի, Դըպրեվանուց խնամակալութեան եւ Իմմիրլեանց Գրական Ճանճաժողովի. վարած է նաեւ ազգային գրադարանի մատենադարանապետի պաշտօնը: Պալքանեան պատերազմին երբ Հայկական Հարցն արծարծուելու վրայ էր Պաարիարքարանի մէջ, ընդհանուր քարտուղար կը կարդուի կազմուած «Ապահովութեան Յանձնաժողով»ին, մանաւանդ այդ պաշտօնով փուչ մը դառնալով կառավարութեան աչքին: 1913–ին կը մեկնի Պերլին՝ համալսարանական ուսումը կատարելադործելու, երբ համաչխարհիկ պատերազմը կը ծագի եւ կը ստիպուի Պոլիս դառնալ:

Աքսորուած է Զանղերի եւ հոգեւորապէս մխիթարած հէդ Վարուժան ու Սեւակը, որոնք «հոգւոյ անմահութեան» վրայ ճառել կը խնդրէին իրմէ՝ վախճանին նախատեսելով: Ամիսներ հոն կըզդիացեալ ապրելէ վերջ՝ ընիկ ամբողջ Հայութեան հետ ճամբայ հանուած է դէպի Տէր – Զօր, նոյն կարաւանին խառնուած՝ վտարանդի չրջելով Զօրում, Եօզղատ, Կեսարիա, Հաճըն, Կարս Փաղար, Օսմանիէ եւ Իսլահիէ, յաճախ մահը դիմագրաւելով, մինչեւ իր փախուստը, սքեմ ու փակեղ մէկդի թողած (այս վերջինն Ալիս դէտ նեռած ի Զօրում), Սմանոսի կողմերէն դէպի Պէլէմէտիկ՝ ուր պաշտօնի կոչուած է Ռօզանթալ, ապա Պ. Գրիգորեան ծածկանուններով եւ ուրկէ դիչերանց խոյս տուած է կրկին, հետապնդումի մը հետեւանօք: Բաւական առեն Առանձ Տօքթ. Վարդապետեանի տունը սուարած ապրելէ վերջ, յաջողած է գերման սպայի տարազով Պոլիս մտնել պատերազմը դեռ չաւարտած, այնուհետեւ անցնիլ Փարիզ եւ իր անձնական սըպարանը հիմնել հոն, վարելով «Այգ» չաբաթաթերթի խմբագրութիւնը: – Երբեմն «Անիի Աւետարանները» տպուած եւ «Հայ Գողգոթա» որ Աղէտի տարիներուն նկարագրական է 409 էջ՝ ի մօտոյ լոյս ընծայելի: Այժմ Մանչեսթըր:

Յովհան Ծ. վրդ. Կարապետեան. – Ծն. 1888, Յունիս 22–ին Պրուսա, որդի՝ Աւետարանական Հայոց հովիւ Պատ. Տիգրան – Ղազարոս Կարապետեանի, աշխարհական անուամբ Ներսէս – Յովհաննէս: Նախնական կրթութիւնը կը ստանայ անդ եւ Պարտիզակ: 1905–ին Ռոպէրթ Գօլէճ մտնելով՝ հինդ տարի վերջ ընթացաւարտ կ'ըլլայ. յետոյ կ'ուղեւորի Ամերիկա, ուսումը կատարելադործելու: Տարի մը Հարթֆօրտ, երկու տարի ալ «Եունիըն» (Նիւ – Եորք) աստուածաբանական ճեմարաններուն կ'աշակերտէ եւ վերջինէն B. D. վկայականը կը ստանայ, նաեւ Գոլոմպիա համալսարանի մէջ մանաւանդ դասընթացքի հետեւելով՝ պատկառը կ'ելլէ M. A. վկայականով: Նոյն միջոցին կը վարէ քարտուղարութիւնը Հայկական Միութեան Կեդրոնական մարմնոյն: Այնուհետեւ ազգին ծառայելու եռանդով բորբոքուն, կ'ուխտէ կուսակրօն ըլլալ եւ 1914–ի գարնան Նոր Աչխարհէն կը հեռանայ դէպի Այրարատ: Ցունիս 16–ին վարդապետ կը ձեռնադրուի Բագարատ Եպիսկոպոս Վարդապարեանէ յէջմիածին՝ ուրկէ Պոլիս անցնելով, նոյն տարւոյ Օգոստոս 27–ին քարոզիչ կը կարդուի Կէտիկ – Փաչայի, միաժամանակ ստանձնելով Ս. Պատարիարք Հօր անձնական քարտուղարութիւնը:

Երիտասարդ, աշխոյժ, ուսումնական, օժտուած բեմբասացի կարողութեամբ (աւելցուցէք Պատրիարքարանի չրջանակին մէջ գտնուողի իր հանգամանքն ալ), ուստի բնական էր որ զինքն ալ նետէին Հայ մտաւորականներու աքսորախումբին մէջ: Աւելի քան 7 ամիս՝ նժդեհի դժնդակ կեանք մը կը բոլորէ Զանղերքի մէջ, աչխարհական այնքան ազգակիցներու նման, եւ Գրիգորիս վարդապետի հետ կը չանայ կրօնով ներչնչել բոլորին, սարսափի այդ անմոռանալի օրերուն, երբ օրը կը լուսնար՝ «բարի»ն հետը չբերելով եւ իրենց չարքերէն չատեր կը բռնէին Անծանօթի ճամբան:– Բախտակից Ֆէրիքէօյի Տ. Վարդանի, փոստաբան Գ. Չերազի եւ դրագէտ ուսուցիչ Մ. Շամամեանցեանի, որոնք 1915–ի ձմեռնամուտին հետացան Զանղերքիէ եւ հաստատուեցան Ուչաղ, մինչեւ Զինադադարի կնքում հոն անցուցնելով նժդեհի 3 սեւ տարիներ, եւ որոնց հետ Յովհան վարդապետ հայրենադարձ եղաւ, արժանանալով փառաւոր ընդունելութեան մը՝ իր թաղին ժողովուրդէն: Ֆարոզիչ Կէտիկ – Փաչայի եւ Պալաթու, անդամ կրօնական ժողովի, Յուլիս 20 1915–էն մինչեւ Օգոստոս 5, 1920 առաջնորդական տեղապահ Իզմիր, ծայրագնութեան ատենի ատենապետ Զաւէն Ս. Պատրիարքէ: 1921 Յունուար 8–ին կը մեկնի Ամերիկա. այժմ հովիւ Նիւ – Եորքի Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ: Իր տեսլականն է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ամենակենսական մէկ պէտքը լրացնել – զարգացեալ եւ ժամանակին ոգւոյն համաձայն պատրաստուած պաշտօնէութիւն մը հաստլնել, որուն համար ուխտած է աշխատիլ:

(Շար. 9)

Ա Պ Ր Ի Լ 1915

ԼԻՈՆ

ՀԱՅԱԾԷՍ ՊԱՏԱՐԱԳ ՓՈՒՐՎԻԷՐ

Կիրակի, Ապրիլ 22, ժամը 11–ին,

Փուրվիէրի Նոթրը Տամ
Մայր Տաճարին մէջ

կը պատարագէ՝

ԿՂԵՄԷՍ ՎՐԴ. ՄԱԼՃԵԱՆ

կը քարոզէ՝

ՄՕՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՏՃԼՈՐՄ
Օգնական Եպիսկոպոս
Կարդինալ Տբուռքրէի

Երկեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյ երգչախումբը՝ վեկավարութեամբ՝ Յակոբ Աբրահամեանի:

***

Պատարագէն ետք, ճաշ, ժամը 13ին, 91, Թրոնշէ փողոց, եկեղեցւոյ սրահը:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՍՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԻ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆՑ ՇԱՐՔԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Ապրիլ 24, ժամը 16–ին՝
Eglise St. Vincent de Paul (Réformés)

կը պատարագէ՝
Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ Առաջնորդ
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՑԵԱՆ

կը քարոզէ՝

Մարսէյլի Արքեպիսկոպոս՝
ԳԵՐՊ. ՔՈՖՖԻ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ «Սահակ - Մեսրոպ» երգչախումբը վեկավարութեամբ՝ Հաչիկ Եղլմազեանի:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Պօղոսհայ Մշակութային Միութիւնը
կը կազմակերպէ՝
«Մէյվաթժաբանային
արտասանութեան մրցոյթ»
Կիրակի, Մայիս 13, ժամը՝ 16-ին:

ՀԱԼԷՊ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Հալէպի Մխիթարեան Վարժարանի հիմնադրութեան յիսնամեակին առթիւ, Հալէպի մէջ, տեղի պիտի ունենան զանազան հանդէսներ, Մայիս 2–էն 6:

Սոյն հանդէսներուն ալբով կը հրատիրուին Վարժարանիս բոլոր նախկին սաները, բարեկամները եւ բարեբարները:

Ա յս առիթով, Ս. Ղազարու տպարանէն լոյս տեսած է Հալէպի վարժարանիս պատմութեան «Յուշամատեան»ի չքեղ հատոր մը՝ 540 էջով եւ հազարէ աւելի լուսանկարներով զարդարուն:

«Յուշամատեան»ը ստանալու համար դիմել Ֆրանսա.–

R. P. VARTAN KECHICHIAN
Collège Arménien Samuel-Moorat
26, rue Troyon, 92310 Sèvres, FRANCE
Tél. : 45. 34. 68. 28.

Յ.Գ.– Թերթերէն կը խնդրուի արտատպել սոյն ազդը:

LE CLUB FRANCO-ARMENIEN
D'ANTONY

organise sous la présidence de
M. PATRICK DEVEDJIAN
Député - Maire d'Antony

UN GALA

au profit de son école
le 21 Avril à 21 heures
au Théâtre Firmin Gémier
Place du Marché à Antony

Au programme :
l'Orchestre BARRAL

et la célèbre chanteuse internationale
ROSY ARMEN

Billets en vente :

Jano le Hay: Alfortville — 43.75.16.49
Mme Moundjian: Antony — 46.66.09.75
Mme Avédissian: Antony — 46.6645.90
Sayat-Nova: Issy-les-Mlx. — 40.95.03.38

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԼԻՈՆԻ
Ս. ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Կիրակի, Ապրիլ 22–ին, առաւօտեան ժամը 10–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ մասնաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի երջանկայիշատակ՝

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐԲ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ

Կ. Պոլսոյ Պատրիարք

վախճանման քառասունքին առթիւ:

Ս. ԹԱԴԷՈՍ ՏԱՐՍԷՑԻ

Կիրակի, Ապրիլ 22, յիշատակ մեր բիւրաւոր նահատակաց համաշխարհային Ա. եւ Բ. պատերազմներու: Ժամերգութիւն՝ 8·30, պատարագ՝ 10, Հոգեհանգիստ՝ 12:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՂՔԱՏԱՀԱՆԱՄԻ

ԴԱՀՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Կոնէսթ հանդստեան տան պարտէզները մէջ՝

ՅՈՒԼԻՍ 8–ԻՆ

AVRIL 1915
AVRIL 1990

COMMEMORATION DU 75EME ANNIVERSAIRE
DU GENOCIDE DES ARMENIENS

ՓԱՐԻԶ

ԳԼԽԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԵՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՈՒ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ

Համազգաղութային հաւաքոյթ եւ ցոյց դէպի Թրքական դեսպանատուն՝ մեկնելով Ցաղթանակի կամարէն.–

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼ 24

Ժամը 15·30–ին՝ Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ Փարիզի Ս. Յովհ.–Մկրտիչ Մայր եկեղեցիին մէջ,

Ժամը 18–ին՝ Համախմբում Շան դ'Էլիզէի եւ Պալզաք փողոցի անկիւնը,

Ժամը 18·30–ին՝ Ցաղթանակի կամար, Անծանօթ Զինուորի Յուշարձանի րոցի արձարձում՝ նուագախումբ եւ ծաղկեպսակի դնում,

Ժամը 19–ին՝ Ցոյց – Տողանգք դէպի Թրքական դեսպանատուն – Ժամադրավայր՝ Քլէպէր պողոտայի սկիզբը:

ԱՊՐԻԼ 24՝ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՕՐ

Ճանչնալ 1915–ի ցեղասպանութիւնը՝ գործադրուած Թուրքիոյ կողմէ.

Արդարութիւն՝ հայ ժողովուրդին.

Կասեցնել Թրքական ծաւալապաշտութիւնը եւ ընթացք տալ Արցախի Հայոց արդար պահանջին՝ ինքնորոշում.

Պահանջել Սումգայիթի, կիրովապատի եւ Բաքուի ոճիրներու իրաւ պատասխանատուներու դատը.

LYON

JOURNEE NATIONALE DE LA CAUSE ARMENIENNE

MARDI 24 AVRIL

sous la présidence de Monsieur MICHEL NOIR
Ancien Ministre Député Maire de Lyon
Monsieur GILBERT CHABROUX
Maire de Villeurbanne, Conseiller Général
à 14 heures 30

SERVICE DE REQUIEM
en l'église St. Jacques — 40, rue d'Arménie
à 15 heures 30

GRAND RASSEMBLEMENT
Devant l'église St. Jacques et défilé
jusqu'à la Bourse du Travail (Place Guichard)
à 17 heures

MEETING

- Projection d'un film inédit «*Karabagh* 90»
- Allocutions : Personnalité du Karabagh et du C.D.C.A.
- Motion de Soutien présentée par différentes communautés non arméniennes et des organisations non gouvernementales.

NICE

Sous la présidence d'honneur de M. Jacques MEDECIN, *Maire de Nice, Président du Conseil Général des Alpes-Maritimes*
SAMEDI 21 AVRIL, 20 H 45

au CUM (65, Promenade des Anglais)
Conférence de *Claude Mutafian.*

LUNDI 23 AVRIL, 20 H

Veillée - Office Religieux en l'Eglise Apostolique Arménienne Sainte-Marie.

FONDATION
LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN

COMMUNIQUÉ

Suivant le testament en date du 29 décembre 1983, Monsieur Napoléon BULLUKIAN décédé à Lyon le 12 avril 1984, a laissé son actif successoral à la constitution d'une :

«FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN»

sous l'égide de la FONDATION DE FRANCE
ayant pour objectifs suivants :

— Encourager la recherche médicale et particulièrement sur le cancer;
— Participer aux œuvres sociales et d'entraide de l'Eglise Arménienne d'Etchmiadzine;
— Encourager les jeunes artistes suivant les décisions du Conseil de la Fondation.

Un secrétariat administratif fonctionne à

LA MALMAISON
18, rue Louis Tourte — 69410 CHAMPAGNE AU MONT D'OR
FRANCE

qui était le domicile de Monsieur et Madame BULLUKIAN, et qui pourrait être utilisé pour des expositions, conférences, colloques, séances culturelles et musicales, et à la constitution progressive d'une bibliothèque spécifiquement arménienne etc.

Il sera procédé à une nouvelle attribution des revenus de la Fondation en faveur de toutes associations qui pourraient prétendre à une aide selon les objectifs précités de la Fondation.

Les demandes doivent être adresseés au secrétariat de la Fondation dans un délai expirant le 30 avril 1990.

Les attributions seront proclamées ultérieurement.

pour le Conseil d'Administration de la
FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN
Le Président
Professeur Pierre MARION

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 20
VENDREDI
20 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.258 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.258

ՆԱՅԻՐԻՏԸ ՊԻՏԻ ՓԱԿՈՒԻ ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ԱՄԻՍ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը Ապրիլ 18–ի իր նիստին որոշեց Նայիրիտ գործատան փակումը մինչեւ մէկ ամիս։

Ի դէպ, 1989, Յունիս 23–ին, նման որոշում մը տուած էր արդէն Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը եւ Նայիրիտ պէտք է փակուէր Դեկտեմբեր 31–ին (տես՝ «Յառաջ», Յունիս 27)։ Այդ որոշումը չգործադրուեցաւ եւ այդ էր պատճառը ցոյցերուն, որոնք կը տեւեն Յունուարէն ի վեր գործատան շուրջ իսկ, մինչեւ Շաբաթ օրուան ծանր միջադէպերը։

⁂

Գղլեան եւ Իվանով դատապարտուեցան, բայց խորհրդարանական անձեռնմխելիութիւնը վերցնելու հարցը փակուեցաւ, Գերագոյն Խորհուրդի նիստին։

Ըստ երեւոյթին, Մոսկուայի դեկավարները չուզեցին շատ հեռու երթալ· կը բաւէր իրենց համար որ այս երկու դատաւորները այլեւս ի վիճակի չըլլան անհաճոյ մերկացումներ ընելու, մինչեւ խորհրդային դեկավարներու պատասխանատուութիւնը հրապարակելով մաֆիայի գործերուն մէջ։ Այս կարդադրութիւնը եղաւ, մնացեալը, այսինքն՝ անձեռնմխելիութեան հարցը բարձի թողի եղաւ, հաւանաբար աւելի չգրգռելու համար մթնոլորտը, քանի Մոսկուայէն եաք, Լենինգրադ ալ ցոյց մը տեղի ունեցած էր ի նպաստ Գղլեանի եւ Իվանովի։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՊԷՏՐՈՒԹի ՄԷՋ, ամէն օր, դեռ կարելի է անհանգուրժելիին սահմանը անցնիլ եւ ամէն օր ահաւոր նոր բան մը կը պատահի հոն։ Այս անդամ գաղտնապատներու հանրակառքն է որ արձակագէններու թիրախ եղած է եւ մեռած են երկու երախայ եւ 9 ուսուցչուհի, ՝ողջ – ողջ այրելով։ Քրիստոնեայ գօտիին մէջ գործուած այս ոճրափորձին հեղինակները ճշդուած չեն։ Կողմերը իրարու վրայ կը ձգեն։

ՄՈՍԿՈՒԱ սկսաւ գործադրել իր սպառնալիքը եւ քարիւղի ծորակը գոցեց Լիտուանիոյ համար։ Այս վերջինը կը փորձէ նորվեկիայէն ստանալ ու կոչ կ'ընէ Սթերլիկայի…։ Վիլնիուս խոստացաւ մինչեւ Մայիս 1, ոչ մէկ նոր օրէնսդրական որոշում տալ։

ՖԼՏՏԷՐԻՒ ՌՈՍԻՑ, հեռատեսիլի ծանօթ դէմքը, որու յայտադրերը նուիրուած կենդանիներու այնքան լաւ ընդունելութիւն գտած էին, մեռաւ 68 տարեկանին, զոհ սրտի սուր տագնապի մը։ Ծնած էր Մոնթէնէկրօ 1922–ին, 20 տարեկանին Ֆրանսայի օտար լեգէոն կը մտնէր, ապա կը կռուէր Պիր – Հաքէմ եւ Մոնթէ – Գասինօ։ Կենդանական աշխարհին կողքին, Ռոսիֆ զբաղած է նաեւ պատմութեամբ եւ իր երկու ֆիլմերը՝ «Մեռնիլ Մաուրիտ» եւ «Նիւրէմպերկէն Նիւրեմպերկ» մեծ արձագանգ ունեցած են։ Մարդը, հաւանաբար լաւագոյնս ներկայացնողն էր «իմանիթէ», Հինգշաբթի առաւօ, երբ կը զբէր՝ մեռնիլ Փարիզ խորհրդանշական խորագրին տակ՝ «Կը սիրէր պատմութիւնը, փիլասօն, կենդանիները, լաւ ճաշը եւ կիները» այլ խօսքով, պարզապէս՝ կեանքը։

ՖՈՒԹՊՈԼի եւրոպական աւարտականներուն ոչ մէկ Ֆրանսական խումբ հասաւ։ Լիզպոնի մէջ, Մարսէյլ վերջին վայրկեաններուն 0 – 1 պարտուեցաւ Պենֆիքայէն, բայց այս պարտութիւնը անարդար կը դանուի, որովհետեւ Վաթա (Փորթուկալցին) ալ ձեռքով նշանակած է կէտը եւ իրաւարարը չէ տեսած։ Ախոյեաններու բաժակին համար, դէմ առ դէմ են Պենֆիքա եւ Միլանոյի ԱՄ–էն, որ յաղթեց Պայէրնի (Վիէննա, Մայիս 23ին)։ Բաժակներու Ցաղթականներու Բաժակին ալ աւարտական մրցումին խումբերն են՝ Ճենովա եւ Անտերլեխթ։ ԻԻՖՖԱ–ի աւարտական մրցումի երկու խումբերն են՝ Ճուվէնթուս եւ Ֆիորէնթինա, երթ՝ Թուրինօ, Մայիս 2–ին եւ դարձ՝ Ֆիրէնցէ, Մայիս 19–ին։ Իտալիա, ուրեմն, չորս խումբերով կը մասնակցի բոլոր աւարտականներուն։

ԵՐՈՒՍԱղԷՄի ՄԷՋ կիները ցոյց մը ըրած են, բողոքելով Ցոյներու Ս· Ցովհաննէս ապաստարանին դրաման· դէմ հրեայ գաղթող ընտանիքներու կողմէ։ Ասոնց մեծ մասը Ամերիկայէն գաղթած են եւ ապօրինի ձեւով տեղաւորուած Ցունաց Պատրիարքութեան պատկանող այդ չէնքը, ընդհակառակը, հրեայ ծայրայեղ կրօնաւորներու։

ՄԱՐՔ ՔՐԱՎԵՑ «Լիպերասիոն»ի գլխաւոր թղթակիցներէն Նուրեեւային Ջազա մրցանակը ստացաւ։ Այս մրցանակը հիմնած են ողբացեալ քիւրտ մտաւորականին ընտանիքը եւ Փարիզի քրտական Հիմնարկը։ Քրավեցի Հոկտեմբեր 13–ի յօդուածն է «Ահաբեկիչ չըլլալու յանցանքը» որ կը պարգեւատրուի այս ձեւով։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄ՝ ԿԱՄ ԼԱՒ ՍԵՐՏՈՒԱԾ ԴԱՍ ՄԸ

Ո՛չ ոք կը յուսար որ այսքան շուտ պարզուէր ամէն բան· ո՛չ, յատկապէս անոնք որ «խոհեմ»ի, «հեռատես»ի յաճախ ոչինչ ծօղարկող խորհրդաւոր ժպիտով մը համբերութիւն կը թելադրէին։ Եթէ խորհրդարանական հզօր պետութեան մէջ Հայաստանի հանդէպ Ադրբեջանի կիրարկած շրջափակումը կը շարունակուէր, քան մը կար անպայման· քաղաքական ծրագրի մը մէկ հանգոյցը պէտք է պահուած ըլլար հոն ու ատոր թափանցել, մակերեսային մօտեցումներու տէր մարդոց գործը չէր· անապարանճով ոչինչ կը լուսաբանուէր, յատկապէս խորհրդային խորախորհուրդ քաղաքականութեան բազմաթալ խաւերուն մէջ· պէտք էր համբերելու իմաստութիւնը ունենալ։

Ուրիշներ «ոչ յաղթող – ոչ յաղթուած»ի սնամէջ տարազը փորձեցին հագուեցնել շրջափակումին եւս, ու չուզեցին տեսնել թէ ամէն փորձի, անոր սուր կողմերէն մէկը անպատկառ յամառութեամբ մը քացը կը մնար։

Սակայն վերջապէս, հարցը ինքնին պարզուեցաւ· յայտնուած զայրոյթը, անհամբերութիւնը սա կամ նա ձեւով քաղաքական տհաստութիւն նկատողները ա՛լ խուսափելու տեղ չունին։ Մեկնաբանութիւնը այսօր ո՛չ· քաղաքական բացառիկ վարպետութեան, ոչ ալ հեռատես կամ խորաթափանց աչքի պահանջ ունի։

Երէկ Ադրբեջան շրջափակում կիրարկեց Հայաստանի, ծունկի բերելու համար զայն որ հրաժարի Արցախի վերակցումի դատին զօրավիգ կանգնելէ։ Եւ կեդրոնական իշխանութիւնը – ամէնէն քարեմիտ մեկնաբանութեամբ մը–, չհակազդեց, անտարբեր մնաց։

Այսօր ուրիշ շրջափակում մը՝ ո՛չ այդ կեդրոնական հշխանութեան կողմէ Լիտուանիոյ կիրարկուածը, ամէն բան կը բացատրէ· ո՛չ դիւանագիտական բարդ հաշիւներ, ոչ ալ խորհուրդ, գաղտնիք կար Մոսկուայի դիտողի դիրքին տակին· եղածը հասարակաց գիծի մը գոյութիւնն էր կեդրոնէն Բաքու, որուն երէկ մէկ ծայրին հնչած եղանակը՝ այսօր հզօրացած, կեդրոնական մայրաքաղաքէն կ'արձագանգէ, ճնշումի նոյն թաթին տակ Հայաստանի տեղ Լիտուանիան զետեղելով։

Լա՛ւ որ այս վերջինը գոնէ Ազատ մը ու կամ մը չունի խորհրդային հողամասին վրայ…։

Թ· ԱՐՓԻ

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԱՊՐԻԼ 3 / 13)

ՈՉ ՄԷԿ ԿԱՌԱՒԱՐՈՒՄԲ

Ադրբեջանէն Հայաստան երկաթուղիներուն վրայ երեք չաբաթէ ի վեր կացութիւնը նոյնը կը մնայ։ Բաքուի համապատասխան մարմիններուն հետ Հայաստանի կառավարութեան վարած բանակցութիւնները առայժմ դրական արդիւնքներ չեն տուած։

Այսօր, երբ Հայաստանի ամբողջ տնտեսութիւնը գրեթէ անգործութեան մատնուած է հումքի եւ այլ նիւթերու չգոյութեան պատճառով, Խորհրդային Միութեան երկաթուղային ցանցին վրայ կուտակուած են Հայաստանի համար զանազան բեռներ փոխադրող աւելի քան երեք հազար վակոնէ բաղկացեալ 180 կառախումբ։ Հայաստանի կայարաններուն մէջ նոյնպէս մնացած են տարբեր հանրապետութիւններու համար նախատեսուած 1500 վակոն։

Մէկ խօսքով՝ խորհրդային կառավարութեան աչքին առջեւ կը պարզուի Հայաստանի տնտեսութեան փլուզումը։

Արդ, անցեալ Հոկտեմբերին Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին տուած որոշումը երկրին կառավարութեան, Գերագոյն Խորհուրդի Կոմիտէներուն ու յանձնախումբերուն կը պարտադրէր մինչեւ 1989 Դեկտեմբեր 1, մշակել երկաթուղային փոխադրամիջոցի մասին օրինագիծ մը։ Ո՞ւր են այդ միջոցառումները։ Ինչո՞ւ չեն իրագործուիր երկրին բարձրագոյն մարմնին որոշումները։

⁂

ԿԻԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՎ

Հայաստանի կառավարութիւնը վաւերացուցած է Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան կողմէ 1990–ի համար յատկացուած 450 հազար տոլար արժողութեամբ, զնուելիք սարքաւորումներու ցանկը, զոր պատրաստած են Առողջապահութեան եւ Կրթութեան նախարարութիւնները։

Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային կապի Կոմիտէին յանձնարարուած է Միացեալ – Նահանգներու, Ճափոնի, Հոլանտայի, Գերմանիոյ, Անգլիոյ եւ Իտալիոյ ընկերութիւններէ անհրաժեշտ քանակութեամբ նորագոյն սարքաւորումներ ձեռք բերել Երեւանի համալսարանին ու Առողջապահութեան նախարարութեան ախտորոշիչ ստորաբաժանումներուն համար։

⁂

ԿՈՉՈՒՄՆԵՐ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐՈՒ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրամանագիրով պատուոյ կոչումներ շնորհուած է հետեւեալ անձերուն·

Հայաստանի Մշակոյթի նախարար՝ Եուրի Մելիք – Օհանջանեանի՝ «Կուլտուրայի վաստակաւոր գործիչ»։

Երգահան Տիգրան Մանսուրեանի՝ «Ժողովրդական արտիստ»։

Երգահաններ՝ Վլադիլեն Բալեանի, Ռոմէն Դաւթեանի եւ Մարտին Վարդազարեանի՝ «Աւրուեստի վաստակաւոր գործիչ»։

«Կոմիտաս» Երաժշտանոցի տեսուչ, երգահան Էդգար Յովհաննիսեանի՝ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան պատուոյ գիրը։

Գեղանկարիչ Եդուարդ Արծրունեանի՝ «Ժողովրդական նկարիչ»։

Գեղանկարիչներ՝ Եդուարդ Եդիգարեանի, Ֆերդինանդ Մանուկեանի եւ քանդակագործ Ջաւէն Կոշտոյեանի՝ «Վաստակաւոր նկարիչ»։

⁂

ԿԸ ՆՇՈՒԻ Ե· ՔՈՉԱՐԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ

Այս տարի կը լրանայ նկարիչ – քանդակագործ Երուանդ Քոչարի ծննդեան 90–ամեակը։ Հայաստանի կառավարութիւնը լայնօրէն պիտի նշէ անոր յոբելեանը։ Գիտութեանց Ակադեմիայի Աւրուեստի Հիմնարկի ու Նկարիչներու Միութեան ջանքերով Երեւանի մէջ Մայիսին համաժողով մը կը կազմակերպուի։ Հայաստանի պետական պատկերասրահին մէջ Ե· Քոչարի ստեղծագործութիւններու ցուցահանդէսը կը բացուի։

Աւրուեստի հիմնարկը, Նկարիչներու Միութիւնը եւ Մշակոյթի նախարարութիւնը հրատարակութեան կը պատրաստեն «Երուանդ Քոչար» ալպոմը։ Վաճառքի կը դրուին յոբելենական կրծքանշան, դպրոցական տետրակներ՝ վարպետին դիմանկարներով։ Յոբելեանի օրերուն կը կազմակերպուին դասախօսութիւններ, հեռատեսիլէն կը ցուցադրուի Քոչարին նուիրուած վաւերագրական ժապաւէնը։

⁂

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁԻ ՅԱԻԵԼՈՒՄ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը յանձնարարած է Կրթութեան նախարարութեան, քաղաքային ու շրջանային խորհուրդներու գործադիր Կոմիտէներուն 15% յաւելում կատարել ռուսական հանրակրթական դպրոցներու, դիշերօթիկ դպրոցներու, միջնակարգ մասնագիտական ուսումնական հաստատութիւններու Հայոց լեզուի դրականութեան ուսուցիչներու աշխատավարձերուն վրայ։

ՊՐԻՍԷԼԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Ինչպէս ծանօթ է, Մայիս 6–ին, ձեռամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, Պրիւսէլի մէջ օծումը կը կատարուի Պելժիոյ առաջին Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ։ Այս առընչութեամբ արդէն իսկ տեղական մամուլը կ'արտայայտուի։ Ապրիլ 17–ի «Լիպրը – Պելժիք» (Կաթոլիկէ, ընկերային – քրիստոնեայ) օրաթերթը կարգ մը տեղեկութիւններ կը հրատարակէ, ծանօթութիւններ ալ տալով Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ իւրայատուկ կառոյցին մասին։

ամեակը։ Հայաստանի կառավարութիւնը լայնօրէն պիտի նշէ անոր յոբելեանը։ Գիտութեանց Ակադեմիայի Աւրուեստի Հիմնարկի ու Նկարիչներու Միութեան ջանքերով Երեւանի մէջ Մայիսին համաժողով մը կը կազմակերպուի։ Հայաստանի պետական պատկերասրահին մէջ Ե· Քոչարի ստեղծագործութիւններու ցուցահանդէսը կը բացուի։

Աւրուեստի հիմնարկը, Նկարիչներու Միութիւնը եւ Մշակոյթի նախարարութիւնը հրատարակութեան կը պատրաստեն «Երուանդ Քոչար» ալպոմը։ Վաճառքի կը դրուին յոբելենական կրծքանշան, դպրոցական տետրակներ՝ վարպետին դիմանկարներով։ Յոբելեանի օրերուն կը կազմակերպուին դասախօսութիւններ, հեռատեսիլէն կը ցուցադրուի Քոչարին նուիրուած վաւերագրական ժապաւէնը։

⁂

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁԻ ՅԱԻԵԼՈՒՄ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը յանձնարարած է Կրթութեան նախարարութեան, քաղաքային ու շրջանային խորհուրդներու գործադիր Կոմիտէներուն 15% յաւելում կատարել ռուսական հանրակրթական դպրոցներու, դիշերօթիկ դպրոցներու, միջնակարգ մասնագիտական ուսումնական հաստատութիւններու Հայոց լեզուի դրականութեան ուսուցիչներու աշխատավարձերուն վրայ։

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹ «ԲԱԶՄԱՎԷՊ»Ի 1989Ի ԹԻՒԸ - ՎԵՆԵՏԻԿ

Վերջապէս գրաւեցանիս վրայ է երկո՛ր սպասածս՝ «Բազմավէպ»ի 1989 մէկտեալ 1 – 4 թիւը, եւ կը խորհրդածեմ…: Այս ինչ զարմանալի Հայորդիներ են Սուրբ Ղազարի (Վենետիկ)ի Մխիթարեանները, որոնք հազիւ տասը բնակարանի տարածութեամբ փոքրիկ կղզեակին վրայ հիմնած են արդի ժամանակներու հնագոյն Հայագիտական Ակադեմիան, ու կը հրատարեակն նոյնի պաշտօնաթերթը հրիւր քառասունեօթը տարիներէ ի վեր, եւ իրենց նուիրական անձուկ վիճակով՝ յաճախ ձրի կը մատուցանեն հայ ազգի ուսումնասէր ընտարանիին եւ օտար հայագէտներուն:

Հիանանք՝ բայց չզարմանանք, որովհետեւ զոհողութեան այն ոգին որ կը տիրէ այդ անզերազանցելի Միաբանութեան մէջ, բիւրեղացումն է այն լաւին, ազնիւին ու գեղեցիկին, որ չարունակ եղած էր, է ու պիտի ըլլայ հայ ժողովուրդինը: Շատ քիչ ազգեր տուած են, այնպիսի մեծութիւններ (grandeurs) որոնք այս փոքրաթիւ ազգէն ծնած, սակայն ուռճացած են տաղանդներու սոյն զանճարանին մէջ:

ԺԸ· դարու սկիզբի քահանայ Հայ վարդապետ մը՝ Մխիթար, որու մտքին մէջ կ'ուռճանար մեծ խէալը, իր երեք դարեան կեանքի տեւողութեամբ լուսաւորեց այն խաւար տարիները որոնք մեզ հասցուցին իր մեծ խէալին: Եւ չը նորհիւ իր լուսաւորած արահետներուն մենք այսօր համընթաց քայլ կը պահենք յառաջադէմ ազգերու փոքրաթիւ փաղանգին հետ:

Անտիկ աշխարհի յունական արուեստի տիտանները կը ձգտէին խէալական գեղեցկութեան, իսկ Մխիթար Սեբաստացի կը ձգտէր աւելի համապարփակ խէալի մը՝ ամբողջ ազգի մը մտաւոր հարստացման, իր անցեալի, ներկայի եւ յեստգայ դարերու մեծագործութիւններու բաշխման: Ան իր ճշնաջան աշխատանքով՝ մեզի վերստին յանձնեց այն մեսրոպեան ջահը ուր հակառակ մեր կամքին մեզմէ խլուած էր լոյսի եւ գեղեցիկի թշնամիներուն կողմէ:

Թղթատելով այս պատուական հայգիտական հանդէսի էջերը, մենք նախ կը հանդիպինք «Բնագրեր եւ ուսումնասիրութիւններ» բաժնին, ուր հմուտ բանասէր՝ Հայր Սահակ Ձեմճեմեան ունի ուսումնասիրութիւն մը՝ «Սուրբ Ղազարի Տպարանին Ծնունդը»: Վերոյիշեալ տպարանի հիմնադրութենէն առաջ, Մխիթար, ինչպէս կը յայտնէ հեղինակը, մօտ յիսուն հայերէն գրքեր տպագրութեան կը յանձնէր Անտոն Պօրթոլիի տպարանը, սակայն իր մահէն յետոյ իր ջանադիր յաջորդները, մեծ դժուարութիւններ դիմակալելով կը յաջողին տպարան մը հիմնելու արտօնութիւն ձեռք բերել տեղական իշխանութիւններէն, չնորհիւ այն իրողութեան որ Պօրթոլիի տպարանը, մեզի անծանօթ պատճառներով դադրած էր գործունէութենէ: Այս մեծ պատեհութենէն օգտուելով Մխիթարեան դործունեայ հայրերը կը յաջողին հայերէն գրքեր տպարագրելու արտօնութիւնը ղբենել Պօրթոլիէն, որպէս զի յետմ նոր գրքերու վրայ տպագրելով՝ «Ճանուն Անտոն Պօրթոլիի» մակարդակութիւնը փոխան դրամական վճարումի մը, որոշ ժամանակ:

Նորահաստատ տպարանին մէջ տպագրուած առաջին գործերը եղած են, 1790–էն սկսեալ՝ Օրացոյց, Նոր կտակարան, Գործք Առաքելոց, Սաղմոսարան, աղօթագիրք եւ Երգ Երգոցի Գրիգոր Նարեկացիի մեկնարանութիւնը: Երկու հարիւր տարուան տեւողութեան՝ տպարանը ազգին տուած է իր նախահայրերու մշակոյթի մեծագործութիւններ, եւ իրագործելով հիմնադրի խէալը, հայ ժողովուրդին տուած է յառաջդիմութիւն եւ գիտութիւն:

Շարունակելով իր «Փոտ պատրիարքի թղթակցութիւնը Հայոց հետ» լուրջ ուսումնասիրութիւնը (չար· 2) Հ· Պօղոս Անանեան, նիւթին տիրապետող հմուտ գիտնականի իր կարողութեամբ, կը լուսաբանէ պատմութեան մութ էջերէն հանդիսացող Շիրակաւանի ժողովի (862 թ·) միակ աղբիւրը նկատուող նամակը, որ կը բովանդակէ հաւատքի միութեան լուրջ եւ գժուարին հարցը, որ հայ եւ յոյն եկեղեցիներու միջեւ միշտ գոյութիւն ունեցող անլուծելի խնդիր մը եղած է: Ժողովի մասնակից Վահան Արքեպիսկոպոսի ճառին հիման վրայ ձեւակերպուած տասնըվեցնիստ կրօնա – վարգապետական կանոնները համեմատելով Փոտ Պատրիարքի նամակին հետ, ինչպէս նաեւ Հայ Եկեղեցւոյ ուսանողութիւններուն, հեղինակը հաշտութեան եզր մը կը գտնէ երկու հակադիր կողմերուն միջեւ: Կրնանք վստահ ըլլալ որ եզրակացութիւնը հետագրգրական պիտի ըլլայ:

Իր բազմաթիւ գործերով, մանաւանդ 17–րդ դարու հայ անուանի վարդապետներու կենսագրութիւններով ծանօթ հանդուցեալ՝ Կարապետ Եպիսկոպոս Սիմաւունի՝ մեզի յստակ եւ գեղեցիկ պատկեր մը կուտայ ժամանակի յայտնի եկեղեցական Մովսէս Գ· Տաթեւացի Կաթողիկոսի (ծն·՝ 1577 – 1578) կեանքի եւ գործունէութեան մասին: Նոյնը իրեն գործակից եւ մտերիմ ունէր Պօղոս Վարդապետ Մոկացին, վերանորոգիչը հայ վանականութեան, որ իր յեստգայ ծաղկման շրջանը ապրեցաւ 17–րդ դարուն: Ան քաջալերեց ընդօրինակումը հայ մանրանկարչական եւ գրչագրական լաւագոյն գործերու, որմէ յետոյ սկսաւ՝ վերանորոգումը եւ վերազարթումը հայ արուեստի այս վաստակաւոր ճիւղին: Իր այս աշխատութեամբ Կարապետ Եպիսկոպոս Մեծ ծառայութիւն մը կը մատուցանէ Հայ եկեղեցական պատմութեան մութի մէջ մնացած էջերը լուսաբանելու գործին եւ այս տեսակէտէն կրնանք գինք երկրորդ Օրմանեան մը նկատել:

Իր սոյն աշխատութեամբ Հայր Սահակ Ձեմճեմեան կ'ուզարտէ իր այնքան սպասուած նիւթին՝ «Հայ տպագրութիւնը եւ Հռոմ», Բ· մաս (Ա· մաս, Բազմավէպ, 1988, թ· 1 – 4): Հետաքրքրական նիւթ մը, որուն մասին կարելի է հաստրներ գրել եւ հեղինակը, իր բանասէրի մեծ կարողութիւնները ցոյց կուտայ ամփոփ սակայն համապարփակ կերպով մօտենալով հարցին:

Հայ անհատին գրքի հանդէպ ունեցած մեծ սէրը կը հակադրուի Հռոմի համապատասխան մարմիններու ցոյց տուած անդիջող անհասկացողութեան: Երեւոյթը առանցքը կը կազմէ սոյն աշխատութեան: Հր· Ս· Ձեմճեմեան այստեղ եւս, ինչպէս միշտ, ջահակիրը կը հանդիսանայ ճշմարտութեան եւ արդարութեան յայտնաբերման, ցոյց տալով նիւթին տիրապետելու իր մեծ կարողութիւնը:

Այստեղ կուզեմ չեշտել իրողութիւն մը, որ կրնար ընթերցողին օգտակար հանդիսանալ: Ինդրոյ առարկայ դարձած առաջին տպագիր գրքերու մի քանի հատուստ եւ ճոխ էջերու վերարտադրութիւնը սոյն յօդուածին մէջ չատ ցանկալի, դեղեցկացնող ազդակ մը կրնար ըլլալ:

«Կորիւնի Մեսրոպ Մաշտոցի պատմութեան ձեռագրի մի էջէ տեղափոխութիւն»: Հեղ·՝ Արտաշէս Մաթեւոսեան: Ինչպէս 19–րդ դարու չատ մը բանասէրներ, Ա· Մաթեւոսեան եւս կը փորձէ, գոյութիւն ունեցող ձեռագիրներէն ամէնէն հարազատը յայտնաբերել Կորիւնի Վարք Մաշտոցի տարբերակներուն մէջէն: Իր աշխատութեան այս առաջին մասին մէջ հեղինակը նոր առաջարկներ կը կատարէ այս հարցը միանգամընդմիշտ լուծելու համար: Ան յստակ եւ մանրամասն կերպով կը քննէ առաջարկներու արտաքին կարգը: Անշուշտ յաջորդ՝ Բ· մասի ընթերցումէն յետոյ միայն կարելի պիտի ըլլայ աւելի ճշգրիտ եւ վերջնական դատաստան մը կազմել սոյն գործին մասին:

Փրոֆ· Ֆրեդրիք Ֆէյտիի «Նկատողութիւններ Մեսրոպեան այբուբենի մասին» կարճ սակայն կուռ եւ բովանդակալից յօդուածը կ'առաջադրէ հարցեր՝ որոնք կրնան առատ նիւթ մատակարարել այս չատ լուրջ խնդրով հետաքրքրուղ հայագէտներուն: Ան չատ արդարացիօրէն կը պաշտպանէ այն տեսակէտը որ Հայոց այբուբենը առեղծուած է Ս· Մեսրոպի կողմէ մասնաւորաբար Աբեւելեան Հայաստանի Հայոց համար, որոնք են թակայ էին Պարսից կողմէ հալածանքի, նկատի ունենալով հայ եկեղեցւոյ կապերը կեսարիոյ յոյն եկեղեցիին հետ: Գաղափարական եւ կրօնակցական կապերը լուրջ վտանգ կը նկատուէին Պարսից մոլեռանդ քուրմերու եւ Սասանեան արքունիքի կողմէ, որոնք կը փորձէին Հայ Եկեղեցին ենթարկել անվտանգ նկատուած Ասորի Եկեղեցիին:

Հեղինակը համոզիչ տախտակի մը վրայ տուած է յունարէնի հետ ձեւական կապ ունեցող հայերէն գիրերու համոզիչ չարք մը: Ան նոյնպէս կը պաշտպանէ այն տեսակէտը թէ արեւմտեան Հայաստանը արդէն այդ չրջանին (5–րդ դար) իր տարբեր հնչիւնական համակարգը ունէր եւ կը վերջացնէ հաստատելով որ Ս· Մեսրոպի գիւտով հայկական ինքնուրոյն մըշակոյթը փրկուած էր եւ Հայաստանեայց եկեղեցիին անկախութիւնը ապահովուած:

Հայր Տաճատ Եարտմեան՝ «Նիւթեր Հայ Վանականութեան Պատմութեան»: Հեղինակը ներկայիս միակ հմուտ հետազօտողն է վերոյիշեալ նիւթին: Շարունակելով՝ 1988–ի Բազմավէպի իր ուսումնասիրութիւնը հայ վանականութեան պատմութեան վերաբերող նիւթերու, հեղինակը կու տայ մասեր օտար հեղինակի մը գործին խառնուրդէն թարգմանութեան հայերէնի վերածուած հայ վանականութեան վերաբերող մասերը:

Միջին – Արեւելքի մէջ տիրող անդադար պայմաններու բերումով, հայ վանականներու ժամանումը Իտալիա եւ Միաբանող եղբայրներու պատմութեան այս մասը կրնայ երկար բանավէճերու եւ կարծիքներու տեղի տալ: Այստեղ կը խօսուի նաեւ Դոմինիկեան միսիոնարական առաքելութիւններու մասին, որոնք կը ձգտէին արեւմտեան կրօնական բարքեր տարածել արեւելքի մէջ, դիմելով մեղադրելի ծայրայեղութիւններու:

Նչելով ա՛յլ հայ հեղինակներու կարծիքները վերոյիշեալ ծայրայեղութիւններու մասին, որոնք կը դատապարտէին կրկնամկրտութիւնները ու կրկնաձեռնադրութիւնները եւ անվաւեր կը հռչակէին Հայ Եկեղեցիի ամէն տեսակ նուիրակա – նութիւնները, հեղինակը իր քննադատութեան խօսքն ալ կուտայ նման երեւոյթներու դէմ եւ գոհունակութեամբ կը նչէ ներկայ արեւմուտքի եկեղեցական մտածելակերպի աւելի ազատական մօտեցումը այս հարցին:

ՀԱՅԿ ՆԱՀԱՊԵՏ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՀՊԱՆՑՈՒՄՆԵՐ

ԼՄԲ· – «Համազգայինի» հրաւէրով վերջերս Լոս – Անճելըս ժամանած է քանաստեղծ Աբրահամ Ալիբեան: Ապրիլի ընթացքին, կարգ մը ելոյթներ պիտի ունենայ շրջանին մէջ: Այս այցելութեան առթիւ, «Ասպարէզ»ի Ապրիլ 5–ի թիւին մէջ լոյս տեսած են իր ինքնակենսագրական հետեւեալ տողերը·–

***

Ծնած եմ 1928–ին Հայոց ծոցի Ալեքսանդրէթ քաղաքին մէջ: Մանկութեանս օրերանը եղած է Նէրկիզլիք խոկապէս նարգիսածուփ դիւղը, ուր մօրենական կողմէն պապս բաւական ընդարձակ կալուածներ ունէր, եւ ուր ես իմ մանկութեան բաժինն եմ բերած չինականի բոլոր աշխատանքներուն: 1938–ին, երբ «Նուպարեան» դպրոցի աշակերտ էի, չեմ դիտեր, թէ Ֆրանսական դիւանագիտութիւնը ի՛նչ պորտապար կաքաւից նորէն մեհմէտչիկին առջեւ, որ մեր քաղաքի Թուրքերուն թո՛ւրք աչքը, մինչ այդ ճգռռտ, թմրրռտ ու աղաչաւոր, յանկարծ զարձեալ դիակպուտի ընչաքաղցութեամբ խոլորեցաւ եղեռնէն յետոյ հազիւ տուն – տեղ եղած ասնճաքահա – յութեան վրայ: Ցաջորդ տարի, Ցուլիսին, համաբեա հատ արեխով, ընտանեօք ապաստան գտանք Պէյրութի մէջ, ուր «Սահակեան» դպրոցն աւարտելէս ետքը, 1942–ին ընդունուեցայ «Համազգայինի ճեմարանը: Հոս է, որ մեծ ուսուցչապետերուս՝ Շանթի, Ազբալեանի, Սասունիի, Գիւզալեանի եւ անոնց ոգիով սպառազէն հոյլ մը նուիրեալներու չունչին տակ, բառիս ճշգրտագոյն իմաստով, յայտնագործեցի Հայաստանը: Կարծեմ, չափազանցած չեմ ըլլար, եթէ մեռասաններուդ ժամուն խոստովանիմ, թէ ճեմարանական վկայականս բացի ներզգացի նաեւ վրայ, այնքա՛ն որ կարճ եղաւ պաւժուականէն դէպի «սոցիալիստական», ինչ կ'ըսեմ, դէպի գրեթէ «կոմունիստական» գործնական կեանքը զիս տանող ճամբան: Երկու տարի յաճախեցի Երեւանի համալսարանը, որ չըլլալիք մէկու մը անունը կը կրէը մեր տաեն: Վախնալով, որ կրնայ կրկնուիլ 1949 թուականի «բռնէ – բռնէ»ն, որմէ ճողոպրելուս գաղտնիքը ներքին գործոց նախարարութեան մուղդուսիները դիտեն միայն, առանց ուսերէն բառ մը իմանալու, ուզդակի խիզախեցի, եւ թէկուզ Հայաստանի Գրողներու Միութեան յանձնարարականն էր ձեռքիս, բայց բոլորովին թիւրիմացաբար ընդունուեցայ Մոսկուայի Գրականութեան ինստիտուտը, որուն ընթացքը աւարտեցի 1954–ին եւ երկար տարիներ հայերէն եւ Հայոց պատմութիւն դասաւանդեցի հոն:

Մինչեւ օրս ինձմէ տպուած են հինգ – վեց բանաստեղծական դիրքեր եւ այդքան մըն ալ չափածոյ ու արձակ թարգմանութիւններ: Ահա, համառօտակի, կեանքիս «դէպքերուն ճակատագիրը»: Որքա՞ն կ'ուզէի հիմա այս հպանցումներն աւարտել ռուս տարաբախտ բանաստեղծին դոյն վստահութեամբ, թէ «ինքնակենսագրական մնացեալ տեղեկութիւնները քերթուածներուս մէջ են»: Բայց իմ ալ, ինչպէս քանի մը ինծիպէաններուն, ամենաբանաստեղծական տարիները արգոսեան աննինջ աչքերու տակ կա՛մ անբնականն երկնեցին ու չծնան, կա՛մ ալ, յօժարելով կեսարեան հերճումներուն, աշխարհ բերին մեծաւ մասամբ խեղուած ու կիզուած պտուղներ…

Բնաւ չեմ մոռնար «Թուղթ առ Երեւան»ի հեղինակին մէկ խօսքը, զոր ան, չուրջ քառորդ դար առաջ, Կարմիր հրապարակին վրայ, աչքերուս մէջ նայելով ըսաւ ինծի, թերեւս բռնորգագոյն կզմինդրէ աշտարակներուն տուտակ տտզերին ներշնչուած· «Դուք սերունդ մըն էիք, որ պէտք է փճանայիք յանուն նոր սերունդներու գալստեան»: Մենք փճացանք, Տառուկեա՛ն, լո՛յս իջնէ վրադ, նոր սերունդները ա՛լ կրնան գալ:

ԱԲՐԱՀԱՄ ԱԼԻՔԵԱՆ

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՏԵՍՆԵՍ ԳԻՏԻ՞

(ԸՆԿԵՐՈՒՀՈՒՍ ՊԱՏՄԱԾԸ)

Նոր էր լոյս տեսել կուսակցութեան պատմութեան համառօտ դասընթացը: Իւրաքանչիւր համայնավար պարտաւոր էր կարդալ ու ըմբռնել:

Ճարնե՛րս ի՛նչ, պիտի անկինք այդ բանը, հակառակ դէպքում կուսկոմկազմակերպութեան քարտուղարի ձեռքից չէինք պրծնի:

Գիրքը լոյս տեսնելուց ոչ չատ առաջ ամուսնացել էի: Բայց դա չէը կարող ազատել կուսակցական յանձնարարութիւնը կատարելուց: Արդէն կարդացել ու ըմբռնել էինք գրքի մի մասը, բայց հասնելով չորրորդ գլխին, կանգ էինք առել: Փիլիսոփայական մասն էր, հեշտ չէր յաղթահարել: Ցերեկը քիչ էր, ուսումնասիրում էինք նաեւ դիշերուայ ժամերին: Ամուսինս կատակասէր էր: Մի գիշեր, երբ նորից գլուխ էինք չարդում այդ դժուար գլխի վրայ, ժպտալով ասաց·

– Եարաբ, տեսնես ընկեր Ստալինը դիտե՞ թէ մենք այս կէս դիշերին մեր հմխնական գործը թողած ինչով ենք զբաղուած…:

ԳԷՈՐԳ ՀԱՑՐԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՔ ԳՈՐԾ ԵՐԵՔ ԱՆՈՒՆ

Ակսէս խորագրուած էր Ֆրանսահայ գրողներու ընկերակցութեան Ապրիլ 8–ի հանդիպումը որ յատկացուած էր երեք հատորներու ծանօթացումին: Այս երեք հատորները Զ. Գազանճեանի «Շարունակելի»ն (բանաստեղծութիւն եւ արձակ, Վենետիկ 1988), Գ. Պըլտեանի «Կրակէ չրջանակը Դ. Վարուժանի չուրջ»ը (դրական վերլուծում, Անթիլիաս 1988) եւ Մարկ. Նշանեանի «Ages et usages de la langue arménienne»ն (Փարիզ, 1989) էին: Զանոնք ներկայացնելու համար հրաւիրուած էին Հ. Լեւոն Զէքիեան (Վենետիկ) Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան եւ Թեոդոր Մալխասեան:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ Հ. Լեւոն Զէքիեան. ան ըսելէ եաք թէ ներկայիս հայ բանաստեղծութեան լաւագոյն օրինակներուն չարքին կը նկատէ Զուլալ Գազանճեանի գործերը, առաւելապար նկատի ունեցաւ այդ գործը երեք հատորներու չարունակականութեան մէջ: Զուլալ Գազանճեանի առաջին քերթուածներն իսկ, որոնք կը կրէին մեծ արուեստի խորհրդապաշտ տպաւորութիւններ, ունին ուրոյն չունչ մը, ու անոր առաջին հատորը՝ «Կեանքը – քոյրս» արդէն կը խօսի թէեւ սկսնակ, սակայն ուրոյն պատկերացումներով բանաստեղծի մը մասին: Որոշ բնանիւթեր յայտնուած են նաեւ յաջորդ հատորին «Արեւմտեան մը նըմանի»ին մէջ, ինչպէս մշուշի պատկերը, դինովութիւնը, կամ քաղաքներ՝ Փարիզն ու Վենետիկը: Զուլալ Գազանճեանի յետագայ տողերուն մէջ կը զգացուէր իտալական քերթողներու, ինչպէս՝ Ունկարեթիի եւ Քուազիմոտոյի ազդեցութիւնն ալ, յատկապէս ժամանակի եւ մինոյն հարցը չօչափող տողերու մէջ: Հ. Լեւոն Զէքիեան իր դասախօսութիւնը յատկապէս ընդմիջեց բանաստեղծին տողերէն ընթերցումներով, որոնք թէ լաւագոյնս կը բացատրէին իր խօսքերը եւ թէ ճաշակ մը կուտային բանաստեղծին արուեստին:

Օրուան երկրորդ դասախօսին՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի վիճակած էր ներկայացումի այս ցերեկոյթին ամէնէն դժուարին բաժինը: Այս հաստատումով ալ ան սկսաւ իր խօսքերը: Գրիգոր Պըլտեան զոր բնորոշեց ան որպէս հայ գրականութեան արդի զօրեղ մեկնիչներէն մէկը, «Կրակէ չրջանակը Դ. Վարուժանի չուրջ» գործով կը սեւեռէր բանաստեղծին «Հեթանոս երգեր» հատորին ու հոն ներկայացուած հեթանոսութեան վրայ, բանաստեղծական հեթանոսութիւնն էր ատիկա որ հեղինակին համակարգային ընթերցումով կը ստանար նոր տարածք ու նոր իմաստ: Հեթանոս աստուածներու մահը երգած էր Վարուժան. մահ որ կը նշանակէր նաեւ պապերուն անհետացումը, դարասկիզբին արդէն որպէս սպառնալիք մը ներկայանալով ժողովուրդին կեանքին: Գ. Պըլտեանի վերլուծումը կը չանգէր այն կէտին որ աստուածներու մահով բանաստեղծը կը ձգտէր դիւցազներգութեան, որով անհետացած աստուածներու տեղը կուզար դրաւել ինք բանաստեղծը. իսկ բանաստեղծութիւնը կ'ըլլար նոր կրօնը: Իր համաոօտ, այլ համապարփակ ներկայացումին աւարտին Նորվան Եպիսկոպոս խօսելով նաեւ Գ. Պըլտեանի մեթոտաբանութեան մասին, երկու մէկնաբանութիւններ կատարեց հեղինակէն. դրական վերլուծումներու իր սուրբ հատորին՝ «Տրամ»ին մէջ ան ըսած էր թէ դրադէտի մը արտադրութիւնը ամբողջ մը կը կազմէ. իսկ դասախօսութեան նիւթ դարձած հատորին նեբածականին մէջ կար հեռեւեալ նշումը. «այս աշխատանքը փորձ մըն է մտածելու Վարուժանի բանաստեղծութիւնը»: Ասով, դասախօսը կը չեշտէր թէ «Տրամ»ով ըսկըսուած չարքին չարունակութիւնն էր Գ. Պըլտեանի վերլուծական այս նոր գործը, ուր ան հեռացած դրավերլուծումի դասական ձեւէն, դրական երկը ընթերցումի ու մտածումի առարկայ դարձնելու կը հրաւիրէ ընթերցողը:

Օրուան յայտագրով նկատի առնուած վերջին գործին մասին խօսեցաւ Թեոդոր Մալխասեան. Մարկ. Նշանեանի աւելի քան չորս հարիւր էջնոց հատորը դիւրընթեռնլի գործ մըն էր. հոն հեղինակը ըրած էր հայ լեզուին պատմութիւնը, ոչ լեզուաբանական մօտեցումով մը. լեզուաբանին գործը կը կայանար աղբիւրներու, հին բնագիրներու հարազատութեան ճշդումին, եւայլնի վրայ, մինչ Մարկ. Նշանեան լեզուն նկատի առած էր որպէս ինքնութիւն յատկանշող ազգակ մը: Հայերէնին այս պատմութիւնը կը սկսէր առաջին չրջանէն. կը պատմուէին ե. դարու միաւորրումի չանքերը, որոնք դրեթէ պիտի կրկնուէին Ժ-Ժ. դարուն, դրաբարէն աշխարհաբար անցքի ընթացքին: Այլ խօսքով, նորին ու հինին միջեւ հաւասարակշռութիւն վնտռելու չանքը անբաժան եղած էր լեզուին ընթացքէն:

Հինին վերադարձի փափաքը կը յատկանշուէր միթոտներ վնտռելու միտումով, որոնք ժողովուրդի մը ինքնութեան ազդակները կը նկատուէին, ասկէ զատ հայերէնի պատմութեան հեղինակը լուսն պաշտպանելու համար կը ներկայացնէր անով ստեղծագործելու հարցը:

Նոր հրատարակուած հատորներու յատկացուած երկրորդ հանդիպումն էր այս մէկը, անցեալ տարեչրջանի աւարտին Վ. Օշականի երկու դիրքերուն մասին Մարկ. Նշանեանի դասախօսութենէն եաք: Մամուլին մէջ լոյս տեսած դրախօսականներու զուգահեռ, ծանօթացումի աւելի անմիջական այս ձեւը եւս օգտակար ըլլայ թերեւս ընթերցողին ու հրատարակուած հատորներու միջեւ արդիւնաւոր կապ մը հաստատելու: Այս մասին յուսատու էր հանդիպումին աւարտին դիրքերու վաճառքի սեղանին հանդէպ ցոյց տրուած հետաքրքրութիւնը. սակայն հոն ալ կը ներկայանայ ցրւումի հարց մը, յատկապէս արտասահմանի մէջ լոյս տեսած հատորներու համար: Անոնք կարելի չըլլար ունենալ դիւրութեամբ, ինչպէս էր պարագան օրինակ, Գ. Պըլտեանի հատորին, որմէ միայն երկու օրինակ կարելի եղած էր ներկայացնել վաճառքի, ինչ որ անբաւարար էր զոհացնելու յայտնուած հետաքրքրութիւնը:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

– ԳԱՂՈՒԹէ ԳԱՂՈՒԹ –

ԹՈՐՈՆԹՈՑի Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Մարտ 30–ին, տեղի ունեցած է հրապարակային դասախօսութիւն մը, որուն ընթացքին, Հայ Դատի Ուսումնկիրճի դըբատենեակի վարիչ – տնօրէն՝ Սեզօ Պօյաճեան խօսած է հայկական ցեղասպանութեան ժխտումը ոչեկոչող ամերիկեան Ծերակոյտի բանաձեւին աշխատանքներուն մասին:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑի Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Ապրիլ 1–ին տեղի ունեցած գեղարուեստական երեկոյթին ներկայ գտնուած է չուրջ 400 հոգի: Ցայտագրին մասնակցած են «Համազգայինի» Թորոնթոյի երգչախումբը՝ խմբավարութեամբ եւ մենակատարներով: Եղած են նաեւ արտասանութիւններ: Փակման խօսքով հանդէս եկած է Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ հովիւ՝ Խաժակ Ծ. Վրդ. Յակոբեան:

***

ՊՈՒՔՐԻԷի մէջ, Մարտ 11–ին տեղի ունեցած ժողովի մը ընթացքին հիմնադրուած է Ռումանիոյ Հայոց Միութիւնը: Տասնեակէ մը աւելի քաղաքներէ եկած հայ համայնքի ներկայացուցիչները իրենց միահամուռ համաձայնութիւնը յայտնած են որ նորաստեղծ միութիւնը քաղաքական նպատակներ չհետապնդող հանրային կազմակերպութիւն մը ըլլայ: Տեղեկատուութիւններ կարդացած են միութեան առաջնակարգ ղեկավար յանձնախումբին անդամները: Խօսք առնողները արտայայտած են հայերէնի դասընթացքներ կազմակերպելու, «Նոր Կեանք» ամսաթերթին մէջ հայոց պատմութենէն յօդուածներ հրատարակելու, Հայաստանի ու Սփիւռքի այլ վայրերու հետ աերա կապեր հաստատելու ուղղութեամբ: Մշակուած է Ռումանիոյ Հայոց Միութեան հովանաւորութեամբ ռումաներէն լեզուով պարբերաթերթի մը հրատարակումը: Ժողովին երկրորդ մասին, ընտրուած է միութեան առաջին ղեկավար յանձնախումբը. նախագահ՝ Վարուժան Ոսկանեան, փոխ – նախագահ՝ Սարգիս Էքսիկեան (Քոնսթանցա), քարտուղար՝ Սեթին Մականեան:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԵԼԷՍԻ «Ռոզ եւ Ալեք Փըլիսոս» վարժարանը, Մարտ 14–ին, ճաշով մը նչած է «Ուսուցիչի գնահատանքի օր»ը՝ «Կարապետեան» սրահին մէջ: Ակումբական Խորհուրդին կողմէ ելոյթ ունեցած են Թամար Շահինեան (հայերէն) եւ Մարիան Սէմիրճեան (անգլերէն): Ուսուցչական ասպարէզին կարեւորութեան մասին արտայայտուած է Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ՝ Տաթեւ Արքեպիսկոպոս Սարգիսեան: Դրուատանքի խօսքեր ըրած են նաեւ Ուսումնական Խորհուրդի ներկայացուցիչ՝ Սրբուհի Հայրապետեան. հոգաբարձութեան ատենապետ՝ Կարօ Աւագեան եւ վարժարանին տնօրէն՝ Օննիկ Քէշիշեան:

***

ԿԼԻՆՏԷՒԻի քաղաքապետական խորհուրդի անդամ՝ Լերի Զարեան, Ապրիլ 3–ին, այս տարեչրջանին համար Կլինտէյլի քաղաքապետ ընտրուած է խորհուրդին անդամներուն կողմէ: Զարեան կը փոխարինէ Ճ. Միլլերը, որ քաղաքապետ էր անցեալ տարեչրջանին: Նոր քաղաքապետը վերջին անդամ նոյն պաշտօնը ստանձնած էր 1987–ին:

LIVRES REÇUS

MTNADZOR

AKSEL BAKOUNTS

Nouvelles traduites de l'arménien par *Mireille Besnilian.*

Ed. Parenthèses / Collection Arménies

Marseille, 1990.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՑ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

1.– ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՊՈԼԻՍԻ ԱՌՔՍՈՐՆԵՐԸ

Յուսիկ Ա. Քհնյ. Քաջունի. – Ծն. 1851–ին Արաբկիր, աշխարհական անունով Յակոբ Հազարեան, ուսած եւ ուսուցած անդ: Քահանայ ձեռնադրուած 1886–ին ծննդավայրին Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն վրայ՝ նոյն տաճարի առաջնորդ եղնիկ Եպիսկոպոս Ապահունիէ, Գաւառական եւ Կրօնական – Ժողովներու անդամակցած, իսկ ի բացակայութեան Ս. Առաջնորդին՝ չորս տարի վարած Արաբկիրի առաջնորդական փոխանորդի պաշտօն, մինչեւ պայթումը 1895–ի աղէտին, եւ իբր զարգացեալ կղեր՝ կառավարութեան ուշադրութիւնը գրաւելով՝ քաղաքական յանգաւորի ամբաստանութեամբ կը բանտարկուի հոն եւ ի Խարբերդ երկու տարի, կեդրոնէն կատարուած աղդու հետապնդումներ կը յաջողցնեն մահուան դատապարտութիւնը բեկանել եւ Պոլիս փոխադրել զինք, եւ Տ. Յուսիկ կը սկսի պաշտօնավարել հոս ընդ հակոզութեամբ Ազգ. Պատրիարքարանի: Սահմանադրութեան հռչակումին, Ազգային Կեդրոնական Ժողովի ընտրութեանց առեն կ'ընտրուի երեսփոխան, նաեւ Կրօնական Ժողովի անդամ, մինչեւ իր աքսորումը մասնակցելով արդիւնաւորապէս այդ կրկնակ ժողովներուն: Պաշտօնավարած էր նաեւ Եչնի – Գափու եւ Սկիւտար Ս. Կարապետ:

Իր կոչումին յար հաւատարիմ եւ իր մականունը տառապէս արդարացնող այս բազմաչարչար եւ ուսումնական երէցը – որ Հուրբիյէթէն ազդին՝ չէր բաժնուած ազգային չրջանակներէ–, յաչս Թալէաղի կառավարութեան՝ անչուշտ արժանի էր խառնուելու Ապրիլ 11–ի կարաւանին:

Վախճանած է տարագրութեան ճամբուն վրայ, չտեսակով դժոխի զրկանաց եւ տառապանքի:

Վարդան Քհնյ. Գարակէօզեան. – Ծն. 1877 Յուլիս 15–ին Գումգափու, աշխարհական անուամբ Ովհաննէս: Ուսումը Մայր Վարժարան առանալէ վերջ՝ պահ մը դեղագործութեամբ եւ առեւտուրով կը պարապի: 1896–ի սկիզբը կ'անցնի Մեծ – Նոր գիւղ (Եալովա) ուր իբր ուսուցիչ եւ երաժիշտ պաշտօնավարած միջոցին, Պանքայի դէպքին՝ իբր յեղափոխական ձերբակալուելով, 21 օր Փազարքէօյ բանտարկուելէ յետոյ կը փախչի Պոլիս, ուր դարձեալ կը բանտարկուի 16 օր: Ազատ արձակուելուն՝ կը մեկնի Ռուսճուկ, 1898 – 1900 պաշտօնավարելով տեղւոյն ազգային վարժարանին մէջ դասախարակ – երաժիշտի պաշտօնով, երբ Սպասկդիւլեան տեսուչ էր հոն: 1900–ի դարնան կը դառնայ ծննդավայր, Ֆէրիքէօյի Թաղական Խորհրդոյ քարտուղար եւ «Վարդանանց»ի դպրապետ կարգուելով, մինչեւ քահանայ ձեռնադրուիլը նոյն եկեղեցիին վրայ 1907 Ապրիլ 30–ին՝ Հրմայեակ Արքեպիսկոպոս Դիմաքեանէ:

Ինք եւս Պոլսահայ մտաւորականներու խումբին հետ աքսորուած է Զանղըրլը, ութամսեայ վտարանդի կեանքին մէջ ենթարկուելով ոսոխականական հալածանքներու եւ երկարատեւ հիւանդութեան, նաեւ ականատես ըլլալով աշխարհական բախտակից ընկերներու այլուր փոխադրութեան սրատամլիկ տեսարաններուն: Մնացածներէն 32 հոգիի՝ Պոլսէն դատ ամէն տեղ բնակելու մասին տրուած արտօնութենէ օգտուելով, 1915 Հոկտեմբեր 27–ին 8 ընկերներով ճամբայ կ'ելնայ եւ դժնդակ ուղեւորութենէ մը վերջ կը ժամանէ Ուչադ, Յովհան Վարդապետի, Զերազ Գասպարի եւ Շամտանճեան Միքայէլի հետ ընկերովի, չարունակելով ապրիլ ոսոխականական խիստ հսկողութեան տակ, հոն երբեմն առեւտուրով, երբեմն բժշկութեամբ եւ վերջերս ալ ազգային վարժարանի մէջ ուսուցչութեամբ պարապելով: 1918 Նոյեմբեր 17–ին աքսորակից նոյն անձերուն հետ կը դառնայ Պոլիս եւ կը չարունակէ քահանայագործել մինչեւնոյն եկեղեցին:

Պատ. կարապետ Քերոբեան. – 60 տարու, Պալըքէսիրցի, ուսած Մարզուանի Աստուածաբանական Ճեմարանը, միշտ պաշտօնավարած Միսիոնարաց մօտ ի Պայազ Հաուզ՝ իբր աշխատակից Տօքթ. Հէրիքի, Ս. Գրոց փորձերը նայող, քարոզիչ Սամաթիոյ, վերջին տարիներն ալ «Աւետաբեր»ի պատասխանատու անօրէն, եւ այդ իսկ պատճառաւ խառնուած մտաւորականներու կարաւանին:

Պատ. Քերոբեան Կոմիտաս Վարդապետի հետ Զանղըրլէն Պոլիս վերադարձող 8 հոգիներ խումբին մէջն էր, փրկուած՝ փորձանաւուր դէպքերէ եւ աւելի հետաւոր չհօթակէ, չնորհիւ ամերիկեան դեսպանատան: Այժմ Ամերիկա:

ՊՈԼԻՍԻ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐԸ

Հարիւրաւոր մտաւորականներու միաձոյն տարագրումէն երկու ամիս վերջն էր որ Սթամպուլի Պատերազմական Ատեանի չէնքին առաջքը կախաղան կը բարձրանային 10 ամիսներէ ի վեր բանտերու խորը տուայտող եւ հարցաքննիչ դատաւորու առջեւ ելլող 20 երիտասարդ Հայեր, բոլորն ալ գաւառացի, Յունիս 15–ին, Թալէաղի ոչժիմը տապալելու մտօք դաւադրութիւն մը սարքած ըլլալու ամբաստանութեամբ, իբր Հնչակեան:

(Շար. 10)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց ծնողաց՝ Մուրատեան եւ Գիւզիբեան ընտանիքներուն եւ իրենց եղբօր՝ Զօհրապ Մուրատեանի յիշատակին՝

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր եւ Արշալոյս Մուրատեան հետեւեալ նուէրները կ'ընեն.–

2000 Ֆր. Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին:

2000 Ֆր. Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան:

2000 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին,

2000 Ֆր. Ռատիօ Ալբ–ին:

– Ստանալ «Յառաջ»էն –

եւ 5000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

***

Տէր եւ Տիկին Յարութիւնեան ի յիշատակ իրենց վաղամեռ եղբօր՝ Յովհաննէս Սագըզեանի եւ քրոջը՝ Մարիամ Տէվէճեանի (Ծնեալ՝ Սագըզեան), փոխան հոգեհանգիստի 1000 Ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար:

RAVIVAGE
de la flamme

L'Association des Anciens Combattants invite tous ses adhérents ainsi que la Communauté arménienne à participer à la cérémonie de ravivage de la flamme à l'Arc de Triomphe,

MARDI 24 AVRIL

Rassemblement à 18 heures

à l'angle
de l'avenue des Champs-Elysées
et de la Place Charles de Gaulle

AVRIL 1915

Commémoration de nos martyrs

MESSE PONTIFICALE
A NOTRE DAME DE PARIS

Célébrée par
Mgr. GREGOIRE GHABROYAN
Eparque des Arméniens Catholiques de France

Dimanche 22 Avril à 15 h 30

L'homélie sera prononcée par
Le Cardinal JEAN-MARIE LUSTIGER
Archevêque de Paris

***

A l'issue de la liturgie rencontre amicale au Centre Saint Mesrob :
10 bis, rue Thouin, 75005 Paris

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Ալիս Ոսկանեանի, Տիկին Լուիզ Ոսկանեանի եւ զաւակներուն, Տիկին Մաթիլդա Փափազեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Արման Պետրոսեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Րօպէր Ալեքսեանի եւ զաւակներուն իրենց մօր՝ Արտեմիս Ոսկանեանի մահուան առթիւ: Մասնաճիւղս իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ նաեւ Տիկին Երեւան Բիւլիւրին իր մօր՝ Արշալոյս Մուրատեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ինար եւ Իվէթ Մուրատեան իրենց սանամօր՝ Արշալոյս Մաղաքեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղիկի 500 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին ղպրոցին:

Իրենց քեռկինին Ա. Մաղաքեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի՝ Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Բալօեան 300 ղպրոցին: Նոյն նպատակին համար վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ դրամարկղը. – Հրաչ եւ Էլիզապէթ Սիսեռեան 500, Սեդրակ Թաղէոսեան 500, Տէր եւ Տիկին Ասատուր Մաղաքեան 1000, Ժօ Փափազեան 200, Սառա Աւօյեան 100, Յովհ. Ղազարեան 100, Սուքիաս Սուքիասեան 200, Սաթենիկ Ֆրանքօզ 100, Էլէն Պրիմթ Կարապետեան 100, Տիկին Մարիամ Քէշիշեան 200 Ֆր., pour l'Arménie, les responsables agence S.P.A.C. St. Fons. 500 Ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Մուրատեան Փիլոմէն Պօղոսեանի մահուան առթիւ՝ 300 Ֆրանք Կապոյտ Խաչի ղպրոցին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ
ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Ապրիլ 22–ին, առաւօտեան ժամը 10–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ մատնաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի երջանկայիշատակ՝

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ

Կ. Պոլսոյ Պատրիարք

վախճանման քառասունքին առթիւ:

***

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 22,
կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ ՔՀՆԱ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան
Նախաձեռնութեամբ
Ներկայացում՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆԻ
Ծիծեռնակները Պիտի Զարթնափին
Խրտուիլակներէն
Վէպին
կը նախագահէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Հատորը կը ներկայացնէ (հայերէնով)
ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ
Հեղինակը կը ներկայացնէ՝
(ֆրանսերէնով)
ՅԱՄԻԿ ԳԵՒՈՆԵԱՆ
Հատորէն կը կատարուին ընթերցումներ:
Ազգային Տան սրահին մէջ
40 rue d'Arménie, Լիոն, 3–րդ
Ապրիլ 21, Շաբաթ, ժամը 18–ին:
Մուտքը ազատ է:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՑՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
ՁՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 24, 25, 26 եւ 27
Մեկնում Հինգշաբթի

Départ Jeudi matin

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ
ԵՐԵՔ ՕՐ
Յունիս 2, 3 եւ 4
Մեկնում Շաբաթ

Départ Samedi matin

Départ de l'autocar	
CLAMART - Mairie	7 h 30
ISSY-LES-MOULINEAUX - Eglise arménienne	7 h 45
ALFORTVILLE - Place Carnot	8 h
PARIS - Gare Saint Lazare - 25, rue de Rome	8 h 45

Participation aux frais :
Voyage, séjour en pension complète et excursions
jusqu'au MONT SAINT MICHEL
Ascension 500 frs. *Pentecôte* 420 frs.

Աւանդական հիւրասիրութիւն, հայբենասիրական մթնոլորտ, օթոգրով ամէնօրեայ պատյաններ Նորմանդիի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ:

Ծախքերու մասնակցութիւն՝
երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պատյաններ

Համբարձում՝ միմիայն 500 Ֆր.

Հոգեգալուստ՝ միմիայն 420 Ֆր.

Սենեակները ապահովելու համար հեռաձայնել. –

Նաւասարդեան	39 85 36 53
Փոխանեան	43 37 90 69

AVRIL 1915
AVRIL 1990

COMMEMORATION DU 75EME ANNIVERSAIRE
DU GENOCIDE DES ARMENIENS

ՓԱՐԻԶ

ԳԼԽԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅՑ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԵՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՈՒ ՀԱՅԱՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ

Համագաղութային հաւաքոյթ եւ ցոյց դէպի Թրքական դեսպանատուն՝ մեկնելով Յաղթանակի կամարէն. –

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼ 24

Ժամը 15·30–ին՝ Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ Փարիզի Ս. Յովհ.–Մկրտիչ Մայր եկեղեցիին մէջ,

Ժամը 18–ին՝ Համախմբում Շան գ'Էլիզէի եւ Պալզաք փողոցի անկիւնը,

Ժամը 18·30–ին՝ Յաղթանակի կամար, Անծանօթ Զինուորի Գուշարձանի բոցի արձարծում՝ նուագախումբ եւ ծաղկեպսակի դնում,

Ժամը 19–ին՝ Ցոյց – Տողանգք դէպի Թրքական դեսպանատուն – ժամադրավայր՝ Քլէպէր պողոտայի սկիզբը:

ԱՊՐԻԼ 24՝ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՕՐ

Ճանչնալ 1915–ի ցեղասպանութիւնը՝ գործադրուած Թուրքիոյ կողմէ.

Արդարութիւն՝ հայ ժողովուրդին.

Կասեցնել Թրքական ծաւալապաշտութիւնը եւ ընթացք տալ Արցախի Հայոց արդար պահանջին՝ ինքնորոշում.

Պահանջել Սումգայիթի, Կիրովապատի եւ Բաքուի ոճիրներու իրաւ պատասխանատուներու դատը.

LYON

JOURNEE NATIONALE DE LA CAUSE ARMENIENNE

MARDI 24 AVRIL

sous la présidence de Monsieur MICHEL NOIR
Ancien Ministre Député Maire de Lyon
Monsieur GILBERT CHABROUX
Maire de Villeurbanne, Conseiller Général
à 14 heures 30

SERVICE DE REQUIEM
en l'église St. Jacques — 40, rue d'Arménie
à 15 heures 30

GRAND RASSEMBLEMENT
Devant l'église St. Jacques et défilé
jusqu'à la Bourse du Travail (Place Guichard)
à 17 heures

MEETING

- Projection d'un film inédit «*Karabagh* 90»
- Allocutions : Personnalité du Karabagh et du C.D.C.A.
- Motion de Soutien présentée par différentes communautés non arméniennes et des organisations non gouvernementales.

NICE

Sous la présidence d'honneur de M. Jacques MEDECIN, *Maire de Nice, Président du Conseil Général des Alpes-Maritimes*
SAMEDI 21 AVRIL, 20 H 45

au CUM (65, Promenade des Anglais)
Conférence de *Claude Mutafian*.

LUNDI 23 AVRIL, 20 H

Veillée - Office Religieux en l'Eglise Apostolique Arménienne Sainte-Marie.

MARDI 24 AVRIL

— 9 h 45 : Rassemblement Promenade des Anglais (face Hôtel Méridien) Marche du Souvenir jusqu'au Monument aux Morts.
— 10 h 30 : Dépôt de gerbes à la mémoire de nos Martyrs et des Anciens Combattants et Résistants français d'origine arménienne morts pour la France 1914/1918 et 1939/1945
— 11 h 30 : Messe de Réquiem en l'Eglise Apostolique Arménienne Sainte-Marie, 281, bld. de la Madeleine à Nice.

Dans le cadre de la Commémoration du 75ème Anniversaire du Génocide du peuple arménien et à l'initiative du C.D.C.A. Nice - Côte d'Azur se tiendra du 20 au 25 Avril
au Centre Universitaire Méditerranéen- 65, Promenade des Anglais, Nice une Exposition sur le «*Génocide des peuples arménien, bulgare, chypriote, grec, kurde, sous l'Empire Ottoman*» réalisée par Sofia-Press
Inauguration officielle de cette Exposition par M. Jacques Médecin, *Maire de Nice*, le Vendredi 20 Avril à 17 h 30.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 21-22
SAMEDI-DIMANCHE
21-22 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.259 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.259

ԼԻՏՈՒԱՆԻԱ

ՔԱՐԻՒԶԷ ԵՒ ԿԱԶԷ ԶՐԿՈՒԱԾ՝

«ՀԱՐԻՒՐ ՏԱՐԻ ԿՐՆԱՆՔ ԴԻՄԱՆԱԼ»

Կ'ԸՍԷ ԼԱՆՏԶՍՊԵՐԿԻՍ

Մոսկուա ամբողջացուց իր սպառնալիքը եւ քարիւղէն հաք, գաղրեցուց բնական կազի հայթայթումը 85% համեմատութեամբ: Ի դէպ, քարիւղը բոլորովին գաղրեցուց (սկիզբը միայն 50% էր): Այս առթիւ է որ Լանտզսպերկիս, չկանալով հանդերձ իւղ չլեցնել կրակին վրայ, յայտարարած է որ Լիտուանիա 100 տարի կրնայ ղիմանալ առանց քարիւղի եւ կազի:

Նախարարապետուհին այս պատճառով է արդէն, որ Նորվեկիա դացած էր: Մոսկուա ոչ միայն, օրէ օր, մամլոկը կը սեղմէ Լիտուանիոյ շուրջ, այլեւ «կը չոյէ» Խառնիան եւ Լատվիան: Այսպէս կորքաչով, ընդունելով այդ երկու Հանրապետութեանց ղեկավարները ըսած է որ եթէ ներսը մնան, յատուկ կառոյց մը կը շնորհուի իրենց (յայտնի չէ թէ ի՞նչ է):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Մինթերան 24 ժամուան համար երթուդարձ մը կատարեց Ֆլորիտա, գլուխ – ղլխի խօսելու համար Նախագահ Պուշի հետ: Ֆրանսայի Նախագահը փաստաբանի իր տաղանդը ի գործ դրած է պաշտպանելու համար անկախ եւ ինքնավար պաշտպանութիւնը Եւրոպայի: Կը թուի որ երկու նախագահներուն միջեւ գոյութիւն ունեցող բոլոր տարակարծութիւնները փարատած են: Խօսակցութիւններէն եաք, Պուշ եւ Միթերան ներկայացուցած են արդիւնքը, իւրաքանչիւրը ըստ ի'ր հեգեղութեան: Միթերան որ օրէ օր աւելի կոչեան հով մը ունի, կը պարզէ եւրոպական պաշտպանութեան իր հասկացողութիւնը որ կը սահմանափակէ Ատլանտեան ուխտի դերը եւ կ'ամրապնդէ եւրոպական պաշտպանութեան մը ինքնութիւնը: Միթերան առաջարկած է նաեւ Ատլանտեան վեհաժողով մը մինչեւ տարեւոյն վերջ եւ Պուշ իր հաւանութիւնը տուած է: Խօսած են նաեւ Լիտուանիոյ չորջափակման մասին եւ յայտնած իրենց մտահոգութիւնը: Կը թուի, սակայն, որ Պուշ չատ որամադիր չէ «քան մը ընելու» նոյնիսկ միայն անտեսական դետնի վրայ Խորհրդային Միութեան նկատմամբ: Ըստ ատենդութեան, Ուաշինկթըն նախ կը քալելէ, ինչպէս ըրաւ այս պարագային ալ, ապա՝ մէջտեղ կը ձգէ, յանկարծ յիշելով իր չահերը...:

ՏԸՊԼինի եւրոպական Վեհաժողովէն չաբաթ մը առաջ (Ապրիլ 28) Միթերան եւ Քոհլ միացեալ յայտարարութիւն մը ըրած են, որ մեծ ուշադրութիւն գրաւած է եւ կը փաստէ որ Ֆրանսա եւ Արեւմտեան Գերմանիա այլեւս տարակարծիք չեն, ոչ ալ իրարու քէն ըրած են, ինչպէս կը կարծուէր: Երկու ղեկավարները կ'առաջադրեն որ Տըպլինի հանդիպումը նախաձեռնարկ ըլլայ աշխատանքներու՝ «որոնք անդամ Պետութեանց յարաբերութեանց ամբողջութիւնը վերածեն եւրոպական միութեան մը»: Պէտք է նաեւ իրագործել քաղաքական, տնտեսական եւ դրամական միութիւնը 1993 Յունուար 1–ին իսկ: Եւրոպացիներուն համար, Միթերան եւ Քոհլ, այս ձեւով կը ջանան քօղարկել իրենց անհամաձայնութիւնը, գլխաւորաբար դերմանական վերամիացման առընչութեամբ:

ԷՒ – ՖՐԱՆՍ ԵՒ ԷՒ – ԷՆԹԷՒ ատիպուածան ջնջել իրենց թռիչքներուն մեծ մասը (մանաւանդ Էտ – Ինթէտ) Ապրիլ 20–ին, Ուրբաթ օր, օդանաւային երթեւեկի հսկողութեան պաշտօնեաներու գործադուլին հետեւանքով: Գլխաւոր առարկութիւնը անձնակազմերու անբաւարար – րութիւնն է: Պետական վարչութիւնը պատրաստ չէ նաեւ ճարտարապետի հանգամանք ընծրհել երթեւեկի հակակշռի պատասխանատուներուն:

ԵՈՒՐԻ ԱՖԱՆԱՍԻԵՒ, արմատական բարեկործիչներու պարագլուխը, պատմաբան եւ երեսփոխան, կուսակցական անդամատեարը եա զրկած է:

ԽՍՏՈՆԻՈՑ մէջ, պատուելի մը եւ իր ծառան սպաննուած են: Կը կարծուի որ պատճառն պատուելիին կատարած հետազօտութիւններն են խառնացիներու տեղահանութեան մասին տաալինեան պատկերակայանները: 70–ամեայ պատուելիին եւ իր ծառային մարմինները վայրագօրէն անդամատուած են եւ կը թուի որ պատուելին բաւական չարչարանք կրած է մեռնելէն առաջ: Ան ցանկ մը ունէր տեղահանուած խառնացիներու 40 – 50–ական տարիներուն Տաալինի զազտնի ոստիկանութեան կողմէ եւ անանուն սպառնալիքներ ստացած էր վերջերս: Հաւանաբար կրցած էր ճշդել պատասխանատուներուն ինքնութիւնը: Տալինի խորհրդարանը քննութիւն բացած է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ պատուիրակը Փութպոլի հանդիպումին Պենֆիքայէն քաղաքական համեմատութիւններ առաւ եւ նախատրապետը՝ Ռոքար նամակով մը ՕՄ·–ի նախագահին՝ Պ· Թափիի կը յայտնէ որ ինք ալ անախորժ տպաւորութիւն մը ղգացեր է ձեռքով նշանակուած այդ կէտէն: Կ'ըսէ թէ կառավարութիւնը բան մը չի կրնար ընել այդ ուղղութեամբ, աւելցընելով.– «Թերեւս առանց ապրեցութեան չէ եւ մարզական աշխարհի տրամադրութեան տակ եմ զայն գործադրելու համար ի հարկին եւ կը հրահանգեմ ենթանախարին՝ Ռոժէ Պանպիւքի, որ պէտք եղած չափումները ստեղծէ այդ առընչութեամբ»: Դեռ աւելին, Ռոքար լուծում ալ կ'առաջարկէ, որպէսզի իրաւարութեան նման «սխալները» չպատահին· «ինչո՞ւ, կ'ըսէ, չէ հաստատուած դատաւոր – իրաւարաներ, որոնք մրցումին հետեւին դաշտին ծայրը եւ վիտէօ – պատառի մը վրայ, կրնան անմիջապէս զարմանել իրաւարային բացայայտ սխալը»: Քաղաքական եւ այլ դէմքեր բաւական զարմանք յայտնեցին այս նամակին առթիւ, ի մէջ այլոց Ֆ· Սեկէն յայտարարեց թէ Մ· Ռոքար «կարմիր խարքոն»ի մը արժանի է, «այսքան ծիծաղելի եւ ամբոխավար խօսքեր չէի լսացած» կ'աւելցնէ Սեկէն: Ճիշդ է որ աննախընթաց երեւոյթ է եւ չար լեզուները կ'ըսեն թէ Ֆրանսացիք ոչ մէկ անարդարութիւն կամ զայթակղութիւն տեսած պիտի ըլլային, եթէ նման կէտ մը (ձեռքով) Մարսէյլի մէկ խաղացողը նշանակած ըլլար: Հարցը փակուած չէ, այլ նոր կը սկսի, որովհետեւ Մարսէյլի համար, այլեւս «աղգային» հարց է:

ՊԱՊԸ ձեռնարկեց իր 46–րդ ճամբորդութեան, առաջին անդամ ըլլալով այցելութիւն մը տալով Չեխոսլովաքիոյ, Վացլաւ Հաւէլի հրաւէրին ընդառաջելով: «Անդամալոյծ եկեղեցւոյ մը ազատարարը», Յովհ· Պօղոս Բ· արդարեւ իր ուղքը կը դնէ երկիր մը, ուր առաւելարար կիրարկուած է կրօնական հալածանքը վերջին 40 տարիներու ընթացքին: Համայնավարութենէն առաջ, Պոհեմիոյ մէջ, 70% կաթոլիկէ կար եւ այդ իսկ պատճառով է որ հակակրօն պայքարին գլխաւոր թիրախը եղած է կաթոլիկէ եկեղեցին Հռոմի հետ իր կապերուն պատճառաւ: Պապը, 34 ժամուան իր այցելութեան ընթացքին, պիտի երթայ երեք պատմական վայրեր՝ Պոհեմիա (Փրակա), Մորավիա (Վելհերատ) եւ Սլովաքիա (Պրատիսլաւա): Երեք բացօթեայ պատարագ պիտի մատուցանէ եւ 10 ելոյթ ունենայ:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԿՈՆԴԱԿԸ ՀԱՅԵՐՈՒ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 75ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

ՎԱԶԳԷՆ ԾԱՌԱՑ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲՆ ԱՍՏՈՒԾՈՑ ԵՒ ԿԱՄՕՔՆ ԱԶԳԻՍ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՑՆ ՀԱՅՈՑ, ԾԱՁՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱՔՈՌՈՑ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՍՐԲՈՑ ԷՋՄԻԱԾՆԻ

Քրիստոսավանդ սիրոյ ողջոյն և օրհնութիւն Հայրապետական կաթողիկոսիս Մեծի Տաճն Կիլիկիոյ Տ·Տ· Գարեգնի երկրորդին, Պատրիարքական տեղապահին Հայոց Սըրբոց Երուսաղէմի Տ· Թորգոմայ Արբեպիսկոպոսին, Պատրիարքին Հայոց Կոստանդնուպոլսոյ Տ· Շնորհեայ Արբեպիսկոպոսին, համօրէն Արբեպիսկոպոսաց, Եպիսկոպոսաց, Վարդապետաց, Քահանայից եւ Սարկաւագաց, Թեմական երեսփոխանական ժողովոց, Թեմական եւ Թաղական Խորհրդոց եւ պաշտօնէից եւ սիրեցեալ համայն հաւատացեալ ժողովրդեան Հայոց:

Այսօր 1990 Ապրիլ 24 փրկչական ամի, մեր համայն հաւատաւոր ժողովուրդը, Մայր Հայաստանից, Արցախի բարձունքներից եւ Սփիւռքի տարածքից հոգեւին քայլում է լուռ ու ինքնամփոփ դէպի Մեծ ծեռնակարերդը քաղաքամայր Երեւանի, իր կրծքի տակ ծրարած մեծ վիշտը երկու միլիոն իր հարազատների, որոնք նահատակուեցին 1915 – 1923 տարիների ընթացքում օսմանեան կայսրութեան տարածքի վրայ, ծրագրումովը եւ գործադրումովը «Երիտ – Թուրք» ղեկավարների:

Մեր Մայր Եկեղեցին, մեր ազգը ամբողջ այսօր վերստին ապրում են զարհուրանքը մեր պատմութեան Մեծ Եղեռնի ու աղօթում զոհուածների հոգիների համար եւ ուխտ են անում սուրբ պահելու նրանց նահատակութեան յիշատակը ու հաւատարիմ մնալու նրանց լոյս երազանքներին:

Աբեմատահայերի ցեղասպանութիւնը «Երիտ – Թուրք» ազգայնամոլ ղեկավարները ծրագրեցին եւ ի գործ դրեցին, նպատակ ունենալով ընթնջել ամբողջ մի ազգաբնակչութիւն, բայց անելու համար ճանապարհ դէպի իրականացումը համաթուրքական մի կայսրութեան: Այդ խաւար ծրագրին զոհ գնաց պատմական Հայաստանի արեւմտեան հայութիւնը:

Փրկուեց միայն արեւելեան Հայաստանի ազգաբնակչութիւնը, չնորհիւ Սարդարապատի Մայիսեան յաղթանակի եւ ստեղծումովը հայ նորագոյն պետութեան, 1918 Թուին, որը նոր պայմաններում գոյատեւում է մինչեւ մեր օրերը, հանդիսանալով միակ խարիսխը հայ ժողովրդի գոյատեւման եւ զրաւականը նրա պետականութեան ամրապնդման Արարատի փէշերին:

Հայոց կոտորածների 75–ամեակի սեմին, մեր եկեղեցին ոգեկոչում է իր ժողովրդի նահատակումը՝ աղօթքով ու աղերսով առ Աստուած, որ նրանց յիշատակը յաւէտ պայծառ մնայ երկնային արքայութեան մէջ ու նաեւ երկրի վրայ՝ յաւերժ անմոռաց, օրպէս ոգեղէն մի յուշարձան սգոյ եւ վերածննդի:

Այսօր, մեր պատմութեան մեծագոյն արհաւիրքը ոգեկոչում ենք մեր հայրենի կեանքի տապալալի ներկայ վիճակում, երբ ողբում ենք նաեւ նոր զոհեր, պատմական Արցախի մեր զաւակների արդար պայքարի ճանապարհին:

Աստուած է վկայ, քաղաքակիրթ ողջ մարդկութեան խիղճն է վկայ, որ Արցախի Հայերի ազգային ազատ ինքնորոշման իրաւունքը Մայր Հայաստանին միանալու, թէ՛ արդար է, թէ՛ օրինական եւ թէ՛ համաձայն մարդու իրաւունքների հրամայականին,

1915–ի ցեղասպանութեանը զոհ գնացած Հայոց հոգիները այսօր մեզ հետ են եւ միանում են մեր աղօթքներին, մեր մաքառումներին: Նրանք քայլերում են ու զօրացնում մեզ եւ պատգամում բոլորիս՝ անչէջ պահել նրանց ուխտը, ամուր պահպանել մեր ազգային հաւատամքն ու հաւաքական կամեցողութիւնը, միասնական ուժերով յաղթահարելու համար մերօրեայ դժուարութիւնները, գործելով ողջմտութեամբ ու հեռատեսութեամբ, երբեք մոռացութեան չտալով անցեալի մեր կործանարար փորձութիւնները: 1915–իդ յետոյ, հայ ժողովրդին ներելի չէ սխալ կողմնորոշուել, քանզի արդի մեր Մայր Հայրենիքի քաղաքական անվտանգութիւնն ու տնտեսական զօրացումը խորհրդային բազմազգ ինքնիշխան ազգութիւնների ընտանիքում, պերազոյն երաշխիքներն են մեր ազգի ապագայ գոյատեւման:

Մենք նոյնիսկ յուսով ենք, որ կը գայ այն օրը, երբ աշխարհի ժողովուրդները, նաեւ մեզ հարեւան Թուրք ժողովուրդը, մեզ հետ կը խոնարհուեն Հայոց նահատակների յիշատակի առջեւ:

«Քրիստոս Որդի Աստուծոյ անեխակալ եւ բարեգութ ··· յիշեա զհոգիս բիւրաւոր ննահատակաց մերոց եւ դասաւորեալ պայծառացոյ զնոսա ընդ սուրբս ֆո ··· զի Դու ես դատաւոր կենդանեաց եւ մեռելոց»:

Այսու մեր կոնդակով հրաւէր ենք կարդում մեր եկեղեցիներին ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի, որ տարւոյս Ապրիլ 24–ին կատարուեն հանդիսաւոր արարողութիւններ Սուրբ Պատարագի եւ հոգեհանգստեան՝ ի խաղաղութիւն ու ի լուսաւորումն ցեղասպանութեան զոհ գնացած Հայոց հոգիների եւ ի միխիթարութիւն մեր սգակիր ժողովրդի:

«Զարթիր եւ հայեաց, Տէր, յիրաւունս իմ, ի դատաստանս իմ, եւ իրաւ արա ինձ ըստ արդարութեան Քումդ» (*Սաղմոս Է· – 23*), «Չի հզօրիչ իմ եւ ապաւէն իմ Դու ես» (*Սաղմոս Լ – 4*): Ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՑՆ ՀԱՅՈՑ

Տուաւ Կոնդակս ի Մարտ 3–ի 1990 Փրկչական ամի, եւ ի տումարիս Հայոց ՌՆԼԹ ի Մայրաւանս Սրբոյ Էջմիածնի:

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹ «ԲԱԶՄԱՎԷՊ»Ի 1989Ի ԹԻՒԸ - ՎԵՆԵՏԻԿ

(Ե. եւ վերջին մաս)

Հայր Ս. Ձեմճեմեան լուրջ որոնող մըն է եւ կը սիրէ լուսաբանել ու ընթերցող լայն հասարակութեան տեսականութիւնը ղարձնել մտքի մէջ պահուած փաստաթղթեր: «Ոսկեայ վարդապետ երեւանցիի երկու ձեռակներ», որոնք կը չօշափեն Աստուածաչունչի տպագրութեան եւ նոյն տպարանին Ամստերտամէն ձենովա կամ վենետիկ տեղափոխման հարցերը՝ առանցքը կը կազմեն սոյն նիւթին: Նամակները ուղղուած Հաւատոյ Տարածման Ժողովին (Հռոմ), կ'ընեն թելադրութիւններ օգտակար հրատարակութիւններու ձեռնարկելու համար, որոնց մէջ բանին անհրաժեշտ հայերէն դրքերու բազմացումն է:

Նոր չէ որ Արցախը մեր քանասիրական մտքի ուշադրութեան կ'արժանանայ: «Բազմավէպ»ի սոյն թուին մէջ կը չարունակուի Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի Արցախի տեղեկագրութիւնը, որ այս օրերուն աւելի քան երբեք կրնայ օգտակար հանդիսանալ իր հնագոյն արձանագրութիւններու նկարագրութիւններով, որոնք ցաւալիօրէն լքման ու քայքայման ահաւոր վտանգին տակ կը գտնուին ժամանակակից վանդալներու լեխանութեան ներքեւ: Կարելի է չնորհաւորել բազմավէպի խմբագրութիւնը, հայ ժողովրդի յիշողութեան մէջ Արցախի հարցը միշտ թարմացնելու օգտակար գործին համար:

Ձէյմս Ռասսել ունի անդլերէն յօդուած մը՝ վեցհազարեակ կոչուած դիւթական բնոյթի միջնադարեան մատեանի մասին: Համաքրիստոնէական եւ համամերձարեւելեան բազմաթիւ նիւթերու այս աշխատութիւնը արժանացած է հեղինակի ուշադիր եւ քննող ուսումնասիրութեան:

Իտալերէն լեզուով ուսումնասիրութիւն մը (չար. 4) ունի Հայր Մարտիրոս Սպահեան՝ «Ծիսական հաղորդակցութեան հարցի մասին»: Հեղինակը կը զբէ անյաղթելի այն բոլոր գժուարութիւններու մասին, որոնք պատճառ դարձան Հայաստաեան եւ Հռոմէադաւան համայնքներու մէկտեղ հակամարտութեան:

Նոյն լեզուով Անդելօ – Բորկինի զոյգ հեղինակները, որպէս հմուտ ընդունելով եղնիկ Կողբացիի «Եղծ աղանդոցը», ճոխացած դիցաբանական ու ժողովրդային հնդեւրոպական տուեալներու հետ, յարաբերութեան մէջ կը դնեն օձը ու արդանդութիւնը որպէս խորհրդանիշ առատութեան:

Հաղորդումներ, նշումներ, վիճարկումներ բաժինը կը սկսի Հայկ Տէր – Ղեւոնդեանի անդլերէն ուսումնասիրութեամբ՝ «Աբտաշէսեան Աբբայատոհմի թագերը (խոյրեր) եւ անոնց ծագումը» վերնագրեալ: Հեղինակը հայ կերպարուեստի ոսկերչական ճիւղին ուսումնասիրման նուիրուած անձ մըն է: Անոր հետաքրքրութիւններու ոլորտը լայն եւ նպատակային է եւ չի տարուբերուիր ա՛յլ նիւթերու չուրջ: Իր վերոյիշեալ ուսումնասիրութեան մէջ ան կը փորձէ Աբբաշէսեան խոյրերու Տիգրանեան տարբերակին վրայ արեւ եւ արծիւները «ճիշդ» տեղադրել թագի ճակատին, քան թէ ալ կողմը: Իր տեսակէտները համոզիչ դարձնելու փորձերուն արդիւնքին համար պէտք է սպասել յաջորդ հատմավէպի եզրակացութեան: Նորութիւն մըն է հայագիտութեան այս աննկատ թողուած բնագաւառին մէջ:

Ժամանակակից հայ նկարիչներու վաճառքին մէջ իր ուրոյն տեղը կը գրաւէ Մելիոն Քէպապճեան: Երկա՞ր տարիներ Ֆրանսա ապրելէ եւ 1947–ին կաթուածահար վիճակի մէջ Հայրենիք դարձելէ երկու տարիներ յետոյ՝ լուռ կերպով մահացաւ Երեւանի մէջ: Այս բազմաբեղուն նկարչի մասին է որ գրած է երիտասարդ հայ արուեստաբան՝ Լեւոն Զուգասըզեան, լուռթեամբ անցնելով տաղանդաւոր նկարիչի հանդէպ նկարիչներու Միութեան վարչութեան ցուցաբերած յանցաւոր անտարբերութիւնը, զանց առնելով այն չատ կարեւոր ճշմարտութիւնը որ Քէպապճեանի գործերը կը կրեն Arts déco արուեստի զարդոյի ուժեղ ազդեցութիւնը: Երկա՞ր ժամանակ կատարեալ մոռացութեան տրուելէ յետոյ իր արուեստի «անկումայնութեան» համար, ներկայ յարաբերական «ազատութեան ընթացքին իր գործերը սկսած են ուշադրութեան առարկայ դառնալ: Կը յիշեմ պատանութեանս օրերուն Ա. Զօպանեանի «Անահիտ»ի կողքերը Քէպապճեանի կողմէ կատարուած, որոնք իմ հիացումիս առարկաներն էին: Երեւոյթը զուարճալի է եւ մաղթենք որ նոյն վերաբերմունքը չարունակուի անցեալի չգնահատուած նկարիչներուն հանդէպ:

«Յովհաննէսի Աւետարանի մի ձեռագրին քնագրային տարբերակները», հեղ.՝ Մարտիրոս Մինասեան: Հանգուցեալ Հ. Նապիսեանի չնորհիւ ստացուած եւ Հայր Քերովբէ Ա. Զրաքեանի նկարագրութեան վրայ Մ. Մինասեան կ'աւելցնէ իր անձնական դիտողութիւնները:

«Յուցակ ձեռագրաց (չար. 2) Յ. Քիւրտեան հատաքածոյի»: Յ. Քիւրտեան իր հատաքածոյի երկրորդ մասին մէջ կը նկարագրէ 12 ձեռագրեր: Յայտնի հնադէտի սոյն գործի չարունակութիւնը սպասելի է:

«Օրուան դիրքեր, դրախօսականներ» բաժինին մէջ ունինք՝ Դաւիթ Բէկ, ընտիր պատմութիւն, հրատ.՝ փրոֆ. Լ. Գ. Խաչերեանի: Մինչեւ օրս Խաչերեանի գործերը դնահատուած են ըստ արժանւոյն եւ զարմանալի է որ Դաւիթ Բէկեան չարժման մասին վերոյիշեալ հրատարակութիւնը որակուի «մէջոցների» ապարդիւն վատնում», «գրուած յանուն գրբուելու» ու չափազանց խոցելի հրատարակութիւն՝ ուսումնասիրական տեսակէտէ:

Դանիէլ Վարուժանի «Երկերի լիակատար ժողովածու», Հայաստանի դիտութիւնների Ակադեմիայի հրատարակութիւն: Գրախօսող Վ. Մատթէոսեան, դնահատելով հանդերձ երեք հսկայ հատորները, որոնք հարուստ յուշարձաններ են Վարուժանի անմոռանալի յիշատակին, արդարացիօրէն կը նշէ կարգ մը ցաւալի վրիպումներ, որոնք «սպրդած» են հրատարակիչներու ուշադրութենէն: Վարուժանի նման մեծատաղանդ բանաստեղծի մը գործերուն կարելի էր աւելի մեծ ուշադրութեամբ եւ յարդանքով մօտենալ: Պիտրոքրաթիք վերաբերմունքի փայլուն օրինակ մը եւս: Գրախօսողի «բոցավառ» եւ «բոցարծարծ» ածականները չատ ճիշդ կը բնութագրեն Դանիէլ Վարուժանի մտքի եւ զբչի արգասիքը:

Պերճ Սապպաղեան, «Դրամագիտական հարցեր»: Գրախօսող՝ Վարդան Մատթէոսեան: Որպէս արժէքաւոր անհատ եւ հմուտ դրամագէտ՝ մեզի լաւ ծանօթ էր հանգուցեալ Պերճ Սապպաղեան, որուն հետ երկար ժամանակ թղթակցած ենք եւ իր սոյն հատորէն չատ առաջ, իր զրկած առանձնատիպերէն մասնաւորաբար չատ դնահատած ենք իր «Լուկուլլոսի դիւանագործներուն Թիւր Տիգրանակերտի ճակատամարտին» եւ «Տիգրան Դ.ի եւ Երատոյի արենակցական կապերու հարցին չուրջ» յօդուածները: Շնորհաւորելի է նաեւ բժ. Թորոս Թորանեանի այս ազնիւ նախաձեռնութիւնը:

Րաֆֆի Տարեգիրք: Կազմող եւ հրատարակող՝ Տաճատ Պօղոսեան: Գրախօսող՝ Վ. Գ. Մինասեան, տարեգրքի Գ. մասի (1986 թ.) բովանդակութեան վրայ, թուելով յօդուածագիրներուն անունները: Վերջաւորութեան կը զբէ՝ «Ցուսանք որ կը գայ մի այլ տարեգիրք ... չարունակելու համար կէս մնացած գործը...»:

«Գրական տեղեկատու», Հայկ Խաչատըրեանի: Այս մասին գրախօսող Վ. Մատթէոսեան կը զբէ՝ «Գրական տեղեկատուն կը բովանդակէ Հայաստանի Գրողներու Միութեան 52-ամեայ գոյութեան 661 անդամներու կենսա – մատենագիտական լիակատար ներկայացումը, որ կը պարունակէ անփոխարինելի ու երբեմն հազուագիւտ տեղեկութիւններ այս կամ այն գրողի կապակցութեամբ»:

Յանկալի է այս պատուարեր հայագիտական պաշտօնաթերթի՝ «Բազմավէպ»ի տպագրանակին յաւելումը եւ օտար լեզուով ամփոփումներու մատրամատնումը: Նաեւ գեղեցիկ գլխագարդերու եւ վերջագարդերու օգտագործումը, հանդէսի կազմի փոփոխումը եւ նորոգումը հայկական ոճով եւ մանաւանդ մեկենասներու նիւթական օժանդակութիւնը այսպիսի ծախսալից հրատարակութեան մը համար: Թող այս ամէն գրասէր Հայու ու մեկենասի համար պատուոյ հարց մը ըլլայ:

ՀԱՅԿ ՆԱՀԱՊԵՏ

ԱՒԱԳ ՈՒՐՒԱԹ

(Հայկական Ջեռագրի մը վաճառքին առթիւ)

Վերջին չաբաթը, հինգ հազար Հայերու ղրկուած է ինը էջնոց անդլերէն «նամակ» մը, որ վաճառքի առաջնակարգ յայտարարութեան պրակ մըն է, միջազգային Աճուրդի Տուներու եւ Մանուսկրիպի Տուներու մասնայատուկ ձեւով եւ ոգիով պատրաստուած: Վաճառքը հովանաւորողն է Armenian Express (U.S.A.) Inc.ը:

Վաճառուած «ապրանքը» Ցայտնաւորի մըն է, «400 տարուան հայկական ձեռագիրը» մը՝ հայկական զարզարիրերով դուռնագիր: Հոն կը տեսնուին նաեւ սուրբերու, բնանկարները, լինչպէս՝ Ս. Բարթողիմէոսը, որուն լուսապատկին համար զործածուած է «հարազատ ոսկի», չհասկցողին համար՝ «Solid gold», ինչպէս կը հաստատէ ծանուցումը:

Ցայտարարութիւն – ծանուցումը քիչ մը աւելի սրատյոյզ չեչտով կ'ըսէ նաեւ թէ «Ցայտնաւորը» վերապրած է «զարերու պատերազմներէն, սովէն, երկրաչարժերէն, աղէտներէն եւ կռիւներէն», հետեւաբար իր՛նչ բախտաւորութիւն է, որ այսօր մեզի կրկին բախտը կը որուի առնոր տէր կանդնելու:

«Մեզի» զերանունը այս պարագային չի նչանակեր ամբողջ հայութիւնը, այլ՝ 193 ունեւոր եւ բախտաւոր անձեր:

Որովհետեւ – ու հո՛ս կը կայանայ ձեռագրին վաճառքին ինքնատիպ եւ չուկայական դիւտը – ձեռագիրը կարելի է գնել թերթ – թերթ, կամ երեք – չորս թերթեր պարփակող կազմով: Կարելի է գնել թերթ մը առանց թռչնագրի, իր մասնայատուկ չրջանակով, վճարելով յարաբերաբար համեստ գին մը, որ կը բարձրանայ սուրբի մը մանրանկարի գոյութեան պարագային: Այլ խօսքով, Ցայտնաւորին էջերը փրցուած, երբեմն բաժնուած, դասաւորումի ենթարկուած եւ հրապարակ հանուած են «փոքրաքանակ» վաճառքի համար: Ասիկա մտածուած է աւելի չատ Հայեր «բախտաւորելու» միտումով, այսուհանդերձ գիներու փոքր դումարում մը ցոյց կուտայ, որ ընդհանուր վաճառքին գոյացած դումարը վաճառականին պիտի ապահովէ 317,400 տոլար: Բարեգործութիւնը մէկ ուղղութեամբ չէ:

Այս ծանօթագրութեան բաժինը աւարտելու համար, աւելցնենք որ վաճառողին համաձայն ծախու էջերուն գինը չատ համեստ է, քանի որ Հայկական ձեռագիրներու արժէքը դեռեւս ստորագնահատուած է միջազգային չուկայի վրայ: Բացատրեցինք իր գինը. չրջանակի մէջ առնուած չորս էջ, ուր կը գտնուի նաեւ ոսկեզօծ լուսապատկով սուրբի մը մանրանկարը, կարելի է գնել միայն 2495 տոլարի, մինչ ... «Վան Կոկի մէկ գործը ծախուեցաւ 53 միլիոն տոլարի», եւ «ձէյմս Թագաւորին տպագիրը (եւ ոչ թէ՝ ձեռագիրը) Ս. Գիրքը ծախուեցաւ 143,000 տոլարի»: Հետեւաբար, Ցայտնաւորքէն էջ մը կամ երկու գնողը, նիւթական դեռ նի վրայ նաեւ չատ մեծ չահեկան դրամնութիւն մը կատարած կ'ըլլայ: Աճապարեցէք գնել դեռ պահեստը չվերջացած...

Ցայտարարութեան մէջ չըսուիր թէ որո՛ւ կը պատկանի կամ կը պատկանէր բիւրեղ – բիւրեղ եղած հայկական ձեռագիրը: Կը խորհինք որ օրինական դեռնի վերջայ մենք իրաւունք չունինք նման հարցում մը պաշտօնապէս կատարելու իրաւասու մարմիններուն, սակայն իմացանք որ Ցայտնաւորքը կուգայ Լոնտոնէն: Ձեռագրի էջերու վաճառքով զբաղած անձ մը վերջերս ներկայացած է Նիւ – Եորքի Առաջնորդարանը, եւ հարցումի մը պատասխանելով ըսած է թէ ձեռագիրը Անդլիայէն գնուած է «չուրջ 15 տարի առաջ» (կրնայ տարիներու թիւին մէջ չփոթ մը ըլլալ), ու թէ ան «մաս կը կազմէր այլ ձեռագիրներու որոնց մէկ մասը գնուած է Հայկական եկեղեցիին կողմէ»:

Պարագաներու անսովոր զուգադիպութեամբ մը, մեր նախորդ չաբթուան խմբագրականը (*) նուիրուած էր Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան, Թորգոմ Արք. Մանուկեանի որպէս Պատրիարք ընտրութեան առթիւ: Հոն կը յիշատակէինք նաեւ ձեռագիրներու դղուեթեան կապուած ազգային գաղթակղութիւնը որ կապուած էր վաճառքի Պատրիարքին անուան: Այդ ձեռագիրները Լոնտոն տարուած էին վաճառքի համար: Ահա այսօր, դարձեալ Անդլիոյ մայրաքաղաքը կը յիշատակուի որպէս հայ ձեռագրի վաճառման վայր:

Այսուհանդերձ, երբեք չենք ուզեր նսեմացնել կասկածը արթնցնել, որ «մանրաքանակ» վաճառուած ձեռագիրը մաս կրնար կազմած ըլլալ դղօնին, ոչ ալ հաստատել թէ «400 տարուան Ցայտնաւորքը» հայկական վանքէ կամ մշակութային կեդրոնէ մը ժամանակին դղուած ձեռագիրը մը կրնայ եղած ըլլալ: Այսուհանդերձ անհրաժեշտ կը գտնենք մեր հարցումը ուղղել հայ ձեռագիրներու տէր եւ պահպան բոլոր վանքերուն եւ դրադարանները, թէ արդեօք իրենց գանձարանին մէջ կը գտնուի՞ր նման Ցայտնաւորք մը ասկէ 20, 30 կամ 40 տարիներ առաջ, որ սակայն այսօր անհերեւութացած կը մնայ իրենց գանձատուներուն մէջ: Այդ կեդրոններու պատասխանատուներուն պարտականութիւնն է հետաքրքրուիլ, եւ ի հարկին հետապնդել հարցը:

Անհատական գետնի վրայ ոչ ոք կրնայ արդիլել, որ գիրքի մը տէրը անջատ էջերու վերածէ հատորը եւ նոյնիսկ հովին տայ էջերը: Սակայն չենք կրնար համաձայն գտնուիլ նման գաղափարի մը, երբ հարցը կը վերաբերի Յարդերէն եւ «դարերու աւերներէն վերապրած» ձեռագիրի մը, եթէ նոյնիսկ ցրուած էջերը պիտի հանդիսին հայ տուներու զարդոցներուն մէջ, կամ չրջանակուած կախուին հայկական տուներու պատերէն: Մեր սրբութիւններուն հանդէպ նախանձախնդրութիւնը եւ սէրը արտայայտելու լաւագոյն եղանակը չէ ասիկա, վստահաբար:

Ուզղակի խոովիչ է մտածել, որ այսօր ցիրուցան կ'ընենք Ցայտնաւորք մը, որ դարեր չարունակ եւ ամէն տեսի նախորեակին կարդացուած է իրենց հատատքին մէջ վերացած մեր հայրերուն եւ մայրերուն համար, մեր մէկ պատմական եկեղեցիին կամ սրբավայրի մը խորանէն: Տեղեակ չենք Ցայտնաւորքին իրական եւ պեղարուեստական արժէքին, սակայն ինչ որ ալ ըլլայ անոր կարեւորութիւնը, մեզի համար հարց պիտի մնայ թէ ինչպէ՞ս նըման ձեռագիր մը յանկարծ կ'իյնայ Լոնտոնի չուկային վրայ, ու անկէ մէկ – երկու տասնամեակ առաջ նոյնքան անսպասելիօրէն կ'երեւի Միացեալ – Նահանգներու հրապարակին վրայ, էջ – էջ փրցուելէ առաջ:

Նման դժբախտ երեւոյթներ մերթ ընդ մերթ երեւան պիտի գան մեր ազգային կեանքին մէջ, այնքան ժամանակ որ մեր գանձատուներուն բանալիները պիտի գտնուին անսուրբ ձեռքերու մէջ:

Ժամանակն է, որ ազգովին քիչ մը աւելի նախանձախնդիրօրէն հետաքրքրուինք մեր գանձերուն ճակատագրով: Դժբախտաբար, մեր անմիջական անցեալը, որ կը բնորոշուի մեր մեզասակից լուռթիւններով եւ անարի կրաւորականութեամբ, մեծ վարկ մը չպատհուեր մեր ժողովուրդին:

Այս Ուրբաթ օր Յիսուս Նաղովրեցին խաչ հանուեցաւ:

Մեզի համար Յարութեան Կիրակին պիտի չգայ, մինչեւ որ կարգի գնենք մեր Տունը:

Խմբագրական «ՊԱՅՔԱՐ»ի

Ապրիլ 14

(*) Տե՛ս՝ «Յառաջ», Ապրիլ 19

SETRAK H. KALPAKIAN, Chairman

ARMENIAN EXPRESS (U.S.A.) INC.

Rare, «Broken» Armenian Manuscript Uncovered in Europe.
400 Year-Old Hand Crafted Volume, «THE LIVES OF THE SAINTS», Somehow Survived Over Centuries Of War, Famine, Earthquakes, Plague and Strife

Now You - And A Mere Handful Of Others - Can Own And Treasure Forever The Hand-Written Words *And* Priceless Original Art *Of Our Ancestors - In An Exclusive Private Sale.*

Proven Profit Potential — No-Risk, Money Back GUARANTEE.

ՏՐՈՑԿԻ ԻՆՉՈ՞Ւ ՄԵՐԺԱՒԾ Է ԼԵՆԻՆԻՆ ՅԱՋՈՐԴԵԼ

Այս հարցումին պատասխանը պիտի տայ, մանրամասնօրէն, Հիսթըրի Ուրբըշուի Ճըրնըլի յայօրդ թիւը (հրատարակուած Օքսֆորտի համալսարանին կողմէ)։ Մինչ այդ, պատասխանին քնոյթը յայտնաբերած է արդէն Ճերըսալէմ Փոսթը, ըստ որուն պատճառը հրեայ ըլլալն էր միայն։ Տրոցկի, բուն անունով՝ Լեւ Դաւիթովիչ Պրոնչթայն, կը վախնար, որ բոլշեւիկեան յեղափոխութեան թշնամիները չհաւատան իր հրեայ ծագումը յեղափոխութեան դէմ։ Այս ամբողջը երեւան հաներ են երեսուն խորհրդային պատմագէտներ, քրքրելով «պաղտնի» փաստաթուղթերը Համայնավար կուսակցութեան։ Կարեւորագոյն յայտնութիւնը կը վերաբերի ձեռագիր նոթերու դրուած 1923 Հոկտեմբեր 26–ին, Կարմիր բանակի հիմնադիրը կը մտանակցէր Կեդրոնական կոմիտէի նիստի մը, զոր հրաւիրած էր Ստալին, նպատակ ունենալով վարկաբեկել այն միակ անձը, որ կրնայ արդելք հանդիսանալ իշխանութեան գլուխ անցնելուն, քանի որ աթոռը պարապ էր Լենինի մահէն ի վեր (քանի մը օր առաջ)։ Այդ «առեանին» առջեւ, Տրոցկի ինքզինքը արդարացնելու համար (կ'ամբաստանուէր որպէս անպարկեշտ եւ վտառամոլ) երկու օրինակ տուած է.– 1917–ին, Լենին առաջարկած է իրեն ներքին Կոմիսարի պաշտօնը, ու Տրոցկի կը բացատրէ, վեց տարի ետք, Ստալինի.– «Պատասխանեցի որ երբեք պէտք չէր խաղալ մեր թշնամիներուն խաղը եւ նախընտրելի էր որ որեւէ հրեայ չըլլայ խորհրդային յեղափոխական առաջին կառավարութեան մէջ»։

1922, Մայիս նոյն Լենինը, առաջարկած է Տրոցկիի առաջին փոխ – վարչապետի պաշտօնը, եւ ան կրկին մերժած է, ըսելով.– Պէտք չէ որ մեր թշնամիները կարենան ըսել որ մեր երկիրը հրեայ մը կը ղեկավարէ»։

Փրոֆէսէօր Դանիլով, 30 պատմագէտներէն մէկը, կ'ըսէ թէ Տրոցկի մեծ պատասխանատուութիւն կը կրէ, որ չէ փորձած Ստալինի ձեռքէն առնել իշխանութիւնը 1923, Հոկտեմբեր 26–ի այդ նիստէն առաջ։

Մնացեալը աւելի ծանօթ է, 1927–ին Տրոցկի կ'արտաքսուի կուսակցութենէն, ապա՝ աքսոր, հուսկ՝ կը սպաննուի Մեքսիքա, 1940–ին։

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԳԻՐՔ
ԳԷՈՐԳ ԶԱՒՈՒՇԻ ՄԱՍԻՆ

Վերջին երկու տարիներու Հայաստանի մէջ ստեղծուած համազգային չարժումին նպատակներէն մէկը զարճած է մեր պատմութեան ճերմակ բիծերու վերացումը, ազգային – ազատագրական չարժումին մասնակցած հերոսներուն վերարժեւորումը։ Այն հերոսներուն՝ որոնք ազգին դոյատեւման համար մարտընչեցան ընդդէմ օսմանեան բռնակալութեան։

Այսօր հարկաւոր է չատ լրջօրէն ու ողջմտօրէն մօտենալ այս խնդիրներուն, հայ եւ օտար մամուլին, ականատեսներու վկայութիւններուն ու պաշտօնական գէկուցագրերուն մէջէն երեւան հանել ողջ ճշմարտութիւնը, վերագնահատել յատկապէս Սասունի ու Տարօնի դէպքերը, հայդուկային չարժումը առհասարակ։

Այս նպատակին լծուած են Ստեփան եւ Կարօ Պօղոսեան, որոնք տարիներու տքնաջան աշխատանքի հետ, լոյս ընծայած են «Ինձ բահ տուէք» վաւերագրական պատումը։ Իսկ այս խօսքերը՝ ինձ բահ տուէք, Գէորգ Զաուշին կը պատկանին։ Ան կ'ներկայէր խաղաղ աշխատանքով զբաղիլ։ Գետայիներուն մեծ մասը հողի մարդիկ էին, բոլորն ալ ստեղծագործ աշխատանքի, տունի ու տեղի կը տենչային։ Անշուշտ, այդ փափաքը երբեք չիրականացաւ։

Գիրքին գլխաւոր հերոսը Գէորգ Զաուշն է. բայց ոչ միակը։ Հեղինակները արժանահաւատութեան մատուցանած են նաեւ անոր զինակիցներուն։ Զհայ Սասունի ու Տարօնի մէջ կռուած Գետայի մը որ յիշատակուած չըլլայ այս գրքին մէջ։

Քննարկելով Օսմանեան Թուրքիոյ վիճակը այդ օրերուն ու եւրոպական դիւանագիտութեան հասցուցած վնասները մեր ժողովուրդին, հեղինակները լայն տեղ տուած են Թուրք – քրտական հակասութիւններուն, միաժամանակ ցոյց տալով այն գործօնները, որոնք քիւրտ բէկերը Թուրքերուն կամակատարը կը դարձնէին եւ որուն միջոցով հայկական ջարդերը կը կազմակերպուէին։

Անոնք համոզիչ կերպով ցոյց կուտան թէ Գետայիները ու հայ քաղաքական գործիչները որքան կը ձգտէին հայ – քրտական դաշինքի մը եւ կը բացայայտեն թէ ինչո՞ւ չիրականացաւ։

Հեղինակները արժանահաւատ փաստերով կը մերկացնեն նաեւ այն կեղծիքը, զոր կը տարածէին Թրքական ու որոշ չափով նաեւ եւրոպական մամուլը, ըստ որուն սուլթանը կը պատժէր միայն ըմբոստ – ները ու ապըստամբները, որ Հայերուն դէմ խժդժութիւններ սանձազերծողները Քիւրտերն էին միայն, որ Օսմանեան կառոնաւոր բանակը որեւէ մասնակցութիւն չունէր։

Ցիսուն հազար օրինակ տպաքանակով լոյս տեսած այս գիրքին մէջ առաջին անգամ Հայաստան չրջանառութեան մէջ դրուած են Գետայիներու անհատական ու խմբական հազուագիւտ լուսանկարներ։

***

ՀԱՅՐԵՆԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ
ԼԻԲԱՆԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի առաջարկութեամբ, Պէյրութի աղէտեալ Հայերու օգնութեան համար յատուկ հաշիւ մը բացուած է Երեւանի մէջ։ Այս առթիւ Կաթողիկոսը հետեւեալ յայտարարութիւնը րրած է.

(...) – Յատկապէս Փետրուարին տեղի ունեցած զինեալ բախումները ծանր հարուած հասցուցին Պէյրութի հայ համայնքին։ Օրեր շարունակ տեղացող ռումբերը աննախընթաց աւերներ գործեցին, եղան աւելի քան հարիւր զոհեր եւ հարիւրաւոր վիրաւորներ, Քանդուած են բազմաթիւ հայկական եկեղեցիներ, դպրոցներ, խմբագրատուներ եւ բազմահարիւր բնակելի շէնքեր։ Լուրջ վնասներ կրած է նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանի շէնքը։ Այս ողբերգական կացութեան հետեւանքով քաղաքին մէջ անգործութիւն եւ տնտեսական ծանր տագնապ կը տիրէ։ Հարիւրաւոր ընտանիքներ անօթեւան եւ անօգնական մնացած են։

Մենք պարտք համարեցանք կոչ ուղղել Սփիւռքահայութեան, որ համազգային հանդանակութեամբ՝ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան միջոցով Լիբանահայերուն օգնութեան հասնի։ Այդ առթիւ էջմիածինը յատկացուց 200 հազար տոլար։

Մենք հոգեպէս մխիթարուած ենք որ նաեւ մեր հայրենի ժողովուրդը պատրաստ է օգնելու Լիբանանի իր աղէտեալ եղբայրներուն եւ քոյրերուն։ Այդ նպատակով է որ դրամատան մէջ յատուկ հաշիւ բացուեցաւ։

***

ՀՈԳԵՒԱՆՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Երկրաչարժէն անմիջապէս յետոյ աւելի զգալի դարձաւ հոգեբանական կեղրոնացած ծառայութեան անհրաժեշտութիւնը։ Բայց փոխարէնը գործել սկսան իրարմէ անկախ առանձին խումբեր կամ կեդրոններ։ Օրերս Երեւանի համալսարանին մէջ հիմնուեցաւ Հայկական հոգեբանական միութիւնը, որ պէտք է համախմբէ Հայաստան գործող բոլոր հոգեբաններու ջանքերը։

Հիմնադիր յանձնախումբը նորաստեղծ միութեան նախագահ ընտրեց «Մ. Աբովեան» մանկավարժական հիմնարկի նախագահութեան մանկավարժութեան ամպիոնի վարիչ, հոգեբանական գիտութեանց տոքթ. Արգումանեանը։

***

ՅԱՒԱԿՅԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐ
ՎՐԱՍՏԱՆԻ

Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէն, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը եւ կառավարութիւնը Թիֆլիսի Ապրիլ 9–ի դէպքերուն տարելիցին առթիւ ցուցակային հեռագիր մը ղրկած են Վրաստանի համապատասխան մարմիններուն։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՑ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

1.– ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՊՈԼԻՍԻ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐԸ

Ահա՛ անուններնին.– Փարամազ, Տոքթ. Պէնիէ Թորոսեան, Արամ Աչըղպաշեան, Գեղամ Վանիկեան, Երուանդ Թօփուզեան, Ռուբէն Կարապետեան, Յովհ. Տ. Ղազարեան, Թովմ. Թումասեան, Յակոբ Պասմաճեան, Մուրատ Զաքարեան, Մկր. Եղեկեան, Գարեգին Պօղոսեան, Արմ. Համբարձումեան, Երեմիա Մանուկեան, Աբր. Մուրատեան, Մինաս Քէչիչեան, Սմբատ Գըլըճեան, Գառնիկ Պօյաճեան, Հրանդ Եկաւեան եւ Պօղոս Պօղոսեան։

Իսկ 1916 Յունուար 18–ին կը կախուի միեւնոյն վայրը զօրէճական ուրիշ Հայ մը՝ Հրանդ Աղաճանեան, մէկուս Փասըրմաճեանի կեղծ մէկ նամակը դիտումնաւոր կերպով իր հասցէին ղրկուելով՝ նոյնպէս իբր դաւադիր ամբաստանուած։ Դարձեալ, 1916 Մարտ 13–ին Ատափազարէն Պոլիս բերուելով կը կախուին երեք Հայեր, Կրպ. Փաթուկեան, Խորէն Երամեան եւ Գր. Գայեան, իբր դաւաճաններ ի թիվիհատի։

Մահուան պատիժի մը դործադրութեան պարագային, օրէնք է որ պաշտօնապէս ղիմուի Պատրիարքարան, մահապարտներուն վերջին հոգեւոր պէտքը կատարել տալու համար՝ խոստովանահայր քահանայի մը կոչումով։ Կառավարութիւնը սակայն չուզեց յարգել այդ տարբական ձեւակերպութիւնն իսկ եւ բաւականացաւ ղիմելով ամենաբիրտ եղանակի մը, որ ահա՛։ – Վերջին պահուն, իբրեւ նամուսին, ինքնաչարժ մը կ'իյնէր Գումգափու, եւ մէջի ոստիկանները՝ նոյն միջոցին փողոցն անցնող ափերէր մը բռնի հեծցնելով կառք՝ կը տուրային դէպի Սուլթան Պայազիտ, մինչ «Ատուձոյ պաշտօնեան» ահաւոր անցուդարձին անդիտակ՝ զո՛ւր կ'աղերսէր չուրջիններուն, իմանալու համար իր անակնկալ առեւանդումին չարժառիթը։ Յանիրաւի ահուդողմ մատնուող եւ քանի արեւներու յանկարծական խաւարումին հանդիսատես եղող այդ եբէյն էր ահա

Գալուստ Քհնյ. Պօղոսեան, որ Պատերազմական Ատեանի Գօդուշը տարուեցաւ դիտակ եւ հոն տեսաւ 20 Հայորդիները, ճերմակ չալիկներ հագած, վերջին վայրկեաններուն համբերու զահանդպին ըսպասումով մը։ Տ. Գալուստ, այլայլմէ եղած, իր աղօթքը մրմնջած է անոնց կողքին եւ քիչ յետոյ ականատես եղած բոլորին ալ վիզերուն պարուրման՝ 20 եռատանիներու բարձունքէն առկախուղ չունչ զեռային մէջ։

Մնած է 1869–ին Տիվրիկ, աշխարհական անուամբ Պօղոս, ուսած անդ։ 1880–ին Պոլիս պանդխտելով՝ առեւտուրով կը զբաղի եւ կ'անդամակցի Մայր Եկեղեցւոյ ղպրաց դասուն, մինչեւ իր ձեռնադրութիւնը Գ. Ձէվահիրճեան Սրբազանէ՝ 1907 Ապրիլ 7–ին։ Հուրրիէթի նախօրեակն է որ կազմակերպած է զաղթականաց յանձնախումբ մը՝ Մ. Յովհաննէսի, Ց. Գըլըճեանի եւ այլոց անդամակցութեամբ։ Կիլիկեան եղեռնին՝ ուղարկուած է Սամսոն, ազէտակոծ Հայութեան հոգեւոր պաշտօնով։ Հոն, եռամսեայ իր ազգանըւէր գործունէութեան խեթիւ նայած է կուսակալ Ճէլալ (ապա փաչա) եւ աքսորի որոշում տուած։ Տ. Գալուստ Պոլիս ապաստանած է Սսոյ Կաթողիկոսին թելադրութեամբ։ Տխուր ճակատագրակատարութեամբ մը, իրեն վիճակուած է զարձեալ խոստովանահօր դեր կատարել իբր թէ դասալիք այն Հայ զինուորներուն՝ որոնք հրացանազարկ եղան մայրաքաղաքիս չրջակաները։

Մայրաքաղաքին մէջ իրարու հետեւ կանգնող այդ կառափնատներն ու քամահամ մահապատիժները չէին ուրիշ բան, բայց եթէ բարբառուն սպառնալիքներ Պոլսոյ մնացորդ Հայութեան եւ անոր թեւարեկ Պատրիարքին...։

ՆՈՐԷՆ ԱՔՍՈՐ

1915–ի ամառը չատ աղետարեր եղաւ Պոլիս հաստատուած Հայ պանդուխտներու համար։ Ընդհանուր Ապահովութեան անօրէնութեան Ա. ճիւղին պետ՝ Մէհմէտ (որ ամենամեծ դերը կատարեց Պոլսահայոց աքսորի ատեն), նաեւ ոստիկանութեան անօրէն Պէյրութի նախաձեռնութեամբ ու հրամանաւ էր որ ձերբակալուեցան մայրաքաղաքիս մէջ ընտանիք կազմած չեղող հաղարաւոր զարիս աղբըրտանք, փողոցներէ, խանութներէ եւ խաներու անկիւններէ խումբ – խումբ հաւաքուած, որոնք օրերով Միւտիրիյէթի բակը ծեծուելէ եւ անօթի պահուելէ վերջ՝ աքսորուեցան Պիլէճիքի ճամբով հեծիստն դէպի Պօզանթի, իրենց ճամբուն վրայ ալ կրելով կեղեքումներ եւ անլուր նախատինքներ։ Քանի հազար հոգի կը հաշուէին ատոնք, հարիւրին 95–ը՝ ծեծին, քաղցին եւ անդադրում քալելուն չտոկալէն ինկած եւ այլեւս ոտքի չելած, մեծ մասամբ անուս այլ անվնաս երիտասարդներ, որոնց միակ մեղքը՝ Հայ անունը կրելնին էր, մարդեր որոնք տարիներ ամբողջ ծառայէ, դռնապանի, բանուորի, կամ որ նոյն է կամաւոր աքսորականի իրենց չքնաղ կեանքը կ'ապրէին արդէն Սթանպոլի մայթերուն վրայ, եւ որոնց միա՛կ մտահոգութիւնն էր իրենց անճէն զրկել միշտ՝ իրենց կարօտ սիրելիներուն ստակ փոխանցելու համար հայրենիք։

(Շար. 11)

ԳՈՂԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԹԱՐԱ ՁԱԿՈՐԱՑԻ (Պուլկարիա) «Երեւան» կազմակերպութեան հաշուետու – ընտրական ժողովը տեղի ունեցած է Մարտ 16–ին։ Նախագահ Յակոբ Մերկերեանի կարդացած նախորդ չրջանի (1985 – 1990) գեկուցման մէջ գնահատանքի խօսք ըսուած է յաջողութեամբ տարուող հայերէն լեզուի ուսուցման մասին, սակայն քննադատուած է գրադարանին տարած աչխատանքը։ Զեկուցումներուն յաջորդած բանավէճին ընթացքին արծարծուած է Հայոց վարժարանին վերարացումի խնդիրը։ Յ. Մանիկեան պարզած է թէ ինչպէս իրագործած է փլած նախկին ակումբին ու եկեղեցիին դումարները «Երեւան»ի կեդրոնական վարչութեան ու թեմական վարչութեան կողմէ։ այդ ընարքը պատճառ դարձած է որ տեղւոյն Հայութիւնը հեռանայ կազմակերպութենէն։ Կարծիքներու եռուն փոխանակումէն ետք, ընտրուած է մասնաճիւղի նոր վարչութիւն՝ բաղկացած 7 անդամներէ։

***

ՍՈՖԻԱՅԻ «Երեւան» կազմակերպութեան ակումբին մէջ, Մարտ 21–ին, տեղի ունեցած է հանդիպում մը՝ Սեւուա Սեւունի հետ։ Գրադիտուհին կոչ րրած է երիտասարդութեան՝ իրագործել ու սիրով գործածել մայրենի լեզուն։ Զրոյցի ձեւով տեղի ունեցած երեկոյթին մեծ մասը Սեւուա Սեւան յատկացուցած է ականատեսի իր տպաւորութիւններուն Հայաստանէն, ուրկէ նոր վերադարձած է։

րանին մէջ հիմնուեցաւ Հայկական հոգեբանական միութիւնը, որ պէտք է համախմբէ Հայաստան գործող բոլոր հոգեբաններու ջանքերը։

Հիմնադիր յանձնախումբը նորաստեղծ միութեան նախագահ ընտրեց «Մ. Աբովեան» մանկավարժական հիմնարկի նախագահութեան մանկավարժութեան ամպիոնի վարիչ, հոգեբանական գիտութեանց տոքթ. Արգումանեանը։

***

ՅԱՒԱԿՅԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐ
ՎՐԱՍՏԱՆԻ

Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէն, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը եւ կառավարութիւնը Թիֆլիսի Ապրիլ 9–ի դէպքերուն տարելիցին առթիւ ցուցակային հեռագիր մը ղրկած են Վրաստանի համապատասխան մարմիններուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻՒ

կիրակի, Ապրիլ 22,
կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue Saint Bazile - Marseille 1er

Vendredi 27 Avril à 21 heures

Les Campagnes
de l'Organisation
« Terre et Culture »
en 1989

Présentation des Campagnes d'Arménie, d'Iran et de Syrie.

— Projection — diapositives
— Commentaire — exposé — débat.

—— Entrée libre ——

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

— Histoire et Actualité —

CONFERENCE

Révérand Père
NERSEH BABOUDJIAN
sur le thème
Le rôle spirituel et culturel du Patriarcat Arménien de JERUSALEM dans l'Eglise Apostolique Arménienne

Vendredi 27 avril à 20 h 45

— Entrée libre —

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց մօրաքրոջ՝ Մանիկ Մեծատուրեանի թաղմ. յիշատակին, Լոս - Անճըլըսէն՝ Տէր եւ Տիկին Բարգէն Սասունի 200 տոլար կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին (առանձ «Յառաջ»էն) եւ 200 տոլար «Յառաջ»ին։

AVRIL 1915

Commémoration de nos martyrs
MESSE PONTIFICALE
A NOTRE DAME DE PARIS
Célébrée par
Mgr. GREGOIRE GHABROYAN
Eparque des Arméniens Catholiques de France

Dimanche 22 Avril à 15 h 30

L'homélie sera prononcée par
Le Cardinal JEAN-MARIE LUSTIGER
Archevêque de Paris

***

A l'issue de la liturgie rencontre amicale au Centre Saint Mesrob :
10 bis, rue Thouin, 75005 Paris

L'UNION NATIONALE
DE L'EGLISE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE DE LYON

et le CERCLE LYONNAIS
DES FEMMES ARMENIENNES

sous la présidence de
MGR. NORVAN ZAKARIAN
Evêque des Arméniens de Lyon et de la Région Rhône-Alpes

exposent les œuvres de

DIR VAHAK'N

à l'Espace Arménien
40, rue d'Arménie - Lyon 3e

du 19 au 23 avril

au profit des Ecoles
de l'Eglise Arménienne de Lyon

Vernissage mercredi 18 avril à partir de 18 heures 30

Ouvert tous les jours de 15h à 19h.

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊԱՆԱԿ

Ալֆորվիլլէն Տէր եւ Տիկին Կարնէն Բարթեան Տիկին Սիլվիա Պօյաճեանի մահուան առթիւ 300 Ֆր. կը նուիրեն փոխան ծաղկեպահակի «Յառաջ»ին։

ՅՈՒՇԱՏԵՑ�էՔ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ ՎԻՆԻ մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Ուրբաթ, Ապրիլ 27, ժամը 20-ին, Մշակոյթի Տունը։ Կարեւոր օրակարգ։

AVRIL 1915
AVRIL 1990

COMMEMORATION DU 75EME ANNIVERSAIRE
DU GENOCIDE DES ARMENIENS

ՓԱՐԻԶ

ԳԼԽԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅՑ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՈՒ ՀԱՄԱՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ

Համագաղութային հաւաքոյթ եւ ցոյց դէպի Թրքական դեսպանատուն՝ մեկնելով Յաղթանակի կամարէն. –

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼ 24

ժամը 15·30–ին՝ Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր Եկեղեցիին մէջ,

ժամը 18–ին՝ Համախմբում Շան դ'Էլիզէի եւ Պալղաք փողոցի անկիւնը,

ժամը 18·30–ին՝ Յաղթանակի կամար, Անձանօթ Զինուորի Յուշարձանի բոցի արձարծում՝ նուագախումբ եւ ծաղկեպահակի դեաեդում,

ժամը 19–ին՝ Ցոյց – Տողանգք դէպի Թրքական դեսպանատուն – ժամադրավայր՝ Քլէպէր պողոտայի սկիզբը։

ԱՊՐԻԼ 24՝ ՀԱՅՑ ԴԱՏԻ ՕՐ

Ձանձնալ 1915–ի ցեղասպանութիւնը՝ գործադրուած Թուրքիոյ կողմէ.

Արդարութիւն՝ հայ ժողովուրդին.

Կասեցնել Թրքական ծաւալապաշտութիւնը եւ ընթացք տալ Արցախի Հայոց արդար պահանջին՝ ինքնորոշում.

Պահանջել Սումգայիթի, Կիրովապատի եւ Բաքուի ոճիրներու իրաւ պատասխանատուներու դատը.

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ Իսիի Հայ Առաքելական եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու ու Հոգեւոր Կուսակցութիւններու, Միութիւններու ու Կազմակերպութիւններու,

ԿԻՐԱԿԻ ԱՊՐԻԼ 29–ԻՆ

ժամը 10ին Պատարագ եւ Հոգեհանգստեան մատուռը արարողութիւն,
ժամը 11·30–ին Համախմբում Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ,
ժամը 11·45–ին Թափօրի մեկնում, ժամը 11·50–ին Համախմբում Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ, ժամը 12·10–ին Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանի առջեւ, ժամը 12·30–ին ծաղկեպահակներու դեաեդում, ժամը 12·50–ին ճառերու աւարտում –Մխեռն վրդ. Հայերէն, Վեր. Լեւոնեան, Ֆրանսերէն եւ Պ. Ա. Սանթինի։ ժամը 13–ին աւարտ պահանդէսի։

TOULON

MARDI 24 AVRIL à 18 heures
Dépôt de gerbe au monument aux Morts de Toulon (face au Palais de Justice).

«ԼԻԱ ԵՒ ՆԱՓՕԼԵՈՆ ՊԻԼԼԻՒՔԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ»

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1983 Դեկտեմբեր 29–ի իր կտակով Պ. Նափօլէոն Պիւլլիւքեան, մահկանացուն կնքած Լիոնի մէջ, 1984 Ապրիլ 12–ին, իր ժառանգական հարստութիւնը յատկացուցած է կազմելու՝

«ԼԻԱ ԵՒ ՆԱՓՕԼԵՈՆ ՊԻԼԼԻՒՔԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ»ը Ֆրանսայի Հիմնարկին հովանիին տակ, յօգուտ հետեւեալ նպատակներուն՝

— Քաջալերել բժշկական հետազօտութիւնը եւ ի մասնաւորի քաղցկեղի չուրջ.

— Մասնակցիլ էմմիածնական Հայաստանեայց Եկեղեցիին ընկերային եւ իրերօգնութեան ձեռնարկներուն.

— Քաջալերել երիտասարդ արուեստագէտները ըստ Հիմնարկի վարչութեան որոշումներուն.

Վարչական քարտուղարութիւն մը կը գործէ՝

FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN
Secrétariat Administratif / La Malmaison
18, rue Louis Tourte — 69410 CHAMPAGNE AU MONT D'OR
FRANCE

որ ապարանքը եղած էր Տէր եւ Տիկին Պիւլլիւքեանի եւ որ կը նայ օգտագործուիլ ցուցահանդէսներու, ժողովներու, համախորհրդակցութիւններու, մշակութային եւ երաժշտական հաւաքոյթներու եւ յաջորդաբար հաստատելու զուտ հայկական մատենադարան, եւայլն։

Պիտի ձեռնարկուի Հիմնարկին հասոյթներուն նոր մէկ յատկացումին յօգուտ որեւէ ընկերակցութեան որ կրնայ նպաստ ակնկալել ըստ Հիմնարկին վերոյիշեալ նպատակներուն։

Առ այդ, դիմումները պէտք է յղել Հիմնարկին Քարտուղարութեան՝ մինչեւ 1990 Ապրիլ 30–ի պայմանաժամին մէջ։

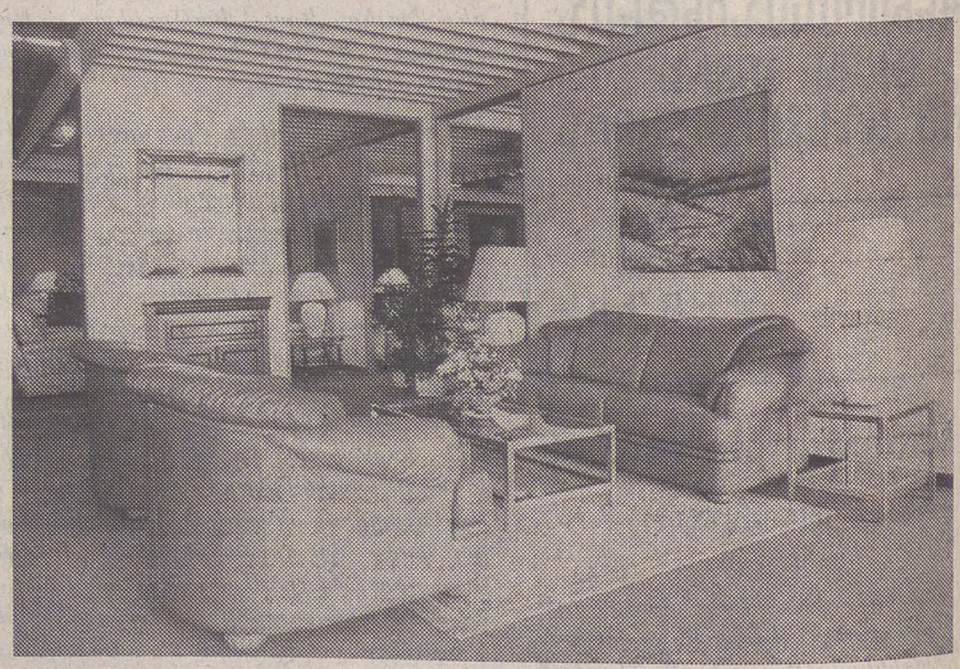
Յատկացումները պիտի հրապարակուին յետոպայն։

Ի Դիմաց
ԼԻԱ ԵՒ ՆԱՓՕԼԵՈՆ ՊԻԼԼԻՒՔԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ
ՓՐՈՖ. ՓԻԵՌ ՄԱՌԻՈՆ

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

« Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի թաժանորդներուն »

Imprimé sur les Presses du Journal «HA RATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 24
MARDI
24 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ց ր ա ց ս ա ս : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.260 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.260

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՈՑԵԿՈՉՈՒՄԻ ՀԱՇՈՒԵՑԱՐԴԱՐ

Ան՛ց սպառած, մաշած են ցաւի, սուգի երգերը բոլոր· Հերոսապատումները ի– րականութիւն դարձուցած ֆէտայիներուն գնդակներով ծածկեցան, տապալեցան յաւերժութեան ամէնէն փայլուն լոզունգ– ներն անգամ :

Մնա՛ց անակնկալօրէն զինաթափ զին– ուրին նման անճարկած, թէ ընդհակա – ռակն, ժամանակավրէպ իր զինանոցէն թեթեւցածի հանդստութեամբ ու ժամա– նակէն զինուած, դիմել 75–ամեակի ժա– մադրութեան :

Ասիկա՝ ամէնէն աւելի ու ամէնէն ա– ռաջ, մեզի՛, ապրողներուս համար : Ջոհե– րը ո՛չ ոքի, ո՛չ լոզունգի, ո՛չ ճառերու պէտք կ'ունենան· եթէ հայ յաւերժութիւն մը հանելիք, մեր առողջ կեանքով միայն կ'երաշխաւորուի ան :

Այսօր, երբ մեր զինարանը այդ նպա– տակին դիմող ճամբան հարթելու անհր– աժեշտ գինքը չի կրնար հայթայթել մի– ւի, կրնանք գոնէ քաջութիւնը ունենալ նոր սկզբնակէտ մը ճշդելու· մենք, մե՛ր իրականութեան հետ հաշուեյարդարի մը նստելու, բաց աչքով տեսնելու համար մեր ունեցածն ու չունեցածը· յատկապէս չունեցածը : Շուքերն ու մութերը եւս տեսնելու եւ ընկալելու արիութեամբ պի– տի տարազուին նոր հատատքները :

Հոն, մեր հայրենիքին մէջ, հարիւր հազարաւորներու նոր ուխտի թնդիւնին յաջորդած փամփուշտներու, ռումբերու դոռոմով պատմութիւնը փակեց 70ամեայ անյարժութեան փակագիծը :

Հողը այսօր, երկուան սուտիկ դրախ– տի պատրանքը թօթափած, ազատագրու– մի մարտադաշտի վերածուած է արդէն : Պատմին հրաշալիէն մերկացած նոր Դաւիթներ, Վարդաններ, մին ու ոսկոր են հոն· բռունցք ու վրէժ : Անոնք պէտք է պայքարին թշնամիին կրակին, նենդու– թեան ու ներսի չղթաներուն դէմ· չղթա– ներ՝ որոնք անտեսելով աւերուած չինե– րը, անտուն – անդորձներու կէս միլիոն– նոց բազմութիւնը, բռնութեամբ պարպը– ւած գիւղերը, նոր աքսորականներու շա– րանները, տակաւին կը ճգնին խոչընդո– տել պատմութեան անիւին թաւալումը· դեռ կը փորձեն վերադառնալ անյարժու– թեան փակագիծին ու յաւերժանալ իրենց բորբոսած անկիւններուն մէջ : Նոր Դա– ւիթներու, Վարդաններու ամէնէն դաժան պայքարը սո՛նց հետ է· այդ ժանգին ու բորբոսին դէմ :

Եթէ չհասնի այդ պայքարը, Վարդան– ներու փոխարէնը, մեր չղթաներուն ժանգը պիտի ողջունէ մարդկութեան երրորդ հա– րարամեակը :

Հաշուեյարդարին Սփիւռքի էջն ալ շատ տարբեր պատկեր չունի· անսահմանելի մնացած այս ծովուն հազարաւոր ալեակ– ները չեն յաջողիր հզօր ալիք մը ձեւա– ցընել ու փչրել ա՛յստեղի չղթաները : Չղթաներ, որոնք դրեթէ համընթաց հո– լովոյթով մը կ'արգելակեն ամէն չարժում· յատկապէս անոնք, որոնք կը միտին լոյծ, անդէմ զոյութենէ մը արդիական կառոյց մը ստեղծել· մանաւանդ գլուխ մը տալ հաղար ոռքով ու ձեռքով անգը– լուխ սա մարմնին զոր Սփիւռք կոչե– ցինք :

Աւանդաբար ու նաեւ պարտադրաբար «ի՛ւխանութիւն» պիտակուած աթոռները մեծ մասով գրաւուած են երրորդական, չորրորդական անզօր «ուժ»երէ, որոնք անողոք պայքար կը մղեն ամէն չարժումի դէմ· գլուխներու տեղ գլխարկներ կան դրեթէ ամէն տեղ, որոնք միայն չուարիլ կրնան արբնթաց մեր ներկային դիմաց :

Ու եթէ հազար ուղղութեամբ եռացող, փրփրացող ալեակները չկարենան հզօր ալիք մը ձեւել, թոցնել այդ գլխարկները ու զանոնք գլուխներով փոխարինել, ոչի՛նչ պիտի փրկէ մեզ, մեր ծովուն մէջ սառոյց նաւարեկումէ մը :

Հակառակ յոյսին, ուրախութիւն չէ հաշուեյարդարին արդիւնքը· պէտք է ա– մէն գնով բացառուին «եթէ»ները· այլա– պէս, անելը պիտի ըլլայ մեզի ներկայ ու հեռանկար : Բացառել «եթէ»ները, առող– ջացած վազուան մը, ապա՝ անով իսկ վճարելի, երկու միլիոնին հանդէպ յաւեր– ժութեան մեր պարտքին համար :

Որովհետեւ ա՛լ սպառած, մաշած են սուգի, ցաւի երգերը բոլոր ու լոզունգ– ները յաւերժութեան ճամբան չեն պիտեր :

Ա. Թ.

MESSAGE

VILLE DE MARSEILLE

Les Arméniens du monde entier commémorent ce jour le 75e anniversaire des massacres qui ont eu lieu dans l'empire Ottoman de 1915 à 1917.

Ils se recueillent dans le souvenir, rendent hommage à leurs martyrs mais affirment aussi leur détermination à faire triompher la vérité de l'histoire par la reconnaissance officielle de ce génocide.

Je m'associe à cette commémoration.

A travers les plus grandes persécutions de l'histoire, après bien des épreuves douloureuses, le peuple arménien a su conserver sa langue, sa culture, sa foi, ses traditions.

Il l'a fait pour lui, mais aussi pour la collectivité internationale.

Aujourd'hui encore, cruellement frappé par le destin, il porte en lui toutes les raisons de surmonter ses malheurs.

Le peuple arménien peut et doit avoir confiance en son avenir : qu'il puisse vivre dans la paix, la sérénité et la Dignité.

Le Maire de Marseille
Senateur des Bouches du Rhône
ROBERT P. VIGOUROUX

«LIBÉRATION»

ԼՃԱԿՆ ԻՆԿԱԾ ՊՈՒՏ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Այս խորագրին տակ, «Լիպերասիոն» չահեկան յօդուած մը լոյս կ'ընծայէր Ուրբաթ օր, Ապրիլ 20–ին, Իզապէլ Մա– լովաճի ստորագրութեան տակ :

Ենթախորագիրն ալ շատ խօսուն էր· – «Հայաստան, առանց հողի, կամ դրէթէ, ժողովուրդ ... Վենետիկի լճակին մէջ Սուրբ Ղազար կղզին յաւիտենապէս չնոր– հուած հող մըն է, 1715–ին, հայ վանա– կաններու միաբանութեան մը : Սփիւռքի ժամադրութիւն մը» :

Վանքին մէկ նկարը կ'ընկերանայ յօդ– ուածին, որ հակիրճ կերպով կը ներկա– յացնէ Հայոց կղզին, զոր կ'որակէ· – «Իսկական մշակութային մայրաքաղաքը «Հայկականութեան», հեռու, շատ հե– ռու Խորհրդային Միութենէն կամ Աթա– թաի լանջերէն : Իր ծոցը կը գտնենք աշխարհի երրորդ հայկական մատենա – դարանը երեւանէն եւ Երուսաղէմէն եաք» ;

Կ'անդրադառնանք աւելի մանրամասնո– րէն :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՓԸ, աւելի քան երբեք քաղաքական ելոյթները ունեցաւ Չեխոսլովաքիա, ուր վերջնական թաղումը նուիրագործեց մարքսեան դաղափարաբանութեան, Վել– հերաւի մէջ, յայտնեց թէ ի մօտոյ ե– պիսկոպոսական սինոդոս մը պիտի հր– աւիրէ Եւրոպայի համար : Նախագահ Վացլաւ Հաւէլի համար «Ս· քահանայա– պետին այցելութիւնը հրաշք մըն էր» : Փրակայի մէջ, արդէն, Յովհ· Պօղոս Բ· ձաղկած էր կեղծ յոյսերը համայնավա– րութեան, որ յաւակնութիւնն ունէր ա– ռանց Աստուածի աշխարհ մը կառուցա– նել : Այս կայծակնային այցելութեան ըն– թացքին, Պապը յայտնեց նաեւ թէ Դեկ–

(Շար·ը Դ· Էջ)

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ԳԴԼԵԱՆ ԵՒ ԻՎԱՆՈՎ ԽՕՍՔ Կ'ԱՌՆԵՆ ՀԵՐԹԱԿԱՆ ՄԻԹԻՆԿԻՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ԿԸ ՅԱՂԹԷ ՊԱՄԻՐԻ, ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ուրբաթ օրուան, Երեւանի ազատու– թեան հրապարակի հերթական միթինկին ելոյթ ունեցած են երկու «մեղադրեալ» դատաւորները՝ Գդլեան եւ Իվանով, ո– րոնք ինչպէս գրեցինք, թեկնածու են Երեւանի երեսփոխանական ընտրու– թեանց, առաջինը՝ Արտաշատէն, երկրոր– դը՝ Լենինականէն :

Գդլեան առաւելաբար ծանրացած է երկրին ժողովրդավարացման ընթացքին վրայ եւ պարզած 13 կէտերէ իր պատրաս– տած ծրագիրը : Ապա խօսք առած է Ի– վանով : Ան երկու առաքելութիւններու ներկայացութիւնը պատճառ եղած էր որ սովորականէն չատ աւելի բազմութիւն համախմբուի :

Վանօ Սիրադեղեան իր ելոյթին մէջ, անդրադարձած է յաջորդ օրուան (Շա– բաթ, Ապրիլ 21) «Արարատ»ի մրցումին Դուշամբէի (Տաճիկիստան) Պամիրին հետ, կոչ ընելով որ հանդիպումը որեւէ միջադէպի տեղի չտայ : Արդարեւ, Մոս– կուայի Ֆութպոլի Դաշնակցութիւնը որո– շած էր որ այս մրցումը տեղի ունենայ «չեզոք» դաշտի վրայ եւ Մարքովն ընտ– րած էր, այդ պատճառաբանութեամբ թէ վերջին դէպքերը կրնան լարուածու– թեան եւ միջադէպերու առիթ տալ («Ճա– ռաջ», Ապրիլ 13) : Հայաստան համաձայն չէր եւ դիմած էր որպէսզի ոչինչ փոխուի : Ի վերջոյ Մոսկուա իր հաւանութիւնը տուած էր եւ Շաբաթ օր, մրցումը տեղի ունեցաւ Երեւանի Հրազդան դաշտին վրայ եւ վերջացաւ 1 – 0 արդիւնքով ի նպաստ «Արարատ»ի : Ցիշենք որ Մարտ 17–ին, Տաճիկիստանի մատուրականներու նախաձեռնութեամբ իսկ, հանդիպում մը տեղի ունեցած էր Հայերու եւ Տաճիկնե– րու միջեւ («Ճառաջ», Մարտ 28), ուր կը պարզուէր արդէն թէ ինչ որ պատահած էր Դուշամբէ, դրգռութեանց հետեւանք էր : Կը մնայ հարց տալ թէ որո՞ւ կը նպաստէ ոճիրը, ինչպէս կ'ըսեն : Պատաս– խան ալ շատ հեռուները փնտռելու հարկ չկայ :

Մի թինկին խօսք առած է նաեւ Աչոտ Մանուչարեան, որ մատնանչած է կրկին ընտրական կարգ մը չրջաններու մէջ կատարուած ծանրակչիռ խախտումները :

Հուսկ, վերջին խօսք առնողն եղած է Լեւոն Տէր – Պետրոսեան :

ԱՊՐԻԼ 75

ՆՈԹՐ-ՏԱՄԻ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

Ինչպէս ամէն տարի, Ապրիլ 24–ի մեր– ձաւոր կիրակին, Հայ Կաթողիկէ Եկեղե– ցին պատարագ կը մատուցանէր Փարիզի Նոթր – Տայի Մայր տաճարին մէջ, ի յի– չատակ ապրիլեան նահատակներուն :

Կիրակի, Ապրիլ 22, ժամը ճիշդ 15·30ին Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրօեան խորան կը բարձրանար, չքախմբումին մէջ կը նկատուէին պատուական նուիրակը՝ դերպ· Լորենցօ Անթոնեթթի, կաթողիկոսական պատուիրակ Գիւտ Ասք· , Հայ Աւետարա– նական Եկեղեցւոյ հովուապետ վերա– պատուելի Ռ· Վեռնեան, Ուկրանական եկեղեցւոյ էկզարկը, ինչպէս նաեւ բազ– մաթիւ օտար այլ կրօնաւորներ : Արարո– զութեան կը նախագահէր Փարիզի Արքե– պիսկոպոսը՝ ծիրանաւոր Ժան – Մարի Լիւսթիժէ, որ քանի մը ժամ առաջ ժա– մանած էր Փրակայէն, ուր կ'ընկերանար Պապին :

Գրիգոր Եպիսկոպոս, նախ հայերէն արտայայտուեցաւ ողջակոչելով Ապրիլեան նահատակները, չեշտը դնելով մեր նե– կայիս վրայ : Ապա, Ֆրանսերէն, հայ կաթողիկէ առաջնորդը աւելի խորապէս ծանրացաւ 1915–ի ցեղասպանութեան վը– րայ, անոր կցելով այսօրուան մեր հար– ցերն ալ՝ Ղարաբաղ, Սումգայիթ, Բաքու : Պարզեց երիա – Թուրքերու բնաջնջման կանխամտածուած ծրագիրը՝ տեղահա– նութիւն, աքսոր, ջարդ : Շնորհակալու– թիւն յայտնեց կարդինալ Լիւսթիժէի, որ անգամ մը եւս կը տրամադրէր Նոթր – Տամի Մայր տաճարը եւ բոլոր ներկայ կրօնաւորներուն :

Կարդինալ Լիւսթիժէ կ'արտասանէր օր– ուան հոգեւոր ճառը : Սկիզբէն, անդրա– դառնալով իր այցելութեան Չեխոսլովա– քիա եւ վերադարձին քանի մը ժամ ա– ռաջ, հարց տուաւ թէ ի՞նչ զուգահեռ կարելի էր գտնել այսօրուան արեւելեան Եւրոպայի եկեղեցական վերիվայրումնե– րուն եւ Հայոց մարտիրոսութեան միջեւ : 1915–ը, կ'ըսէր ծիրանաւոր – Արքեպիս– կոպոսը, չի բաւեր ցեղասպանութիւն ան– ուանել անոր կարենալ տալու համար ամբողջ տարողութիւնը : Ի՞նչ կապ, կ'ը– սէր 1915–ի Հայոց նահատակութեան եւ ներկայ ազատագրումին միջեւ : Քաղա– քացիական ազատութեան նուաճումը, չի բաւեր, եթէ չըլլայ ոգիին ազատութիւնը, միաժամանակ : 1915–ը դրոշմեց հայ ժո– ղովուրդին եւ բոլոր քաղաքակրթուած ժողովուրդներուն յիշողութիւնը : Այդ նահատակները մարգարէացուցին ուրիշ ժողովուրդներու յետագայ մարտիրոսու– թիւնը : Վտանգը կը ծնի երբ մարդկային իմացականութիւնը, զոր պէտք չէ իմաս– տութիւն անուանել, ծառան կը դառնայ զօրութեան կամքին : Այդ մարտիրոսները մարգարէներն եղան կրակի, ջարդի, մահ– ուան դարուն զոր ապրեցանք : Հաւատա– րիմ ըլլալ անոնց, կը նշանակէ ապրիլ փ– րենց մահուան դրդապատճառը : Պէտք է որ կարելի դառնայ սիրոյ քաղաքակրթութիւն մը : «Զեր ուժը, չեշտեց ծիրա– նաւոր Լիւսթիժէ, դառնութիւնը չէ, այլ՝ հաւատքը» :

Ցիշենք որ այս տպաւորիչ արարողու– թեան էքլիմէնիք բնոյթը, յատկապէս նչուեցաւ Գիւտ Ասք·ի, վերապատուելի Լեւոնեանի մասնակցութեամբ պատարա– գի ընթացքին ,

ՎԿԱՅԱՐԱՆ

ՄԵԾ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

(ՆԱՄԱԿՆԵՐ)

ԽՄԲ. – 1915–ին, երբ թուրք կառավարութիւնը կը ձերբակալէ հայ մտաւորականները, մէկ գիշերուան մէջ (Ապրիլ 11/24) ու կը խափանուի «Ազատամարտ»ը, որու խմբագիրն էր Շաւարշ Միսաքեան, ան կը մտնէ թաքստոց, ուրկէ օրը օրին (մինչեւ իր ձերբակալութիւնը, 1916, Մարտ 26, զոհ պուլկար լրտեսի մը մատնութեան) թղթակցութիւններ կը ղրկէ Սոֆիայի «Հայաստան»ին: Գաղտնի ճամբով հասցուցած իր այս «նամակները» փաստաթուղթի արժէք կը ներկայացնեն, ցայսօր: Հասկնալի պատճառներով, Շ. գործածած է զանազան ծածկանուններ (Ռամիկ, Վարազ): Առնուազ լոյս տեսած են «Մեծ Ճգնաժամը» ընդհանուր խորագրին տակ: Ստորեւ կը հրատարակենք անոնցմէ նոր շարք մը (առաջին մաս մը հրատարակեցինք 1989, Ապրիլ 22/23–ի թիւով): Պատճէնները —1957ին— ձեռք ձգած ենք շնորհիւ Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան «մեր բանիբուն աշխատակցին» ինչպէս որակած էր գինքը նոյնինքն Շաւարշ, Հայր Եփրեմ Վ. Պօղոսեանի:

1.

Պոլիս, Մայիս 1

Մելամաղձ եւ բարբարոս խուճապով մը, որ յատկանիշն է իր բովանդակ գործունէութեան, Իթթիհատը քառամսեակ կ'արշաւէ դէպի անդունդը: Ափ մը երեւութապէս ազատամիտներու եւ բարենորոգիչներու, բայց լկտիօն մը խմաստակներու, փառամոլներու, բռնապետիկներու այդ խառնիճաղանճը ահա ութ ամիս – ներէ ի վեր զմայլելի հեռատեսութեամբ մը կը փորէ իր վեց հարիւր տարուան փոսութեան գերեզմանը:

Դէպքերը այնքան պահավիժօրէն կ'ընթանան, որ կարելի չէ օրը օրին հետեւիլ, մէկը միւսէն զերազանցել. իւրաքանչիւր օր իր պատմութիւնն ունի այստեղ, ինչպէս իր առժամեայ օրէնքը: Եւ բոլորն ալ այնքան պերճախօս են, որ կը բաւէ պարզապէս արձանագրել ու անցնիլ, առանց խորհրդածութեան:

Ուշացայ առենին գրելու ձեղի Ապրիլ 12–ի պատմական գաւեզուը, – հայ կուսակցութեանց, հայ մտաւորականութեան, ի՞նչ կ'ըսեմ – ամենախոնարհ տարբերու գիշերային յախուռն կալանաւորումն ու աքսորումը դէպի Գոնեա եւ Էնկիւրի: Երրորդ չարաթն է այս, ու տակաւին դէմքերը ապշահար կը մնան այդ արարքին հանդէպ, որուն համար թերեւս չկրնար Համիտը ինքն ալ: Որդինները հայրերէն աւելի առաջ չգացին – կ'ըսէինք: Ի՛նչ միամտութիւն: Որդինները իրենց սարսափի ռէժիմով ասանապատիկ աւելի նչանաւոր հանդիսացան եւ պատմութեան մէջ բացին էջ մը որ յաւէտ անմոռանալի պիտի մնայ:

Ի՞նչ էր պատահածը. արդեօք հայ ժողովուրդին բոլոր կենսունակ տարրերը համախորհուրդ՝ խոշոր գա՞ղ մը նիւթեր էին. կամ թերեւս, Իթթիհատը Գոնեա փոխադրուելուն համար պէ՞տք ունէր մեր Թանկագին օժանդակութեան: Մեր դրագէտներուն, մեր դործիչներուն, մեր ուսուցիչներուն, մեր բժիշկներուն եւ դեղագործներուն, համեստ արհեստաւորներուն եւ խանութպաններուն, մասդործներուն եւ ձկնորսներուն ... ինչպէս առենին եղած է, երբ սուլթանական մայրաքաղաքը Պոլիս կը փոխադրուէր Պրուսայէն: Ոչ մէկը եւ ոչ միւսը: Իրերէ դաս, ոչինչ բացարձակապէս ոչինչ հասատատուած է: Իրենք մեզմէ աւելի լաւ գիտեն այս պարագան: Իրենք գիտեն, որ իրենց բոլոր մեղքերուն քաւութիւնը պիտի կրեն ուշ կամ կանուխ, այս կամ այն ձեւով, բայց երբեք մտքէ չեն անցներ՝ թէ Հայ ժողովուրդին էնիքը կամ անոր մէկ մասնիկը պիտի փորձէ դէպքեր առեղծել, խառնակութիւններ հիւսել:

Իսկ ինչ կը վերաբերի օժանդակութեան, այդ արդէն հեղնութիւն է: Ձերբակալման եւ աքսորման գործողութիւնը կատարուեցաւ այնպիսի լրբութեամբ եւ դազանութեամբ մը, որ աննախընթաց է: Երէկուան մտերիմ բարեկամը, որ այսօր նախաբար է կամ ասիկանական տեսուչ, առտուան մէկը իր պաշտօնակիցներէն մէկ հրաւառարակութեան տալով խոշոր դաւագրութեան մը պատմութիւնը, որ մէկուկէս տարուան հնութիւն է, ներկայ պատերազմներէն չատ առաջ: Որովհետեւ խուժանը պէտք էր անուցանել, ձերբակալման առթիւ հիւսուած առասպելները՝ որքան ալ հրապուրիչ լինէին, պիտի քակուէին մէկ օրէն միւս օրը, – այդ լրատեսութեան դիմեցին, – ի՞նչ խօսք որ Հասանն ու Մէհմէտը, նոյնքան մեր Յակոբ աղբարը չատ ալ չեն կրնար դանել նրբութիւնները, եւ ներկայ ձերբակալումներն ու Շէրիֆեան գաւերը կը խառնեն իրար հետ. մէկը միւսին հետ կը կապեն առանց վարանելու:

Պարագայ մը գոր պէտք չէ մոռնալ. – Ապրիլ 12–ի այս բարբարոսական ու պըժդալի գաւադրութեան մէջ Թանկագին մասնակցութիւն մը ունեցած են մէկ – երկու տասնեակ հայանուն արիկաներ, – չատերը հանրածանօթ մատնիչներ. ուրիշներ՝ աւելի թաքուն եւ մահեզուկ: Պարզ է որ, առանց անոնց անձնուէր աջակցութեան եւ մանրամասն ցուցակներուն, թուրք ասոիկանութիւնը դժուար թէ կարենար այնքան դիւրութեամբ թակարդը ձգել մօտաւորապէս 400 հոգի, ամէն դասակարգի եւ ամէն դաւանանքի, համալսարանական վարդապետէն մինչեւ ձկնորսը:

Թալէաթներու եւ Էնվէրներու, մանաւանդ Պէհաներու եւ Նազըմներու ցասդար խմբակը թերեւս չէրցաւ իր ուզած լրջութեամբ հետապնդել խնդիրը, չափազանց զբաղած ըլլալով Տարտանելի կռիւներով, անհամար վիրաւորներու հոգերով, այլ եւ Հայաստանի խլրտումներով: Ուշագրաւ է որ դիւերային կալանաւորումը կը զուգադիպի Տարտանելի նոր յարձակման եւ Վանի դէպքերուն:

Ապահովաբար լմացած կ'ըլլաք որ երէք չէզոք դեսպանները՝ պուլկարականը, իտալականը եւ ամերիկեանը, զատ զատ դիմումներ ըրած են ձերբակալման առթիւ ու թէեւ կ'ըսեն որ երէքը մէկ լեզու խօսեր են. բայց «հայրենասէր ու յեղափոխական» Թալէաթը յարմար գտաւ երէքին ալ տարբեր պատասխաններ տալ, արդար զայրոյթ պատճառելով մանաւանդ Ամերիկեանին, ինչպէս կը պատմեն: Սակայն, խեղաթիւրել, ուրանալ, գերազանցապէս ապերուբեան առաքինութիւններ են ասոնք, յատկապէս մշակուած եւ աւելի նրբացուած՝ նորերու կողմէ...

Եւ իրրեւ թէ համոզուելու համար, որ գաւագրութիւն եւ այլն չկայ, չուտով պիտի քննուի ամէն բան, եւ անմեղները ազատ պիտի արձակուին...:

2.

Բայց մենք պահ մը կը մոռնանք այս Թանկագին պատանդները՝ Հայաստանէն հասած աղէկտուր ճիչերուն առջեւ: Գրիչը կը գողայ ձեռքիս մէջ, նկարագրելու համար կացութիւնը, որ կը տիրէ երկրի խորերը:

Ամէն կողմ, ուր հայ համախմբում մը կայ, կառավարութիւնը կը գործէ երկաթեայ թաթերով, լարած ու պրկած արեւելեան դազանութեան բոլոր միջոցները: Սիստէմաթիկ ծրագիր մը կայ, որ աստիճանաբար եւ անողոքմաբար կը գործադրուի Իթթիհատի գործակալներուն ձեռքով, զինուորական ճշտութեամբ: Ահա Կիլիկիան՝ իր Զէյթունով, Տէօրթ – եօլով, Մարաշով եւ միւս հայաչատ կեդրոններով: Արուրենակերութիւնը զինուոր առած են արդէն, այսինքն իրրեւ բանուոր կը տանջեն ճամբաներու շինութեան համար, կիներ եւ աղջիկներ կը մնան անպաշտպան այս ամէն կարգի բռնութեանց հանդէպ: Զանգուած զանգուած ընտանիքները սկսեր են հեռացնել Զէյթունէն եւ աքսորել անծանօթ վայրեր, իրենց տեղերը ղրկելով արիւնարբու մուհաճիրներ: Թափառաշրջիկ, տեղական ժողովուրդը հազար անարգանքով ու տանջանքով, բոպիկ եւ հետիոտն կը քշուի աջ ու ձախ, դէպի աւելի խորերը, ապահովաբար մահմետական խաժամուժին մէջ ցանցնուած, որպէսզի ոչ մէկ տեղ հայկական համախմբում մնայ, արդէն 800–900 մուհաճիրներ ղրկուած են Զէյթուն ուր ռազմիկները օրհասական կռիւ կը մղէին դեռ երէկ, յուսակտուր ամէն արտաքին օգնութենէ:

Ահա Վասպուրականն ու Տարօնը: Որքան կարելի եղած է ատուղել, կառավարութիւնը քանի մը չարաթ հաչտ երթալով Վանի մէջ, կրցեր է հաւաքել իր ցիրուցան ուժերը. թերեւս Պարսկաստան արշաւող բեկորներն ալ, եւ ամբողջ ուժը թափեր է Հայերուն վրայ:

Բ. Դուռը լինքզինքը կ'արդարացնէ՝ ապատամբ հռչակելով Վանը, ու կը մոռնայ իր կազմակերպած ջարդերն ու հրկիզումները Կաւկասի եւ Կաւչի շրջանին մէջ, իր սիստեմաթիկ հայածանքները, իր գաւադրութիւնը՝ Շատախի մէջ՝ Իշխանի եւ ուրիշ երեք պատուիրակներու դիւերային խողխողումը Վանի ոստիկանապետին ձեռքով, Վռամեանի խարէութեամբ կալանաւորումը... կը յիշեմ միայն գլխաւորները:

Դեռ չեմ խօսիր Կարնոյ մասին, ուր՝ 17–էն մինչեւ 52 տարեկանները սկսեր են հաւաքել նոր բանակ կազմելու եւ թիֆուսի կոտորածը զարմանելու համար:

Աւելորդ է խօսիլ Իթթիհատական չէթաներու գործունէութեան մասին, որ ամբողջովին ուղղուած է հայկական շրջաններու դէմ: Սարսափելի պատմութիւններ կը հասնին Երզնկայէն, Դերջանէն, որ ամիսներէ ի վեր կը տեսայ զարհուրելի հալածանքներու տակ, Բաբերդէն եւայլն: Կախաղաններու հաչին ալ կը մնայ դաղտնիք, որովհետեւ միայն հրապարակով չէ որ կը մահացնեն խումբ – խումբ երիտասարդներ իրրեւ զինուրական կամ քաղաքական յանցաւոր:

Վերջին լուրը կը հասնի Հալեպէն, ուր արդէն կախուած են երեսուն երիտասարդներ՝ իրրեւ լրտես ձերբակալուած 70 հոգիէն. միւսներն ալ այլեւայլ պատիժներու դատապարտուած են:

Բայց կանդ կ'առնեմ այլեւս: Աքտասահմանի մէջ թերեւս կը զարմանան որ այսքան հալածանք, այսքան բռնութիւն եւ բնաջնջման ճիգ՝ կը մնան անարձադանդ. թէ հայ ժողովուրդը ընդունակ է համբերելու այս բոլորին, եւ միայն տեղական պոռթկումներ է որ կը պատահին հոս եւ հոն: Սակայն չմոռնանք որ մեր իսկական պատմութիւնն է այս, սկիզբէն մինչեւ այսօր:

ՌԱԶՄԻԿ

«Հայաստան»
1915, Մայիս 13

• • • • • • • • •

Պոլիս, Յունիս 20

Բովանդակ հայ ժողովուրդը վերածուած է մուհաճիրներու հօտի մը: Այո՛, ահա քառմնեալ իրականութիւնը, բնականիցնե՛ր, դուք որ արտասահմանի ազատ մթնոլորտը կը շնչէք, դուք որ շրջապատի թոյնէն ու տաժանքէն հեղձամահ իյնալու վախը չունիք.

Այո՛, բացի Պոլիսէն եւ քանի մը բախտաւոր շրջաններէ, օսմանեան բարբարոսութեան տակ հեծող ամբողջ հայ ժողովուրդը տեղահան, արմատախիլ եղած՝ տարաղնուեր է չորս հովերուն, կը քշուի թաթառի մոլեգնութեամբ դէպի անծանօթ, դէպի կորստաբեր ուղիներ, օրուան ամէն մէկ ժամուն հազարաւոր գոհեր տալով անօթութեան, տառապանքին, խարազանին կամ հրացանին:

Եւ դեռ ոչ ոք գիտէ, թէ արդեօք ի՛նչ անակնկալ վերապահուած է Պոլիսին ալ, «բախտաւոր» համարուած միւս շրջաններուն ալ ... Արդէն իսկ մայրաքաղաքին մէջ յատուկ խնամքով արձանագրեցին ու ջոկեցին բնիկ պոլսեցին եւ գաւառացին. ի՛նչ խօսք որ Պոլիսի մօտաւորապէս 200·000 հայութեան 80 տոկոսը գաւառական ծնունդ ունի: Ապա, ուրեմն առնուազ մէկ հարիւր հոգինոց առաջին կարաւանը կ'աքսորուէր ուղեկցութեամբ 150 սպառազէն ժանտարմներու, որոնք անօթի գայլերու պէս պատրաստ էին խոյանալու անդին ուղեւորներուն վրայ, ամէն անգամ որ իրենց համար անհաճոյ երեւոյթ մը դիտէին: Հրացան ու սուին, թերեւս մտրակ՝ պատրաստ էին լռեցնելու ամէն արտունչ: Ահա՛ թէ ինչո՞ւ զարմանալի չէ որ թշուառ գործիչները մինչեւ Պիլէճիկ հասեր են անօթի, ծարաւ, ու այնտեղ միայն, իրրեւ գերագոյն չնորհ, իւրաքանչիւրը երկ – երկու ժանտարմով վար են իջեր քանի մը վայրկեան եւ հաւկիթ միայն կրցեր են գտնել, այն ալ առանց աղի...: Անկէ անդին պիտենք այնքան միայն, որ Էնկիւրիէն 50 կառք համբայ հանած են դէպի ներսերը, եւ օրերու մտահոգութենէն յետոյ տեսանք որ հեռագիրներ կը հասնին Զանդըրլիէն, Այաչէն, Զօրումէն եւայլն: Նամակներ եւ քարտեր ալ հասած են արդէն, բոլորն ալ թուրքերէն, հայերէն ստորագրութիւններն իսկ ջնջուած, եւ պատասխանը թուրքերէն գրելու խնդրանքով...: Պարագան այս է մանաւանդ Այաչի համար, ԹրքաբընակՀ ատան մը Էնկիւրիէն ապին, ուր, ինչպէս կ'իմանամ, արդեւլափակուած են մանաւորապէս Դաշնակցականները եւ Ազատամարտեանները: Առաջին քարտերը հասած են տասը օրէն, բոլորն ալ «ոսոիկանութեան միջոցաւ» մակագրութեամբ:

Բնականաբար բոլորն ալ իրենց հանդստութեան մասին խօսած պիտի ըլլան, ո՞վ գիտէ...:

Իրենց առաջին հոգը՝ դրամն ու ճերմակեղէնը պիտի ըլլար, քանի որ քշուած էին վայրկեանապէս, իրենց բունըւած վիճակին մէջ, առանց թոյլատրուելու որեւէ բան առնել:

Երկու չարաթուան չարաչուք լռութենէն յետոյ, երբ կառավարութեան խելագար իրարանցումը յանդեցաւ ծիծաղելի վիժուածքի մը, որ մամադրութիւնները կարծես մեղմացան, եւ այժմ արդէն կը խօսին չատերու – անշուշտ էզդօներու – վերադարձէն: Նոյն իսկ կ'ըսեն որ այսօրուան – վաղուան գործ է այդ:

Իթթիհատ, չարաչար խարուած իր ակնկալութիւններու մէջ, ճերմակերես մնալու խեղկատակ փորձ մը փորձեց, առաջին հերթին ամէն կարգի հայ բանտարկեալներ ազատ արձակելով, ապա ամէն կարգի հայ աքսորեալներ ետ կանչելով: Ասոնք ալ, ինչպէս ըսի, արդէն 800–900 մուհաճիրներ ղրկուած են Զէյթուն ուր ռազմիկները օրհասական կռիւ կը մղէին դեռ երէկ, յուսակտուր ամէն արտաքին օգնութենէ:

Ահա Վասպուրականն ու Տարօնը: Որքան կարելի եղած է ատուղել, կառավարութիւնը քանի մը չարաթ հաչտ երթալով Վանի մէջ, կրցեր է հաւաքել իր ցիրուցան ուժերը. թերեւս Պարսկաստան արշաւող բեկորներն ալ, եւ ամբողջ ուժը թափեր է Հայերուն վրայ:

Բ. Դուռը լինքզինքը կ'արդարացնէ՝ ապատամբ հռչակելով Վանը, ու կը մոռնայ իր կազմակերպած ջարդերն ու հրկիզումները Կաւկասի եւ Կաւչի շրջանին մէջ, իր սիստեմաթիկ հայածանքները, իր գաւադրութիւնը՝ Շատախի մէջ՝ Իշխանի եւ ուրիշ երեք պատուիրակներու դիւերային խողխողումը Վանի ոստիկանապետին ձեռքով, Վռամեանի խարէութեամբ կալանաւորումը... կը յիշեմ միայն գլխաւորները:

Դեռ չեմ խօսիր Կարնոյ մասին, ուր՝ 17–էն մինչեւ 52 տարեկանները սկսեր են հաւաքել նոր բանակ կազմելու եւ թիֆուսի կոտորածը զարմանելու համար:

Աւելորդ է խօսիլ Իթթիհատական չէթաներու գործունէութեան մասին, որ ամբողջովին ուղղուած է հայկական շրջաններու դէմ: Սարսափելի պատմութիւններ կը հասնին Երզնկայէն, Դերջանէն, որ ամիսներէ ի վեր կը տեսայ զարհուրելի հալածանքներու տակ, Բաբերդէն եւայլն: Կախաղաններու հաչին ալ կը մնայ դաղտնիք, որովհետեւ միայն հրապարակով չէ որ կը մահացնեն խումբ – խումբ երիտասարդներ իրրեւ զինուրական կամ քաղաքական յանցաւոր:

Վերջին լուրը կը հասնի Հալեպէն, ուր արդէն կախուած են երեսուն երիտասարդներ՝ իրրեւ լրտես ձերբակալուած 70 հոգիէն. միւսներն ալ այլեւայլ պատիժներու դատապարտուած են:

Բայց կանդ կ'առնեմ այլեւս: Աքտասահմանի մէջ թերեւս կը զարմանան որ այսքան հալածանք, այսքան բռնութիւն եւ բնաջնջման ճիգ՝ կը մնան անարձադանդ. թէ հայ ժողովուրդը ընդունակ է համբերելու այս բոլորին, եւ միայն տեղական պոռթկումներ է որ կը պատահին հոս եւ հոն: Սակայն չմոռնանք որ մեր իսկական պատմութիւնն է այս, սկիզբէն մինչեւ այսօր:

ՌԱԶՄԻԿ

«Հայաստան»
1915, Մայիս 13

• • • • • • • • •

Պոլիս, Յունիս 20

Բովանդակ հայ ժողովուրդը վերածուած է մուհաճիրներու հօտի մը: Այո՛, ահա քառմնեալ իրականութիւնը, բնականիցնե՛ր, դուք որ արտասահմանի ազատ մթնոլորտը կը շնչէք, դուք որ շրջապատի թոյնէն ու տաժանքէն հեղձամահ իյնալու վախը չունիք.

Այո՛, բացի Պոլիսէն եւ քանի մը բախտաւոր շրջաններէ, օսմանեան բարբարոսութեան տակ հեծող ամբողջ հայ ժողովուրդը տեղահան, արմատախիլ եղած՝ տարաղնուեր է չորս հովերուն, կը քշուի թաթառի մոլեգնութեամբ դէպի անծանօթ, դէպի կորստաբեր ուղիներ, օրուան ամէն մէկ ժամուն հազարաւոր գոհեր տալով անօթութեան, տառապանքին, խարազանին կամ հրացանին:

Եւ դեռ ոչ ոք գիտէ, թէ արդեօք ի՛նչ անակնկալ վերապահուած է Պոլիսին ալ, «բախտաւոր» համարուած միւս շրջաններուն ալ ... Արդէն իսկ մայրաքաղաքին մէջ յատուկ խնամքով արձանագրեցին ու ջոկեցին բնիկ պոլսեցին եւ գաւառացին. ի՛նչ խօսք որ Պոլիսի մօտաւորապէս 200·000 հայութեան 80 տոկոսը գաւառական ծնունդ ունի: Ապա, ուրեմն առնուազ մէկ հարիւր հոգինոց առաջին կարաւանը կ'աքսորուէր ուղեկցութեամբ 150 սպառազէն ժանտարմներու, որոնք անօթի գայլերու պէս պատրաստ էին խոյանալու անդին ուղեւորներուն վրայ, ամէն անգամ որ իրենց համար անհաճոյ երեւոյթ մը դիտէին: Հրացան ու սուին, թերեւս մտրակ՝ պատրաստ էին լռեցնելու ամէն արտունչ: Ահա՛ թէ ինչո՞ւ զարմանալի չէ որ թշուառ գործիչները մինչեւ Պիլէճիկ հասեր են անօթի, ծարաւ, ու այնտեղ միայն, իրրեւ գերագոյն չնորհ, իւրաքանչիւրը երկ – երկու ժանտարմով վար են իջեր քանի մը վայրկեան եւ հաւկիթ միայն կրցեր են գտնել, այն ալ առանց աղի...: Անկէ անդին պիտենք այնքան միայն, որ Էնկիւրիէն 50 կառք համբայ հանած են դէպի ներսերը, եւ օրերու մտահոգութենէն յետոյ տեսանք որ հեռագիրներ կը հասնին Զանդըրլիէն, Այաչէն, Զօրումէն եւայլն: Նամակներ եւ քարտեր ալ հասած են արդէն, բոլորն ալ թուրքերէն, հայերէն ստորագրութիւններն իսկ ջնջուած, եւ պատասխանը թուրքերէն գրելու խնդրանքով...: Պարագան այս է մանաւանդ Այաչի համար, Թրքաբընակ ատան մը Էնկիւրիէն ապին, ուր, ինչպէս կ'իմանամ, արդելափակուած են մանաւորապէս Դաշնակցականները եւ Ազատամարտեանները: Առաջին քարտերը հասած են տասը օրէն, բոլորն ալ «ոստիկանութեան միջոցաւ» մակագրութեամբ:

Բնականաբար բոլորն ալ իրենց հանդստութեան մասին խօսած պիտի ըլլան, ո՞վ գիտէ...:

Իրենց առաջին հոգը՝ դրամն ու ճերմակեղէնը պիտի ըլլար, քանի որ քշուած էին վայրկեանապէս, իրենց բունըւած վիճակին մէջ, առանց թոյլատրուելու որեւէ բան առնել:

Երկու չարաթուան չարաչուք լռութենէն յետոյ, երբ կառավարութեան խելագար իրարանցումը յանդեցաւ ծիծաղելի վիժուածքի մը, որ մամադրութիւնները կարծես մեղմացան, եւ այժմ արդէն կը խօսին չատերու – անշուշտ էզդօներու – վերադարձէն: Նոյն իսկ կ'ըսեն որ այսօրուան – վաղուան գործ է այդ:

Իթթիհատ, չարաչար խարուած իր ակնկալութիւններու մէջ, ճերմակերես մնալու խեղկատակ փորձ մը փորձեց, առ

ՎԿԱՅԱՐԱՆ

պիտի կազմեն, երթալ միանալու համար «եղբարց մերոց դերեզից»...

Ո՜վ, սերունդը որ ականջալուր եւ ա-կանատես կը մնայ թաթարական այս խըժդըժութեանց, գեհենային այս գաւեթ-բան ... Արիւնը կը սառի, անդամները կը կարկամին: Եւ սակայն պէտք է տոկալ պէտք է արձանագրել ու սպասել...

Եւ կ'արձանագրենք: — Հին պատմութիւն է արդէն Զէյթունը: Մօտաւորապէս 30·000 հոգի իրենց սեւաւոր կմախքները կը պարտցնեն Միջագետքի ճախճախուտներուն մէջ անագորոյն եհովայի մը պատճառով «ոչնչերուն համար հաց, մեռելներուն համար դերեզման»: Հինգաւ Կիլիկիոյ ալ, որուն միայն դիւղացիներու դերութեան թափօրը կը հասնէր քաղաքէն երդնկա: Ահա իրարու եռեւ զուժկան փախուստները կը հասնին Տրապիզոնէն, Սամսոնէն, Ամասիայէն, Թոքատէն, Սըվազէն, Խարբերդէն, Կիրասոնէն, ի՞նչ պիտնամ, մնա՞ց արդեօք ուրիշ կեդրոն մը, ուր Հայը բոյն կազմած ըլլար: Պարպեր են բոլորը եւ պարպեր են զարհուրելի բրտութեամբ. այնպէս, ինչպէս ահեղ բարբարոսութեան այս մնացորդները միայն պիտեն ընել: Գազան տալու համար ագէտին ծանրութեան վրայ, ըսենք անդամ մըն ալ, թէ ամբողջ ընտանիքներ յուսահատուր դիմած են մահմետականութեան, որպէսզի իրենց տեղերը մնան: Եւ երիտասարդ թուրք կառավարութիւնը, միշտ հետեւողական իր դիւային ծրագիրներուն մէջ, անգառնալի դարձնելու համար այդ կըրօնափոխութիւնները, կարգադրած է որ մահմետականացած Հայու մը կինը անմիջապէս տրուի թուրքի մը, գտարիւն թրգուհի մը կապելով նորադարձին...

Այսպէս է իրականութիւնը Կիրասոնի մէջ, Սամսոնի մէջ, խօսելու համար միայն մօտաւոր չրջաններուն վրայ:

Ո՞վ յղացաւ այս հրէշային միտքը, այնքան եւ թերեւս աւելի ագէտաբեր քան համիտեան ջարդ մը:

Յատուկ մասնախումբ մը կայ արդէն հոս, Պոլիսի մէջ, գլուխ հանելու համար հայ ժողովրդի բնաջնջման այս վերջին փորձը: Եւ մասնախումբը դիշերը ցորեկին խառնած՝ Թուրքերու համար անտուայ եռանդով մը կը հետապնդէ պատրաստի ծրագիրը: Քաղաքային իշխանութիւնը լուած է արդէն: Օրէնքները զադրած են գոյութիւն ունենալէ: Ամբողջ կայսրութիւնը կը կառավարուի առժամեայ օրէնքներով, որոնց ամէնէն ագէտալին՝ ժողովուրդներու տեղափոխման օրինագիծը մէկ ամիս առաջ հրատարակուեցաւ:

Կատարեալ պինուորական դիկտատորութիւն, խարխուլ, խելակորոյս Պետութեան մը կոմմէ պատերազմ՝ հպատակ ժողովուրդի մը դէմ ... «Մեր պատերազմը Հայերուն դէմ է, մեր վրէժը ձեզմէ պիտի առնենք», կը յայտարարէ Երզընկայի կառավարիչը: Իսկապէ՞ս: Եւ բոլոր կառավարիչները այդ լեզուն կը գործածեն սանձարձակ, ինչպէս խարազանը, որ իրենց միակ պատասխանն է ամէն մէկ ըսելուններուն: Չեմ դիտեր, դիտեցի՞ք արդեօք որ վերջին մէկ – երկու ամսուան ընթացքին – անշուշտ հետեւելով Էնվէր Փաշայի «երիտասարդացման» ծրագրին – բոլոր դատաստանները, միլիէսարքիներն ու դայմագամները փոխուեցան, հանդըստեան կոչուելու չրջանը 25 տարուան զեղչուեցաւ, եւ այլեւս – ճախէն երիտասարդ – այլեւլեաք տարիքով – բախտախնդիրներ հատաքելով, զրկեցին վարել ժողովուրդներու ճակատագիրը, զրկեցին գաղտնի, կնքուած հրահանգներով եւ յաճախ փոխարքայական իրատասութիւններով: Իրենց նշանարանը պիտի ըլլար՝ «ասարըմ էհէրիմ» եւ փա՛ռք Ալլահին, Իթթիհատը իր մէջ հարիւրաւորներ կը համրէ այդ կարգի եղեռնատիպ արարածներէն:

Տէվէլուի կամ Երզնկայի կառավարիչը, յիւնապետ Սիւլէյման էֆէնտի մը, Առանձին հարիւրապետ Ավնի պէյ մը, ո՛չ առաջին են իրենց տեսակին մէջ, ո՛չ ալ վերջինը: Սա պատմական Զանգըրը անգամ – Պոլիսի աքսորականներուն մէկ կայանը – յանկարծ իրեն կառավարիչ ունեցաւ. Ասաֆ պէյը, ձէպէլը – Պէրէքէթի համբաւաւոր կառավարիչը, Կիլիկիոյ Ջարդին կազմակերպիչներէն մէկը, որ մազապուրծ ազատեցաւ կախաղանէն:

Այսպէս, ուրեմն երիտասարդ թուրք կառավարութիւնը իր բոլոր թափով, իր բոլոր դինու զօրութեամբ, իր բարեկամներով եւ դաշնակիցներով պատերազմ հրատարակած է հայ ժողովուրդին դէմ, «սէվկիլլիւ էլմէնի վաթանտաչ»ներուն դէմ, թէեւ դատական նախարար Խալիմ պէյը, ինչպէս Բ. Դուռը լինք իր պատմական հերքումով՝ ամենայն լրջութեամբ կը բացատրէ՝ թէ իրենք ոչինչ ունին հայ ժողովրդին դէմ. թէ ընդհակառակն կը կռուին «հայ ժողովուրդի թշնամիներուն դէմ»...

Բայց ո՞ւր պիտի յանդի վերջապէս, այս արհաւիրքը, ամբողջ ժողովուրդի մը անարգել, անպատիժ բնաջնջման այս դազանային արշաւը, Քառեակ հսկանեբու աչքին առջեւ, Երկեակ Զինակցութեան մը բարեացակամ չէզոքութեամբ:

Ո՞ւր պիտի յանդի երբ դաշնակից Գերմանիոյ զաւակները իրենք անգամ լեզուպատառ խոյս կուտան ազէտի վայրերէն, դալու պատմելու համար մեզի պատմութիւնը իթթիհատեան խժդժութեանց...

Գերմանուհի մըն է որ կեսարիոյ դէպքերուն դէմ կ'ընդվզի, գերմանուհի մըն է, գարձեալ մօտակայ ծովեզերքէն չըքսուր Պոլիս հասած, որ կ'արտասուէ իր տեսածներուն վրայ, – բռնութիւն, բռնաբարում, օրը ցերեկով սպանում, աւեր ու թալան, իրաւազրկում կամ բռնի իսլամացում...

Գերմանուհի պարադան մըն է որ, Կիլիկիոյ չրջանին մէջ, տեղահանումը կատած կամ սահմանափակուած է: Այս ալ չի՞ մտաներ արդեօք գերման վարիչներու մեղսակցութեան փաստը:

Աչքառհակալ Գերմանիան, վատահ իր յաղթանակին վրայ, եւ միշտ իրենը նըկատելով նոյն չրջանները, ուրկէ կ'անցնի Արեւելեան երկաթուղին Գոնիայէն մինչեւ Պաղտատ, չատ բարի մտաղրութեամբ մը, կ'ուզէ իր թեւարկութեան տակ ունենալ այն ուշիմ, ձեռներէց, ժըրջան տարրը, որ հայ ժողովուրդն է, որ մեծապէս պիտի օգնէ իրեն՝ ապագայ ձեռնարկներու մէջ:

Եւ որովհետեւ Կիլիկիան իր ազդեցութեան չրջանակն է արդէն, հարկ չկայ ամբողջ Հայերը քշելու աւելի ներս. «ապրատմբները միայն կը հեռացնեն, եւ կը բաւէ»...

Ծրագիրը չափազանց գործնական է, հարուածը՝ չատ ազդու:

Նախ՝ ռուսական ազդեցութիւնէն կ'ազատի հարստահարուած ժողովուրդ մը. երկրորդ՝ դաշնակից Թուրքերը կը հանդըստանան, չքացած տեսնելով ինքնավար Հայաստանի մը մղձաւանջը, որ ուղղակի խելագար մոլուցքի մը ենթարկած է գիրենք: Եւ, վերջապէս, անհամեմատ կը գիւրանան իրենց ապագայ մտտեսական – ճարտարական ծրագիրները, չնորհիւ հալածական, անհող եւ անհայրենիք բազմութեան մը, որ, աւուր հացի կոթատնացած, սարիօղլն պիտի տրամադրէ իր ուժերը «Գերմանիան ամէն բանէ վեր» պահելու համար իր կարգին, ինչ որ երեսն ազգային խոչընդոտով կը տոչորուէր: «Ի՞նչ կայ այնտեղ, Հայաստանի մէջ, քրտերու եւ բազմացեղ աւազակներու մէջ: Հարուստ բարերեր Միջագետքի մէջ հանդիստ կ'ապրինք, կը հարստանաք, ապագայ կը չինէք. ալ ի՞նչ կ'ուզէք»: Այսպէ՞ս կը խօսին մեզի մեր գերմանացի բարեկամները, արտասուէ համակրութեամբ մը բաժնելով մեր վիշտերը...

Այսպէս ուրեմն, ամբողջ հայ ժողովուրդը արմատէն խլուած ու նետուած չարաթներով հեռու անապատներ, ուր յաճախ քաղաքակիրթ մարդու ոտք չէ հանդիպած. ամբողջ երիտասարդութիւն մը հնձուած ռազմադաշտերուն վրայ, ուրիշ թանկագին մաս մը՝ մտաւորական – նուիթեան հետ միասին արգելափակուած՝ մէկ օրէն միւսը սպանուելու վտանգին տակ. հարիւրաւոր դիւղեր չարդուած, արու հայութիւնը գրեթէ անճիտուած, ընտանիքներ խլամացուած. բարոյական անասելի այլասերում, գեռատի մանկութիւն անդամ տասանորդուած...

Եւ այս բոլորին վրայ՝ դեռ վազն ալ անստոյգ. որովհետեւ Իթթիհատի ոճրածին ուղեղը չարունակ երկունքի մէջ է, եւ նախահայրերու ոգին աւելի քան երբեք վառ ու բազմապատկուած:

Բայց, պիտի չուզէի ստանձնել երբեք ողբասացի դերը: Առաքել Դուրիժեցիները չէ որ պիտի օգնէին օրուան այս ժամուն, համատարած աւերակին բեկորները փրկելու. մնաց որ դեռ ոչ ոք պիտի ամբողջ պատմութիւնը այս ազէտին, եւ ժամդոյն ճիչեր են որ կը լսենք մինչեւ այսօր:

ՎԱՐԱԶ

«Հայաստան»
1915, Յուլիս 1

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

1.- ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՆՈՐԷՆ Ա.ՔՍՈՐ

Ցախուռն չհօթահներու մատնուած այդ պանդուխտ Հայերու չաբքին՝ կային տուարաթիւ համշիրահներ ալ, որոնք պէտալի աքսորէն առաջ բախտաւորու-թիւնը ունեցեր էին Սթանպոլի Կեդրոնական Բանտը թխմուելով՝ առժամապէս զերծ մնալու ընդհանուր աքսորանքէն: Այս տողերը գրողը 1915 – 16–ի տարեչրջանին բախտակից եղած ըլլալով անոնց, վերահաստ կրցաւ ըլլալ թէ բոլորն ալ գոհերն էին անլուր գրպարտութեանց, որով անիրաւօրէն վճիռներ ընդունած այն հայահալած սինքլոր Ատեանէն որ «Տիվանը Հարպը Իօրֆի» կը կոչուէր եւ որուն նախագահն էր Նաֆըզ: Նոյն բանտին հովիւն էր, չաբաթը մէյ մը պաշտօնապէս այցելող:

Պետրոս Քհնյ. Կարապետեան. – Ծն. 1858–ին Ռոտոսթօ, աչխարհական անուամբ Յարութիւն, ուսած է Պոլիս, 1895 Փետրուարին ձեռնադրուած Մատթէոս Եպիսկոպոս Իզմիրլեանէ, երկիցս անդամակցած Դատաստանական Ժողովուրդի, 1910–էն ի վեր կարգուած այցելու հովիւ Պոլսոյ Կեդրոնական Բանտի:

Աղատութիւններին մէկէնիմէկ կորսնցնող Հայերուն համար ճշմարիտ «Տէր Հայր» մը եղաւ ինք, եւ ամէն անգամ որ մտաւ այդ դժոխքէն ներս՝ իր օրհնութիւններով եւ մխիթարական խօսքերով յոյս պլպլացուց մարած սիրտերու մէջ, քանի մը հեղ նպաստ ալ բաչխեց կարօտ ազգակիցներու, փրկութեան կամ օգնութեան դրաւոր ու բերանացի խնդրանքները սիրայօժար ստանձնեց, եւ, ի վեր քան զամենայն, 20 Հնչակեաններու կախաղան բարձրանալէն չորս օր յետոյ – Գիւտ Նչխարաց – Հայ բանտարկեալները հովուելուն առթիւ՝ յունական մատուռին մէջ հոգեհանգիստ կատարեց գաղտագողի – ղի, մեր Ազատագրութեան դատին համար անմահ զոհուողներուն վերյուչմամբ: Կամարակապ զինքանին այդ մթամատուռը խորչին մէջ, դուրսեցի եւ Պոլսեցի բանտարկեալ Հայերս ամբողջ ծունը կրկնեցինք նոյն օրը բիւզանդական դարաւոր այդ հինաւուրց սրբավայրին քարէ յատակին վրայ եւ «Ազգիս Հայոց տո՛ւր ազատութիւն» հեծկլտացինք Տէր Ողորմիաի պահուն: Ու խունկի ծուխերուն եւ աչքերնուս մչուշին ընդմէջէն, կը թուէր մեզ տեսնել լուսապսակ գլուխները փառամոլին եւ իր քամբախտ ընկերներուն, որոնք, քանի մը օր առաջ, մեծ փիչ մը անդին, ինկեր էին Մեծ Երազի ճանապարհին...:

Ամէնուս վիչտին հաղորդակից եւ մեզ բարոյական կորով միշտ ներչնչող այս հիմ պէյը, ինչպէս Բ. Դուռը լինք իր պատմական հերքումով՝ ամենայն լրջութեամբ կը բացատրէ՝ թէ իրենք ոչինչ ունին հայ ժողովրդին դէմ. թէ ընդհակառակն կը կռուին «հայ ժողովուրդի թշնամիներուն դէմ»...

Բայց ո՞ւր պիտի յանդի վերջապէս, այս արհաւիրքը, ամբողջ ժողովուրդի մը անարգել, անպատիժ բնաջնջման այս գազանային արշաւը, Քառեակ հսկանեբու աչքին առջեւ, Երկեակ Զինակցութեան մը բարեացակամ չէզոքութեամբ:

Ո՞ւր պիտի յանդի երբ դաշնակից Գերմանիոյ զաւակները իրենք անգամ լեզուպատառ խոյս կուտան ազէտի վայրերէն, գալու պատմելու համար մեզի պատմութիւնը իթթիհատեան խժդժութեանց...

Գերմանուհի մըն է որ կեսարիոյ դէպքերուն դէմ կ'ընդվզի, գերմանուհի մըն է, գարձեալ մօտակայ ծովեզերքէն չըքսուր Պոլիս հասած, որ կ'արտասուէ իր տեսածներուն վրայ, – բռնութիւն, բռնաբարում, օրը ցերեկով սպանում, աւեր ու թալան, իրաւազրկում կամ բռնի իսլամացում...

Գիտելի պարադան մըն է որ, Կիլիկիոյ չրջանին մէջ, տեղահանումը կատած կամ սահմանափակուած է: Այս ալ չի՞ մտաներ արդեօք գերման վարիչներու մեղսակցութեան փաստը:

Աչքառհակալ Գերմանիան, վատահ իր յաղթանակին վրայ, եւ միշտ իրենը նըկատելով նոյն չրջանները, ուրկէ կ'անցնի Արեւելեան երկաթուղին Գոնիայէն մինչեւ Պաղտատ, չատ բարի մտաղրութեամբ մը, կ'ուզէ իր թեւարկութեան տակ ունենալ այն ուշիմ, ձեռներէց, ժըրջան տարրը, որ հայ ժողովուրդն է, որ մեծապէս պիտի օգնէ իրեն՝ ապագայ ձեռնարկներու մէջ:

Եւ որովհետեւ Կիլիկիան իր ազդեցութեան չրջանակն է արդէն, հարկ չկայ ամբողջ Հայերը քշելու աւելի ներս. «ապրատմբները միայն կը հեռացնեն, եւ կը բաւէ»...

Ծրագիրը չափազանց գործնական է, հարուածը՝ չատ ազդու:

Նախ՝ ռուսական ազդեցութիւնէն կ'ազատի հարստահարուած ժողովուրդ մը. երկրորդ՝ դաշնակից Թուրքերը կը հանդըստանան, չքացած տեսնելով ինքնավար Հայաստանի մը մղձաւանջը, որ ուղղակի խելագար մոլուցքի մը ենթարկած է գիրենք: Եւ, վերջապէս, անհամեմատ կը գիւրանան իրենց ապագայ մտտեսական – ճարտարական ծրագիրները, չնորհիւ հալածական, անհող եւ անհայրենիք բազմութեան մը, որ, աւուր հացի կոթատնացած, սարիօղլն պիտի տրամադրէ իր ուժերը «Գերմանիան ամէն բանէ վեր» պահելու համար իր կարգին, ինչ որ երեսն ազգային խոչընդոտով կը տոչորուէր: «Ի՞նչ կայ այնտեղ, Հայաստանի մէջ, քրտերու եւ բազմացեղ աւազակներ մէջ: Հարուստ բարերեր Միջագետքի մէջ հանդիստ կ'ապրինք, կը հարստանաք, ապագայ կը չինէք. ալ ի՞նչ կ'ուզէք»: Այսպէ՞ս կը խօսին մեզի մեր գերմանացի բարեկամները, արտասուէ համակրութեամբ մը բաժնելով մեր վիշտերը...

Այսպէս ուրեմն, ամբողջ հայ ժողովուրդը արմատէն խլուած ու նետուած չարաթներով հեռու անապատներ, ուր յաճախ քաղաքակիրթ մարդու ոտք չէ հանդիպած. ամբողջ երիտասարդութիւն մը հնձուած ռազմադաշտերուն վրայ, ուրիշ թանկագին մաս մը՝ մտաւորական – նուիթեան հետ միասին արգելափակուած՝ մէկ օրէն միւսը սպանուելու վտանգին տակ. հարիւրաւոր դիւղեր չարդուած, արու հայութիւնը գրեթէ անճիտուած, ընտանիքներ խլամացուած. բարոյական անասելի այլասերում, գեռատի մանկութիւն անդամ տասանորդուած...

Եւ այս բոլորին վրայ՝ դեռ վազն ալ անստոյգ. որովհետեւ Իթթիհատի ոճրածին ուղեղը չարունակ երկունքի մէջ է, եւ նախահայրերու ոգին աւելի քան երբեք վառ ու բազմապատկուած:

Բայց, պիտի չուզէի ստանձնել երբեք ողբասացի դերը: Առաքել Դուրիժեցիները չէ որ պիտի օգնէին օրուան այս ժամուն, համատարած աւերակին բեկորները փրկելու. մնաց որ դեռ ոչ ոք պիտի ամբողջ պատմութիւնը այս ազէտին, եւ ժամդոյն ճիչեր են որ կը լսենք մինչեւ այսօր:

ՎԱՐԱԶ

«Հայաստան»
1915, Յուլիս 1

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

1.- ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՆՈՐԷՆ Ա.ՔՍՈՐ

Ցախուռն չհօթահներու մատնուած այդ պանդուխտ Հայերու չաբքին՝ կային տուարաթիւ համշիրահներ ալ, որոնք պէտալի աքսորէն առաջ բախտաւորու-թիւնը ունեցեր էին Սթանպոլի Կեդրոնական Բանտը թխմուելով՝ առժամապէս զերծ մնալու ընդհանուր աքսորանքէն: Այս տողերը գրողը 1915 – 16–ի տարեչրջանին բախտակից եղած ըլլալով անոնց, վերահաստ կրցաւ ըլլալ թէ բոլորն ալ գոհերն էին անլուր գրպարտութեանց, որով անիրաւօրէն վճիռներ ընդունած այն հայահալած սինքլոր Ատեանէն որ «Տիվանը Հարպը Իօրֆի» կը կոչուէր եւ որուն նախագահն էր Նաֆըզ: Նոյն բանտին հովիւն էր, չաբաթը մէյ մը պաշտօնապէս այցելող:

Պետրոս Քհնյ. Կարապետեան. – Ծն. 1858–ին Ռոտոսթօ, աչխարհական անուամբ Յարութիւն, ուսած է Պոլիս, 1895 Փետրուարին ձեռնադրուած Մատթէոս Եպիսկոպոս Իզմիրլեանէ, երկիցս անդամակցած Դատաստանական Ժողովուրդի, 1910–էն ի վեր կարգուած այցելու հովիւ Պոլսոյ Կեդրոնական Բանտի:

Աղատութիւններին մէկէնիմէկ կորսնցնող Հայերուն համար ճշմարիտ «Տէր Հայր» մը եղաւ ինք, եւ ամէն անգամ որ մտաւ այդ դժոխքէն ներս՝ իր օրհնութիւններով եւ մխիթարական խօսքերով յոյս պլպլացուց մարած սիրտերու մէջ, քանի մը հեղ նպաստ ալ բաչխեց կարօտ ազգակիցներու, փրկութեան կամ օգնութեան դրաւոր ու բերանացի խնդրանքները սիրայօժար ստանձնեց, եւ, ի վեր քան զամենայն, 20 Հնչակեաններու կախաղան բարձրանալէն չորս օր յետոյ – Գիւտ Նչխարաց – Հայ բանտարկեալները հովուելուն առթիւ՝ յունական մատուռին մէջ հոգեհանգիստ կատարեց գաղտագողի – ղի, մեր Ազատագրութեան դատին համար անմահ զոհուողներուն վերյուչմամբ: Կամարակապ զինքանին այդ մթամատուռը խորչին մէջ, դուրսեցի եւ Պոլսեցի բանտարկեալ Հայերս ամբողջ ծունը կրկնեցինք նոյն օրը բիւզանդական դարաւոր այդ հինաւուրց սրբավայրին քարէ յատակին վրայ եւ «Ազգիս Հայոց տո՛ւր ազատութիւն» հեծկլտացինք Տէր Ողորմիաի պահուն: Ու խունկի ծուխերուն եւ աչքերնուս մչուշին ընդմէջէն, կը թուէր մեզ տեսնել լուսապսակ գլուխները փառամոլին եւ իր քամբախտ ընկերներուն, որոնք, քանի մը օր առաջ, մեծ փիչ մը անդին, ինկեր էին Մեծ Երազի ճանապարհին...:

Ամէնուս վիչտին հաղորդակից եւ մեզ բարոյական կորով միշտ ներչնչող այս անոր ծոծրակին պարպած զնդակով աչքը երկինք թողնելով–, ուխտած էր իր «հուզուր»ն անգամ չընդունելու չարչարուող ազգի մը հովուապետը, որ հակառակ սրտին արիւն քալելուն՝ ակնկալու կը մնար դեռ ազերսի վանկ մը հծծելու Նըրին Նահմութեան: Օ՛հ, ենթադրուածէն չա՞տ ահաւոր էր Զուլումը, բայց ականջներ խուլ էին ցաւի ձայներու՝ որ Հայ կոկորդներէ կ'արձակուէին: Բանտ, ըրաչխէպ, տեղահանութիւն, աւեր ու աւար, սրածութիւն, առեւանգում. – Գազանային այս արարքներուն թատերաբեմն էր գաւառն ողջոյն: Աւրու սերունդը կ'անճիտուէր անխնայ. դեռեր կարմիր կը հոսէին եւ մայրեր՝ արցունք: Երախայի ուղեղներով եւ յօշ – յօշ սոխնքներով կը ծեծուէին գեռնի քարեր, դաչտերու մէջ չուներու եւ ագռաւներու խնջոյքը կար Հայու դիակներով, մինչ խուժանը՝ ձեռքերն արիւնոտ՝ գեղանի Հայուհիներու ընտրանքը կ'ընտէր, կանանոցներ ճոխացընելու համար անոնցմով: Քրիստոնէութեան նախատիճի նոր սիսթէմ. – Որպէսզի Թուրք մեռած սիրելիներու ոսկորներ'ն ալ խայտային իրենց չիրիմներուն խորէն եւ կերպով մը անո՛նք ալ մասնակից եղած ըլլային կոտորածին, քանի՛ քանի՛ չիւանները անոնց հողակոյտներուն վրայ խողխողուեցան, իրենց արիւնով թրջած ըլլալու համար սուրը հողը: Դարձեալ, զազափար մը կազմելու համար թէ Գաւառի Տաճկութիւնն ի՛նչ հրէշութիւններ խորհեցաւ՝ որպէսզի Քրիստոնէութիւնը նախատած ըլլայ, ըսենք թէ ուրեք ուրեք եկեղեցիի զանգակներ վար իջեցուց ան եւ տեղը ոզջ – ոզջ չուներ կախեց, պոչերուն առատան կապած, հաջիւնի վերածել տալով նուիրական զոզանջը...:

(Շար. 12)

(Շար· Ա· էջէն)

տեմբերին Գուպա պիտի երթայ: Նախապէս պիտի երթայ Մեքսիքա (Մայիս 6 – 14), Մալթա (Մայիս 25 – 27), եւ Ափրիկէ (Սեպտեմբերի վերջ): Գուպան Պապին 50–րդ ճամբորդութիւնը պիտի ըլլայ:

ՌՈՊԸՐԹ ՓՈԼՀԻԼ արեւմտեան 14 պատանդներէն մէկը, ազատ արձակուեցաւ Կիրակի օր: Առեւանգուած էր Պէյրութ 1987 Յունուար 24–ին, Իսլամական Ձիհատին կողմէ: Ամերիկացիին ազատ արձակման առթիւ, Ուաշինկթըն չնորհակալութիւն յայտնած է Իրանի եւ Սուրիոյ իրենց օժանդակութեան համար, քայց չուզեր որեւէ բանակցութիւն տանիլ:

ՉԱՈՒՉԵՍԿՈՒԻ եւ կնոջը դատավարութեան, դնդակահարման եւ թաղման նոր տեսերիզ մը հրապարակ եկաւ եւ Ֆրանսական հեռատեսիլի Ա· կայանը զայն ափեց Կիրակի օր, Ապրիլ 22–ին: Շատ յայտնի չէ թէ ինչո՞ւ յանկարծ մէջտեղ կ'ելլէ այս ամբողջական ֆիլմը եւ որո՞ւ կը նպաստէ այս ցուցադրութիւնը (ռումանական հեռատեսիլն ալ ներկայացուցած է մեծ մասը) Մայիս 20–ի ընտրութիւններէն հապճեպ ամիս մը առաջ: Ամէն պարագայի մէջ, այս դատավարութիւնը պատիւ չի բերեր անոնց որոնք հեղինակներն են այդ խեղկատակ բեմադրութեան, որ չատ կը յիշեցնէ Ստալինեան դատավարութիւնները: Ամբողջութիւնը կը տեւէ մէկուկէս ժամ եւ բաւական ճնշիչ տեսարաններ ալ կան: Չաուչեսկու եւ մանաւանդ կինը առաւելաբար կը ջղայնանան երբ ոստիկանները կը ձեռնարկեն իրենց ձեռքերը կապելու: Այս ամբողջը ցոյց կուտայ թէ Ռումանիա, արեւելեան Եւրոպայի այն երկիրն է որ չի յաջողիր իր «ժողովրդավարացումը»:

ԿԱՎՐԻԼ ՊՈՊՈՎ Մոսկուայի քաղաքապետ ընտրուեցաւ 162–ի դէմ 280 ձայնով: Կորբաչովի պերեստրոյկայի չատագովներէն, Պոպով, 50 տարեկան, տնտեսագէտ է եւ երեսփոխան: Մաս կը կազմէր «միջերջանային խմբակին» որ բաբեռնոստրոգներու համախմբումն է:

ԼԵՒ ՎԱԼԵՋԱ Սոլիտարնոսկի նախագահ վերընտրուեցաւ ձայներու 78%–ով, հակառակ սկզբնական քննադատութիւններու իր հասցէին: Իր հակառակորդները 9 եւ 4%–ով ողբալի պատկեր մը կը պարզէին, մինչ Վալեզա միշտ ինքնավստահ Հանրապետութեան Նախագահութեան կը պատրաստուի:

ԱԼԺԻՒի մէջ, ծայրայեղ կրօնամոլներու ցոյցը, Ուրբաթ օր, որ տասնեակ հազարաւորներ համախմբած էր բաւական մտահոգիչ պատկեր մը պարզեց ներքին թէ ամիս մըն ալ չի կրնար դիմանալ: Վիլնեւուս կը փորձէ միջին ճամբայ մը գտնել կուսակցութիւնը Էճ – Էլ – Էն–ը տկարացած է, ապա ցոյց կուտայ իսլամական ճակատի ուժը:

ԼԻՏՈՒԱՆԻՈՑ փոխ – նախարարապետը ոչ մէկ ձեւով կը թաժնէ նախագահ Լանտսպերկիսի լաւատեսութիւնը, երբ ան յոխորտալով կը յայտարարէ թէ Լիտուանիա 100 տարի կը դիմանայ առանց կաղի եւ քարիւղի: Պրազաուսքաս կ'ըսէ թէ ամիս մըն ալ չի կրնար դիմալ: Վիլնեւուս կը փորձէ մտքին ճամբայ մը գտնել, բանակցութիւն տանիլ եւ չհրաժարելով անկախութեան հասնելու իր որոշումէն, տրամադիր կը թուի երկու տարիով յետաձգել դործադրութիւնը: Լիտուանիան ալ տուիքն ունեցաւ դաս մը քաղելու արեւմուտքէն: Ամերիկա ձայն չի հաներ, իսկ 12 Եւրոպացիները «մտահոգութիւն» կը յայտնեն ի լուր անտեսական շրջափակումին:

RECITAL DE PIANO

Bruno Philippe Terlecki Ouzounian

organisé
par la Mairie de Joinville le Pont

au profit de la Croix Bleue
des Arméniens de France,
pour l'aide à l'Arménie

Le Vendredi 27 Avril à 20 h 30

Salle P. et J. Prevert
23, rue de Paris, 94340 Joinville le Pont

Au programme:
Bach — Vivaldi — Debussy — Avedissian
Khatchatourian — D. Milhaud — Brahms
Beethoven

Renseignements :
Mairie de Joinville le Pont
Tél. : 48 - 85 - 10 - 40

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ – Այրի Տիկին Նուարդ Գույումճեան, զաւակները ու թոռները իր չատակ իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝ Յակոբ Գույումճեանի մահուան 11–րդ տարելիցին, կը նուիրեն 500 Ֆր· «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

COMMUNIQUÉ DE PRESSE

«BACK TO ARARAT»

Le grand documentaire
sur le génocide arménien
enfin disponible en vidéo.

Après avoir assuré sa sortie en salle en Mai 89, la société K- Films propose maintenant ce grand documentaire en vidéo.

Pour que chacun puisse voir ou revoir ce document, ne pas oublier, et surtout mieux connaître le premier grand génocide de l'histoire du 20ème siècle.

Documentation gratuite sur demande à l'adresse suivante :
«K - Films Vidéo»
11, rue Saint Maur, 75011 Paris
La cassette vidéo de «Back to Ararat» est vendue 149 Frs. ttc.

JEUDI 26 AVRIL à 20 h 45
Salle de l'Eglise Arménienne
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

«Autour de la poésie arménienne contemporaine»

avec la participation de :

PIERRE VITOUX
Président Honoraire de l'Université
Paul Valéry (Montpellier III),
Professeur de Littérature anglaise,
Délégué aux Relations Internationales

ARTEM HAROUTIOUNYAN
Professeur à l'Université d'Erevan
Titulaire de la Chaire de Littérature européenne

GERARD DEDEYAN
Maître de Conférences
à l'Université Paul Valéry
Responsable de l'accord interuniversitaire
Montpellier III — Erevan

organisé par :
L'ACADEMIE INTERNATIONALE DES SCIENCES
A R A R A T

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue Saint Bazile - Marseille 1er

Vendredi 27 Avril à 21 heures

Les Campagnes
de l'Organisation
« Terre et Culture »
en 1989

Présentation des Campagnes d'Arménie, d'Iran et de Syrie.

— Projection — diapositives
— Commentaire — exposé — débat.

—— *Entrée libre* ——

ՑԱՒԱԼԱԿՈՏՈՓԻՆ

Կապոյտ Ծաչէ Խաչ, Տ· Սէրէնկիւլեան մանուճիւղը, խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ժան Փափազեանի եւ զաւակներուն, իրենց մօր, զոքանչին եւ մեծ – մօր, Այրի Տիկին Եւովա Գայիշեանի մահուան առթիւ: Այս առթիվ, չնորհակալութեամբ ստացած է Պր· Մանուկ Խանճեանէ 500 Ֆր· փոխան ծաղկեպսակի, եւ 100 Ֆր· ալ Տիկին Մարիամ Տէրտէրեանէ Մանիկ Մեծատուրեանի մահուան առթիւ: Խիվ մանուճիւղը 500 Ֆրանք կը նուիրէ Խիվ Մշակոյթի տան Ե· Գայիշեանի յիշատակին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԱԼԱՆՍ· – Նահատակներու յիշատակին, Յարութիւն Մազաքեան 200 Ֆր·:

***

ՎԱԼԱՆՍ· – Մ· Պլըքեան ապրիլեան նահատակներու անմոռանալի յիշատակին 100 Ֆր·:

ՑՈՒՇԱՏԵՑՈՒՔ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՎԻՆԻ մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Ուրբաթ, Ապրիլ 27, ժամը 20–ին, Մշակոյթի Տունը: Կարեւոր օրակարգ:

ԵՐԷԿՈՒԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ
ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՄԷՋ
3500 ANS D'HISTOIRE

MONTAGE AUDIOVISUEL

L'ARMÉNIE D'HIER DANS LA TURQUIE D'AUJOURD'HUI

Samedi 28 Avril à 20 heures 30

Photos : S. BOUDOYAN

Montage: Mme PONCHON DE SAINT-ANDRE

U. G. A. B.
EGLISE ARMENIENNE
339, avenue du Prado, Marseille 8e

— Entrée libre —

FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN

COMMUNIQUÉ

Suivant le testament en date du 29 décembre 1983, Monsieur Napoléon BULLUKIAN décédé à Lyon le 12 avril 1984, a laissé son actif successoral à la constitution d'une :

«FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN»

sous l'égide de la FONDATION DE FRANCE
ayant pour objectifs suivants :

— Encourager la recherche médicale et particulièrement sur le cancer;
— Participer aux œuvres sociales et d'entraide de l'Eglise Arménienne d'Etchmiadzine;
— Encourager les jeunes artistes suivant les décisions du Conseil de la Fondation.

Un secrétariat administratif fonctionne à

LA MALMAISON
18, rue Louis Tourte — 69410 CHAMPAGNE AU MONT D'OR
FRANCE

qui était le domicile de Monsieur et Madame BULLUKIAN, et qui pourrait être utilisé pour des expositions, conférences, colloques, séances culturelles et musicales, et à la constitution progressive d'une bibliothèque spécifiquement arménienne etc.

Il sera procédé à une nouvelle attribution des revenus de la Fondation en faveur de toutes associations qui pourraient prétendre à une aide selon les objectifs précités de la Fondation.

Les demandes doivent être adresseés au secrétariat de la Fondation dans un délai expirant le 30 avril 1990.

Les attributions seront proclamées ultérieurement.

pour le Conseil d'Administration de la
FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN
Le Président
Professeur Pierre MARION

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

Le Comité de Paris

vous convie à son

DINER DANSANT

animé par
MARTEN YORGANTZ

Jeudi 3 Mai à 20 h 30 précises

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

—— Participation aux frais 350 Frs. ——

Le nombre de places étant limité, il est conseillé de réserver avant le lundi 23 Avril, en téléphonant au :
45. 20. 03. 18 de 14 h à 18 h du lundi au vendredi.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 25
MERCREDI
25 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ց ր ա գ ի ր : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.261 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.261

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԱԼ-ՔՈՏՍ, ՀՐԷԱԿԱՆ ԵՐՈՒՇԱԼԱՅՄ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԸ

Ջատկուան տօներէն աւելի քան չաբաթ մը եաք, հրեայ զաղթողները միշտ տեղաւորուած են քրիստոնեայ թաղամասին ցոյներու Ս· Յովհաննէս ապաստարանը: Անոնք կը յիշեցնեն թէ զարուն սկիզբը, Հրեաները մեծամասնութիւն կը կազմէին հին քաղաքին մէջ (54,3%, 1922–ին) եւ ամէնէն «ուղղափառները» կ'ուզեն քաղաքը վերագրաւել եւ այն աստեն, կը խորհին, Մեսիան կրկին կուգայ Դաւիթի արքայութեան արժանի մայրաքաղաքին՝ 3000 տարի առաջուան Երուշալայմի մէջ:

«Ֆիկարօ» բաւական կ'անդրադառնար այս հարցին (Ապրիլ 24) եւ կը ծանրանայ կալուածային հրաւիներու վրայ: 500 Հրեաները կ'ապրին ներկայիս մահմեական բաժնին մէջ, բայց քաղաքապետին մէկ խորհրդատուն կը զգուշացնէ, յայտնելով.- «Հրեաները աւելի լաւ կ'ընեն չգնել նոյնիսկ եթէ իրաւունքն ունին, սթափ ըլլալ զուտ չխախտելու համար»: Գաղթողները, կը գրէ Թերեթին Թղթակիցը, կը կանան օգտագործել խորհրդարանի օրէնքը, բայց դէմ չեն օսմանեան բարքերու երկդիմութեան վրայ խաղալու: Միջնորդներու ներկայութիւնը, երբեմն կասկածելի, կը նպաստէ խարդախութեան: Հայաստանեայց Եկեղեցին ալ նոյն ձեւով կը վարուի թոյլ չտալու համար որեւէ կալուածային ՕՓՄ. (Գնումի հրապարակային առաջարկ): Հայկական թաղամասի բոլոր չէնքերը եկեղեցական սեփականութիւն են; Եւ բնակչութեան միայն 8%–ով (27·100 հոգի) Հայերը հոգամասին 17%–ին հակակշիռն ունին եւ հրէական թաղ տանող երեք դուռներէն՝ երկուքին:

Այս է պատկերը մօտաւորապէս եւ անշուշտ աչք ունեցողները չատ են: Մահմեականները չատ զգաւոք կ'ունենան, կ'ուզեն տեղաւորուիլ քրիստոնեայ թաղամասը որ աւելի հանդուստաւէտ է եւ հոնկէ ալ քրիստոնեաները կը մեկնին:

Քրիստոնեայ նուիրապետութիւնը որոշած է փակել Ս· վայրերը Ուրբաթ օր, բողոքելու համար Յունաց Ս· Յովհաննէս չնչի դրաման: Քրիստոնեայ տասը պատասխանատուները յայտարարած են թէ կը փակեն Երուսաղէմի, Բեթղեհէմի եւ Նազարէթի Ս· տեղերը Ուրբաթ, ինչ որ նախընթաց չունի: Սկզբունքով Հինգշաբթի օր, Իսրայէլի Գերագոյն Ատեանը վճիռը պէտք է տայ: Ուրբաթ, ժամը 9–էն 12, ամէն ժամ, բոլոր զանգակները պիտի ղօղանջեն: Հաստարակաց գեկոյցով մը, քրիստոնեաները կը չեշտեն թէ Հրեաներու այդ արարքը (Ս· Յովհաննէս Ս· Գերեզմանէն 50 մեթր է) «կը վտանգէ Երուսաղէմի քրիստոնեայ համայնքներու գոյատեւումը, որովհետեւ կը սպառնայ քրիստոնեայ, հայ եւ մահմեական թաղերու ամբողջականութեան եւ կրօնական ինքնավարութեան»: Ըստ քրիստոնեաներուն, իսրայէլեան իշխանութիւնները մեծ պատասխանատուութիւն ունին կատարուածին մէջ: Կառավարութիւնը նիւթապէս օգնած է գործողութեան եւ միջամտութիւն ալ եղած է չատ բարձր մակարդակի վրայ, որպէսզի ոստիկանութիւնը դուրս չընէ այդ բռնագրաւողները:

Պատրիարքներու մօտ պղպեղի մը համաձայն, եթէ Գերագոյն Ատեանը հրեայ բռնագրաւողներու ի նպաստ որոշում տայ, քրիստոնեաները պատրաստ են անսահման ժամանակի համար փակել Ս· տեղերը, ինչ որ պէտք մը կ'ըլլայ Իսրայէլի Թուրիզմին համար եւ յայտարարելու թէ այլեւս չեն ճանչնար իսրայէլեան իրաւական վարչութիւնը:

Բաւական փափուկ կացութիւն մըն է, որ սեղծուած է, մանաւանդ մեր նորընծաները՝ Թորգոմ Պատրիարքի համար, առաջին օրերէն իսկ:

ԱՊՐԻԼ 75

Շուրջ 4000 Հայերը, ըստ ֆրանսական մամուլին, հաւաքուած են Նիւ – Եորք կիրակի օր, ոգեկոչելու համար հարիւր – հազարաւոր Հայերու ջարդին 75–ամեակը: Ներկայ անձնաւորութեանց մէջ եղած է Նիւ Եորքի քաղաքապետը՝ Տէյվիտ Տինքինս, որ կոչ ըրած Թուրքիոյ ճանչնալու ցեղասպանութիւնը: Լրատուութեան աղբիւրները կ'աւելցնեն, այս առթիւ «Հայերը կը պնդեն որ մէկուկէս միլիոն Հայեր ջարդուած են 1915–էն 1923, մինչ Թուրքերը 300 հազար Հայերու խօսք կ'ընեն, մեռած տեղահանութեան ընթացքին: 20–րդ դարու այս առաջին ցեղասպանութիւնը, կը համապատասխանէ ըստ կարգ մը պատմաբաններու, երկու տարուան մէջ, 1914–ին ապրող Հայերու թիւին կէսին բնաջնջման»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՈՀԼ տէրը մնաց իր խոստումին եւ արեւելեան Գերմանիոյ չնորհեց մարքի հաւասար սակ մը՝ 1 – 1 աշխատավարձերու, հանդամեան թոշակներու եւ անհատական խնայողութեան համար մինչեւ 4000 մարք: Պոն առատաձեռն վերաբերում մը ցոյց կուտայ այս ձեւով:

ՌԱՒԻՖ ՏԷՆՔԹԱՇ, ձայներու 66,70%–ով վերընտրուեցաւ Կիպրոսի «իր հանրապետութեան» նախագահ: Տէնքթաշ երկու ամիսով կանխելով այս ընտրութիւնը կ'ուզէ թէ՛ ամրապնդել իր քաղաքական – նուիթիւնը եւ թէ նոր չունչ մը տալ իր նախկին կուսակցութեան:

ՓՕԼԼԹ ԿՈՏԱՐ Շաւլի Շափլէնի «փոքրիկ որբուհին» անոր «Աղջի ժամանակները» հանրածանօթ ֆիլմին մէջ, մեռաւ Զուիցերիա 78 տարեկանին: Եղած էր նաեւ անոր կինը: Ծնած 1911–ին Ուայթհոթն (Նիւ – Եորքի նահանգ) Փօլին Մարիոն Լեվի բազմաթիւ այլ ֆիլմեր ալ դարձուցած է, օրինակ՝ «Մենաւէրը», բայց նաեւ Շափլինէն բաժնուելէն ետք (1942), ինչպէս Ռընուարի հետ՝ «Սպասուհիի մը օրագիրը» եւ ուրիշներ: 1958ին ամուսնացած է դրագէտ՝ Էրիք Մարիա Ռըմարքի հետ, որ իրեն մեծ հարստութիւն մը ձգած է:

«ԹՈՒՐՔԻՄ – ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ» կոմիտէն կոչ մը ըրած է հանրային կարծիքին եւ ֆրանսական իշխանութենէն, որպէսզի ժամ առաջ միջամտեն Թուրքիոյ իշխանութեանց մօտ Քուէյթի եւ Սարկրնի ազատ արձակումը պահանջելով: Համայնավար երկու պարագլուխները, որոնք կամովին Թուրքիա վերադարձան 29 ամիս է բանտ են եւ 21 օր է հացադուլի դիմած են, բողոքելու համար արդելափակման իրենց պայմաններուն դէմ: Կը պահանջուի նաեւ որ վերջ դրուի չարչարանքին, մերկացուն ճնշումին եւ հալածանքին Քիւրտերու եւ այլն, եւ այլն:

ՋԻՆԱՍՏԱՆԻ նախարարապետը՝ Լի Փենկ Մոսկուա գնաց, ուր պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ: 26 տարիէ առաջին անգամն է որ չին վարչապետ մը Խորհրդային Միութիւն կ'այցելէ: Քանի մը հազար հոգի, մանաւանդ ուսանողներ, բողոքի ցոյց մը ըրած են, ինչ որ աննախընթաց է Խորհրդային Միութեան մէջ, օտար հիւրի մը այցելութեան պարագային:

Sous le haut patronage de M. Jack LANG,
Ministre français de la Culture, de la Communication, des Grands Travaux et du Bicentenaire

SYMPOSIUM INTERNATIONAL
sur
LA PROTECTION DU PATRIMOINE ARCHITECTURAL ARMENIEN

12 - 14 Avril
STRASBOURG, Palais de l'Europe, Salle 100
organisé par
ARMENIEN EDUCATIONAL COUNCIL inc
SOLIDARITE FRANCO - ARMENIENNE
avec la participation
du CENTRE DE RECHERCHES SUR LA DIASPORA ARMENIENNE
d'ORGANISATION TERRE ET CULTURE
et d'AMITIE ALSACE ARMENIE

RESOLUTION FINALE

sur
LA PROTECTION, LA SAUVEGARDE
ET
LA CONSERVATION DU PATRIMOINE ARCHITECTURAL ET CULTUREL ARMENIEN

Les participants au Symposium International sur la Protection du Patrimoine Architectural Arménien, réunis au Palais de l'Europe à Strasbourg du 12 *au* 14 *Avril* 1990,

Convaincus que l'architecture arménienne représente un héritage historique, artistique et culturel unique, dans le patrimoine de l'humanité,

Convaincus de la nécessité de préserver, restaurer et conserver tous les témoignages de cette architecture en raison même de son caractère universel en dehors de toute considération d'ordre idéologique, politique, national, religieux ou autre,

Constatant par ailleurs l'état d'abandon et de dégradation extrêmes dans lequel se trouve une grand partie de ces monuments situés sur toute d'étendue de l'Arménie historique, condamnés à disparaître si aucune mesure d'urgence n'est prise pour en assurer la sauvegarde,

1. *Décident* de créer un comité scientifique permanent chargé de la surveillance et de la conservation du patrimoine architectural arménien,

2. *Engagent* les Etats sur le territoire desquels se trouvent des témoignages du patrimoine architectural et culturel arménien à prendre toutes les mesures d'urgence qui s'imposent pour en assurer la protection et la sauvegarde, conformément aux engagements internationaux qu'ils ont contractés dans le cadre de l'UNESCO et dans celui du Conseil de l'Europe,

3. *Invitent* les organisations internationales compétantes à accorder une attention toute particulière aux menaces qui pèsent sur ce patrimoine et à intervenir auprès des Etats qui négligent leurs obligations en la matière,

4. *Invitent* la communauté internationale et en particulier le Conseil de l'Europe, à mettre en place une commission mixte associant des Experts européens, turcs et soviétiques, et à favoriser si nécessaire une concertation plus large entre toutes les parties concernées, afin de formuler des propositions concrètes destinées à sauvegarder ce patrimoine,

5. *Recommandent* parallèlement aux départements chargés de la protection des monuments historiques en Arménie, Géorgie et Azerbaïdjan soviétiques de développer une approche commune du problème du patrimoine arménien,

6. *Demandent* aux média de sensibiliser l'opinion publique à l'existence du patrimoine architectural et culturel arménien et de faire ressortir sa signification par rapport à l'histoire et au présent,

7. *Demandent* à l'UNESCO, à la Communauté Européenne et au Conseil de l'Europe de participer financièrement aux actions de préservation des monuments arméniens,

8. *Adressent* la présente résolution :
— au Secrétaire général des Nations Unies,
— au Directeur général de l'UNESCO,
— au Secrétaire général du Conseil de l'Europe,
— au Président de la Commission des Communautés Européennes,
— au Président du Parlement Européen,
—aux gouvernements de l'Iran, de la Turquie, de l'URSS et aux gouvernements des Républiques d'Arménie, d'Azerbaïdjan, de Géorgie, de Russie, d'Ukraine et de Moldavie,
— ainsi qu'aux gouvernements des Etats représentés au sein de la Conférence sur la Sécurité et la Coopération en Europe,
— au Conseil œcuménique des Eglises et au Vatican.

Adoptée le 14 *Avril* 1990 *à Strasbourg.*

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԱՊՐԻԼ 13 / 19)

ԿԻՐՈՎ ԱՊԱՏԻ 12 ԴԻԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Անցեալ Փետրուարին, խորհրդային մամուլը հաղորդած էր Կիրովապատի մօտերը յայտնաբերուած 12 դիակներու մասին՝ բռնութիւններու եւ խոշտանգումներու հետքերով: Այդ չրջանի հաշմանդամներու տան մը մէջ ապրող 12 Հայու դիակներ էին անոնք: Այդ դէպքը մատնանշուած էր նաեւ Ամնաստիութեան Կոմիտէի («ՔՒ – կի – պի») նախագահ Վ· Կրիուչկով Գերագոյն Խորհուրդի Փետրուար 19–ի նիստին՝ Բաքուի, Նախիջեւանի եւ Ադրբէջանի այլ վայրերու մէջ տեղի ունեցած զանգուածային սպանութեանց, Ջարդերու իր զեկուցման մէջ:

Այդ դէպքը չուտով մոռացութեան մատ-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՉԳՐԵԼԸ՝ ՏԱՌԱՊԱ՞ՆՔ ԹԷ ԱՐԴԱՐԱՑՈՒՄ

Հրապարակախոսութեան չնորհիւ քիչ մը լայն բացուած դուռներէն հետզհետէ հայաստանեան մամուլի նորանոր անուններ կը հանդիպին Սփիւռք: Բաժանորդագրութեան առաջարկուած ցանկերուն վրայ «նոր» անուններ կան, որոնք նոր չեն բառին բուն իմաստով. տարիներէ ի վեր ներքին սպառումի յատկացուած թերթեր են, որոնք այսօր հետզհետէ տեղ կը զբաւեն «արտածելի» հին անուններուն քով: Այսպէս է որ օրինակ 1989-ին փափաքողները կրցան բաժանորդագրուիլ «Աւանդարդ»ին, կամ «Պիոներ Կանչ»ին:

Հրապարակախոսութեամբ, մամուլի ներքին հրապարակն ալ աշխուժացած է որոշ չափով, քանի որ ներկայիս պաշտօնապէս արտօնուած կամ ոչ, իրենց պաշտօնաթերթերը ունին Հայաստանի գրեթէ բոլոր քաղաքական կամ մշակութային խմբակցումները:

Այս վերջիններէն էր «...Եւայլն»ը. ՀՀՇ-ի պաշտօնաթերթի «Հայք»ին դուռը հետ հրատարակուղ լրատուն: Վերջերս հասած անոր չորրորդ թիւը (Ապրիլ 3) ծանրանն հարցազրոյց մը հրատարակած է «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի ու ՀՀՇ-ի վարչութեան անդամ, գրագէտ՝ Վանօ Սիրադեղեանի հետ:

Մեր քաղաքական կեանքը բազմաթիւ եկուորներ ունեցած է գրական ոլորտէն: Ներկայի պատկերը բաւական թեթեւ - ցուցած ըլլալ կը թուի այս մենաշնորհը: «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի ու ՀՀՇ-ի վարիչ կազմին մէջ կարելի է ըսել որ Վանօ Սիրադեղեան միակն է որ կուգայ այս ոլորտին տեղծագործական թեւէն: Պատմուածքներու երկու հատորներով, ան ամէնէն վաւերական քանի մը անուններէն մէկն է մեր ժամանակակից արձակին: Իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցը չատ հետաքրքրական վերլուծումներ կը բերէ Հայաստանի քաղաքական ներկայ փոթորկումին մասին. հոն կ'ուրուագծուի գրական աշխարհէն պարագաներու բերումով ինքզինքը քաղաքական բեմին վրայ գտած մատուրականը որ իր սթափ ու եզակի ըլլալու վախը ներչնչելու չափ տեղին արժեւորումներով կը կշռադատէ ցաւերով, բախումներով, զառնութեամբ, հպարտութեամբ, դժուար ու դիւրին հեռանկարներով խճողուած մեր ներկան: Այս բոլորին մասին անչատ սեւեռում - ներով կարելի է բազմաթիւ անկիւններէ մօտենալ Վանօ Սիրադեղեանի հարցազրոյցին. սակայն մոռնալով անոր քաղաքական մարզու նորայայտ հանդամանքը, հոնկէ առանձնացնել գրողը, հետաքրքրական զուգահեռի մը առիթ կ'ըլլայ:

Վանօ Սիրադեղեան առաջին խօսքերով իսկ կը բացատրէ քաղաքական ոլորտ մըտած գրողին հոգեվիճակը. «Ամէն անգամ մտածում էի որ կը գայ պայքարի մի փուլ, երբ իմ կարիքը չի լինի, նոր տպաւեր կը գան, աւելի առողջ, աւելի յամառ, աւելի խելացի, թեթեւ, աւելի կոփուած բաղաքական պայքարում: Եւ ես կը կարողանամ վերադառնալ գրելու իմ գործին»:

Ընտրութեան մը արդիւնքը չէ այսօր քաղաքական մարզին պատկանողի իր դիրքը. յանկարծ փրթած յորձանքը, ուրիշներու նման դինքն ալ բերած է Ազատութեան հրապարակ, բարձրախօսին դիմաց ելոյթ ունենալ ստիպած է եղերամայրի զերը. հայաստանեան կեանքին ամէն մէկ էջը, տողը, ստորակէտը ախ ու վախ, ափսոսանք, ցաւ ու արցունք կ'արտաչնչէ միայն. ամէն անկիւն յուսահատութիւնը բոյն դրած է ու Հայաստանի առօրեան դժբախտութիւններու աղբիւր է իր դիւրազգած այս զաւակներուն համար: Այս վերջինները ձեռնածալ, լացով ու ողբով հրաչքի կը սպասեն. հրաչք մը, որ գայ առաւօտ մը յանկարծ, չուկաները ապրանքով յորդեցնէ, իրենց ինքնաշարժերուն ընդունարանները վառելանիւթով լեցնէ, Երեւանի օդը մաքրէ, կեղծ Ազգասիրը, Նախիջեւանը, Ախալքալաքն ու Արեւմտեան Հայաստանի հողերն ալ, ու ճամբայ հարթէ իրենց փափկասուն մուսաներուն:

Իրաւ գրագէտին ու անոր նմանակները միջեւ չեչա գիծ մը չի՞ քաշեր վ. Սիրադեղեանի ու բազմաթիւ միւսներուն հակազրութեամբ մարմին առած սա պատկերը. հակազրութիւն որ հակառակ այնքան դունագեղ ներկայի մը, ինքզինքը կը պարտադրէ, բերելով անդարդարձներու ոչ ուրախ, անհանգստացնող բազմութիւն մը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԲՈՒՆԻԱԹՈՎ ԴԱՍ ՉԻ ՔԱՂԵՐ...

Տխրահռչակ պատմաչինարար, ազգերգիանցի ակադեմական՝ Զիա Բունիաթով վերջերս հրաւիրուած էր Իրան՝ մասնակցելու Գուրանի առաջին մեկնաբանող Մուհամմէտ Իպն Ճերիր Թապարի մահուան 1100-ամեակին նուիրուած միջազգային սեմինէրին: Վերադարձին «Բաքու» ռուսերէն պարբերականի երկու թղթակիցներ հարցազրոյց մը ունեցած են իրեն հետ:

⁂

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Ինչպիսին են Ձեր տպաւորութիւնները հոն ապրող մեր եղբայր – Ադրբեջանցիներէն, որոնք այնքան մօտ եւ միաժամանակ այնքան հեռու են մեզմէ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. – Ըսել որ տպաւորութիւնը գերազանց է, կը նշանակէ աւտ ըսել: Ժողովուրդը գէշ կ'ապրի: Սղութիւն է... Սա գործին մէկ կողմն է:

Երկրորդը, գիս շատ զարմացուց հոն ապրող Ադրբեջանցիներուն (բիչերու բացառութեամբ) անտարբերութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի հետ կապուած մեր պայքարին նկատմամբ: Շատ հարցերու մասին անոնք ընդհանրապէս պատկերացում չունին: Ես փափաք յայտնեցի հանդիպիլ մեծ բաղաքներու համալսարաններու դասախօսներու, ուսանողներու հետ: Բայց այդ կարելիութիւնը ինծի չտրուեցաւ ... Անգամ մը եւս զգացի որ լեզուի միասնութիւնը տակաւին, չի նշանակեր ժողովուրդի միասնութիւն: Յանուն ժողովուրդին միասնութեան պէտք է մշտական պայքար մղել: Թէ չէ ինչպէ՞ս հասկնալ որ Թաւրիզի մէջ պատմական թանգարանին մուտքին մօվ դրեր են հայկական եկեղեցիի մեծ պատկերը: Պարզուեցաւ որ այդ ցուցատախտակին համար թանգարանին ղեկավարութեան շատ դրամ տուեր են: Ջարմանալի է:

Զիա Բունիաթովի դրագարտութիւններուն արդէն վարժուած ենք: Եթէ ան ուշադիր ըլլար, ապա կը տեսնէր նաեւ հայ եկեղեցիներու, յատկապէս Ս. Թադէ վանքի, մեծադիր պատկերներ Թեհրանի, Սպահանի, Համադանի ու այլ քաղաքներու մէջ: Եւ անոնք փակցուած են ոչ միայն թանգարաններու, այլեւ հանրային վայրերու եւ նոյնիսկ օդակայաններու մէջ: Պարսիկները եւ Թաւրիզցի Ադրբեջանցիները Զիա Բունիաթովի իսկական ինտերնացիոնալիզմի դասեր տուեր են, բայց ան չէ հասկցեր եւ զանոնք կը մեղադրէ կաշառակերութեամբ:

Զիա Բունիաթով չատ լաւ գիտէր որ Արցախը պատմական Հայաստանի նահանգներէն մէկն է, որ Հայերը հոն կ'ապրին անյիշելի ժամանակներէ ի վեր: Այդ իսկ պատճառով ան կը ձգտէր հնարել նոր տեսութիւն մը, որուն օգնութեամբ պիտի ժխտուէր իրականութիւնը եւ երկիրը պիտի կոչուէր ադրբեջանական: Ան գաւ Աղուանից հարցը: Աղուանական համալսարանի մը հիմնադրութեան առիթով ան ելոյթ մը ունեցաւ Պարսից աւանդութիւնները, գրականութիւնը, այրուբենը: Թաւրիզի ու շրջաններուն մէջ ապրող Ադրբեջանցիներու նախնիները արմատակալած ու ճիւղաւորուած են միանգամայն այլ միջավայրի ու այլ պայմաններու մէջ, քան հիւսիս ապրող եւ կովկասեան ցեղերը բոնի կերպով Ադրբեջանցնող իրենց համալեզու հարեւանները:

Ըսենք նաեւ թէ ատիկա համալեզու նկատելն ալ յարաբերական հասկացողութիւն է, որովհետեւ երկուքն ալ, մէկ արմատէ ծագած ըլլալով, աճած, սնած ու զօրացած են տարբեր միջավայրերու մէջ: Տարբեր լեզուներէ անոնց անցած բազմաթիւ բառեր անհասկնալի են երկու կողմերուն: Բացի այդ, ո՞ր Թաւրիզցին կրնայ կարդալ Բաքու լոյս տեսած որեւէ դիրք կամ թերթ, եւ փոխադարձաբար:

Անոնք կը կարծեն թէ Հայերուն պէս իրենք ալ Սփիւռք ունին եւ իրենց ժողովուրդը բաժնուած է երկու մասի: Սա կատարեալ մոլորութիւն է: Հարաւային եւ Հիւսիսային Ադրբեջանցիներու մէջ ապրողները տարբեր ազգեր, տարբեր ժողովուրդներ են: Զիան հասկցեր է, ուրեմն՝ միւսներն ալ պէտք է ըմբռնեն: Արաքսի միւս ափին ազգականներ ունենալը առասպել է, քանի որ ինչպէս կարելի է Արաքսի այս ափին ապրողները ազգականներ ունենան միւս ափին: Չէ՞ որ այդ սահմանը չատոնց գոյութիւն ունի եւ վաւերացուած է 1828-ի Թուրքմէնչայի դաշնագիրով:

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Մի՞թէ մեր եղբայրներուն հետ համերաշխութեան, միասնութեան կոչերը օդին մէջ կը մնան, անոնց արմատները Արեւմուտքի աճդին չի հասնիր:

Զիա Բունիաթով իր երկար պատասխանին մէջ մատը կը դնէ դինք ամենաչատ յուզող հարցին վրայ. – «Ինչո՞ւ վաթսունհինգերորդ ընկերութիւնը չանք չի թափեր անմիջապէս Արաքսի վրայ կամուրջներ նետելու»:

Զիայի եւ չատ ուրիշներու կոչերը օդին մէջ չմնացին: Ազգային ճակատին անմիջական առաջնորդութեամբ խորհրդարանական պետական սահմանը ենթարկուեցաւ բարբարոսական յարձակումի, որուն նշանաբանն էր՝ միացում հարաւային եղբայրներուն հետ:

Ադրբեջանի մայրաքաղաքը լոյս տեսնող «Բաքու» հանդէսին 1989, Հոկտեմբեր 21-ի թիւին մէջ զետեղուած Զիա Բունիաթովի հարցազրոյցը վերնագրուած է՝ «Որդիները պէտք է հայրերէն յառաջ երթան»: Այդպէս ալ եղաւ: Սեւ չալիկաւոր որդիները հայրերուն առջեւ ան-

ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ ՄԻԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ՝
ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆԻ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԾԱՂԿԱՒԱՆԻ
ԻՏԱԼԵՐԷՆԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ

Հայ Գիրքը, Հայ Ժողովուրդին հետ միասին անցած է զարերու վշալից եւ արիւնոտ ճանապարհը:

Հաւ Գիրքը կապած է մեզ մեր արմատներուն: Հայ գիրքը ուրախութեան թէ տըխրութեան պահերուն, տառապանքի, աքսորի, հալածանքի ճամբաներուն եղած է մեր յոյսի փարոսը, մեր ազգապահպանման, մեր գոյութեան ամենավառ ապացոյցը եւ գոյատեւման երաշխիքը:

Ուրբաթ, Ապրիլ 6, երեկոյեան ժամը 9-ին, իտալահայ գաղութը իտալացի բազմամներով ընդարձակ, հաւաքուած էր Միլանոյի Հայ Տան մէջ, անդամ մը եւս միասնաբար մեծարելու Հայ գիրքն ու գրականութիւնը:

Հ. Բ. Ը. Միութեան Միլանոյի մասնաճիւղի նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած էր այս երեկոն, բարեպատեհ առիթով յիշատակելու համար Միութեան հիմնարկութեան փառապանծ 84-ամեակը, վաւերականօրէն նշանակելու համար անոր մշակութային գաղափարական առաքելութիւնը, ներկայացնամովը մեր իտալահայ համայնքին սիրելի Զաւէն Մնձիկեանի նուիրուած եւ ճօնուած մանկապարի երրորդ գիրքին:

Ամենայն Հայոց բանաստեղծ՝ Յովհաննէս Թումանեանի քառասնակները լոյս տեսան 1985-ին, Վահան Տէրեանի – Երկերը 1987-ին եւ հետեւաբար երրորդ գիրքը պէտք է ներկայացնէինք 1989ին: Սակայն 1988 Դեկտեմբեր 7-ի տարերային աղէտն ու անոր յաջորդած օրերն ու ամիսները չատ ծանր կացութեան մէջ ձգեցին բոլոր Հայերս ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի: Ուստի մեր բոլոր ջանքերն ու ուժերն պէտք է կեդրոնացնէինք կենսական օղնութիւններ առաքելով հայրենի մեր եղբայրներուն ու քոյրերուն նախապատուութիւնը տալով այս բոլորին, գրքի ներկայացումը հանրութեան յետաձգեցաւ:

Արդարացուցիչ ուշացումէ մը վերջ հասաւ սպասուած օրը ... Պիտի ներկայացուէր արեւմտահայ բանաստեղծ, արձակագիրը, հրապարակագիրը, ազգային գործիչ, Գալուստ Կիւլպէնկեան հասատատութեան հայկական բաժնի վարիչ՝ Վահրամ Մավեանի գործերէն ծաղկաքաղ մը, ի հարկէ իտալերէն լեզուով:

Հայ Տան սրահները լեցուած էին հոծ բազմութեամբ: Ներկայ էին՝ գրողներ, հեռատեսիլի եւ մամուլի թղթակիցներ, դերասաններ, հիւպատոսներ, նահանգային եւ Միլանոյի քաղաքապետարանի ներկայացուցիչներ, Միութեան անդամներ եւ բազմաթիւ համակիրներ:

Մեզի հետ էր եւ բոլորիս ուշադրութեան եւ զուրգուրանքին արժանի Տիկին Մավեանը, որ իր թանկագին ներկայութեամբ պատուեց մեզ բոլորս:

Այս հասորին թարգմանչական աշխատանքներուն իրենց մասնակցութիւնը բերին բժ. Տիգրան Ալեքսանեան եւ Տիկին Ալեքսանեան, փրոֆէսօր Պայքար Սվաճլեան, տոքթ. Սեդա Տիլսիզեան, կեդրոնական Աշխատութեան եւ Էնրիքօ Զերութթի:

Երեկոն բացուեցաւ տոքթ. Ալեքսանեանի բարի գալուստի խօսքերով, ապա երկու լեզուներով – հայերէն կարճ, եւ իտալերէնով երկարաշունչ, ներկայացուց Վահրամ Մավեանը, որպէս մարդ ու բանաստեղծ, որպէս բարեկամ ու ղրադէտ, որպէս Հայ ուսուցիչ, կիպրոսի ազգանուէր Մելդոնեան հասատատութեան հարկէն ներս, որպէս Հ. Բ. Ը. Միութեան նուիրեալ եւ ջատագով, որպէս հայ հասարակական կեանքէն ներս բեղնաւոր դործիչ:

Տոքթ. Տիգրան Ալեքսանեան իր խօսքերն աւարտեց, կարդալով Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահ՝ Լուիզ Սիմոն Մանուկեանի, ինչպէս նաեւ Լիզպոնի Գալուստ Կիւլպէնկեան հասատատութեան կողմէ ղրկուած խնդակագական հեռագրերը:

Իտալ կարեւոր պատճառներով բացակայ· էին Տիկին Մարիա Փիա Ֆանֆանին եւ Մարիա Վերա Քարուզօն որոնք իրենց ներողամտութիւնը լինչպէս նաեւ բարեմաղթութիւնները անձնապէս նախօրօք յայտնած էին տոքթ. Ալեքսանեանին, հասած էին նաեւ տասնեակ ու տասնեակ խնդակագութեան եւ չնորհաւորութեան հեռագիրներ եւ նամակներ թէ հեռաւոր արտասահմաններէն ուր կ'ապրին Հայ գրի եւ Հայ մշակի երկրպագուներ ու մտնաւանդ Բարեգործականի վարչականներէն եւ մասնաճիւղերէն:

Գեղարուեստական բաժնին մէջ արտասանուեցան եւ կարդացուեցան հատուածներ հեղինակին բանաստեղծութիւններէն եւ արձակ գործերէն:

Թատրոնի ծանօթ դերասան եւ բեմադիր՝ Պր. Սիլվանօ Բիքքարտի եւ Տիկին Մարիլու Զարմանեան – Աբրիկեան խտալերէնով, իսկ Պր. Գրիգոր Խոճամպուլեան եւ Կիկիլ Ալչասուրեան հայերէնով:

Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի էր բեմը. Օրիորդ Անի Մէքիքէրի ներշնչուած եւ բծախնդիր աշխատանքին արդիւնքն էր այդ հսկայ Աբարատեան դաշտը իր ալեւոր զոյս Մասիսներով, որ կարծես իր հայրական օրհնութիւնը ու մայրական ջերմութիւնը կը սփռէր ներկաներուն վրայ: Եւ այս բոլոր ազատ մեծ պատատէին տակ դրուած էր բանաստեղծ Մավեանի – Յամեցող վերադարձ – բանաստեղծութիւններու հատորէն, – Տուն Հայրենի–ի առաջին խօսքերը...

«Թող պարզ խրճիթ մը ըլլայ, բայց հոդին վրայ հայրենի»: Ապա, հրաւիրուած տոքթ. Ալեքսանեանէն, խօսք առաւ զուլթիս Հոդեւոր հովիւ՝ Սարգիս քահանայ Սարգիսեան, որ Վահրամ Մավեանը ճանչցած էր նաեւ, իր պատանեկութեան որպէս ուսուցիչ – դաստիարակ Մելդոնեան կրթական հաստատութեան մէջ:

Մասնաճիւղիս օժանդակ մարմնի տիկիններէն Մարի Մնակեան, Սոնա Խաչեան եւ Ալին Ալեքսանեան ինչպէս միշտ նուիրումով գործակցեցան հանդիսութեան յաջողութեան նուիրուածութեամբ եւ ուշեալ աշխատանքներէն վերջ, ներկաները հիւրասիրելով, այս ալ իսկապէս ճաշակով եւ պերճութեամբ, հրամցնելով ճոխ պիւֆէ – այլազան համեղ անուշեղէններով, խմորեղէններով, ըմպելիներով:

Ընկերային ջերմ ու խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ ներկաները մինչեւ ուշ դիշեր չարունակեցին խօսակցիլ եւ մթերքերու փոխանակումներ ունենալ, չնորհաւորելով վարչութեան անդամները:

Իսկապէս քաջալերելի են Հ. Բ. Ը. Միութեան Միլանոյի մասնաճիւղի անդամները ու անդամուհիները, վարչական կազմը իր նախագահով, որոնց ժրաջան ու յամառ աշխատանքներով ամէն 2 տարին անդամ մը, իտալահայ գաղութին կը ներկայացնեն Հայ Գրականութեան Բեկոր մը:

Կ. Խ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՏԵՄ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՏՈՒԹՈՐԱՆ ԲԱՐՁՐ ԳՆԱՀԱՏԱՆՔԻ Կ'ԱՐԺԱՆԱՆԱՑ

Ապրիլ 5-ի «Երեկոյեան Երեւան»էն կը տեղեկանանք որ ծանօթ բանաստեղծ – նաեւ փարիզի հայութեան — Արտեմ Յարութիւնեան փայլուն կերպով պաշտպանած է տոքթորայի իր ատուրուածը նուիրուած «Յետպատերազմեան ամերիկեան պոհպիայի զարգացման հիմնական միտումները»ուն, Մոսկուայի Մ. Գորկիի գրականութեան հիմնարկը:

Զարաբաղի բանաստեղծը առաջինն է հայ գիտնականներէն, որ Մոսկուայի մէջ պաշտպանած է դոկտորան աստիճանի գրականութեան մասին: 20-րդ դարու առաջին նման աշխատանքն է խորհրդային գրականագիտութեան մէջ: Շուրջ 20 պրակնոց այս աշխատութիւնը, որ հայերէն լոյս տեսած է 1986-ին Երեւանի պետական համալսարանի հրատարակութեան կողմէ, բարձր գնահատանքի արժանացած է մասնագէտներու ըստ ջանակը: «Ա. Յարութիւնեանին կը պատկանի խորհրդային ամերիկագիտութեան համար ժամանակակից Ամերիկայի բանաստեղծներու եւ յատկապէս Ռօյսկէի լիրիկեան յայտնագործելու պատիւը» կ'ըսէ Գ. Զատոնսկի (Խորհրդային Միութեան գիտութեան ակադեմիայի թղթակից անդամ):

Արտեմ Յարութիւնեան ունի նաեւ թարգմանական գործեր, ինչպէս՝ ձէյմս Ճոյսի «Տիւպլէնցիները» պատմուածքներու շարքը, նաեւ «20-րդ դարու անգլեւամերիկեան պոէզիայի էջերից» ժողովածուն:

Այժմ Արտեմ Յարութիւնեան կ'աշխատի 20-րդ դարու ամերիկեան գրականութեան պատմութեան դասագրքի մը վրայ:

Աւելցնենք որ Արտեմ Յարութիւնեան փարիզ էր 1988-ի դարնան եւ այդ առթիւ «Յառաջ» (Միտք եւ արուեստ, 1988, Յուլիս 3) հրատարակած էր իր խօսքը արտասանուած «Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան» երեկոյթին (Յունիս, 2):

PUBLICATIONS REÇUES

ECLOSION ET DEVELOPPEMENT
DE LA REPUBLIQUE ARMENIENNE
(traduit de l'arménien)
ALEXANDRE KHATISSIAN
Publications de la FRA Daschnaktzoutioun
Athènes, 1989.

յան: Անոնք փորձեցին անցնիլ նաեւ Ատրաքը՝ բայց ո՞վ կը սպասէր իրենց այնտեղ:

Կարեւորը սահմանները քանդելն էր ու Մոսկուային ցոյց տալ որ հոն, իրօք, հարատ եղբայրներ ունին: Տեսէ՛ք, հա՛: Մեր եղբայրները թէ՛ Արեւմուտք են, թէ Արեւելք: Եթէ Ղարաբաղը Հայերուն տաք, մենք ալ մեր եղբայրներուն կը միանանք:

Հարց կը ծագի: Ինչո՞ւ կարօտէն այդող այդ եղբայրները չեն փորձած օրինական ձեւով հանդիպիլ իրենց կարծեցեալ արեւակիցներուն հետ: Ըստ Խորհրդային Արտաքին Նախարարութեան պաշտօնական յայտարարութեան, մինչեւ հիմա հարաւային «եղբայրներուն» այցելութեան երթալու համար միայն մէկ դիմում կատարեր են ադրբեջանցի կարտեաները: Ընդամէնը մէկ դիմում: Իսկ սահմանները քանդելու եւ միւս կողմ անցնելու համար բուռն ցանկութիւն դրսեւորած էին հազարաւորներ:

ՎԱՐԴԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Պատմական Գիտ. Տոքթէօր
(Ամփոփուած
«Երեկոյեան Երեւան»էն)

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

Ա.ՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

1.- ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Այս ամէնուն ի լուր, քրիստոնեայ հզօր պետութեան մը կողմէ բողոքի ձայն բարձրացա՞ւ երբեք Թուրքիոյ մէկ անկիւնէն: Ո՛չ: Երկու բերաններ որոնք ատակ էին Աղէտը դադրեցնելու մէ՛կ անդամին՝ պապանձած մնացին: Աւտարիոյ եւ Գերմանիոյ դեսպանատներուն՝ Փալլավիչինի եւ Վանկէնհայմի բերաններն էին առանք, մարքիզի եւ կոմսի իրենց ոսկորոններով առանք եւ անկարեկիր իրենց

Դեկտեմբեր 25-ին մատ է Ամաշու Դըլբեվանքը՝ որուն չրջանը աւարտելով 1895 Յունիս 17-ին վարդապետ կը ձեռնադրուի Օսմանեան Սրբազանէ: Պահ մը ուսուցչական պաշտօն վարելով հոն՝ կը դառնայ Պոլիս եւ քարոզիչ կը կարգուի Սամաթիա եւ Հասքէօյ, մինչեւ իր մեկնումը Կարին՝ իբր առաջնորդական տեղապահ, իսկ 1901 – 1906՝ առաջնորդ: Պոլիս դարձին՝ քարոզիչ մէկ քանի արուարձաններու: 1908 Օգոստոսին տեղապահ Վանայ, յետոյ առաջնորդ Տիգրանակերտի 1909 – 1913: Սեպտեմբեր 19, 1910-ին եպիսկոպոս ձեռնադրուելով Մաթէոս Բ. Կաթողիկոսէ 9 ընկերներու հետ, կը չարունակէ վարել նոյն պաշտօնը, մինչեւ իր պատրիարք ընտրուիլը 1913 Օգոստոս 30-ին, պաշտօնի գլուխ անցնելով Նոյեմբեր 7-ին: Զաւէն Սրբազան եպիսկոպոսացումէն մինչեւ իր տարադրումը ձեռնադրած է 29 քահանայ, որոնցմէ Տ. Գիւտ Զապըրեանը միայն Կ. Պոլսոյ համար, իսկ մնացեալ 28 հոդին՝ մեծ մասամբ Տիգրանակերտի եւ չրջակայից, նաեւ Խարբերդի եւ Սղերդի համար, զորս մի առ մի չիշած ենք իրենց կարգին:

1916 Յուլիս 28-ին կը սոխպուի լքել իր եռամեայ Պատրիարքութեան Աթոռը՝ Թալէադի քահանայ կարգադրութեամբ եւ նոյն տարին Օգոստոս 22-ին Պոլսէն կ'աքսորուի դէպի Պաղտատ, Գոնիա – Հալէպ – Տէր Զօրի ճամբով, հաւատարագ Հիտայէթի եւ այլ ոստիկանաց ընկերակցութեամբ: Մինչեւ 1917 Մարտ 2 հոն մնալով՝ կը փոխադրուի Մուսուլ, Բրիտանական Բանակին յառաջխաղացման հետեւանօք: Եւ որովհետեւ այդ աքսորավայրն ալ Հայ Տարադրութեան կայաններէն մին էր, Զաւէն Արքեպիսկոպոս կ'ենթարկուի ամենախիստ հսկողութեան մը: Գաղաքը կը դրաւուի Նոյեմբեր 1918-ին Անգլիացիներէն, եւ տարագիր Սրբազանը վերըստանալով իր ազատութիւնը երկու ամիս կը նուիրուի գաղթական Հայութիւնը սփոփելու գործին՝ զոր յետոյ Միջագետքի առաջնորդ Մուշեղ Սրբազանի յանձնելով, Պաղտատի ճամբով կը մեկնի Բօրթ Սայիտ՝ ուր փառաչուք ընդունելութիւն մը կ'ընէ իրեն եղիպտահայ գաղութը: Անգլիական զրահաւորով Պոլիս ժամանումին, 1919 Փետրուար 20, կը գառնայ կրկին առարկայ խանդավառ ցոյցերու, առաջնորդուելով Պատրիարքական Աթոռ:

Երկամեայ իր տարադրութեան ընթացքին՝ ոխերիմ տաիթը կ'ունենայ ականատես ըլլալու վերադրող Հայութեան ազգատոր վիճակին՝ զոր փոփոխելու համար կը սկսի ամէն ջանք թափել եւ զարկ տալ «Ազգային Ինամատարութեան» ստանձնած աւագ գործին:

1920-ի գարնանամուտին էր որ մեկնեցաւ Եւրոպա, Հայոց անսահման ցաւն ու կարիքը քաղաքակիրթ յաղթական ազգաց խղճին ներկայացնելու եւ պահանջելու Արդարութեան չուտափոյթ գործադրութիւնը: Անգլիոյ Ճորճ Ե. թագաւորը ներկայութեանն ընդունելով եւ մտիկ ընելով պինք՝ յայտնած էր իր համակրութիւնը հարատահարեալ Հայ Ազգին հանդէպ:

(Շար. 13)

(Շար. Ա. էջէն)

նուիրատու, զոհերու ինքնութեան մասին տեղեկութիւններ չտրուեցան:

Այդ կապակցութեամբ վերջերս Լեռնային Ղարաբաղէն հինգ երեսփոխաններ դիմած էին Անվտանգութեան Կոմիտէի նախագահին՝ խնդրելով յայտնել զոհուած 12 Հայերու տարիքը, համառօտ կենսագրական տուեալներով, անունները, յանցագործութեան մանրամասնութիւնները:

Վ. Կրիուչկով, իր պատասխանին մէջ տեղեկացուցած է թէ այդ յանցագործութեան քննութեամբ կը զբաղի Խորհրդային Միութեան դատախազութիւնը: Կըզուած է նաեւ 12 անուններու ցանկը՝ ծննդեան թուականներով, առանց յաւելեալ տեղեկութիւններու:

Զոհուածները 32–էն 73 տարեկան մէկ այր մարդ եւ տասնմէկ կիներ են:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ 5–ՐԴ

Ֆրանսայի Գ. դասակարգի ախոյեանութեան վերջնախաղը կը մնան չորս խաղեր մխայն: Այս շաբթու վերջը, Վալանսի Հ.Մ.–ը կը հիւրընկալէ Մոնաքոյի պահեստի խումբը:

Վալանսի անցեալ շաբաթուան արդիւնքը՝ Մարսէյլի մէջ 0·Մ·(2)–ի դէմ 0–0 հաւասարութեամբ վրայ· թերեւս բաւարար իր դիրքը, մինչեւ մրցաշարքին աւարտը, Մայիս 19–ին:

Հ·Մ·Ը·Մ·Լիոն Տէսին, Աննեմասի մէջ, անակնկալօրէն լայն յաջողութիւն մը ունեցած է՝ 5–0· դժբախտաբար, վերնելքի յոյս չկայ այլեւս:

Նոյնն է պարագան Վալանսի Հ·Մ·–ին երկրորդ կամքին համար: Կիրակի օրուան արդիւնքը՝ 2–2 Մաթէլի դէմ: Վալանս, ինչպէս Հ·Մ·Ը·Մ·Լիոն Տէսին, 4–րդ է դասաւորումին վրայ:

Յառաջիկայ կիրակի՝ Վիէն – Վալանս եւ Լիոն – Տէսին – Տիւոն:

ՀԵԾՕՆԻՒ

● ԺԱՆ ՄԱՌԱՆՃԵԱՆ ՉԵՌՆԱՐԿՈՒ

Ժան Մառանճեան ծանր պատասխանատուութիւն մը իր վրայ կ'առնէ: Ըստ «էֆիփ» օրաթերթին, ան առանձնած է Կրընոպլի յառաջիկայ վեցօրեայ վազքին կազմակերպութիւնը: Այս վազքը տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր 1–էն 6, 20–րդ անգամ ըլլալով:

Պր. Մառանճեան, արհեստով – աւելի ճիշդ՝ արուեստով – վարսայարդար, Կրընոպլի Հայ ակումբին եւ Մշակոյթի Տան հիմնադիր վարիչներէն մէկն է: Երիտասարդ, գնահատուած անձ մը քաղաքապետութեան կողմէ. անօրէնն է Ալփ – Էքսփօ կազմակերպութեան եւ քաղաքին մարզական պալատին:

Վ·Մ·

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԻԼԱՆՕ· – Հրանտ Բամպակեան 2000 ֆրանք առ ի գնահատութիւն Թուրքիոյ անփոխարինելի Պատրիարք Շնորհք Աբգ· Գալուստեանի մահուան քառասունքին նուիրուած բացառիկին եւ ի յիշատակ անցեալ տարուան Պոլսոյ Գնալըի ամբոստին մէջ Պատրիարքին հետ իր ունեցած վերջին անմոռանալի հանդիպումին, կղզիաբնակ Հայերու հաւաքական ճաշին առթիւ:

JEUDI 26 AVRIL à 20 h 45
Salle de l'Eglise Arménienne
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

«Autour de la poésie arménienne contemporaine»

avec la participation de :

PIERRE VITOUX
Président Honoraire de l'Université Paul Valéry (Montpellier III), Professeur de Littérature anglaise, Délégué aux Relations Internationales

ARTEM HAROUTIOUNYAN
Professeur à l'Université d'Erevan Titulaire de la Chaire de Littérature européenne

GERARD DEDEYAN
Maître de Conférences à l'Université Paul Valéry Responsable de l'accord interuniversitaire Montpellier III — Erevan

organisé par :

L'ACADEMIE INTERNATIONALE DES SCIENCES ARARAT

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

— Histoire et Actualité —

CONFERENCE

Révérand Père
NERSEH BABOUDJIAN
sur le thème

Le rôle spirituel et culturel du Patriarcat Arménien de JERUSALEM dans l'Eglise Apostolique Arménienne

Vendredi 27 avril à 20 h 45

— Entrée libre —

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

Le Comité de Paris

vous convie à son

DINER DANSANT

animé par
MARTEN YORGANTZ

Jeudi 3 Mai à 20 h 30 précises

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

—— Participation aux frais 350 Frs. ——

Le nombre de places étant limité, il est conseillé de réserver en téléphonant au :
45. 20. 03. 18 de 14 h à 18 h du lundi au vendredi.

ՕԳԵԿՈՉՈՒՄ ԱՊՐԻԼ 24-Ի

Ի ՍՒ Ի

Կազմակերպութեամբ Իսիի Հայ Առաքելական եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու ու Ընկերութիւններու, միութիւններու ու կազմակերպութիւններու,

ԿԻՐԱԿԻ ԱՊՐԻԼ 29–ԻՆ

Ժամը 10ին Պատարագ եւ Հոգեհանգստեան մասնաւոր արարողութիւն, Ժամը 11·30–ին Համախմբում Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ, Ժամը 11·45–ին Թափօրի մեկնում, Ժամը 11·50–ին Համախմբում Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ, Ժամը 12·10–ին Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Ցուշարձանի առջեւ, Ժամը 12·30–ին Ծաղկեպսակներու դնեղում, Ժամը 12·50–ին Ճառերու աւարտում –Միւռոն վրդ· Հայրէն, Վեր· Լեւոնեան, Ֆրանսերէն եւ Պ·Ա·Սանթինի: Ժամը 13–ին աւարտ սպահանդէսի:

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue Saint Bazile - Marseille 1er

Vendredi 27 Avril à 21 heures

Les Campagnes
de l'Organisation
« Terre et Culture »
en 1989

Présentation des Campagnes d'Arménie, d'Iran et de Syrie.

— Projection — diapositives
— Commentaire — exposé — débat.

—— Entrée libre ——

Une Journée à BRUGES

La Croix Bleue (Section Chaville) organise le Dimanche 20 Mai«*Une Journée à Bruges (Belgique)*» aux prix de 360 Frs, comprenant le transport, le déjeuner (boissons non comprises), promenade en bateau sur les canaux.

Départ de Chaville à 6 heures;
Retour vers 22 heures.

Réservation par téléphone :
Mme Garabedian : 47. 50. 58. 49.
Mme Der Kaloustian : 47. 50. 64. 37.

ՅՈՒՇԱՏԵՏԻՐ

ԿԱՊՈՒՑ ԽՄԱՋԻ Վիէնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Ուրբաթ, Ապրիլ 27, Ժամը 20–ին, Մշակոյթի Տունը: Կարեւոր օրակարգ:

RECITAL DE PIANO

Bruno - Philipp
TERLECKI - OUZOUNIAN

organisé
par la Mairie de Joinville le Pont
au profit de la Croix Bleue
des Arméniens de France,
pour l'aide à l'Arménie

Le Vendredi 27 Avril à 20 h 30

Salle P. et J. Prevert
23, rue de Paris, 94340 Joinville le Pont

Au programme:
Bach - Vivaldi — Debussy — Avedissian
Khatchatourian — D. Milhaud — Brahms
Beethoven

Renseignements :
Mairie de Joinville le Pont
Tél. : 48 - 85 - 10 - 40

ԵՐԻԿՈՒՄԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ
ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ
3500 ANS D'HISTOIRE

MONTAGE AUDIOVISUEL

L'ARMÉNIE D'HIER DANS LA TURQUIE D'AUJOURD'HUI

Samedi 28 Avril à 20 heures 30

Photos : S. BOUDOYAN

Montage: Mme PONCHON DE SAINT-ANDRE

U. G. A. B.
EGLISE ARMENIENNE
339, avenue du Prado, Marseille 8e

— Entrée libre —

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՈՒԵՍՏ ՁԱՐԿ

SAISON 89/90 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Avec le concours de l'U.G.A.B.
et de la Fondation C. Gulbenkian

VENDREDI 4 MAI A 20 H 30

HOMMAGE A UN COMPOSITEUR

A L'OCCASION DE 70EME ANNIVERSAIRE DE

ALEXANDRE HAROUTIUNIAN

Programme composé de ses œuvres.
Le compositeur au piano. — Première audition de son concerto de violon en France.

L'ORCHESTRE DE CHAMBRE D'ARMÉNIE

Direction et solo violon
ROUBEN AHARONIAN

Prix des places : 150 — 120 — 80 Frs. Etudiants : 50 Frs.
Libeller les chèques à l'ordre de l'*Association QUATRA*.
3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ը ՈՒԵՍՏ ՁԱՐԿ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 26
JEUDI
26 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.262 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.262

ԵՐԲ ԲԱՔՈՒ ՁԱՓԸ Կ'ԱՆՑՆԷ

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻ ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ԳՐԱՒԵՆ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ...

Երեւանէն, Զորեքշաբթի առաւու, կը հաստատէին որ Ազրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդը կարգ մը որոշումներ առած է, որոնք ցոյց կուտան, եթէ հարկ էր, որ արամադիր չեն լուռ նստելու, այլ կը յամառին իրենց գործունէութեան մէջ, գոնէ սկզբունքով, փաստել թէ Ղարաբաղը իրենցն է:

Այսպէս, Ապրիլ 22-ին, Բաքուի Գերագոյն Խորհուրդը գիւղի վիճակէն հանած է Մոլալուն եւ Կրկժանը, առաջինին տալով եղաբ անուանումը, երկրորդին՝ եղաբափափ աւան: Այս նոր մկրտութիւնը թոյլ կուտայ նոր բնակչութեան տեղաւորում, այսինքն չատ բացայայտ է Բաքուի նպատակը Ղարաբաղի այս գիւղերուն նկատմամբ: Բաքուի Գերագոյն Խորհուրդը յայտարարած է նաեւ թէ Ղարաբաղի մէջ Մայիս 20-ին ընտրութիւններ կատարելու որոշումը բոլորովին ապօրինի է եւ թէ ով որ փորձէ կատարել այդ ընտրութիւնները, պիտի պատժուի:

⁂

Սահմանային միջադէպ մը պատահած է առջի օր Մեղրիի մօտ, ազրբեջանական Նիվազդի գիւղը եւ մէկ Հայ երիտասարդ մեռած է: Երեքշաբթի իրիկուն, Մոսկուայի ռատիոյին համաձայն զոհ գացած էր նաեւ խորհրդային զինուոր մը եւ թէ տեղւոյն վրայ փութացած է Շատալին, Ներքին նախարարութեան ապահովութեան ուժերու հրամանատարը:

⁂

Երեքշաբթի օր, բաւական ծանր միջադէպ մը պատահած է Ախալցխա (Վրաստան): Արդարեւ հոն գտնուող Հայոց հին եկեղեցին (18–րդ դար) չի գործեր 1940էն իվեր եւ վերջին տարիներուն Վրացիները զայն վրացական թանգարանի վերածած են: Տեղւոյն հայութիւնը բաւական տենչ ի վեր դիմած էր տեղական իշխանութեանց որպէսզի վերադարձնեն Հայերուն, նախ պատասխան չէր տրուած, ապա՝ մերժուած: Այս մերժումին հետեւանքով, Հայերը, Ապրիլ 24–ին զրաւած են իրենց հին եկեղեցին եւ մթնոլորտը չատ լարուած է: Այս պատճառով, Երեքշաբթի գիշեր, ՀՀՇ–ի կողմէ Ախալցխա մեկնած էին Համբարձում Գալստեան եւ Դաւիթ Վարդանեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ԱՆՏԼՍՊԵՐԿԻՍ «Նոր Միւնիխ» մը որակեց Միացեալ – Նահանգներու դիրքը Լիտուանական հարցին կապակցութեամբ: Ըստ, արդարեւ, ցնոր անօրինութիւն, յեռանգեց որեւէ պատժական միջոց Խորհրդային Միութեան նկատմամբ, այս վերջնոյն կիրարկած չրջափակման առթիւ: Երկուշաբթի, Սպիտակ Տան չըրջանակներու համաձայն, փոքրիկ միջոցներ ձեռք պիտի առնուէին, բայց Երեքշաբթի օր ամէն ինչ փոխուեցաւ: Լիտուանիան թող սպասէ, նախ՝ ամերիկեան չահերը կան եւ կորբաչովին «սիրտը չկոտրելու» պահանջը: Վիլնիուսի մէջ, ուր, ըստ երեւոյթին, դեռ լաւատես միտքներ կան կամ միամիտ լաւատեսներ, յուսախաբութիւնը մեծ է...: Ի՞նչպէս կարելի է դեռ մտածել թէ որեւէ դերպետութիւն իր չահերը պիտի զոհէ, կամ նոյնիսկ անտեսէ, փոքր ժողովուրդի մը արդար դատին ի նպաստ: Ճիշդ է որ ուրիշ ժողովուրդ մըն ալ կայ որ 75 տարի է այդ դասը չէ քաղած, հակառակ բոլոր զոհն փորձառութիւններուն:

ՊՈՒԽԲԻՆԻ մէջ նոր բուռն ցոյց մը եղած է, որ յաջորդած է ուրիշի մը, նոյն օրը, Երեքշաբթի: Վաղ առաւօտուն, հակահամայնավար ցոյցին, ոստիկանութիւնը բիրտ միջամտութիւն մը կատարած էր և ցուցարարները կը պոռային՝ «Ինչո՞ւ մեզ կը հարուածէք չուներու պէս»: Իրիկունը տասը հազար հոգի հաւաքուած էին, պահանջելով Իլիեչկուի (առժամեայ Խորհուրդին նախագահ) հրաժարումը: Փրոկրէ տը Լիոնի տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին Փեթրէ Ռոման կ'ըսէ թէ թեբեւս քաչուի քաղաքական կեանքէ ընտրութիւններէն եառ: Պարզ է որ Ռոմանիա չի յաջողիր ժողովրդավարացումը: Դեռ անդին, չատ անհաճոյ պատմութիւն մըն է Զաուչեսկուներու դատավարութեան եւ դնդակահարման տեսարդութիւնը, որ այս վնասքով մարտիրոսներու պիտի վերածէ երկու հրէշներ: Այնքան պզուելի տպաւորութիւն կը գործէ նաեւ այն ա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՊՐԻԼ 75

– ՕԳԵԿՈՉՈՒՄ –

ԵՐԵՒԱՆ

Դէպի Միջեռնականերդ պատկառելի թափօրներով է որ Հայաստանի ժողովուրդը իր յարգանքը մատուցանած է 1915–ի իր նահատակներուն:

Այս առընչութեամբ ՀՀՇ-ն նախ միլիոնի հրաւէր մը ուղղած էր ժամը 11-ին: Աւելի քան 200 հազար հոգիի հասնող բազմութիւն մը հաւաքուած էր Ազատութեան հրապարակը (Օփերա), ուր նախ Տէր Ցուսիկ (ՀՀՇ–ի վարչութեան անդամ) հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեց, ապա խօսք առաւ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, հուսկ բազմութիւնը ուղղուեցաւ դէպի Միջեռնականերդ եւ այդպէս մինչեւ ուշ գիշեր: Նոյն առաւօտը, ինչպէս միշտ, պաշտօնական այց կատարած էին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, ապա՝ կուսակցական եւ կառավարական գեկավարներ:

Նախորդ իրիկունը, Ապրիլ 23-ին, պաշտօնական հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած էր մարզական համալիրը, ուր խօսք առած էին Վազգէն Ա·, Վիկտոր Համբարձումեան, Վ· Մովսիսեան եւ Սիլվա Կապուտիկեան:

× «Իւմանիթէ» կարճ արձագանգ մը կուտար Ապրիլ 25-ին, «Հայաստան կը յիչէ» փոքրիկ խորագրով մը:

ՓԱՐԻԶ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՇԻՐԻՄԻՆ

Քիչ էր թիւը անոնց որոնք պատասխանելով «Ֆրանսահայ Երիտասարդութեան Միութեան» հրաւէրին, երեքշաբթի առաւօտ չրջապատած էին Անդրանիկի դամբարանը: Հրաւէրը տեղ չէր հասած ապահովաբար, այլապէս զօրաւոր էր երեւակայել թէ զօրավարը որուն անունով կ'ուխտէինք տեղի – անտեղի, այդպէս սխուր առանձնութեան մը մէջ – չըսելու համար լքուած – կ'ողջունէր Հայերու ցեղասպանութեան 75–ամեակը:

Ծաղկեպսակի զետեղումէն եառ, խօսք առնելով Տիրան Ոսկերիչեան ոգեկոչեց Անդրանիկի անմոռ յիչատակը, չեչտելով որ ան դիտացած էր պայքարի ճիշդ ուղին ընտրել ու վերջ տալ Հայերու կոտորածին:

Իրմէ եաք ժամկոչ երիտասարդ մը չնորհակալութիւն յայտնեց երիտասարդներուն, բոլորը հրաւիրելով երեկոյեան միասնական ցոյցին:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Ժամը 15·30–ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցին ծայրէ ծայր լեցուած էր: Ներկայ էին նաեւ քոյր յարանուանութեանց ներկայացուցիչները, խորհրդային դեսպանատան Գ· քարտուղար՝ Գ· Գէորգեան եւ բազմաթիւ այլ անձնաւորութիւններ:

Գիւտ Սրբ· յիշելէ եաք թէ այսօր, Հայաստանէն Սփիւռք համայն Հայութիւնը վառ կը պահէ մեր նահատակներուն յիշատակը, կարդաց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կոնդակը, նուիրուած ապրիլեան 75–ամեակին:

ԲՈՑԻ ԱՐԾԱՐԾՈՒՄ
ԵՒ ՑՈՑՑ

Ժամը 18–ին արդէն բազմահազար Հայութիւն մը համախմբուած էր Շան զ'Էլիզէի եւ Շառլ տը Կօլլ (Էթուալ) անկիւնը ու քիչ եաք, ինչպէս ամէն տարի նոյն թուականին, Նախկին Ռազմիկներու եւ Կամաւորներու Միութիւնը կ'արձարծէր Անձանօթ Զինուորին բոցը:

Ժամը 19–ի մօտ է, որ 4·000 — 5·000 հոգիի հասնող թափօրը Ավընիւ ո'Իէնայէն ճամբայ կ'ելլէր դէպի Թրքական դեսպանատունը: Թափօրը կը գլխաւորէին Հայ սկաուտները, ապա՝ Հայ Նախկին Ռազմիկները եւ հուսկ՝ յանուն Հայ երեք յարանուանութեանց՝ Գիւտ Սրբ·, Մանուէլ Վրդ· Պաֆտալեան եւ վերապատուելի՝ Ռ· Լեւոնեան ու ժողովուրդը: Ցիշենք թէ իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Քիւրտերը (Քաուա եւ Փարթիզան) երկու պաստառներով, մէկը՝ «Հայաստան — Քիւրտիստան, նոյն պայքարը» միւսը՝ Թրքերէն, «Բոլոր երկիրներու բանուորներ եւ ճնշուած ժողովուրդներ միացէ՛ք»: Հայերու պաստառներուն վրայ կը նչմարուէին հետեւեալ լոզունգները՝ «Հայ ժողովուրդի ազգային իրաւունքներու ճանաչում», «Ղարաբաղի ժողովուրդի ինքնորոշման իրաւունքի յարգանք», «Եւրոպական Խորհրդարանէն եառ՝ Ֆրանսայի կողմէ ճանաչում», «Ղարդերը կը չարունակուին», եւայլն, եւայլն:

Բազմութիւնը ուղղուեցաւ դէպի Թրքական դեսպանատուն, ուր չհասած, Թափօրը կանգ առաւ Պիր – Հաքիմ կամուրջը եւ յանուն կազմակերպիչ միացեալ մարմնին խօսք առին Անրի Փափազեան եւ Ժորժ Սարեան: Առաջինը ծանրացաւ գլխաւորար Հայաստանի, այլ մանաւանդ Ղարաբաղի ներկայ կացութեան վրայ, կոչ ընելով ժողովուրդին որ միչտ իր համակամութիւնը ցոյց տայ: Շեչտեց որ այս չի նչանակեր հրաժարիլ Հայ Դատէն: Արդէն Ղարաբաղի կցումով, վերամիացման գործընթացն է որ ճամբայ կ'ելլէ: Ժորժ Սարեան խօսքն ուղղելով Թուրքիոյ դեսպանին, պահանջեց որ Թուրքիա ճանչնայ ցեղասպանութիւնը, ու ոգեկոչելով 1915–ի ցեղասպանութիւնը, յայտնեց թէ մինչեւ Սեւրզիթ, կիրովապատ եւ Բաքու կը չարունակուի: Ժորժ Սարեան յայտնեց նաեւ թէ Ֆրանսայի Ազգային Ժողովէն ալ կը սպասուի Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումը:

Այս եղյութներէն եառ, թափօրը յառաջացաւ դէպի Թրքական դեսպանատուն, որ անչուչտ, ապահովութեան ուժերով չրկապատուած էր:

Յոյցը կրուեցաւ ժամը 21–ի չուրջ:

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

Նոյն իրիկունը, Ապրիլ 24–ին, հեռատեսիլի կայաններ արձագանգեցին: Ուչ ատեն, ժամը 1–ին, Ա· կայանը հաղորդեց լուրերու բաժնին մէջ:

Հեռատեսիլի երրորդ կայանը օրուան լուրերու վերջին հաղորդումին ընթացքին բաւական լայնօրէն անդրադարձաւ Հայերու ցեղասպանութեան 75–ամեակի ոգեկոչումին· ցոյց արուեցան եկեղեցին լեցուցած բազմութենէն, դրան առջեւ հաւաքուած երիտասարդներէ տեսարաններ: Լուրերու խօսնակը նչեց թէ ամբողջ աչխարհի Հայերը կ'ոգեկոչէին իրենց մեկուկես միլիոն զոհերը, իսկ Թուրքիա կը չամառէր չճանչնալ իր պատասխանատուութիւնը: Աւելի եաք ցոյց արուեցաւ Երեւանէն դպրոցի մը մէկ դասարանը ուր երախաներու կը խօսուէր 1915–ի ոճիրներուն մասին: Հաղորդումը աւարտեցաւ բոցի արձագանգումի տեսարանով ու ցուցարարներու մէկ պաստառով ուր կ'ըսուէր թէ եւրոպական Խորհրդարանէն եաք կարգը Ֆրանսային է Հայերու ցեղասպանութիւնը ճանչնալու:

«ԻՒԹ»

«Ինքերնէչընել Հերալտ Թրիպիւն»ը, Ապրիլ 24–ին «Հայաստան՝ 75 տարի եաք, Թուրքերը դեռ քար լռութիւն կը պահեն» խորագրով, փոքր զրութիւն մը հրատարակած էր («Նիւ – եորք Թայմզ»էն առնելով): Գրութիւնը կը սկսի ասպէս·– «50 տարի եաք, Խորհրդային Միութիւնը կը խոստովանի թէ Ստալինն է որ հրահանգած է հազարաւոր լեհ սպաներու ըսպանութիւնը Քաթինի: 40 տարի եաք, արեւելեան Գերմանիա կը միանայ արեւմտեան Գերմանիոյ ճանչնալու համար Հիթլէրի ոճիրները Հրեաներուն դէմ, բայց 75 տարի եաք, Թուրքիա կը պնդէ որ Հայերու զանգուածային ջարդերը չատ չափազանցուած են վերապրողներու եւ չառաւիղներուն կողմէ»:

Ապա, Թերթը կը պարզէ մեղի ծանօթ պատկերը, փոքրիկ դիջումով մըն ալ հաստկացողութիւն ցոյց կուտայ Թուրքիոյ դիրքին նկատմամբ յիչելով Թուրք դիւանագէտներու սպանութիւնը:

Յօդուածին մէջ կը յիչուին սակայն քանի մը վկայութիւններ, որոնք կը փաստեն ցեղասպանութեան ծրագիրը:

⁂

Մեր վաղուան թիւով՝ Մարսէյլի եւ շրջանի ոգեկոչումներու թղթակցութիւնը:

⁂

Message du MRAP

A L'OCCASION
DU 75e ANNIVERSAIRE DU GENOCIDE
DE 1915 - 1922

Au nom de l'amitié entre les peuples, caractérisant notre action, le MRAP tient à affirmer son soutien total aux initiatives prises par les trois Eglises arméniennes.

Le MRAP joint ses voix au comité d'organisation pour demander au gouvernement français de reconnaître et condamner le crime imprescriptible contre l'Humanité dont a été victime le peuple arménien, ainsi que l'a déjà recommandé le Parlement Européen le 18 juin 1987.

Il est indispensable que chacun s'incline devant la réalité historique afin que plus jamais un peuple ne soit victime d'un massacre odieux.

MOULOUD AOUNIT
Secrétaire Général du MRAP

...ԵՒ ԱՐԵՒԸ ՄԱՐԸ ՄՏԱՒ ՎԱՆԱՅ ԼԻՃԻՆ ՎՐԱՅ

Գրեց՝ ՅԱԿՈԲ ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Եթէ մեզմէ մէկը մեր անմոռանալի ու ամենասիրելի Շնորհք Պատրիարքին հետ շրջապտոյտի մը չէ ելած, հաւատացէք ինծի որ շատ բան կորսնցուցած է: Ես այդ երջանկութիւնը վայելած մարդոցմէ մէկն եմ: Անոր հետ ըլած ենք 15 օրուան անմոռանալի շրջապտոյտ մը, որու ընթացքին կուչա ու կուռ պտըտեցանք ամբողջ Արեւելեան Անատոլուն: Հազարումէկ դէպուռեդներ ապրեցանք այդ շրջապտոյտի ընթացքին: Այդ դրուագները սա պահուն տխուր ժպտալէնի մը նման կը տողանցեն խոնաւ աչքերուս առջեւէն: Օրե՛ր, որոնք անդամ մըն ալ չեն կրնար վերադառնալ:

Ես կեանքիս մէջ չեմ տեսած ուրիշ անձ մըն ալ, որ այսքան կենսունակութեամբ լեցուն, այսքան ժողովուրդէն եկած եւ դէպի ժողովուրդ դարձած ըլլայ: Մէկը, որ ամենամեծերուն հետ ամենամեծ, ամենապզտիկներուն հետ ալ ամենապզտիկը կը դառնար, մէկը որուն դէմքէն մարդուս անզորրութիւն պատճառող աստուածային լոյս մը կը ճառագայթէր:

Այդ շրջապտոյտի օրերուն պիտէինք որ անոր տարիքը 70–էն աւելի վեր էր: Բայց հակառակ ատոր, կը տեսնէինք որ աշխարհի ամէնէն քաղցրադէմ մեր Հոգեւոր պետը անսպառ եռանդով եւ կամքով կը մագլցէր լեռներէ վեր, հրամանատարի մը փառքով կարծես կը պտուէր ձորերու վրայ դանուող բերդերը:

Երբ Ատբեաման հասանք, հոնկէ ալ Քահթա անցանք, որպէսզի յատուկ վարձուած լեռնային ճիփերով բարձրանանք Նէմրուտ լեռ: Ես աւելի առաջ անդամ մը դացած էի, ուստի շատ լաւ պիտէի թէ ինչ–պիսի փորձանք մըն էր այդ ճամբան: Կէս դիշերէն վերջ ժամը երկուքին ճամբայ ելանք ու կառքերը ամբողջ երեք ժամ քարքարուտ այդ ճամբաներուն վրայէն կը քալեն: Առտուան դէմ լեռ կը հասնինք, բայց կառքերը քեզ կը թողուն լերան ստորոտը: Անկէ վերջ ոտիպուած ես հետիոտն մագլցիլ նեղ արահետ մը դէպի վեր: Բայց անդամ մը որ կը հասնիս կատար, հոնկէ, ուրիշ բազմաթիւ դրօսա – շրջիկներու կողքին կանդնած, արեւածագը կը դիտես որպէս աչխարհի թիւ մէկ հրաշալիքը:

Այդ օր ես շատ մտահոգ էի ես ինծի հարց տալով, թէ մեր Պատրիարք Հայրը ի՞նչպէս պիտի կարենար արդեօք մագլցիլ այդ լեռնէն վեր:

Սկսանք մագլցիլ կիսամութին մէջ, որովհետեւ մութը տակաւին բոլորովին չէր փարատած: Առաւօտեան առաջին լոյսերուն հետ երբ վեր հասանք, մէկ մըն ալ ի՞նչ տեսնենք: Մեր Պատրիարք Հայրը, իր սպիտակ մօրուքով, եւ դրօսաշրջիկներու հետաքրքիր նայուածքներուն տակ, արդէն տեղ գրաւած էր Դիցաբանական Ցուշարձաններուն միջեւ եւ մեզի կը նայէր քաղցր ժպիտով մը, կարծես ըսել ուզելով. – «Ո՞ւր մնացիք, եթէ քիչ մըն ալ ուշանայիք, արեւածագը պիտի փախցնէիք»:

Խնդացինք մեր եռանդուն Հոգեւոր Պետին այս կատակին դիմաց եւ զարմանքով հարցուցինք.

– Դուք ի՞նչպէս մեզմէ առաջ կրցաք դալ, Սրբազան Հայր:

Երկու օթօպիւս լեցուն ուխտաւորներ էինք եւ ներկաներուն կէսը արդէն դպիրներ էին: Հաւաքուեցանք ու երգչախումբ մը կազմելով երգեցինք «Առաւօտ Լուսոյ» մը, որով ողջունեցինք արեւածագը: Զրօսաշրջիկներն ու մեզի ընկերացող պետական պաշտօնեաները զարմացան եւ հիացումով մոխիկ ըրին, շատեր վիտէօ ժապաւէնի առին մեր այդ աքանչելի եւ անզուգական երգը: Այսպէս, «Առաւօտ Լուսոյ»ի Քրիստոնեայ բոլոր եկեղեցիներու այս ամենագեղեցիկ երգին հնչիւն – ներուն ընկերակցութեամբ է որ արեւը ծագիլ սկսաւ դիմացի լեռներուն ետեւէն:

Աւելի վերջ գացինք Վան: Վանայ բերդին ստորոտը շատ շահեկան աղբիւր մը կայ, պղպեղաւոր սառի պէս պաղ ջուր մը կը բխի հոն տակառի մը լայնքով: Հոն կառուցուած է դրօսարան մը: Բոլոր անոնք որ բերդ կը բարձրանան ու կը պըտըտին, վերադառնալէ վերջ իրենց յոգնութիւնը կը թօթափեն այդ դրօսարանին մէջ:

Երբ մենք ալ բերդը պտըտեցանք, օրը իրիկուն ըլլալու վրայ էր: Ես կը զարմանայի որ մեր գացած ամէն տեղը կը դիմաւորուէինք հոնտեղի ոստիկանական խմբակներուն կողմէ, որոնք մեզի բարի դալուստ կը մաղթէին ու կը զբաղէին մեր ապահովութեամբ: Անոնցմէ մէկը մինչեւ իսկ պիս ճանչցաւ, «Բարի եկեր ես, Հալթէրթի Ցակոբ» ըսաւ: Կ'երեւի թէ պիս կը ճանչնար այն օրերէն երբ ծանրաբարձութեան ախոյեան եղած էի:

Երբ մեկնումի ժամը մօտեցած էր, ոստիկաններէն մէկը հարցուց թէ ամէն մարդ ներկա՞յ էր: Անդրադարձանք, որ Պատրիարք Սրբազանը չէր եկած տակաւին: Ոստիկանը խնդրեց որ կանչենք զինքը, որպէսզի իրենք ալ ժամ առաջ մեզ առաջնորդեն մինչեւ պանդոկ: Ես չէի դիտեր որ Պատրիարք Հայրը առանձին մնացած էր վերը, բերդին մէջ: Անմիջապէս վեր ելայ ու տեսայ որ ան իր փառաւոր հասակով կանգնած էր բերդին եղերքը ու կը նայէր դէպի դիմաց: «Սբրազան Հայր, ըսի քաղաքավար ոճով մը, ձեզի կը սպասենք»: Ան կարծես անհանդըստացաւ իմ այս միջամտութենէս: Ինծի դարձաւ ու մեղմ ձայնով մը ըսաւ.

– Լռէ, հոն նայէ, Վանայ լիճին վրայ արեւը մարը կը մտնէ: Կեանքիդ մէջ անդամ մըն ալ չես կրնար տեսնել այս հոյակապ տեսարանը, լաւ նայէ»:

Երբ այս նախադասութիւնը արտասանեց, լսեցի որ չրթներէն մեղեդի մը դուրս եկաւ.

«Էս օր Ուրբաթ է, Ուրբաթ,
Տէ գինկր գինկը գինկը տէ գինկը ճան»

Իւրայատուկ չէշտով եւ քնարերգական ձայնով երգեց ու միասնաբար դիտեցինք թէ ինչպէս արեւը մարը կը մտնէր հազարումէկ գոյներ արձակելով իր շուրջ: Ամէն կողմ, մանաւանդ լիճը կաս – կարմիր դարձաւ, կարծես հրաբուխ մը կար մեր դիմաց:

Ցետոյ սկսանք բերդէն իջնել, ան առջեւէն, եսետեւէն: Ճամբուն վրայ Պատրիարք Հայրը կը պատմէր, որ Վանայ լիճին ջուրերը մեծապային խառնուրդ ունին եւ այդ պատճառաւ արեւու ճառագայթները կարծես կը բռնկին ջուրին մակերեսին վրայ:

«Անդամ մըն ալ դժուար կը տեսնես այս տեսարանը» ըսաւ ի վերջոյ:

Եւ առաւօտ մը ժամը ութին հեռաձայնս հնչեց: Բարեկամ մը դիմացէն կը հարցնէր.

– Ցակոբ, լսեցի՞ր:
– Ի՞նչը, հարցուցի:
– Ի՞նչ պիտի ըլլայ, մեր սիրելի Պատրիարքը:
– Կարելի չէ, պոռացի անպիտակցաբար:

Կարծեցի որ մէկը անվայել կատակ մը կ'ընէր: Բայց կէս ժամ վերջ հեռաձայնը հնչեց եւ այս անդամ շատ վստահելի բարեկամ մըն էր որ նոյն լուրը կուտար: Ուրեմն ճիշդ էր, հսկայ մը տապալած էր: Հոգիով երիտասարդ մեր կրօնապետը, որ լեռներ ու ձորեր կը մագլցէր, որ բերդերուն եզերքներէն կը ցատկտէր, մեզ յանկարծ դէմ – յանդիման թողած էր այս դառն իրականութեան հետ:

Երբ դագաղին մէջ կը պառկէր, չկրցայ նայիլ անոր երեսին: Չինքը տեսնել այդպէս լուռ, ինծի համար ցաւերուն ամէնէն մեծն էր: Ոչ, ան մտքիս մէջ պէտք էր մնար այնպէս փառաւոր ու հոյակապ, ինչպէս զինքը տեսած էի Վանայ բերդին եզերքը:

Աղաղաւես երբեք պիտի չմոռնամ այն տեսարանը, երբ Պատրիարք Հայրը կ'ապրէր Վանայ լիճին արեւմտեան: Եւ հիմա երբ կը յիշեմ զայն, ես ինծի կ'ըսեմ. – «Այո, արեւը մարը մտաւ Վանայ լիճին վրայ, նաեւ մեր սրտերուն մէջ»:

«Մարմարա»

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ԴԻՄԱՍՏՈՒԵՐՆԵՐԸ

Հայ դրականութեամբ հետաքրքրուողների համար ծանօթ ու յարգուած դէմք է Լեւոն Սոփոկլեանը: Առաւելաբար ճանաչում եւ հեղինակութիւն վայելող դէմք՝ ֆրանսահայ դրողներն ու մտաւորականների շարքում, որը պատանեկան հասակում Պոլսից հեռանալով դժուարին ուղի է անցել՝ փարիզում եւ իր գրական ճանապարհը հարթել՝ հայ պարբերական մամուլի նկուղներում:

Աչխատանքի տեսակէտով՝ մի տեսակ նման՝ բանաստեղծ Նիկողոս Սարաֆեանին:

Եղբայրը ճանաչուած բանաստեղծ՝ Աստուր Սոփոկլեանի, ֆրանսահայ Գըրողների ու մտաւորականներից ոմանց հետ սերնդակից, ոմանց հետ ժամանակակից հասունացած սարքում պատանէչի վրայ է, սակաւաթիւ հոների շարքում: Բայց, առոյգ, թարմ, գրաւիչ գրող, որը շատ բաներով արեւմտեան էսսէիստներէն է յիշեցնում:

Տաղանդաւոր արձակագիր Սոփոկլեանը անմիջական է եւ վերին աստիճանի հետաքրքրական նաեւ իր իւրայատուկ դըրքնագատական տեսութիւններով եւ յուշագրական պատկերներով:

Իր անունին ու գրչին ծանօթ հին օրերից, միայն 1989–ին է որ «Դիմաստուերներ»ը եւ պատմուածքների չքեղ հատորը «Փառերու բարբերուն պատմութեան մէջէն», իսկ վերջերս իր «Անկատար ալպոմ ֆրանսահայ գրական եւ մտաւորական դէմքերու» յուշագրական սքանչելի դիրքը հասաւ ձեռքս:

Պէտք է անմիջապէս ըսել, որ «Դիմաստուերների» մեծ տարբերակն է «Անկատար ալպոմը», պարզապէս այն նկատառումով, որ վերջինը ոչ միայն ներառած ունի առաջնի ամբողջական գրութիւնները, թուով 18, այլեւ դրանց աւելացած ենք տեսնում տասնեակից աւելի ուրիշները: Բոլորն էլ հեղինակի ժամանակակիցներ: ամբողջութեամբ երեք տասնամեակ հանրանանաչ դէմքեր, գրող ու խմբագիր, արուեստաբան ու պատմաբան մտաւորականներ, ինչպէս ասած եղանք վերեւում:

Ցետ պատերազմեան շրջանի Փարիզ կայք հաստատած Հայ մշակոյթի մեծադոյն ներկայացուցիչները, բացառութեամբ դրքում բացակայող մի քանի դէմքերի, ինչպէս՝ Շաւարշ Նարդունի, Նշան Պէշիկթաշլեան, Փայլակ Սանասար, դերասաններ եւ դեռ ուրիշներ, որոնք լսած երեւոյթին Սոփոկլեանի ճամբից դուրս, իր հետ անմիջական կապեր չեն ունեցել:

Հեղինակի գրչի տակից անցածները՝ Վազդէն Շուշանեան, Աբրահամ Զօպանեան, Շաւարշ Միսաքեան, Նիկողոս Սարաֆեան, Զարեհ Ոսրոնի, Հրաչ Զարդարեան, Բիւզանդ Թօփալեան, Շահան Շահնուր, Կարապետ Փոլատեան, Գրիգոր Ճիտմէճեան, Արտակ Դարբինեան, Հրանդ Թորոսեան, Գեղամ Ֆէնէրճեան, եւայլն, եւայլն:

Ենթադրաբար, յաճախ այն կարծիքի ենք թէ սրանց եւ միւսների մասին շատ բան դիտենք եւ մօտիկ ճանաչողութիւն, սակայն Լեւոն Սոփոկլեանի վկայութիւնները զալիս են հաստատելու որ իրականութեան մէջ դեռ շատ բան ունենք իմանալու նրանց մասին: Յատկանշական այնպիսի երեւոյթներ են արձանագրութեան յանձնուած, որոնք թերեւս մոռացութեան են տուել կամ անտեսումի են մատնել ուրիշներ:

Հեղինակը ապրելով նրանց անմիջական միջավայրում, ոմանց դէպքում՝ հարեւանութեան մէջ, կամ գործընկերը, տուեալ անհատի դէմքը յատկացնելու դիտումով՝ շատ երեւոյթներ է պրիսմակից անցկացրել տուել: Յաճախ այնպիսի հետաքրքրական դրուագներ եւ միջադէպեր է առաջ բերուած, որ խանդավառութեան ջերմ զգացմունք է արթնացնել տալիս մէջդ տուեալ դէմքի նկատմամբ: Այն էլ այնպիսի մէկի նկատմամբ, որի հանդէպ թերեւս տարիներից ի վեր, տարբերութիւն չի զգացել սիրտդ: Պատահած էլ առաւերների ես հանդիպում սիրածդ անձի նկատմամբ, եւ տխրութեամբ համակուում: Երկու դէպքում էլ հաստատում ենք հեղինակի աղնուութեան:

Վիպական հետաքրքրութեամբ է կարդացուում Լեւոն Սոփոկլեանի մտերմական կապերի պատմութիւնը շատերի հետ: Օրինակի համար, հին կուսակցական, եւ կուսակցութեան բանբեր՝ Շաւարշ Միսաքեանի: Մի հանդամանք, որ այնքան տաք ու յատակ գծերով է բարձրացնում աղնուական կերպարը, բոլոր ժամանակների ամենահեղինակաւորը եւ անզուգական հրապարակագիրների՝ Շաւարշ Միսաքեանի մեծ անհատականութիւնը: Եւ սա պարզապէս այն առումով, որ երկուսով կանգնած են եղել իրարու խորթ ճակատների վրայ: Մեծ հրապարակագրի աղնուական գծերը ճանաչել տալու համար, մի ամբողջ մենագրութիւն արժէ Սոփոկլեանի այս քանի տողերը.

«Այդ շրջանին, ամէն ոք կուսակցութիւն կը խաղար եւ ինքնին կուսակցութեան աւուրով՝ Հայրենիք: Թերթ կը հրատարակէր՝ հայ մխիթարելու համար, արեւաբամին արիւն սրսկելու համար: Հեգել կը սորվեցնէր. ուսուցիչ եւ դաստիարակ դարձած՝ բառերու հետ կը բացատրէր»:

Արդարեւ, Շ. Միսաքեանի «Յառաջ» օրաթերթը դպրոցի եւ մի տեսակ հայադիտական ամբիոնի դերը խաղաց, եւրոպական ափերում ծուարած, յետ – եղեռնեան շրջանի մը ամբողջ սերունդի համար: «Փարիզի տղաքը», «Յառաջի» շաբաթյից անցած դրող – մտաւորականների էին, մեծաւ մասամբ:

Այդպէս եւ Արշակ Զօպանեանը, Արտակ Դարբինեանը, Կարապետ Փոլատեանը, որ բոլորովին նոր դէմքով, եւ առանձնայատուկ գծերով է պատկերանում մեր աչքերի առաջ, Սոփոկլեանի անաչառ եւ ազնիւ գրչի տակ:

Զօպանեանին լաւ ենք ճանաչում. մեզանից աւելի լաւ եւ ամբողջական՝ Լեւոն Սոփոկլեանը: Արժէ լսել իրեն.

«Առանց Զօպանեանի, կարելի չէ ֆրանսայի Հայութեան ամբողջական տարողութիւնը տալ. ոչ ինչ ուրուագիծ մը ընկատել Փարիզէն, առանց իւրաքանչիւր գրչի հարուածին, անոր շուրին հանդիպելու:

Ո՛չ մէկ գրագէտ ու մտաւորական, ո՛չ մէկ կազմակերպութեան նախագահ ու կուսակցական գործիչ, ոչ մէկ դիւանագիտական ներկայացուցիչ չեն կրցած անծանօթել Հայը, որեան Արշակ Զօպանեան: Անիկա լծակն էր ու շարժիչ ուժը Հայութեան»:

Յուշագիր կամ քրոնիկագիր, ինչ կ'ուզէք վերցրէք, Լեւոն Սոփոկլեանը կենսագրական մի քանի գծեր տուող իր հանդամանքով, ոչ դովերգու ճառախօս է, ոչ ևս իր երկարաբան՝ իր գրչի տակից անցած «Անկատար ալպոմի» դէմքերի նկատմամբ: Սեղմ, զուսպ, չափաւոր ու կազապարուած է իր խօսքը ու պատկերացումը, որ խոր տպաւորութիւն թողնելով հանդերձ մեր հոգիների վրայ, յաճախ ափսոսալ է տալիս թէ ինչո՛ւ աւելի ծաւալ ու լայնկեկ հորիզոն չի բացել՝ որոշ դէմքերի նկատմամբ: Կենսագիրը չէ, բայց իր վկայագրութիւնները շատ բաներով են լրացնում մատուցուած մարդկանց անծանօթ գծերը:

«Անկատար ալպոմը» տաք, սրտամօտ, անկաշառ ու ջինջ հայելացում է մեր դիմաց դուրս բերուած երեսունից աւելի նշանաւոր անհատականութիւնների, որոնք մի ժամանակ շուք ու փայլ տուին Ֆրանսահայ եռուն կեանքին:

Ֆրանսահայ «Ալպոմ»ից դուրս, յատկանշական է որ Լեւոն Սոփոկլեանի համար, Յակոբ Կարապենց դրողը «դրականութեան բերած իր խօսքով, պատկերների գունագեղութեամբ ու ոճով» նկատում է որպէս Նոպելեան մրցանակադր: Որ «Նոպելի դատաւորները հայերէն պէտք է սորվին՝ ընտրութեան դժուարութիւն չքաշելու համար: Որ կ'ուզենար հայ գրականութեան յատկացուած «Նիհար» մրցանակներէ անդին, մեծ գումար մը յատկացնել Յակոբ Կարապենցի, որ նոյն, եւ դրելէ տարբեր բանի մասին չմտածէ»:

Այսպիսին է Լեւոն Սոփոկլեանը: Արդարեւ ինքը հիանալի արձակագիր, այսպիսի անկաշառ եւ առողջ ըմբռնողութիւն ունի առհասարակ հայ դրականութեան եւ իր ճանաչողութեամբ՝ հայ գրողի նկատմամբ:

«Անկատար ալպոմի» ժանրի դրքեր համարեա չի գրուում արտասահմանում. յաստանում՝ բաւական թուով: Ռուբէն Զարեան, Սերօ Խանզադեան, եւայլն, իսկ Լեւոն Սոփոկլեանի տուածը լաւագոյն ներդրումներից մէկը կարելի է համարել՝ այդ բնագաւառում:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՍԱՐԵԱՆ

Լոս – Անճելըս
1990, Ապրիլ 9

ՌՈՒՍ ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՓՐԱԿԱՑԻ ԴԻՒԱՆՆԵՐԸ

Յեղափոխութենէն եաք ռուս ժողովուրդը զրկուեցաւ մտաւորականութենէն կարեւոր թիւ մը զաղթելով Չեխոսլովաքիա: Անոնք առանձնաշնորհեալ դիրք մը ունեցան դիւանագիտութեան ու մշակոյթի բնագաւառներուն մէջ: Հոն 150-ի չափ օրաթերթեր եւ պարբերականներ ռուսերէն լոյս կը տեսնէին: Փրակայի մէջ ռուսական մանկավարժական, հոգեբուժական, առեւտրական հիմնարկներ բացուեցան, նաեւ իրաւագիտական ֆաքիւլթէ մը եւ հայրենադարձութեան դպրոց մը. նոյնիսկ Ռուսիոյ մասին հետազօտական կեդրոն մը:

1945-ին, երբ խորհրդային զօրախումբերը Փրակա մտան, այս բոլորին մասին ինը բաժանեակ վաւերաթուղթ ղրկուեցաւ Մոսկուա. պաշտօնապէս անոնք Խորհրդային Միութեան Գիտութիւններու ակադեմիային համար էին, բայց իրականութեան մէջ Ներքին նախարարութեան այն բաժինը տարուեցան որ դիւաններու քննութեամբ կը զբաղէր: Անկէ եաք նկատուեցաւ որ երբ պէտք ըլլար «ժողովուրդի թշնամի» մը գտնել, այդ դիւանները Չեկայի կողմէ մանրակրկիտ պըրպտումի մը կ'ենթարկուէին: Այս ձեւով, 1946-ի ընթացքին շուրջ 18 հազար «ժողովուրդի թշնամի»ներու ցանկեր պատրաստուեցան: Անմնացմէ չատեր փողոցին մէջ ձերբակալուեցան, իսկ Փրակայի դիւաններուն բազմաթիւ աչխատակիցները աքսորուեցան դէպի ճամբարներ: Կարմիր բանակին ժամանումին նախօրեակին, բազմաթիւ զաղթականներ հեռացան Չեխոսլովաքիայէն: Գրագէտ Մէյհներ զօրավար Շելլինկի պարագան կը պատմէ. ան կը մերժէ մեկնիլ. Մէյհներ կը հարցնէ թէ չի՞ վախնար իր կեանքին համար. «ո՛չ, ես զինուորական մըն եմ» կը պատասխանէ զօրավարը: Կը ձերբակալուի եւ կը հարցաքննուի, «դուք Շելլի՞նկն էք». «այո՛»: «Ի՞նչ զգացիք երբ մեզ տեսաք Փրակայի փողոցներուն մէջ»: «Ցեսայ ոսկեզօծ ուսադիրներով սպաները, խնամուած համազգեստով զինուորները ու զոհունակութեամբ խաչակնքեցի, մըրմընջալով. «փա՛ռք աստուծոյ, Ռուսիան միշտ հզօր է»: Իր քեռորդին կը պատմէ թէ կը հարցնեն իրեն թէ ի՛նչ կը մտածէ Ստալինի մասին. «ինծի համար ոչինչ է, ես միայն ցարին հաւատարմութիւն ուխտած եմ» կ'ըլլայ պատասխանը: Իր արժանապատուութիւնն ու ուղղախօսութիւնը կը տպաւորէ դատաւորները որոնք ոչ միայն զինքը ազատ կ'արձակեն, այլեւ կ'առաջարկեն որ Խորհրդային Միութիւն վերադառնայ ու Սուվորսկի զպրոցներուն ինօրէնութիւնը ստանձնէ: Սակայն կարճ ժամանակ եաք կը մահանայ:

Երկար տարի Փրակայի դիւանները կը պահպանուին Ալեքսանդր Իզոմովի կողմէ. ան 1922-ին Գերմանիա աքսորուած է. կը պահէ խորհրդային հպատակութիւնը, Գերմանացիները կը բանտարկեն զինք ու չորս տարի կը մնայ ճամբարներուն մէջ. հոն կը ծանօթանայ Թոլստոյի զրագրին: 1945-ին երբ դիւանները Խորհրդային Միութիւն կը փոխադրեն, ան կը պնդէ որ գոնէ մէկ մասը Փրակա ձգուի: Կարեւորութիւն չեն տար, իր պնդումներուն: Մէյոց մը վերջ կը հաստկընան իրենց սխալը, Փրակայի մէջ տակաւին դիւանային նախանիւթեր կը գտնուին, որոնք պէտք է հաւաքուին: Ցետագային կարելի կ'ըլլայ բազմաթիւ երթուղարձներով ռուս զաղթական չատ մը ընտանիքներու յիշատակները, լուսանկարներն ու անձնական դիւանները փոխադրել: Այսպէս, կարելի կ'ըլլայ գտնել ու տանիլ Հոդերոյժ – բժիշկ Տուտուճքովի դիւանները. ան լուրջ հետազօտութիւն – ներ կատարած է Ռոմանովներու ծննդաբանութեան մասին ու առանք մինչեւ այսօր հրատարակուած չեն:

Դիւաններու մասնաճիւղ մը Խորհրդային Միութեան սահմաններէն դուրս վայրի մը մէջ պահելու այլ մէկ նպատակն ալ դիւրացնել է անոնց քննութիւնը. օտար հետազօտողներու յարուցուած դժուարութիւնները կը բացատրեն այս կէտը. մինչեւ այսօր, վաւերագրերու տէրերը իրենց ունեցածը կը յանձնեն այն պայմանով որ անոնք Խորհրդային Միութիւն չփոխադրուին:

Այսօր, խորհրդային մշակոյթի հիմնարկը հանրութեան բացած է իր դիւանները. յետպատային բարելաւումներ ու անհրաժեշտ դասաւորումներ աւելի պիտի դիւրացնեն անոնց վրայ աշխատիլ փափաքողներու դործը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՊԱՍՓԷԹՊՈԼ

«ՀԱՅԻՍ»Ը ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Աբովեանի «Հայիս»ը այս տարի ալ խորհրդային ախոյեանութեան բարձրագոյն դասակարգի լատգոյն վեցեակին մէջ է, ինչ որ յաջող ցուցանիչ մըն է:

Հայաստանցի աղջիկները իրենց վերջին հանդիպումները խաղալով Երեւանի մէջ երկու անգամ պարտութեան մատնած են տեղւոյն «Դինամօ»ն (82 – 75 եւ 76 – 58): Այս վերջիններս դրաւած են ախոյեանութեան երրորդ տեղը, իսկ առաջին երկու տեղերը բաժնած են «Էլեկտրոսիլա»ն ու «ԲԿՄԱ»ն:

Լիտուանիոյ դիւանագործութիւնը

Համաշխարհային լրատուիւններու համար պէտուր նիւթ մըն է Մոսկուայի կողմէ Լիտուանիոյ կիրարկուած շրջափակումը. «Մոսկովեան լուրեր» չարաթաթերթին վերջին թիւին մէջ փոքր հարցազրոյց մը հրատարակուած է այս առընչութեամբ, կատարուած՝ երկրին նախագահութեան հետ: Խօսելով շրջափակումին առիթ տուող նեղութիւններուն մասին, ան կը յիշեցնէ նաեւ թէ Լիտուանիա պէտուր հայթայթիչներէն մէկն է ջեռուցման սարքերու, հեռատեսիլի կազմածներու, էլեկտրական համարաչափերու, որակաւոր տախտակի ու կրպակներ: Եւ յարաբերութեան հաւանական խզումի մը առաջին զոհերը պիտի ըլլան այն մեծ դործատուները որոնց անձնակազմին մէկ մեծամասնութիւն կը կազմէ ռուսախօս տարրը: Մինչեւ հիմա Լիտուանիա իր սովորական գործակիցներուն ու դաշնակցային նախարարութիւններուն մօտ, փոխանակումներու առկախման յստակ փաստ մը նշմարած չէ. ընդհակառակն, անոնք երաշխաւորած են տնտեսական փոխանակումներու անընդմէջ չարունակականութիւն մը. եթէ խնդիրներ ծագին, առանց հեղինակը կեդրոնական իշխանութիւնները պիտի ըլլան:

Գալով քարիւղի ու բնական կազի փոխադրութեան արդելքին, Գազփրոմ փրիւնոքիէն պարմանք կը յայտնէ. ան կ'ըսէ թէ պէտք չէ մոռնալ որ Գալինինկրատի՝ չրջանը զրկուած քարիւղը Լիտուանիային կ'անցնի: Ու հետաքրքիր է պիտանալու թէ միւս Պետութիւնները ինչ ընթացք պիտի բռնեն եթէ խնդրոյ առարկայ ըլլայ իրենց համար, Լիտուանիոյ քարիւղի բաժինը դնել:

Հետաքրքրական է սպառնալիքին մեկնաբանութիւնը. Լիտուանիոյ նախարարապետուհին այդ սպառնալիքին դրծադրութիւնը կը նկատէ իր երկրին ճանչնալուն որպէս անկախ Պետութիւն: «Կ'ընդունինք ու կը չանանք ապրիլ որպէս այդ» կ'ըսէ ան ու կը չարունակէ. «եթէ ապրանքներու առաքումը կասեցնեն, բնական է որ մենք ալ ստիպուած պիտի ըլլանք մերինները կեցնելու»: Այսուհանդերձ, այս բառերը կարելի չէ վճռել երկու օրուան ընթացքին, ոչ ալ ամրողջական, անմիջական պատասխան մը տալ Մոսկուայի վերջնագրին, ըստ Լիտուանիոյ նախարարապետուհիին:

PUBLICATIONS REÇUES

TOURANIE UNIFIEE
ET INDEPENDANTE
ZAREVAND
Publications de la FRA Daschnaktzoutioun
Athènes, 1989..

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

1.- ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Ահա թէ ինչ կը զրէ «The Treasury» անգլիական ամսաթերթը՝ Ն. Ամենապատուութեան այս այցելութեանն առթիւ. «Անկիւ Արեւմտեան Եւրոպա եկաւ, Գերագոյն Խորհուրդին միջամտութիւնը խնդրելու իր ազգին բեկորներուն համար, պաշտօն՝ որուն սահպողականութիւնը 1920 տարւոյ Փետրուարի վերջ Անգլիա ժամանումէն ի վեր ուժգնօրէն չեչտուեցաւ, թուրք անասնական վայրագութեան նմոյշ՝ այն չարդերուն հետեւանօք որոնք տեղի ունեցան սովորական, բայց մեզ համար անըմբռնելի երեւցող պարագաներու մէջ, զոհելով նորէն 15 – 20 հազար Հայ Կիլիկիոյ ժողովուրդէն: Մէկ կողմ դնելով սակայն այդ ողբերգական պարագան, Զաւէն Սրբազանի մեզ հիւր ըլլալը նշանակելի է անոր համար որ, իր ազգին Քրիստոնեայ ըլլալէն ի վեր՝ Անգլիա այցելող առաջին Պատրիարքն է ինք: Բացատի, այն տեսակցութիւնը զոր ունեցաւ Քէնթըրպըրիի Արքեպիսկոպոսին եւ այլ անուանի կղերականաց հետ՝ հաստունցնելու միայն կը մղեն անգլեհայ եկեղեցիներու միջեւ այն սիրալիր յարաբերութիւնը որուն ամենայերմ կերպով փափաքող են մենէ անոնք՝ որ տեղեակ են Հայաստանի պատմութեան»:

Ս. Պատրիարք Հօր աքսորումէն վերջ, 1916 Հոկտեմբեր 24-ին, Թալէաղի կառավարութիւնը Պոլսէն կը հեռացնէր դէպի Երուսաղէմ 2 եպիսկոպոս, 6 վարդապետներ եւ դպրեվանքեան 15 աներ, քէչ յետոյ ուրիշ մըն ալ, որոնք հսկողութեան տակ, Հալէպի ճամբով հասան Ս. Քաղաք, անոր Բրիտանական Բանակին կողմէ դըրաւուելէն քիչ առաջ: Ահաւասիկ այդ եկեղեցականները.

Դանիէլ Արքեպիսկոպոս Յակոբեան. – Ծն. Գատըքէօյ (Կ. Պոլիս) 1865 Սեպտեմբեր 2-ին, աշխարհական անուամբ Կարապետ Շամպէօրէկեան: Նախնական կրթութիւնը Սկիւտարի Ճեմարանն ու Ս. Խաչ վարժարանը ստանալով, 1883-ին կ'անցնի Երուսաղէմ, ուր կ'աշակերտի Ժառանգաւորաց դպրոցին, որու դասընթացքը կ'ամարտ չորս տարիէն եւ ուսուցիչ կը կարգուի Յոպպէի դպրոցին: 1889 Յուլիս 16-ին վարդապետ կը ձեռնադրուի 11 ընկերներու հետ Յարութիւն Արքեպիսկոպոս Վեհապետեանէ եւ 8 տարի կը մնայ Ս. Քաղաքը՝ դասապետի, կառավարիչի եւ սըպարանի տեսուչի պաշտօններով: 1897 – 1903 Երզնկայի առաջնորդական տեղապահ, վերջին տարին Պոլիս գալով չորս ամիս քարոզչութիւնը կը վարէ Կէտիկ – Փաշայի Եկեղեցւոյն, մինչեւ առաջնորդական տեղապահ ընտրուիլը Զմիւռնիոյ 1903 Նոյեմբեր 6-ին, ուր կը մնայ 13 ամիս ցընտրութիւն առաջնորդ եղիչէ Ս. Սուրեանի: Այնուհետեւ կը մեկնի Սրբիհանապոլիս՝ իբր քարոզիչ, քանի մը ամիս վերջ ալ առաջնորդի հանդամանքով, պաշտօն զոր մինչեւ 1909 կը չարունակէ եւ նոյն տարին Ազգային Երեսփոխան Ժողովէն Երուսաղէմի Պատրիարքական տեղապահ ընտրուելով՝ կը մեկնի պաշտօնատեղին: Եպիսկոպոս ձեռնադրուած Մատթէոս Բ. Կաթողիկոսէ 1910 Սեպտեմբերին (8 ընկերներով) եւ ստացած Արքութեան տիտղոս՝ ի յարգանս իր պաշտօնին: Օրմանեան Սրբազանի լիազօր պատուիրակ կարգուելէն յետոյ (1914 Յունիս), Դանիէլ Եպիսկոպոս, որ արդէն Յոպպէ ապաստանած էր՝ կը դառնայ Պոլիս, ստանձնելով Սկիւտարի Ս. Խաչի քարոզչութիւնը, մինչեւ իր տարագրումը 1916 Հոկտեմբեր 24-ին (Պատերազմի տարիներուն Երուսաղէմ եւ այլուր իր պաշտօնավարութիւն – ները տես նոյն քաղաքը):

(Շար. 14)

ԳՈՂԳՈԹԱ

ԱՂԱՒՆԻ Գոլէճի Սէն – Ռաֆայէլ նորակառոյց չէնքի սրահին մէջ, Մարտ 31, տեղի ունեցած է եղեռնի 75-ամեակին նուիրուած Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճի կազմակերպած դիտաժողովը, որուն ընթացքին հայ եւ օտար վեց պիտնականներ (Գէորգ Մըլըեան, Ուալթըր Քարապետեան, Լեւոն Մարաչլեան, Վահէ Օշական, Վարդգէս Եղիայեան, Ճոզըֆ Սըրքէյ) ներկայացուցած են Հայոց ցեղասպանութեան առիթ ծառացած անտեսումի եւ ուրացումի պատնէշին յատկութիւնները: Զեկուցումներու միջոցին մօտ 100 ներկաները դիտած են նիւթերուն առընչուող տեսերիզներ՝ պատրաստուած Կլենտէյլ Գոլէճի դասախօս՝ Լեւոն Մարաչլեանի կողմէ:

***

ՆԻՒ – ՃԸՐՋԻի Պրուքտէյլ համալսարանին մէջ, Ապրիլ 1-ին, փրոֆ. Րիչըրտ Ցովհաննէսեան դասախօսած է «Հայոց ցեղասպանութիւնը՝ 75 տարուան հեռապատկերով» նիւթին չուրջ: Ցեղասպանութեան 75-ամեակի գծով Ր. Ցովհաննէսեանի ստանձնած դասախօսութիւններու չարքին մաս կազմող այս ձեռնարկը կազմակերպուած էր Համալսարանին Ողջակիզման Ուսումնասիրութեան Կեդրոնին կողմէ:

***

ՆԻՒ – ՃԸՐՋԻի Բամափօ Գոլէճի Հրէական Ողջակիզման Ուսումնասիրութեան Կեդրոնին եւ չրջանի Ս. Թովմաս Հայաստանեայց Եկեղեցիին կողմէ կազմակերպուած եւ հարկական եղեռնին նուիրուած յուշ – երեկոյթին գլխաւոր բանախօսը եղած է փրոֆ. Րիչըրտ Ցովհաննէսեան: Հայ պատմաբանը, նոյն օրը՝ Ապրիլ 2-ի առաւօտուն, դասախօսած է Բամափօ Գոլէճի ուսանողներուն:

***

ՏԻԹՐՈՑԹի Ս. Ցովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Ապրիլ 1, 720 հոգիի մասնակցած ճաշի մը ընթացքին հանդիսաւոր կերպով մեծարուած է Հ. Բ. Ը. Միութեան ցկեանս նախագահ Ալեք Մանուկեան: Միչիկընի նահանգապետ՝ Ճ. Պլենչըրտի ելոյթէն ու Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կոնդակին ընթերցումէն եաք գործադրուած է դեղարուեստական յայտագիր: Իր հօր մասին խօսք արտասանած է Րիչըրտ Մանուկեան, որմէ եաք ելոյթ ունեցած է Շահէ Աբգ. Աճէմեան: Իր հօր մասին խօսած է նաեւ Հ. Բ. Ը. Միութեան նոր նախագահ Լուիզ Մանուկեան – Սիմոն: Մեծարեալին կեանքին ու գործունէութեան նուիրուած տեսերիզի մը ցուցադրութեան յաջորդած է Ա. Մանուկեանի խօսքը: Հուսկ՝ հանդիսավար Փառէն Ծ. վրդ. Աւետիքեան յայտնած է թէ ի մօտոյ կը բացուի երկու մլիոն տոլար արժողութեամբ «Ա. Մանուկեան» թանգարանը:

***

ՊՈԼՍՈՑ Էսեհան վարժարանի հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլ 7-ին, բանախօսութիւն մը տուած է Թրքահայ Ուսուցչաց Հիմնարկի վարչութեան անդամ եւ մշակութային յանձնախումբի առենապետ՝ Պետի Զիվէր: «Պօղազիչի» համալսարանի տարրարանութեան դասախօսին նիւթը եղած է ծնողք – դպրոց, ուսուցիչ – աշակերտներու միջեւ փոխ – յարաբերութիւնները, անոնց դրական կամ ժխտական ազդեցութիւններն ու հետեւանքները:

(Շար· Ա· էջէն)

ռեւտրական հաշիւները, որոնք կապուած են այդ ֆաէբ-ին, որ մարդ կը տարուի զարմանալու թէ ի՞նչպէս խնդրոյ առարկայ անձերը, օրինակ ռումանական հեռատեսիլին նախագահը եւ ֆրանսացի վերլուծող՝ Սիւլիցէր չեն զլար թէ որքան ազեղ է հրապարակել իրենց հաշիւները: Ռումանացին կ'ըսէ թէ տեսերիզը ծախած է, մինաչեւորհեալ կերպով, Սիւլիցէրի (ծագումով ռումանացի) որ միայն կրնայ «առեւտրականացնել», յետոյ յանկարծ կը յուցադրուի թէ – էֆ – 1-էն որ միայն 50 հազար ֆրանքով ակը զարձեր է···: Մնաց որ այս տեսերիզը քնաւ չյուցադրուէր, հաւանաբար աւելի կը նպաստէր Ռումանիոյ նոր իշխանութեանց:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԻԱԹՈՎ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԱՊՐԻԼ 13 / 19)

«ՆԱՅԻՐԻՏ»Ի ՄԱՍԻՆ

Ապրիլ 14–ին «Նայիրիտ» գործատան մէջ տեղի ունեցած քլորոփրէնի արտահեմման պատճառներու բացայայտման նպատակով Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը կառավարական յանձնախումբ մը նշանակած է:

Յանձնախումբը կ'ուսումնասիրէ արտահեմման պատճառները եւ մէկ չաբաթէն կառավարութեան կը ներկայացնէ քննութեան արդիւնքները: Յանցաւորները պատասխանատուութեան կ'ենթարկուին:

***

ԿՈՉՈՒՄՆԵՐ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐՈՒ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրամանագրով պատուոյ կոչումները շնորհուած են հետեւեալ անձերուն.–

Երեւանի «Հ· Ղափլանեան» դրամատիկական թատրոնի գեղարուեստական ղեկավար Արմէն Խանդիկեանի՝ «Արուեստի վաստակաւոր գործիչ»:

Երեւանի «Յ· Թումանեան» տիկնիկային թատրոնի դէմքաւոր նկարիչ Արամայիս Սարգսեանի՝ «վաստակաւոր նկարիչ»:

Արտաշատի «Ա· Խարազեան» դրամատիկական թատրոնի դերասաններ Ռոմէն Ափինեանի եւ Գագիկ Սարգսեանի՝ «վաստակաւոր արտիստ»:

ԿԱՉՈՑՏ ԽՄԷՔ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Պելֆոնթէնի Օդափոխութեան կայանի դիմումները կը սկսին Շաբաթ, Ապրիլ 28–էն (ամէն չաբաթ) ժամը 15–էն 17, ընկերուհիներ Ա· Քարանֆիլեանի եւ Ա· Թաչճեանի մօտ, ներկայացնելով անուն, մականուն, ծննդեան թուական եւ կառաբելով վճարումը Փարիզի մասնաճիւղին:

Հայկ Պէչաքճեան եւ զաւակները՝ Քրիստոֆ եւ Օլիվիէ

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօրեղբօր եւ մեծ – մօրեղբօր՝

ԳԵՂԱՄ ԱՆՏՈՆԵԱՆԻ
(Բնիկ Օրտուցի,
Գարակէօզեան ողբաւոցի նախկին սան)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 13–ին, 80 տարեկանին:

Ողբացեալին դիակիզումը տեղի կ'ունենայ, Ուրբաթ, Ապրիլ 27, ժամը 10, au Colombarium du Cimetière du Père Lachaise.

Կրօնական արարողութիւն մը կը կատարուի Շաբաթ, Ապրիլ 28, ժամը 14–ին, Շարվիէօյի Ս· Նշան եկեղեցին եւ ամիւնները կ'ամփոփուին Շաւանոզի (Իզէռ) գերեզմանատունը:

Prof. H. Bichakdjian
v / d Grintenstraat 3
NL 6524 RG NIJMEGEN, Pays-Bas

Այրէ Տիկին Անահիտ Քիւչիւքեան եւ զաւակները՝ Յասմիկ, Յակոբ, Մարի, Իզապէլ, Յարութիւն, Խաչիկ, Մովսէս, Թադուհի եւ Վալերի,

Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Քիւչիւքեան,

Տէր եւ Տիկին Մովսէս Քիւչիւքեան եւ զաւակները,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները,

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, զաւկին, եղբօր, հօրեղբօր եւ աղգականին՝

ԺՈՐԺ ՔԻՉԻՔԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 23–ին, 57 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Ապրիլ 28, ժամը 9·15–ին Իսիի Ս· Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին, 6 Ավրնիւ Պուրկէն:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

— Histoire et Actualité —

CONFERENCE

Révérand Père
NERSEH BABOUDJIAN
sur le thème

Le rôle spirituel et culturel du Patriarcat Arménien de JERUSALEM dans l'Eglise Apostolique Arménienne

Vendredi 27 avril à 20 h 45

— Entrée libre —

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Վ/ԻՆԻ մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Ուրբաթ, Ապրիլ 27, ժամը 20–ին, Մշակոյթի Տունը: Կարեւոր օրակարգ:

ՕԳԵԿՈԶՈՒՄ ԱՊՐԻԼ 24–Ի

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ Իսիի Հայ Առաքելական եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու ու Ընջանի կուսակցութիւններու, միութիւններու ու կազմակերպութիւններու,

ԿԻՐԱԿԻ ԱՊՐԻԼ 29–Ի Ն

ժամը 10ին Պատարագ եւ Հոգեհանգստեան մատուռը արարողութիւն, ժամը 11·30–ին Համախմբում Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ, ժամը 11·45–ին Թափօրի մեկնում, ժամը 11·50–ին Համախմբում Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ, ժամը 12·10–ին Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանի առջեւ, ժամը 12·30–ին Ծաղկեպսակներու զետեղում, ժամը 12·50–ին ճառերու արտասանում –Միւռոն վրդ· Հայերէն, Վեր· Լեւոնեան, Ֆրանսերէն եւ Պ· Ա· Սանթինի: Ժամը 13–ին աւարտ սգահանդէսի:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կազմակերպութեամբ Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ հայկական բոլոր միութիւններու՝

ԿԻՐԱԿԻ ԱՊՐԻԼ 29–Ի Ն

ժամը 10·30–ին Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ, ժամը 12–ին Համախմբում Եկեղեցւոյ առջեւ, ժամը 12·15–ին Թափօր դէպի Խաչքար – Յուշարձան (Place Carnot), ժամը 12·30–ին Ծաղկեպսակի զետեղում, խօսք եւ աղօթք:

«ԼԻԱ ԵՒ ՆԱՓՕԼԷՕՆ ՊԻԻԼԼԻՒՔԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ»

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1983 Դեկտեմբեր 29–ի իր կտակով Պ· Նափօլէօն Պիւլլիւքեան, մահկանացուն կնքած Լիոնի մէջ, 1984 Ապրիլ 12–ին, իր ժառանգական հարստութիւնը յատկացուցած է կազմելու՝

«ԼԻԱ ԵՒ ՆԱՓՕԼԷՕՆ ՊԻԻԼԼԻՒՔԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ»ը Ֆրանսայի Հիմնարկին հովանիին տակ, յօդուտ հետեւեալ նպատակներուն՝

— Քաջալերել բժշկական հետազօտութիւնը եւ ի մասնաւորի քաղցկեղի չուրջ·

— Մասնակցիլ էջմիածնական Հայաստանեայց Եկեղեցիին ընկերային եւ իրերօգնութեան ձեռնարկներուն·

— Քաջալերել երիտասարդ արուեստագէտները ըստ Հիմնարկի Վարչութեան որոշումներուն·

Վարչական քարտուղարութիւն մը կը գործէ՝

FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN
Secrétariat Administratif / La Malmaison
18, rue Louis Tourte — 69410 CHAMPAGNE AU MONT D'OR
FRANCE

որ պարտականը եղած էր Տէր եւ Տիկին Պիւլլիւքեանի եւ որ կը կանայ օգտագործուիլ ցուցահանդէսներու, ժողովներու, համախորհրդակցութիւններու, մշակութային եւ երաժշտական հաւաքոյթներու եւ յաջորդաբար հաստատելու զուտ հայկական մատենադարան, եւայլն:

Պիտի ձեռնարկուի Հիմնարկին հաստոյթներուն նոր մէկ յատկացումին յօդուտ որեւէ ընկերակցութեան որ կրնայ նպաստ ակնկալել ըստ Հիմնարկին վերոյիշեալ նպատակներուն:

Առ այդ, դիմումները պէտք է յղել Հիմնարկին Քարտուղարութեան՝ մինչեւ 1990 Ապրիլ 30–ի պայմանաժամին մէջ:

Յատկացումները պիտի հրապարակուին յետագային:

Ի Դիմաց
ԼԻԱ ԵՒ ՆԱՓՕԼԷՕՆ ՊԻԻԼԼԻՒՔԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ
ՎԱՐՁԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ
ՓՐՈՖ· ՓԻԷՌ ՄԱՌԻՈՆ

Une Journée à BRUGES

La Croix Bleue (Section Chaville) organise le Dimanche 20 Mai«*Une Journée à Bruges (Belgique)*» aux prix de 360 Frs, comprenant le transport, le déjeuner (boissons non comprises), promenade en bateau sur les canaux.

Départ de Chaville à 6 heures;

Retour vers 22 heures.

Réservation par téléphone :

Mme Garabedian : 47. 50. 58. 49.
Mme Der Kaloustian : 47. 50. 64. 37.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԿՈՒՄԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ
ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

3500 ANS D'HISTOIRE

MONTAGE AUDIOVISUEL

L'ARMÉNIE D'HIER DANS LA TURQUIE D'AUJOURD'HUI

Samedi 28 Avril à 20 heures 30

Photos : S. BOUDOYAN

Montage: Mme PONCHON DE SAINT-ANDRE

U. G. A. B.
EGLISE ARMENIENNE
339, avenue du Prado, Marseille 8^e

— Entrée libre —

LE COLLEGE ARMENIEN TEBROTZASSERE
est heureux de vous accueillir à bord du «*Château Gaillard*»
Le Samedi 12 Mai à 20 heures
POUR

UNE CROISIERE SUR LA SEINE

AVEC

UN DINER DANSANT

(AMBIANCE ARMENIENNE)

Départ : Quai de Grenelle Paris 15e, face à l'Hôtel NIKKO.
Lever de l'ancre : 21 heures précises.

Prix : 400 Frs.
Tenue de soirée

Réservations en téléphonant : (1) 43. 81. 01. 72

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 27
VENDREDI
27 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.263 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.263

Ա Պ Ր Ի Լ 7 5

— Ո Գ Ե Կ Ո Չ Ո Ւ Մ —

ՄԱՐՍԷՅԼ

Հայերու ցեղասպանութեան 75–ամեակի ոգեկոչումը տեղի ունեցաւ համաձայնութեամբ :

× *Տարիներու աւանդութեան համաձայն, ապրիլեան Եղեռնի հանդիսութիւնները սկսան Ապրիլ 23–ին, Սրբոց Թարգմանչաց Ս· Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ Հոգեմաշ արարողութեամբ, որուն ատարին տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն Նահատակաց Ցուշարձանին առջեւ : Ժողովուրդը, քանի մը տասնեակ հոգի, հետեւեցաւ այս զոյգ արարողութիւններուն եւ եկեղեցւոյ բակին մէջ դիւրաւոր մուխին մէկ – մէկ մոմ բռնած պծպծեց յիշատակը ցեղասպանութեան զոհերուն :*

× *«75 ժամ քողոք 75 տարուան անարդարութեան համար» կարգախօսքով, «Ազատագրութիւն» կազմակերպութեան պատկանող երիտասարդները, հերթական կարգով, Շաբաթ, Ապրիլ 21, ժամը 18–էն մինչեւ երեքշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 21, նստացոյց կազմակերպեցին Թրքական հիւպատոսարանին առջեւ, Ավընիւ տիւ Փրատօ : Պարզեցին հսկայ Եռագոյններ եւ հակաթուրք պաստառներ :*

× *Ապրիլ 24–ին, առաւօտեան ժամը 9·30–ին հանդիսաւոր պատարագ մատոյց եւ օրուան քարոզը արտասանեց՝ Ցակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Սրբոց Թարգմանչաց Ս· Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ : Պատարագի ատարին, թափօրով՝ Հայ նախկին Ռազմիկներու դրօշակները, Մարմէյլի Հայ Աբլինեն ու Արենոյենները ծաղկեպսակներով, եկեղեցականները, պզոյց զոյգ եւ ներկայ բազմութիւնը, հաւիւ երկու հարիւր հոգի, համախմբուեցան Նահատակաց Ցուշարձանին չուրջ, ուր հոգեհանգիստ տեղի ունեցաւ ի խաղաղութիւն եւ ի լուսաւորումն մեռելոց մինչեւ նահատակներուն : Այս արարողութեան ընթացքին հատաւ Մարմէյլի քաղաքապետը՝ Ռոպէռ Վիվուռու : Ջեռնդեց ծաղկեպսակ մը յանուն Մարմէյլ քաղաքին եւ արծարծեց բոցը՝ «à la mémoire des Arméniens morts pour le rattachement du Karabagh à l'Arménie victimes des massacres perpetrés par les Turcs Azéris – Թուրք Ազերիներու կողմէ Սրցախի կցման համար զոհ գացած Հայերու յիշատակին» : Ասոնք ետին մեթր ժաք Վարժապետեան եւ Ռոպէռ Վիվուռու :*

× *Ժամը 12·30–ին, ժողովուրդը եկեղեցիէն ուղղուեցաւ, ոչ շատ հեռու, Թրքական հիւպատոսարանը եւ հոն մայթին վրայ տեղի ունեցաւ համախմբում ուրուն ընթացքին խօսք առին՝ Վ· Էլոյեան (Հ·Յ·Դ·) եւ Ռ· Ազիլազեան (ԺաՖ) : Բժիշկ Փ· Մաշոյեան կարդաց Հրոս բանաձեւը· մէկը՝ Միշէլ Ռոքաճին, մէկը՝ Թուրքիոյ հիւպատոսարանի նամակատուփը դրուեցաւ, երկու վերջինները յատուկ ժամադրութեամբ յանձնուեցան Խորհրդային Միութեան եւ Միացեալ – Նահանգներու հիւպատոսներուն :*

× *Ժամը 9·30ին, կազմակերպիչ մարմնի կողմէ նշանակուած յանձնախումբ մը ծաղկեպսակ մը զետեղեց՝ «Rue du 24 Avril 1915»ի սկիզբը գտնուող յուշաքարին :*

× *Ժամը 16·15–ին, Սէն Վէննան ոը Փօլ (Ռէֆորմէ) եկեղեցւոյ մէջ, տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր պատարագ, զոր մատոյց Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ առաջնորդը՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան : Ընդարձակ գոթական այս եկեղեցին ծայրէ ի ծայր լեցուն էր ջերմեռանդ ժողովուրդով մը : Ներկայ եղաւ քաղաքապետը՝ Ռոպէր Վիվուռու : Սահակ – Մեսրոպ երդչախումբը Յաչիկ Եըմմաղեանի դեկավարութեամբ մեկնաբանեց պատարագը : Տպաւորիչ արարողութիւն մը որուն տրուեցաւ էքիմէնիք բնոյթ : Օրուան առաքելոց թուղթը յաջորդաբար կարդացին՝ Վաչէ Ծ· Վրդ· Իգնատիոս – եան եւ վեր· Յակոբ Զողանճեան : Աւետարանի ընթերցումները ըրին Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան եւ Մարսէյլի Արքեպիսկոպոսը՝ Ռոպէր Քոֆֆի : Այս վերջինը արտասանեց օրուան հոգեւոր ճառը, ըսելով՝ «Nous nous reconnaissons dans le sens et la portée que vous donnez à cet événement... C'est bien un génocide qui a été décidé et exécuté».*

Նախապէս, Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան, հայերէն եւ ֆրանսերէն, տուաւ օրուան խմաստը եւ չնորհակալութիւն յայտնեց ներկայ եկեղեցականներուն եւ անձնաւորութիւններուն : Այս ձեռնարկը նորութիւն մըն է դասական դարձած հանդիսութիւններու չարքին եւ անոր յաջողութեան համար չանք չխնայեց Նշան Ծ· Վարդապետ Գարաքէհէեան :

× *Ժամը 18–ին, ծաղումով հայ, ֆրանսական բանակի Նախկին Ռազմիկներն ու Դիմադրականներ, Մոպիլի հրապարակը զետեղեցին ծաղկեպսակ մը, եւ խօսք առին՝ Կարապետ Տէրտէրեան եւ քաղաքապետը :*

× *Ժամը 18·30–ին, Մոպիլի հրապարակէն (Լա Քանըպիէռ) սկսաւ պահանջատիրական ցոյցը : Տասնեակ պաստառներ, լողունգներ կը դատապարտէին Թուրքիան եւ կը պահանջէին արդարութիւն հայ ժողովուրդին : Նոյնպէս, այսօրուան մեր հարցերը՝ Ղարաբաղ եւ Ազերիներու կատարած ջարդերը ու Հայաստանի ինքնուրոյն խնդիրները կ'ոգեկոչուէին : Ցուցարարները, աւելի քան երկու հազար հինգհարիւր հոգի, Եռագոյններով հասան Փլաս Ճէլիթս Պարէթ նահանգապետարանի չէնքին դիմացը, ժամը 19·15–ին ուր խօսք առին՝ Իվ Արթինեան, Ցակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Ռոպէր Ասատուրեան, Սիմոն Ազիլազեան եւ Մասիս Գուլումեան : Բանաձեւ մը յանձնուեցաւ նահանգապետին :*

ՎԻԹՐՈԼ

Ժողովուրդը, չուրջ 200 հոգի, ժամը 18·30–ին հաւաքուեցաւ «1915 Ապրիլ 24 Խոչլանատը» ուր կանգնած է յուշաքարը նուիրուած 1915–ի հայկական ցեղասպանութեան զոհերուն : Վայրկեան մը լռութիւն, ապա ծաղկեպսակներու զետեղում : Ներկայ եղաւ քաղաքապետը՝ Ժան Ժաք Ազնկլատ : Խօսք առին՝ Հայր Ռըքոր– տիէ, Յովհաննէս Տէր – Վարդանեան, Ֆարատեան՝ յանուն Վիթրոլի Հայերու բարեկամականին եւ քաղաքապետին՝ Ա· կցորդը՝ Մարք Կրան : Արարողութեան ատարին ներկաները պինդ ճօնի մը հրաւիրուեցան քաղաքապետարանի կողմէ տրամադրուած սրահի մը մէջ :

ՊՈՒԿ ՊԷՒ ԷՈ

Ժամը 14·30–ին, չուրջ երկու հարիւր հոգի համախմբուած քաղաքապետարանի հրապարակը, թափօրով քալեցին մինչեւ «1915 Ապրիլ 24» փողոցը, ուր կանգնած է Նահատակաց Ցուշարձանը : Մազկեպսակաւորման արարողութեան ներկայ եղաւ քաղաքապետը՝ Ժորժ Անթիքաճեան եւ քաղաքապետը՝ Ռիշառ Մայէ : Քաղաքապետական Խորհուրդը իր լրիւ կազմով ներկայ եղաւ այս արարողութեան, որ վերջ գտաւ հոս ալ Մակար Եպիսկոպոս Քահանայ Նաճարեան աղօթքով եւ խօսքերով :

ԿԱՐՏԱՆ

Ժամը 10–ին, քաղաքին վերեզմանատան մուտքին, ժողովուրդը չուրջ 80 հոգի, համախմբուեցաւ եւ թափօրով ուղղուեցաւ դերեզմանին մէջ գտնուող մեռելներու արձանին : Ֆրանսական Նախկին Ռազմիկներ ու դրօշակիրներ ներկայ եղան : Կարտանի Հայերու Միութեան եւ քաղաքապետարանի կողմէ զետեղուեցան ծաղկեպսակներ : Խօսք առին՝ Ժիզել Պըկոյեան, եւ քաղաքապետին տրամին կցորդը : Մակար Եպիսկոպոս Քահանայ Նաճարեան արտասանեց հոգւոց, ինչպէս նաեւ հայկերէնով, տուաւ օրուան խմաստը :

ԷՔՍ-ԱՆ-ՓՐՈՎԱՆՍ

Ժամը 11·30–ին, ժողովուրդը, չուրջ հարիւր յիսուն հոգի, հաւաքուեցաւ «Place d'Arménie» որ զարդարուած էր ֆրանսական եւ քաղաքին դրօշակներով ու հայկական Եռագոյնով մը : Արարողութիւնը կատարուեցաւ Նահատակաց Ցուշարձանին առջեւ ներկայութեամբ բազմաթիւ քաղաքական եւ այլ անձնաւորութիւններու : Խօսք առին՝ Էքս – Ան – Փրովանսի Հայ Մշակութային Միութեան նախագահը՝ Ալտօ Համբարձումեան, Ալին Տէտէեան (Ժընեվէն), Էքս – Ան – Փրովանսի Արքեպիսկոպոս՝ Փանաֆիէօ, քաղաքապետը՝ Ֆր· Փիշըրալ : Ջեռնդուեցան երկու ծաղկեպսակներ՝ Էքս – Ան – Փրովանսի քաղաքապետարանի եւ Հայ Մշակութային Միութեան կողմէ : Մակար Եպիսկոպոս Քահանայ Նաճարեան հոգւոյ մը եւ պատշաճ խօսքերով փակեց այս պարզ, բայց տպաւորիչ ոգեկոչումը :

ԼԻՈՆ

Ժամը 14·30–ին կը սկսէր ոգեկոչման չարքը, եկեղեցական արարողութեամբ Ս· Ցակոբ եկեղեցւոյ մէջ, ուր ներկայ էին Կարդինալ Տըքուրթրէյի ներկայացուցիչը՝ Հայր Քլեման, Ցոյն Եկեղեցւոյ կողմէ Հայր Աթանաս, Ռէֆորմէ եւ Լուտերական Եկեղեցիներու ներկայացուցիչները, Հայ կաթոլիկէ ժողովրդապետը՝ Հ· Կ· Մալճեան, Միշէլ Նուարէ ներկայացուցիչը՝ Պ· Ժաքոպովիչ : Նորվան Նպիսկ· կարգաց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կոնդակը, արարողութեան ատարին խօսք առին (հայերէն) Հ· Կ· Մալճեան եւ (ֆրանսերէն) Հ· Քլեման յանուն՝ Փրիմա տէ Կոլ կարդինալին :

Ծաղկեպսակի զետեղումէն ետք, եկեղեցւոյ կողքին նահատակաց յուշարձանին, սկսաւ ցոյցը, որու կը մասնակցէին աւելի քան 2000 հոգի, եռագոյն դրօշակներով եւ պաստառներով :

Թափօրը ուղղուեցաւ Թրքական հիւպատոսարանը, դիմաւորութեամբ քաղաքապետ Մ· Նուարէ ներկայացուցիչին, Վիլէօրպանի քաղաքապետ՝ Պ· Շապրուի, Տիկին Սիմոնն Անարէի եւ Թաղապետական բազմաթիւ անձնաւորութիւններու : Պ· Պ· Շապրու եւ Ժաքոպովիչ փորձեցին յուշագիր մը յանձնել Թրքական հիւպատոսարանը, բայց դուռը փակ մնաց :

Ապա, բազմութիւնը հաւաքուած է Պուրս տիւ Թրավայ, ուր խօսք առած են Եւրոպական Խորհրդարանի անդամ Լ· Կլին, փաստաբան Քաց, որոնք դիտական վերլուծումը կատարած են ցեղասպանութեան, տպա՝ տոքթ· Գէորգ Քեփենեկեան :

Յուցադրուած է Ղարաբաղի տեսերիզ մը :

ՄԻԼԱՆՕ

Ապրիլ 24–ին առաւօտուն պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ տեղւոյն Ս· Քառասուն Մանկունք եկեղեցւոյ մէջ եւ ներընչեալ քարոզ մը արտասանեց Սարգիս Քհնյ· Սարգիսեան : Ապա ծաղկեպսակներ զրուեցան, նախ եկեղեցւոյ բակը գտնուող խաչքարին, ապա՝ Սանթ' Ամպրոճիօ հրապարակը զետեղուած խաչքարին : Նոյն իրիկունը հրապարակային ոգեկոչում տեղի ունեցաւ Հայ Տան մէջ, հանդիսավարութեամբ Պ· Հրանտ Բամպակեանի : Օրուան բանախօսն էր հրապարակագիրը՝ Արամ Պալեան, որու ելոյթին էր՝ Հայ ժողովուրդի յարութեան յաղթանակը :

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած են դաշնակով, երգով, արտասանութեամբ Աւտալեկեան – Հայրապետեան արուեստագէտ խմբակը, Սիլվա Ստամպոլեան (ընկերակցութեամբ երդչախումբին) : Ապա՝ խմբերգներ դեկավարութեամբ Հրանտ Բամպակեանի, մեներգիչ՝ Անի Մեքիքէր : Հոգեւոր հովիւ՝ Սարգիս քհնյ·ի խօսքով եւ «Տէր կեցո՛» մաղթանքով կը փակուէր երեկոյթը :

Ա Ր Ձ Ա Գ Ա Ն Գ Ն Ե Ր

Ֆիկարօ Ապրիլ 25–ին քանի մը տողով կ'արձագանգէր ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ, Հայերու ցոյցին : «Քանի մը տասնեակ հազար Հայեր ցոյց մը կատարեցին նչելու համար Շամեակը "Թուրքիոյ Հայերու ցեղասպանութեան"» կը գրէ Թերթը, աւելցնելով· – «Հայ հաւաքականութիւնը կ'ուզէր այս ձեւով գատապարտել միջազգային տասնեակներու լռութիւնը "մէկուկէս միլիոն Հայերու ջարդին" չուրջ» :

× *Ապրիլ 26–ին, Քոթիտիէն հետեւեալը կը գրէր ՈՒԱՇԻՆԿԹընի ցոյցին մասին· – «Քանի մը հազար հոգի մասնակցեցան, երեքշաբթի օր, ցոյցերու որոնք կը նչէին հայ բնակչութիւններու ջարդին Շամեակը Օսմանեան Կայսրութեան կողմէ» : Հարիւրաւոր Հայեր ծաղկեպսակ մը զետեղեցին Արլինկթընի զերեզմանատան անծանօթ զինուորի շիրիմին :*

Ինչ որ հետաքրքրական է, այն է որ փոխանակ մեր տեսած օրութերթերը թէկ կարճ, բայց արձագանգ մը տուին Փարիզէն հազարաւոր մղոններով հեռու հայկական ցոյցերու (Նիւ–Եորք, Երեւան, Թեհրան, Ուաշինկթընի), բայց որքան գիտենք (թերեւս մեր աչքէն վրիպեցաւ) մէկ տող չերգրանք Փարիզի ցոյցին մասին...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Նիւվադիի միջադէպին կ'արձագանգէր, Ապրիլ 26–ին, «Իւմանիթէ», ազդրիւր ունենալով խորհրդային լրատուութեան գործակալութիւնները, ինչ որ գրել կուտայ իրեն· – «Խորհրդային Միութեան Ներքին ուժերու գինուորական մխիթար մը, որ կը պաշտպաներ Մեղրիի շրջանի ազերի Նուվադի գիւղը, Նախիջեւանի ինքնավար Հանրապետութեան եւ Ադրբեջանի միջեւ, յարձակման ենթարկուած է խումբ մը Հայերու կողմէ, որոնք կ'ուզէին յարձակել գիւղին վրայ : Բախումին ընթացքին, ենթասպայ մը սպանուած է» : Այս մասին գրած էինք մեր նախորդ թիւով, բայց մեր լուրերուն աղբիւրները երեւանեան էին անշուշտ : Հինդշաբթի

(Շար·ը Դ· էջ)

թեան, տպա՝ տոքթ· Գէորգ Քեփենեկեան :

ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԻ ԿԱՆՉԸ

Շուռնուխ հասանք բաւականին ղժուարութեամբ, բայց եւ զոհ ու մի քիչ էլ հպարտ: Գիշերն անսպասելիօրէն տեղացած զարնանային առատ ձիւնը ծածկել էր ճամբան, զիւղն ու սարահարթը եւ հիմա ամբողջ լեռնաշխարհը չողարձակում էր մեծ, մաքուր, անսահման մաքուր աղամանդի նման:

Շուրջը խոր լռութիւն էր: Հազուադէպ էր անգամ թռչունների ճռուողիւնը: Մենք կանգնել էինք Հայաստանի հարաւ-արեւելեան ամենասահմանային կէտում ու ցաւատանջ հազար ու մի խորհրդածութիւնների մէջ թաղուած՝ դիտում էինք հրաշք բնապատկերը:

Ես վերյիշում էի նախորդ օրը Հայկական հանրապետարանում այս զիւղի մասին կարդացածս ոչ հարուստ տեղեկութիւնները.

«Գիւղ Խորի· Հայաստանի Գորիսի շրջջեանում: Շրջկենտրոնից 17 կմ· հարաւ-արեւելք: Շուռնուխով է անցնում Գորիս-Ղափան աւտոխճուղին: Միաւորուած է Գորիսի պետական տնկարանային տնտեսութեան հետ: Ունի միջնակարգ դպրոց, ակումբ, գրադարան, կապի բաժանմունք, կինօ, բուժմանկաբարձական կէտ: Հիմնադրուել է 1930-ին»:

Այսքանը: Ցեղատար տարիներին հանրապետարանում հաւանաբար հարկ կը լինի աւելացնել հետեւեալը. Գիւղն ամբողջութեամբ բնակեցուած էր Ադրբեջանցիներով... 1988-ի վերջերին՝ Սումգայիթում, Կիրովաբադում, Խոջալուում եւ Ադրբեջանի հայաբնակ այլ վայրերում տեղի ունեցած հայկական ջարդերից ու հալածանքներից յետոյ, երբ լիուլի լցուել էր Հայերի համբերութեան բաժակը՝ Հայաստանի տարածքից, Շուռնուխից նոյնպէս, զուրս քշուեցին Ադրբեջանցիները... որից յետոյ սկսուեց զիւղի նոր կենսագրութիւնը...

Հիմա Շուռնուխը զրեթէ դատարկ է: Շուրջ 60 տներից բնակեցուած են ընդամէնը 18-20-ը: Ահա ձեան փափուկ չերը ճեղքելով մեզ ընդառաջ են գալիս զիւղի նոր բնակիչները: Ուղեկիցներս՝ Երեւանի մաթեմատիկական հաշուիչ մեքենաների զիտահետազօտական ինստիտուտի երկու աշխատակիցներ, ձեռքով ողջունում են ընդառաջ եկողներին ու հերթով մէկ-մէկ ներկայացնում նրանց. Վահանն է, Արծրունը, Եուրան, Արտաւազդը, Վաչիկը, Լուսիկը, Ալբերտը, Հայկը...

Ես նրանց ձեռք եմ մեկնում հին ծանօթի նման. Երեւան – Գորիս ամբողջ ճանապարհին շատ բան եմ լսել տղաների հերոսական ու անձնազոհ պահուածքի մասին ու հիմա նրանց տեսնելիս, հոգուս մէջ ծառս է լինում ազգային հպարտութեան ու արժանապատուութեան ինքնեբորգ ալիքը. ահա մեր փոքրիկ հողի ամենաանկեղծ զինուորները, որոնք ուխտել են հայրենիքին ծառայել ա՛յս ձեւով. ապրել ու ծաղկեցնել նրա դժուար, դատարկ հողակտորները, որովհետեւ հողը չէր պատահաբար կեղծ սերմերից, հողին պէտք են իսկական, առողջ, ազնիւ ու հարազատ սերմեր, ինչպիսիք սրանք են՝ այս հրաշալի տղաները...

Արդէն բացուած նեղ արահետով բարձրանում ենք վերեւ՝ դէպի նրանց պրակեցրած տունը, որ գանուում է արեւկող սարալանջի բարձունքում: Ճանապարհին տղաները ցոյց են տալիս այն տները, որոնցում արդէն ապրում են Սումգայիթից, Բաքուից, Աչխապատից զաղթած հայ ընտանիքներ:

– Սա Սումգայիթցի Իպորի տունն է: Առաջինը նա արձագանգեց մեր կոչին ու եկաւ զառնալու Շուռնուխի քնակիչ, – բացատրում են ինձ՝ ցոյց տալով բարեկարգ մի տուն, որի ծխնելոյզից ծուխ էր բարձրանում:

Առհասարակ, տները Շուռնուխում վատը չեն, կառուցուած են հայկական քարաշէն տների նմանութեամբ, միայն թէ նախկին բնակիչները իրենց հետ հանել – տարել են գուռ – պատուհան, կամ էլ ջարդուփշուր արել զրանք: Այնպէս, որ զիւղը հիմնովին վերակառուցելու կարիք կայ:

Երբ անցած աշնանը մերզելեանցիների մօտ ծնուեց Շուռնուխում հաստատուելու զաղափարը, նրանք նախ մտածեցին այստեղ ինստիտուտի արտադրական, եւ անդամ, զիտական մասնաճիւղեր հիմնելու մասին: Զեռնարկութեան զեկավարութիւնը ամէն ինչով ընդառաջ զնաց նրանց հրաշալի մտայղացմանը: Վերջիվերջոյ պէտք է, էլ՞ խօսքից զործի անցնել, մեր մշակոյթն ու զիտութիւնը զերխտացած երեւանից մի քիչ տարածել զէպի Հանրապետութեան ծայրամասերը: Այսօր արդէն ուշ է թոյլ տրուած սխալների ու բացթողումների մասին խօսելը: Այսօր պէտք է աշխատենք չուշանալ զոնէ սբխաները ուղղելու ժամանակից:

...Ներս ենք մտնում երեք – չորս սենեականոց ընդարձակ տունը: Տեղաւորուում ենք կողերը կարմրած վառարանի չուրջը: Երկար ու ցուրտ ճանապարհից յետոյ, սա ամենացանկալի վիճակն է: Ես մի քիչ ղժուշաւոր նախապատրաստում եմ ժուռնալիստական իմ «զինանոցը»:

– Որոշել էք զրե՞լ մեր մասին, – հարցնում է տղաներից մէկը:

– Այո, ի հարկէ, – չփոթուած պատասխանում եմ: Իսկ չփոթուում եմ, որովհետեւ զիտեմ, թէ նրանց արածի հանդէպ իմ պարզապէս ոչինչ է: Այս մարզիկ իսկապէս մեծ զործ են անում, այս մարդիկ թողել են մայրաքաղաքային իրենց բոլոր յարմարութիւնները, թողել են ընտանիք ու շրջապատ, ձգել են զառնալու տէրն ու զաւակը աշխարհից կորուած հեռաւոր այս զիւղի, որի բարձունքից երեւացող աւտոխճուղով երեք – չորս ժամը մէկ հազիւ մի մեքենայ է անցնում: Եկել են հող մշակելու, ծառ ու թուփ տնկելու, կեանք տալու սառած հողին: Վերջապէս եկել են հարկ եղած դէպքում նաեւ կեանքով պաշտպանելու հայրենի սահմանները, քանի որ յայտնի է, թէ Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատի հրոսակները ամէն վայրկեան կարող են դիմել մութ ու դաւադիր ցանկացած քայլի:

Տղաների ուրախ կատակների, սրամտութիւնների եւ առողջ ծիծաղի մէջ՝ ամէն ինչ քիչ-քիչ տեղն է ընկնում ու նրանք իրար ընդմիջելով եւ լրացնելով պատմում են իրենց մտայղացումների ու ծրագրերի, արածների ու անելիքների մասին:

– Եւ իսկապէս դրելու հարկ կայ, – կարծես ինձ սիրտ է տալիս Վահանը, – դուք կարող էք օգնել մեզ: Անելիք շատ կայ, իսկ մենք մենակ չենք կարող ամէն ինչ զլուխ բերել: Օրինակ, ճիշդ է, որ մեր ինստիտուտի զեկավարութիւնը, աշխատանքային կոլեկտիւ խորհուրդն ու կանանց խորհուրդը ձգտում են անել ամէն ինչ՝ այստեղ ինստիտուտի զիտական եւ արտադրական մասնաճիւղերը զործընթացի մէջ զնելու համար, բայց զժուարը զրանք ժամանակակից սարքաւորումներով եւ անհրաժեշտ համակարգիչներով ապահովելն է: Այս հարցում մեզ կարող են օգնել Սփիւռքի մեր հայրենակիցները: Մենք մեծ մասամբ ծրագրաւորողներ ենք եւ աշխատում ենք աւտոմատացուած կառավարման համակարգերի վրայ, եւ երկու – երեք անհատական բարձրակարգ մանրակարգիչները մեզ համար ուղղակի անհրաժեշտութիւն են...

– Եւ, եթէ մտածում ենք զիւղում Ադրբեջանից ու այլ Հանրապետութիւններից զաղթածներին վերաբնակեցնելու մասին, պէտք է նախ եւ առաջ մտածենք այստեղ կեցութեան ու աշխատանքային պայմանները ստեղծել, – չարունակում է Ալբերտը: – Որոշել ենք զիմել Հայաստանի մինիստրների Խորհրդին եւ Ադրբարդին՝ մեզ որոշ զումարներ յատկացնելու համար: Գոնէ այնքան, որ կարողանանք զոմերը վերանորոգել: Շատ արագ կարելի է զրանք զարձնել զիւղը սնող ու պահող ազբիւր: Անհրաժեշտ է մտածել նաեւ ջրի ու կազի մասին: Մենք պատրաստ ենք ամէն ինչ մեր ձեռքերով անել, բայց անհրաժեշտ են սարքաւորումներ, խողովակներ, որոշ զումար՝ զործը սկսելու համար:

– Այստեղ, ի հարկէ, հնարաւոր չի մեծ կոլտնտեսութիւն կամ ձեռնարկութիւն հիմնել, բայց կարելի է ստեղծել փերմերային կամ կոոպերատիւ փոքրիկ տնտեսութիւններ, որոնք կարող են զիւղի հնարաւորութիւններին ու բնական տեղադրութեանը համապատասխան արտադրանք տալ, – լրացնում է Վաչիկը...

– Օրինակի համար կարելի է երչիկի արտադրութեան փոքրիկ արտադրամաս բացել, կամ փայտամշակման արհեստանոց՝ եւ զոնէ վերանորոգել կիսաւեր տները, – նրա միտքը չարունակում է Արծրունը: – Մենք որոշել ենք Շուռնուխում փորձարկել Հայաստանի տնտեսաձեւերի բազմազանութիւնը, զոնել զիւղատնտեսութեան զարգացման փորձարարական նոր հնարաւորութիւններ: Իսկ յետոյ Շուռնուխի օրինակով կարելի է վերականգնել նաեւ Ղափանի եւ միւս շրջանների լքուած զիւղերը: Այստեղ նոյնպէս Սփիւռքը կարող է մեծապէս օգտակար լինել:

– Միայն թէ յանկարծ այն տպաւորութիւնը չստեղծուի, թէ մենք ակնկալում ենք բարեգործական օգնութիւն: Ո՛չ: Մենք կ'ուզենայինք Սփիւռքում զոնել զործընկերներ, որոնց հետ միասնաբար հիմնէինք համատեղ ձեռնարկութիւններ՝ փոխշահաւէտութեան հիմունքներով, ժամանակակից համատեղ անտեսավարութեան բոլոր հնարաւոր ձեւերով, ասում է Շահէնը ու թւում այն անտեսաձեւերը, որոնք կարելի է զործի զնել այստեղ:

Ես նայում եմ այդ ազնիւ, առողջ, զօրեղ կամքի տէր տղաներին, զործ անելու պահանջից «քոր եկող» նրանց մեծ եւ ուժեղ ձեռքերին ու ոչ մի վայրկեան չեմ կասկածում, որ Շուռնուխը (ի դէպ նրանք որոշել են փոխել նաեւ զիւղի անունը եւ այն կնքել Արամասան՝ ի յիշատակ Արամ Մանուկեանի) անպայման կը ծաղկի, որ այն ամէնը, ինչը նրանք մտածում ու ասում են լոկ խօսքեր չեն եւ շատ չուտով զործ կը զառնան: Մտածում եմ նաեւ Սփիւռքի մեր այն հայրենակիցների մասին, որոնք բազմաթիւ զրոյցների ընթացքում չեչտել են նման պ իւղերի վերակառուցման եւ ամրապնդման կարեւորութիւնը: Հիմա, ուրեմն, եկել է համագործակցելու ժամանակը: Հողը պահանջում է խելամիտ ու անձնազոհ մօտեցում: Կայ ցանկութիւնը, կան այս հրաշալի տղաները, որոնք պատրաստ են ամէն գնով այդ ցանկութիւնները կեանքի կոչել: Պակասում են միայն անհրաժեշտ զումարներ եւ ժամանակակից տեխնիկա ու սարքաւորումներ: Սփիւռքահայ բազմաթիւ միութիւններ, կազմակերպութիւններ ու անհատներ շատ բան են անում օգնելու երկրաշարժից կործանուած շրջանները վերականգնելուն: Բայց չմոռանանք, որ այսօր Հայաստանի սահմանամերձ զատարկուած ու լքուած զիւղերը նոյնպէս իւրօրինակ աղէտի զօտի են եւ նրանց չուտափոյթ վերականգնումն ու վերաբնակեցումը նոյնքան կենսական եւ հրատապ խնդիր... Ուրեմն, հայեացքներս ուղղենք նաեւ այդ կողմերը: Ա՛յս է պահանջում մեր հայրենի հողը, ա՛յս է պահանջում մեր սերունդների զոյութեան ապահովութիւնը:

Շուռնուխեան մեր զրոյցներն ու խորհրդածութիւնները չարունակուեցին ինստիտուտի առաջատար ինժեներներ Լուսվիկ եւ Աննոյշ Աւետիսեանի տանը, որոնք այստեղ են եկել իրենց երկու փոքրիկներիի՝ Նարեկի ու Նարինէի հետ: Նրանք արդէն կարգին անտեսութիւն են ստեղծել, անդամ կով են դնել եւ ինձ հիւրասիրելին հէնց նոր կթած անուշ ու փրփրալի կաթով: Ես մտքումս անդամ նախանձեցի նրանց, որ կարողացել են յաղթահարել վախ ու տագնապ եւ այս՝ ոչ այնքան էլ ապահով զիւղը բերել իրենց երեխաներին... Նախանձեցի ու շատ սիրեցի նրանց...

Երեկոյեան մենք հրաժեշտ տուեցինք Շուռնուխի ՏԻՐԵՐԻՆ... Ու Գորիս – Երեւան երկար ճանապարհն անցանք զրեթէ լուռ, հատուկենտ բառեր փոխանակելով: Կարծես կարկամել էինք լեռնաշխարհի զիւերային ճանապարհի խորհրդաւոր զեղեցկութեան առջեւ: Եւ յետոյ՝ շատ բան կար մտածելու, շատ բան կար ծանր ու թեթեւ անելու: Ես նորից ու նորից վերյիշում էի մեր զրոյցները, որոնց ընթացքում զարմանալիօրէն ոչ մի խօսք չեղաւ հայրենասիրութեան, ազգասիրութեան, ուրիշ մեծ-մեծ բառերի մասին: Ամէն ինչ պարզ էր ու բնական. այս մարդիկ այդ ամէնը կրում էին իրենց մէջ ու պէտք չունէին ճիղ թափելով ապացուցել զրանք: Վերյիշում էի նաեւ օրուայ մէջ Հանրապետութեան ռատիոյով ու հեռուստատեսութեամբ բազմաթիւ անգամներ հնչող այն յայտարարութիւնները, որոնցով Հայաստանի սահմանամերձ հարիւրաւոր լքուած ու զատարկուած զիւղերի բնակիչներին հրաւիրում էին հաւաքուել այսինչ կամ այնինչ տեղերում՝ հաւանաբար յորդորելու նրանց վերաղառնալու հարցին զիւղերն ու զառնալու սեփական լքուած տների տէրերը... Զգիտեմ, այդ հաւաքներին մասնակցող քանի՞-մարդ է լսել հողի կանչը ու վերաղարձել, քանի՞ն են մտմտացել զժուարութիւնների ու խոչընդոտների մասին, բայց ահա այս տղաները, որոնք ինժեներներ ու ծրագրաւորողներ են, ասպիրանտներ ու թեկնածուներ, որոնք իսկապէս տալիք – առնելիք ունեն հայրենական զիտութեանը, առանց երկմտելու մեկնել են հեռաւոր զիւղ: Հէնց այդպիսիների մէջ է իսկական հայրենիքը, այդպիսիների մէջ է մեր ուժն ու զօրութիւնը, մեր յարատեւումի, յաղթանակի ու անմահութեան խորհուրդը...

ՍԵՅՐԱՆՈՒՀԻ ԳԵՂԱՄԵԱՆ

Երեւան

ԿՏՈՐ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ...

«LIBÉRATION»

(20 Avril) (*)

Վենետիկեան Կիրակին. զբօսաշրջիկները կը հոսին զէպի Ս. Մարկոս հրապարակը, Վենետիկցիները կը նախընտրեն Լիոն, իսկ ամբողջ աշխարհի Հայերը կը փութան Ս. Ղազար:

«Հայերու կղզի»ին վրայ կը գտնուի մխիթարեան հայրերու վանքը, որ «Հայկականութեան» մշակութային իսկական մայրաքաղաքն է, շատ հեռու Խորհրդային Միութենէն կամ Արարատի բարձունքէն: Հոն, մարդ Երեւանէն ու Երեւաղէմէն եռք կը գտնէ աշխարհի հայկական երրորդ մատենադարանը:

1715-ին Մխիթար սրբա իր սակաւաթիւ աշակերտներով խոյս տալով Օսմանեան կայսրութեան հալածանքէն, կը հասնի Վենետիկ ու չուտով մնայուն բնակութեան արտօնութիւն կը ստանայ Ս. Ղազարի համար:

Փոքր խումբը կղզիին վրայ աւերուած երկու չէնք կը գտնէ. աւելի մեկնելով կը ստեղծուի զիտութեան տաճար մը ու մատենադարան մը ուր հայկական ձեռագիրներու աշխարհի մեծագոյն հաւաքածոներէն մէկը կը պարփակէ: Կայ տպարանը, հիմնուած՝ 1788-ին ուրկէ լոյս տեսած են բազմաթիւ օտարալեզու հատորներ, ինչպէս նաեւ անշուշտ հայերէն թարգմանութիւններ ու երկու պարբերական:

Ակադեմականի կոչումը միաբանութեան կը խնայէ նոյնիսկ Նափոլէոն կայսրին զայրոյթը. ան Մխիթարեան հայրերուն չնորհ կ'ընէ, մինչ կը ջնջէ Իտալիոյ միւս բոլոր կրօնական կարգերը: Անկէ ետք միաբանութեան մէջ կը տարածուի ֆրանսասիրութիւնը:

«Հոս մեր արմատները, Հայաստանի ոգին կը գտնեն այցելուները, որովհետեւ մեր կրօնական ու մշակութային դերը, մեր ժողովուրդին աւանդութիւններուն պահպանութիւնն է» կ'ըսէ Հ. Վրթանէս. օրական շուրջ 200 զբօսաշրջիկներ կ'այցելեն կղզին, ու մէկուկէս ժամ ետք կը մեկնին անկէ Հայոց պատմութեան խտացած դաս մը առնելէ ետք:

Շատեր պիտի յիշեն 4000 հայկական ձեռագիրներու բացառիկ հաւաքածոն, որոնց ամէնէն հինը կը կրէ 862 թուականը: Ուրիշներ պիտի պատմեն եզիպտական մոմիային մասին, որ 1825-ին նուիրուած է բարերարի մը կողմէ եւ որ կը թուի պատկանիլ Ք. ա. Ժ. դարուն:

Ապրող այս թանգարանին մէջ կայ տակաւին 3000 հայկական ղրամներու հաւաքածոյ մը, 715-ի ձեռագիր Գուրան մը, ԺԲ. դարու հնդկական զահ մը, Հայոց վերջին թագաւորին սուրը, Լորա Պայրընի յուշատախտակը եւ հայկական կրթատեւ հանրապետութեան դրոշմթուղթերը:

«Մեր վանքը համաշխարհային կոչում ունի, քանի որ մեր ժողովուրդը ցրուած է ամբողջ աշխարհին մէջ. սակայն անշուշտ մեր զլխաւոր դերը Սփիւռքին օգնել է որպէսզի վերագտնէ ու կորուսեալ պատկանէ մեր մշակոյթը. օգնել է նաեւ Հայաստանի մեր եղբայրներուն»:

Ցաճախակի են Հայաստանի ու Թրքահայաստանի հետ չփումները ու Ս. Ղազարի վանականները պիտեն թէ իրենք կա-

---

(*) Ամսագրի այս համարը լոյս տեսաւ Ապրիլ 20-ին:

ԼՈՒՐԵՐ ԱՐՎԵՍՏԻ ԱՇԽԱՐՀԷՋ

«Մանկութեան եւ երիտասարդութեան համար պարահղի Թատրոնը» ժաք Տովէի ղեկավարութեան տակ, դործակցութեամբ «Ավանդութենից Փարիզի» միութեան, ղոր կը ղեկավարէ Ժերար Մաուիլեան «Երիտասարդ արուեստագէտներու խումբերու եւրոպական Բ. հանդիպումներու» շրջանին մէջ, Մայիսին կը ներկայացնէ Երեւանի «Էրզրում» մանուկներու աւանդական պարի խումբը:

Շուրջ 40 երիտասարդ պարողներ եւ պարուհիներ 10–էն 15 տարեկան եւ աւանդական երաժիշտները բացառիկ յայտագիրը մը կը ներկայացնեն ղեղարուեստական ղեկավարութեան տակ Սմբատ Յարութիւնեանի:

Շուրջ տասը ներկայացումներ նախատեսուած են Փարիզի Ժարաէն մ'Ալբիմանթասիոնի թատրոնը, Մայիս 12–էն 26:

մուրջ մըն են Սփիւռքին ու «ծննդավայր»ին մէջ մնացած Հայերու միջեւ: Անոնք մտէն կը հետեւին Խորհրդային Միութեան մէջ վերակառուցումի զարգացումին, չատ կը խօսին Կորբաչովի եւ հայեացքի վերջին բախումներուն մասին. կը յուսան կրեմլինի եւ Վատիկանի միջեւ աւելի սերտ յարաբերութիւններ ու կ'աղօթեն:

23 վանականներու ժամանակը բաշխուած է իրենց կրօնական պարտականութիւններուն եւ տպարանին միջեւ ուր վանքին բաժանուն կեդրոնն է:

Հոն է որ կը յուսան կենդանի պահել յիշողութիւնը ժողովուրդի մը զոր պատմութեան յորձանքը կը փորձէ մոռացութեան մատնել: «Ժամանակը մեզի դէմ կը բանի, կ'ըսէ Հ. Վրթանէս. հայկական Սփիւռքը սոխպուած է իւրացնելու զինք հիւրասիրած երկիրներուն բարքերը ու կորսնցնելու իր մշակոյթը: Խորհրդային Միութեան կամ Թուրքիոյ Հայերը նախնական պայմաններ ունին, նոյնիսկ եթէ կարենանք մշակութային եւ կրօնական կապերը ամրացնել անոնց հետ: Մերը առանց հողի ժողովուրդ մըն է, բայց ոչ առանց աւանդութեան: Ու բոլորիս հասարակաց է նոյն եկեղեցին: Հայերը կրնան ամէն տեղ ու ոչ մէկ տեղ ըլլալ, սակայն աշխարհի վրայ անկիւն մը ունին որ միշտ իրենցը պիտի մնայ: Այն դրամականն է անոնց պատմութեան, նոյնիսկ նաեւ ապագային»:

Ս. Մարկոս հրապարակէն քանի մը դրկաչափ անդին, Վենետիկի լճակին վրայ, Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ Հայաստանի կտոր մը հող կը ծփայ:

ԻԶԱՊԻԼ ՄԱԼՈՎԱՆԻ

(*) Առաջին արձագանգ մը տուած Էինիֆ Ապրիլ 24-ի թիւով:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

1· – Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տէր Տէր Վազգէն Ա.ի նախագահութեամբ Մայր Աթոռոյս Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը որոշեց քաղաքամայր Երեւանում կառուցել մի Մայր Տաճար, նուիրուած Հայաստանում Քրիստոնէութեան Ազգային Կրօն հռչակման հազարեւհոթըհարիւրամեակին՝ 2001 թուականին:

2· – Եկեղեցին կոչուելու է «Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ» եւ նախատեսուում է, որ շուրջ 1500 հաւատացեալներ տեղ ունենան նստարանների վրայ:

3· – Ցանձնարարուում է, որ Եկեղեցին կառուցուի Տուֆ քարով, Հայկական Դասական ճարտարապետութեան ոգով, միաժամանակ արդիական նոր խօսք ասելով: Ցանկալի է, որ Մայր Տաճարի կառոյցը լինի մի ներդաշնակ համադրում հայ դասական ճարտարապետութեան ոճի եւ արդիականութեան:

4· – Նախագծերի յօրինման մրցութեան կարող են մասնակցել Հայաստանի եւ Սփիւռքի ճարտարապետները:

5· – Նախագծերը ներկայացնելու ժամկէտն է մինչեւ 1991–ի Դեկտեմբերի վերջը:

6· – Նախագծերը պէտք է յանձնել Ս. Էջմիածնի Կաթողիկոսարանի Դիւանատանը:

7· – Նախագծերի քննարկումը եւ ընտրութիւնը կը կատարի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի կողմից նշանակուած Ցանձնաժողովը բաղկացած հինգ հոգուց:

Քննարկումը եւ ընտրութիւնը կը կատարուի երկու նստաշրջանով:

8· – Ցանձնաժողովի կարող է ընտրել երեք նախագծեր ու ներկայացնել դրանք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որը կ'ընտրի երեքից մէկը:

9· – Ցանձնաժողովի ընտրած երեք նախագծերու հեղինակները կամ գործակցող հեղինակների խմբակները, կը վարձատրուեն տասը հազար ռուբլիով:

10· – Մրցութեան մասնակցել ցանկացողները, համապատասխան նիւթերը կարող են վերցնել Մայր Աթոռոյս Դիւանից մինչեւ Յունիսի 15–ը:

Իսկ արտասահմանից ցանկացողները մինչեւ Յուլիսի 31–ը:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

Ապրիլ 16

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՏԻՓՐՈՑԻ Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցիին Երիտասարդական կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 3–ին հանդիպում մը տեղի ունեցած է Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան, «Վերածնուած Հայաստան»ի փոխ–խմբագիր՝ Կարէն Սիմոնեանի հետ: Երեւան – Դէյմպլրիճ զուգորդ քաղաքներու ամերիկեան յանձնախումբի հրաւէրով Միացեալ – Նահանգներ գըտնուղ հիւրը ներկաներուն ծանօթացուցած է Հ. Բ. Ը. Միութենէն՝ Երուանդ Ազատեան: Բանախօսը հոս ալ ծանրացած է որբերու կացութեան վրայ. երկրաշարժին վաղորդայնին Հայաստանէ դուրս տարուած որբերը պէտք է հայրենիք վերադարձնել, անոնց կնքահայրեր գտնել (տարեկան 200 տղայ՝ մինչեւ որ երեխան 15 տարեկան ըլլայ): Արդէն իսկ Նիւ – Եորքի մէջ 50 Հայեր յանձն առած են մէկական որբի կնքահայրութիւնը: Կ. Սիմոնեան բոլորովին դէմ արտայայտուած է երախաներու որդեգրման՝ Ամերիկահայերու կողմէ: Օտար հողի վրայ որբը անկասկած ուծացումի ճամբան կը բռնէ:

***

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Մայր տաճարին մէջ, Ապրիլ 1–ի առաւօտուն, միաբան հայրերը կատարած են ժամերգութիւնը: Դպրեվանքի սանները կրցած են պիքթփայէն պալ ու երգեցողութիւնները կատարել: Պատարագիչ՝ Զարեհ Եպիսկոպոս Ազնաւորեան, իր քարոզին մէջ ակնարկած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի չարչարանքներուն եւ Խոր Վիրապ մուտքին: Ան իր խօսքը կապած է լիբանանեան կեանքի վերջին 15 տարիներուն, զոր համեմատած է Լուսաւորչին 15–ամեայ ճգնութեան հետ: Պատարագի ասարեն Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, Գրիգոր Լուսաւորչի Սբը բռնած՝ դլխաւորած է թափօրը: Մայրավանքին չրջանը ընելէ ետք – ուր ցանցառ թիւով հաւատացեալներ կային միայն, – վերստին եկեղեցի մտած ու օրհնութիւնը փոխանցած է ներկաներուն:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԵԼԼԵՍԻ հինգ տղաներէն Սթիւ Տէյէեան (Ֆիլատելֆիոյ Թրքական հիւպատոսարանը պայթեցնելու ծրագրի մեղադրանքով դատապարտուած) Մարտ 19–ին բանտէն ելած է, մինչ Վիքէն Եադուպեան Մարտ 12–ին բանտ մտած է: Ս. Տէյէեան յառաջիկայ վեց ամիսներուն յատուկ սարք մը պիտի կրէ իր վրայ, որպէսզի իշխանութիւնները կարենան իրեն հետեւիլ: Լոս – Անճելըսի հինգ տղաներէն տակաւին արգելափակուած կը մնան Վիքէն Յովսէփեան եւ Գառնիկ Սարգիսեան:

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Հայ Մշակութային եւ Կրթական կեդրոնի «Յովնանեան» սրբարանին մէջ, Մարտ 31, տեղի ունեցած է Պոսթընի Հայկական Անկախ Ձայնասփիւռի հիմնադրութեան 10–ամեակի հանդիսութիւնը, որուն ներկայ գտնուած է աւելի քան 500 հոգի: Ձայնասփիւռի վարչութեան առենապետ Կարպիս Չէրքէզեան անդրադարձած է ձայնասփիւռի հիմնադիր վարիչ – տնօրէն Ժիրայր Ղարիպեանի ազգօգուտ նախաձեռնութեան ու գործունէութեան, որուն ճիդերուն չնորհիւ տասը տարի եւ ամէն Շաբաթ օր հնչած են հաղորդումները: Տոքթ. Հրանդ Մարդարեանի հանդիսավարած յայտագրին ընթացքին ելոյթ ունեցած են ամերիկեան ռատիօկայանի մը ծանօթ մեկնաբան՝ Ժանէթ Ճըղըլեան, յատկապէս Հայաստանէն հրաւիրուած դրող – հրապարակագիր Գրիգոր Ջանիկեան: Արտասանութեամբ հանդէս եկած է Սիլվա Եուզբաշեան (Հայաստանէն), ինչպէս նաեւ երաժշտական խմբաւար՝ Արմէն Մանդակունեան (Գալիֆորնիայէն): Արեւմտեան (Կիլիկեան) թեմի առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի ողջոյնի խօսքէն ետք կարդացուած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի կոնդակը, ապա առաջնորդը Ժիրայր Ղարիպեանի յանձնած է Անթիլիասի Կաթողիկոսութեան Ս. Մեսրոպ Մաշտոց չքանչանը: Ժիրայր Ղարիպեանի երախտագիտութեան խօսքերէն ետք հանդիսութիւնը աւարտած է հիւրասիրութեամբ:

***

ՎԱՌՆԱՅԻ Ժողովրդական Նաւատորմի Տան սրահին մէջ, Մարտ 20-ին, տեղի ունեցած է «Երեւան» կազմակերպութեան հաշուետու – ընտրական ժողովը, որուն ներկայ եղած են միայն 161 հոգի (երեք հազար հոգի հաշուող գաղութի մը վրայ): Վարչութեան եօթը տարուան գործունէութեան հաշուետուութիւնը ըրած է նախագահ Մելքոն Փափազեան, որ ընդհանրապէս խօսած է առկայ թերութիւններու մասին, առանց սակայն նշելու անոնց պատճառները: Ներկաները բողոքած են ներկայացուած որոշումներու նախադիծին դէմ: Տեղւոյն հայկական վարժարանին վերաբացման խնդիրէն զատ, արծարծուած են յատկապէս երիտասարդութեան վերաբերող նիւթեր. առաջարկուած է անկախ երիտասարդական բաժին ստեղծել եւայլն: Վերջաւորութեան ընդհանուր ժողովի որոշումներուն նախադիծը վերամշակուած ձեւով ներկայացուած է: Ելոյթ ունեցած է նաեւ կեդրոնական վարչութեան կողմէ «Երեւան» թերթի դլխաւոր խմբագիր՝ Կարօ Հայրապետեան: Հուսկ՝ ընտրուած է 11 անդամներէ բաղկացեալ նոր վարչութիւնը:

***

ԹՈԼՊՈՒԽԻՆի (Պուլկարիա) «Երեւան» կազմակերպութեան ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցած է Մարտ 30–ին: Ժողովին ներկայ եղած է 60 հոգի, ինչ որ պատկառելի թիւ մըն է փոքրաթիւ այս գաղութին համար: «Երեւան»ի ութ տարուան դործունէութեան մասին հաշուետուութիւնը ըրած է նախագահ Գրիգոր Առաքելեան, որ փորձած է լուսաբանել լճացման պատճառները, ազդային դպրոցումներու արտայայտման, հայերէնի ուսուցման հետ կապուած դժուարութիւնները: Առաջարկուած է աւելի սերտ յարաբերութիւններ ստեղծել եկեղեցական վարչութեան հետ, հայերէնի դասընթացք բանալ, վերականդնել անդամակիցը (պետական նպաստը դադրեցման պատճառով) եւ եկամուտի այլ միջոցներ դտնել: Բուռն վիճաբանութիւններէ ետք ընտրուած է անդամներէ բաղկացեալ նոր վարչութիւնը, որուն մէջին տարիքը քառասուն է:

***

ՍՈՖԻԱՅԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցիին մէջ, Ապրիլ 4–ին, Մեսրոպ քահանայ Պենլեան դասախօսութիւն մը տուած է «Հայ եկեղեցիին դերը եւ առաքելութիւնը, անցեալին ու ներկայիս» նիւթով: Քահանան կանդ առած է նաեւ պուլկարահայ թեմի պատմութեան վրայ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

1.– ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Մկրտիչ Եպիսկոպոս Աղաւնունի.– Ծն. 1863 Յուլիսին՝ Պարտիզակ, աշխարհական անուամբ Գրիգոր Էդմոնակ – Կուճուկեան: Ուսումը կը ստանայ ծննդավայրին դպրոցը՝ եղիչէ Վրդ. Դուրեանի տեսչութեան օրով: Շրջանաւարտ ելլելէ յետոյ կը դասաւանդէ կրօնք եւ Թրքերէն՝ մինչեւ տարկաւարձութիւն (1888), երկու տարի ալ Նիկոմիդիա եւ Ատափազար: 1890-ին արեղայ կը ձեռնադրուի Սահակ Եպիսկոպոս Խապայեանէ, եւ այդ թուականէն մինչեւ 1895 կը վարէ Պօլսոյ այցելու – հովուութիւնը, Նիկոմիդիոյ փոխ – առաջնորդութիւնն ու կրօնական Ժողովի ատենապետութիւնը: Առաջնորդ Կուտինա – Աֆիոն Գարահիսարի (1895 – 1905) եւ Եդիպատոսի (1905–1912), եպիսկոպոս ձեռնադրուած Մատթէոս Բ. Կաթողիկոսէ (1910): 1913–ին կ'ընտրուի անդամ կեդրոնական Վարչութեան Կրօնական Ժողովի, քարոզիչ Սկիւտար՝ Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ եւ կրօնուսոյց ձեմարանի՝ մինչեւ իր տարադրութեան օրը:

Երկերը՝ Տղոց կրօնագիտութիւնը (դասագիրք), Տէրունական տօներու ծագում – մը՝ ըստ Հայաստաւանեայց Եկեղեցւոյ (անտիպ):

1918–ին հոն մասնակցած է Հ. Բ. Ընդհ. Միութեան «Տարադրելոց Նպաստաբաշխ Ձանձնաժողով»ին իբր նախագահ, նաեւ դպրեվանաց յանձնախումբերու: 1920 Սեպտեմբերէն սկսեալ՝ կրօնուսոյց Թառնդաւորաց վարժարանի: 1921 Ապրիլ 19-ին Երուսաղէմ դումարուած Միաբանական Ժողովը զինքն ալ միաբան կը հռչակէ՝ եղիչէ Արքեպիսկոպոս Դուրեանի հետ:

Երուանդ Ծ. Վրդ. Փէրտահեեան.– Ծն. 1874 Յունուար 20–ին Ամասիա, աշխարհական անուամբ Օհան: Ուսումը կը ստանայ հոն եւ Արմաշու դպրեվանքը, որուն վանահայր Դուրեան Սրբազանէ վարդապետ կը ձեռնադրուի 1901–ին ու կը մեկնի Ծննդավայր, իբր քարոզիչ եւ տեսուչ վարժարանի: 1903 – 1908, կը վարէ տեղապահութիւնը, Գղեի, 1912–էն սկսեալ կը կոչուի Պօլսոյ Պատրիարքական փոխանորդութեան պաշտօնին՝ զոր իր տարադրութեամբ լքեց ակամայ եւ զոր վերստին ստանձնեց 1919 Մայիս 8–ին, աքսորավայրէն դարձին:

«Սեպուհ» ծածկանունով աշխատակցած է «Բիւրակն» եւ «Լոյս» պարբերականներուն՝ կրօնա – բարոյական յօդուածներով:

1918–ին հոն կը դործակցի տարադրելոց յանձնաժողովներու եւ նոյն տարւոյ Օգոստոսին կը մեկնի Եդիպատոս, ուրկէ Պօլիս: 1920 Օգոստոսին կը նշանակուի առաջնորդական տեղապահ Թրակիոյ եւ կը մեկնի պաշտօնատեղին, ուրկէ կ'անցնի Էջմիածին եւ Գէորգ Ե. Եաթողիկոսէ եպիսկոպոսանալէ ետք, Թիֆլիս մեկնած պահուն, ճամբան կը կողոպտուի Բօլշեւիկներէ:

Նոր – Նախիջեւանի թեմին կառավարիչ Մուշէ Վարդապետի 1921 Մարտ 18 թուակիր դրութենէն կը քաղենք հետեւեալը. «Երուանդ Եպիսկոպոս Խորհրդային Հայաստանի սահմանում կալանաւորուելով Ադրբեջանի Խորհրդային կառավարութեան կողմէ, 26 օր Բաքուի բանտի մէջ մնում է, ապա ուղարկւում Թամպով: Սակայն Ռոստովում իմացուելով այդ, յայդուեց մեզ նրան, ինչպէս նաեւ Իդմիրի Հայոց ներկայացուցիչ Աբշակ Թովմաճեանին՝ ժամանակաւորապէս ազատ արձակել տալ: Դժբախտաբար երկուքն էլ հիւանդացան բծաւոր տիֆով»:

(Շար. 15)

(Շար. Ա. էջէն)

առաու ալ հեռաձայնեցինք Երեւան, նոր լուրեր առնելու համար Ախալցխայի եկեղեցւոյ մասին, զժբախտաբար ոչ մէկ կապ կար 24 ժամէ Ախալցխայի եւ Երեւանի միջեւ: Ըսա անուղղակի լուրի մը, խորհրդային զօրք մտած էր:

ՔԻՕՂՆի մէջ, երբ դուրս կ'ելլէր ընտրական հաւաքայրէ մը, Սոսիալ – Դեմոկրատ կուսակցութեան պարագլուխը՝ Օսքար Լաֆոնթէն մահափորձի մը ենթարկուեցաւ: Ծաղկեփունջով իրեն մօտեցած է կին մը, որ յանկարծ զանակ մը հանած է ծաղկեփունջէն եւ զաչունահարած Լաֆոնթէնը ծոծրակէն: Քոհլ քաղաքական դիմաւորը մրցակիցը ծանրօրէն վիրաւորուած է, բայց Հինգշաբթի օր, կը յայտարարուէր որ կեանքը փրկուած է: Քոհլ, որ մահափորձին առեն, ճաչի հիւրն էր, էլիզէ, Միթերանի, անմիջապէս հեռաձայնած է, իր վրդովումն ալ չէ ծածկած: Կը թուի որ մահափորձը քաղաքական բնոյթ չունի եւ աւելի խելագարի մը գործն է: Լաֆոնթէն ցանկապլուխն է ԷՍ – ՓԷ – ՏԷ-ի Դեկտեմբեր 2-ի ընտրութիւններուն համար: Ամէնէն ծանօթ քաղաքական դէմքն է իր սերունդին, թեկնածու վարչապետութեան եթէ իր կուսակցութիւնը ընտրութիւնները չհրմի: Կը խոստովանի որ կեանքը կը սիրէ, ֆրանսացի խոհարար մը ունի, կիներն ալ շատ կը սիրէ, բայց խոստացեր է ամուսնանալ, նախքան երկրին նախարարապետան ըլլալը, եթէ, անշուշտ յաղթէ:

ԼԻՏՈՒԱՆԻՈՑ նախագահը Լանտըսպերգիս յօդուած մը տորպղրած է «Ֆիկարօ»ի մէջ (Ապրիլ 26), ուր կը չեչտէ «Խորհրդային հին սուտերը» եւ կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ խորհրդային բանբերներու տրամադրութիւնը սխալ է, որովհետեւ «Լիտուանիա չի փորձեր իր անկախութիւնը հաստատել ալլ՝ վերահաստատել անկախ Պետութիւն մը, զոր օտար ուժ մը եւ իր բանակը անհետացուցած են բացարձակ անօրինականութեամբ»: Միւս կողմէ, Վիլնիուս յատուկ Կոմիտէ մը ստեղծած է «ռազմավարութիւն» մը մէջտեղ դնելու համար տնտեսական չրջափակման դէմ: Փոխ – նախարարապետներէն մէկը յայտարարեց թէ Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ բազմաթիւ երեսփոխաններ Ուկրանիա եւ ԿՈՎԿԱՍ (sic) պիտի երթան նեցուկ մը ապահովելու համար լիտուանական դատին...:

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Պր. Արամ Ղորղորեան, Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Գրեգունեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ֆօվիլ եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Լըփաժ եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ Տէր - Յակոբեան, Դաւիթեան, Պաարիարքեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Ապրիլ 29, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր, մեծ – մօր եւ աղգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԶՈՒՍԱՐԹ ՂՈՐՂՈՐԵԱՆի

(Ծնեալ՝ Դաւիթեան)

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՔԷՐՄԷՍ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ

339, avenue du Prado

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը Յունիս 9 եւ 10 թուականներուն կազմակերպած է ՔԷՐՄԷՍ մը ի նպաստ եկեղեցւոյ պայծառութեան: Ան տեղի պիտի ունենայ եկեղեցւոյ Մշակոյթի Տան սրահներուն մէջ:

Այցելուները կրնան առաւօտեան ժամը 9-էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 19 այցելել զայն առանց ընդմիջումի:

SOIREE DANSANTE

A LA MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS

57, bd. Jourdan, Paris 14

SAMEDI 27 AVRIL à 22 h

AVEC L'ENSEMBLE DARON

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ԱՊՐԻԼ 24-Ի

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կազմակերպութեամբ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ հայկական բոլոր միութիւններու՝

ԿԻՐԱԿԻ ԱՊՐԻԼ 29-Ի

Ժամը 10·30–ին Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ, ժամը 12–ին Համախմբում եկեղեցւոյ առջեւ, ժամը 12·15–ին Թափօր դէպի Նաչքար – Ցուչարձան (Place Carnot), ժամը 12·30–ին Ծաղկեպսակի դետեղում, խօսք եւ աղօթք:

LE COLLEGE ARMENIEN TEBROTZASSERE

est heureux de vous accueillir à bord du «*Château Gaillard*»

Le Samedi 12 Mai à 20 heures

POUR

UNE CROISIERE SUR LA SEINE

AVEC

UN DINER DANSANT

(AMBIANCE ARMENIENNE)

Départ : Quai de Grenelle Paris 15e, face à l'Hôtel NIKKO.

Lever de l'ancre : 21 heures précises.

Prix : 400 Frs.

Tenue de soirée

Réservations en téléphonant : (1) 43. 81. 01. 72

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

Le Comité de Paris

vous convie à son

DINER DANSANT

animé par

MARTEN YORGANTZ

Jeudi 3 Mai à 20 h 30 précises

au Centre Culturel Alex Manoogian

118, rue de Courcelles, Paris 17e

—— Participation aux frais 350 Frs. ——

Le nombre de places étant limité, il est conseillé de réserver en téléphonant au :

45. 20. 03. 18 de 14 h à 18 h du lundi au vendredi.

FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN

COMMUNIQUÉ

Suivant le testament en date du 29 décembre 1983, Monsieur Napoléon BULLUKIAN décédé à Lyon le 12 avril 1984, a laissé son actif successoral à la constitution d'une :

«FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN»

sous l'égide de la FONDATION DE FRANCE

ayant pour objectifs suivants :

— Encourager la recherche médicale et particulièrement sur le cancer;

— Participer aux œuvres sociales et d'entraide de l'Eglise Arménienne d'Etchmiadzine;

— Encourager les jeunes artistes suivant les décisions du Conseil de la Fondation.

Un secrétariat administratif fonctionne à

LA MALMAISON

18, rue Louis Tourte — 69410 CHAMPAGNE AU MONT D'OR FRANCE

qui était le domicile de Monsieur et Madame BULLUKIAN, et qui pourrait être utilisé pour des expositions, conférences, colloques, séances culturelles et musicales, et à la constitution progressive d'une bibliothèque spécifiquement arménienne etc.

Il sera procédé à une nouvelle attribution des revenus de la Fondation en faveur de toutes associations qui pourraient prétendre à une aide selon les objectifs précités de la Fondation.

Les demandes doivent être adresseés au secrétariat de la Fondation dans un délai expirant le 30 avril 1990.

Les attributions seront proclamées ultérieurement.

pour le Conseil d'Administration de la
FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN
Le Président
Professeur Pierre MARION

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

SAISON 89/90 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Avec le concours de l'U.G.A.B.
et de la Fondation C. Gulbenkian

VENDREDI 4 MAI A 20 H 30

HOMMAGE A UN COMPOSITEUR

A L'OCCASION DE 70EME ANNIVERSAIRE DE

ALEXANDRE HAROUTIUNIAN

Programme composé de ses œuvres.

Le compositeur au piano. — Première audition de son concerto de violon en France.

L'ORCHESTRE DE CHAMBRE D'ARMÉNIE

Direction et solo violon

ROUBEN AHARONIAN

Prix des places : 150 — 120 — 80 Frs. Etudiants : 50 Frs.

Libeller les chèques à l'ordre de l'*Association QUATRA*.

3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 28-29
SAMEDI-DIMANCHE
28-29 AVRIL
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.264 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.264

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԷՆ ԵՏՔ՝ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱԽԱԼՑԽԱ

ՀԱՅ – ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՀԱՐՑԸ ԿԸ ՁԳՈՒԻ ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ԵՒ ՎՐԱՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ

ՎԻԼՆԻՈՒՍ

ՊՈՒՇԷՆ ԵՏՔ՝
ՄԻԹԵՐԱՆ – ՔՈՀԼ
«ԽԵԼՕՔ ԿԵՑԷ՛Ք»

Ուրբաթ առաւօտ Երեւանէն մեր առած լուրերը բաւական մտահոգիչ էին, ինչ կը վերաբերի Արցախի :

Ապրիլ 24–ին, բնականաբար, Ստեփանակերտն ալ կ'ոգեկոչէր ապրիլեան 75-ամեակը, հակառակ հոն տիրող «արտակարգ վիճակին» : 40 հազարի հասնող բազմութիւն մըն է, որ թափօր կազմած կ'ուղղուէր Սամպայիթի զոհերուն բարձրացած յուշարձանին : Հոն տեղի կ'ունենար միթինկ մը, եւ խօսք կ'առնէին 6 հոգի – Թ. Բալայեան, Գուրգէն Գարրիէլեան, Հրաչ Բեգլարեան, Սոկրատ Յովհաննիսեան, Արկադի Թովմասեան, Համլէթ Գրիգորեան : Հազիւ 48 ժամ ետք, Ապրիլ 26–ին, Հինդշաբթի օր, վեցն ալ կը ձերբակալուէին : Կը մեղադրուէին որ «ազգային թշնամանքի հրաւէր» կարդացած են, Քիչ ետք, ազատ կը ձգուէր միայն Սոկրատ Յովհաննիսեան, առողջական պատճառներով, բայց կը մնար «տնային կալանքի» տակ, մնացեալ 5-էն 2–ը կը դատապարտուէին 1000-ական ռուբլի տուգանքի, երեքն ալ 15 օր քանտարկութեան :

Պարզ է որ ոչ ենթականերու ընտանիքները, ոչ իսկ Ստեփանակերտցիները ընդհանրապէս կրնային անտարբեր մնալ զբսպումի այս վրդովեցուցիչ արարքներուն ի տես եւ Հինդշաբթի իրիկուն, Ապրիլ 26–ին, դատապարտեալներու հարազատները կը հաւաքուէին մարզի չէնքին առջեւ, բողոքելով : Ժամը 22–ին, ապահովութեան ներքին ուժերը կը շրջապատէին ու կը ջանային ցրուել, պինու զօրութեամբ, եւ ժողովուրդը կը պարտաւորուէր ինքնապաշտպանութեան դիմել :

Երեսուն վայրկեան տեւած են բախումները, որոնց ընթացքին ապահովութեան ուժերը զինդացիր զործածած են, կրակած եւ 4 վիրաւոր կայ, որոնց կարգին երաժշտանոցի երիտասարդ ուսանող մը՝ Արթիւր : Վիրաւորուած են նաեւ երկու պինուր եւ մէկ սպայ :

Ներքին նախարարութիւնը նոր մխաւոր ղրկած է եւ հետապնդումները ծաւալած են ու զինուորները սկսած են պատահական կերպով յարձակումներ զործել : Երկու հոգի եւս ձերբակալուած են : Այս դէպքերու առթիւ, ՀՀՇ–ն յայտարարութիւն մը հրապարակած էր Ապրիլ 27–ի առաւօտուն իսկ, ուր թուելէ ետք վերլուծել դէպքերը, կ'ուելցնէր թէ տեղւոյն արտակարգ վիճակի զինուորական պատասխանատուն՝ զօրավար Սաֆոնով «կը սպէ, երբ կը յայտարարէ թէ հրազէն չեն զործածած զինուորները» :

Մթնոլորտը չատ լարուած է ոչ միայն Արցախ, այլեւ Երեւան, ուր նոյն իրիկուան (Ուրբաթ) հերթական միթինկէն ետք, ուրիշ մըն ալ հրաւիրուած էր ցերեկոյեան – ժամը 12–ին :

***

Ախալցխա զացած պատուիրակութիւնը Հինդշաբթի օր վերադարձած էր Երեւան : Ցիշենք որ ՀՀՇ–ի երեք անդամներուն հետ (Համբարձում Գալստեան, Դաւիթ Վարդանեան, Այդին Մօրիքեան) կար նաեւ պաշտօնական պատուիրակութիւն մը, որու մաս կը կազմէին Գալուստ Գալոյեան, Լեւոն Սահակեան, Ստեփան Վարդանեան (Կրօնից Կոմիտէի նախագահ), Յարութիւն Կարապետեան, Վարդգէս Պետրոսեան :

Ախալցխայի մէջ տեղի ունեցած է հանդիպումը վրացի պաշտօնական եւ ոչ, անձնաւորութեանց (Թիֆլիսէն եկած դեկավարներ) միջեւ, մինչ Թանգարանի վրայ ծածանած Հայոց Եկեղեցին, Հայերը նշանացոյց կ'ընէին : Այս տեսակցութեան եզրակացութիւնը այն եղած է որ Թանգարանը կը փակուի եւ Հայաստանի ու Վրաստանի հոգեւոր պետերուն (կաթողիկոսին եւ պատրիարքին) կը յանձնուի մինչեւ մէկ ամիս հարցը կարգադրելու պաշտօնը, բայց՝ որպէս եկեղեցի (Թանգարանը վերջնապէս փակուած է) :

Լիտուանացիք ալ համը կ'առնեն անշուշտ, արեւմտեան «բարեկամութեան» Մթիերան եւ Քոհլ յաջորդեցին Պուշի եւ միացեալ նամակով մը Լանտըսպերկիսի, զայն հրաւիրեցին առկախելու անկախութեան որոշումը, որպէսզի դիւրանան խօսակցութիւնները : Հոգեշահ նախադասութիւնները չեն պակսիր անշուշտ : Այսպէս, Կորբաչովի «ինքնակոչ օժանդակները» որոնք այլ պարագաներու չատ զգոյշ են եւ «ուրիշներու ներքին գործերուն» չեն ուզեր միջամտել, խրատ ալ կուտան ըսելով թէ՝ «նոյն մտահոգութիւնը կը բաժնեն ի տես Լիտուանիոյ կացութեան» բայց, «Մօրհրդային Միութեան եւ Լիտուանիոյ բարդ կապերու քակտումը ժամանակ եւ համբերութիւն» կը պահանջէ : Այսինքն՝ խելօք կեցէք, մինչեւ որ մեր բոլոր գործերը, տնտեսական, առեւտրական, ռազմական եւայլն կարգադրենք Կորբաչովի հետ, յետոյ ինչ կ'ուզէք ըրէք : Լիտուանուհի մտաւորական մը պատասխանելով Իլիա Կոսէի հարցումին, կը խոստովանի՝ «կը հաւատայի արեւմտեան դեմոկրատ զաղափարներուն...» (երանի՛ իրեն...) ու կ'ուելցնէ՝ մեզ լքեցին, թերեւս ալ՝ ծախեցին :

Լանտըսպերկիս պատասխանած է թէ ուշադրութեամբ պիտի ուսումնասիրէ նամակին բովանդակութիւնը :

Կրկնե՞նք թէ պալթեան այս Հանրապետութեան կարեւորութիւնը չունեցող մեր մինուճար Արցախն ալ մե՛ծ, մե՛ծ յոյսեր ունէր (եւ թերեւս ալ դեռ ունի) արեւմուտքէն :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՓՐԻԿ ՏԻՎԻԷՆԱՆ ջնջել տուաւ օրէնքի մը յօդուածը, որ իրաւագիտական հետապնդումներէ զերծ կը ձգէր նախարարներու, Ժողովներու նախագահներու եւ քաղաքական դործած օրինագանցութիւնները : Ազգ· Ժողովի ԵՄատական յանձնախումբը կը քննէր օրինագիծ մը, որ բարեփոխումներ կը բերէ պիւտճէի եւ ԵմատականԿարգապահութեան առեթնին : Օրէնքը ունէր 7–րդ յօդուած մը, որ քաղաքական դէմքերու անձեռնմխելիութիւն կը չնորհէր, Տէվիճեանի նախաձեռնութեամբ, այդ կէտը ջնջուեցաւ : Թէր քուէարկած են չորս երեսփոխան, միւսները ձեռնպահ մնացած են եւ հետեւանքն այն եղած է որ օրինագիծին տեղեկաբերը – ընկերվարական – յանձնախումբի աշխատանքներուն յետաձգումը պահանջէ եւ ձեռք ձգէ : Տէվիճեանի առաջարկը կը ձգտի «բարոյականացնել» քաղաքական կեանքը (եթէ կարելի է...) :

ԱՊՐԻԼ 26–ի հանրային սպասարկութեանց զործադուլը մեծ համեմատութիւններ չառաւ, բացի կրթական եւ պետական կարգ մը մարզերէ, ինչպէս՝ Թըզթաստար : Նուազ զգալի էր փոխադրական միջոցներուն մէջ : Փարիզի զոյգը, ըստ ՍԷ – ԺԷ – Թ–ի 45 հազար հոգի համախմբած էր (10·000 ըստ ոստիկանութեան) : Ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, 100 հազարի միայն կը հասնէր փողոց իջնողներու թիւը :

ՊՐԱԶԻԼԻ տնտեսութիւնը, մանաւանդ դրամական բարեփոխումը, ամէնէն տրամաբանականը երկրին, յաջողցնելու պաշտօն յանձնուած է Թուրքի մը՝ Իպրահիմ Էրիչ, որ նոր նախագահն է Պրազիլի կեդրոնական դրամատան եւ Թիրախը չրջապատին, իր անտանելի փորթուկալերէնին համար : Կը պատմեն թէ հանդիպումի մը ընթացքին, իր մէկ խօսակիցը միշտ պետին կը նայէր, ու հետաքրքիր կը հարցնէ թէ ինչո՞ւ : Խօսակիցը կը պատասխանէ «կը սպասէի ենթադրուած բաժնին» (առ – բիբր է) : Արդարեւ, այն օրէն որ հանրութեան ծանօթացած է աղէտալի մամուլի առուլիսով մը, ուր բայերու եզանակները, սեռերը լրար խառնած է, յօդերը մոռցած, յարձակումի ենթակայ է : Բայց, «սովորականէն դուրս խելքի տէր» Թրքական Պաֆրա դիւղէն եկած, 45 տարեկան «անտեսութեան ցարը» արմատական չատ խիստ միջոցներու դիմած է փրկելու համար Պրազիլի եմատական վիճակը (դրամահոսութիւնը՝ 85% էր Փետրուար 15–ի եւ Մարտ 15–ի միջեւ) : Անոնց, որոնք գինքը կը քննադատեն «վիրաւորական» իր արմատական մեթոտներուն համար, դիտել կուտայ որ ծրագիր մը, զոր պատրաստած են Թուրք մը (ինք) եւ Հայ մը (Անթոնիո Քանտիր, Տնտեսութեան նախարարութեան յատուկ պաշտօնատարը) միայն յաջողութեամբ կրնայ պսակուիլ :

(Շար·ը Դ· էջ)

LA LONGUE MARCHE DU 24 AVRIL

Soixante quinze ans après 1915, le 24 avril pousuit sa lente mais régulière ascension. Date de l'arrêt de mort d'une nation toute entière et des valeurs spécialement chrétiennes dont elle est porteuse, ce jour de deuil s'est, par un lumineux retour des choses, transformé en ferme espérance de résurrection.

Solennellement inaugurée par une messe consacrée aux victimes, la commémoration du 24 avril par l'Eglise arménienne revêt chaque année un caractère plus fervent. L'innocence des victimes et l'ampleur du drame désormais partout évoqués, de la petite chapelle à la Cathédrale d'Etchmiadzine, siège du Catholicos de Tous les Arméniens, n'ont pas laissé la conscience universelle indifférente.

Révélé dès 1916 par les rapports de Johanes Lepsius, la tragédie du 24 avril voit tous les ans sa diffusion s'intensifier par la publication d'articles, d'études ou d'ouvrages consacrés au génocide. En cette année spéciale d'anniversaire un symposium s'est tenu à Erevan réunissant pour la première fois les spécialistes de renommée mondiale de l'histoire de l'Arménie. Partout dans le monde où les Arméniens sont en nombre, des plaques commémoratives, des stèles ou des monuments signalent l'évènement au public perpétuant ainsi la mémoire du 24 avril qui a aussi donné son nom à des rues comme à Marseille, première terre d'asile touchée par le pied des rescapés. Ces consécrations ouvrent largement à cette date-symbole la voie de la légalisation internationale.

Officiellement entré par une loi dans l'ordonnancement légal de la République d'Arménie actuelle, le 24 avril est devenu jour férié à la faveur de la tendance à la libéralisation en Union soviétique et sous la pression du Comité Karabagh dont c'était l'un des points du projet. Reconnu en France comme commémorant un «évènement marquant de l'histoire de la Communauté arménienne», ce jour autorise une absence dans la fonction publique. Des projets de loi sont régulièrement déposés pour consacrer définitivement cette date symbolique qui a déjà fait l'objet de multiples interventions ministérielles, parlementaires ou même présidentielle. Sous l'impulsion du Comité pour la Défense de la Cause Arménienne, de nouvelles mesures sont prises chaque année par différents pays afin d'intégrer cette date à leur ordre juridique.

Le Tribunal permanent des Peuples en 1984 ainsi que plus récemment le Parlement Européen en 1987 ont donné au 24 avril un rayonnement international dont il est possible d'attendre à terme une reconnaissance et un règlement équitable et pacifique de ses conséquences.

Remplis de cet idéal et unis en pensée avec leurs ancêtres tombés sur le chemin désertique de Deir el Zor après que leur élite intellectuelle ait été décapitée la nuit du 24 avril 1915, les Arméniens ont marché cette année encore dans toutes les villes du monde où existe une communauté; à Paris, ils se sont dirigés vers la flamme éternelle au pied de l'Arc de Triomphe transformée pour un jour en symbole de la résistance à la mort et de la foi en l'avenir victorieux d'un peuple qui ne fait que défendre son droit à la vie qu'Ankara persiste à nier.

Ouverte Dimanche dernier à Notre-Dame de Paris, la semaine du 24 avril se termine ce Dimanche à Issy-les-Moulineaux et à Alfortville, devant les Monuments aux Victimes, points d'achèvement d'un beau parcours unitaire. La semaine arménienne aura été, cette année, l'occasion de multiples renouvellements dans la foi et l'action, annonciateurs d'un renouveau vrai.

SERGE BALIAN

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԵՐԲ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻՆ ԿՂՊԱՆՔՆԵՐԸ

Գոնէ խօսքի ու գրութեան մակարդակներուն վրայ, յատկապէս վերջին երկու տարուան ընթացքին, բազմաթիւ մարդերու հետաւ հրապարակայնութեան ալիքը անոր մէկ նոր նուաճումին կ'արձագանգէ «Խորհրդային Հայաստան»ի Ապրիլ 12–ի թիւին մէջ «Խօսում են արխիւները» խորագրուած հարցազրոյց մը։ Ան կատարուած է «Պետանվտանգութեան Կոմիտէի նախագահ» Վ. Բագամեանցին հետ։ Նոյա Մելիքեան խնդրած է որ Հայաստանի ապահովութեան գլխաւոր պատասխանատուն խօսի ու մեկնաբանէ կարգ մը նոր յայտ կը սփռեն Ա. Բակունցի, Գ. Մահարիի ու Մկրտիչ Արմէնի ձերբակալութեան, բանտարկութեան, հարցաքննութեան ու պատժամիջոցներու հանդամանքներուն վրայ։ Ինչպէս ծանօթ է, այս երեքէն Բակունց Զարենցի ու այնքան ուրիշներու հետ 1937–ական թուականներու զազանային հունձքը «պարարատացնող»ներէն մէկը եղաւ, իսկ միւս երկուքը – Գ. Մահարին ու Մ. Արմէնը – աքսորի տաժանակիր փորձառութիւնը չալկած վերադարձած, ամէնէն ահռելի ապրումներու բեռան տակ կքած։

Այս երեք արձակագիրներն ալ ամբաստանուած էին «Հայաստանի գրողներուն այսպէս կոչուած ընկայատակեայ տրոցկիստական խմբին անդամակցութեան եւ կուսակցութեան ու խորհրդային իշխանութեան դէմ պայքար մղելու գործով»։

Բագամեանց նախ կ'անդրադառնայ Բակունցի վերաբերող փաստաթուղթերուն. պինուորական դատախազ Գէլեանինի 1954 Յունիս 11 թուակիր ամփոփիչ տեղեկագրէն յայտնի կը դառնայ թէ գրողը ձերբակալուած է 1936–ին, վերյիշեալ ամբաստանութեամբ։ Նոյն տեղեկագրին համաձայն, ան խոստովանած է թէ ինք եղած է Հայաստանի Գրողներու այն խումբին դեկավարներէն մէկը, որ մինչեւ 1927 թուականը կը կրէր «Նոյեմբեր» անունը։ Հարցաքննութեան ընթացքին, Բակունց որպէս ազգայնական բնութագրած է «Նոյեմբեր»ի գործունէութիւնը։ Իսկ դատական նիստին ընդունած է թէ յանցաւոր է ինք։

1937 Յուլիս 7–ին, Սորվրդային գերագոյն դատարանին ռազմական անձնակազմին կողմէ դնդակահարութեան կը դատապարտուի, ու պատիժը կը գործադրուի յաջորդ օրն իսկ։

Ցետոյ, 1955 Մարտ 2–ին, նոյն դատարանը չեղեալ կը յայտարարէ Բակունցի դէմ արուած վճիռը. աւելին, խորհրդային գլխաւոր ռազմական դատախազութեան լրացուցիչ հետաքննութեամբ կը պարզուի որ ան «դատապարտուել է անհիմն կերպով»։

Հայաստանի կեդրոնական Կոմիտէն ալ 1954 Մայիսին յանձնաժողով մը կը նշանակէ որ պիտի ուսումնասիրէ Զարենցի, Բակունցի եւ Մահարիի ստեղծագործութիւնը։ Տրուած փաստաթուղթին մէջ Բակունցի մասին յատկապէս նշուած է որ «բաղաբական, գաղափարական տեսակէտից Բակունցի ստեղծագործութիւններում հակախորհրդային ոչինչ չկայ։ Նա տաղանդաւոր խորհրդային գրող է եւ խօսքի ականաւոր վարպետ»։

Ստուգման ընթացքին որպէս վկայ հարցաքննուած են նաեւ Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի աւագ – գիտաշխատող Վ. Ղազանչեան, կեդրոնական դործադիր Կոմիտէի նախկին նախագահ՝ Ս. Մարտիկեան, կեդրոնական Կոմիտէի նախկին քարտուղար՝ Ա. Յովհաննիսեան, փրոֆ. Ն. Դարպինեան. բոլորն ալ Բակունցը կը նկատեն մեծ ժողովրդականութիւն վայելող տաղանդաւոր արձակագիրը, որուն գործերը տպագրուած են Խորհրդային Հայրենիքի սիրով։ Անոնք Բակունցը սկզբունքի տէր մարդ համարած են որ հալածուած է պրոլետպրոգներու ռուսաստանեան միութեան անդամներու եւ Բերիայի կողմնակիցներու կողմէ։ Նոյն վկաները չեշտած են մանաւանդ որ Բակունց գործնապէս պայքարած է տըրոցկիականութեան ու ապազինամոլներու դէմ։

Դժբախտաբար, չեն պահուած Բակունցին վերաբերող դատական նիստին ազգագրութիւնները. սակայն մնացած արձանագրութիւններէն յայտնի կ'ըլլայ որ զայն հարցաքննած են Մուղդուսին ու ներքին գործերու ախորհամբաւ աշխատակիցներ՝ Գէորգովը, Նիկողոսեանը, Մալկովը։ Կարելի է ենթադրել որ հարցաքննութեան ընթացքին հարկադրելու կոպիտ մեթոտներ կիրառուած են՝ ու անհնար չէ որ խոստովանութիւնը կեղծուած ըլլայ։ Ցետագային այս անձերն ալ դնդակահարուած են։

Նորայայտ փաստաթուղթերու երկրորդ արցակ մը կը վերաբերի Գ. Մահարիին որ «երջանիկ»ներէն մէկն է 1937–ի սարսափներուն զոհերուն։ Ան ազատ արձակուելէն ետք ժամանակ ունեցաւ զրի առնելու իր ապրածը ու տուաւ «Մաղկած փշալարեր»ը։

Մահարին, Խորհրդային գերագոյն դատարանի զինուորական անձնակազմին 1938 Յուլիս 20-ի դնդիպակ նիստով, «որը տեւել է ընդամէնը 15 րոպէ», տասը տարուան բանտարկութեան կը դատապարտուի, հինգ տարի ալ զրկուելով քաղաքացիական իրաւունքներէն ու բռնագրաւելով ամբողջ անձնական սեպհականութիւնը։

Մահարիի բանտարկութեան չրջանին հաշուումը կը սկսի 1937 Օգոստոս 9-էն, մինչ ան 1936 Օգոստոս 9-էն ի վեր բանտարկուած էր։ Այլ խօսքով, «ցաւալի վրիպակ»ի մը պատճառով գրողը աւելի տարի մըն ալ բանտը կը մնայ։

Մահարի 1947-ին կը վերադառնայ Հայաստան։ 1948 Նոյեմբեր 12-ին կրկին կը ձերբակալուի. այս անդամ ալ տրոցկիստական կազմակերպութեան պատկանելու ամբաստանութեամբ 1949 Փետրուար 23ին յաւուկ ագբորակայր կը դրկուի։

Ցետագային, 1954 Յուլիս 20-ին, գործին դէմ արձակուած երկու որոշումներն ալ չեղեալ կը նկատուին, ան կը վերադառնայ տուն։

1954 Յուլիս 7–ի արձանագրութիւններէն յայտնի կ'ըլլայ որ Մահարի ըսած է թէ 40 օր մենախուցի մը մէջ մնացած է։ Բանտարկութեան չրջանին քննիչ Նիկողոսեան երեք անգամ պինք կանչած ու հակախորհրդային ամբաստանութիւն ներկայացուցած է, ինչ որ կարականապէս մերժած է Մահարի։

Քննական թղթածրարին մէջ կայ նաեւ 1954 Ապրիլ 21-ին Մահարիի արուած ըստեղծագործական ինքնակենսագրութիւնը։ Հայաստանի Գրողներու Միութեան պատասխանատու քարտուղար Գ. Բորեան ստորագրած է զայն, ուր կըսուի. «Մահարին հայ նշանաւոր գրողներից մէկն է, որն ամբողջ գրական գործունէութեան ընթացքում ազնուօրէն ծառայել է մայրենի գրականութեանը։ Նա խորհրդային տաղանդաւոր գրող է, արձակագիր, որի ստեղծագործութիւնները տոգորուած են խորհրդային հայրենասիրութեան, ինտերնացիոնալիզմի, մեր խորհրդային հայրենիքի կենարար գաղափարների ոգով»։

«Մաղկած փշալարեր»ուն մէջ Մահարի կը գրէ թէ խուզարկութիւններու ընթացքին քրքրած են իր գզրոցները ու մեծ թղթապանակով մը առած տարած կատկածելի նկատուած նիւթեր. նամակ, օրագրութիւն եւն.։ Սակայն ասոնցմէ ոչինչ պահուած է, հակառակ անոր որ 1936 Օգոստոս 9–ի արձանագրութեան մէջ որպէս գրաւուած իրեր նշուած են օրագիրը, լուսանկարները, կոմերիտական տոմսը, նոթատետրեր եւ 96 էջ նամակագրութիւն։ Բագամեանցի կարծիքով «դրաճէ ամենայն հաւանականութեամբ, իր ժամանակին ոչնչացուել էին որպէս «հակախորհրդային եւ ազգայնական բնոյթի» փաստաթղթեր»։

Գալով Մ. Արմէնին (Մկրտիչ Յարութիւնեան), ան ձերբակալուած է 1937 Նոյեմբեր 5-ին, Հայաստանի գրողներուն հակախորհրդային ազգայնական խումբին մաս կազմելու մեղադրանքով։ 1938 Յունիս 10–ին ալ հետեւեալ մեղադրական եզրակացութիւնը կը կատարուի անոր մասին. «Յարութիւնեանը 1932-ին հաւատացրել է Հայաստանի գրողների հակախորհրդային ազգայնական խմբի մէջ։ Զարենցի անմիջական դեկավարութեամբ խորհրդային իշխանութեան դէմ գործօն պայքար է մղել գրական ճակատում։ 1933 թուականից վարկաբեկել է Համ Կ(Բ)Կ–ի Մանկութեան չրջանին մնացած տպաւորութիւններ երբեմն, երկար, շատ երկար կ'ապրին հոգւոյն մէջ։

Երբ փոքր էի, պինուորականները սարսափ կ'ազդէին ինծի։ Որովհետեւ օր մը, մայրիկիս հարցուցեր էի թէ ինչո՞ւ անոնք հայրիկէս տարբեր հագուստ էին, մայրիկս պատասխաներ էր թէ անոնք, պինուորականներ էին, եւ պաշտօն ունէին հայրենիքը պաշտպանելու թշնամիին դէմ, եւ այդ պաշտօնին բերմամբ, պատերազմի դաշտին վրայ, կ'արձակէին յարձակման հրամաններ, որոնց հետեւանքով, հազարաւոր երիտասարդներ արեան մէջ կը մահանային։

Այս վերջին նախադասութիւնը արմատ արձակած էր հոգւոյս մէջ եւ կը վերյիշէի ամէն անգամ, երբ պինուորական մը տեսնէի։

⁂

Institut de France–ի հինգ ակադեմիաներէն Morales et Politiques–ի տակնայ հաշուեհատուածքիւնը տեղի պիտի ունենար, նշանաւոր Կաճառին տակ։

Սրահը լուռ կը սպասէր, երբ յանկարծ թմբուկները սկսան գոռալ։

«Անմահ»ները իրենց հագուստներուն մէջ հպարտ սկսան, քովընտի տանդուխին վար իջնել եւ դրաւել իրենց յատկացուած տեղերը։

Ձիշդ դիմացս պատուանդանին վրայ երեք հոգիներ տեղ գրաւած էին, որոնց մէջնեկինը չէի ճանչնար։

Քովս գտնուող կնոջ հարցուցի թէ ո՞վ էր ան։

– Ակադեմիային նախագահն է, Ֆէբնան Կամպիէզ ըսաւ։

– Ի՞նչպէս, այս նուրբ եւ թրթռուն ձայնով անձնաւորութիւնը պինուորակա՞ն մըն է, ըսի։

– Բայց ինչո՞ւ չէ, ըսաւ, զարմացած. իրաւունք ունէր զարմանալու, ինչու կ'ուզէի որ, բոլոր պինուորականները կոշտ, խշոր արտաքինով եւ թաւ ձայնով մարդիկ ըլլային։

Բայց, զարմանալի չէ, երբ մտածէ՝ Բաղրամեան տարիներ առաջ կը խօսէր Փլեւնայի սրահին մէջ, իր փառաւոր արտաքինը շատ համակրելի կը թուէր ինծի, եւ մինչեւ այսօր, ականջիս մէջ, կը պահեմ իր ձայնը որ կ'ըսէր՝ «Փոքրիկն Հայաստանի վրայ յարձակիլը, մեծն Ռուսիոյ վրայ յարձակիլ ըսել է»։

Այդ թուականէն ի վեր, շատ տարիներ անցան, եւ շատ պիտի ուզէի դիտնալ թէ, այս դժուար չրջանին ինչ դիրք պիտի ընտրէր, եթէ ողջ ըլլար։

Զօրավարը կը խօսէր, նուրբ, երաժըշտական ձայնով մը, սակայն ես մտքով պատերազմի դաշտին վրայ էի, հոս, բոց, թնդանօթ արիւն ... եւ չեմ դիտեր թէ, ինչպէս, հագիւ խօսքը վերջացուցած, ինքզինքս իր քովը գտայ։

Ոտքի էր զօրավարը, եւ իր ասեղնա–գործուածքներով զարդարուած «Անմահներու» հագուստին մէջ, արուեստի սիրուն գործի մը տպաւորութիւնը կ'ընէր։

Հարցում մը ուղղելու ծոյլութիւնը խնդրեցի, անմիջապէս ընդունեցաւ։

– Ժէնէռալ, ըսի, պատերազմի դաշտին վրայ, երբ մեծ յարձակման մը հրամանը կ'արձակէք, հոգեկան ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուիք։

– Տիկին, ըսաւ, այդ մասին խօսելիք չատ բան կայ, օր մը ժամադրութիւն առնելով Վէնսէնի պինուորական բերդը եկէք եւ կը բացատրեմ։

Քանի մը օր վերջ, ժամադրութիւն առնելով գացի Վէնսէնի պինուորական բերդը պինքը տեսնելու։

Յուզմամբ բարձրացայ բերդին սանդուխներէն վեր, խորհելով որ, ով պիտի քանիներ պնդակահարուած էին քիչ անդին գտնուող բացատեան մէջ։

Քարտուղարուհին պիտ առաջնորդեց դէպի իր սենեակը, որուն աջ կողմը կ'իջնէր Զօրավար Տը Կոլի մեծադիր նկարը, ոտքի էր զօրավարը, անմիջապէս որ պիտ տեսաւ, սկսաւ դովել ազգակիցներս։

– Հայերը, աշխատասէր, պատուաւոր, հանդարտ, հաւատարիմ տարր մըն են այս երկրին մէջ, ըսաւ, յետոյ խնդրեց որ կրկնեմ հարցումս.

– Տիկին ըսաւ, երեսակայեցէք վիրաբոյժ մը, որ նշդրակը ձեռքը կը հակի, հիւանդ մարմնոյ մը վրայ, այդ պարագային ալ արիւն պիտի թափուի, սակայն այդ բոլորը հայրենիքին կեանքը փրկելու համար է։ Մենք ալ այդ արիւնը կը թափենք մեր հայրենիքին կեանքը փրկելու համար...։

Բացատրութիւնը կարճ, կտրուկ եւ պատկերալից էր։ Պահ մը լուռ մնացինք, յետոյ ոտքի ելաւ, վարդագոյն ժպիտ մը լուսաւորեց իր դէմքը, վայրկեան մը պինեղ դիս. հանկցած էր հարցումիս խորքը։ Կ'ուզէի հանկնալ թէ խղճահարութիւն կ'ունենա՞ր, այս մասին որեւէ ակնարկութիւն չըրաւ, յետոյ, հանդարտօրէն քովի սենեակը երթալով, իր հեղինակած «1915–ի պատերազմին յուշերուն» երկու տուաւր հատորները բերելով անուանեց նուիրեց։

Ցուզուած իր այս ազնիւ ընթացքէն, չնորհակալութիւն յայտնելով հրաժեշտ առի։

Այդ հանդիպումէն ի վեր, ամէն անգամ որ պինքը տեսնէի, էնթիթիւի ներքնագետներուն մէջ, ալ ձեռքը մինչեւ գլուխը բարձրացուցած՝ «J'aime les Arméniens» կ'ըսէր։

Վերջերս, որոշած էի, անգամ մըն ալ ժամադրութիւն առնելով, Վէնսէնի բերդը երթալ եւ հայ պինուորներէն ունեցած յիշատակները քաղել։ Սակայն, յանկարծ իր կեանքի ընկերուհին կորսնցուց։

Զափազանց ազդուած հիւանդացաւ, սկսաւ յաճախ նիստերէն բացակայիլ, աւելի պզտիկցաւ եւ ճիշդ տարի մը առաջ, դիշեր մը, հեռատեսիլը գուժեց իր մահը։

Այսպէս կորսնցուցինք մեծ բարեկամ մը։

Ցարգանք իր յիշատակին։

ՆՈՒԱՐԴ ԳԱՄԼԵՐ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ

PUBLICATIONS REÇUES

ARTSAKH OR KARABAGH

Region : Past and Present

L. MKERTCHIAN

ARF, Bureau Publication, Athènes, 1990.

ԴԺՈՒԱՐԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՆԵՐ

Խորհրդային Միութեան ազատութիւնները չէջանը եղաւ նաեւ վերադարձներու հանդիսան մը. վերջին երկու տարուան ընթացքին արտագաղթած կամ արտաքսուած չատ մը դրագէտներ այցելութիւն տուին իրենց հայրենիքին: Ա՛յս երեւոյթը տարբեր հակազդեցութիւններ առեղծած է խորհրդային քաղաքացիներուն մօտ. մէկ մասը դրական երեւոյթ կը նկատէ մեկնածներու դարձը, իսկ ուրիշ մաս մը կը քննադատէ: «Մոսկովեան լուրեր» շաբաթաթերթին Ապրիլ 13 – 19 թիւին մէջ գրագէտ Վ. Բոնտարաւեւ կը մեկնաբանէ գրին, պատասխանելով իրեն ուղղուած հարցումներու:

Ան արտաքսուած կամ արտագաղթածներու վերադարձը ապացոյց մը կը նկատէ վերակառուցումով փոփոխութեան ենթարկուած մտայնութիւններու. կը ցաւի որ Վ. Նեկրասով չատ կանուխ մահացած է ու չի հասած վերադարձներու սա չջանը տեսնելու երջանկութեան: Աքսորականի կեանքը տառապանք էր իրեն համար ո՛րովհետեւ ոխմարները միայն կը կարծեն թէ նիւթական բարօրութիւնը կեանքին կարեւորագոյն բաներէն մէկն է. մինչդեռ ան եւս սովորութիւն մը կը դառնայ ժամանակով, ու անով չեն դարմանուիր բնակարաններու, ծանօթ չջանակի բացակայութեան, նոր երկրի մը լեզուին չոփելու եւ նոր կենսաձեւին ուած յարմարցնելու խնդիրները:

Ա՛յս հոլովոյթին մէջ Սոլժենիցին յատուկ տեղ մը կը դրաւէ. անտարակուսելի է հայրենիքին հանդէպ իր մեծ սէրը. անոր անհատականութիւնը կ'իշխէ այսօր խորհրդային դրականութեան. ու դինքը ազդայնամոլ, հակահրեայ, մենատիրական եւայլն ցոյց տալու բոլոր չանքերը ապարդիւն մնացած են:

Քոնտրաւեւ կը խօսի նաեւ ուուս ժողովուրդին մօտ յայտնուած այլամերժութեան երեւոյթներու մասին. այս վերջին չջանին պալթեան երկիրներու բնակիչ Ռուսերը հասկցած են օտար նկատուելու իմաստը: Մինչդեռ հրեայ տարրը պրեթէ կը վտարուի երկրէն, հակառակ որ ինչպէս ինք կ'ըսէ, Իսրայէլ մեկնածները չաճախ իրենց յարմար աշխատանք չեն գտներ ու համարկումի դժուարութիւն կ'ունենան:

Ակնարկելով հակահրեայ տրամադրութիւններու, դրագէտը կ'աւելցնէ թէ ինչպէս անիմաստ բան է Ստալինի կամ Բերիայի պատճառով դատապարտել ամբողջ վրացի ժողովուրդը, նոյնպէս, ծայրայեղութիւն է կարծել տալ թէ համայնավար կուսակցութեան 376 հազար անդամներուն 19·564 Հրեաները առաջ տարին յեղափոխութիւնը ու յաղթեցան 100 միլիոնոց ուուս ժողովուրդը ներքաշել հինգ տարուան քաղաքացիական պատերազմի մը մէջ:

Սխալ է նաեւ, միչտ ըստ Քոնտրաւեւի, կարծել որ արտագաղթող դէմքերը արժանի են դրպարտութիւններու. անոնց մեծ մասը բանտարկուելու վախով խօսք տուած է ու իրենց ըրածը ոչ թէ մրոտել է իրենց հայրենիքը, այլ չեչտել անոր թերութիւնները ու քննադատել:

Արեւմուտք մեկնածները հետամուտ եղած են խօսելու եւ դրելու ազատութեան, այն չոյսով որ իրենց հատորները հասնելով ներսիններուն ձեռքը, զարթօնքի մը պատճառ պիտի դառնային: Ու այսօր կարելի չէ ըսել թէ արդիւնք չեն տուած իրենց սպասումները: Դիւրին է դատապարտել, բայց դժուար է հասկնալ:

Ֆրանսայի մէջ դիմադրական չարժումին մասնակցելէ ետք վերադարձող մը պատմած է թէ խղճի խայթ ունի այն ընկերներուն համար որոնք իր պնդումներով վերադարձած են իրեն հետ ու զոհ դարձած ստալինեան վայրագութեան: Նոյնիսկ երկրորդ աերունդի արտագաղթածները իրաւունք՝ ունէին չվերադառնալու, քանի որ իրենց երկրին մէջ կեդրոնացման ճամբարները կը սպասէին իրենց: Նոյնիսկ բրեժնեւեան չջանին, բողոքողները ստալինեան օրերու վճիռին կ'արժանանային. եօթը տարի բանտ, ապա հինգ տարի աքսոր:

Քոնտրաւեւի համաձայն ներկայի թերու դէմ դատումները արդիւնք են պատմութեան սահմանափակ ծանօթութեան որ պէտք է ամբողչանայ, առիթ չձգելով հարձեալ դատումներու:

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՓԼՈՎՏԻՒԻ Հայ Մչակոյթի Տան մեծ սրահին մէջ, Ապրիլ 2–ին, հրապարակային հանդիպում մը տեղի ունեցած է գրբադիտուհի Սեւտա Սեւանի հետ: «Երեւան» կազմակերպութեան նորընծաի վարչութենէն Ցակոբ Կիլիկեանի հակիրճ խօսքէն ետք, օրուան բանախօսը պատմած է երկրաչարժի աղէտեալներէն, փախստականներէն եւ ինքնապաչտպանութեան մարտիկներէն առացած տպաւորութիւնները, քննադատած է «Երեւան» կազմակերպութիւնը եւ անոր հրատարակած թերթը: Խօսք առած է նաեւ Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ թեմերու առաջնորդ՝ Տիրայր Արք. Մանուկեան:

***

ՏԻԹՐՈՑԹի «Լաուրընա ինտիտուտ օֆ Թէքնոլոճի» սրահին մէջ, Մարտ 24, տեղի ունեցած է հանդիպում մը Արմէն Արոյեանի հետ՝ յատկապէս հրաւիրուած Լոս Անճըլըսէն, Օրուան դասախօսին մասին տեղեկութիւններ տուած է Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ հովիւ վերապատուելի՝ Վահան Թումիկեան: Արմէն Արոյեան, որ այցելած է Արեւմտահայաստանի նախկին հայաբնակ քաղաքներն ու գաւառները, ցուցադրած է իր նկարած կէս կանդուն կամ փլատակ հայ ճարտարապետական կոթողներու սահիկները՝ լրացուցիչ բացատրութիւններով:

***

ՀՈԼԻՎՈՒՏի Ռոզ եւ Ալեք Փիլպոս վարժարանի «Սողանալեան» սրահին մէջ, Մարտ 31, տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան Արեւմտեան Ամերիկայի չարաթօրեայ վարժարաններու արտասահմանական մրցոյթը: Դատական կազմի որոշումները յայտարարած է Ժապ Ցակոբեան, իսկ մրցանակները յանձնած է ՀՕՄ–ի Արեւմտեան Ամերիկայի Շրջանային վարչութեան փոխ – ատենապետուհի Ռոզին Շահգալդեան:

***

ԿԼԷՆՏԷՅԼի Նոր Սերունդ Մչակութային Միութեան սրահին մէջ, Ապրիլ 11–ի երեկոյեան, մամուլի ասուլիս մը տուած է Խորհրդային Միութեան երեսփոխան – դերասան՝ Սօս Սարգսեան: Ամերիկեան Թատերա – Երաժչտական Ընկերակցութեան հրաւէրով Ամերիկա գտնուող Սօս Սարգսեան ըսած է թէ ինք Հայաստանի Հայ Ազգային Միութիւն կազմակերպութիւնը կը ներկայացնէ: Ան կոչ ուղղած է բոլոր Հայերուն, որ անսակարկ կերպով իրենց մասնակցութիւնը բերեն Հայրենիքի նոր ազատագրի կերտման գործին մէջ: Տասնեակ մը թղթակիցներէ գատ մեծ թիւով հայրենակիցներու ալ ներկայ եղած ասուլիսին խօսք առած է նաեւ բեմադիր Հովիկ Հախվերդեան, որ Սօս Սարգսեանի կ'ընկերանայ:

***

ԼՈՍ ՎԷՐՆԻ Ամերիկահայ Միջազգային Գոլֆին մէջ, Մարտ 20, տեղի ունեցած է Նոր Սերունդ Մչակութային Միութեան «Հայրէն» երգչախումբին անդրանիկ համերգը՝ ղեկավարութեամբ Հայրենի երգահան – խմբավար՝ Սեդրակ Տէր – Ղազարեանի: Համերգի սկիզբին խօսք առած են Լա Վերն համալսարանի երաժչտութեան բաժնի դասախօսներէն՝ տոքթ. Գէթի Լէմքըն եւ խմբավարը: Նորաստեղծ երգչախումբը հանդէս եկած է Եկմալեանի, Կոմիտասի, Չուլհաճեանի երգերով:

«ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ» ՊԱՐԳԵՒԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ԳՈՐԾԻ ԼԾՈՒԱԾ

«Հայերուս համար երաժչտութիւնը հոգեկան ու մչակութային պարծանքի հրաչկայ ակնաղբիւր մը եղած է», յայտարարեց Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան նախագահուհի Տիկին Լուիզ Մանուկեան – Սիմոն: «Հ·Բ·Ը·Մ·Ը հաստատած է Խաչատրեան պարգեւը մեր նոր սերունդին ընծայելու եզակի առիթ մը, որպէսզի ան պատեհութիւնը ունենայ իր տաղանդը ներկայացնելու ի Սիփւռս աչխարհի»:

Այս տարուան մրցանքը, որ տեղի պիտի ունենայ աչնան, վերապահուած է լարային գործիքներու, ինչպէս՝ չութակ, չուէթ, թաւչութակ եւ բամբ չուէթակ: Անոր կրնան մասնակցիլ արուեստագէտներ, որոնք հայկական ծագում ունին, երաժչտական գործակալութեան մը հովանին չեն վայելեր, ու նիւ Եորք քաղաքին մէջ պաչտօնական համերգային ելոյթ չեն ունեցած: Առնչմէ գուրս, թեկնածուները տարիքի խտրութեան ենթակայ չեն:

Արամ Խաչատրեան պարգեւը, որուն նախագահն է դաչնակահար Շահան Արթունի, ուղղութիւն կը տառնայ գործադիր յանձնախումբի մը, որուն մաս կը կազմեն Վարդգէս եւ Ռիթա Պալեան, ու Երուանդ Ազատեան, պատասխանատու վարիչները Հ·Բ·Ը· Միութեան նախագահի ակումբին եւ Հ·Բ·Ը· Միութեան Աւելք Մանուկեան Հիմնարկին, երկու կազմակերպութիւնները որոնք հատուկ բաժիններով կը մեկենասեն սոյն ձեռնարկը:

«Հ·Բ·Ը· Միութեան Արամ Խաչատուրեան պարգեւին չնորհիւ, չատ մը հայ բողբոջող տաղանդներ ներկայիս միջազգային ճանաչում ստացած են», հաստատեց Երուանդ Ազատեան: «Այս մրցանքը պէտք է նկատուի աղնիւ եւ արժանաւոր միջոց մը տարածելու համար հայ մչակոյթը ոչ միայն մեր համայնքէն ներս, այլ զայն ծանօթացնելու համայն երաժչտասէր հասարակութեան»:

Նոյն նիւթին չուրջ, Տիկին Ռիթա Պալեան աւելցուց. «Մեր ապագան մեր երիտասարդութիւնն է: Այս մրցանքը նոր սերունդը դրաւելու լաւագոյն կերպերէն մին է, քանի ան կ'ընծայէ կեանքի մէջ յաջողելու պատեհութիւն մը»:

«Նախագահի ակումբին միջոցաւ, երիտասարդական չատ մը ձեռնարկներ ի գործ կը դրուին», չարունակեց Տիկին Պալեան: «Առնց կարգին են՝ Լոս Անճըլըս թէ նիւ Եորք քաղաքներուն մէջ կատցած Ամրան Շրջանի կատրղներու ծրագիրը (Summer Interns), ու Միչիկըն Համալսարանի ղեկավարութեամբ երգագործուած հայերէն լեզուի ամառնային հիմնարկութիւնը՝ Երեւանի մէջ: Նմանօրինակ ձեռնարկներ առիթը կ'ընծայեն որ երիտասարդութիւնը իր ընտրած ասպարէզը մչակէ, աւելի մօտէն ծանօթանայ իր մչակոյթին ու այսպէս մէկտեղուելով աւելի ամուր կապեր հաստատէ իր անցեալին ու ներկային միջեւ: Ահա այս ջանքերով է, որ մենք կը պատրաստենք ապագայի մեր առաջնորդները»:

Տիկին Պալեան նոյնպէս մատնանչեց Խաչատրեան պարգեւին անցեալի մէջ վայելած յաջողութիւնները եւ փայլուն վարկը: «Սակայն, այլազան պատճառներով» ըսաւ ան, «ժամանակ մը ընդհատուեցաւ մրցանքը: Թէ Նախագահի ակումբը եւ թէ Մանուկեան հիմնարկը, գնահատելով ձեռնարկին արժանիքը, որոչեցին վերահաստատել զայն: Ներկայիս, Նախագահի ակումբին կարգ մը անդամներուն ալ մասնակցութեամբը երեւան պիտի հանենք մեր տաղանդները ու վրիժենք պիտի քաջալերենք»:

Մրցանքին երեք դափնեկիրները կը տառնան նիւթական պարգեւներ, իսկ առաջինը՝ Նիւ Եորքի մէջ կազմակերպըւած համերգային ելոյթ մը: Կարելի է լրացուցիչ տեղեկութիւններ տառնալ եւ դիմումնագիրները ապահովել հետեւեալ հասցէէն. –

Aram Khachaturian Music Award
Armenian General Benevolent Union
585 Saddle River Road
Saddle Brook, NJ 07662-9998
U.S.A.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

Ա.ՇԵԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

1.– ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Եգնիկ Ծ. վրդ. Պապաեան. — Ծն. 1862 Դեկտեմբեր 11–ին, Սկիւտար, աչխարհական անունամբ Խաչատուր, ուսած ձեմարան, Արմաչ եւ Երուսաղէմ՝ ուր 1889–ին վարդապետ ձեռնադրուած է Ցարութիւն Պատրիարքէ. տեսուչ Դամասկոսի (1894), Բեթղեհէմի (1895 – 1897) եւ Ցոպպէի (1898), եւ այդ թուականէն ապին՝ վարած քարոզչական եւ առաջնորդական պաչտօնները ի Պոլիս եւ ի գաւառս (տեղապահ Գաղատիոյ 1900, Տրապիզոնի 1902 - 1904 եւ Կուտինա – Աֆիոն Գարահիսարի 1907, ու նոյն տարին ծայրաղնութեան ատենան ատացած Օրմանեան Պատրիարքէ): Սահմանադրութենէն վերջ՝ ազգային երեսփոխան եւ անդամ Կրօնական Ժողովի, նաեւ Բերայի «Մէճլիսը Իտարէ»ի: Տարագրուած պահուն քարոզիչ էր Ֆէրիքէօյի Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ:

Կարապետ վրդ. Մկրտիչեան. — Ծն. 1848- եւ վարդապետ ձեռնադրուած 1898ին Կիւմիւչխանէի Ս. Փրկիչ վանքին վրայ: Տարագրուած պահուն քարոզիչ էր Ալթը Մէրմէրի Ս. Ցակոբ Առաքեալ Եկեղեցւոյ: Զինադադարէն վերջ Երուսաղէմէն հիւանդ դառնալով՝ պատսպարուեցաւ Ազգային Հիւանդանոցին մէջ եւ հոն վախճանեցաւ 1920–ի գարնան:

Իսկ Արմաչական նորընծայ երեք վարդապետներն ու զպրեվանքեան սանները յիչուած են իրենց կարգին:

***

Պոլիս գտնուելով՝ թէ՛ բանտի եւ թէ ախտրի տառապաճիւներու ենթարկուած առաջին եւ միակ եկեղեցականն է Կէտիկ Փաչայի Ս. Ցովհաննէս Եկեղեցին պաչտօնավարող՝

Եղիսէ Քհնյ. Այվազեան. – Ծն. 1870 Հոկտեմբեր 13–ին Պօլու, Տ. Մարտիրոսի որդի: Պահ մը իբր ուսուցիչ պաչտօնավարած անդ, 1903 Օգոստոս 17–ին քահանայ ձեռնադրուած Ստեփաննոս Եպիսկոպոս Ցովակիմեանէ եւ Սահմանադրութեան հռչակուելէն ի վեր մայրաքաղաքս հաստատուած:

Ցառաջ բերենք իր եռամեայ տարաղրութեան դրուագները՝ որոնց մէջ ընթերցողը պիտի հանդիպի բազմաթիւ կղերականներու. – զանազան տեղերէ աքսորեալ եւ մեծ մասամբ վախճանեալ, չռոկալով ոստիկաններու բրտութեանց եւ ճամբու դժուարութեանց:

1915–ի սկիզբները երբ Սթանպօլի բանտերը կը սկսէին լեցուիլ անմեղ Հայերով, Տ. Եղիսէ՝ Ս. Պատրիարք Հօր յանձնարարութեամբ կ'երթայ պաչտօնատուներ, այդ բանտարկեալները ցուցակագրելու համար: Օր մը կը ձերբակալուի եւ գերպանէն այդ անուանացանկը գտնուելով՝ կ'առաջնորդուի Պատերազմական Ատեանի բանտը, որպէս Հայասկածելի անձ: Տեսութենէ զուրկ, երկու ամիս կը մնայ հոն՝ գետնայարկ եւ քարայատակ մասնախուցի մը մէջ մենիկ, յետոյ կ'աքսորուի Գոնիա, որուն «Սիտիքլիք» կոչուած գարչապիղծ որջին մէջ չարաթ մը ծոմ – ծարաւ արգելափակ մնալէ վերջ՝ կը փոխադրուի քաղաքէն երկու ու կէս ժամ հեռու Սէյտի Շէհիր գիւղաքաղաքը, եռամսեայ իր տարագրութեան ընթացքին՝ յաճախ նչանակ գառնալով տաճկի տղոց հակակրօն ցոյցերուն ու նախատանաց: Հոնկէ կը տարուի Պէյ Շէհիր, ուրկէ կրկին Գոնիա, ճամբան հրացանի բուն եւ բռունցք մեծար – ուելով իրեն՝ ժանտարմային կողմէ:

(Շար· 16)

(Շար. Ա. էջէն)

յիշատակը, ապա սկսած է զեկուցումներու չարքը։

Առաջին օրուան նիստին ներկայ գտնուած են Հայաստանի կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար՝ Վ. Մովսիսեան, նախարարապետ՝ Վ. Մարզարեանց, կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար՝ Գ. Գալոյեան, Երեւանի քաղաքային Կոմիտէի Ա. քարտուղար՝ Գ. Աւետեան, Նախարարաց Խորհուրդի փոխ նախագահ՝ Ե. Խոջամիրեան։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՊՈՒՇԻ "ԱՄԲԱՐՏԱԻԱՆՈՒԹԻՒՆԸ"

Միացեալ – Նահանգներու Նախագահ՝ ճ. Պուշի Ապրիլ 24–ի նախօրեակին կատարած «հայանպաստ» յայտարարութիւնը դայլոյմի պատճառած է թուրք մամուլի աշխարհին։ Պուշ բաւական ճարպիկութեամբ չանցած էր յօնք չինել, առանց աչք հանելու։ յայտարարած էր թէ կը ցաւի հայ ժողովուրդին 1915 – 1923 տարիներու ընթացքին ենթարկուած խժդուժութեան։ Անոր այս յայտարարութիւնը յատկապէս դայլոյմի կը պատճառէ 1923 թուականին նչումին համար։ Ինչպէս կը չեշտէ Ապրիլ 26–ի «Միլիյէթ»ին մէջ ճ. Քըրճա, առով Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ ժողովի կառավարութիւնն ու Ազգ. Անկախութեան պատերազմն ալ կ'առնչուին խնդրին։

1923–ը անրնդունելի է յօդուածագրին համար, քանի որ «Ա. աշխարհամարտի աւարտին Անատոլուի մէջ արդէն Հայ չէր մնացած որպէսզի ենթարկուած ըլլայ ցեղասպանութեան»։

Ասոր կը յաջորդէ պատմութեան թրքավարի դաս մը, թէ 1918–ին կարճատեւ անկախութեան տիրանալէ անմիջապէս ետք, Հայաստան յարձակում գործած է Թուրքիոյ վրայ ու չարաչար պարտութեան մատնուած Ք. Քարապէքիրի զեկավարած զօրքերուն կողմէ։ Երկու երկիրներուն սահմանը գծուած է Կիւմրիի համաձայնագրով, Հայաստանի խորհրդայնացումէն առաջ։

Շեչտելէ ետք թէ Նախագահ Պուշի վերոյիշեալ յուզումնալից խօսքերը նախատինք են թէ իրենց պապերուն եւ թէ Աթաթիւրքի, ճ. Քըրճա կ'անցնի ներկայի վերլուծումի մը։ այս մասին տրուած է «Վաշինկտոն Փոսթ» ենթախորագիրը։ Հոն կ'ըսուի։–

«Հայաստան, եթէ նոյնիսկ օր մը վերբռնուին անկախանայ, այնքան չփացած է որ պիտի չկրնայ տեսնել թէ երեք միլիոննոց զաճատութեամբը սեղմուած մնացած է 12 միլիոննոց Ազրպէյճանի եւ 60 միլիոննոց Թուրքիոյ միջեւ։ տակաւին երկկ յայտնած էր թէ չի ճանչնար Թուրքիոյ հետ ունեցած սահմանը, ու յանդիմանութիւն ստացած էր Կրեմլինէ։ Ափսոս որ մեր մեծազոյն դաշնակիցին Նախագահը այնքան անպիտակից մէկն է որ չի կրնար նկատել թէ իր այս անհեթեթ յայտարարութեամբ Հայերու ո՛ր խելագար վարքերը կը հրահրէ ու իր ներքին քաղաքականութեան ճղճիմ հաշիւներուն կը զոհէ իր յայտարարութեան Հայերու պատճառելիք հատանական ծանրակչիռ հետեւանքները»։

Որպէս հակապդեցութիւն ճ. Քըրճա հարկաւոր կը նկատէ Թուրքիոյ ամերիկեան զօրակայաններուն տատառնակները երթեւեկէ արգիլել ու թրքական նաւահանգիստները փակել ամերիկեան մարտանաւերուն։

Նախագահ Պուշի յայտարարութիւնները անուղղակի պատճառ եղած են որ մամուլը խստիւ քննադատէ Թուրքիոյ Նախագահ Թ. Էօզալը. ան կը մեղադրուի պէտք եղած խստութիւնը չարտայայտելով։ Նոյնիսկ կ'ամբաստանուի հայկական այս հարցին առընչութեամբ, ամերիկեան իշխանութեան հանդարտ մնալու խոստումներ կատարած ըլլալով։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆ

Միջերկրականի լիկին մէջ ալ ախոյեանական մրցաշրջքերը վերջնանալու մօտ են։ Կիբակի, Սէն – թ'Անթուանի Հ.Մ.–ը պիտի խաղայ պատուոյ դաշտակարգի իր 25–րդ մրցումը։ Պիտի պայքարի Սէն – թրոփէզի մէջ։ Երթ մրցման արդիւնք՝ 0 – 0։ Նոյնպէս հաւասարութիւն մը՝ (1 –1) ձեռք ձգած է Հ.Մ.–ը, անցեալ Կիրակի, իր դաշտին վրայ Սէնթ Մարթի դէմ Դժբախտաբար հաւասարութիւնները չեն որ պիտի կարենան բարւոքել իր դիրքը։ Սէն – թ'Անթուան վերջինն է դասաւորումին վրայ։

Հ.Մ.Ը.Մ.Արծիւ ձախող մրցում մը կատարած է Կիրակի օր Մարինեանի մէջ, պարտութիւն՝ 3 – 1, վերելքի ճամբան դրեթէ կը փակուի։ Ցառաջիկայ Կիրակիի մրցումները ցոյց պիտի տան թէ փակումը վերջնակա՞ն է, թէ կարելի է յուսալ մինչեւ վերջին մրցումը, Մայիս 6–ին։ Ապրիլ 29–ին Հ.Մ.Ը.Մ. իր դաշտին վրայ պիտի խաղայ Առաջին Քանթոնի դէմ՝ որուն յաղթած էր Յունուարին 5 – 0–ով։

Ուրիշ արդիւնքներ.–

Լիոն – Արծիւ (2)	3 – 1
Սէն թ'Անթուան (2) – Պիւրէլ (2)	2 – 2
Սէն թ'Անթուան – Քանն Քատէ	8 – 1

Վ. Մ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

(Սէն Լու Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ միջոցաւ)

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Տէրոյեան 400 Ֆր. Յարութիւն Տէրոյեանի յիշատակին, Տիկին Վերժին եւ Սոնիա Փիլիկեան 150 Ֆր. Գրիգոր Փիլիկեանի յիշատակին։

ՁՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ս. Թագէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, Շաբաթ, Մայիս 5, ժամը 15–ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

Le Comité de Paris

vous convie à son

DINER DANSANT

animé par

MARTEN YORGANTZ

Jeudi 3 Mai à 20 h 30 précises

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

—— Participation aux frais 350 Frs. ——

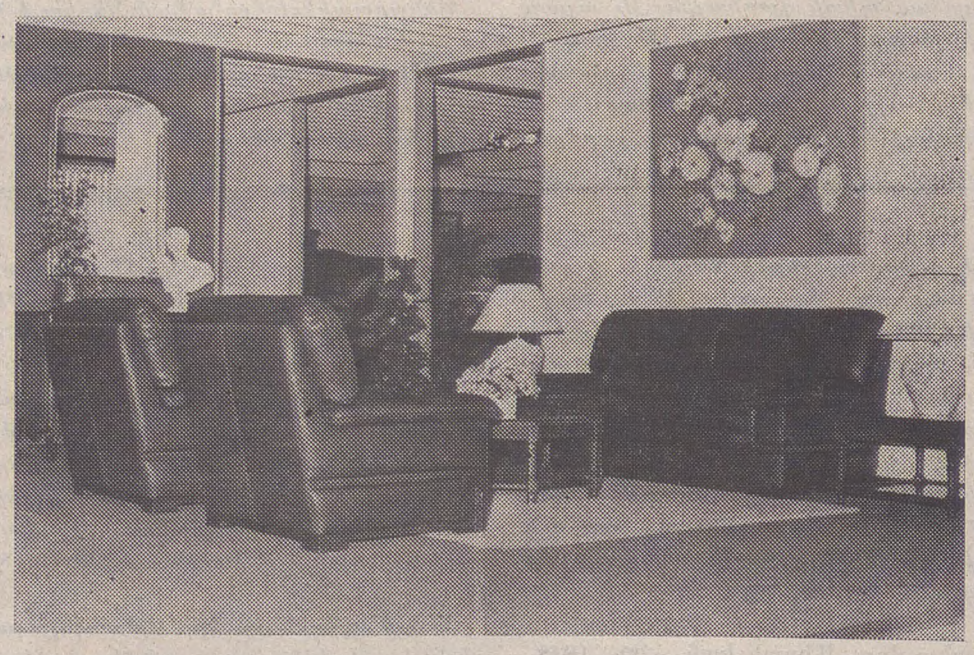
Le nombre de places étant limité, il est conseillé de réserver en téléphonant au :

45. 20. 03. 18 de 14 h à 18 h du lundi au vendredi.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայքից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական ընկերակցութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Պր. Միշել Սէօլէօզեան՝ եկեղեցւոյ պայծառութեան 1000 Ֆրանք, Ամերիկայի իր զարմիկներէն՝ Ռոպէր Շահինեանի յիշատակին 100 տոլար։

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի մասնաճիւղը իր գործին համար ըստացած է Անտոնեան ընտանիքէ 1000 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի իրենց խնամիին՝ Պօղոս Հաճեանի մահուան առթիւ։

Մասնաճիւղը իր խորին գնահակութիւնները կը յայտնէ իրենց ընտանիքի բոլոր անդամներուն, ի մասնաւորի ընկերուհիներ՝ Աւագեանի եւ Քիւրտեանի։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
12 - 14, rue Saint Bazile

14–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ՄԵԾ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ

Շաբաթ, Մայիս 5–ին, ժամը 20:30ին

Նախաձեռնութեամբ՝
ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԳԼՕՏ ՄԻՆԱՍԵԱՆ–ի

Գեղարուեստական բաժին, հայկական մթնոլորտ, նուագ։

Ձեշտերին 150 Ֆր.։

Սեղանները կարելի է ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ։

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՑՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
ՁՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 24, 25, 26 եւ 27
Մեկնում Հինգշաբթի

Départ Jeudi matin

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ
ԵՐԵՔ ՕՐ
Յունիս 2, 3 եւ 4
Մեկնում Շաբաթ

Départ Samedi matin

Départ de l'autocar	
CLAMART - Mairie	7 h 30
ISSY-LES-MOULINEAUX - Eglise arménienne	7 h 45
ALFORTVILLE - Place Carnot	8 h
PARIS - Gare Saint Lazare - 25, rue de Rome	8 h 45

Participation aux frais :
Voyage, séjour en pension complète et excursions jusqu'au MONT SAINT MICHEL
Ascension 500 *frs. Pentecôte* 420 *frs.*

Աւանդական հիւրասիրութիւն, հայրենասիրական մթնոլորտ, օթոցքով ամէնօրեայ պտոյտներ նորմանտիի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ։

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պտոյտներ

Համբարձում՝ *միմիայն* 500 Ֆր.
Հոգեգալուստ՝ *միմիայն* 420 Ֆր.

Անհրաժեշտ է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղկեպսակին՝ Այրէ Տիկին Վշալոյս Մուրատեանի մահուան առթիւ։

Տէր եւ Տիկին Գէօչկէրեան 200, Պր. Գալուստ Գարաթէփէ 500, Պր. Ռուբէն Թաչճը 100, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Փչխլիսանեան 500, Մկրտիչ Բուլուր ընտանիք 600, Պր. Մասիս Բուլուր 500, Տիկին Անահիտ Պալճըօղլու 200, Պր. Սարգիս Ձմուշօղլու 200, Պր. Սուքիաս Ապպուլոք (Պոլիս) 500, Տիկին Աննա Գարաթէփէ 200, Պր. Տիգրան Քէօսէեան 200, Տէր եւ Տիկին Հրաչ Գումրու 100, Պր. Ճակոբ Գաբրնար 300, Պր. Խաչիկ Գումրու 100 եկեղեցիին եւ 100 Ֆր. Դպրոցին։

Նոյն առթիւ Այֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանը ստացած է փոխան ծաղկի՝ Տէր եւ Տիկին Դարբինեան 500, Տէր եւ Տիկին Զաքար Հագոպեան 300, Պր. Օհան Ալա Այրըն 300, Պր. Մուրատ Բուլուր 500, Պր. Ցավաք Ճամուշօղլու 100, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մուրատեան 500 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris